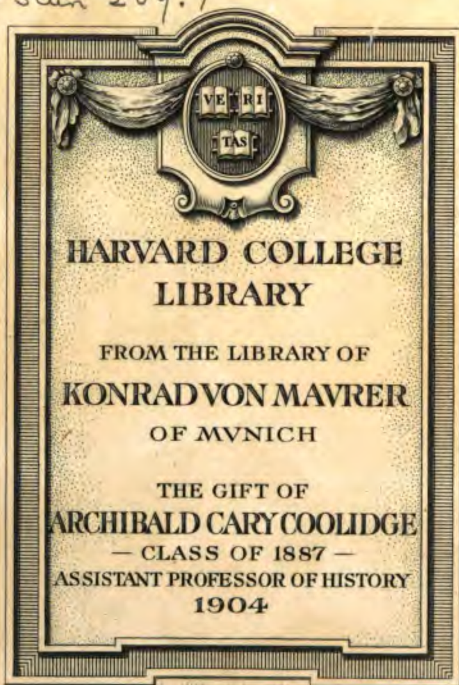



VE RI
TAS
HARVARD COLLEGE
LIBRARY
FROM THE LIBRARY OF
KONRAD VON MAVRER
OF MVNICH
THE GIFT OF
ARCHIBALD CARY COOLIDGE
— CLASS OF 1887 —
ASSISTANT PROFESSOR OF HISTORY
1904

[redacted]ssor Konr. Maurer
München

fra
Foreningens Bestyr[e]

HISTORISK TIDSSKRIFT

UDGIVET

AF

DEN NORSKE HISTORISKE FORENING

FØRSTE HEFTE

KRISTIANIA
P. T. MALLINGS BOGTRYKKERI
1870

Ifølge Overenskomst med Bestyrelsen for den danske historiske Forening ville Medlemmerne af den norske historiske Forening kunne erholde de Skrifter, som den danske Forening har udgivet siden 1ste Januar 1870 for det Halve af det sædvanlige Medlemsbidrag, der er 2 Rd. D. Rm. eller 1 Spd. aarlig. De Medlemmer, der ønske at benytte sig heraf, maa gjøre Anmeldelse derom til Foreningens Kasserer Hr. P. T. Malling i Christiania og opgive, fra hvilken Tid de ønske den danske Forenings Skrifter, som derefter ville blive dem tilstillede *tilligemed* en Kvittering, lydende paa 60 Skill. for hvert Aar.

For at der skal være Anledning til at komplettere Rækken af den danske Forenings Skrifter er der endvidere ved velvillig Imøde-

---

Undertegnede Medlem af den norske historiske Forening beder sig antegnet som Medlem af den danske historiske Forening fra 1ste Januar 187 med en aarlig Kontingent af 60 Skill.

(Sted og Datum). (Navn og Stilling).

Til
Kassereren for den norske historiske Forening.

Undertegnede Medlem af den norske historiske Forening beder sig antegnet som Medlem af den danske historiske Forening fra 1ste Januar 1869. Efter hvert som den danske Forenings Skrifter tilstilles mig, betaler jeg som Kontingent for 1869 1 Spd. og for hvert af de følgende Aar 60 Skill.

(Sted og Datum). (Navn og Stilling).

Til
Kassereren for den norske historiske Forening.

kommen fra den danske Forenings Side aabnet Adgang til at indtræde som Medlem ogsaa for 1869 mod fuldt Medlemsbidrag 1 Spd. Man vil altsaa ved at indmelde sig fra 1ste Januar 1869 for en Kontingent af tilsammen $1^1/_2$ Spd. erholde de af den danske historiske Forening i 1869 og 1870 udgivne Skrifter, nemlig:

1. (Dansk) Historisk Tidsskrift, 4de Rækkes 1ste Binds 1ste, 2det og 3die Hefte samt 2det Binds 1ste Hefte, og
2. Kjøbenhavns Universitets Historie fra 1537 til 1621 af Dr. Holger Rørdam, 1ste Binds 1ste og 2det Hefte samt 2det Binds 1ste og 2det Hefte, foruden to Hefter Aktstykker.

Kristiania den 29de April 1871.

NORSK HISTORISK TIDSSKRIFT

FØRSTE BIND



HISTORISK TIDSSKRIFT

UDGIVET

AF

Christiania. —

DEN NORSKE HISTORISKE FORENING

FØRSTE BIND

KRISTIANIA

P. T. MALLINGS BOGTRYKKERI

1871

INDHOLD.

RETTELSER.

S. 154	L. 13	f. o.	*fra* læs: *frá*.
- —	- 15	- -	*höllina* læs: *höllinni*.
- —	- 16	- -	— — —
- 157	- 10	- n.	udgaar notetegnet [2]).
- —	- 3	- -	efter „Thorsnes“ tilføjes [2]).
- 160	- 7	- o.	*þresköldinni* læs: *þresköldinn*.
- 162	- 4	- -	bjödnelaus læs: bjödnalaus.
- 171	- 5	- n.	*tekjuni* læs: *þekjuni*.
- 270	- 12	- -	Regnskabet læs: Regentskabet.

Ved nærmere overvejelse har jeg fundet, at den s. 3 og 13 fremsatte forklaring af *fyrir útan kórin* eller *útar frá kórinum* ikke kan forsvares, hvorimod derved maa menes et sted længere ude i kirken end koret. Heraf følger altsaa, at af de 27 kongelige personer, hvis begravelsessted kjennes, bleve 7 (no. 14, 25, 26, 27, 31, 32, 35) jordede i koret, 5 (1, 8, 13, 17, 22) derimod udenfor koret enten i tverskibet, hvor saadant fantes, eller i det egentlige skib.

N. Nicolaysen.

DEN NORSKE HISTORISKE FORENING

1870.

Foreningens Vedtægter

(efter Beslutning i Generalforsamling den 22de December 1869).

§ 1. Den norske historiske Forenings Formaal er gjennem Udgivelse og Understøttelse af Skrifter at fremme historisk Studium og Kundskab nærmest med Hensyn til Fædrelandet og dets Litteratur.

§ 2. Foreningen udgiver et Tidsskrift for historisk Videnskabelighed, hvori optages ikke blot egentlige historiske Fremstillinger, men ogsaa Arbeider henhørende til den nordiske Sprog- og Oldtidsvidenskab samt ethnographiske, topographiske eller statistiske Skildringer af Landet og Folket. Ved Siden heraf kan særskilt udgives større historiske Arbeider. Forsaavidt Foreningens Midler tillade det, virker den ogsaa ved Udgivelse af ældre Skrifter, der have litterær og historisk Interesse.

§ 3. Ordentligt Medlem af Foreningen er Enhver, som anmelder sig for Bestyrelsen og erlægger til Foreningens Kasse et Bidrag af 1 Spdlr. aarlig eller 15 Spdlr. een Gang for alle. Bestyrelsen kan indbyde overordentlige eller Æresmedlemmer, som ikke erlægge Kontingent. Medlemmerne erholde alle af Foreningen udgivne Skrifter.

§ 4. Foreningens Anliggender varetages af en Bestyrelse af fem Medlemmer, som i Tilfælde af Vakance supplere sig selv indtil næste Generalforsamling. Aarlig udtræder vexelvis de to eller tre ældste Bestyrelsesmedlemmer; forsaavidt flere Medlemmer have fungeret i lige lang Tid, afgjør Lodtrækning, hvem der skal udtræde. Bestyrelsen samles paa Formandens Indbydelse saa ofte som et af dens Medlemmer forlanger det.

§ 5. En af Bestyrelsen antaget Kasserer aflægger aarligt Regnskab, som, efter at være revideret af dertil valgte Revisorer, fremlægges for den næste ordentlige Generalforsamling.

§ 6. I Begyndelsen af Aaret holdes i Christiania efter offentlig Indbydelse fra Bestyrelsen en Generalforsamling. I denne vælges Medlemmer af Bestyrelsen og to Revisorer, afgives Beretning om Foreningens Virksomhed og Fremgang, fremlægges det foregaaende Aars Regnskab og forhandles forøvrigt alle de Gjenstande, Foreningen vedkommende, som af Bestyrelsen eller noget andet af Foreningens Medlemmer maatte bringes under Diskussion. Bestyrelsen kan ogsaa sammenkalde overordentlige Generalforsamlinger, naar den finder Saadant hensigtsmæssigt.

§ 7. Forandringer i disse Vedtægter kunne alene ske i Foreningens ordentlige Generalforsamling. Forslag til saadanne Forandringer maa fremsættes saa betimelig, at de af Bestyrelsen kunne kundgjøres 1 Maaned forinden Mødet. For at give Beslutninger, som forandre Vedtægterne, Gyldighed, maa mindst 20 Medlemmer være tilstede.

§ 8. Foreningen træder i Virksomhed fra 1ste Januar 1870.

Bestyrelse.

Professor O. Rygh,
Rigsarkivar M. Birkeland (Formand),
Professor S. Bugge,
Antikvar N. Nicolaysen (Sekretær),
Universitets-Bibliothekar L. Daae.

Revision.

Kand. jur. Th. Boeck,
Kand. jur. M. Beer.

Kasserer.

Bogtrykker P. T. Malling.

Medlemmer.

Aabel, A., Distriktslæge. Førde.
Aagaard, A., Konsul. Tromsø.
Aagaard, Y., Student. Kristiania.
Aall, J. C., Amtmand. Porsgrund.
Aall, Th., Bureauchef. Kristiania.
Aamot, H. N. C., Sagfører. Stavang.
Aarestrup, Hanne, Frøken. Bergen.
Aarflot, J., Handelsborger. Aalesund.
Aarflot, M., Gaardbruger. Ekset.
Aars, J., Skolebestyrer. Kristiania.
Aas, J. J., Kadet. Do.
Aas, P. N., Kand. juris. Do.
Aasen, I, Stipendiat. Do.
Abelsæd, O., Seminarist. Arendal.
Aftenbladets Redaktion. Kristiania.
Aga, Joh., Gaardbruger. Hardanger.
Albrechtson, E. A., Advokat. Aalesd.
Album, M., Overlærer. Drammen.
Allum, J. E., Handelsfuldm. K.ania.
Alstrup, N., Sogneprest. Namsos.
Andersen, J., Bogtrykker. Stenkjær.
Andersen, L., Kjøbmand. Moss.
Andersen, O., Kand. juris. Fredriksh.
Andersen, Ove, Kand. juris. Arendal.
Andersen, S. C., Konsul. Kristiania.
Andresen, A. M., Lensm. Lærdal.
Andresen, J. P., Advokat. K.ania.
Andvord, R., Kjøbmand. Do.
Angell, J. M. L., Kaptejn. Lyster.
Anker, Chr., Grosserer. Fredriksh.
Anker, B. O., Sorenskr. Stenkjær.
Arendals Haandverkerforening.
Arenfeldt, Skolebestyrer. Kr.sand.
Arentz, G. M., Sagfører. Hadsel.
Arentz, H., Protokolsekretær. K.ania.
Arentz, N. P., Adjunkt. Throndhjem.
Arneberg, Chr., Assessor. Kristiania.
Arnesen, M., Adjunkt. Fredrikshald.
Arntzen, O., Toldinspekt. Drammen.
Aschehoug, N. D., Exp.sekr. K.ania.
Aschehoug, Th. H., Professor. Do.
Aschehoug, W., Toldkasserer. Do.
Aschjem, H. I., Gaardbr. Laurdal.
Astrup, M. H., Kjøbmand. Kr.sund.
Aubert, L. M. B., Prof. Kristiania.
Aubert, V. A., Stud. filol. Do.
Augustinussen, Joh., Kirkes. Nesne.

Bachke, A. S., Kand. min. Ytteröen.
Bachke, Chr., Apotheker. Stenkjær.
Bachke, O. A., Overretsass. K.ania.
Backer, Andr. Kristiania.
Bagger, H., Redaktør. Skien.
Balchen, A., Sogneprest. Sarpsborg.
Balchen, F., Institutbestyrer. K.ania.
Balchen, L., Kjøbmand. Do.
Bang, C., Handelsfuldmægtig. Moss.
Bang, H. R., Raadmand. Bergen.
Barstad, J., Løjtnant. Stockholm.
Basberg, H., Toldbetjent. Drammen.
Baumann, N. H., Foged. Laurvik.
Bech, I. K. Stenkjær.
Beer, J. H., kgl. Fuldm. K.ania.
Beer, M., Kand. juris. Do.
Beichmann, J., Generalmajor. Do.
Bendixen, B. E., Adjunkt. K.sund.
Bentzon, C., Kadet. Kristiania.
Berg, C., Kand. juris. Do.
Berg, G., Skolelærer. Nesne.
Berg, M. Ø., Toldkasserer. H.fest.
Berg, O. M., Stud. juris. Kristiania.
Berg, S., kgl. Fuldmægtig. Do.
Berge, O. C., Lensmand. Tromsø.
Berger, J., Konsul. Hammerfest.
Bergh, Sverre, Løjtnant. Bergen.
Berner, H. E., Kand. juris. K.ania.
Bernhoft, C., Løjtnant. Levanger.
Bessesen, H., Adjunkt. Kr.sand.
Bessesen, B. T., Provst. Kvindhered.
Birch, H. J., Sagfører. Moss.
Birch-Reichenwald, C., Sorenskriver. Kristiania.
Birch-Reichenwald, P., Kand. juris. Kristiania.
Birkeland, M., Rigsarkivar. K.ania.
Birkeland, P. H., Biskop. Bergen.
Bjørnsgaard, Telegr.bstr. Ø. Risøer.
Bjørnson, P., Kand. juris. K.ania.
Bjørnstad, A. Th., Stud. theol. Do.
Bjørnvall, A., Stud. filol. Do.
Blehr, A., Løjtnant. Aalesund.
Blehr, J., Kjøbmand Do.
Blehr, Otto, Stud. juris. Kristiania.
Blehr, Th., Kand. juris. Bergen.
Blix, E., Kand. theol. Kristiania.
Bloch, P., Foged. Fredrikshald.
Blom, H., Rektor. Do.
Blom, J. G., Missionslærer. Stavang.
Blytt, A., Konservator. Kristiania.
Blytt, P., Mægler. Bergen.
Blytt, P. A. Kristiania.
Boeck, A., Univ.-Stipendiat. K.ania.
Boeck, C., Professor. Do.
Boeck, H., Læge. Do.
Boeck, Th., Kand. juris. Do.
Boller, A., katholsk Prest. Tromsø.

Bonnevie, J., Borgermester. Kr.sand.
Bonnevie, N., Amtmand. Arendal.
Borch, K., Overlærer. Stavanger.
Boye, N. E., Sagfører. Bodø.
Boyesen, E., Kasserer. Borregaard.
Brager, H., Postbetjent. Kristiania.
Brandt, Fr., Professor. Do.
Brandt, O., Kirkesanger. V. Slidre.
Brandt, Vilhelmine, Frøken. Bergen.
Bratt, Edv. F., Kjøbm. Throndhjem.
Brecke, H., Stud. juris. Kristiania.
Breien, J., kgl. Fuldmægtig. Do.
Brekke, E., Telegrafist. Aalesund.
Brinch, Chr., Værftsejer. Kristiania.
Brinchmann, K., Ingeniør. Aalesund.
Broch, B., Kjøbmand. Drammen.
Broch, S., Expeditionssekret. K.ania.
Brock, A. M., Kand. filos. Do.
Brock, Alb., Stud. filol. Do.
Brodtkorb, E., Proprietær. Thjøtø.
Brodtkorb, H. H., Gaardbr. Bærum.
Brodtkorb, Joh., Proprietær. Thjøtø.
Bruenech, J.V., Kand.filos. Kristiania.
Bruland, Oluf. Bergen.
Brun, H., Bager. Kristiania.
Brun, J. Bager. Do.
Brun, J. M., Stiftsprovst. Tromsø.
Brun, Joh., Apotheker. Throndhjem.
Brun, S., Løjtnant. Do.
Bruun, Chr., Bibliothekar. Kbhvn.
Bruun, Chr., Skolebestyrer. Sel.
Brynie, O., Bureauchef. Kristiania.
Buch, I. W., Kjøbmand. Throndhj.
Buch, N. H. S., Sognepr. Aalesund.
Buck, Fr. B., Kjøbm. Throndhjem.
Buck, H. N., Stud. med. K.ania.
Bugge, F. V., Sogneprest. Holmest.
Bugge, G., Distriktslæge. Vefsen.
Bugge, S., Professor. Kristiania.
Bull, Chr., Expeditionssekretær. Do.
Bull, Chr., Læge. Skarnes Jernbst.
Bull, G. A., res. Kap. Lindaas.
Bull, I. L., Toldkasserer. Aalesund.
Bull, J. R., Kontrollør. Kristiania.
Burchardt, J., Stud. jur. Do.
Bætzmann, F., Journalist. Do.
Bødtker, J., Byfoged. Tønsberg.
Bøgh, Joh., Student. Kristiania.
Bøhn, H. Ullensaker.
Bølling, Kadet. Kristiania.

Cammermeyer, A., Bogh. K.ania.
Capjon, A., Grosserer. Drammen.
Capjon, J., Grosserer. Do.
Cappelen, J., Kand. juris. K.ania.
Carstens, M. C., Overlærer. T.hjem.
Christensen, C. A., Kadet. K.ania.
Christensen, H. O., Byfoged. Stavgr.
Christiansen, C., jun., Kjøbm. Laurvik.
Christiansen, Chr., Kopist. K.ania.
Christiansen, Edv. G., Sagf. Nesne.
Christiansen, J., kgl. Fuldm. K.ania.
Christiansen, O., Postbetjent. Do.
Christie, W. F., Kjøbmand. Kr.sund.
Christie, W. F. K., Distriktsl. Ullensv.
Chrystie, N., kgl. Fuldm. K.ania.
Centralarkivet for Throndhjems og Tromsø Stifter. Throndhjem.
Collett, A., Kand. juris. Kristiania.
Collett, J., Amtmand. Do.
Collett, W., Kand. juris. Do.
Coucheron, P., Skoledirekt. Tromsø.

Daa, L. Kr., Professor. Kristiania.
Daae, H. W., Udskiftningsf. Ørskoug.
Daae, L., Foged. Søndmøre.
Daae, L., Univ.-Bibliothekar. K.ania.
Daentzell, Th., Farmaceut. Do.
Dahl, Chr., Kjøbmand. Bergen.
Dahl, G., Kand. theol. Moss.
Dahl, I. V. Gedde, Student. K.ania.
Dahl, Johan, Distriktslæge. Fjælberg.
Dahl, K., Kateket. Hammerfest.
Dahl, O., Landskabsmaler. K.ania.
Dahl, Otto, Sorenskriver. Tysnes.
Dahl, W. S., Advokat. Vestnes.
Dahle, M. K., Handelsbetj. Aalesund.
Dahll, L. Chr., Artilleri-Kapt. K.ania.
Dahm, E., Læge. Kristianssand.
Danchertsen, J., Distriktsl. Tromsø.
Danielssen, D. C., Overlæge. Bergen.
Dass, M. B., Vagtmst. Sandnesøen.
Dedekam S., Kadet. Kristiania.
Dehli, Kadet. Do.
Dekke, R., Frue. Bergen.
Devold, O. E., Kjøbmand. Aalesund.
Dircks, Chr. Bogtrykker. Moss.
Diriks, C. F., Fyrdirektør. K.ania.
Dop, Th. A., Sogneprest. Kristiania.
Drejer, M. Nissen, Foged. Tromsø.
Dreyer, C. F., Kjøbmand. Do.
Dreyer, Chr., Kjøbmand. Do.
Drolsum, A. C., Bibl.-Aman. K.ania.
Due, F., Stud., Telegrafist. Holmestr.
Dunker, G., kgl. Fuldm. K.ania.
Dyblie, J. H., Lensmand. Alten.
Dybwad, H., Bureauchef. K.ania.
Døsen, H. R., Landhandler. Lyster.

Ege, J., Overretsassessor. Bergen.

Egeberg, Peder C., Ritmester. K.ania.
Eide, S., Skibsreder. Arendal.
Ejds Lærerforening. Nordfjord.
Elieson, E., Kadet. Kristiania.
Elligers, Kand. theol. Arendal.
Elster, F. C., Foged. Surendal.
Endresen, E., Telegr.best. Aalesund.
Enge, N. N., Lensmand. Sande.
Enger, K. A., Politiassistent. K.ania.
Erichsen, H. N., Stud. theol. Do.
Erichsen, W., Assessor. Do.
Eriksen, A. E., Kand. mag. Do.
Eriksen, J. A., Stud. filol. Do.
Eriksen, R., Kand. juris. Do.

Fabritius, W. C., Bogtrykker. K.ania.
Falck, F. E., Lensm. Solvorn i Sogn.
Falck, Ths. S., Konsul. Stavanger.
Falkenberg, A., Kand. mag. K.ania.
Falkenberg, B., Forlig.kommiss. Do.
Falkenberg, J., Oberstltnt. Fr.hald.
Falkenberg, J. F., Kjøbm. Kr.sund.
Falsen, C., Løjtnant. Kristiania.
Falsen, J. C., Statsraad. Do.
Fasting, Th., Student. Kristianssund.
Faye, G. S., Sogneprest. Høland.
Faye, J. B., Bankchef. Bergen.
Faye-Hansen, D., Advokat. K.ania.
Fearnley, H. E., Sognepr. Eidskog.
Fegth, W. A., Sognepr. Alstadhaug.
Finckenhagen, O. J., Kjøbm. H.fest.
Finne, H., Sagfører. Stavanger.
Finne, J., Kjøbmand. Throndhjem.
Finne, P. N., Kjøbmand. Do.
Fischer, W., Postbetjent. Kristiania.
Fjeldstad, F., Postbetjent. Do.
Fleischer, J. N., Grosserer. Do.
Floer, B., Handelsmand. Hasvik.
Flor, Ludv., Kjøbmand. Kr.sund.
Folkestad, H. O., Biskop. Hamar.
Follum, L., Distriktslæge. Alten.
Foltmar, F. C., pers. Kap. Haabøl.
Foss, Skolelærer. Kristianssand.
Fosse, H., Kirkesanger. Etne.
Fredriksen, Handelsfuldm. Hadsel.
Fredriksstads Latin & Realskoles Bibl.
Fredrikstens Kasernebibl. Fr.hald.
Frich, St., Stud. filol. Kristiania.
Friele, D. H., Kand. juris. Do.
Friele, Henr., Mægler. Bergen.
Friis, J. A., Professor. Kristiania.
Friis, Joh., Rektor. Kristianssand.
Fritzner, J., Sogneprest. Thjødling.
Frølich, C., Bureauchef. Kristiania.
Frølich, F. H., Bankchef. Do.
Frølich, Thorbj., Student. Kristiania.
Furu, O., Sagfører. Kristianssund.
Fürst, John. Arendal.
Færden, O., Gaardbruger. Ringerike.
Færden, V., Kadet. Kristiania.

Gabrielsen, G., Kjøbm. Stavanger.
Gamborg, E., Politifuldm. K.ania.
Garben, Joh., Politiassistent. Do.
Geelmuyden, B., Ingeniør. Drammen.
Geelmuyden, I., Rektor. Bergen.
Gellein, C. O., Fuldm. Surendal.
Generalstabens Bibliothek. K.ania.
Getz, B., Stud. filol. Do.
Gihle, P., Gaardbruger. Ø.Thoten.
Gjeldaker, B., Kand. theol. K.ania.
Gjertsen, F., Skolebestyrer. Do.
Gjessing, A., Adjunkt. Kristianssand.
Gjessing, A., Stud. filol. Kristiania.
Gjessing, K., Toldkasserer. H.strand.
Giæver, Johs., Kjøbmand. Tromsø.
Gjør, C., Sagfører. Stavanger.
Gjør, M., Sogneprest. Do.
Glückstad, Chr., Sognepr. Hiterdal.
Graff, H., Student. Kristiania.
Gram, E., Bankdirektør. Throndhj.
Gram, L. P. Kristiania.
Gram, Wm., Boghandler. Kristiania.
Gran, J., Skibsbygmester. Bergen.
Greve, G., Stud. filol. Kristiania.
Greve, H., Kateket. Kristianssund.
Grimelund, A., Biskop. Throndhjem.
Grimsgaard, C., Oberst. Kristiania.
Groom, G. W., Kjøbm. Stavanger.
Groth, Chr., Toldinspektør. Bergen.
Grung, L., Ingeniør. Kristianssand.
Grøner, Th., Student. Kristiania.
Grønvold, A., Stud. juris. Do.
Grønvold, N. C., Kand. juris. Do.
Gude, Ove, Kand. juris. Stavanger.
Guldbrandsen, R., Kadet. Kristiania.
Guttormsen, L., Timelærer. Kr.sund.

Hafstrøm, C.B., Telegrafist. Aalesund.
Hagemann-Brandt, K., Ing.-Ltnt. Moss.
Hagen, E. G., Sogneprest. Ytterøen.
Hagen, G., Skolelærer. Hammerfest.
Hagen, J. F. A., Korpslæge. Rissen.
Hald, L. A., Provst. Lyster.
Hall, Chr., Kand. theol. Kristiania.
Halle, Chr., Skolelærer. Kr.sund.
Hals, N., kgl. Fuldmægtig. K.ania.
Halvorsen, J. B., Journalist. Do.
Halvorsen, L., Skolebestyrer. Stvgr.
Halvorsen, N., Skolebestyrer. K.ania.

Hambro, E. I., Kand. mag. K.ania.
Hambro, E. I., Stud. filos. Do.
Hammer, P. N., Foged. Alten.
Hammerstad, O., Gaardbr. Ø. Thoten.
Hansen, Assurancekasserer. Arendal.
Hansen (Vik), A., Gaardbr. Sm.lenene.
Hansen, Andr., Prest. Leith.
Hansen, E. B., Lærer. Stavanger.
Hansen, Fr., Sagfører. Kr.sand.
Hansen, Frits, Kand. theol. K.ania.
Hansen, G. A., Underlæge. Bergen.
Hansen, H. E., Apotheker. Lærdal.
Hansen, H. V., Kopist. Kristiania.
Hansen, J., Kadet. Do.
Hansen, Kl., Stud. med. Do.
Hansen, Kr., Stud. juris. Do.
Hansen, N. D., Postmester. H.strand.
Hansen, N. L., Student. Kristiania.
Hansen, O., Handelsmand. Stenkjær.
Hansen, P., Stud. filol. Kristiania.
Hansen, Th., Kjøbm. Throndhjem.
Hansen, Th., Postfuldm. Kristiania.
Hansen, W. S., Statshauptm. Stvgr.
Hanssen, J., Kand. juris. Throndhj.
Hansson, M. S., Advokat. Kristiania.
Hartmann, G., Adjunkt. Laurvik.
Hartmann, G. A., Kjøbm. Throndhj.
Hartwig, J., res. Kap. Laurvik.
Haslund, F. A., Skoledirekt. K.ania.
Hassel, H. Chr., Grosserer. Do.
Hauan, I., Lensmand. Hammerfest.
Hauff, T. B., Kjøbm. Kristianssund.
Haug, H., Postbetjent. Kristiania.
Hauge, J., Telegr.bestyrer. Kr.sund.
Hausmann, J., Adjunkt. Tromsø.
Havig, C. M., Lensmand. Vefsen.
Heffermehl, A. V., res. Kap. Gloppen.
Heftye, J., Student. Kristiania.
Heiberg, Ant., Boghandler. Throndhj.
Heiberg, C., kgl. Fuldm. Kristiania.
Heiberg, E. O., Bureauchef. Do.
Heiberg, H., kgl. Fuldmægt. Do.
Heidenreich, C., Sagfører. K.vinger.
Hejde, I. C., Kjøbmand. Farsund.
Hellesen, G. C., Grosserer. Drammen.
Helliesen, H., Kadet. Kristiania.
Helliesen, H., Statsraad. Do.
Henrichsen, C., Rektor. Aalesund.
Henrichsen, Chr., Agent. Throndhjem.
Henriksen, J., Kjøbmand. Tromsø.
Hermansen, H. O., Landhdlr. Tysnes.
Hertzberg, Ebbe, Stud. juris. K.ania.
Hesselberg, M., Sagfører. Laurvik.
Hesselberg, N. O. Stavanger.
Heyerdahl, A., Kjøbm. Kristianssund.

Heyerdahl, N. R., Advokat. K.ania.
Hjortdal, H., Postbetjent. Do.
Hiortdahl, Th., Amanuensis. Do.
Hiorth, K., Postfuldmægtig. Do.
Hjorthøy, T. D., Bogtr. Arendal.
Hoell, H., Dampskibsfører. Fr.hald.
Hoell, N., Do. Do.
Hofgaard, A., Toldbetjent. Aalesund.
Hofgaard, G., Sorenskr. Stavanger.
Hofgaard, S. W., Kand. mag. K.ania.
Hoff, B. Fr., Stud. filol. Do.
Hoff-Rosenkrone, G. Rosendal.
Hoffmann, Fr., Bylæge. Aalesund.
Hoffmann, R., Kand. mag. Ytterøen.
Holfeldt, M. K., Overlærer. Bergen.
Holm, H. H., Bureauchef. K.ania.
Holm, P., Provst. Vinger.
Holmboe, C. A., Professor. K.ania.
Holmboe, J., Amtmand. Hammerfest.
Holmboe, J. A., Overlæge. Bergen.
Holmboe, L. Sagfører. Aalesund.
Holst, A., Sorenskriver. Nesne.
Holst, C., Overintendant. Kristiania.
Holst, E., Student. Do.
Holst, L., Stud. juris. Do.
Holst, M. B., Kaptejn. Strandebarm.
Holst, P., Direktør. Moss.
Holst, P. C., Brugsejer. Vefsen.
Holst, P. T., Løjtnant. Verdalen.
Holstad, Chr., Kand. med. Arendal.
Holter, A. R., Oberstltnt. Levanger.
Holtermann, B., Frøken. Aalesund.
Holtermann, E. L. C., Politim. Stvgr.
Holtermann, L., Kand. theol. K.ania.
Holth, Aug., Overlærer. Throndhjem.
Horgen, P., Gaardbruger. Hadeland.
Horn, H., Kand. juris. Kristiania.
Horneman, H., Forstander. T.hjem.
Horneman, R., Justitiarius. Do.
Huitfeldt, A., Kand. juris. T.hjem.
Huitfeldt, A., Konsul. Do.
Huitfeldt, H. J., kgl. Fuldm. K.ania.
Huitfeldt, L., Løjtnant. Do.
Huseby, O., Sagfører. Sogndal i Sogn.
Huun, Chr., Landh. Solvorn i Sogn.
Hveding, J., Provst. Lindaas.
Hvoslef, I., Amtmand. Laurvik.
Høitomt, J. C., Løjtnant. K.ania.
Hølaas, A., Kand. juris. Do.
Høyer, A., Løjtnant. Do.

Ibenfeldt, L., Kjøbmand. Aalesund.
Ingstad, C., kgl. Fuldm. Stockholm.
Irgens, H. H., Provst. Ullensvang.
Irgens, L. J., Kand. med. Farsund.

Irgens, N., Statsraad. Kristiania.
Irgens, O., Skoleinspektør. Bergen.
Iversen, I. A., Brændevinsh. H.fest.

Jaabæk, S., Gaardbruger. Mandal.
Jacobsen, Fr., Grosserer. Fr.stad.
Jacobsen, J., Grosserer. Do.
Jahn, Chr., Tandlæge. Throndhjem.
Jansen, J. J., Kand. theol. K.ania.
Janson, Kr., Kand. theol. Sel, Gudbr.
Jarmann, A., Postexpeditør. K.ania.
Jarmann, E., Maskinist. Do.
Jarmann, J. S., Verksbestyrer. Do.
Jensen, Andr., Adjunkt. Arendal.
Jensen, C., Borgermester. K.ania.
Jensen, J., Stud. juris. Do.
Jensen, L. T., Handelsmand. Vefsen.
Jensen, P., Provst. Tromsøsundet.
Jenssen, Anton, Konsul. Throndhjem.
Jenssen, Hans, Kjøbmand. Do.
Jessen, P. N., Gaardbruger. Stod.
Johannesen, G. Kr., Boghdlr. K.ania.
Johnsen, Chr., Kjøbm. Kristianssund.
Johnsen, Joh., Sagfører. Stavanger.
Johnsen, O., Seminarist. Arendal.
Johnson, C., Ingeniør. Kristiania.
Johnssen, O., Farmaceut. Stavanger.
Juell, J. C., Kaptejn. Levanger.
Juliussen, C., Postbetjent. K.ania.
Jullum, O., Skolelærer. Kr.sund.
Jürgensen, Ad., Handelsm. Vefsen.

Kaare, A., Sagfører. Skien.
Kahrs, C., Distriktslæge. Ørskoug.
Keyser, C., Skolebestyrer. Kristiania.
Keyser, F. W., fhv. Univ.-Bibl. Do.
Kildal, B., Stud. juris. Do.
Kildal, D., Advokat. Do.
Kildal, M. H., Sorenskr. Ringsaker.
Kildal, P. W. W., Grosserer. K.ania.
Kildal, Wessel, Student. Do.
Killengreen, Chr., Kjøbm. Tromsø.
Kittel, A. F., Stadsfysikus. Arendal.
Kjeldsberg, R., Kjøbm. Throndhjem.
Kielland, A. C., Grosserer. Stavanger.
Kjelland, F. H., Kadet. Kristiania.
Kielland, J., Kand. theol. Stavanger.
Kielland, J. Z., Konsul. Do.
Kjelstrup, V., Adjunkt. f. T. K.ania.
Kjerschow, Chr., Stiftamtm. Tromsø.
Kjerulf, A., Expeditionssekr. K.ania.
Kierulf, C., Bureauchef. Do.
Kjerulf, M., Stud. theol. Do.
Kjær, Anders, Grosserer. Fr.stad.
Klingenberg, B. J., Løjtnant. K.ania.

Klæbo, J., Student. Kristiania.
Klæstad, I., Kadet. Do.
Knagenhjelm, L., Sagfører. Throndhj.
Knap, C. R., Rektor. Tromsø.
Knap, H. C., kgl. Fuldm. Kristiania.
Knap, N. J., Kand. mag. Laurvik.
Knivsberg, J. C., Kjøbm. Stavanger.
Knudtzon, C. A., Ritmester. Throndhj.
Knudtzon, C. L., Skibsmægler. Do.
Knudtzon, H. N., Konsul. Do.
Knudtzon, N. H., Konsul. Kr.sund.
Knutzen, S. S., Rektor. Drammen.
Koefoed, H., Sagfører. Lærdal.
Koht, J., Apotheker. Tromsø.
Koht, P. S., Kand. mag. Do.
Kolbenstvedt, N., Udskiftningsform. Suledal, Ryfylke.
Kolderup, E., Kadet. Kristiania.
Konow, F., Kand. juris. Do.
Konow, Frederikke, Frøken. Bergen.
Koss, O., Kand. juris. Kristiania.
Krabbe, F. C., Provst. Ørskoug.
Krabbe, O., Handelsmand. Do.
Kraby, P., Gaardbruger. Ø.Thoten.
Krafft, C., Fabrikant. Kristiania.
Krag, H., Kontorchef. Do.
Krieger, A. F., Etatsraad. Kjøbenhavn.
Kringelbach, G., Kand. juris, Arkivassistent. Kjøbenhavn.
Kristensen, K., Prest. Kristianssand.
Kristianssunds Læseselskab.
Kristianssunds Haandverkerforening.
Krog, H., Sogneprest. Fane.
Krog, H., Stud. filol. Throndhjem.
Krogh, I., Postfuldmægtig. K.ania.
Krogh, J. C., Kand. juris. Do.
Krogh, P., Postfuldmægtig. Do.
Krogness, J. R., Gaardbr. T.hjem.
Krohn, Hj., Student. Bergen.
Kyhn, Th., Stud. theol. Kristiania.

Lambrechts, M., Justitiarius. K.ania.
Lammers, E., Kadet. Do.
Lampe, C. E., Sognepr. Strandebarm.
Lampe, H. J., pers. Kap. Bergen.
Lampe, J., Kateket. Kongsvinger.
Lampe, J. A., Farver. Bergen.
Lampe, J. F., Sogneprest. Bamble.
Lampe, R. E. M., pers. Kap. Hammer.
Landmark, J., Oberstltnt. Kongsberg.
Landstad, M. B., Sognepr. Sandehered.
Langberg, Malthe. Stavanger.
Lange, O. V., fhv. Statsraad. Arendal.
Larsen, A., Kand. filos. Kjøbenhavn.
Larsen, A., Kand. juris. Kristiania.

Larsen, L., Sagfører. Stenkjær.
Lassen, E., Sorenskriver. Lillesand.
Lassen, H., Redaktør. Kristiania.
Lassen, Kr., Stud. filol. Do.
Lassen, W., Bureauchef. Do.
Lehmann, H., Exp.sekretær. Do.
Lehmkuhl, H. C., Kjøbmand. Bergen.
Lem, A., Kontorist. Solvorn i Sogn.
Leschly-Hansen, E., Politifldm. K.ania.
Lian, H. J., Kjøbmand. Throndhjem.
Lie, John, Handelsbetjent. Do.
Lieblein, J., Univ.-Stipendiat. K.ania.
Lied, F. M., Provst. Alten.
Lind, J. B., Politiassistent. K.ania.
Lindemann, H., Holleby v. Sarpsborg.
Linthoe, C., Kand. juris. Kristiania.
Logn, A., Apotheker. Moss.
Lorange, A. L., Stud. juris. K.ania.
Lorck, F., Kjøbmand. Throndhjem.
Lorck, K., Stud. juris. Kristiania.
Lossius, K., Student. Do.
Lossius, R., Konsul. Kristianssund.
Lothe, Joh. A., Apotheker. Bergen.
Lous, K., Stud. juris. Kristiania.
Lous, O., Havnefoged. Kristianssund.
Lund, Ant., Kjøbmand. Hammerfest.
Lund, C., Overtoldbetjent. Drammen.
Lund, Chr., Kand. juris. Kristiania.
Lund, J., Kand. mag. Drammen.
Lund, O., Overretssagf. Hammerfest.
Lund, R., Mægler. Throndhjem.
Lunde, I., Gaardbruger. Gausdal.
Lundgreen, H., Bankdirektør. T.hjem.
Lundgreen, M. H., Ritmester. Do.
Lundh, Otto Gr., Kand. juris, Arkivassistent. Kristiania.
Lundh, S. H., Ingeniør. Do.
Lütken, O., Student, Postbetjent. Do.
Lyng, Th., Bureauchef. Do.
Lysholm, O. K., Kjøbm. Throndhjem.
Løberg, Hj., Gaardbruger. Bergen.
Løken, E. M., Gaardbr. Eid, Nordfj.
Løkke, Jak., Overlærer. Kristiania.
Løvenskiold, O., Højesteretsass. Do.
Løvland, J., Skolelærer. Kr.sund.

Maartmann, K. Kjøbmand. Flekkefj.
Mack, Vilh., Kjøbmand. Tromsø.
Magelssen, J., Kand. juris. Kristiania.
Major, H. E., Byfoged. Porsgrund.
Malling, P. T., Bogtrykker. K.ania.
Manthey, A., Statsraad. Do.
Mariboe, W. A., Overretsassess. Do.
Marstrander, H., Stud. theol. Do.
Martens, A., Reservelæge. Bergen.
Martens, W., Korpslæge. Bergen.
Maschmann, H. H., Stud. jur. K.ania.
Matheson, Chr., Kjøbm. Throndhjem.
Mathiesen, A., kgl. Fuldm. K.ania.
Mathiesen, C. H., Sagfører. Bodø.
Mathiesen, N., Kjøbm. Porsgrund.
Maursund, A., Sagfører. Tromsø.
Megrund, P., Sogneprest. Loppen.
Meidell, S. B., Bureauchef. K.ania.
Meinertz, Fr., Student. Do.
Meisterlin, C., Kjøbm. Throndhjem.
Meisterlin, V. M., Kjøbmand. Do.
Meldahl, G., Statsraad. Kristiania.
Mellbye, O., Bureauchef. Do.
Meyer, W. D., Sogneprest. Saltdalen.
Michelet, C., Politimester. Kristiania.
Michelsen, Fr., Stud. theol. Do.
Michelsen, J. A., Konsul. Bergen.
Mikkelsen, R., Postbetjent. K.ania.
Moe, G., Tandlæge. Arendal.
Moe, O. H., Politiadjutant. Bergen.
Moe, O. P., Stud. med. Kristiania.
Moe, Th. M., Skibsmægler. T.hjem.
Moe, Theod. Kjøbmand. Do.
Mohn, A. H. Førde.
Mohn, C. J., Kjøbmand. Bergen.
Mohn, G., Stud. filol. Kristiania.
Mohn, Th., Læge. Bergen.
Mohr, A., Stud. juris. Kristiania.
Mohr, Udskiftningsformand. Hadsel.
Monrad, M. J., Professor. K.ania.
Monsen, M. G., Kjøbm. Stavanger.
Mortensen, M., Gaardbr. Østerdalen.
Motzfeldt, C., Stiftamtm. Throndhj.
Motzfeldt, K., fhv. Statsraad. Horten.
Muldskridal, E., Seminar. Aalesund.
Munch, A., Professor. Kristiania.
Munch, A. J., Student. Do.
Munch, J. S., Sogneprest. Horten.
Munthe, G., Kaptejn. Solvorn i Sogn.
Muus, N. Stenkjær.
Müller, C., Rektor. Throndhjem.
Müller, E. C., Kaptejn. Skogn.
Müller, H., Kaptejnlnt. Horten.
Myhre, J. H., Bureauchef. K.ania.
Møller, Bolette, Frøken. Fredriksh.
Møller, H., Konsul. Porsgrund.
Møller, H. K., Sagfører. Nesne.
Møller, Nicolai. Porsgrund.
Møller, T. Chr., Student. Kristiania.
Mørch, E., kgl. Fuldmægtig. Do.

Nannestad, M. B., Sorenskr. Drøbak.
Natvig, I. C., Stud. juris. K.ania.
Nergaard, O., Foged. Hadsel.

Neumann, W., Ingeniør. Bergen.
Nicolaysen, E., Skolebstr. Sarpsborg.
Nicolaysen, J., Professor. Kristiania.
Nicolaysen, N., Antikvar. Do.
Nielsen, C. T., Telegrafdirektør. Do.
Nielsen, D., Handelsmand. Alten.
Nielsen, Ludv., Kand. juris. Vaage.
Nielsen, O., Kirkesanger. Nordmøre.
Nielsen, Th. E., Kand. juris. K.ania.
Nielsen, Yngvar, Kand. mag., Arkivassistent. Kristiania.
Nilsen, C., Toldinspekt. Hammerfest.
Nilsen, P. C., Foged. Do.
Nissen, A. Chr., Kasserer. K.ania.
Nissen, C., Lærer. Drammen.
Nissen, R. Tønder, Prof. Kristiania.
Nitter, Joh., Stud. theol. Do.
Norderhoug, H., Gaardbr. Løiten.
Nordvi, A. G., Mortensnes v. Vadsø.
Norman, N., Stud. juris. Kristiania.
Norman, O. A., Sognepr. Aure, N.møre.
Nygaard, M., Adjunkt. Kristianssand.
Nyquist, O., Kaptejn. Kristiania.
Næss, Dampskibsfører. Alstadhaug.
Næss, Ludolf, Kjøbmand. Bergen.

Oftedahl, T. N., Foged. Kongsvinger.
Ohlsen, C., Ingeniør. Kristiania.
Olafsen, E., Kontorist. Do.
Olafsen, J., Kirkesanger. Veø.
Olrog, C. C., Toldinspektør. Kr.sand.
Olsen, A., Landbrugsskolebestyrer. Mo, Førde.
Olsen, Aug., Løjtnant. Bergen.
Olsen, H., kgl. Fuldmægtig. K.ania.
Olsen, J. W., kgl. Fuldmægtig. Do.
Olsen, Jac. K., Stud. filos. Do.
Olsen, K., Proviantskriver. Røraas.
Olsen, K., Sagfører. Sogndal i Sogn.
Olsen, Martin. Stavanger.
Olsen, O., Kontorbetjent. Hadsel.
Olsen, Olaf, Seminarist. Aalesund.
Olsen, Olaus, Kæmner. Fredrikshald.
Olssen, Oluf, Kand. theol. Kristiania.
Oppen, M., Kjøbmand. Thjødling.
Ording, J. F., Adjunkt. Drammen.
Osmundsen, J. M., Skolel. Farsund.

Parelius, Kand. juris. Bodø.
Parelius, M., Kjøbm. Kristianssund.
Parelius, R. B., Kjøbmand. Do.
Parnemann, J. C. C. Porsgrund.
Paulsen, J., Kjøbmand. Throndhjem.
Pedersen, S., Klokker. Drammen.
Pedersen, V., Stud. theol. Kristiania.
Petersen, C., Boghandler. Kristiania.
Petersen, C. F., Kand. juris. Do.
Petersen, K., Stud. filol. Do.
Petersen, M. Smith, Skibsr. Grimstad.
Petersen, P., Konsul. Kristiania.
Peterssen, Ejlif, Maler. Do.
Peterssen, J., Hovedarsenalsregnskabfører. Kristiania.
Pettersen, A., Frisør. Bergen.
Pettersen, C. M., Landhlr. Lærdal.
Platou, C., Sagfører. Bergen.
Prahl, W. C. Do.
Prydz, Kjøbmand. Throndhjem.
Prytz, E. H., Foged. Alstadhaug.

Randers, M., Distriktslæge. Aalesund.
Rasch, A. D., Overretssagf. K.ania.
Rasch, J., Kand. juris. Do.
Rasch, J. H., Kand. juris., Kmh. Do.
Rasch, J. L., Overretssagf. Fredriksh.
Rasch, O. C., Sogneprest. Solvorn i Sogn.
Reehorst, W., Overlærer. Bergen.
Reimers, H. F., Kand. juris. K.ania.
Reimers, Henr., Kjøbmand. Bergen.
Reinhardt, C. G., fhv. Kaptejn. Sveen pr. Bøgstad, N. Bergenhus Amt.
Reusch, Skolebestyrerinde. Bergen.
Richter, O., Advokat. Inderøen.
Riddervold, A., Institutbstr. T.hjem.
Rieck, A., Løjtnant. Stockholm.
Rigsarkivets Bibliothek. Kristiania.
Riis, C. P., Kand. filos. Terøen.
Riisnæs, E. A., Kirkesanger. Lindaas.
Ring, Ole, Sagfører. Drammen.
Ring, Th., Lensmand. Aasnes, Solør.
Rode, K. T., res. Kap. Stjørdalen.
Rolfsen, N., Stud. fil. Kristiania.
Rolvsson, J., Student. Do.
Roll, F., Bureauchef. Do.
Roll, Oluf, Havnedirektør. Do.
Roshauw, K., Kand. juris. Do.
Ross, H., Kand. theol. Do.
Rostad, I., Postexpeditør. Hammerf.
Rostad, Oscar. Arendal.
Ruge, C., kgl. Fuldmægtig. K.ania.
Rummelhoff, Skibskaptejn. Do.
Rye, M. A., Sorenskriver. Ringerike.
Rye, N. M., Amtmand. Bergen.
Rygh, E., Bureauchef. Kristiania.
Rygh, K., Adjunkt. Throndhjem.
Rygh, O., Professor. Kristiania.
Rynning, B., fhv. Sognepr. Kongsvgr.
Rønneberg, C., Kand. juris. Solvorn i Sogn.

Rønneberg, R., Kjøbmand. Aalesund.
Rønning, J., Stud. theol. Kristiania.

Salicath, Fr., Stud. juris. Kristiania.
Sandberg, J., Kand. theol. Sarpsborg.
Sars, E., Univ.-Stipendiat. K.ania.
Schanke, Sogneprest. Hadsel.
Schavland, A., resid. Kapell. T.hjem.
Scheel, A. V., Kand. juris. K.ania.
Scheel, I. C., Assessor. Do.
Schive, C., kgl. Fuldmægtig. Do.
Schive, C. J., Toldinspekt. Stavanger.
Schjelderup, G., Assessor. Kristiania.
Schielderup, G., Stud. theol. Do.
Schjøth, A., kgl. Fuldmægtig. Do.
Schjøth, H., Kand. mag. Do.
Schiøtt, Fr., Kand. juris. Do.
Schiøtz, J., Forstassistent. T.hjem.
Schlang, J. Arendal.
Schmidt, B., Kand. mag. Kristiania.
Schmidt, B., Kaptejn. Rissen.
Schmidt, Fr., Kand. juris. Kristiania.
Schnitler, M., Overlærer. Aalesund.
Schollert, Seminarist. Kristiania.
Schram, J., Stud. filol. Do.
Schreiner, P., sen., Kjøbmand. Do.
Schroeter, J., kgl. Fuldmægtig. Do.
Schrøder, A., Kaptejn. Stenkjær.
Schrøder, H., Skolebestyrer. K.ania.
Schrøder, O., Sagfører. Arendal.
Schult, A., Agronom. Ytterøen.
Schulze, H., Sagfører. Aasnes, Solør.
Schübeler, F. C., Professor. K.ania.
Schüren, W. L., Konsul. Throndhjem.
Schwartz, J. J., Stadshauptm. Drmn.
Schwartz, Th., Grosserer. Fr.stad.
Schwensen, Ph., Lensmand. Hasvik.
Segelcke, L. H., Ingeniørltnt. K.ania.
Segelke, A., Bureauchef. Do.
Seim, G. M., Gaardbruger. Vors.
Selboe, J., Gaardbruger. Skedsmo.
Selmer, L., Kand.med. Kristianssund.
Selmer, P. M., Distriktsl. Hasvik.
Sem, G., Bureauchef. Kristiania.
Sibbern, C., Amtm. Karlberg v. Moss.
Sibbern, C., Politiassistent. K.ania.
Sissener, C. A., Kadet. Do.
Skjelderup, J., Postmester. Fr.hald.
Skjoldborg, J. G., Exp.sekr. K.ania.
Skridshol, A. J., Stud. filos. Do.
Slagsvold, L., Gaardbr. Ø. Thoten.
Smit, P., Stiftamtmand. Bergen.
Smith, Th., Politimester. Sarpsborg.
Smitt, J., Sogneprest. Hammerfest.
Solberg, Ev., Byskriver. T.hjem.
Solberg, I., Ingeniør. Kristiania.
Solem, Skolelærer. Kristianssund.
Sollied, H. O., Forvalter. Bergen.
Sommerschild, H. J. L., Kaptejn. Verdalen.
Spangelo, R., Lensmand. Aardal.
Sparre, J., Distriktsl. Strandebarm.
Spørck, A., Kadet. Kristiania.
Stabel, E., Løjtnant. Throndhjem.
Stabel, P. L., Overretssagf. K.sand.
Stabo, O., Gaardbruger. Ø. Thoten.
Staff, Kr. A. Bogh.fuldm. Kristiania.
Stang, A., Sorenskriver. Arendal.
Stang, Th., Søløjtnant. Borregaard.
Stang, W., Kand. juris. Kristiania.
Stav, H., Skolelærer. Throndhjem.
Steen, A., Kand. juris. Kristianssand.
Steen, D., Fabrikant. Kristiania.
Steen, J., Sagfører. Lofoten.
Steen, J. W. C., Rektor. Stavanger.
Steen, Stine, Frøken. Bergen.
Steenbuch, L., Forstassistent. Alten.
Stefansen, J., Skibsreder. Arendal.
Stenersen, A., Bureauchef. K.ania.
Stokkeland, C. R., Gaardbr. Vestnes.
Storjohann, A., Kjøbmand. Bergen.
Storm, E., Kand. juris. Kristiania.
Storm, Fr., Sogneprest. Throndhjem.
Storm, G., Kand. mag. Kristiania.
Storsteen, H. J., Gaardbr. Torvestad.
Strand, A. M., Gaardbr. Sigdal.
Strøm, B. C., Stud. juris. K.ania.
Strøm, Chr., Kand. filos. Do.
Strøm, F., Kand. juris. Nesne.
Strøm, Løjtnant. Kristiania.
Strømsted, S., Skrædderm. Tromsø.
Stub, J. C., kgl. Fuldmægtig. K.ania.
Størmer, F., Ingeniør. Fredrikshald.
Sudek, Carl, Handelsrejsende. Kbhv.
Sudmann, Fr., Foged. Førde.
Sundt, A., Postbetjent. Kristiania.
Sundt, E., Sogneprest. Ejdsvold.
Svanøe, Chr., Gaardbruger. Kinn.
Svendsen, H., Lærer. Thjødling.
Swensen, D., Gaardbruger. Skollerud, Aadalen.
Sverdrup, H. U., Sognepr. Balestrand.
Sverdrup, J., Bankdirektør. K.ania.
Sverdrup, J., Sagfører. Arendal.
Sæhlie, A., Gaardbr. Vang, Hedem.
Sæther, P. A., Kirkesanger. Skogn.
Sødring, E., Stud. mag. Kjøbenhavn.
Sødring, I. T., Læge. Aalesund.
Søegaard, P. M., kgl. Fuldm. K.ania.
Sømme, J., Konsul. Stavanger.

Sønderaall, A., Student. Kristiania.
Sørensen, J., Kand. juris. Do.
Sørensen, S., Student. Do.
Sørenssen, A., Kand. juris., Gaardbruger. Rygge.
Sørenssen, C., Postexpeditør. K.ania.
Sørenssen, Chr., kgl. Fuldm. Do.
Sørenssen, N. J., Stud. filos. Do.

Tangen, Chr. von, sen., Kjøbmand. Bergen.
Taraldsen, K., Kirkesanger. Hvitesejd.
Taubøll, C. G., Postbetjent. K.ania.
Thams, T., Stud. med. Do.
Tharum, J., Kjøbmand. Throndhjem.
Thaulow, H., Adjunkt. Aalesund.
Thaulow, H. H., Sorenskr. Laurvik.
Thesen, A., Sagfører. Stavanger.
Thesen, M., Sagfører. Arendal.
Thilesen, P. C. F., Læge. K.ania.
Thilesen, Th., Undertoldb. Drammen.
Thjøme, H. J., Voldmester. K.ania.
Thokle, O., Telegrafist. Aalesund.
Thomesen, O., Assessor. K.ania.
Thorne, C. A., Stadshauptm. Moss.
Thorp, A. C., Postexpeditør. K.ania.
Thorsen, O., Lensmand. Jælse.
Thrap, D., pers. Kap. Bergen.
Thrap, Laur., Overretssagf. K.ania.
Throndhjems Kathedralskoles Bibl.
Thue, E., Toldinspektør. Kr.sund.
Thuesen, J., Politimester. Laurvik.
Tillisch, C. F., Assessor. K.ania.
Timmermann, Th. P., Provst. Vefsen.
Todal, J., Skolelærer. Kristianssund.
Tonning, A., Gaardbruger. Stryn.
Tonning, M. D., Løjtnant. Bergen.
Torbersen, J., Handelsm. Stenkjær.
Torp, H., Ingeniør. Kristiania.
Tranaas, V., Student. Do.
Treschow, F., Jernverksejer, Kmh. Laurvik.
Treschow, M., Jernverksejer. Laurvik.
Treschow, P., Jernverksejer. K.ania.
Tromsø Skolelærerseminarium.
Trøan, M., Skolelærer. Kristiania.
Tvethe, M. B., Overretssagfører. Do.
Tyvold, A., Toldfuldm. Aalesund.
Tønseth, E. A., Dampskibsexpeditør. Throndhjem.

Uchermann, V., Student. Kristiania.
Ueland, G., Lensmand. Hæskestad.
Ullmann, A., Kand. mag. Fr stad.
Ullmann, V., Stud. filol. Kristiania.
Ulsaker, J., Stud. theol. Do.
Undahl, A. R. Fjælberg.
Unger, C., Stud. juris. Kristiania.
Unger, C. R., Professor. Do.
Universitetsbibliotheket i Do.
Urbye, C. A., Sagfører. Fr.hald.
Utne, B. A., Lensmand. Tysnes.

Waalen, John, Gaardbr. Gausdal.
Walsøe, P., Kopist. Kristiania.
Wang, Carl. Do.
Wang, D. R., Handelsbetj. Aalesund.
Wang, H. S., Handelsfuldm. K.ania.
Warmuth, C., jun., Musikhandler. Do.
Weidemann, C., kgl. Fuldm. Do.
Weisse, J. P., Adjunkt. Fredrikshald.
Weisser, J. A., Kand. juris. K.ania.
Weltzin, G., Sagfører. Stavanger.
Wergeland, O. A., Genremaler. Kbhvn.
Wesenberg, H., Stud. filol. K.ania.
Wesenberg, J., Forstander. Bergen.
Wessel-Berg, A., Sorenskr. K.vinger.
Wettergreen, O. M., Sorenskriver. Hvitesejd.
Weydahl, E., Postbetjent. K.ania.
Wexelsen, H., Skolebestyrer. T.hjem.
Wiborg, Kjøbmand. Brevik.
Wiese, S., Grosserer. Fredriksstad.
Wiesener, J., Læge. Bergen.
Wiingaard, H. A., Konsul. Do.
Wille, F., Løjtnant. Throndhjem.
Winter-Hjelm, K. A., Redakt. K.ania.
Winther, Th., Stud. filol. Do.
Wisløff, Elise, Frue. Bergen.
Vogt, C. J., Oberstløjtnant. K.ania.
Vogt, J., Ingeniør. Do.
Vogt, N., Stiftamtm. Kristianssand.
Volckmar, Fr., Kjøbm. Kristianssund.
Wolff, F. C., Skoledirektør. K.sand.
Wolff, J. H., Kopist. Kristiania.
Worsøe, C. N., Amtmand. Bodø.
Voss, J C., Provst. Ørskoug.
Voss, V., Overlærer. Fredriksstad.
Woxen, C., Stud. juris. Kristiania.
Vullum, E., Student. Do.

Ziesler, E. H., Institutbstr. Kr.sand.

Östmark, A., Postbetjent. Kristiania.
Øwre, H., Overtoldbetjent. Aalesund.
Øwre, P. L., Apotheker. Do.

DEN NORSKE HISTORISKE FORENING
1871.

Generalforsamling den 29de April 1871.

Formanden, Rigsarchivar Birkeland, oplæste den i Lovene paabudne Beretning om Foreningens Virksomhed og Fremgang, der var saalydende:

„Idet Bestyrelsen fremlægger Beretning om det første Aar af den historiske Forenings Virksomhed, maa den med Taknemmelighed minde om, at mange Mænd rundt om i Landet have ydet dette Foretagende en virksom Understøttelse, som har skaffet Foreningen et godt økonomisk Grundlag. Allerede da Foreningen traadte i Virksomhed, var Medlemmernes Antal større, end man fra først af havde vovet at paaregne, og det har siden været i stadigt Stigende. Efter det Regnskab, som her fremlægges, og som er aflagt den 23de Marts d. A., har Foreningen 1180 Medlemmer, saaledes fordelte mellem Kommissionærerne i de forskjellige Byer og Postkontorerne: i Kristiania 457, forskjellige Postaabnerier under Kristiania Postkontor 83, Aalesund 31, Alten 6, Arendal 26, Bergen 81, Brevig 1, Bodø 4, Drammen 23, Drøbak 1, Egersund 6, Farsund 3, Flekkefjord 2, Fredrikshald 19, Fredriksstad 12, Grimstad 1, Hamar 6, Hammerfest 15, Haugesund 2, Holmestrand 5, Horten 3, Hønefos 4, Kongsberg 1, Kongsvinger 9, Kragerø 4, Kristianssand 20, Kristianssund 27, Langesund 1, Laurvik 20, Levanger 5, Lillehamer 2, Lillesand 1, Mandal 8, Molde 5, Moss 17, Namsos (Helgeland) 44, Porsgrund 5, Risør 1, Røraas 1, Sandefjord 1, Sarpsborg 9, Skien 6, Stavanger 34, Throndhjem 109, Tromsø 26, Tvedestrand 1, Tønsberg 2, Vadsø 2; udenfor Landet har Foreningen 28 Medlemmer, deraf 10 i Stockholm, 3 i Lund og 15 i Kjøbenhavn.

„Det har behaget Hans Majestæt Kongen at lade sig antegne for et aarligt Bidrag til Foreningen af 15 Spd.

„Medens det i Indbydelsen til Foreningens Stiftelse var forudsat, at Medlemmerne vilde erholde henimod 25 Ark historisk Læsning om Aaret, har Foreningen i det første Aar kunnet omdele 32 Ark foruden ¾ Ark indeholdende Medlemsfortegnelse m. V. Udgifterne have i Aarets Løb udgjort:

Trykning og Papir	470	Spd.	118	Sk.
Forfatter-Honorarer	168	—	60	-
Heftning og Indbinding	31	—	54	-
Avertissementer	14	—	97	-
Ombringelse og Inkassation i Kristiania	18	—	10	-
Porto af Exemplarer, som med Posten tilstilles udenbyes Medlemmer	35	—	60	-
Provision til Foreningens Kommissionærer	48	—	57	-
Expedition, Kasse-, Regnskabs- og Oplagshold	82	—	30	-
Diverse Udgifter	13	—	2	-
Tilsammen	883	Spd.	8	Sk.
Hertil kommer imidlertid et ved Regnskabets Afslutning endnu indestaaende Honorar til Beløb	88	—	-	-
Den samlede Aarsudgift bliver altsaa	971	Spd.	8	Sk.

Den virkelige Indtægt var ved Regnskabets Afslutning 987 Spd. Restancerne udgjorde 193 Spd., altsaa et forholdsvis betydeligt Beløb.

„Ved det af Kassereren, Hr. P. T. Malling, aflagte Regnskab har Revisionen Intet fundet at bemærke, og Bestyrelsen foreslaar derfor, at der meddeles Hr. Malling Kvittering for samme. Revisionen har forøvrigt henledet Opmærksomheden paa det Ønskelige i, at Restancelisten fremtidig indeholder Navnefortegnelse, samt at der vedlægges Regnskabet Opgave over Foreningens Beholdning af trykte Sager. Bestyrelsen vil i denne Henseende foranstalte det Fornødne.

„Foruden tre Hefter af Historisk Tidsskrift har Foreningen leveret sine Medlemmer Begyndelsen af Statsraad Jørgen Herman Vogts Optegnelser om sit Liv og sin Embedsvirksomhed 1784—1846. Disse Optegnelser, der give et vigtigt Bidrag til vort Fædrelands Historie i dets konstitutionelle Livs Barndom og Ungdom, vare oprindelig ikke nedskrevne i den Hensigt, at de skulde udgives i Trykken, men Forfatteren tænkte sig dog siden en Offentliggjørelse som Noget, der i Fremtiden burde finde Sted. Forfatterens Søn, Korpslæge J. Vogt, til hvem det var overdraget at bestemme Tiden, naar Optegnelserne del-

vis eller fuldstændig skulde udgives, har imødekommet et af Foreningens Bestyrelse udtalt Ønske ved at vælge det nuværende Tidspunkt til Offentliggjørelsen, idet man fra begge Sider er gaaet ud fra, at det netop nu kunde være af særdeles Interesse for Almenheden at se en saadan Fremstilling af væsentlige Partier af vor Historie efter 1814, medens en længere Udsættelse med Udgivelsen kunde forudsees at ville forrykke den Forudsætning, under hvilken Erindringerne øiensynlig ere nedskrevne, nemlig at ingen sammenhængende historisk Fremstilling af dette Tidsrum foreligger. De Vilkaar, som Hr. Vogt har opstillet for denne velvillige Imødekommen, give ham et yderligere Krav paa Foreningens Erkjendtlighed. Han har nemlig bestemt, at der af Honoraret (11 Spd. pr. Ark) i Forbindelse med hvad der senere maatte indkomme ved Salg af Verket, dannes et fast Fond for den historiske Forening, hvis Renter efter Bestyrelsens nærmere Bestemmelse skal anvendes til Udgivelse af Skrifter af fædrelandshistorisk Interesse. Dermed er den første Begyndelse gjort til at skaffe Foreningen et fast Grundlag for dens Virksomhed ved Siden af det vexlende Medlemsantal.

„Med den danske historiske Forening er der ført Forhandlinger om en nærmere Forbindelse mellem begge Foreninger, som kunde lette Udbredelsen af deres Skrifter udenfor deres Hjemland. Idet man fra begge Sider har været enig om, at en saadan Forbindelse ikke egentlig burde sigte til at opnaa nogen økonomisk Fordel, men derimod være beregnet paa at fremme gjensidig Kundskab og Forstaaelse paa den historiske Forsknings Gebet, er man kommet overens om, at den ene Forenings Medlemmer skal kunne erholde den anden Forenings Skrifter for halv Medlemskontingent, altsaa for ½ Spd. Dette gjælder ikke blot for indeværende Aar og for Fremtiden, men ogsaa for det forløbne Aar 1870. For at imidlertid de Medlemmer af den norske Forening, som ville benytte sig af denne Adgang, uden altfor stor Opofrelse skulde kunne erholde noget komplet, er der ved velvillig Imødekommen fra den danske Bestyrelses Side aabnet Adgang for den norske Forenings Medlemmer til at indtræde som Medlem af den danske ogsaa for 1869 mod fuldt Medlemsbidrag 1 Spd. Man vil altsaa ved at indmelde sig fra 1ste Januar 1869 for en Kontingent af 1½ Spd. erholde de af den danske Forening i 1869 og 1870 udgivne Skrifter, nemlig: 1. (Dansk) Historisk Tidsskrift, fra 4de Rækkes Be-

gyndelse til og med 2det Binds 1ste Hefte, og 2. Kjøbenhavns Universitets Historie fra 1537 til 1621 af Dr. Holger Rørdam, fra Begyndelsen til og med 2det Binds 2det Hefte, tilligemed 2 Hefter Aktstykker. Bestyrelsen antager, at denne foreløbig afsluttede Overenskomst vil vinde Generalforsamlingens fulde Bifald.

„Af Bestyrelsens Medlemmer skal efter Lovene hvert Aar udtræde vexelvis de to eller tre ældste Bestyrelsesmedlemmer. Meningen har været, at første Gang skulde to Medlemmer udtræde efter Lodtrækning. Loddet er faldet paa undertegnede Rygh og Birkeland, i hvis Sted altsaa nyt Valg bliver at foretage. Ligeledes vælges to Revisorer.

Kristiania den 27de April 1871.

M. Birkeland. O. Rygh. Sophus Bugge.
N. Nicolaysen. L. Daae."

Dernæst oplæstes Revisionens Indstilling, og blev i Henhold til denne efter Formandens Forslag Kvittering for Regnskabet meddelt Kassereren.

Ligeledes blev efter Formandens Forslag den med den danske historiske Forening afsluttede Overenskomst godkjendt af Generalforsamlingen.

Fremdeles vedtoges i Overensstemmelse med Bestyrelsens gjennem Formanden fremsatte Forslag en Bemyndigelse for Bestyrelsen til for Korpslæge J. Vogt at udtale Foreningens Tak for den mod samme viste Liberalitet.

Formanden opfordrede derefter de af Forsamlingens Medlemmer, som maatte have Noget at bemærke i Anledning af Aarsberetningen eller Selskabets Virksomhed i det Hele, til at ytre sig. Da Ingen forlangte Ordet, foretoges Valg paa to Bestyrere i Stedet for Rigsarchivar Birkeland og Professor Rygh, som efter Lodtrækning skulde udtræde, og paa to Revisorer. Valget havde saadant Udfald, at til Bestyrere valgtes

Rigsarchivar Birkeland med 18 Stemmer, og
Professor Rygh med 18 Stemmer.

Til Revisorer valgtes:

Cand. jur. Th. Boeck med 18 Stemmer,
Cand. jur. M. Beer med 18 Stemmer.

Nye Medlemmer.

Hans Majestæt Kongen.

Aagaard, B. M., Konsul. Hammerf.
Aall, D. M., Kand. juris. Arendal.
Aall, Jacob, Jernverksejer. Egeland.
Aall, Jørgen, Jernverksejer. Nes Verk.
Aas, Johs., Handelsmand. Hemnes.
Allen, C. F., Professor. Kjøbenhavn.
Amble, O., Sagfører. Thjøttø.
Andresen, C. W., Assessor. Kr.ania.
Angell, C., Artillerikaptejn. T.hjem.
Anker, C. J., Pr.løjtnant. Kr.ania.
Anker, H., Kand. theol. Sagatun v. Hamar.
Athenæum, Læseselskab i Kbhvn.
Athenæum, Læseselskab i Kr.ania.
Arbo, C., Kompagnikirurg. Stockh.
Arentz, D., Toldinspektør. Laurvik.
Arnet, R. R., Provst. Vedø.
Arntsen, J., Kirkesanger. Bindalen.
Arntzen, C., Justitiarius. Kr.ania.
Arup, Th., kgl. Fuldmægtig. Kr.ania.
Aubert, J. L., Løjtnant. Ekersund.

Bassøe, P. F., Provst. Moss.
Beck, A., Overretssagfører. Fr.stad.
Belshejm, J., Sogneprest. Bjelland.
Berg, J. P., Provst. Dybvaag.
Bergens Garnisons-Bibliothek.
Bergens Musæum.
Bergh, Johan, Advokat. T.hjem.
Bergh, Johs., Advokat. Kr.ania.
Berling, E. W., Bibliothekar. Lund.
Bergstrøm, Statsraad. Stockholm.
Bernhoft, Th. C., Kateket. Porsgrund.
de Besche, J., kgl. Livmedikus. K.ania.
Bibliothek, det store kgl. Kbhvn.
Birkeland, G., Lodsolderm. Ekersund.
Birkeland, J., Raadstuskriver. Bergen.
Blich, C. J., Assessor. Kr.ania.
Blichfeldt, Chr., Toldkas. Drammen.
Blichfeldt, Robt., Apotheker. Mandal.
Blom, H. J., Provst. Melhus.
Borgen, A. E. Drammen.
Borgen, F., Advokat. Kristiania.
Borgen, H. P., Grosserer. Kr.ania.
Bredahl, P. E., Sagfører. Moss.
Bricka, C. F., Kand. mag. Kbhvn.
Brinchmann, L., Sogneprest. Hemnes.
Brodtkorb, J., Frøken. Bergen.
Bruenech, A. F., Ritmester. Lilleh.
Bruenech, C. A., Verksfuldmægtig. Kr.ania.
Brun, Andr., Agent. Throndhjem.
Bryn, Th., Stadsfysikus. T.hjem.
Bugge, N. M., Byfoged. Fr.stad.
Bukier, N. D., kgl. Fuldmægt. K.ania.
Bull, A., Generalkrigskommissær. Kristiania.
Bull, D., pers. Kapellan. Drammen.

Carstens, C. W., Kand. min. Kr.ania.
Christensen, Thv., kgl. Fuldm. K.ania.
Christie, A. B., pers. Kap. Ullensvang.
Christie, H., Pr.løjtnant. Bergen.
Coldevin, I., Propr. Dønnes, Helgel.
Conradi, A., Konsulatsekrt. London.
Conradi, J. M., Sorenskriver. Askim.

Dahll, T., Geschworner. Kragerø.
Debes, J. L., Sogneprest. Kristiania.
Dedekam, A., Agent. Mandal.
Dietrichsen, H. Skien.
Dietrichson, N. G., Kand. juris. K.ania.
Dons, Henr., Agent. Kristiania.
Dümahüt, C., kath. Prest. Tromsø.

Egeberg, Westye, Konsul. Kr.ania.
Engelsen, H. J., Sorenskr. Stenkjær.
Ennis, Nicolas. Throndhjem.

Fabritius, H., Overretssagfører. Ullensaker.
Falch, I. W., Kjøbmand. Laurvik.
Falsen, E. M., Sorenskriver. Bergen.
Feyer, C., fhv. Sorenskr. Ekersund.
Fleischer, A. J., Sogneprest. Gausdal.
Fliflet, N., Overretssagfører. Hamar.
Fougstad, C., fhv. Borgerm. K.ania.
Fuglesang, Fabrikant. Kristiania.
Fürst, I. D., Foged. Skedsmo.
Fyhn, H., Kand. juris. Kristiania.

Gjerstad, Jac., Pr.løjtnant. Fr.stad.
Glückstad, A. M., Kasserer. Kr.ania.
Gran, Chr., Konsul. Bergen.
Gran, H., Skibsbygmester. Laxevaag v. Bergen.
Grimelund, H., Gaardbruger. Aker.
Gulbranson, C., Grosserer. Kr.ania.
Gulbranson, H. R., Grosserer. K.ania.
Gulbranson, P., Grosserer. Kr.ania.

Haffner, J. W. Pr.løjtnant. Kr.ania.
Hagen, Kadet. Kristiania.

Hallager, Fr., Assessor. Kr.ania.
Hammer, Th. H., Sorenskr. Ekers.
Hansen, Aug., Handelsfuldm. Kr.ania.
Hansen, A. E., Sogneprest. Gaupne.
Hansen, Brødrene, Kjøbmænd. K.ania.
Hansen, Carl, Kunstmaler. K.ania.
Hansen, C. M., Advokat. Kr.ania.
Hansen, H. E., Kand. theol. K.ania.
Hansen, Jørgen, Sognepr. Gjerdrum.
Hansteen, W., Provst. Haa.
Harbitz, G. P., Sogneprest. Nøterø.
Haslund, K., Skibsfører. Arendal.
Heffermehl, G. M., Provst. Aas.
Heffermehl, J. K., Advokat. Kr.ania.
Heiberg, G. A., Sognepr. Helleland.
Heidenreich, J., Overretssagf. K ania.
Herlufsholms Skolebibl. Danmark.
Heubsch, F., Bankbogh. Fr.hald.
Hille, A. M., Fængselspr. Bergen.
Hiorth, F. W., Overtoldbtj. Sarpsb.
Hoffmann, Joh., Distriktslæge. Brønø, Helgeland.
Hofgaard, Kadet. Kristiania.
Holck, L., Skolebestyrer. Bergen.
Holck, O. E., Kand. theol. Bergen.
Holm, E., Professor. Kbhvn.
Holme, N. T., Telegrafist. Aalesund.
Holst, Th., Fattigforst. Drammen.
Holter, Kand juris. Kragerø.
Holter, H., Grosserer. Kristiania.
Homann, C., Distriktslæge. Kragerø.
Hornemann, T., Proprietær. T.hjem.
Hval, Andr., Stud. theol. Hønefos.

Ihlen, Chr., Marineløjtn. Kr.ania.
Ingier, H., Kand. Lian v. Kr.ania.

Jensen, L., Lærer. Drammen.
Johannesen, P. A., Dampskibsexpd. Laurvik.
Johanssen, J. P., Kirkesanger. Brønø, Helgeland.
Johnson, Gisle, Professor. Kr.ania.
Juell, H. A., Overretssagf. Kr.ania.
Jørgensen, A. D., Arkivassist. Kbhvn.

Kahrs, Aug., Kjøbmand. Kr.ania.
Kaiser, Chr. München.
Kavli, Wilh., Kontorist. Throndhjem.
Kiær, A., Bureauchef. Kristiania.
Kjelsen, Chr., Kand. juris. Kr.ania.
Kjelsen, Th., Overretssagf. Kr.ania.
Kjerulf, C. T., Exped.-Chef. Kr ania.
Klingenberg, R., Toldkass. Mandal.
Kolderup, P., Kjøbmand. Bergen.
Konow, H., Kand. juris. Kr.ania.
Krarup, F., Arkivassist. Kbhavn.
Krigsskolens Bibliothek. Kr.ania.
Krohn, W., Konsul. Bergen.

Lammers, G. A., Kand. juris. Dramm.
Lammers, Thv., Kand. juris. Stockh.
Lampe, G., Stiftskapell. Kvædfjord.
Lange, U. F., Rektor. Lillehammer.
Larsen, J., Student. Skien.
Leganger, H., fhv. Sorenskr. Kr.ania.
Lekve, O. T. Ulvik, Hardanger.
Lie, Emil, Kand. juris. Mandal.
Lie, Georg, Kontorist. Throndhjem.
Lie, J. A., Korpslæge. Kr.ania.
Linder, N., Lektor. Stockholm.
Lützow, O. A., Pr.løjtnant. K.ania.
Lyche, Hj., Stud. filos. Kristiania.

Malling, M. V., Kand. juris. K.ania.
Malmstrøm, C. G., Profess. Stockh.
Manthey, A. W., Assessor. Kr.ania.
Martens, D. B., Kjøbmand. Bergen.
Mathiesen, Henr. Trondhjem.
Mazar de la Garde, Etatsraad. Kbhvn.
Meinich, H. T., Amtmand. Lilleh.
Mejdell, T., Forstmester. Kristiania.
Melkild, H. O., Lærer. Øxendal.
Meyer, A., Handelsmand. Melø.
Meyer, Thv., Grosserer. Kristiania.
Michelet, G., Kaptejn. Kristiania.
Middelthon, J., Overretssagf. Kr.ania.
Moe, B. Chr., Kontorist. Throndhj.
Müller, W. J., Distriktslæge. Sundal.
Münster, T. G., Provst. Laurvik.

Nannestad, Chr, Sognepr. Mo, Helg.
Nergaard, A. E., Sagfører. Vadsø.
Nicolaysen, P., Kand. jur. Grosserer. Kristiania.
Nicoll, Joh., Kand. jur. Kristiania.
Nielsen, Chr., Handelsm. Hemnes.
Nielsen, W., Sorenskriver. Kragerø.
Nilsen, Karl, Kand. juris. Kr.ania.
Nilsen, Th., Gaardbruger. Dverberg.
Nilssen, Cl., Kjøbmand. Throndhjem.
Nilssen, M., Stud. filol. T.hjem.
Nissen, W., Kjøbmand. Kristiania.
Nygaard, Sognepr. Blidstrup, Danm.

Ohlsen, Hj., Kand. jur. Kristiania.
Olsen, Kaptejn, Throndhjem.
Olsen, H. A. H., Overretssagf. Vaage.
Olsen, O. T., Kand. theol. Kr.ania.
Omsted, A., Proprietær. Grue.

Onsum, O., Stadshauptm. Kr.ania.
Opsahl, J., Toldkasserer. Østerrisør.
Ottesen, O., Sorenskriver. Vaage.
Ottesen, P. W., Sorenskr. T.hjem.

Paulsen, P. A., Lærer. Kristiania.
Peacock Brothers, Sunderland.
Piro, Andr., kgl. Fuldm. Kr.ania.
Plahte, C., Justitssekretær. Kr.sand.
Platen, C., Baron von. Stockholm.
Platou, C., Borgermester. Bergen.
Platou, C., Sorenskr. Nes, Romer.
Puntervold, M., Sagfører. Ekersund.

Qvam, A., Advokat. By v. Stenkjær.

Raabe, Halfdan. Kristiania.
Rasch, G., Læge. Fredrikshald.
Regenburg, Etatsraad, Stiftamtmand. Skanderborg, Danmark.
Reiersen, K., Boghandler. Mandal.
Rested, H. P., fhv. Sorenskr. Mand.
Reymert, Th., Kjøbmand. Mandal.
Richter, J. C., Major. Kristiania.
Rogstad, T., Foged. Kvam, Gudbrd.
Ræder, J. G., Oberst. Kristiania.
Røyem, F., Lensm. Øre v. Moss.

Schaanning, F. F., Sorenskr. T.hjem.
Schiern, F., Professor. Kjøbenhavn.
Schultz, Ths., Læge. Verdalen.
Schweigaard, C. H., Advok. K.ania.
Schønning, Telegrafist. Arendal.
Semb, K., Student. Kristiania.
Skjold, P., Handelsbetj. Haugesund.
Sparre, G. A., Excellence, Greve. Stockholm.
Stabell, G., Stud. theol. T.hjem.
Stabell, H., Gaardbruger. Askim.
Stang, E., Advokat. Kristiania.
Stang, F., Statsraad. Kristiania.
Steen, C. J., Lensm. Lurø, Helgel.
Steen, C. O., Forstander. T.hjem.
Storaker, Joh. Th., Lærer. Søgne.
Strøm, C. A., Lensm. Throndenes, Senjen.
Strøm, U., fhv. Sognepr. Kristiania.
Stub, H. J. B., Sogneprest. Nesne, Helgeland.
Studenterforeningen i Kjøbenhavn.
Studentersamfundets Bibl. Kr.ania.
Sæbøe, T., Skolelærer. Ekersund.

Søderwall, K. F., Docent. Lund.
Søeberg, C., Overretssagf. K.ania.
Sømme, K., Byfoged. Bergen.
Sørensen, Kjøbmand. Fredriksstad.
Sørenssen, N. E., Sorenskr. Tønsb.
Sørvig, Lærerinde. Laurvik.

Tekniske Forening i Stavanger.
Thaasen, J., Gaardbruger. Aker.
Thaulow, Chr., Konsularag. T.hjem.
Thomle, A., Assessor. Kristiania.
Thoresen, J. H., Bureauchef. K.ania.
Thurmann, B., Provst. Hønefos.
Tischendorff, G., Kand. theol. Haabøl.
Trampe, A., Greve, fhv. Amtmand. Throndhjem.
Tromsø Læseselskab.
Tybring, H. H. E., Sognepr. Vaaler.
Tyrholm, J., Kontorist. Throndhjem.

Udby, M. A., Organist. Throndhjem.
Undseth, I., Stud. filos. Kr.ania.

Walnum, A. H., Sagf. Alstadhoug.
Wang, I., Lensmand. Alstadhaug.
Wedel-Jarlsberg, F. J., Kapteinløjt. Kristiania.
Wedel-Jarlsberg, H. Baron af, Jernverksejer. Bærum.
Weibull, M. J., Adjunkt. Lund.
Weidemann, F., Læge. Hamar.
Werner, C., Bogtrykker. K.ania.
Videnskabernes Selskab i T.hjem.
Wigersund, N., Landhdl. Modum.
Winge, A., Børskommissær. K.ania.
Winsnæs, P., Stiftsprovst. Hamar.
Vogt, A., Overretssagf. Hammerf.
Vogt, Fr., Læge. Tvedestrand.
Vogt, L., Toldinspektør. Fr.hald.
Vogt, V., Overlærer. Kristiania.
Volden, J., Telegrafist. Sandnessjøen, Helgeland.
Voll, J. M., Stud. theol. T.hjem.
Worsaae, I. I. A., Etatsr. Kbhvn.
Voss, C., Sagfører. Haugesund.
Væringsaasen, Helge, Gaardbruger. Elverum.

Ziesler, E. H., Institutb. Kr.sand.

Öie, O., Lensmand. Soknedal.
Østvik, Chr., Kontorist. T.hjem.

OM DE KONGELIGE BEGRAVELSER I NORGE EFTER HEDENDOMMEN.

AF N. NICOLAYSEN.

I „Norske Fornlevninger" har jeg under vedkommende kirker blandt andet ogsaa omtalt kongelige personers begravelser. Men denne omtale var kun ganske kort, idet jeg forøvrigt henviste til kildeskrifterne. Desuden blev der fremsat enkelte meninger, som kunne trænge til berigtigelse eller til nærmere at begrundes. Endelig er der en kongelig begravelse, som ikke finnes nævnt i det anførte skrift, fordi den kirke, hvori begravelsen foregik, ej havde hjemme der paa grund af skriftets plan. Jeg vil derfor her stille sammen alle de beretninger, man har om vore kongelige begravelser, for derigjennem at paavise de skikke, som i saa henseende fant sted, og til større belysning af emnet medtager jeg ogsaa kronprætendenter og saadanne personer, som paa en eller anden maade stode i nært forhold til kongehuset.

For kortheds skyld betegnes de skrifter, hvortil jeg støtter mig, saaledes: **A** (Ágrip), **C** (Peder Claussöns oversættelse af kongesagaerne), **Fa** (Fagrskinna), **Fl** (Flatöbogen), **Fo** (fornmanna sögur), **Fr** (codex Frisianus), **M** (Morkin-

skinna), **S** (Snorre Sturlessöns heimskringla, udgiven af R. Unger), **T** (Thjodrek munks Norges historie).

Som bekjent er der efter 1380 ikke begraven nogen kongelig person i Norge, og af vore ældre kristelige konger var der tre, som enten slet ikke fik nogen begravelse eller bleve begravne udenfor landet, nemlig Olaf Trygvessön († 1000), Magnus barfot († 1103) og Magnus smek († 1374). Her, hvor der handles om den almindelige gravskik, kan ogsaa Olaf Haraldssön († 1030) sættes ud af betragtning, da han som helgen[1]) blev lagt i skrin og saaledes begraven paa en særegen maade. Det tidsrum, hvori vi her komme til at bevæge os, ligger følgelig imellem 1047—1380, og rækken af personerne begynner med:

1. Kong Magnus den gode († 1047). Ifølge **Fo**, **Fr** og **S** blev han jordet i (*jarðaðr at*) Klemenskirken i Nidaros. Tre andre sagabearbeidelser sige derimod, at hans lig blev begravet (**A** *niðsett*, **Fa** og **Fl** *jarðat*) i (**A** *í*, **Fa** *í* eller *at*, **Fl** *at*) Kristkirken (kathedralen) sammesteds. De to sidste tilføje: „udenfor (*fyrir útan*) koret", og hertil lægger **Fl** endvidere: „men nu (omkr. 1380) er det inde i koret (*innan kórs*) foran (*fyrir*) erkebiskopens rum (*rumi*)".

Der viser sig saaledes her en strid mellem kildeskrifterne om den kirke, hvori kongen blev lagt. Men denne strid er kun tilsyneladende. Det kan neppe være tvilsomt, at **Fo**, **Fr** og **S** sigte til den kirke, hvori kongen først blev begraven, medens de øvrige skrifters

---

[1]) Skjønt vi ej ved om, at nogen anden norsk konge blev kanoniseret, omtales dog paa et par steder (N. Fornl. 463, 724) en „hellig kong Haakon". Dette maa enten hidrøre fra en misforstaaelse eller saa har helligheden, hvad der og træffes udenfor Norge, kun været vedtagen af folket uden kirkens stadfæstelse. Hvilken kong Haakon der i saa fall sigtes til, vides ikke.

beretning knytter sig til hans sidste og endelige hvilested. Af andre steder[1]) i sagaerne sees det nemlig, at hans lig fulgte med hans faders, Olaf den helliges, skrin hver gang dette blev flyttet eller først fra Klemenskirken til Olafskirken, dernæst muligens til den af Harald haardraade opførte Mariekirke og endelig til Kristkirken, efterat denne var bleven ferdig nogle aar før 1093.

Men hvorledes skal det forstaaes, at han i den sidste kirke blev lagt „udenfor koret“? Her kan der af grunde, som siden nærmere skal omtales, ikke menes kirkegaarden[2]); det synes ogsaa i sig selv urimeligt, at kongen til slutning skulde være bleven henlagt i en grav under aaben himmel, medens han tilforn, som det maa antages, havde haft sit lejested inde i kirkerne. Heller ikke kan „udenfor koret“ forklares om et sted længer ude i kirken eller om skibet; thi foruden at andre hensyn, som siden skal berøres, tale derimod, saa faar man, synes mig, det bestemte indtryk af sagaerne, at hans gravsted altid var i nærheden af hans faders skrin, og dette havde som bekjent sin plads i koret over højalteret. Er det anførte rigtigt, saa var kongens lejested følgelig ikke udenfor korets vegge. Men da det, som modsætningen *innan kórs* viser, fra først af heller ikke var indenfor korets vegge, saa maa gravstedet dengang følgelig have været anbragt i selve muren. Senere havde det, som anført, sin plads inde i koret foran erkebiskopens rum og, som det deraf kan sluttes, i gulvet, uden at vi dog kunne nærmere bestemme, hvor erkebiskopen i denne

---

[1]) Jfr. N. Fornl. 608 f.

[2]) Dette antager P. A. Munch i N. Tidsskr. f. Vid. o. Lit. II. 69, 75 og, som det synes, ogsaa i d. n. F. Hist. II. 427 og i Throndhjems Domk. s. 20.

tid havde sit sæde. Derimod maa det vistnok antages, at forandringen ikke var bevirket ved nogen flytning af selve gravstedet, men derved, at omgivelserne havde skiftet plads. Dette hænger da sammen med, hvad andre undersøgelser have vist, at navnlig den del af kirken, hvorom her talen er, eller den, som ligger østenfor taarnet, inden omtr. 1250 var bleven udvidet mod nord, syd og øst.

2. Kong Harald haardraade († 1066), ifølge **A**, **Fo**, **Fr** og **S** jordet (*jarðaðr*) i (**A**, **Fr** og **S** *í*, **Fo** *at*) den af ham selv opførte Mariekirke i Nidaros. **A** og **M** tilføje: „men nu (noget før 1250) ligger han paa Elgeseter". Hertil var nemlig Mariekirken bleven flyttet af erkebiskop Eystein († 1188), jfr. **Fl**.
3. Kong Magnus Haraldssön († 1069), ifølge **Fr** og **S** jordet i Nidaros, uden at kirken nævnes.
4. Kong Olaf kyrre († 1093), ifølge **A**, **Fa**, **Fo**, **Fr**, **M**, **S** og **T** jordet i (**T** *sepultus in*, de øvrige *jarðaðr at*) Kristkirken (kathedralen) i Nidaros.
5. Kong Haakon Magnussön († 1095), jordet i[1]) (**A**, **Fa** og **S** *niðrsett í*, **Fr** og **M** *jarðaðr at*) Kristkirken (kathedralen) i Nidaros.
6. Kong Olaf Magnussön († 1115), begraven (**A**, **Fa**, **Fo**, **Fr** og **S** *jarðaðr*, **M** *grafin*) i[2]) (**A** *í*, de øvrige *at*) Kristkirken (kathedralen) i Nidaros.
7. Kong Eystein Magnussön († 1122), jordet (*jarðaðr*) i[3]) (**Fa**, **Fo** og **Fr** *at*, **M** og **S** *í*) Kristkirken (kathedralen) i Nidaros.
8. Kong Sigurd Jorsalafarer († 1130), begraven (**A**,

---

[1]) P. A. Munch (d. n. Folks Hist. II. 482) har „ved".
[2]) Anf. st. 658 „ved".
[3]) Sammest. 663 „ved".

Fo, **Fr**, **M** og **S** *jarðaðr*, **Fa** *hvílir*) i (**S** *at*, de øvrige *í*) Hallvardskirken (kathedralen) i Aaslo i stenveggen ved korets sydside[1]) (**Fa** *syðra megin fyrir útan kórin*, **Fo** *útar frá kórinum fyrir sunnan fram*, **Fr**, **M** og **S** *útar frá kórinum syðra megin*).

9. Kong Harald gille († 1136), jordet (*jarðaðr*) i[2]) **Fa** og **S** *í*, **Fo** *at*) den gamle eller lille Kristkirke i Bergen.

10. Kong Magnus blinde († 1139), begraven (*grafin*) i (**Fo**, **Fr** og **S** *at*, **M** *í*) Hallvardskirken (kathedralen) i Aaslo hos (*hjá*) sin fader kong Sigurd (jfr. no. 8), altsaa i korets vegg, hvad der styrkes ved, at han maatte være en af de 4 konger, hvis gravsteder fantes i muren 1674, da kirken nedtoges, hvorom mere nedenfor.

11. Kong Sigurd munn († 1155), begraven (**Fa** *grafin*, **Fr** og **S** *jarðáðr*) i[3]) (*at*) den lille Kristkirke i Bergen.

12. Kong Eystein Haraldssön († 1157), jordet (*jarðaðr*) i Forskirke (**Fa** *á Forsi*, **Fo**, **Fr** og **S** *at Forskirkju*) i Baahuslen. De tre sidste tilføje, at hans lejested var midt paa kirkegulvet og overbredt med tæppe (*leg hans á miðju kirkjugolfi ok breidt yfir kögur*).

13. Kong Inge krokbak († 1161), ifølge **Fr** og **S** lagt (*lagðr*) i stenveggen i Hallvardskirken (kathedralen) i Aaslo ved korets sydside[4]) (*útar frá kórinum syðra megin*).

14. Kong Haakon herdebred († 1162), ifølge **Fo**, **Fr** og **S** først jordet i Romsdal, siden (1184—1202) flyttet af kong Sverre og nedlagt i stenveggen i Kristkirken

[1]) Munch (anf. st. 712): „paa sydsiden strax nedenfor koret“.
[2]) Sammest. 779 „ved“.
[3]) Sammest. 884 „ved“.
[4]) Sammest. 907: „paa sydsiden nedenfor koret“.

(kathedralen) i Nidaros ved søndre side af koret (*fyrir sunnan í kórinum*).

15. Jarl Erling skakke († 1179), ifølge **Fl** begraven søndenfor Kristkirken i Nidaros (*borin til graftar fyrir sunnan kirkju*), altsaa paa kirkegaarden. Det tilføjes: „men nu (ved 1380) er hans gravsted inde i kirken“.

Dette maa vistnok forstaaes paa samme maade, som anført ved no. 1, nemlig saaledes, at ikke graven selv blev flyttet, men at den derimod med stedet, hvor den var, havde rykket ind i kirken ved tilbygningen af korets søndre sideskib inden omtr. 1250.

16. Orm Ivarssön, kongsbroder, († 1184), ifølge **Fl** nedlagt i stenveggen i Hallvardskirken i Aaslo hos (*hjá*) kong Sigurd Jorsalafarer og sin broder kong Inge (jfr. no. 8 og 13), altsaa i koret.

17. Kong Magnus Erlingssön († 1184), ifølge **Fl** jordet i Kristkirken (kathedralen) i Bergen ved stenveggen paa søndre side af koret[1]) (*útar frá kórinum fyrir framan steinvegginn hinum syðra megin*). Liget blev lagt i stenkiste (*steinþró*), og kong Sverre lod gravstedet (*leg*) omhyggelig udstyre, gjøre gitter udenom gravstenen (*grind um útan legsteinin*) og brede et tæppe derover.

18. Cecilia, kong Sverres syster, († omkr. 1185), ifølge **C** begraven i Kristkirken i Nidaros „norden ved koret“, hvad der vel vil sige det samme som: paa nordre side i koret.

19. Jon kuflung († 1188), ifølge **Fl** jordet i[2]) (*jarðaðr at*) Mariekirken i Bergen.

---

[1]) Munch (anf. st. III. 180): „nedenfor koret lige ved den søndre vægg“.
[2]) Sammest. 214: „ved“.

20. Sigurd Magnussön, kongssøn, († 1194), ifølge **Fl** begraven ved Mariekirken i Bergen søndenfor sanghuset.

21. Baard Guthormssön († 1194), ifølge **C** begraven i „Kristkirken [i Bergen?][1]) paa den nordre side i koret“.

22. Kong Sverre († 1202), ifølge **Fl** begraven i Bergens Kristkirke (kathedralen). Stenveggen indenfor korets søndre dør blev aabnet[2]) (*útar frá kórinum enn innar frá suðrdyrum var opnaðr steinveggrin*) og kongens lig indlagt deri; siden lukkedes veggen igjen, og blev dertil fæstet en tavle af erts, hvorpaa var skrevet nogle vers med forgylte bogstaver; paa veggen blev og ophængt et stykke fløjl (*pell*) og derhos hans merke, skjold, sverd og staalhue.

23. Kong Haakon Sverressön († 1204), ifølge **Fo** jordet i (*jarðaðr í*) Bergens Kristkirke (kathedralen); **C** tilføjer: „paa nordre side tvert over fra kong Sverres grav“, altsaa i koret.

24. Kong Guthorm Sigurdssön († 1204), ifølge **C** begraven i Kristkirken (kathedralen) i Nidaros.

25. Erling steinvegg († 1207), ifølge **Fo** jordet i (*jarðaðr at*) Olafskirken i Tunsberg i stenveggen ved korets nordside[3]) (*lagðr í steinvegginn nörðra útar frá altarinu* [var. *kórinum*]).

26. Kong Inge Baardssön († 1217), ifølge **C** begraven i Kristkirken (kathedralen) i Nidaros paa den søndre side af koret. Hertug Skule lod og „gjøre et kosteligt verk

---

1) Dette synes mig rimeligst efter sammenhængen hos **C**, dog kan det være muligt af de grunde, Munch (anf. st. III. 243) fremsætter, at han blev begraven i Nidaros ved siden af sin første hustru Cecilia (jfr. no. 18).

2) Munch (anf. st. 389): „i Kristkirken paa den sydlige side, hvor veggen blev aabnet mellem koret og indgangsdøren“.

3) Sammest. 507: „i nordre korvegg oppe ved alteret“.

over hans grav, udhugget og formalet og belagt med gull, og lod der udhugge og male hans vaaben og hængte der hans sverd, hjelm og skjold". Jfr. hermed no. 27, hvoraf sees at begravelsen var i korets vegg.

27. Hertug Skule († 1240), ifølge **Fl** og **Fr** begraven i Kristkirken i Nidaros paa søndre side af koret nedenunder, hvor kong Inge laa, altsaa i gulvet (*fyrir sunnan þar undir niðri, sem hann hafði látið búa um leg Inga konungs broður sins upp í steinvegginum*).

28. Kong Haakon den unge († 1257), ifølge **Fl** og **Fr** jordet i (*jarðaðr í*) Hallvardskirken (kathedralen) i Aaslo „der, hvor (*þar sem*) Sigurd Jorsalafarer hviler" altsaa i stenveggen ved korets sydside (jfr. no. 8), hvad der styrkes af det samme, som er anført under no. 10.

29. Kong Haakon Haakonssön († 1263), ifølge **Fl** og **Fr** lagt i kiste med sligt udstyr (*umbúnað*), som skiken var ved en kronet konges lig, og jordet i koret i Magnuskirken i Kirkevaag paa Orknøerne, hvortil **Fl** føjer, at han blev lagt i[1]) trinene (*á grádunum*) foran den hellige Magnus's skrin, og at stenen siden igjen blev lagt over aabningen som tilforn (*aptr luktr steinin sem áðr yfir uppi*), og et tæppe bredt derover. Efterat liget senere var ført over til Norge, blev det ifølge **Fl** og **Fr** jordet (*jarðat*) i koret i Kristkirken (kathedralen) i Bergen.

30. Kong Magnus lagaböter († 1280) forlangte i sit testament af 1277[2]) at blive begraven i minoriternes kirke (Olafskirken, nu domkirken) i Bergen (*apud fratres minores Bergis ecclesiasticam providente domino*

---

[1]) Munch (anf. st. IV. 1. 426): „lige foran trinene udenfor St. Magnus's skrin".

[2]) Dipl. Norv. IV. 6.

eligemus sepulturam); og at han ogsaa virkelig blev begraven der[1]), siges udtrykkelig i de stokholmske minoriters diarium[2]).

31. Dronning Margrete, kong Erik Magnussöns hustru († 1283), begraven i Bergens Kristkirke (kathedralen) „i stenveggen paa den nordre side i koret“ [3]).

32. Margrete, kong Erik Magnussöns datter († 1290), indlagt i nysnævnte kirke i korets stenvegg ved siden af moderen[4]).

33. Kong Erik Magnussön († 1299). Da han døde i Bergen og der havde haft sin residens, maa han uden-tvil være bleven begraven sammesteds i Kristkirkens kor.

34. Kong Haakon V Magnussön († 1319 i Tunsberg), sansynligvis begraven i Mariekirken i Aaslo, skjønt intet vides derom[5]).

35. Kong Haakon VI Magnussön († 1380), sansynligvis begraven i koret i Korskirken i Aaslo, da der formodentlig maa menes ham, naar hr. Jon Marteinssön i sit testament af 1401 bestemmer, at hans hjelm og skjold skulde ophænges i Korskirkens kor „der, som den unge kong Haakon hviles“ [6]).

---

1) Munch (anf. st. 689) har „ved“ det nævnte kloster.
2) Script. rer. Svec. I. 77.
3) Dipl. Norv. VI. 105.
4) Sammesteds.
5) Munch siger (anf. st. IV. 2. 641) i texten, at kongen „vilde“ ifølge testamentet (Dipl. Norv. IV, no. 128) begraves i kirken, fordi han i noten antager, at dette maatte være grunden til, at kongen betænkte Mariekirken med store gaver fremfor landets øvrige kirker og stiftelser. Men dette kan dog ingenlunde tages som fullt bevis for, at den bortkomne del af testamentet virkelig har indeholdt noget om begravelsen. Heller ikke af den omstændighed, at kongen i testamentet forlanger sin dødsdag højtideligholdt i Mariekirken, følger det, at begravelsen foregik i samme kirke.
6) Pontop. Annal. II. 495. Munch, som har overseet dette sted, gjet-

Af det ovenstaaende fremgaar for det første, at der blandt de anførte 35 personer kun var to (no. 15 og 20), som fik begravelse udenfor kirken paa kirkegaarden. Men ingen af dem kunde tilkomme saadan hæder, som blev vist kongelige personer. Disse maa nemlig altid være begravne inde i kirken; thi det kan neppe ansees tvilsomt, at ogsaa ordene *apud* og *at* i forbindelse med kirkens navn overalt, hvor der tales om begravelser (no. 1, 2, 5—12, 19, 25, 30), betyde det samme som *í*. Har derfor P. A. Munch, naar han gjengiver de nævnte udtryk med „ved" (no. 5—7, 9, 11, 19, 30), tænkt sig, at begravelsen i disse tilfælle foregik paa kirkegaarden, maa det ansees for urigtigt.

Dernæst viser det sig, at der hos os ikke var nogen enkelt kirke, hvori kongelige personers begravelse udelukkende eller fortrinsvis[1]) fant sted, ikke engang at alle vore 5 kathedralkirker bleve benyttede paa denne maade; thi der kjennes ingen beretning om, at nogen kongelig person har faaet sit gravsted i Hamars eller Stavangers domkirker. I det hele taget er der ikke mindre end 12 kirker, hvori saadan begravelse træffes, nemlig: i eller ved Nidaros Klemenskirken, Olafskirken, Mariekirken, Kristkirken og Elgeseters kirke; i Bergen den lille og store Kristkirke og Olafskirken; i Aaslo Hallvardskirken, Mariekirken og Korskirken; endelig i Baahuslen Fors kirke. Men herved maa dog erindres, at en og samme person, Magnus den gode (no. 1), tid efter anden blev begraven i begge de førstnævnte kirker og til slutning i Kristkirken, og ligeledes at en og samme person,

---

ter derimod paa Mariekirken i Aaslo (det norske Folks Hist. i Unionsper. II. 117).

[1]) Det er derfor grebet ud af luften, naar der i to gamle viser (Udvalg af danske Vis. f. Middelald. II. 23 og Landstad s. 234) omtales en Mariekirke [i Aaslo?], hvori „kongerne p l e j e at ligge".

Harald haardraade (no. 2), blev begraven baade i Mariekirken og Elgeseters kirke. Desuden maa det lægges merke til, at da Klemenskirken, Olafskirken og Mariekirken benyttedes til disse begravelser, fantes der endnu ikke nogen kathedral i Nidaros, og det samme gjelder for Bergens vedkommende med hensyn til den lille Kristkirke. Efterat derimod kathedralerne i de to nævnte byer vare blevne ferdige, i Nidaros noget før 1093, i Bergen 1156—1164, og ligeledes kathedralen i Aaslo var opført, noget før 1130, bleve kongelige personer fortrinsvis begravne i dem. Fra denne regel kjennes kun 5 undtagelser, idet ogsaa Elgeseters kirke, Olafskirken i Bergen, Mariekirken og Korskirken i Aaslo samt Fors kirke benyttedes paa denne maade. I de fleste af disse tilfælle kjennes ogsaa grunden dertil enten af sagaernes beretning eller af, hvad vi ellers ved. Saaledes siges det udtrykkelig, at erkebiskop Eystein ansaa det som noget, der fulgte af sig selv, at Harald haardraades legeme gjorde følge med den kirke, kongen selv havde opført, Mariekirken, da den flyttedes til Elgeseter. Magnus lagaböter havde, som bekjent, tildels ladet opføre Olafskirken i Bergen, hvori han forlangte sin begravelse, og Haakon V havde ligeledes fullstændig ombygget Mariekirken i Aaslo, hvori han rimeligvis ogsaa blev begraven. Hvad der endelig bevirkede, at Fors kirke blev valgt som begravelsested for Eystein Haraldssön, var vel dels, at kongen falt i dens nærhed, og dels at det har været forbundet med vanskelighed at faa hans lig indbragt til biskopsdømmets kathedral i Aaslo. Derimod ere vi ej istand til at sige, hvorfor Haakon VI blev lagt i Korskirken istedenfor i den nærliggende Hallvardskirke. Forøvrigt vil forholdet mellem de 3 kathedraler og de andre ovennævnte kirker sees deraf, at medens ingen af de sidste havde mere end 1 kongelig begravelse, og det som anført

for nogles vedkommende kun midlertidig, undtagen den lille Kristkirke i Bergen, som havde 2 saadanne begravelser, træffes der i Nidaros Kristkirke 8 (no. 1, 4—7, 14, 24, 26), i Bergens Kristkirke 6 eller 7 (no. 17, 22, 23, 29, 31—33) og i Hallvardskirken i Aaslo 4 (no. 8, 10, 13, 28). Sætte vi nu kirkerne ud af betragtning og kun holde os til stedet, hvor kirkerne laa, viser det sig, naar Fors kirke undtages, at alle de kongelige begravelser, vi kjenne, fant sted i en af de 3 hovedbyer, som tid efter anden vare residenser, nemlig 10 begravelser i Nidaros (no. 1—7, 14, 24, 26), 10 i Bergen (no. 9, 11, 17, 22, 23, 29—33) og 6 i Aaslo (no. 8, 10, 13, 28, 34, 35). Disse begravelser foregik i Nidaros 1047—1217, i Bergen 1136—1299, i Aaslo 1130—1380. Saaledes træffe vi her, hvad der ogsaa maatte væntes, i det store taget en lignende bevægelse, som i flere andre retninger og navnlig med hensyn til landsstyrelsens hovedsæde: begravelserne tage sin begynnelse i Nidaros, flytte sig dernæst sydover til Bergen, hvor de næsten udelukkende foregaa gjennem hele det 13de hundredaar, eller til Aaslo, hvor de slutte. Det er ogsaa let at skjønne, hvorfor der ej træffes nogen kongelig begravelse i Stavanger eller Hamar. Disse byer havde kun ringere betydning: de vare kjøbstæder og biskopssæder, men kongerne toge aldrig stadigt ophold der, og derfor fantes vel heller ikke nogen kongsgaard[1]) i disse byer.

Ovenfor viste det sig, at ingen kongelig person fik sit gravsted udenfor kirken. Spør man dernæst om, hvad det var for en del af kirkebygningen, som benyttedes paa denne maade, saa forekommer det mig klart, at det ikke var skibet. Der er i alle fall ej noget sted i sagaerne, hvor dette

[1]) I Munchs Beskr. over Norge i Middelald. s. 41 og 47 omtales kongsgaarde paa begge steder, men dette kan neppe være rigtigt.

ligefrem siges eller hvoraf det kan sluttes. Vel har P. A. Munch paa 4 steder (se no. 8, 13, 17, 22) udtrykt sig saaledes, at han, som det synes, sigter til begravelse i skibet, men i saa fall er dette neppe tilstrækkelig begrundet i kildeskrifterne. Det maa herved erindres, at vore forfædre før reformationen ej kjente de ord (skib eller langhus), som vi nu bruge for at betegne den del af kirkebygningen, hvori menigheden har sin plads. Det er overhovedet meget sjeldent, at denne del finnes omtalt i fornskrifterne. I islandske bøger har jeg enkeltvis truffet ordet *framkirkja*[1]) eller blot *kirkja*[2]), i norske ligeledes *kirkja*[3]) alene eller i forbindelsen *útar í kirkju*[4]); formodentlig har man ogsaa haft udtrykket *niðr í kirkju* som modsætning til det i kongesagaerne flere gange forekommende „oppe i koret". Men ingen af disse betegnelser træffes der, hvor Munch synes at sigte til kirkens skib, derimod enten *fyrir útan kórin* eller, hvad der er det samme, *útar frá kórinum*; og, ligesom Munch selv paa et andet sted, hvor lignende[5]) udtryk forekommer (no. 25), ikke forstaar det om skibet, saaledes maa vistnok det samme antages i de 4 førstnævnte tilfælle. Imidlertid kan det ikke negtes, at udtryksmaaden er baade tungvint og underlig. Tankegangen maa da være den, at ordet *kór* her tages saa strengt, at derved kun menes det rum, som er indenfor veggene eller som vi nu med et teknisk udtryk sige: i lyset. Hvad der ligger nærmest „udenfor" koret, er følgelig hverken kirkegaarden eller skibet (jfr. s. 3), men derimod

1) Biskup. sög. I. 829, 833.
2) Sturl. sag. IV. 26.
3) Gammel norsk Homilieb., udg. af R. Unger, s. 132 linje 14 og 133 linje 12.
4) Berg. Kalvsk., udg. af P. A. Munch, s. 83.
5) Som saadant kan og merkes i Berg. Kalvsk. s. 32 „nordre side (*vegen*) udenfor koret (*útan kórenum*)".

korets omgivelser eller dets vegge. Strengt taget bliver det derfor overflødigt, naar udtrykket „udenfor koret“ bruges, at tilføje „i veggen“ (no. 8, 13, 22, 25), da dette synes at følge af sig selv; men hermed er det aldeles konsekvent, skjønt ikke mindre tungvint, at man; naar et sted ikke i men **ved** veggen skal betegnes, udtrykker sig saaledes: udenfor koret fremmenfor veggen (no. 17). Er det anførte rigtigt, saa følger deraf, at koret udelukkende var den del af kirken, hvori kongelige personer ligesom biskoperne fik sin begravelse[1]). Men herved maa merkes, at til koret henregnedes i middelalderen ikke alene, som nu, det rum, hvori højalteret havde sin plads, men overhovedet alt hvad der, undtagen sakristiet, laa østenfor skibet, og i kirker med tverskib maaske ogsaa dette, som i hvert fall ikke regnedes til skibet, med andre ord: skibet strakte sig fra vest til den første tvervegg, og her begynte koret eller tverskibet. I Throndhjems domkirke f. ex. var skibet kun den vestre del, som nu ligger i ruin, medens alt, hvad der er østenfor det store taarn, var kor.

Hvad dernæst selve begravelsesmaaden angaar, er det klart, at de ord, som ovenfor træffes, saasom *jarðaðr*, *grafin*, *grafin niðr i jörð*, *niðrsett*, *lagðr*, *niðrlagðr*, kun ere almindelige udtryk for begravelse, uden at derved paa nogensomhelst maade antydes, hvorledes begravelsen foretoges. Dette viser sig derimod for de 27 kongelige personers vedkommende, hvorom nogen beretning i saa henseende haves, dels af no. 1, 12, 17, og dels af no. 1, 8, 13, 14, 24, 26, 28, 31, 32. I de første tilfælle foregaar begravelsen i ko-

---

[1]) Vi se derfor og, at den eneste udenlandske fyrste, som vides begraven her i landet, nemlig den rügiske fyrst Vitslav († 1302), i sit testament (Munch anf. st. IV. 2. 409) vælger sit gravsted „foran højalteret“, altsaa i koret (i Mariekirken i Aaslo).

rets-gulv, i de sidste i dets vegge. Til første slags kan af grunde, som siden skal anføres, ogsaa henregnes no. 9, 11, 34, og til sidste vistnok flere af de tilfælle, hvori begravelsesmaaden ikke er angiven, navnlig no. 23 og 33. Men selv om vi sætte disse ud af betragtning, og til første klasse henregne alle de øvrige tilfælle, hvorom ingen oplysning haves, træffe vi dog veggebegravelsen saa ofte, at ogsaa den maa betragtes som en skik. Af disse 2 begravelsesmaader var nu den første, som bekjent, ganske almindelig, om end ikke i koret, ogsaa for andre end kongelige personer hele middelalderen igjennem, ja endog meget senere. Den anden derimod, som træffes allerede før 1093 (no. 1), i hvert fall 1130 (no. 8), og endnu 1290 (no. 32), har i dobbelt henseende noget særeget ved sig. For det første finnes den kun anvendt ved kongelige personer eller ved saadanne (no. 16, 25), som paa en maade kunne henregnes dertil, ikke derimod ved nogensomhelst anden person enten af geistlig eller verdslig stand. Dernæst har jeg udenfor Norge og navnlig i de to øvrige nordiske riger kun truffet ubetydelige spor deraf. I alle fall maa den som en skik, der udelukkende blev brugt ved kongelige personers begravelser, ansees som ejendommelig for Norge. Forresten hænger den sammen med den maade, hvorpaa stenbygninger som oftest opførtes her i landet, ligesom andre steder i middelalderen, inden den gotiske eller spidsbuede stil ved begynnelsen af det 14de hundredaar var kommen til fullstændig udvikling. Veggene i vore ældste stenkirker ere nemlig meget tykke, indtil 3 alen, og bestaa som oftest af dobble mure eller, som de i almusproget enkelte steder paa Vestlandet kalles, kistemure. Det vil sige, at kun den indre og ydre side er muret op af sten paa sedvanlig maade, medens rummet mellem begge sider er udfyllt med smaasten eller grus og kalk, som er stampet

sammen til en fast masse[1]). Naar der nu i veggen skulde indrettes en begravelse, udtog man (jfr. no. 22) paa det sted, hvor den ønskedes anbragt, saamange sten paa den indre side, som var nødvendigt, og rensede mellemrummet; desuden har man vistnok, for at hindre mellemrummets fyll fra at styrte ned, afstøttet den med en hvelving eller heller. Efterat begravelsen dernæst var anbragt i det aabne rum, blev dette til slutning igjen lukket ved at indsætte de udtagne stene paa sit sted. Altsaa kun, hvor omstændighederne vare som anført, lod denne begravelsesmaade sig foretage, ikke derimod naar kirken var af træ eller med tynne mure. Men af saadanne kirker, hvori kongelige personer fik sin begravelse, kjennes kun to: den lille Kristkirke i Bergen og Mariekirken i Aaslo. Den første var opført af træ og følgelig en stavkirke, den anden havde, som det viste sig ved udgravningen i 1868, i koret og tverskibet tynne mure af teglsten. Paa grund heraf har jeg ovenfor (s. 15) henført de i disse kirker omtalte begravelser til den slags, som var anbragt i gulvet. Kun ved Korskirken i Aaslo kan der forsaavidt hverken siges fra eller til, da der ikke haves nogensomhelst beretning om, hvorledes den var beskaffen.

Hvad enten et kongeligt gravsted indrettedes i veggen eller i gulvet, blev det vel altid paa en eller anden maade (se no. 12, 17, 22, 26) saaledes udstyret, at det havde noget udmerket ved sig og tillige en særlig betegnelse for den person, som der laa begraven. Det sidste synes at fremgaa af flere beretninger. Saaledes kunde man endnu ved 1380 (no. 1) se Magnus den godes gravsted og i 1401 (no. 35) Haakon den 6tes (?), og hvorledes kunde Gyldenløve i 1674

---

[1]) tydsk *gussmauerwerk,* engelsk *rubblework.* Denne bygningsmaade var en arv fra Romerne, hos hvem den hed *emplecton.*

sige saa bestemt[1]), at de lig, man da fant „udi muren" i Hallvardskirken i Aaslo, tilhørte „fire norske konger", dersom ikke gravstederne havde vist det?

Det fortjener endnu at lægges merke til, at kun den nordre og søndre vegg af koret omtales som brugt til begravelser. Naar det nu viser sig, at kvinnelige personer i de tilfælle, som nævnes (no. 18, 31, 32), altid begraves i eller ved nordre vegg, medens mænd fordetmeste lægges i eller ved søndre vegg (no. 8, 10, 13, 14, 16, 17, 22, 26—28) og kun faa gange (no. 21, 23, 25) i eller ved nordre vegg, og naar dertil føjes, at mænd ogsaa paa kirkegaarden begraves søndenfor kirken (no. 15, 20), saa ligger heri vistnok en særegen betydning. Dette maa da hænge sammen med den i middelalderen strengt overholdte skik, at den kvinnelige del af menigheden skulde tage plads ved skibets nordre side eller til venstre[2]), mændene derimod ved den søndre side eller til højre. Naar vi desuagtet ovenfor træffe mænd, dog blot undtagelsesvis, begravne i eller ved korets nordvegg, saa kan vel dette forklares saaledes, at sydsiden i disse tilfælle af ubekjente grunde ej har frembudt nogen passende plads. En veggebegravelse blev saaledes vel neppe anbragt længer oppe i muren end omtrent i brysthøjde eller et par alen over gulvet.

Er det ovenstaaende rigtigt, og vi samle det udbytte, som derved er vunnet, saa sees deraf, at kongelige personer her i Norge ikke nogensinne bleve begravne paa kirkegaarden,

---

1) Jfr. N. Fornl. 728.

2) Som betegnelse herfor træffes paa Island *kvennumegin* (Bisk. sög. I. 185 f.). I forbindelse med skilsmissen mellem kjønene staar det vel og, at der i vore gamle kirker ofte er udgangsdør baade paa nord- og sydsiden af skibet. Merkelig nok træffes der engang (i Aaslo ved 1344, D. Norv. IV. no. 283) omtalt *kvennavegr* og *karlavegr* i en husebygning.

men kun inde i kirken, for det meste i Nidaros, Bergen eller Aaslo og i regelen i de derværende kathedraler; fremdeles at gravstedet ikke blev anbragt i vedkommende kirkes skib men i koret, enten i gulvet eller veggene, og saaledes, at i regelen kvinnelige personer fik sin plads i eller ved nordre vegg, mænd derimod i eller ved søndre vegg; endelig at da begravelsen i korets vegge kun blev anvendt ved kongelige personer, saa var dette forsaavidt en for Norge ejendommelig skik.

Der staar endnu kun tilbage at omtale det lille, vi ved eller kan slutte os til om den maade, hvorpaa liget blev udstyret og nedlagt. For det første kan det neppe være tvilsomt, at den afdøde blev lagt i en kiste (jfr. no. 17, 29). Denne var vistnok altid af sten og ved veggebegravelser af den slags (*steinþró*), som almindelig træffes i den tidligere middelalder baade her[1]) og andensteds, nemlig udhulet af en hel stenblok, noget bredere ved hovedenden end ved fødderne, indvendig afrundet for hovedet og med hul i bunden til afløb af de ved legemets opløsning fremkommende flydende dele. Ved begravelser i gulvet har vel desuden ogsaa været anvendt kister af lignende form, men opmurede af hugne stene[2]). I begge tilfælle bestod kistens laag af en eneste flad eller ophøjet stenplade, der passede ned i de paa kistens kanter indrettede falser, og efter den i middelalderen faste regel blev kisten opstillet i øst og vest, saaledes at hovedenden vendte mod den sidste kant. Dernæst kan det heller ikke være tvilsomt, at liget blev nedlagt i kisten i et svøb af lintøj; men om der desuden blev anvendt bedækning af kostbarere tøj, saaledes som tilfællet var med Olaf den

[1]) Jfr. N. Fornl. 463 og Aarsber. f. 1866 fra Foren. t. n. Fortidsm. Bev. s. 14.
[2]) Jfr. sidstn. st.

helliges legeme[1]), vides ikke, dog kan det være rimeligt nok. I hvert fall var der vistnok, idetmindste i senere tid, en vedtægt i saa henseende; dette siges ogsaa udtrykkelig ovenfor (no. 29), hvor det heder, at Haakon Haakonssøns lig blev udpyntet saaledes, som skikken var ved en kronet konges lig. Derimod tror jeg ikke, at en kongelig persons vaaben bleve nedlagte med ham i kisten. Vel træffes dette ved andre verdslige personer i de yderst faa tilfælle, hvor saadanne begravelser fra middelalderen kjennes. Saaledes forlanger hr. Nilaus i den bekjente vise[2]), at hans harnisk og gode sverd skulde lægges ved hans side; ligeledes blev der nogle aar før 1850 truffet stridøxer i gamle grave paa en kirkegaard i Thelemarken[3]); og ved udgravningen i 1868 af Mariekirkens levninger i Aaslo traf jeg 3 jevnsidesliggende skeletter med hver sit sverd ved venstre side og i nærheden deraf i levningen af en kiste 2 skeletter, det ene med en dolk. Men paa den anden side synes det og at have været skik, at den afdødes vaaben til hans aminnelse fik sin plads i kirken udenfor graven. Saaledes vilde hr. Jon Marteinssøn (no. 35) have sin hjelm og sit skjold ophængt, men rigtignok i en anden kirke end den, hvori han skulde begraves; i Throndhjems domkirke hang i sin tid et par sporer og en hjelm, som bleve bortførte af Svenskerne i syvaarskrigen[4]); ligeledes er der i to af vore landskirker[5]) truffet et par skjolde, som udentvil have været ophængte til aminnelse. Naar jeg

---

1) Se Throndhjems Domk. af P. A. Munch og Schirmer s. 38.
2) Landstad s. 234.
3) sammest.
4) De bleve senere indtil den nyeste tid opbevarede i Storkyrken i Stokholm, men ere nu indlemmede i Riksmuseet. Som bekjent er det sagt, at de havde tilhørt Olaf den hellige, men formerne skal tydelig vise, at de ej ere ældre end fra det 14de hundredaar.
5) Se N. Fornl. 116, 380.

nu, som antydet, tror, at ikke den første men den anden skik har fundet sted ved afdøde kongelige personers vaaben, saa slutter jeg dette fra to af de oven (no. 22, 26) gjengivne beretninger. Disse ere de eneste, hvori vaabnene nævnes, og herom siges det udtrykkelig, at de (sverd, skjold og hjelm) bleve hængte paa veggen udenfor gravstedet.

I sambaand med ovenstaaende gravskikke vil jeg til slutning søge at besvare det spørsmaal: om der er mulighed for, at endnu nogen af vore kongelige begravelser er bevaret. Det kan herved først erindres (jfr. s. 10), at der, da Magnus den gode og Harald haardraade havde faaet sine endelige hvilesteder, i det hele kun var 9 kirker, hvori kongelige personer laa begravne. Det fremsatte spørsmaal kan da strax besvares benægtende for de begravelsers vedkommende, som fantes i 4 af de nævnte kirker, nemlig Elgeseters kirke (no. 2) den lille (no. 9, 11) og store Kristkirke (no. 17, 22, 23, 29, 31—33) i Bergen samt Korskirken (no. 35) i Aaslo, da disse forlængst ere sporløst forsvundne, uden at vi have nogensomhelst beretning om, hvorvidt der overhovedet blev foretaget noget for at bevare begravelserne. Hvad dernæst Hallvardskirken (no. 8, 10, 13, 28) og Mariekirken (no. 34) i Aaslo angaar, saa ere deres fundamenter rigtignok endnu for største delen tilstede under jorden, men ved udgravningen af den sidste kirkes grunvoll i 1868 fantes der intet spor af noget, som kunde antyde kongelig begravelse, og det samme viste sig ved den i 1807 foretagne undersøgelse[1]) af Hallvardskirkens levninger og den fullstændigere udgravning deraf i 1865. Det sidste var forresten rimeligt nok, da man allerede ved kirkens nedtagelse i 1674 havde, som ovenanført, stødt paa de kongelige personers

[1]) Jfr. Aarsber. f. 1868 fra Foren. t. n. Fortidsm. Bev. s. 132.

gravsteder og borttaget dem, uden at der trods anstillet undersøgelse er truffet noget, som kan lede paa spor efter, hvad man foretog med de kongelige skeletter; thi den ifølge Gyldenløves forslag af kongen i 1674 udgivne bestemmelse[1]) om, at der paa Hovedøen ved Kristiania skulde opføres et kapel, hvori de kongelige levninger skulde bevares, vides ikke nogensinne at være kommen til udførelse. Saaledes staar nu kun 3 af de anførte kirker over jorden, nemlig Fors kirke i Baahuslen (no. 12), Olafskirken (nu domkirken) i Bergen (no. 30) og Kristkirken (nu domkirken) i Nidaros (no. 1, 4—7, 14, 24, 26). Men den første er ifølge Holmbergs vidnesbyrd[2]) for største delen ombygget, og af den kongelige grav finnes intet spor. Hvad dernæst Olafskirken angaar, er endnu dens kor, hvori den kongelige grav nærmest maatte søges, i hovedsagen uforandret, skjønt det med den øvrige bygning har brent 4 eller 5 gange siden 1280, da Magnus lagabøter blev begraven i kirken. Var hans begravelse i eller under gulvet, er der dog ganske vist intet deraf tilbage, da man paa dette sted flere gange har foretaget oprydning; var gravstedet derimod anbragt i korets vegg, saa kan det muligens endnu være tilstede trods de mange brande. Mere sansynlighed er der dog for, at der kan finnes kongelige begravelser i den sidste af de anførte kirker eller i Throndhjems domkirke. Vel er den del deraf, som her vedkommer os, nemlig koret, siden 1217, da den sidste kongelige begravelse deri foregik, bleven ombygget og har med den øvrige kirke brent 5 gange. Men trods disse brande have dog andre begravelser fra middelalderen været bevarede ligetil vor tid[3]), og hvad ombygningen angaar, havde

[1]) N. Fornl. 35.
[2]) Bohuslens Beskrifn. 2det opl. II. 178.
[3]) Jfr. N. Fornl. 602 f.

man vistnok, da denne fant sted (i det seneste henimod 1250), saamegen pietet for de kongelige levninger, at man igjen lagde dem ind i kirkens nye vegge eller i gravsteder under gulvet. Et bevis herfor frembyder jo Magnus den godes grav, der endnu ved 1380 var urørt, skjønt kirken da forlængst var ombygget og havde brent en gang. Imidlertid er det vist, at man i gulvet under koret (nu skibet) og dets sidegange hverken før[1]) eller ved den i 1865—1866[2]) foretagne nøjagtige undersøgelse har truffet noget gravsted, som med rimelighed kunde antages for et kongeligt. Er altsaa noget saadant endnu bevaret, kan det kun finnes enten under højkorets gulv eller i dets vegge eller i korets sideganges vegge. I hvert fall vil spørsmaalet faa sin endelige løsning, hvis og naar de omtalte dele af kirken skulle restaureres. Thi da maa der foretages saadanne arbeider, hvorved gravstederne ville komme for lyset igjen, hvis de endnu ere til.

---

[1]) Jfr. N. Fornl. anf. st.

[2]) Aarsber. f. 1866 fra Foren. t. n. Fort. Bev. s. 6 ff.

FREDERIK IIIs HYLDING I KRISTIANIA 1648.

AF YNGVAR NIELSEN.

Efter at have regeret Danmark og Norge i næsten fulde seksti år afgik Kristian IV den 28 februar 1648 ved döden på Rosenborg slot i København, förend der endnu var valgt nogen tronfölger i stedet for hans året i forvejen afdöde sön Kristian (V.) Der var imidlertid med rigsrådets samtykke indkaldt en rigsdag, der skulde möde i København den 17 april for at vælge hans anden sön, hertug Frederik [1]), der nu efter

---

[1]) Danmark var fra middelalderen et valgrige, og i overensstemmelse hermed fastsatte også den forfatning, der fremgik af grevefejdens omvæltninger, at riget fremdeles skulde være et frit kårerige. Men den samtidig trufne bestemmelse om, at tronfölgervalget skulde afholdes i kongens levende live, tilsikrede denne en sådan indflydelse ved dette, at tronen i virkeligheden nærmede sig til at blive arvelig. Jfr. Aschehoug, statsforfatningen i Norge og Danmark, 359 flg. 433. Dette var imidlertid ikke meningen med recessen af år 1536, skönt det ved förste öjekast kunde synes så, da den sammenblander den ovenfor nævnte bestemmelse med beslutningen om Frederik (IIs) valg. Derfor gör også håndfæstningen af s. å. på samme tid, som den fastsætter, at Danmark skal være et valgrige, et forbehold for den allerede valgte tronfølger, prins Frederik. Paludan-Müller (grevens fejde, II, 376) har derfor ingen grund til at tale om en ved denne lejlighed fastsat „successionsorden". — I 1648 sees tydelig, at rigsrådet ikke har bekymret sig synderlig om at betone, at Danmark var et valgrige; ja det afgav endog dagen efter rigsdagens sammenkomst i det brev, der erkendte gyldigheden af fru Kristine Munks ægteskab med den afdøde konge, den udtrykkelige erklæring, at dette ikke i nogen måde skulde skade hertug Frederiks forret til at vælges til sin faders efterfölger. Derimod var adelen meget ivrig for at få det fremhævet, at Frederik III ikke var valgt på grund af sin födsel, men kun for sine udmærkede egenskaber.

i længere tid at have været ærkebiskop af Bremen var forjagen derfra af de svenske tropper og om sommeren 1647 var bleven udnævnt til statholder over den kongelige del af hertugdömmerne Slesvig og Holstein. Indtil rigsdagen kunde afgöre valgspörgsmålet, overtog rigsrådet alle regeringsforretninger, hvorfor også dets fleste medlemmer, sålænge interregnet varede, forbleve samlede i Köbenhavn.

Da rigsdagen trådte sammen, viste der sig straks en stærk opposition mod rigsrådet, for hvis utvivlsomme oligarkiske tendenser adelen især under dets nuværende mægtige stilling troede at have al grund til at nære frygt. Rådet fremsatte som sin mening, at hertugens valg alene beroede på dem, og at stænderne kun vare indkaldte til rigsdag for at vedtage, hvad rådet havde afgjort. I modsætning hertil fastholdt adelen den opfatning, at valget tilkom rigsdagen, og at rådet derved kun mödte som en afdeling af adelen og fölgelig måtte udstede fælles valgbrev med denne. Heri fik standen også medhold af de deputerede for gejstlighed og borgere, af hvilke især de förste udtalte sig skarpt imod rigsrådets opfatning. Samtidig vilde adelen også drive igennem, at håndfæstningens affattelse væsentlig skulde bero på dem, og indgav et forslag til en sådan; men medens rigsrådet i det förste punkt om valget virkelig gav efter for adelens fordringer [1]), viste det sig i det sidste ligeså bestemt på at modsætte sig disse, hvorfor det heller ikke lykkedes adelsoppositionen at sætte dem igennem.

Den 7 maj overleveredes stændernes valgbreve til den

---

[1]) Skönt rigsrådet ved uden protest at modtage gejstlighedens og borgernes valgbreve havde anerkendt disses valgret, nævner håndfæstningen kun råd og adel som de, der havde valgt kongen, medens de to andre stænder alene siges at have „bevilget og samtykt“ ham til konge. Årsberetninger fra det danske gehejmearkiv II, 111.

nye konge, hvorpå han den fölgende dag udstedte sin forelöbige håndfæstning, som var ham dikteret af rigsrådet, og fölgelig sikrede dette en gennemgribende indflydelse. Imidlertid vedblev rigsrådet fremdeles at före regeringen i kongens navn, indtil han den 6 juli havde modtaget de danske stænders hylding, hvilke i den anledning atter vare indkaldte til et nyt möde i Köbenhavn.

Ifölge Kristian IVs norske lov var dette valg også bindende for Norge; det hed nemlig i denne, at „hvilken herre og fyrste Danmarks riges råd, adel og stænder kåre til Danmarks riges konning, den skal og være konning udi Norge.“ [1]) Men tiltrods for disse tydelige ord rådede der en ganske anden opfatning inden det norske folk, der uden at göre sig nærmere rede for det sande forhold stod i den tro, at deres fædreland fremdeles var et arverige efter de samme regler, som för Kalmar-unionen. Kongehuset kunde ikke have noget imod en sådan anskuelse, der kun måtte være til dets fordel, og efter hvad der berettes, skal virkelig Frederik III under valgforhandlingerne med rigsrådet have udtalt, at han ligeså vel betragtede Norge for sit arveland, som Holstein. [2]) I de senere år af Kristian IVs regering havde også utvivlsomt statholderen Hannibal Sehested ved sine bestræbelser for at skaffe Norge en lidt selvstændigere stilling til en vis grad stöttet denne norske opfatning og på samme tid selv havt hjælp af den. Da man således i Köbenhavn i tiden nærmest efter den gamle konges död fortalte alle-

[1]) Tingfarebalken, kap. 10.

[2]) I Langebekiana, udg. ved R. Nyerup, 70 anföres (efter Wadskjærs Kristiansborg slots beskrivelse, 41) den ytring af Frederik III: „Norge og Holstein höre mig dog til; jeg går til Norge.“ — I Angeli Lucii Græsseri homagium, der er trykt 1648, kaldes kongen i dedikationen „udvalgt konge til Danmark og Norges arvekonge“ (arving til Norge?)

hånde rygter, vidste man også at sige, at rigshofmesteren Korfits Ulfeld nærede den plan at tilbyde kronen til hertug Frederik af Holstein-Gottorp, men atter havde opgivet tanken herpå af frygt for, at Hannibal Sehested i så fald skulde lösrive Norge og proklamere det som arverige i den afdöde konges æt.[1]) Den indflydelse og magt, som den norske statholder havde forstået at erhverve sig, kan meget let forklare disse og lignende rygter og måtte vække mistanke hos den danske adel, der i Hannibal Sehested så en af hovedmændene for rigsråds-oligarkiet. Derfor havde den opposition imod dette, som var kommen til orde ved valgrigsdagen, bl. a. også fremsat fordring om, at bestemmelserne angående Norge i Kristian IIIs håndfæstning atter skulde fornyes og i overensstemmelse hermed statholderværdigheden inddrages. Det heder således i det af adelèn 19 april indleverede udkast til en ny håndfæstning: „desligeste, at Norges rige er og bliver under Danmark, som et lem under kronen, som det altid været haver,“ [2]) — og på samme måde havde den sjælandske adel allerede den foregående höst på provinsmödet i Roeskilde fremsat den begæring, „at Norge, som hidindtil haver været under kongl. maj.ts og samtlige rigens råds forvaltning, måtte uden separation og særdeles speciel övrighed, blive under Danmark efter ældgammel, vedtagen skik og sædvane.“[3])

---

[1]) Meddelelser fra det norske rigsarkiv I, 25. Jfr. Leonora Kristina Ulfelds jammers minde (1 udg.) 63.

[2]) Thottske Saml. 842 fol. på det kgl. bibliotek i Kbhvn. Rigens råds breve, fasc. 56 i det danske gehejmearkiv. Jfr. Langebekiana, 69.

[3]) Rigens råds breve, fasc. 57. Da disse begæringer forelöbig ikke syntes at frugte noget, bleve de atter optagne paa den sjælandske adels möde i København i oktober 1649, bvor der bl. a. krævedes, „at Norges riges indkomst efter gammel brug, skik og sædvane måtte leveres her neder til Danmark, der at dispenseres til rigens hjælp, tarv og nytte, som altid för brugeligt

Hensigten med disse begæringer var tydelig nok; de tilsigtede ligefrem at beröve Norge hvert spor af selvstændighed og derved formindske Hannibal Sehesteds indflydelse. Men sålænge denne personlig var tilstede i rådet, var det næsten umuligt for adelen at vente et villigt öre for sine forestillinger, omendskönt sikkerlig mange af rådets medlemmer må antages at have delt dens meninger. I de urolígheder, som netop på denne tid forefaldt i Norge, har efter al rimelighed Hannibal Sehested fundet en passende anledning til at foreholde sine kolleger i rigsrådet nödvendigheden af at vedligeholde hans magt i dens fulde udstrækning, for at kunne bevare Norge og atter tilvejebringe ro. Medens flere af adelens forslag, rigtignok tildels i en noget forandret form bleve optagne i den håndfæstning, som rigsrådet forelagde Frederik III, hörte derfor de nævnte begæringer mellem dem, som ikke fandt nogen plads i denne.

---

haver været" — — og fremdeles, „at den store indkomst, som er af Akershus len kommen fra kronen, som mere importerer 1 år end alle de bevillinger, af adelens jordegods kan udgives i 2 år eller mere, når 4 skilling gives af tönde hartkorn, måtte igen til hans kongl. m.tt og kronen reduceres, os undersåtter til forskånelse og den fattige til lettelse." Rigens råds breve, fasc. 57. Jfr. Aschehoug, anf. st. 510. — I Thottske samling 847 fol. på det kgl. bibliotek i Kbhvn. findes afskrift af et udkast til en håndfæstning, „givet, skrevet og proponeret af menige stænder på det islandske kompagni den 8 maj 1648", hvori det bl. a. heder: „skal Norrige blive til evig tid en uadskilt provincie til og under Danmarks krone, og kende vi os og vore börn og efterkommere eller blodsforvandte ingen rettighed dertil at have enten ved arv eller udi andre måder." Videre heder det: „item af Danmarks riges råd skulle der tages en statholder, en vice-marsk, en vice-admiral, hvilke alle skulle residere udi Norrige, udi Akershus len og under Danmarks riges konge og råds direktion have indseendes med Norrige, at Norriges lov og ret ved lige kan holdes, og militien til land og vand udi god skik og orden sættes og holdes ved lige." I margen står tilföiet: „Hvilke poster blev intet indfört, mens kasseret."

For den, der udenfra betragtede den omtalte gæring i Norge, kunde den let få udseende af at have större betydning, end der egentlig tilkom den, idet det lå meget nær at antage, at den udsprang af en almindelig misfornöjelse og sigtede til at lösrive riget fra det danske overherredömme. Den danske adel kunde deri mene at se en frugt af Hannibal Sehesteds ærgerrige bestræbelser, medens denne selv, som allerede antydet, ligeledes kunde benytte den til at sikre sig for angreb mod sin magt både fra rigsrådets og adelens side. Over Danmark kom rygter om misfornöjelsen i Norge til Tyskland, hvor man på den vestfalske fredskongres endog overdrev dem i den grad, at der blev forsikret, at Norge vilde göre sig til republik under svensk beskyttelse.[1]) Alt sådant var imidlertid meget langt fra sandheden. De forskellige spredte uroligheder havde udelukkende sin grund i tilfældige forhold og stode aldeles ikke i forbindelse med nogen stræben efter at generhverve den gamle uafhængighed eller hævde tronen som arvelig inden kongehuset.

Hannibalsfejden havde især i det söndenfjeldske Norge krævet betydelige ofre, og samtidig havde en række dårlige år med frost, kvægpest, dårligt fiske o. s. v. over det hele land i en betydelig grad formindsket folkets evne til at bære de stedse stigende skatter, så at mange, der opförtes i fogdernes mandtal som skatteydere, måtte gå omkring og tigge bröd for sig og sine börn. Det var tungt „at gå på den hårde og bedske furubark at æde;“ men den var snart det eneste födemiddel, så man måtte være glad, om ikke også denne slap op. Således hed det fra Namdalen: „nogle mennesker ere fundne döde i skoven ved træet, som de haver siddet og lövet bark af til bröd til deres föde og underholdning, og nu

---

[1]) Depesche fra Aloisio Contarini, citeret af C. T. Odhner i Nordisk tidsskrift II, 441.

på mange steder er ikke bark at bekomme."[1]) Hestene styrtede for plogen; på mange steder lå jorderne öde, da der ikke fandtes sædekorn, og mange bluedes for sin nögenhed ved at komme til guds hus. Det er hjerteskærende at læse disse skildringer; selv om en del deraf må tilskrives bondens almindelige lyst til at afmale sin tilstand i det sorteste lys, må de dog være sande i sine væsentlige træk. Det var derfor intet under, når fogderne kom og tog böndernes sidste skilling i skat, ja endog lagde de ulykkelige i böder, som ikke kunde betale[2]), at da de lovlöse „löbeskrivere," der begyndte at gennemstrejfe landet i alle retninger, fandt rig anledning til at opvigle almuen, der under deres ledelse på mange steder holdt ting og stævne på egen hånd. Men den selvrådighedsånd, som således ytrede sig på forskellige steder, indskrænkedes alligevel i regelen inden hver enkelt bygd.

For at stille uroen besluttede Hannibal Sehested allerede i begyndelsen af 1648 at imödekomme almuens önsker og få dertil sigtende bestemmelser vedtagne, når han begav sig til rigsdagen i København.[3]) Ved brev af 26 februar pålagde han samtlige fogder inden Akershus len at forhandle med almuerne om deres klager og inden 15 marts indsende erklæringer derom, forfattede af sorenskrivere og lagrettesmænd. Dette blev imidlertid umueligt, hvorfor sagen blev udsat indtil efter statholderens tilbagekomst fra den danske rigsdag omkring 1 juli, da han selv foresatte sig at drage

---

1) „Indlæg fra alle lande 1648", i det danske gehejmearkiv, mellem hvilke der i det hele taget findes mange bidrag til at belyse Norges tilstand i disse år.

2) Kongebrev til Ove Bjelke ang. fogden i indre Sogn, dat. 23 aug. 1648, mellem „norske missiver" i rigsarkivet.

3) Måske også på en den gang påtænkt norsk rigsdag. Jfr. Aschehoug anf. st. 453.

rundt om i lenet. I den anledning tilsagdes almuen ved brev af 3 juli til at möde ham med foged, sorenskriver og de tolv bedste mænd af hvert prestegæld for at forhandle om lettelse i skatterne og de övrige byrder, „til rolighed og fredelighed udi landet at stifte blandt almuen, at hans fyrstelige nåde for overlöb kunde forskånes.“

Under opholdet i Danmark havde Hannibal Sehested udvirket et kongebrev af 15 juni, der påböd en nedsættelse af skatterne med en trediedel af belöbet [1]), med hvilket han nu optrådte på möderne med almuen. Af disse kendes to, hvoraf det ene på Bragernæs 17—18 juli med bönderne af Lier, hvis fleste besværinger bleve afhjulpne. [2]) Kort efter var statholderen på Moss, hvor han og kantsler Jens Bjelke 21 juli og fölgende dage holdt möde med de 5 små lenes almue; fra Skeberg og Ingedal mödte ingen, idet almuen fremsendte en erklæring [3]) „ved en vagant eller löbefante,“ hvori de forklarede, at de gentagne gange havde andraget sin store nöd uden at få svar, og derfor nu ikke kunde indlade sig på at supplicere derom, men måtte „sig bestå, efterdi at det ikke kan ske, fordi at det nu er udi vor bedste ånnetid.“ Denne erklæring, der var fört i pennen af sorenskriveren, Oluf Hanssön, blev befunden „mere i sit indhold til opsætsig trodsighed og beskylding imod den höje övrighed (så vel som andre deres naboer til lige modvilligheds induktion) at være dirigeret og stilet, end til lydighed og pligt-

---

1) Findes i rigsarkivet mellem kongebreve, indbundne samling IV. Jfr. brev fra Hann. Sehested til Heggen og Frölands bönder af 24 juli i hans kopibog fra juni til decbr. 1648 i det danske gehejmearkiv.

2) Samlinger til det norske folks sprog og historie V, 485 flg.

3) Dom af Hans Pederssön, sorenskriver i Id og Marker, og 12 lagrettesmænd af 1 august 1648 i „indlæg fra alle lande 1648“ i det danske gehejmearkiv.

skyldig, underdanigst taknemlighed den höjgunstige övrighed at bevise.“ Hannibal Sehested anså det nödvendigt at optræde med strenghed i denne sag og lod öjeblikkelig Oluf Hanssön tiltale af fogden Nils Meng samt dömme fra sit embede og i store böder.[1])

Også „de rebelliske bönder“ i Heggen og Fröland viste en lignende opsætsighed og indfandt sig ikke til mödet på Moss. I det sted lode de sig forlyde „med adskillige lastelige og strafbare ord efter nogle få urolige skalkes instigation.“ Her var der imidlertid ingen enkelt embedsmand, der i stedet for at opretholde orden og lovlighed gav sig af med at ophidse bönderne, og derfor fandt statholderen det bedst at formane dem med det gode. Med en påfaldende eftergivenhed underrettede han dem således om, hvad der på mödet var aftalt med den övrige almue, og tilböd dem, at de måtte slutte sig dertil.[2]) Her, som så mange andre steder, var det især fogden, mod hvem böndernes forbitrelse var rettet; statholderen viste sig også villig til at lytte til disse klager og udvirkede senere et kongeligt pålæg til lagmændene i Kristiania, Oplandene og Frederikstads lagdömmer om at forhöre sagerne mellem almue og fogder.[3])

Da tiden ikke tillod Hannibal Sehested personlig at

---

[1]) Oluf Hanssön undskyldte sig med, at han ikke havde underskrevet erklæringen, men kun forfattet den paa almuens begæring; han havde ikke engang renskrevet den; dette var gjort af klokkeren på Halden, Peder Pederssön, der tillige havde indfört nogle latinske ord, som Oluf Hanssön ikke havde kunnet forstå — „muligt paa mit værste“. (Indlæg fra alle lande 1648.) 28 august ansögte O. H. kongen, da statholderen havde afvist hans ansögning, om at måtte få sit embede igen. (Ibdm.) Ved kongebrev af 7 septbr. fik han 6 ugers respit til at före vidnesbyrd i sagen. (Norske missiver i rigsarkivet.)

[2]) Brev af 24 juli i den ovfr. nævnte kopibog.

[3]) Kgl. missive af 1 septbr. 1648 i rigsarkivet. Jfr. åbent brev af 29 august sammesteds.

rejse om i hele lenet, måtte han i sit sted udsende lagmanden i Kristiania, Nils Hanssön, og den ene borgermester sammesteds, Hans Eggertssön, med fuldmagt til at reise om med rigens skriver[1]) og afhjælpe klagerne i overensstemmelse med den aftale, han selv havde truffet med de andre almuer. På denne måde lykkedes det ham at stille skriget på de fleste steder ved i rette tid at göre indrömmelser og lette byrderne; hvad han således lovede, blev senere stadfæstet af kongen.[2])

Under disse forhandlinger nærmede sig den for kongens norske hylding fastsatte tid. Denne hylding var et af de få endnu bevarede tegn på, at Norge fremdeles var et eget rige, — ved den skulde den nye konge modtage det norske folks anerkendelse af hans kongelige værdighed, som han imidlertid allerede havde udövet lige for begge riger efter sin danske hylding. Akten havde derved tabt end mere af sin gamle betydning, og var faktisk ikke andet end en lejlighed for undersåtterne til personlig at forebringe sine klager og andragender for kongen. At fastsætte den norske hylding og indkalde stænderne havde været en af rigsrådets förste handlinger efter kongevalget, og dets indkaldelsesbrev var allerede blevet udstedt den 9 maj.[3])

Ved dette rigsrådets brev indkaldtes alle adelsmænd, biskoper og lagmænd i egen person, to kanniker fra hvert kapitel, provsten og to prester fra hver skibrede, en borgermester og to rådmænd fra hver köbstad samt to lagrettesmænd og to „embedsmænd" fra hvert prestegæld, hvilke alle skulde

---

[1]) Dette embede beklædtes den gang af Nicolaus Povelssön, der senere blev lagmand i Trondhjem — og efter 1660 landkommissær.

[2]) Kgl. åbent brev, dat. Akershus 31 august 1648, i rigsarkivet (kongebreve, indbundne samling IV.) Jfr. side 51.

[3]) Saml. til det norske folks sprog og historie. I, 13 flg.

möde i Kristiania för den til kongens hylding fastsatte dag, 24 august, „og der fornemme, hvis om höjbemeldte hans fyrstelige nådes hylding bliver foregivet, og derudinden at göre og samtykke, hvis menige stænder til rigernes rolighed, gavn og bedste for godt anseendes og görendes vorder.“

Således var hele den norske adelstand indkaldt til den kongelige hylding;[1]) men det var dog langt fra, at alle afgave möde. I videste forstand måtte under norsk adel indbefattes alle adelsmænd, der enten vare ejere af norsk jordegods, havde len i Norge eller på anden måde vare bosiddende i riget. Til disse tre klasser (eller ialfald til de to förste) kunde alle de personer henföres, som mödte mellem adelen ved hyldingen i 1648, nemlig: statholderen, Hannibal Sehested, rigskantsleren, Jens Bjelke, rigsråd Ove Gedde, der var forlenet med Bratsberg, hovedlensherrerne Frederik Urne, Preben von Ahnen, Nils Lange, Jörgen Sefeld, Vincents Bildt og Ove Bjelke, samt videre Sigvard Gabrielssön Akeleje, Frederik Budde, Daniel Knutssön Bildt, Daniel Ottessön Bildt, Jakob Ulfeld, Tomas Dyre, Henrik, Jörgen og Hans Bjelke, Kristofer Frederik v. Gersdorf, Börge Rosenkrands, Oluf Kristoferssön Rytter, Trond Teiste, Peder Harboe, Hans og Peder Mogenssön Hardingmand, Ove Krag, Vilhelm Nettelhorst, Mogens Hanssön Hardingmand, Peder Lauritssön, Laurits Galtung og Manderup Pederssön Schönneböl.[2])

[1]) Ved et senere missive til Hann. Sehested af 31 maj (i rigsarkivet, kongebreve, indbundne samling IV) pålagdes det denne at sörge for, at adelen indsendte rigtige jordeböger over det gods, de havde i 1646, da der forundtes dem hals og hånd over deres bönder.

[2]) Listen er istandbragt efter I. Wolfs Norrigia illustrata, Budstikken IV, 767 flg. og „indlæg fra alle lande 1648“ i det danske gehejmearkiv. De mödende medbragte fuldmagter fra de andre. Se Budstikken IV, 771 nederst.

Endskönt man mellem disse navne ikke finder medlemmer af alle dalevende norske adelsætter,[1]) og uagtet flere af dem tilhörte indfödte danske, der ikke kunde nære synderlig interesse for Norge og dets anliggender, måtte dog denne forsamling ansees for en nogenlunde fuldstændig repræsentation af den norske adel. Dennes store flerhed havde ikke synderlig anseelse mellem sine danske standsbrödre og hævede sig neppe meget höjt over de odelsbönder, mellem hvilke de henlevede sine dage, så at den indfödte Normand endog kun sjelden kunde betroes forvaltningen af et större len. Der var nemlig kun et lidet antal mellem dem, der var i besiddelse af så megen velstand, at de ved udenlandsrejser kunde skaffe sig nogen höjere grad af dannelse end den tarvelige, de havde adgang til at erhverve i hjemmet.[2]) Vistnok kan heller ikke den samtidige danske adel fortjene

---

[1]) Således savnes navne som Venstermand, Skaktavl, Mouatt o. s. v. og flere danske adelsmænd, som ejede norske gårde. I det danske gehejmearkivs „indlæg fra alle lande 1648“ findes en ansögning fra Kristofer Svendssön Stenshorne, der i 27 år havde været bondelensmand i Eker len og nu önskede at få nyde sin gård fri for kongl. skatter, arbejde og skydsfærd o. s. v. ligesom under de gamle konger, der havde undt hans forfædre „skjold og hjelm, som andre adelige personer“; ifald han kunde opnaa dette, vilde han overlade kongen en gård i Sandsvær. I 1609 boede der i Eker prestegæld en „Keld Lauritssön til Stenshorne“, der af sit våben kan sees at have tilhört den gamle familie Tordenstjerne. (Diplom på pergament af 4 april 1609 i rigsarkivet.) Mellem nævnte „indlæg“ findes også en ansögning fra den senere så bekendte Georg Reichwein, der bad om at måtte få beholde tienden af Tanum og Kville, som i 1635 var forundt hans hustru, Karen Lucht, og hendes forrige mand, Nils Tolder, samt om at få bekræftelse på de adelige privilegier for sædegårdene Aker og Disen på Hedemarken, der vare ham overdragne for forstrækning i sidste fejde. Ved åbent brev af 30 aug. 1648 fik han kongetienden af Tanum og Kville (i rigsarkivet.) S. d. fik Manderup Schönneböl samme frihed for sin afg. faders hovedgård Bertnes, som andre norske adelsmænd (åbent brev ibdm.)

[2]) Datidens norske adelsmænd kunne (som helhed betragtet) nær-

stor berömmelse for almindelig udbredt dannelse og det fædrelandssind, som bör fölge denne; men deres större rigdom og de deraf flydende fordele gave dem dog en afgjort overvægt over den norske adel, hvis interesser i regelen ikke strakte sig ud over det nærmeste distrikt. Alene et par oprindelig danske familier kunde i nogle henseender danne en undtagelse fra den almindelige regel; men i ethvert fald gaves der neppe en eneste norsk adelsmand, som besad et overlegent hoved og et klart blik på forholdene. Under sådanne omstændigheder bliver det ganske naturligt, at flere af disse ætters adelskab var blevet aldeles forglemt;[1]) en sådan var familien Galtung, med hvis formuesforfatning det var gået tilbage i den grad, at den ikke „sit adelskab haver kunnet vedligeholde.“ Dagen för hyldingen fik imidlertid Laurits Galtung kongelig fornyelse derpa.[2]) Peder Krabbe fra Båhus len gjorde også et forsög på at få sine adelige rettigheder anerkendte, men uden held, da ikke en gang den lovkyndige, gamle rigskantsler vilde påtage sig at afgöre, hvor grundede hans fordringer vare.[3]) Derimod synes det ikke at have mödt nogen indsigelse, at Kr. Fr. von Gersdorf

mest sammenlignes med de finlandske „knaper“. Jfr. H. Forsell, Sveriges inre historia I, 102 flg.

[1]) En familie, af hvis medlemmer en i 1568—1572 havde været kantsler, men som senere efterhånden forsvandt, var familien Venstermand; denne synes ved midten af det 17de årh. at have været meget forarmet. En jomfru Sofie V. fik omtr. 1650 af Preben von Ahnen tilladelse til at bo på hans gård Hesby i Arndal skibrede for sin levetid, da hun ingen anden tilflugt havde. (Kontributions regnskab for Tönsberg len 1653 i rigsarkivet.)

[2]) Sjælandske registre, XXII, fol. 45 *a-b*, i det danske gehejmearkiv. Jfr. det danske adelsleksikon under navnet Galtung og skånska fornminnesföreningens tidskrift I, 103.

[3]) Brev fra kantsler Bjelke, aug. 1648, i afskrift i Klevenfeldiana i det danske gehejmearkiv. Dog opföres også Peder Krabbes navn i en fortegnelse over adelens jordeböger af 15 juli s. å. Budstikken IV, 758. Jfr. adelens privilegier af 1591, § 7 og 8.

mödte, skönt han ikke var naturaliseret hverken som norsk eller dansk adelsmand; man må således have ladet sig nöje med hans tyske adelskab, da han först 14 april 1656 fik privilegier som dansk-norsk adelsmand.[1])

Foruden adelen vare også samtlige rigets biskoper og lagmænd tilsagte. Af de förste mödte alle fire, Henning Stockfleth i Kristiania, Tomas Wegener i Stavanger, Ludvig Munthe i Bergen og Erik Bredal i Trondhjem. Lagmændene, hvis antal i alt var 11, vare en for Norge ejendommelig stand, hvortil der i Danmark ikke gaves noget fuldstændigt sidestykke; af dem mödte denne gang ti.[2])

Gejstligheden optrådte ikke som en samlet stand, men i to underafdelinger, kapitlernes 8 deputerede for sig og provster og prester for sig; det fulde antal gejstlige deputerede var henimod hundrede, af hvilke de mest bekendte navne vare Keld Stub og Nils Svendssön Krönike.

Efter indkaldelsesbrevet skulde der möde 3 mand for hver köbstad uanseet deres forskellige störrelse; dette vilde da have givet et antal af 33 for samtlige elleve, Kongelf,

---

[1]) Åbent brev af s. d. i sjælandske registre, XXIII, fol. 231 *b* — 232 *a*.

[2]) I. L. Wolf, Norrigia illustrata, 142 opförer den ovfr. nævnte nordlandske adelsmand, major Manderup Schönneböl som lagmand i Stegen. Af „indlæg fra alle lande 1648" i det danske gehejmearkiv kan det imidlertid påvises, at dette beror på en misforståelse. Under sit ophold i Kristiania eller, som han selv kalder det, Oslo ansögte han nemlig kongen om at få fornyelse af dennes löfte om Stegens lagstol efter hans svigerfader, den gamle og skröbelige Jörgen Henrikssöns afgang. Samtidig ansögte også en vis Matias Holst om det samme og bad om, at Schönneböl fremdeles „måtte beholde majorskabs bestilling"; denne gik imidlertid af med sejren og blev endnu samme höst udnævnt til lagmand efter svigerfaderens död. Jfr. samlinger til det norske folks sprog og historie V, 281 flg. Beretningen i Norrigia illustrata er ikke ganske pålidelig i sine detaljer; saaledes siges der, at Söndmöre lå i Throndhjems stift.

Oddeval, Marstrand, Frederikstad, Kristiania, Tönsberg, Skien, Kristiansand, Stavanger, Bergen og Trondhjem. Imidlertid opregnes der i den gamle beretning i Norrigia illustrata i alt 50 (eller 52) deputerede, idet antallet er forskelligt, og ingen köbstad anföres med mindre end 4.

Stændernes hovedmasse udgjordes af bönderne, og dog synes disse endda ikke at have mödt i så stort antal, som foreskrevet i rigsrådets indkaldelsesbrev; medens dette nemlig fastsatte 4 deputerede af bondestanden for hvert prestegæld, er det alligevel kun undtagelsesvis, at Norrigia illustrata opförer så mange, i regelen kun 2 eller 3. Hvis man turde anse denne beretning for pålidelig, har der i alt mödt omtrent 400 mand.[1]) I ethvert fald bliver det aldeles sikkert, at der ikke toges noget hensyn til bestemmelserne om hyldingen i Kristian IVs norske lov, tingfarebalken kap 11, hvorefter bönderne ved den lejlighed skulde repræsenteres af 12 mand fra hvert len; hvis denne regel skulde have været fulgt, vilde der i det höjeste have mödt henved 150 bönder.

Således var altså den talrige forsamling beskaffen, som i midten af august efter hvert samledes i Kristiania. Hvordan dens medlemmer have fået husrum, er næsten ufatteligt; men fordringerne må også have været små. De, der mödte

---

[1]) Rimeligere synes imidlertid en anden antagelse at være, at nemlig Norr. ill. overalt undt. ved förste prestegæld i hvert „sæt" har udeladt det förste navn; — det heder således: „Laurits Medby af Biri sogn med 3 mænd, af Hadeland med 3 mænd, — — — af Vangs prestegæld med 3 mænd" o. s. v. I Vang (i Valders) almues ansögning, dateret Kvien tingstue 16 aug. 1648 (i det danske gehejmearkivs „indlæg fra alle lande 1648") heder det, at de have afsendt lensmanden med 3 bönder. Hvis man derfor på denne måde må addere samtlige angivelser med 1, får man ud et antal af mindst 150—160 mer end det i teksten anförte.

som deputerede for andre, have naturligvis havt krav på understöttelse af dem, med hvis fuldmagt de mödte; men denne var kun knap. For bönderne har sagen stillet sig lettest, da de have fået noget niste og nogle skillinger med til tærepenge og så taget landevejen fat.[1]) De gejstlige skulde få sine rejsepenge ved subskription af deres medbrödre; men dette var i knappeste lag. Således måtte de deputerede af denne stand fra Trondhjems len allerede to dage efter hyldingen ansöge sin lensherre om at få fri skyds på hjemrejsen,[2]) og i en af gejstlighedens petitioner krævedes der endog udtrykkelig, at de på sine rejser „til stændernes forsamling her udi Christianiæ by“ altid måtte nyde „fri fordringskab“.[3]) De af de indkaldte, som mödte for sin egen person, måtte derimod selv bestride alle de med rejsen og opholdet i Kristiania forbundne udgifter af sine egne midler. På denne måde bliver det let forklarligt, at f. eks. biskop Wegener allerede fire dage efter hyldingen var på tilbagevejen til sit stift.

Det vigtigste öjemed med stændermödets indkaldelse var at hylde kongen; de ord, som rigsrådet i sit ovenfor omtalte

---

[1]) For bönderne i Nordland må det alligevel have havt sine store vanskeligheder at komme frem; det nordligste sted, hvorfra der kom deputerede, var Andenæs. De deputerede fra Lofoten (og således vel også fra hele Nordland) mödte ikke i kraft af rigsrådets indkaldelsesbrev af 9 maj, som umulig kunde være bekendt i Nordland så betids, at de deputerede kunde være i Kristiania noget over 3 Maaneder efter. Deres fuldmagt, der er dateret Valbjerg 19 februar, gjaldt nemlig egentlig en rigsdag, der var sammenkaldt ved kongebrev af 8 august 1647 i en ganske anden anledning. Fuldmagten findes i det danske gehejmearkiv og er mig meddelt af hr. bureauchef E. O. Heiberg. Jfr. s. 29.

[2]) „Indlæg fra alle lande 1648“ i det danske gehejmearkiv; undertegnet af 12 deputerede.

[3]) Se nedenfor side 49. Ansögningen findes i rigsarkivet under „kancelliet – gejstligheden“.

brev af 9 maj havde udtalt om, at der tillige skulde afgöres forskellige sager, der angik rigernes gavn og bedste, havde nemlig i virkeligheden ingen anden betydning end, at enhver, der havde noget at andrage, enten det var private eller hele korporationer, frit kunde fremsætte, hvad de havde, og vente et gunstigt svar.[1]) Sådanne andragender bleve også medbragte i stort antal af alle, som havde en besværing at få afhjulpen eller et privilegium, som skulde bekræftes og fornyes; mange af disse ere endnu bevarede og afgive en vigtig, skönt ikke altid ganske pålidelig, kilde for datidens indre historie.

Imidlertid havde kongen og dronningen forladt Danmark med en flåde, der bestod af fire store orlogskibe[2]) og to fregatter, hvilke den 12 august ankom til Bastö i Kristianiafjorden. Först den fölgende dag kastede skibene anker udenfor Akershus, efterat Kongen var modtagen af Hannibal Sehested og hans gemalinde, fröken Kristina, omtrent ved Dröbak. Umiddelbart efter ankomsten gik de kongelige personer iland under en salut af 450 skud og modtoges af biskop, lagmand, borgermestere og råd med byens gejstlighed og fornemste borgere, medens borgerskabet paraderede.[3]) De fölgende dage anvendtes til udflugter i omegnen til Gamlebyen, Sagene, Hovedöen og Bærums jærnverk; til det sidste sted tilbagelagdes en del af vejen i to smukt udstyrede jagter. Hver gang, kongen ved disse lejligheder drog ud eller ind på Akers-

[1]) Jfr. Aschehoug, anf. st. 447, samt ovfr. side 32 flg.

[2]) Orlogskibenes navne vare „Trefoldighed", „Hannibal", „Victoria" og „Spes"; de to fregatter kaldtes hollandske og norske fregat.

[3]) Samtidige beretninger om hyldingen findes i I. L. Wolfs Norrigia illustrata, 139 flg. og i saml. til norske folks spr. og hist. I, 17 flg. Jfr. Thottske samling, 847 fol. på det kgl. bibl. i Köbenhavn. Fremdeles en tysk beretning (in qvarto,) der er trykt i Glückstadt, og hvoraf der findes et eksemplar i den Hjelmstjerneske samling på nævnte bibliotek.

hus slot, lösnedes en mangfoldighed af skud,[1]) hvormed stadig fortsattes under hans hele ophold.

De dage, der gik nærmest forud for den, som var fastsat til hyldingen, forsamledes stænderne i den gamle, nu forlængst afbrændte og nedbrudte Trefoldigheds kirke, hvor kongens kantsler, Kristen Tomæsön Sehested, i en længere tale[2]) underrettede om forholdene ved Kristian IVs död, og hvorledes man i Danmark havde valgt Frederik III, samt gjorde undskyldning, fordi man ikke til denne valghandling havde indkaldt også de norske stænder, hvilket han sagde kun havde sin grund i den hast, hvormed man måtte drive på valget. Denne ytring, der for övrigt savnede al grund, var beregnet på at vinde det norske folk ved den måde, hvorpå den tilsyneladende erkendte dets valgret. Men på samme tid var den også ligefrem rettet mod den i Norge gængse opfatning, at riget var et arverige,[3]) og derfor betonede den gamle kantsler, Jens Bjelke, den første indfödte norske adelsmand, i sit svar, at når de norske stænder hyldede kong Frederik, var dette som Norges arvekonge,

---

[1]) I det hele skal der under dette kongelige besög være lösnet ikke mindre end 3000 skud; — da kongen var i Kristiania 20 dage, giver dette 150 skud pr. dag i gennemsnit.

[2]) Talen fandtes i koncept i arkivet på Rosenholm, der senere förtes til Norge og her brændte; en afskrift med Langebeks hånd opbevares i det danske gehejmearkiv, hvorefter den igen er afskreven af hr. bureauchef E. O. Heiberg, der har vist mig den velvilje at overlade mig den til afbenyttelse. Talen er stilet til alle stænder, skönt disse ikke vare samlede på engang. Norr. ill. taler kun om to dages möder; saml. til n. folks spr. og hist. derimod om tre; det sidste er det mest sandsynlige, da gejstlighedens petition er dateret 21 august, den förste af de tre i samlingerne angivne dage.

[3]) Uagtet den nævnte imödekommen kommer talen på denne måde ikke i modsigelse med rigsrådets brev af 9 maj, idet den ikke hentyder til, at valget havde tabt noget i styrke ved de norske stænders fravær. Således blive kantslerens ord kun et spilfægteri.

fordi ingen havde nærmere ret til tronen end han. Disse ord, der i höj grad måtte behage kongen, bleve ikke modsagte, da der ikke var nogen lejlighed dertil, og det så meget mere, som det danske rigsråd, der ved denne lejlighed repræsenteredes af kantsler Sehested, stedse fulgte den fremgangsmåde at glide hen over enhver sag, hvor de mödte en fra sin egen forskellig opfatning, og holde spörgsmålet svævende, for så senere at benytte en gunstig lejlighed, som kunde åbne sig. Fra norsk side var dette også det heldigste, som kunde ske; nu blev der ikke nedlagt nogen protest mod Jens Bjelkes påstand, og denne kunde senere benyttes som bevis for, at Norge var et arverige,[1]) medens man i modsat fald måtte have opgivet den gængse opfatning, uden at vinde noget til erstatning derfor. For resten foretoges intet af mærkværdighed på disse förste möder; de, der mödte på andres vegne, indleverede sine fuldmagter i kancelliet til oversekretæren, Otte Krag, og de, som medbragte ansögninger, fremlagde nu disse til kongens afgörelse.

Til hyldingsfestlighederne havde Hannibal Sehested på toldstederne i Akershus len hævet en sum af ikke mindre end 31,535 rigsdaler, foruden at han pålagde almuen i lenet forskellige ydelser in natura.[2]) Når man derhos tager i betragtning statholderens store rigdom, er det let at forstå, at der ved denne lejlighed har været anvendt en sjelden pragt, der da især måtte komme til at vise sig på selve hyl-

---

[1]) Se budstikken VI, 491.

[2]) Disse ydelser af ferskmad, som får, lam, kalve, svin, höns og æg kaldtes „frivillige“; alene af får og lam leveredes et antal af 425. (Hyldingsregnskaberne fra 1648 i rigsarkivet.) Allerede 21 april havde rigshofmesteren, Korfits Ulfeldt, i en skrivelse til Sehested pålagt denne at træffe de nödvendige anstalter til den norske hylding, uagtet kongevalget dengang endnu ikke var afgjort. Flere af de her og ndfr. meddelte oplysninger skyldes hr. rigsarkivar Birkelands velvilje.

dingsdagen. Höjtideligheden skulde foregå på den store, flade, såkaldte Hovedtange nedenfor Akershus, der senere blev indtaget under fæstningsverkerne; her var derfor opfört et „meget skönt og herligt palads," forsynet med krone og våben „med tvende löver," udskåret i lindetræ.[1]) Det flöjel og klæde, hvormed paladset eller tribunen var beklædt, var på grund af sorgen over den afdöde konge sort; i hvert af hjörnerne vajede en silkestandart, og for övrigt var det forsynet med bænke, stole, trapper og rækverk samt omgivet af et stakit.[2]) Udenfor dette sidste stod der endnu et kompagni pikenerer, der skulde holde den påtrængende folkehob tilbage og afværge dens „modvillige og ubeskedne indfald." I nord for paladset stod byens borgerskab i fuldt gevær og „vel udstafferet;" i vest stod to kompagnier af Akershusiske regiment, som vare indkommanderede til tjeneste under hyldingen, og i öst stod slottets lille garnison.[3]) I den jordvold, der den gang adskilte byen fra Hovedtangen, var der for lejligheden opfört en hvælvet port, der bl. a. var rigt udstyret med forgylding.

Vejen fra slottet og til den yderste port tilbagelagde kongen i en med sort betrukken vogn[4]) og gik derfra videre tilfods under en tronhimmel af sort flöjel, der blev båren af 8 fornemme adelsmænd. Efterat kongen var kommen op på

---

[1]) Fra slotsporten og til dette „palads" var der planeret vej af nogle „stenklövere".

[2]) Alle disse enkeltheder ere dels uddragne af Akershus lensregnskaber, dels af hyldingsregnskaberne, hvilke begge opbevares i rigsarkivet.

[3]) Garnisonen, det saakaldte slotskompagni, var ifört blå uniform, medens de to indkommanderede kompagnier havde röd.

[4]) Dette har altså omtrent været den samme vej, der endnu benyttes som körevej op til slottet. Norske samlinger I, 647 viser, at den nuværende port gennem den store jordvold i nord for slottet er brudt ud ved denne hylding. Ved den store trappe, der fra

hyldingstribunen, vedbleve disse fremdeles at holde den samme over hans hoved. Kongen tog sæde på sin kongelige stol, hvorpå Hannibal Sehested trådte frem og „holdt en vigtig og berömmelig oration“ for hans majestæt. Han fortalte i denne om, hvorledes det havde behaget gud at göre Frederik III til konge over to så mægtige kongeriger, og at stænderne i Norges gamle rige[1]) med glæde havde erfaret hans forestående ankomst og derfor indfundet sig til hyldingen i det håb, at de måtte få sine privilegier bekræftede, ligesom han også selv håbede at blive opretholdt i sin tidligere myndighed. Derpå aflagde statholderen sin ed, og så fremförte oversekretæren, Otte Krag, stænderne for kongen i den forud bestemte orden for at aflægge den i tingfarebalken foreskrevne hyldingsed, först adelen, så bisper, lagmænd og kapitlernes deputerede, derefter presteskabet, borgerstanden[2]) og endelig bönderne. Efter hvert som alle disse kom op på tribunen, faldt de på knæ på egne, dertil indrettede skamler og aflagde eden, der blev dem forelæst af kantsler Sehested, hvorpå kongen „blideligen og nådigst“ rakte enhver sin hånd med undtagelse af bönderne. Dermed

---

borgegården förte op til de kongelige værelser, holdtes vagt af 12 sortklædte hellebardierer; værelserne vare også betrukne med sort; dog var et enkelt kammer malet blåt og kirkens træverk grönt. De vogne og heste, som kongen benyttede under sit ophold, har han vistnok alle selv medbragt fra Danmark. Se P. W. Beckers samlinger til Danmarks historie I, 5.

[1]) „Die stände der uralten kron Norwegen“ heder det i den ovfr. omtalte tydske beretning om hyldingen.

[2]) Borgermesterne havde for övrigt dagen i forvejen sögt at skaffe sig plads foran presterne, forat ikke disse senere skulde anmasse sig nogen præcedents deraf, men forgæves. Brev fra de to borgermestere i Kristiania, Hans Eggertssön og Arent Hanssön af 23 aug. til statholderen. (Indlæg fra alle lande 1648 i det danske gehejmearkiv.) Med det samme spurgte de også om, hvordan borgerskabet skulde forholde sig, og „hvo på byens vegne skal udstede lösens ordet udi byens vagt“.

var Frederik III hyldet som Norges konge; soldater og borgere lösnede sine geværer „til salve og triumf," medens en salut på 800 skud drönede fra slottets og orlogsskibenes kanoner. Da denne var tilende, vendte kongen tilbage; hyldingspaladset gaves til pris for folket, der kastede sig over det med en sådan hurtighed, at alt var borte, da kongen atter var kommen op på slottet. På samme tid blev også det gode vejr, som hidtil havde varet den hele dag, aflöst af en tordenbyge, der dog snart trak over; at man i en så overtroisk tid tog varsler heraf, var ikke mere end naturligt.[1])

Samme eftermiddag kl. 4 holdtes det store hyldingsgæstebud, hvorved der beværtedes omtrent 1000 personer. Da der ikke var rum til så mange på slottet,[2]) måtte man også tage byens rådhus (den tekniske forenings nuværende lokale) og to nærliggende borgerhuse til hjælp, hvor opvartningen besörgedes af 24 fornemme borgere i sorte kapper, 30 „forgangskvinder," hver med sin „stadsmö" og 32 borgersönner eller „patricii." Beværtningen var god; gæsterne fik ni retter mad og dertil godt öl og fine vine, som de lode sig smage. Et talende vidnesbyrd herfor var de 1647 ituslagne vin- og ölglas; men det heder alligevel udtrykkelig, at ingen kom i slagsmål, hvilket ansåes „for et besynderligt Frederiks tegn eller freds tegn." [3]) Om aftenen afbrændtes et fyrverkeri, der var arrangeret af en tysk kunstner, ved navn Filip Geyfuss.[4])

---

[1]) I Bergen höjtideligholdtes hyldingsdagen ved salut fra slottet og en hollandsk konvoj, samt ved flagning. Norske magazin, II, 214.

[2]) Provster, prester og borgerskab beværtedes i den gamle borgestue.

[3]) Man kender imidlertid en uenighed, der opstod ved kortbordet mellem statholderen og Henrik Bjelke, idet den sidste dadlede den måde, hvorpå den forrige svenske krig var bleven fört. Se Hofmann, danske adelsmænd III, 60 og P. W. Becker, samll. til Danmarks hist. I, 4 flg. og 222.

[4]) Regnskaberne udvise, at der blev indköbt ikke mindre end 78

Den 27 august gaves atter et mindre selskab på slottet, hvorpå kongen 2 september forlod Kristiania og rejste tilbåds over Dröbak til Bragernæs, og videre til Hannibal Sehesteds gård Sæm på Eker. Derfra aflagdes et besög til Kongsberg sölvverk, hvorefter kongen vendte tilbage og den sjette gik ombord på flåden ved Bastö. Han steg iland i Jylland og begav sig derfra til Holstein for at modtage hylding af hertugdömmets stænder. I november foregik hans og dronningens kroning i Frue-kirke i København.

Dette var den sidste norske kongehylding, som fandt sted för suveræniteten. Spörgsmålet, om kongen skulde bære den norske krone i kraft af sin arveret eller som den, der var valgt af det danske rigsråd, havde ved denne lejlighed, skönt det var bragt på bane, ikke fundet sin afgörelse og vedblev fremdeles at henstå lige ubestemt, som det havde været för hyldingen. Heller ikke var det tilstrækkeligt, hvad der blev gjort for at fjerne de mange grunde, der vare, til

oxer, 1387 kyllinger o. s. v. Den, som har interesse for det 17de årh.s kogekunst, vil i dem kunne finde rigelige oplysninger; vi skulle her kun nævne, at der indkjöbtes en mængde lam, får, svin, kalve, gæs, harer, tiurer, hjærper, höns, æg, kalkuner, (hvoraf 3 vare indköbte af „Birgitte Olsdatter, boendes i Piperviken“), kalkunkyllinger, årfugle, flamsk sild, karudser, franske östers, engelsk oxeköd, hummer og taskekrabber, forskellige slags ost såsom parmesaner, hollandsk og limburger, rosiner, dadler, figen, hollandske peberkager o. s. v. Vinregningen löd i alt på 3603 rdl., hvorfor der var indköbt forskellige sorter vin, som aloco, frontignac, alicante, malvasier, rhinskvin, canari sec, muskatel, fransk vin o. s. v. samt stærkt norsk öl, rostockeröl, zerbsteröl, „bottelbier“ og engelsk öl. Kongen medbragte mindst 2 franske kokke, men desuden nævnes 5 norske, hvoraf en hed Peder Harboe, — flere slagtere, Hans postejbager og vaskekoner; en pige passede fårene på volden og fik derfor 1 rdlr. Birte Piperviks, Storemaren, Kirsten Korporals og to andre kvinder vare „ved sölvet“. Talerkenerne vare af tin; af bordknive savnedes 5 dusin, ligesom også mange servietter. Af vinen var der endnu i flere år en restbeholdning på Akershus.

misfornöjelse; denne kom således snart atter frem og blev ikke nogensinde ganske dæmpet under hele Frederik IIIs regering. Vi skulle, inden vi slutte disse linjer, endnu se lidt på, hvad der gjordes for at opfylde de mangfoldige andragender, der som ovenfor omtalt blevne indgivne ved hyldingen, og skulle i den anledning gennemgå dem for hver enkelt stands vedkommende.[1])

Adelens ansögning eller såkaldte „indlæg om privilegierne“[2]) er udateret, men dog rimeligvis indleveret 24 eller 25 august. Det heder heri, at da de nu havde svoret og antaget hans majestæt som Norges rette herre og konge, så håbede de, at han vilde bevise dem den samme nåde, som den danske adel. De önskede derfor först og fremst at blive ved den augsburgske konfession og dernæst, at de måtte „erholdes ved Norges lov og ret samt gammel, lovlig sædvane, og nyde samme privilegier, benådninger, håndfæstninger, som adelen i Danmark nåd. er med forlenet.“ Hvad hermed var ment, angaves nærmere på fölgende måde: at adelen måtte få skattefrihed for de af dens egne bönder, der boede i det sogn, hvor deres sædegård var beliggende, — at rostjenesten måtte afskaffes, — at de ligesom för 1646 måtte nyde fri skydsfærd gennem riget for sig og sine tjenere i lovlige og nödvendige ærinder, — at norske adelsmænd lige med danske måtte forfremmes til len og andre værdigheder i begge riger, — at der af Norges indtægter måtte anvendes så meget, som var

---

[1]) Et vigtigt foretagende, nemlig „en erklæring den norske lovs forklaring angående“, som det ved kongebrev af 5 juni (rigsarkivet, kongebreve, indbundne samling IV) blev pålagt statholder og kantsler at indhente fra lagmændene i Kristiania og Skien, kom aldeles ikke på bane, skönt det i brevet ytredes, at det var rigsrådets mening, at sagen skulde foretages.

[2]) Efter „norske registre“, VIII (i det danske gehejmearkiv), trykt i budstikken, IV, 762 flg.

fornödent til anlæg og vedligeholdelse af fæstninger og til at holde dygtige norske eller danske officerer til landets forsvar, — og endelig, at når kronens gæld var afbetalt, at der da af rigets indtægter måtte oprettes en landkiste i Norge, ligesom i Danmark, hvori en del af indkomsten kunde henlægges, for i påkommende tilfælde at anvendes til landets forsvar. Det fremgår heraf tydelig, at når der her er brugt ordet håndfæstninger, da har den norske adel væsentlig kun tænkt på de bestemmelser, der garanterede den danske adels friheder, og ikke fordret en egen norsk håndfæstning.[1])

Der hengik flere dage, inden der kom svar på denne ansögning; den 29de indfandt endelig kantsler Sehested sig hos Jens Bjelke og tilkendegav ham kongens villie med hensyn til privilegierne, hvorpå denne lovede at tale med de tilstedeværende adelsmænd. Næste dag sendte han sit svar eller såkaldte „indlæg på adelens vegne udi Norge,“ [2]) hvori han meddelte, at adelen var tilfreds med de af Sehested opgivne punkter, der, såvidt han kunde erindre, vare fölgende: at kongen vilde overholde de ældre privilegier, særlig de af 1646, — atter bevilge dem de to den gang afstående rettigheder, nemlig fri skydsfærd og akcise-frihed, — bevilge dem skattefrihed for deres bönder i det hovedsogn, hvortil deres sædegård hörte, samt i næste anneks, — fritage dem for udredelse af rostjeneste-penge i fredstid, — og endelig bevilge dem, at de selv måtte udskrive af sine egne bönder og lade dem stille under det næste kompagni. Dette var en ikke ganske liden indskrænkning af, hvad der var krævet i ansögningen, idet der aldeles ikke var taget noget hensyn til et par af dennes vigtigere punkter. Desuagtet og endskönt den

[1]) I så henseende er også at mærke, at en dansk rigsråd, Ove Gedde, selv var med at underskrive indlægget.

[2]) Budstikken IV, 769 flg.

norske adel selv havde erklæret sig tilfreds med det således tilbudte, nærmede privilegierne, der udkom 31 august, sig meget mere til den oprindelige ansögning; det heder også i deres indledning, at de ere et svar på denne.

I disse den norske adels nye privilegier[1]) lovede kongen at opretholde den sande og rene religion uforfalsket efter den augsburgske konfession, og at holde adelen ved dens ældre privilegier, særlig de i 1646 opnåede, med hals og hånd over deres bönder på samme måde, som den danske adel, i hovedsognet og næste anneks ved hovedgården, samt skattefrihed for deres bönder i hovedsognet; med udskrivningen på adelens gårde skulde forholdes på den tilforn brugelige måde; hvis adelsmænd senere tilkøbte sig upriviligeret gods, kunde de også for dette söge om samme friheder. Fremdeles lovede kongen, at han ikke skulde göre nogen forskel mellem de to rigers adel, men befordre både Normænd og Danske efter deres meriter, og efter lejlighed og tjeneste aflægge dem med len; adelen fik atter fri skydsfærd og akcise-frihed, samt i fredstid fritagelse for at betale rostjeneste-penge; til slutning lovede kongen at sörge for fæstningerne og andre forsvarsanstalter i Norge, dog uden at ville tillade, at noget af rigets indtægter anvendtes til en landkiste; derimod skulde det stå stænderne frit at oprette en sådan ved frivillige tilskud.

Den norske adel havde således opnået en formelig erklæring for, at dens medlemmer vare sidestillede med den danske; men dette var for det første knyttet til en fornyet opgivelse af den selvbeskatningsret, de havde havt för 1646, og kunde heller aldrig blive fuldstændig opfyldt af grunde, som ovenfor ere antydede. Privilegierne vare i det hele ta-

---

[1]) Danske magasin III, 368.

get meget ubestemte og bleve derfor allerede 1 januar 1649 udgivne i en ny, mere udförlig form, i hvilken de bleve gældende indtil efter suveræniteten.[1]) Adelen vandt ved dem faktisk kun stadfæstelse på ökonomiske fordele, men ingen foröget politisk indflydelse.[2]).

Medens adelen i sin ansögning ikke havde berört spörgsmålet om kongens arveret, begynder gejstlighedens petition, der indgaves 21 august, undertegnet af de 4 bisper og 99 prester, med den erklæring, at de havde indfundet sig i Kristiania for at hylde Frederik III „som Norges riges rette arveherre og konning.“ Foruden en almindelig anmodning om, at kongen med det danske rigsråd vilde håndhæve den augsburgske konfession samt ordinantsen med stiftsbögerne og gejstlighedens privilegier, fremsattes i denne petition fölgende önsker: at presterne måtte beholde samme offer, tiende o. s. v. som deres forgængere, — at ikke noget af det gejstlige gods måtte fratages dem, — at der måtte tænkes på midler til at forbedre ringe prestekald, og at bönderne overalt måtte tilholdes at bygge prestegårdene, — at der ligeledes måtte tænkes på midler til at forsörge fattige presteenker, og at der måtte bevilges enkesæderne skattefrihed, at presternes kontribution måtte forminskes, så at de, når atter rigerne kunde komme i sin forrige stand, måtte nyde sin forrige immunitet, — at fattige kirker til sin reparation måtte få hjælp af mere formuende, — at alle gejstlige på embedsrejser og rejser til stændernes möder i Kristiania måtte få fri skyds, og endelig — at prester i små kald måtte få tilladelse til at fæste sig en avlsgård og drive den fri for skat, samt sælge sine varer til nærmeste köbstad og köbe, hos hvem de vilde, hvad de behövede til sin husholdning;

[1]) Se Aschehoug, anf. st. 406 flg.
[2]) Ansögninger fra enkelte adelsmænd, se ovfr. side 34.

derhos klagedes over, at bönderne ikke vilde give fiske- og kvægtiende, og heller ikke laksetiende, når de lejede et laksefiske af kongens fogder.

Ved siden af denne petition indgaves endnu mindst tre andre, en undertegnet af de fire bisper, en fra Trondhjems kapitels fuldmægtige og en på samtlige kapitlers vegne, alle tre udstedte 21 august.[1]) Bisperne udtalte kun önsket om, at kongen vilde overholde den augsburgske konfession og bekræfte privilegierne. Den trönderske, der var undertegnet af biskop Bredal, Augustinus Jenssön og Nils Schielderup, indeholdt tre poster: at kongen vilde tage dem i sin beskyttelse og bekræfte deres privilegier, — bevilge dem de samme friheder, som de danske kapitler, da de havde „lige besværing og ringere vilkår“ end disse, — og endelig formilde de tunge skatter, da böndernes tilstand nordenfjelds var meget slet. Den tredie, der indgaves på samtlige fire kapitlers vegne, og hvori Norge kaldtes „dette hans kongl. maj.ts eget arverige,“ indeholdt de samme tre poster.[2]) Desuden sögte flere prester og andre gejstlige om forskellige ting, således syv deputerede fra Nordland om nedsættelse i skatterne samt om at måtte få fisketiende af de blandt deres sognefolk, der lå på fiske i Finmarken.[3]) De fleste af disse an-

---

[1]) Alle 4 petitioner findes i rigsarkivet under „kancelliet-gejstligheden“. Jfr. ovenfor side 38 samt Ludvig Dåe, Trondhjems stifts gejstlige historie, 102 flg.

[2]) Petitionen var undertegnet af de 2 bisper, Munthe og Stochfleth, Ambrosius Rhodius, Truls Nilssön, Nils Svendssön, Jesse Matssön og Petrus Nicolai Lem.

[3]) 25 august 1648 ansögte Anders Witfe m. fl. om, at kongen på grund af den ringe lejlighed, som både kapellan og skolemester i Frederikstad havde, vilde forunde dem noget. (Indlæg fra alle lande 1648, i det danske gehejmearkiv.) Denne ansögning bevilgedes den flg. dag. (Norske stiftelser, III, 293.) Et par af de ansögninger, der findes mellem „indlæg fra alle lande 1648“, ere

søgninger bevilgedes under kongens ophold; bl. a. bleve kapitlernes privilegier bekræftede 25 august. Derimod synes der ikke at have været taget meget hensyn til den samlede gejstligheds petition. Et punkt af denne vides dog at have været under behandling, nemlig det, som angik preste-enkernes forsörgelse; herom udbad Otte Krag sig 28 august en betænkning af de tre tilbageværende bisper, Munthe, Bredal og Stockfleth, som i sit svar rådede til at bevilge enkerne de bedste af preste-bordenes jorder skattefrit. Dette bevilgedes ved åbent brev af 29 august 1648.[1])

For köbstæderne haves en petition, dateret 24 august,[2]) der er undertegnet af de deputerede fra Kristiania, Bergen, Tönsberg og Skien, og hvori der bl. a. bedes om bekræftelse af de ældre privilegier, og at de fede-vare, som föres imellem byerne, „toldfri må forblive til den fattige, menige mands gavn og bedste.“ Men desforuden indgaves der også en mængde andre ansögninger af forskellig art fra enkelte byer og borgere. Köbstædernes privilegier konfirmeredes 25 august, og i de samme dage udgik også flere andre kongebreve, foranledigede ved de nævnte ansögninger.

Fra bondestanden haves ingen fælles petition, men derimod en række ansögninger og erklæringer fra alle landets kanter. Fra Akershus len findes kun ganske få, da Hannibal Sehested på de fleste steder havde truffet den nödvendige aftale med bönderne og derpå ved hyldingen fik kongens stadfæstelse på sine bestemmelser, således som allerede ovenfor (side 32) er omtalt.

Hvad angår skatternes nedsættelse, som forelöbig var

---

fra prester, der söge om lettelse i skatter, da deres prestegårde ligge midt i alfarvej, så de meget besværes med gæsteri.

[1]) Afskrift mellem kongebreve, löse samling i rigsarkivet.

[2]) Mellem „hyldinger“ i det danske gehejmearkiv.

lovet for Akershus og Båhus len ved kongebrev af 15 juni,[1]) så trådte denne först i kraft med året 1649, og da for det hele land. Af större og varigere betydning vare de regulativer for skatteudskrivningen, som ved hyldingen udfærdigedes for hvert len, og som siden bleve gældende i lang tid. Æren for at have grebet initiativet til disse forbedringer tilkommer Hannibal Sehested, som vist også har den störste fortjeneste af at have drevet dem igennem.

[1]) Jfr s. 30. Allerede för (neml. 1 juni) havde de to nordenfjeldske hovedlensherrer, Frederik Urne og Preben von Ahnen, der dengang opholdt sig i Köbenhavn, udvirket et kongebrev, der bevilgede nedsættelse af skatterne i deres len. (Rigsarkivet, kongebreve, löse samling.) Dette antydede imidlertid ikke nærmere måden, hvorpå nedsættelsen skulde foregå, og var således kun et ubestemt löfte; hvorimod det kongebrev, som udstedtes for Akershus og Båhus len, nöjagtig fastsatte, hvor stor nedsættelsen skulde være, og også blev rettesnoren for de nye skattebreve, der udgik 2 januar 1649. — Frederik IIIs hylding gav den förste anledning til oprettelsen af Kristiania vajsenhus, idet han i dette öjemed bevilgede en sum af 1000 rdl. Skönt idéen ikke blev til virkelighed för i 1779, og kongen ikke en gang tog denne lille sum af sine egne midler, blev den dog i sin tid meget lovprist af hans beundrere, og det uagtet den i og for sig selv neppe er værd at nævne. Jfr. Holberg, Danmarks historie III, 46. Samll. til n. folks spr. og hist. I, 20 flg. Budstikken V, 143. Norske stiftelser III, 156.

BEMERKNINGER OM STEDSNAVNENE I DEN SØNDRE DEL AF HELGELAND.

AF KARL RYGH.

De dele af Helgeland, hvis forraad af stedsnavne jeg her vil gjøre til gjenstand for nogle bemerkninger, er det nu i det offentlige sprog saa kaldte Søndre Helgeland tilligemed Nesne pgd. og Ranen, altsaa det samme strøg, som i middelalderen udgjorde den søndre halvdel eller Herø halvfylke. Jeg havde i sommeren 1868 anledning til med offentligt stipendium at gjennemreise denne landsdel og derved baade erhverve noget kjendskab til stedsforholdene og gjøre mig bekjendt med de i almuens daglige tale brugelige navneformer, saa godt som dette kunde gjøres paa en kort reise, hvorunder jeg ikke engang kunde komme til alle steder. Jeg har benyttet anledningen til at faa en bearbeidelse af den til det academiske collegium indgivne indberetning trykt i dette tidsskrift, fordi jeg haaber, at den med alle mangler kan give noget bidrag til studiet af et hidtil lidet bearbeidet stof, og fordi jeg tror, at sammenhængende behandlinger af stedsnavnene i større landskaber ere mest skikkede til at udvinde udbytte af dem i sproglig og historisk henseende.

Ved et blik paa kartet vil man snart faa det indtryk, at Helgeland ingenlunde er blandt de dele af landet, som frembyde den største rigdom af gamle navneformer, og dette vil blive fuldstændigt bekræftet ved en grundigere undersø-

gelse. Det er kun kystegnene og de nederste strøg af enkelte af dalene, som kunne ansees for at have været bebyggede i middelalderen, og af disse igjen kun mindre dele, som kunne antages at have været ryddede før kristendommens indførelse, og selv de ældste strøg synes ei at have været tæt beboede i meget gammel tid. Dette stemmer ganske med det resultat, hvortil man maa komme ved betragtning af de fornlevninger, som findes i Helgeland. Rigtignok kan man ikke længere nu med Worsaae (Aarb. 1869 p. 9)[1]) sige, at der paa Helgeland næsten aldeles ingen gravhauge eller oldsager ere opdagede fra den hedenske tid. Som man kan se af Nicolaysens Fornlevninger og især af det supplement til dem, som er trykt i aarsberetn. for 1868, findes der i Helgeland ikke faa gravhauge, paa enkelte gaarde endog betydelige samlinger, om de end ikke ere saa talrige som i Namdalen og Thrøndelagen. Men de findes kun paa øerne og enkelte stykker af fastlandets kyst. I hele Ranen og Vefsn, paa kystlandet fra Vistenfjorden i Thjøtta pgd. til Ranenfjorden og i de indre fjordegne af Brønø og Bindalen findes der, saavidt jeg har kunnet erfare, ingen gravhauge; ialfald er det visselig kun enkelte. Fundene af oldsager vise, at landet har været beboet i den ældre jernalder. I en gravhaug ved Sømhovud i Brønø og paa Thjøtta er der gjort fund fra denne periode. Vistnok ligge begge steder nær søen, men dog ikke saa nær, at man godt kan antage, at begravelserne hidrøre fra søfarende, som tilfældigvis ere komne til kysten. Naar flere gravhauge blive undersøgte, og fundene omhyggeligere behandlede, end det hidtil er skeet, er det meget rimeligt, at man vil gjøre flere fund fra ældre jernalder, men vistnok ikke paa andre steder end paa kysterne

---

[1]) Worsaaes afhandling er udarbeidet i 1866.

langs det lange seilløb mellem Vega, Herø og Døn paa den ene side og Brønø, Thjøtta og Alsen paa den anden. Der er flere omstendigheder, som kunne bidrage til at styrke denne antagelse om Helgelands bebyggelsesforholde i fortiden. Medens i de ældre egne af landet kirkerne i middelalderen i regelen have været talrigere end nu, er det omvendte tilfelde her. I Ranenfjorden, hvor der nu er 3 kirkesogne, var der mod slutningen af middelalderen kun 1 kirke, og i Vefsn fandtes der ingen. Aslak Bolts jordebogs fortegnelse over jordegods i Helgeland, som tilhørte erkestolen, er meget fattigere end de tilsvarende baade for Throndhjems stift og for de nordligere strøg af Nordland. Ogsaa diplomsamlingerne indeholde faa dokumenter, som angaa Helgeland, hvilket vist ialfald tildels maa forklares af, at gaardene her vare faa i middelalderen, og befolkningen lidet talrig.

Naar man i Helgeland søger efter navne, der med bestemthed henvise til den ældre tid, maa det strax være paafaldende, at der saagodtsom ingen findes, der hentyde til den hedenske gudsdyrkelse. Navnet H o v (af *hof*, n. tempel) forekommer en eneste gang, paa L ø k t e n (Nesne pgd.); derimod forekommer ingen af de almindelige sammensætninger med denne stamme (Hovvin, Hovstad, Hovland, Hovtun, Thorshov, Frøishov, Njardarhov); baade det enkelte Hov (eller i dativforformen: Hove) og sammensætningerne findes i de ældre dele af det øvrige land næsten i hver bygd, i de fleste bygder flere af dem, og de ere ikke mindst talrige i de nærmeste egne søndenfor. Nordenfor findes de ogsaa hyppigere: H o v paa Langø (Hadsel), paa Gimsø (Vaagen), paa Fjeldø (Lødingen), altsaa 3 i det gamle Rødø halvfylke, medens der i Herø halvfylke kun er det ene, hvor der maaske har været fylkestempel. Andre sammensætninger med gudenavne eller med *guð*, *dís* el. lign. findes heller ikke (H i l d s e t paa Døn

forklares vist rimeligst af *Hildr* som almindeligt kvindenavn eller af et med Hild sammensat mandsnavn og ei af valkyrjenavnet). *Hörgr* eller sammensætning dermed forekommer aldeles ikke. *Vé* (helligdom) kunde man tro at gjenfinde i et par navne (Vedal i Brønø, Veset i Vefsn); men det maa merkes, at denne stamme nu i udtalen ei kan adskilles fra et oprindeligt vid (*viðr*, skov, træ), og disse gaarde ligge i strøg, der ikke kunne regnes til de ældste, saa at en betegnelse som skovgaarde synes mere passende. Navnene kunne ialfald intet bevise, naar man ei kjender de gamle former.

Naar man ser hen til andre stammer, som kunne antages at henvise til en tidlig periode af navnedannelsen, vil man ogsaa finde, at de sjelden forekomme i denne del af Helgeland. De ord, som betegne de almindeligste lokalformationer (vik, fjord, nes, berg, dal osv.) have vistnok været de almindeligst brugte i navne i den ældste tid; men da de ere blevne bevarede som fællesnavne i det senere sprog, og derfor ogsaa ere brugte i senere navnedannelse, kan man ikke fra deres forekomst eller mangel i sig selv hente nogen oplysning i spørsmaalet om navnenes ælde, skjønt, som jeg senere vil søge at vise, vistnok den forskjellige maade, hvorpaa de anvendes, kan pege paa forskjellige tidsaldre. Forsaavidt det dunkle lo skulde høre til denne klasse, maa dog deraf dannede navne utvivlsomt være meget gamle, da det er tabt i det gammelnorske sprog. Det findes ikke i Helgeland, ligesaalidt som jeg har fundet det i det øvrige Nordland, om ikke maaske Steilo i Hadsel hörer hid (Lofoten?)[1]).

---

1) „Lofoten kan mulig være sammensat med et til svensk lo (lynx, gaupe) svarende ord; dette støttes ved stedsnavnene *Vargfótr, Folafótr* (se nedenfor); at lo (lynx) er et gammelt ord, bestyrkes ved sammensætningen varglod i Dalarne" (O. Rygh.).

Jeg maa dog her bemerke, at Munchs mening (Beskr. pag. XIV), at *ló* skal betegne en lav kystrand ved foden af et fjeld, vistnok ikke kan være rigtig. Det følger af landets naturbeskaffenhed, at det ofte kan slaa til, da jo det overveiende tal af gaarde ligger under fjeld ved elv eller sø; men paa flere steder, som jeg har seet, passer det aldeles ikke. Lo i Aasen, som Munch nevner blandt sine exempler, ligger nu oppe paa en aas, og der er ikke ved søen nogen flad kystrand, hvor husene før kunde have ligget. Ogsaa ellers i Indhered, hvor gaarde med dette navn forekomme ualmindelig hyppigt, ligge de, saavidt jeg kjender dem, høit og langt fra kyst. Ravnlo og Hello i Verdalen ligge øverst paa aasen mellem Verdalen og Skogn, maaske 1000 fod høit; det sidste er rimeligvis sammensat med *hjallr*, m., folkesprogets *hjell* (Søndm. *hille*), høiflade, forhøining (se Iv. Aasen), der vilde passe daarligt til lo i den antagne lokalbetydning. Lælo i Skogn paa en høide midt i et lavlende og langt baade fra sø og elv. Det distrikt i Stjørdalen, som før kaldtes *Ogló* (nu: Utbygda, Skatvaal sogn), er den høieste del af nedre Stjørdalen. Veglo (*Vígló*) i Overhalven ligger ei under fjeld og ei saa ganske nær Namsen. Lo i Meldalen ligger paa en svagt skraanende li (kvam) under et omtr. 500 fod høit brat fjeld, men nedenfor lien er der et ligesaa høit og brat fald ned til elven. *Lóar* (Lom) er især merkeligt; det kan ikke der siges at være fladt land mellem fjeldet og elven (som det er ovenfor i Skeidaker, der ei hørte til det egentlige Lóar, og nedenfor i Vaage), skjønt lien ikke skraaner sterkt. „*Lo* n. møg, gjødsel. Helgeland, sjelden i Nordmøre. Af de mange gaardsnavne med lo kunne maaske nogle forklares heraf, nemlig som en gjødslet eng eller plet" (Iv. Aasen). Der er vel rimelighed for at forklare alle saaledes, skjønt vistnok overgangen i kjønnet kan volde be-

tenkelighed. Aaslo (Oslo) ligger lige ved siden af *Taðvin* (Tøien), hvori man har det samme begreb.

De stammer i navnene derimod, som nærmere betegne folkets forhold til det land, det har taget i besiddelse, have sikkerlig for en stor del vekslet i brugen i tidens løb, saa at der er flere af dem, der henvise hver til sin tidsalder. Først maa her stilles stammen vin. Ordet er tabt som appellativ i det gamle sprog, og allerede dette viser de navnes ælde, som ere dannede deraf. At et ord, som har været saa overordentlig hyppigt brugt til dannelse af stedsnavne, og derfor engang maa have været det almindelige fællesnavn til at betegne en bestemt anskuelse af et stykke jord, er rent forsvundet i middelalderen, synes bedst at kunne forklares, naar man antager, at dets brug som fællesnavn og i egennavne udelukkende tilhører den ældre jernalder, og at det ved den omveltning ogsaa i sproget, som har ledsaget dennes ende, er blevet erstattet af andre betegnelser. Det forekommer allerhyppigst i den gamle Gulathingslag og indenfor Kristianiafjorden, dernæst hyppigt i det øvrige Viken, det nedre af Oplandene og inde i Throndhjemsfjorden, altsaa i de samme egne, som ogsaa ved fundene af oldsager vise sig omtrent i samme forhold at have været sterkest byggede i den ældre jernalder (det forekommer ei i Østerdalen, sjelden i Hallingdal — mest i den nordre dal, der er Bergen nærmest — neppe i Numedal eller de øvre dale i Throndhjem; i Valdres hyppigt i den øvre del, men aftagende nedover, hvilket let forklares, om Valdres er befolket fra Sogn). Betydningen er vel af Munch (Beskr. X) ret forklaret som „græsgang.“ I saadanne navne at se en hentydning til nomadisk levevis i den ældste tid, vilde visselig være uret; egentligt nomadeliv kan aldrig være ført i Norge uden af et folk, hvis eneste husdyr var renen. Men det er dog vel

utvivlsomt, at de minde om en tid, da fædrift i høiere grad end siden var vigtigste næringsvei, da maaske den samme mand havde flere opryddede beiter, mellem hvilke han flyttede uden at have nogen egentlig hovedgaard. At antage, at det er navne paa steder, der have været setre for andre gaarde, er neppe muligt, naar man tager hensyn til, hvor overmaade talrige disse navne f. ex. i Voss og Aker ere i forhold til de andre, som kunne antages at have samme ælde. Saaledes forstaaet, tror jeg, at ogsaa ordets betydning viser navnenes ælde. — I Helgeland kan ikke paavises noget dermed dannet navn, om ikke Herten (Alstahaug) skulde være en saadan dannelse (derom mere nedenfor). Derimod forekommer det i Lofoten og Vesteraalen (Venje — gammel form: *Vinjar* — i Bø og i Øksnes, Venje gl. *Vin* i Vaagen; Vøie i Bø, Buksnes og Øksnes er rimeligvis *Vöðin* (ɔ: *Vaðvin*), der ellers nu pleier at være gaaet over til Vøie eller Voie).

Den stamme af denne klasse, som kommer *vin* nærmest i ælde, er *heimr*. Dette viser sig allerede, som Munch (Beskr. XIII) har paavist, af den ikke sjeldne ombytning af *vin* og *heimr* i samme navn (*Þoptyn* — *Þoptheimr*, Dovre; *Greipsyn* — *Greipsheimr*, Hedemarken; *Gjarðarini* — *Gjarðarheimr*, Gjerdrum; *Guðini* — *Guðheimr*, *Skerfvini* — *Skerfheimr*, Vestfold o. fl.). Et bevis er fremdeles, at man slet ikke vil finde heim i egne, som afgjort ere blevne senere befolkede, og høist sjelden i endel andre, om hvilke der er grund til at antage det samme; i Østerdalen findes det ei nordenfor Elverum (medens stad gaar lige op til Storelvedalen og Rendalen), men oftere der og nedenfor; i Guldalen findes det ei i Røros, Aalen, Holtaalen, Budalen, neppe i Singsaas (de i matrikelen forekommende navneformer Fløtum, Malum ere nemlig dativformer, da de i almuens

mund lyde: Fluttum, Maalum), men oftere nedenfor i Støren og Melhus. Det er ogsaa merkeligt, at det saa godt som slet ikke forekommer i de norske nybyggerlande i Vesterhavet. Blandt den store mengde gaarde fra Orknøerne, Hetland og Færøerne, som opregnes af Munch (Beskr. 209 f.), findes der kun et eneste navn med denne endelse, paa Hetland. Paa Island findes i Landnámabók kun 2 (*Meðalheimr* og *Sólheimar*). Da øerne mest befolkedes fra egne i Norge, hvor saadanne navne forekomme meget hyppigt, er dette vistnok et sterkt bevis for, at stammen saa sent som i det 9ende aarhundrede ei længere var i brug i navnedannelsen, rimeligvis fordi den ikke længere tilfulde udtrykte det begreb, man da havde ved en gaard. Endelig kan man vistnok finde et bevis for denne stammes ælde i den omstendighed, at den saa ofte bruges i landskabsnavne, hvilke vel i regelen ikke ere meget yngre end bebyggelsen, tildels saaledes, at der i bygden findes en gaard med samme navn, hvorefter den da maa være opkaldt (*Þrándheimr*, *Alfheimar*, *Vingarheimr* (Faaberg), *Vekheimr* (del af Ringebu), *Uppheimr* og *Niðrheimr* (bygder i Sogn), *Bergheimr* (Bærum), *Sólheimar* (i Bratsberg amt), *Svartsheimr* (Svadsem i Gausdal pgd.), *Jasheimr*, *Hlæheimr* (Romerike), *Móðheimr* o. fl.). Det er fremdeles et bevis for ælde, at heim ei synes at sammensettes med personsnavne; det forbindes oftest med begreber, der karakterisere stedet efter de mest iøinefaldende eiendommeligheder (allerhyppigst med *sól*, dernæst med *fors*, *sær*, *berg*, *upp*, *meðal*, *hár* osv.). Navne paa heim forekomme 3 gange i Brønø: Grøteim (*Grjótheimr*, Aslak Bolt p. 89), Mosseim (ɔ: Mosheim, matr. Mosum), Tilreim (*Telgarheimr*, AB. p. 90); vestkysten af Brønø (Nord-Sømn og Sør-Sømn) er et strøg, som efter sine navne idetheletaget maa regnes til de allerældste i Helgeland. Et fjerde

har man vel i Eideim paa Vega, hvis matrikelen der har gjengivet formen ret. Ellers findes saadanne navne aldeles ikke i Helgeland (Heimnes hører nemlig ikke hid). I det sydligere Norge findes der paa enkelte indre dale nær neppe nogen bygd, hvor de ikke forekomme hyppigt. Det synes afgjort, at der i den omtalte veksling mellem vin og heim i de samme navne ligger antydet en overgang til en fastere bosættelse, om end ikke fra et nomadisk liv. Et lignende forhold mener jeg, at der er mellem denne sidste endelse og dem, jeg anser for yngre; forskjellen ligger maaske væsentlig i maaden, hvorpaa bostedet har været forsynet med bygninger. I den tid, da disse navne paa heim blev til, have gaardene kanske ikke havt hele den samling af bygninger, som betegnes ved ordet *bœr*, eller bygninger af samme slags. I Sverige og dele af Norge bruges denne stamme til at betegne en husmandsplads; i Østerdalen siges „et hem“ om en ussel plads (som ikke er mere end netop et hjem). Der er vist ingen grund til at tro, at den bygningsmaade, som vi kjende fra den senere del af hedendommen, har været brugt lige fra stammens indvandring i Norge. Det kan merkes, at *heimr* ei som *bœr* og *staðir* sammensettes med *hús*, men vel ligesom *vin* med *tún* og *þopt* (Toneim i Kinn, *Túnheimr* Bjørg. Kalvsk. 20, *Tunynjar*, nu Tønjum, Lærdal, *Þoptyn* og *Þoptheimr*).

Det vilde vistnok være urigtigt at forklare alle de mange navne paa *setr* som oprindelige setre. Saadanne gaarde findes ofte lige ved fjordene, hvor der neppe nogensinde kan have været seterbrug. For stammens ælde tale sammensætninger som Frøset (*Freyssetr* eller *Freyjusetr*; *Freyjasetr* i Sparboen, AB. 14 og i Eid i Nordfjord Bjørg. Kalvsk. 18 maa være en afslidt form for *Freyjarsetr* = *Freyssetr*) og det hyppige Helset, Helgeset(er), der vistnok ofte kan komme

af personsnavnene *Helgi* eller *Helga* (anderledes: *Hellissetr* i Stryn, Bjørg. K. 12), men i regelen vel er sammensat med helge (af *heilagr*). De vise ialfald hen til den hedenske tid. Forsaavidt det kan antages, at det har været brugt i navne paa gaarde, der fra begyndelsen af have været hovedgaarde, maa det vist være meget gammelt og nærmest kunne stilles mellem *heimr* og *staðir*, da det efter sit begreb synes at betegne en mindre fast bosættslse end det sidste. Foruden at det endnu bruges om fjeldsetrene, hvor man kun opholder sig nogle maaneder af aaret, kan ogsaa merkes udtrykkene *landseti* om en, som bygsler og bruger jord (men ei eier den), og *vetrseti*, som har vinterophold etsteds. Det er imidlertid nu i de fleste tilfælde umuligt at adskille de to oprindelser. Hvor det er sammensat med en anden gaards navn, skjønnes det strax at være oprindelig seter; men det er sjelden tilfældet, ligesom setre ogsaa nu i regelen have et selvstendigt navn. I Helgeland har vist det egentlige seterbrug altid været ligesaa ukjendt, som det nu næsten overalt er; men naar man opfatter ordets betydning, som jeg, synes det meget rimeligt, at det ogsaa har været brugt om underbrug i nærheden af gaardene, hvor man kun opholdt sig en del af aaret for at nytte slaatterne og beiterne, og paa denne maade kunne ogsaa her navne med denne endelse være temmelig sildige. Saadanne findes temmelig hyppigt paa Orknøerne og Hetland; men jeg har ei fundet noget paa Island. I Helgeland findes de forholdsvis sjelden: I Brønø er der 5, hvoraf Akset i Velfjorden nevnes AB. 89, og Hjeimset og Hongset (*Högnasetr?*) i Viks sogn synes at være ældre; paa Vega: Hongset (*Hognasetr* AB. 90) og Færset (*Færasetr*, ibid.); i Thjøtta: Seter, i Herø pgd. Hildset (Døn), i Alstahaug kun: Somerseter langt oppe i Leirdalen, aabenbart oprindelig seter eller underbrug; i Nesne

paa fastlandet: Herset (*Herjulfssetr*, *Hærekssetr* eller lignende) og Longset (vel for *Lognsetr* af *logn*, n. vindstille, i folkesproget *logn*, adj., stille, rolig; ligger under fjeld paa to sider), Bliset (*Bliusetr*, AB. 88) vistnok alle gamle, Lindset i en sidedal. I Heimnes har man Seter ved Sørfjorden, i det strøg, som synes at være den ældste bygd ved Ranenfjorden; i det nederste af Vefsn Veset og Lindset. Forresten findes saadanne navne slet ikke i de indre prestegjeld, Mo, Heimnes og Vefsn, hvilket synes at vidne for, at de ovenfor nevnte (paa den ene undtagelse nær) ialfald ei tilhøre den senere tid.

Nær beslægtet i betydning med denne stamme er utvivlsomt det i navne ikke sjelden forekommende *vist* (af *vera*, opr. *vesa*, got. *visan*, bo, opholde sig), hvis brug vistnok gaar tilbage til den ældste tid, om den end kan strekke sig ud over et længere tidsrum. Som appellativ bruges *vist*, f. = ophold, og i mange sammensetninger; vistnok ofte om fast ophold, men da sikkerlig altid om indlogerede, ei om en gaardeier; at det betegner et mindre stadigt ophold, synes ogsaa at fremgaa af, at sammensetningen *heimsvist*, *heimilisvist* (folkesp. *heimvist*, *husvist*) bruges til at udtrykke: hjem, hjemsted (Fritzner og Iv. Aasen). Jeg antager, at betydningen i navne er: et underbrug, hvor der er huse, som ogsaa ere skikkede til opholdssted om vinteren. Det falder saaledes vistnok i betydning sammen med Veterhus (ɔ: vinterhus, Nore, Suledal, Odde i Hardanger; *i vetrhusum*, Bjørg. K. 81). Det forekommer oftest usammensat, f. ex. Vist i Verdalen, Sparboen, Inderøen; Viste (flertal, gammeln. *Vistir*) i Slidre og Vaage; sammensat: Vistdalen i Vaage og Nesset (*Vistidalr*), *Vistalönd*, Ranrike (D. N. 2, 326[1]);

[1]) Af det norske Diplomatarium er overalt citeret efter numre.

Munch, Beskr. 199, har *Vistulönd*, der ei lader sig forklare), *Vistorð* eller *Orð* (Orten), Romsdalen. Merkeligt er Vistven, Inderøen, der ei kan komme af gaarden Vist, fordi en saadan sammensætning med vin vilde være uden exempel; det betegner altsaa en vin, hvor man havde huse og opholdt sig (det hele aar); det kaster saaledes lys paa betydningen af begge stammer. *Ívist* og *Tyrvist*, Syderøerne, om de ere nordiske navne. Denne stamme forekommer i Helgeland som navn paa en smal fjord, der gaar dybt ind i S. Ø. indenfor Minda i Thjøtta pgd., i middelalderen utvivlsomt *Vist*, nu Visten. Den er trang med bratte fjeldsider lig Thosen og synes lidet indbydende til bebyggelse; kun nogle faa navne her ere ældre. Det er ikke urimeligt, at denne fjordegn fra begyndelsen af har været et underbrug for de store gaarde paa Thjøtta eller Minda og deraf faaet sit navn. At dette ialfald har været tilfelde i slutningen af middelalderen, synes at fremgaa af denne notits i AB. p. 88: *Item ager thjotta* (som da hørte til erkestolen) *allen skogen innan at auso ok utan at straumenom a bædhi londh.* Denne *straumr* har maaske været mundingen af en af elvene i fjordens bund.

Endelsen *staðir* har været brugt til at danne navne meget længere ned i tiden end *heimr*. Det viser sig deraf, at den er overmaade hyppig paa Island, og at den gaar længere op i dalene i Norge end den anden. I Østerdalen, hvor som før nevnt navne paa heim ei findes nordenfor Elverum, er stad hyppigt i Aamot og Rendalen og findes endog et par gange i Storelvedalen og 1 gang i Tyldalen (men slet ikke i de 3 nordligste prestegjeld); i Guldalen gaar det ogsaa et sogn længere op (Hovstad i Singsaas). Det viser sig fremdeles deraf, at næsten halvparten af dermed dannede

navne ere sammensatte med personsnavne.[1]) At den første brug af denne form dog gaar meget langt tilbage i tiden, synes at fremgaa af flertalsformen, der udtrykker noget mere ubestemt, ei den enkelte plads, men et helt strøg; det er verdt at merke, at naar den sammensettes med *ból*, bruges altid entalsformen (*Bólstaðr*, *Myklibólstaðr*, *Bersab.*, *Haugab.*, *Helgib.* osv.). Grunden kan ei være nogen anden, end at denne tilføielse netop giver begrebet af en bestemt plads med en fuldbygget gaard (*bœr*). Denne endelse forekommer noget hyppigere; i den til det gamle Helgeland hørende del af Bindalen: Heilstad (*Heiligstaðir* Munch Beskr. 70), Bangstad, Bardstad, Hangbardstad; i Brønø: Frilstad (*Friðleifsstaðir* AB. 89), Baugsstad, Hildstad; paa Vega: Kolstad, Gladsstad; i Thjøtta: Vevelstad, Gjuvstad, Nordbostad, Myklebostad, Bragstad; i Alstahaug: Kjerstad (matr. Tjørstad); i Herø: Gullstad, Teigstad, Herstad; i Nesne: Segelstad, Fuglstad, Nordbostad, Myklebostad, Skjevstad (*Skeifstaðir* AB. 87); i Heimnes ude i Ranenfjorden: Dilkestad; i Vefsn i den nederste del nær fjorden: Kulstad, Dolstad, Kjerstad. Forresten findes det ei i Vefsn og hele indre Ranen.

[1]) Jeg vil ikke hermed have sagt, at alle sammensetninger med personsnavne skulde tilhøre en sen tid (f. ex. slutningen af hedendommen). Men kan man end indrømme, at en del saadanne navne kunne skrive sig fra den ældre jernalder, tror jeg paa den anden side, det er vist, at saadanne dannelser vare almindeligere i den senere tid, og at naar der er et saa merkeligt forhold i denne henseende mellem heim og stad, saa er dermed en tidsforskjel givet, naar der ikke i det førstes begreb ligger nogen hindring for at sammensette det mèd personsnavn. Saadanne sammensetninger forudsette ialfald en tettere bebyggelse og nært nabolag, da visselig aldrig en mand selv har kaldet sin gaard efter sit navn, men den er bleven kaldet saa af naboerne, saaledes som det endnu ofte sker i nybygderne, naar ikke eieren selv har givet et navn, som har vundet erkjendelse.

Desuden nevnes AB. 90: *Dilstaðir* og *Hognastaðir*, der synes at skulle ligge i Brønø (naar der i overskriften staar: *thessar jorder atte knutzkirkia j harme*, kan der være tvivl om, hvortil „*j harme*" skal henføres); disse navne kan jeg ei nu finde igjen, hvis ei det sidste er Hongset i Brønø (jfr. Onsrud i Ullensaker, før *Óðinshof*, Gansaas i Throndenes, før *Gansvágr*, og fremdeles: Legvoll, før *Leikvangr*, Munch Beskr. 158, og Kambtorp, før *Kambstaðir*, Munch 201), og det første = *Dilkastaðir* i Ranen.[1])

Denne gjennemgaaelse af nogle af de vigtigste endelser støtter den mening om Helgelands bebyggelse, som jeg ovenfor fremsatte, idet jeg nærmest tog hensyn til oldsagernes udbredelse. Det samme resultat vil fremgaa, naar jeg nu gjennemgaar forraadet af navne i de enkelte strøg: De indre dale ere nybyg, skjønt i forskjellig grad; fjordegnene og de dele af kysten, som dækkes af store øer tæt udenfor, synes befolkede i middelalderen, mest i den kristelige; kun paa øerne og de aabne dele af kysten finder man merker til bebyggelse i oldtiden, og deraf er der igjen kun dele, hvis bebyggelse nogenlunde naar op til den ældste tid, man finder spor til i andre dele af landet. — Foruden de her nevnte endelser og enkelte andre gammeldagse stammer er især brugen af usammensatte ord uden bestemmende artikel karakteristisk for den ældste navnedannelse, og brugtes vistnok sjelden i en senere tid og slet ikke i den nyere. De første landnamsmænd kaldte sine gaarde: Mo, Vik, Berg, Kvaal osv., uanseet at der i nærheden kunde findes andre lokaliteter, paa hvilke den samme nevnelse passede. Deri viser

---

[1]) *-bólstaðr* findes nu fra Søndmøre til Stavanger forkortet til -bust; i første led ogsaa andetsteds: Bustrak, Drangedal (ɔ: *Bólstaðarakr*), Busterud, Aadalen, som dog muligt kommer af et mandsnavn eller tilnavn; jfr. Bustatun, Kinservik (ɔ: *Bólstaðartún*).

sig den fulde evne til at gjøre fællesnavn til egennavn, hvorved det med engang vilkaarligt rykkes ud af fællesnavnenes klasse. Denne evne gaar tidligt efterhaanden tabt; allerede ved landnamene paa Island er der faa gaarde med usammensatte navne. Om de navne, som ere sammensatte af lokalbegreber og af ord, der give disse en særegen bestemmelse efter høide, farve, jordbund osv., kan man derimod vel som regel sige, at de ikke ere blevne til ved en vilkaarlig navnegivning, men lidt efter lidt ere gaaede over fra fællesnavne til egennavne ved længe at bruges om den samme lokalitet; at de for en stor del have været betegnelse for stederne, førend der blev lagt nogen gaard paa dem, og herved henvise til en senere tid af bebyggelsen, da landet var mere undersøgt og kjendt, og trangen til adskillelse af ensartede steder ved navnet var større. I at sammensatte navne træde istedetfor enkelte, viser sig ogsaa tildels en formindskelse af gloseforraadet; hvad man i ældre tid kunde betegne med et enkelt ord, maatte man senere, naar en prægnant ordstamme var tabt, ofte udtrykke ved en sammensetning. Det vil være umuligt at paastaa, at ikke endel saadane navne kunne skrive sig fra de første landnam, og naar det gjelder et enkelt navn, kan derfor ikke den omstendighed, at det er sammensat, være bevis for, at det ikke er gammelt; men hvor sammensatte navne forekomme udelukkende i større mengde, kan man med sikkerhed sige, at det tyder paa yngre bebyggelse, og hvor de ere meget overveiende i antal, tyder dette ialfald paa, at bygden i gammel tid har været sparsomt ryddet. Herfra maa undtages endel saadanne navne, der vise tilbage til et ældre enkelt navn. Naar vi i samme nabolag f. ex. have: Nordgaard, Østgaard, Utgaard (Stod), slutter man, at de ere parter af en ældre gaard, hvis navn er tabt; Nordvik, Mevik, Sørvik (Gildeskaal)

ere parter af en eneste gaard Vik. I dette tilfelde er altsaa kun navnet, ikke gaarden, af yngre oprindelse. — Endnu yngre ere de navne, som have den bestemte artikel, som i grunden slet ikke kunne siges at være egennavne, da disse efter sin natur ere uforenelige med artikelen. Der, hvor nu for tiden rydningen fremdeles gaar fremad og nye navne gives, have de altid artikel, og ligesaa navnene i de egne, der vides at være ryddede i de sidste aarhundreder (undtagen naar navnet er en opkaldelse af et ældre navn i nybyggerens hjemstavn). Dette er saaledes i Korgendalen i Heimnes tilfelde med samtlige gaarde fra kirken af opover, i Vefsn paa hele strøget fra Grane kirke til grendsen mod Namdalen samt i Hatfjelddalen, i Namdalen med alle gaarde ovenfor Throndnes (Namsalmindingerne). [1]) Nedenfor disse grendser finder man kun saadanne navne her og der paa gaarde, som ere mindre (opstaaede af pladser) eller ligge afsides; saaledes paa et strøg nedenfor Grane i Vefsn, hvor landet langs elven er uveisomt, og elven selv ufarbar. Disse navne ere paa faa undtagelser nær ogsaa sammensatte.

De norske önavne kunne inddeles i 2 klasser: de, som ere dannede ved sammensetning af *ey*, dels med et adjektiv, dels med et substantiv (i genitiv), og de, som have et selvstendigt navn uden tilföielse af *ey*. Herved maa dog merkes, at allerede i middelalderen *ey* synes lagt til oprindelig usammensattte navne, og dette er fortsat i större udstrekning i den fölgende tid, saa at der nu er faa öer, hvis navne pleie at skrives uden dette tillæg, medens almuens talebrug dog i de fleste tilfelde har holdt fast paa de gamle former. De større øer have i regelen alle i ældre

---

[1]) Endnu i begyndelsen af dette aarhundrede var Throndnes den øverste gaard i Namdalen (Bulls antegn. til Bings Beskr. i Vidsk. Selsk.s Skrifter). Nu er der 20 opsiddere ovenfor.

tid et enkelt navn, men dette er vel for en stor del en følge af, at de have faaet navn først, idet det altid er karakteristisk for en senere tid at betegne ved tillæg til et almindeligt fællesnavn, hvad man i ældre tid betegnede ved et enkelt ord. De enkelte navne ere ikke overalt lige talrige i forhold til den hele masse; talrigst ere de fra Sogn til Ryfylke, hvor ogsaa de fleste mindre øers navne høre til denne klasse. De ældste af disse navne ere vel enstavelsesnavne med sterk bøining, i regelen femininer; undertiden har man flertalsformer (*Umbar*, *Randar*, *Aumar*, *Hítrar*), fordi en øs navn ogsaa overførtes paa flere omliggende (paa anden maade skede dette f. ex. i *Sjarnareyjar*, *Hvítingseyjar*, der tyde paa *Sjörn*, *Hvítingr* som oprindeligt navn paa en af dem). Dernæst kommer en hel del svage femininer paa *a*, og nogle af forskjelligt kjøn paa *i* (*Síri*, masc. Sn. E. II, 491, *Gizki*, masc. Ol. h. s. c. 128, *Byri*, *Nyrfi*, *Heiði*, *Dymmi*, *Fræði*, femin. jf. *Fræðarberg*, Sn. Haak. godes s. 24), endelig nogle afledede, mest paa *und*, *ingr* (? *aldr*: *Araldr*, *Bataldr*, *Varaldsey*) og *ul* (*Huggul*, *Andhuggul*).

Den sydligste af de større øer i Helgeland er *Veiga* (AB. 89. 90 og Ol. Tr. s. c. 121 i dativformen: *Veigu*, der dog ogsaa kan komme af *Veig*), nu Vega (aabent *e*), almindeligt skrevet Vegen eller Vegenø ved en misforstaaelse af endelsen *a*, som om den skulde være hunkjønsartikel. Man kunde maaske sette det i forbindelse med stammen *veig*, f., i gammelnorsk „sterk drik“ (Fritzner), oprindelig maaske: „væde“ (mellem Eidfjord og Numedal var en aa *Veig* jf. *Veigin* (ɔ: *Veigvin*), nu Veien i Skogn, *Veigaberg*, nu Veiberg i Norddalen, *Veigheimr* (AB. 86), nu Veiem, Overhalven). I Sn. E. II, 491 kaldes øen *Veig*, der maa have været den oprindelige form, som ogsaa gaardnavnet

Veigarsteinn (se nedenf.) viser; det er kanske oftere tilfelde, at en sterk form senere er gaaet over til en svag paa *a* (man kan jevnføre, at kvindenavnet *Hlíf* i middelalderen gaar over til *Liva*, og at man i diplomerne fra 14de og 15de aarh. finder *Ragnhilda*, *Gunna* o. s. v.). I Sn. E. forekommer blandt navne paa „sø“: *körmt*, *hvítingr*, *dyn*, hvilke alle ogsaa findes som ønavne. Det ser saaledes ud, som om et ord, der egentlig betegner „sø“, „vand“, kunde bruges som navn paa en ø, og saaledes maa da vel ogsaa *Veig* forklares. Hermed kan sammenlignes, at man i den samme opregning i Sn. E. finder *hefring*, hvorved man kommer til at tænke paa *Hefring* (Høvringen), en fremstikkende fjeldpynt i Throndhjemsfjorden. Det er dog muligt, at *hvítingr* som ønavn kan hentyde til fjeldets hvide farve [1]). — *Dyn* forklares vel rettest: dønning (verbet *dynja*); man finder sideformen *Dun* i Sn. Edda II, 492. Genitiv: *Dynjar*; deraf *Dynjarnes*, nu Dønnes, paa nordenden af øen, som i det 13de aarhundrede var en høvdingegaard (Paal Vaagaskalm). I Thveit, Agder: *Dynjarstaðir* (Munch Beskr. 134, nu Dønestad), ved elven. *Dynröst*, den stormfulde havstrekning mellem Orknøerne og Hetland, „den dønnende strømning.“ Naar D. N. 2, 276 har formen *Dynjunes*, kan det vistnok bare være skjødesløst skrevet, men kunde ogsaa være tegn paa tendents til den ovenfor omtalte overgang fra sterk til svag form. Ved den almindelige forvanskning, at en større lokalitet faar navn efter en mindre, hvilken den selv oprindelig har givet navn, skrives øens navn i regelen Dønnesø efter gaarden; denne form er aldeles ukjendt blandt almuen, der kalder den Døn eller Dønna (med artikelen), og bør rent afskaffes og erstattes af Døn. Den samme forvanskning

[1]) *hefring* skal efter Bjørn Haldorsen betyde „storm, uveir,“ hvilket ogsaa kan passe paa det nevnte sted.

har man udentvivl i Hannesø udenfor Nesne; den er kaldet efter Hannes paa sydvestpynten, hvilket navn i forbindelse med Hansten lidt nordenfor ubestrideligt henviser til et ældre stammenavn paa øen, der rimeligvis har været *Hönd* (haand), hvoraf *Handarnes*, *Handarsteinn*, som altsaa nu burde skrives: Handnes, Handsten (genitivens *ar* afslides ofte, jf. Dønnes). Jeg har ei fundet øen nevnt i de gamle kilder. At nevne fjelde (og øer med fjelde) efter det menneskelige legemes dele, hvormed de have lighed, er almindeligt, jf. — *fótr*, — *höfuð*, — *kollr*, og øen *Mjöðm*, nu Mjömen i Sogn, af *mjöðm*, f. hofte; *Fætilör* paa Hetland, som Munch (AnO. 1857 s. 346) afleder af *fótr* (fod), og *lær* (laar). Disse øer frembyde ogsaa fra de forskjellige sider saa mange vexlende billeder, at de lettelig kunne give anledning til saadanne sammenligninger. Dette støttes maaske ved navne paa nærliggende øer. Lovunden (*d* høres nu ei) kunde man saaledes falde paa at aflede af *lófi* (m., indsiden af den flade haand, Fritzner), da den har nogen lighed med en haandflade med det afhugne haandled øverst; endelse *und* som *Borgund* i Hardangerfjorden, *Sólundir* i Sogn.[1]) Om Tomma, gl. *Tumba* (Munch Beskr. 65) sige Helgelændingerne, at det betyder tommelfinger, og at øen har sit navn deraf, at naar man ser den fra en bestemt kant, ligner den en lovvante, idet der ved siden af det brede hovedfjeld reiser sig et lavere, smalere fjeld, adskilt fra det øvrige ved et dybt skar, saa at det ganske ligner en tommelfinger. Det kan ikke negtes, at ligheden er slaaende; men ordet heder i gammelnorsk *þumall*, i folkesproget *tume*, m., og nogen feminin sideform, hvoraf dette

[1]) Jfr. Yngl. s. 35: *á Lofundi* og: *í heraði því, er Lofund heitir.* Der bør her skrives *á Lófundi,* hvis der menes Lovø i Mælaren, thi *o* er i dette navn nu lukket, se Säve, Yngl. s. 44 (S. Bugge).

navn kunde forklares, er vist utænkelig. Thi vistnok nevnes Sn. E. II, 492 en ö *Þumla*, hvis beliggenhed er vanskelig at paavise, og som derfor kunde formodes at være denne ø; men lydovergangen vilde være underlig og findes ikke i andre stedsnavne, hvor man har denne stamme (*Þumlar* i Land heder nu Thomle, *Þumblastaðir* paa Hedemarken Thomelstad). Hvis derimod den af Munch anførte gamle form *Tumba* skulde være ret, vilde ogsaa *T* stride mod denne forklaring. Mod Munchs formodning (i Ann. f. n. oldk. 1846), at det er den samme som den i Sn. E. II, 491 nevnte *Þömb* (*þömb*, tyk bug), taler navnlig, at navnet nu udtales med lukket, ei med aabent *o*. — En lignende forvanskning, som i Dønnesø, Hannesø, har man i Omnesø ved Melø med gaarden Omnes; som det gamle navn anfører Munch (Beskr. 64) *Umey* (*Umeyjarsund*, Frost. l. XVI, 2); men det har rimelig oprindelig været *Uma*, hvoraf *Umunes*, *Omnes* (jeg kjender ei den nuværende udtale). Staar muligt i forbindelse med *ymja* (*umda*), stønne, tude, saa at det kunde hentyde til noget eiendommeligt ved lyden af brændingerne. — Ligesaa i *Muskunesey*, Moskenesø i Lofoten med gaarden Moskenes paa østsiden, der forudsetter det oprindelige *Muska;* men *Muskeyjarstraumr* viser en mellemform *Muskey* (ɔ: *Muskuey*, om man ei kan antage en ældste form *Musk*), hvilket vel ogsaa kan være det gamle navn paa den lille ø ude i strømmen (nu Mosken, udt. maaske Moska); men af denne kan dog ei *Muskunes* have navn. Noget lignende har man i Furesundsø i Nordfjord, før *Fura*, hvoraf *Furusund*, sundet ved siden af; kanske ogsaa i Rangsundø i Rødø. Exempler paa denne forvanskning ere overhovedet hyppige. Den halvø i Kristianiafjorden, som kaldes Nesodden, har visselig oprindelig hedt Nes, og den nordligste pynt af den Nesodden, hvilket navn er blevet

overført paa det hele, medens den egentlige odde nu kaldes Nesodtangen; gaarden Vaag paa Døn har faaet navnet af fjorden, som siden igjen efter gaarden er kaldt Vaagsvaagen. — Løkten (udt. Løkta) mellem Døn og Nesne; har maaske før hedt *Lykt* af *lykt*, f. ende, slutning, af *lúka*, saa kaldet, fordi den ligger tvers for og ligesom stenger for det lange, brede seilløb mellem Alsen og Lilandet paa den ene side og Herøerne og Døn paa den anden (matr. har i Gildeskaal: Lykterøen (*Lyktarey?*), som ei findes paa Kartet). Mellem denne og fastlandet er Huglen, hvis ældre form vel har været *Huggul*, ligesom *Huggul* og *Andhuggul* (Huglen og Anduglen) i Hardangerfjorden (D. N. I, 142). I Sn. E. II, 492 nevnes blandt ønavne *Hugl*. Øen er opfyldt af en høi bjergaas, der høiner sig mod SV. Navnet kunde henge sammen med *hugga*, trøste, lindre bekymring (*ull* med betydning af aktivt participium som i *förull*, *göngull*, farende, gaaende, her i femininform, fordi der tenkes paa *ey*), fordi man faar ly for veiret, naar man kommer ind under den; det kan ialfald passe paa den helgelandske ö, og forøvrigt maa man erindre, at navne kunne opstaa af enkelte anledninger og begivenheder. Søndenfor, udenfor Vefsnfjorden, ligger den store Alsen, før *Álöst* eller *Alöst* [1]), nu skrevet Alstenø med urigtig

[1]) Prof. Bugge mener, at der i skindbøgerne intet findes til støtte for *Álöst*, ligesom den nuværende form taler for *Alöst*, og formoder, at *Alöst* kan være *Aðalvöst* af *vözt*, *vöst*, fiskeplads paa søen (*Al-* sammendragning af *Aðal* -) ligesom *Aðalráðr* i et vers i Ísl. ss. II, 254, hvor det danner rim med *dvalði*, maa udtales *Alráðr*). *V* i begyndelsen af andet led falder ofte bort (som i navnene paa *valðr*, i — *ini* for — *vini* i stedsnavne, *heilendr*, sund, for *heilvendr*, angelsaxisk *hálvende* o. s. v.). Altsaa: vigtigste, bedste fiskeplads (jf. *Aðalvík* paa Island, *aðalkelda*, *aðalból*). — Jeg ved ikke, om der nu er ualmindeligt rigt fiske udenfor øen, men det kan have været saa i oldtiden. At et navn overførtes

tilføielse af *ö*. Alst'en maa vistnok tenkes som mellemform (fra *Alöstin*), men bør dog ei bruges, dels fordi *t* ei nu høres, dels fordi den giver anledning til en urigtig udtale (Al-stén), der vistnok er temmelig almindelig i det sydlige af landet. — Deraf gaarden Alstahaug i S. V. med kirken, hvorfra navnet er gaaet over paa prestegjeldet, af *Alastarhaugr*, *Alstarhaugr*, altsaa ganske forskjelligt fra Alstadhaug i Skogn [1]). Gaarden og kirken ligger paa en slette, som vistnok ogsaa i fortiden; men der er heidedrag og fjeldknatter rundt omkring, og muligt er det ogsaa, at den gamle, ualmindelig store gravhaug udenfor ved søen, om den skulde være meget gammel, kan have givet anledning til navnet. I det 15de aarhundrede: *Alistahogh* (Dipl. I, 750) og 1570: *Alstehoug* (D. 6, 805). — Thjøtta (urigtigt skrevet: Thjøtø), fordum: *Þjótta.* Efter Bjørn Haldorsen og E. Jonsson betyder *þjótta* paa islandsk „senet, trevlet og seigt kjød." Det er muligt, at det kan være samme ord, og navnet maatte da have hensyn til noget eiendomligt ved jordbundens beskaffenhed. Jeg har ikke været paa øen; den er lav og temmelig flad. Udenfor Throndenes findes der efter Munchs kart en liden ø ved navn Thjøtø. Det vilde være ønskeligt, om nogen, som havde kjendskab til begge disse øer, kunde give oplysning om, hvorvidt de vise nogen lighed i udseende. — Mindlandet efter Munch før: *Minda;* men AB. 87. 89. 90 har *Mynda*, Dipl. N. 2, 150: *Myndanes* og *Myndines;* de sidste former kunne maaske tyde paa, at gaarden egentlig har hedt *Myndarnes*, og øens

paa øen, som egentlig gjaldt søen udenfor, vilde ikke være paafaldende.

[1]) Naar dennes gamle form angives at være *Ölvishaugr, Alvish.* (Munch 74, AB. 20), maa man dog sette en mellemform *Ölvisstaðahaugr*, enten = *Ölvishaugr* eller en gaard ved siden af.

navn været et sterkt femininum *Mynd.* – Skorpa ved Døn, et af de almindeligste ønavne langs kysten; den er høi og rund seet sydfra. Navnet kunde komme af *skorpa*, f. skorpe. En del af øerne med dette navn har dog vist forhen hedt *Skarpa* (med overgang som i *vagga*, nu *vogga*, se I. Aasen gramm. § 102 med anm.). I Sn. Magn. s. Erl. cap. 18 nevnes *Skarpa*, som forstaaes om Skorpa paa sydsiden af Korsfjorden; en af Syderøerne hed *Skarpey* (Munch Beskr. 212); i s. Inga ok br. cap. 20 nevnes *Skarpasker* eller *Skörpusker* ved Englands kyst (S.B.). — En mindre ø er Imø i Bindalsfjorden, rimeligvis fordum *Íma*. Det er ikke let at slutte sig til betydningen, da det kunde henføres til forskjellige stammer. Man kan tenke paa det i Edda forekommende *íma*, f., strid og forklare navnet af, at den har været gjenstand for strid (jf. *Vígdeild*, gaardsnavn, nu Vigtil, Vigdelen, Frosten, Leksviken, (Gildeskaal) eller paa *ima* i folkesproget = isprengt stribe eller plet med overgang til en anden farve (I. Aasen). I Mandals pgd. er en gaard Ime, fordum *Íma* (Mch. 134). — Vomma ved Havnøen, fordum *Vömb* eller *Vambarhólmr* (Sn. Magn. barf. s. 6) har navn af sin form (*vömb* f.). — Søla (tykt l), i matrikelen Sølen, liden høi ø paa vestsiden af Vega; man kunde nærmest tenke paa *söðull*, sadel, hvilket vilde passe fuldstendigt med øens form; men det er besynderligt, at omlyden er beholdt, da det ellers heder – salen (undtagen Sølen i Østerdalen), og det har derhos enstavelses tonefald, hvilket tyder paa, at *a* maa være artikel og ei flertalsendelse. — *Torgar*, gammel form (AB. 89), nu i matrikelen Torget, bør skrives Torge, af *torg*, n. torv, handelsplads, altsaa med den samme overgang fra neutr. enkelttal til fem. flertal som i *Túnir*, *Nesjar* o. fl. Jf. Sandtorg paa Hinn (Dipl. 6, 198 *j Sandhþorgom* d. e. *-torgom*). Øen bestaar

af to kun ved et ganske smalt eid forenede dele, deraf vel flertallet; AB. 89 nevner ogsaa *Úttorgar*, nu Uttorge paa den ydre ø. — Tenna (urigtigt Tenø) ved Herø, fordum *Þerna* AB. 87, af fuglen *þerna*, tenne, søsvale. — Alteren (forskj. fra Alleren eller Alderen, Lurø), maaske af *álpt*, svane, hvoraf mange navne paa Island; anden del kan neppe være -tarren, da dette bruges om blindskjær. — Med afledningsendelsen -ing: Yksningen i Bindalsfjorden (*Yxningr*, AB. 84) af *yxn*, oxe; Yksningerne ved Herø. — Ylvingen (skrives nu: Ulvingen) før: *Ýlfingr*, AB. 90, udenfor Velfjorden, af *úlfr;* jf. *Ýlfi*, Lofoten; Ulvøia, Lurø. — Gimlingen, Brønø, maaske af *gymbill*, væderlam (Fritzner tillæg; *y* veksler jo ofte med *i*). — Hysingsver, Vega (*hysings wer*, AB. 90). Af *hýsa*, at huse, kunde vistnok dannes *Hýsingr*, skjønt man hellere skulde vente femin. *hýsing*, jf. Husver i Alstahaug, ligesom Hysingstad paa Stord, der dog kan komme af mandsnavn *Hýsingr*, ved siden af Husstad. — Flere navne paa skjer have denne form: Lislingen (af *lítill*, liden); Lysingen kan komme af fiskenavnet Lysing, gadus merluccius (I. Aasen), af gammelnorsk *lýsa*, d. s. (P. Claussøn nevner blandt fiske, som forekomme i Nordland, Lyr eller Lysse); Skjerdingen (paa søkartet urigtigt Sjelingen), af *skarð*, som har et fjeld med skard i (jf. Skjerdingstinden blandt de syv søstre); Bælingen, maa komme af *bale*, m. i folkesproget og *bali*, m. i gammelnorsk „en vold eller jevn forhøining langs strandbredden“ (I. Aasen), hvilket forekommer sammensat om skjer over vandet (-balen); Grøningen af *grœnn* efter farven; Kvitingen (s. ovf.) af farven i fjeldet eller af, at den jevnlig er omgivet af brænding; 3 øer af dette navn i søndre Helgeland ligge alle langt tilhavs, ligesom Kvitingsøerne udenfor Buknfjorden; af søskum-

met kommer ogsaa *hvítingr* som sønavn i Sn. E.; Svenningen, et par øer, d. e. *Sviðningr*, som er afsvedet til græsvext (jfr. Svenningsdal i Vefsn); Dypingen (2 gange), ligesom Djupskjer udenfor Aasver, vel af at den hæver sig af dyb havgrund. — Af de med *ey* sammensatte navne har man vist et meget gammelt i *Hereyjar* (Nordherø og Sørherø, adskilte ved et smalt sund; dette forklarer, at der ikke er et stammenavn, da de ikke kunde sammenfattes under et eneste navn og heller ikke ere forskjellige nok til to særegne navne, grundede paa lokalanskuelse); efter dem blev halvfylket nevnt. Samme navn findes i Søndmøre. Denne i stedsnavne hyppige stamme Her (der dog ofte i nuværende navne foran *s* og *st* er opstaaet ved en sterk sammentrekning) er det samme ord *herr* (gen. *hers* eller *herjar*), der saa ofte forekommer i personsnavne (ex. *Herjúlfr*, *Herdís*) og der vel maa forklares: krig, viking. Det betyder ei alene hær, men ogsaa overhoved en samling af en mengde mennesker, saaledes til thing. I stedsnavne betyder det saaledes vel dels et sted, hvor folket pleiede at samle sig til krigstog (undertiden kanske: hvor vikinger pleiede at holde til), dels et thingsted; her har man snarest den sidste mening, da det er rimeligt, at halvfylkets thingsted har været paa disse øer, i Herøerne paa Søndmøre snarere den første, da man ser, at det har været et almindeligt samlingssted for hære, som skulde drage tilsøs, og anløbsted for ankommende hære (Jomsvikingerne lagde ind her, Munch, n. F. H. I, 2, 114; her ventede kong Olav paa Ledingstroppernes samling 1027, s. st. I, 2, 727; Olav lagde ind her for at faa efterretninger om sine fiender paa sin flugt, I, 2, 754; Erling skakkes flaade samledes ved Herø i 1179, III, 96 osv.). — De øvrige med *ey* sammensatte navne maa betragtes som yngre. Med dyrenavne ere dannede:

Hjartøia (4 gange) af *hjörtr* (*hjartar*), hjort, Ulvøia, Bjørnøia (2 gange), Ravnøia, hyppigt, Ørnøia, Arøia, af *ari* = ørn, Gjæssøia, hyppigt, Tranøia, Skarvøia (flere gange), Maasøia og Maaøia (af gammel norsk *már*, gen. *más*, maase), Reinøia, Selsøia, Ormøia, Kvaløia (hyppigt navn, af *hvalr*, hval; endel kunne maaske komme af det gamle i navne saa hyppige *hváll*, *hóll*, bakke, høi, ligesom Kvalan, øer udenfor Brønø), Sildøia. Røssøia og Rossøia (østenfor Thjøtta og i Lurø), af *hross*, hest, Hestøia, Lambøia, Svinøia, Kjeøia (af *kið*), hyppigt ogsaa nordenfor, jf. Hanøen (matrikelen i Lofoten) af *hana*, gammelnorsk *haðna*, ung gjed, Bukøia, Nautøia, Fæøia, Buøia, der næsten bruges som fællesnavn („det er buøia til Anøia“ d. e. seterø, havnegang). Saadanne af tamme dyrs navne sammensatte have sin oprindelse af, at øerne ere brugte som buøer, græsgange. — Andøen udtales Anøia med langt *a*; det synes derfor mindre rimeligt, at det kommer af and; det kunde komme af ørn (*Arnarey*) eller navnet Arne (ligesom *Arnargarðr* i Dovre nu udtales Angard). — Nordenfor Tomma ligger den lille Selotø, som bør skrives Sellaat, af *selr* og *látr* (d. e. leie, af *liggja*), altsaa et sted, hvor selen kryber op paa land og ligger; ligesaa Sælloter (matrikelen) i Hadsel og Sallater, Ytterøen, fordum *Sellátr* (AB. 26), hvor der er et nes, som endnu er et almindeligt fangststed for sel; *Sellátr*, nu Sellater i Ranrike, *Sellátr* paa *Austrey* blandt Færøerne (Munch 211). — Navne af vextligheden: Roosøia, vestenfor Thjøtta (matrikelen: Ros-), Orderøia (skrives: Olderøen), Lauvøia (Løvøen), *Laufey*, AB. 89, Risøia, Røirøia (af *hreyrr*, m. rør; men det kunde ogsaa komme af *hreyrr*, stenrøs), Blomsøia AB. 127(?), Slaattøia og Slaatterøia, som bruges til slaateng (*sláttr*, gen. *sláttar*). — Lisøen; jeg har ei været

opmerksom paa udtalen; *s* kunde være en uheldig gjengivelse af det hvislende *tl* (*Litley*, den lille ø), eller det kommer af det før omtalte fiskenavn *lyr* eller *lýsa*. — Igerø (undertiden skrevet Egerø), fordum *Ígarey*, ved Vega, dunkelt. — Burøia d. e. *Búðarey*, hvor der staar en bod, Skotsver, hvor der er et skot, Skaalver, maaske af *skáli*, stue. Kjølsøia i Brønøfjorden, maaske af *kjóll*, fartøi, da et gammelt *jó* i regelen i nyere navneformer er omlydt til *jö;* efter formen kunde det ogsaa ved en sammendragning være opstaaet af *Þjóðólfsey*, af mandsnavnet Thjodolv. Sammensetningerne med ver, holm osv. vise de samme stammer og have ingen særegen interesse. — Det synes, som om skjer og grunde langt ud tilhavs undertiden opkaldes efter fjelde („med") inde mod land, hvorefter deres sted bestemmes, ex. Vegflissen søndenfor Sklinden og Vegtarren nordenfor Sklinden, efter Vega (tarre ligesom baa, gammelnorsk *boði*, almindeligt navn paa blindskjer); Trentarren og Meløskolten langt udenfor Døn, af Trenan og Melø.

Medens det let falder i øinene, at denne sidste klasse navne, de sammensatte, fordetmeste ere temmelig nye, om end i forskjellig grad, hører derimod en del øer med navne af første klasse til de allerældste dele af Helgeland. Særlig maa fremhæves Løkten med de 3 nu udpartede gaarde Hov, Sund, Horn (udtales i Helgeland endnu paa den oprindelige maade: Haarn, medens det andetsteds i landet heder: Honn, Hodn). Disse navne tyde alle paa den ældste bebyggelsestid, og navnlig tør man om navnet Hov (og de deraf afledede) vistnok paastaa, at det overalt, hvor det forekommer, viser tilbage til den ældre jernalder. Denne antagelse støttes ved, at af de hidtil gjorte fund af oldsager fra den ældre jernalder særdeles mange hidrøre fra gaarde, i hvis navn denne stamme findes, eller hvor man ved, at der har

været hov, eller fra steder, der ligge nær ved saadanne.[1]) Der kan visselig være bygget mange nye hov efter tiden omkring 700, men det maa være skeet i egne, som allerede vare bebyggede, og paa gaarde, som allerede havde navne, der ikke kunde fortrænges. Det er overhovedet ikke let at forestille sig, at ialfald det usammensatte Hov (Hove) kan blive navn, uden naar der foregaar en indflytning og rydning i større folkemasser. Derfor henvise disse navne vistnok til den første bebyggelse af egnen. Denne mening rokkes ikke ved, at navnet saa ofte forekommer paa nybyggerlandene (altsaa fra 9ende og 10ende aarh.); thi det skriver sig ogsaa her fra landenes første bebyggelse. Yngre ere vel: Sandaker, Breidvik, Koperdal (*Sandakrar*, *Breidovik*, *Kopardalr*, AB. 87). — Handnesøen (*Hönd?*) med Handnes og Handsten (før omtalt). De oprindelige navne kunne godt have været Nes og Stein. Her er fremdeles: Valla, der viser tilbage til en gammel form *Vellir* (flertal af *völlr*, vold), idet *a* her er en almindelig endelse i navne, der i det gamle sprog ere hankjønsord i flertal. I det vesten- og søndenfjeldske af landet er den samme ældre form nu bleven til

---

[1]) Saaledes fra Frøhov (Nes, Romerike), Hovland (Jevnaker), Frøshau (Hole), Hove (Høiland), Hove (Vik, Sogn) og de tæt ved liggende Hoperstad og Thrytten, Hove (Selje, Nordfjord), Hov (Gran, Hadeland), Kaglem nær Hovvin (Nes, Hedemarken), Vangsnes nær Hovland (Sogn), Grødal lige ved Hovvin (Sundalen), Gravraak lige ved Hovstad (Melhus), Dalem og Lønem nær Mære (Sparbuen). Naar der indsendes fund af oldsager, bør det ikke alene angives, paa hvilken gaards grund fundet er gjort, men det vilde ogsaa være særdeles ønskeligt, om det tillige kunde oplyses, hvorvidt gaarden kan antages tidligere at have hørt under nogen nabogaard, og om man kunde faa en fuldstendig beskrivelse af terrainforholdene i den nærmeste omegn. Naar der er gjort gravfund fra den ældre jernalder paa gaarde med nyere navne, maa disse gaarde visselig i de fleste tilfelde antages at være senere fraskilte dele af en nabogaard.

Valle. — Skaga, ligesaa flertalsform, af *skagi*, m., langt fremstikkende, især lavt forbjerg, almindeligt i navne over hele landet, men mest i formen Skage; i folkesproget heder ordet *skag*, n., og deraf ofte Skage(t) f. ex. i Verdalen. — Stokka, ogsaa flertal, hyppigt navn, men søndenfor i formen Stokke (Stokker) eller Stokkom (dativ, urigtigt skrevet: Stokkan). Hvilken betydning der skal lægges i ordet *stokkr*, naar det bruges til navne, er ei klart; muligt er det ei den samme overalt. I Landn. 5, 9 fortelles det om landnamsmanden Haastein, at da han kom hen mod Island, kastede han ud i havet sine setstokker „efter gammel skik“ (*at fornum sið*); de kom iland udenfor *Stokkseyrr*, hvor Haastein siden boede. Ved setstokker forstaaes de stokker, som begrendsede „*set*“ eller sovestederne langs langvæggene, paa den side, som vendte ind mod stuen. Dette „*forn siðr*“ kan ei hentyde til andet, end hvad der efter sagnet havde været almindeligt i Norge under flytningstiden. Det har altsaa været almindelig skik i gammel tid, naar man kom tilsøs til en egn, hvor man vilde slaa sig ned, at søge spaadom om, hvor man skulde bygge sin gaard, ved at kaste ud sine setstokker (ligesom landnamsmendene ellers kastede høisædesstøtterne ud). Den gaard, som blev bygget, hvor man fandt dem drevne iland, kunde da ganske naturligt faa et af *stokkr* (= *setstokkr*) dannet navn, ligesom *Stokkseyrr* paa Island. Forekommer derimod et saadant navn inde i landet, maa der søges en anden forklaring. Undertiden kan det have sin oprindelse af, at gaarden er bleven bygget paa et sted, hvor der har ligget tømmerstokke i lunner eller spredt. Saaledes maa ogsaa det gamle ord *stokkland*, rydningsland i almindingsskov (Fritzner), forklares (de træer, som ikke behøvedes til husene, bleve liggende paa jorden). Paa gaarde nordenfjelds har jeg hørt, at man har kaldt et

sted nær ved gaarden, hvor man pleiede at lægge tømmer, „*stokkan*,“ „*ut me stokkom.*“ I endel sammensetninger, som Stokkebø (Vik, Sogn), ligesom i det islandske *Stokkahlaðir*, tyder ordet vel paa et hus, som er tømret med almindeligt laftverk, modsat stavverk, ligesom det gamle ord *stokkabúr* vel er et bur, som er tømret lige fra grunden, ei bygget paa stolper som det, der betegnes ved det i nyere norsk almindelige stabbur (stavbur)[1]; saaledes bruges ogsaa *stokkbekk* (ei hos Iv. Aasen) nordenfjelds almindeligt om en brønd, hvis sider ere klædte med en tømring lige fra grunden af til lidt over randen. — Saura (flertal), af *saurr*, m. skarn, smuds, ofte i stedsnavne, hvor det maa forklares: dynd, søle[2]). Saura i Brønø, Saure i Gildeskaal, Lødingen, Dvergberg, Rødø; *Saurar* i Jemteland Dipl. 6, 484; *Saurar*, Færøerne (D. 2, 626); *Saurar* i Selbu, AB. 40 (*af Saurum*), vel det nuværende Sirum (matrikelen); *Uglasaurar*, nu Oksur i Sparbuen (AB. 14); i enkelttal: Saur, Foldereid (nær Lona af *lón*, f., sted i et vandløb, hvor vandet staar stille og danner kiler), Kvams og Egge sogne i Stod. *Saurshaugr*, nu Sakshaug, Inderøen (mulig af et øgnavn, hvortil sagnet om hunden Saur synes at tyde); *Saurbýr*, *Saurbœr*, nu Saurbø, Sørby, Sørbø, i Ullensaker (Dipl. 5, 668), Elfteløt (D. 5, 393), Rennesø, Stokke, Thjørn i Ranrike (Munch Beskr. 202), Høiland; *Saurbœir*, Krokstad sogn, Ranrike. *Saurtunga*, nu Surtung, Ranrike (Munch 200); *Saurhirðir*, nu Sjøhøla (d. e. *-hørða*, urigtig gjengivelse af det „tykke *l*“), Munch 204;

---

[1]) Fritzners forklaring af ordet: „Bur, som er opført som laftebygning af horizontalt liggende stokke,“ tror jeg saaledes neppe er fuldstendig.

[2]) Landn. 2, 21: *þar lét hann* (Steinolv den laage) *bœ gera, ok kallaði Saurbœ, þvíat þar var mýrlent mjök, ok svá kallaði hann allan dalinn.*

j Soorbekkiom, Throndenes (Dipl. 6, 198; *Saurbæckom*, D. 6, 274. 302; gjenfindes ikke nu). Den hyppige sammensetning med *bœr* synes at vise, at der især maa tænkes paa et dyndet, sølet tun. Det findes ogsaa ofte i danske og svenske navne som Sor-, Sør-. Søra paa Alsen af en afledet form, *seyra*, der i det almindelige sprog kun bruges = nød, trengsel, men vel oprindelig har havt en mere egentlig betydning, omtr. = *saurr*[1]). Sirum i Selbu synes at vise, at der har været en sideform *Seyrum* ved siden af *Saurum*. *Seyra* ligger maaske til grund i mange navne, der begynde med Sør-, hvor det tages = Syd- (af *suðr*); men saadanne tilfelde kunne ikke udskilles, naar man ei kjender de gamle former; naar et navn nu skrives Sør-, der kommer af *saurr*, kan udtalen vise det rette. — Sammensat navn er Steiro (matrikelen: Stero), hvis gamle form utvivlsomt har været *Steinrof* d. e. stenbrud (*rof*, n., af *rjúfa*). Samme navn paa Alsen og i Bø og Sortland i Vesteraalen (fordum *Steinrof*, AB. 96. Munch Beskr. 64); det samme er Sterud, Nes paa Hedemarken, fordum *Steinrof* (Dipl. 1, 644. 875. 902. 936 o. fl. *Steinroff*, *Sthenrof*, *Stensrof*). Naar Munthe i matrikelen og forfatteren af registeret til første bind af Dipl. Norv. angiver den ældre form at være *Steinarhof*, er dette vistnok uhjemlet, og det er i sig selv urimeligt, at *hof* skulde sammensettes med et mandsnavn; grunden er vel former som *Stæinærof*, *Steinerof* (Dipl. 5, 509. 571.), men disse ere = *Steina-rof*, en sideform for *Stein-rof*. Man kunde maaske uden skade skrive Steirov for at antyde oprindelsen; Stero strider ialfald baade mod udtale og etymologi. — Nordlig paa sydøstsiden er en gaard, hvis navn nu udtales: Øbbe; matrik. har Ølvbø, vistnok

1) Denne forklaring af ordet *seyra* er dog tvivlsom; en ganske anden giver Unger, Olav d. helliges s. Christiania 1853 s. 268.

urigtigt, da det vilde være en uforklarlig form for *Ölvisbœr.* Det rette er rimeligvis Øvrebø. AB. 87 har en *øfri bœr* i Mynda fjerding; denne gjenfindes ikke nu, om det ei bare skal betegne „den øvre gaard" af det iforveien nevnte Høiholmen (der nu bestaar af to langt adskilte gaardklynger). Det er tenkeligt, skjønt vistnok ei rimeligt, at tillægget „*i myndo fjordunge*" kan være uret henført til dette navn, og at der menes denne gaard i Nesne fjerding, af hvilken der ogsaa i samme stykke anføres flere gaarde. — Riksen, Dilleren ved jeg ikke at forklare. Ved Hines kan tenkes paa forskjellige stammer (f. ex. *híð*, hi, bjørnehi, eller *Híði*, mandsnavn). — Ravnfløi (matrik. d. e. Ravnflaug, *Hrafnaflaug*) i et høit, mørkt gjuv med fladere lid nederst; jf. Falkflaug, Bodø, af *flaug*, f., flugt, altsaa et sted, hvor ravne, falke flyve og have sit tilhold. Bønderne kalde den Gjuvviken, sikkert et yngre navn.

Af Alsen høre sikkert flere gaarde paa de ydre sider til de ældste. Vestsiden er et især i det nordlige bredt og temmelig fladt forland under den fjeldkjede, som gaar langs midten af øen, og hvoraf de merkelige 7 Søstre danne de mest fremstikkende punkter. Der er paa flere steder viker, der danne havne. — Alstahaug er før omtalt, oprindelig maaske *Haugr;* en fjord søndenfor kaldes endnu Haugsfjorden, et nes udenfor gaarden Hoksneset d. e. Haugsneset. — Skeid (udtales: Skjei) paa sydsiden, et navn, der er udbredt over hele landet, og ogsaa findes paa Døn, fordum *Skeið* af *skeið*, n. et stykke vei, 2) kapløb, 3) løbebane (Fritzner). I den sidste betydning maa det forstaaes, naar det bruges som stedsnavn, og det maa da jevnføres med de mange med *leikr* sammensatte navne, der betegne pladse for lege. Paa de fleste steder med dette navn vil man finde jevne pladse; saaledes her, især i den vestenfor

liggende birkeskov, der vel før har været ryddet land (der findes flere gravhauger i den). Ved Skeid paa Døn gaar der mod V. fra gaarden et dybt, i bunden fladt og omtrent 50 skridt bredt skard ud mod sletterne vestenfor det smale fjeld; her var der en ypperlig rendebane. Paa Skeidaker (Skjaak) i Lom er der ualmindelig flade og vide sletter. Hallingskeidet over fjeldet mellem Aal og Lærdal, Hallingernes gamle vei til søen; ogsaa her er der paa lange strekninger fladt. Gandeskeidene nær Stavanger (ved Gandsfjorden, af det gamle navn *Gönd*, gen. *Gandar*). Skeid i Surendalen med en slette, hvor der nu er exercerplads. Ofte nu Skeide, der dels kan være gammel dativ, dels pluralis, Undertiden er stammen blevet forvansket i tale og skrift: Skedsmo, prestegjeld og gaard i Ullensaker d. e. Skeidsmo, Skjesvoll, Vaage, for Skeidsvoll, Skevik i Beitstaden, vel for Skeidvik. Paa enkelte steder synes denne forklaring af betydningen at passe mindre godt, saaledes ved Skeid i Verdalen, der ligger høit i en aaslid; her og paa somme andre steder maa det kanske hellere efter ordets første betydning forklares som et sted, hvor der er lettere overgang over et fjeld (et pas), hvilket ogsaa kan passe paa Hallingskeidet. Det udtales nu overalt Skjei, Skjeie, men man burde maaske skrive Skeid eller Skjeid for at holde oprindelsen i minde. — Lidt østenfor ligger Hamnes, som efter almindelige overgange skulde antages at være Havnnes, men det heder AB. 88 *Hamanes*. — Ved Haugsfjorden, der gaar dybt ind fra syd, dannes halvøen Offersø, hvis lave hals i flodtid er oversvømmet, og som ved to smale sunde er adskilt fra Thjøtta. Samme navn i Lødingen paa sydsiden af Hinn og paa Vestvaagen, hvor den gamle form er *Órfyrisey* (AB. 96); dette er utvivlsomt det gamle navn paa alle tre; de have alle den samme form. Det maa

afledes af *ór* og *fjára* (fjære)[1]), og navnet maa sigte til den omstendighed, at vandet staar over i flodtid. Navnet forekommer ogsaa paa Orknøerne: nu Orfer, fordum *Ór-fjara* (med uafledet form).[2]) Det maa forklares: et sted, hvor det „fjærer ud," d. e. hvor vandet i fjæretid gaar langt tilbage. — Belsvaag (fordum *Beltisvágr*, Munch Beskr. 66), utvivlsomt af den lange smale vaag, ved hvis bund det ligger (*belti*, n., bælte). — Skjeggenes af mandsnavnet Skjegge (*Skeggjanes*), hyppigt sammensetningsled i stedsnavne (Skjeggerud, Skjeggestad, Skjegstad, Skjeggedal, jfr. Skjeghaugen ved Østraat, Ørlandet, hvor efter sagnet Jernskjegge ligger begravet). — Søvik, ei af sø, men af gammel form *Suðrvík* (AB. 88), af *suðr*, syd, ligesom Søvik i Throndenes (*Sudvik* Dipl. 6, 198); altsaa forkortelse for Sørvik. Saaledes forholder det sig vel ogsaa med andre navne Søvik (forskjellig fra Sævik, f. ex. i Overhalven, af *sær*, sø, eller Sjøvik, der mulig kan forekomme, af formen *sjór* = *sær*). — Herten (paa Munchs kart urigtigt Hesten), kan mulig komme af *hjörtr* (hjort), i hvilket tilfelde vi her rimeligvis har en sammensetning med vin: *Hirtin*, hvor *jö* er omlydt til *i* paa grund af følgende *i*. Hermed kan jevnføres af samme stamme *Hirta*, *Hirtubrú* i Lier (hvor

---

1) Oprindelig *Órfyrvi*, hvor *y* er opstaaet paa grund af *v* (Bugge).

2) Munch i AnO. 1852 s. 89: „Navnet Orfer er en fordreielse af det gamle *Orfjará*, hvilket i de ældre tider synes at have været navnet paa den hele strekning fra Holm til udløbet af elven ved Waukmill. Navnet *Orfjara* eller det deraf afledede *Orfyri* brugtes i ældre tider om et sted, hvor vandet ved flodtid bedækkede en betydelig flad strækning, som ved ebben var tør. — — Ogsaa i Orfer var der hidtil en betydelig strekning, som ved ebbetid er bar, men ved flodtid bedækket af vandet, som løber ind og danner en temmelig vid bugt." I AnO. 1857 s. 353 f. antager Munch, at den lille Urfasey paa Hetland, der viser de samme naturforhold, før har hedt *Orfyrisey*.

Sverre slog Magnus Erlingssön) med en ualmindelig afledningsform, nu Hørte; Hirt, Voss (Björg. Kalvsk. 73: *í hirti*); Björg. K. 75 har *i hirrini*, vist feil for *hirtini* ɔ: *Hirtvini*, kanske et andet navn paa den samme gaard i Voss; *Hirtaþveit* i Elfteløt, D. N. 3, 915. 6, 348, nu Hørthveit. — Nordenfor er forlandet bredere, og her er tillige en indre rekke gaarde; her er det før omtalte Søra (med parter: Hallestuen og Fløta), men forresten have disse gaardes navne en yngre karakter: Markvoll, Breidmo. Thormodsvoll nevnes dog i den yngre middelalder (AB. 88); ligesaa *Kleif* (AB. 88), nu Kleiven. — Ved Noviken kunde man tenke paa *nór*, et meget gammeldags ord, i Snorra-Edda blandt skibsnavne, jf. *Nóatún;* altsaa samme betydning som i Skipevik, Dybvaag. Men da blev navnet overmaade gammelt, hvad den tilføiede artikel taler imod. Samme navn i Gildeskaal. Det kunde mulig være en forkortelse i udtalen for Nordviken, her modsat Søvik, i Gildeskaal modsat Mevik og Storvik (i nærheden); det er ikke sterkere forkortelse end i Søvik. Matrikelen har mod udtalen Noeviken[1]). — Stokka som paa Handnesøen. — Sandnes. Ingen gravhauger eller minder om den gamle tid findes nu, saavidt jeg har kunnet opdage. Det er verdt at merke for fortellingen om Haralds overfald, at gaarden ligger søndenom en liden aas (Sandnesaasen), som man maa over for at komme til det sted, hvor nøstene nu ere og vel altid have været, da der her er en god havn; man kan saaledes ikke se fra gaarden til søen. Dette sted med landhandlerboligen og nøstene kaldes Sandssjøen eller Sand-

---

[1]) Min forklarings rigtighed godtgjøres ved, at gaarden i D. N. 6, 905 kaldes *Norwigenn*, hvilket jeg senere er bleven opmerksom paa.

syen, forkortet af Sandnessøen[1]), i regelen urigtigt skrevet Sandnes-øen. Naar en gaard ligger lidt fra søen, er det almindeligt, at nøstene, især hvis der ved siden af er en husmandsplads, og endnu mere hvis der er et landhandlersted, kaldes -søen med gaardens navn foran. Saaledes Mosjøen, Kulstadsjøen og Halssjøen i Vefsn, Nord-Herø-sjøen, Lurøsjøen, Lelandssjøen (Alstahaug) o. fl. Sprogbrugen er naturligvis opstaaet af, at man sagde: ned til søen, nede ved søen; paa denne maade har hver gaard sin Sø, men paa gaarden selv siger man naturligvis kun Sjøen uden at sammensette det med gaardens navn. Det er kun ved de vigtigere havne, at saadanne sammensetninger have dannet sig og faaet almindelig udbredelse. Den, som det synes, hyppige mening, at man i denne sammensetning har -ø, modbevises tilstrekkelig af udtalen -sjøen eller -syen (efter de forskjellige egne), og for at hindre den burde skrives -sjøen eller ialfald dobbelt s. — Den kirke, som før stod paa Sandnes, er nu flyttet vestover til Stamnes, fordum *Stafnnes* (Munch 66), af *stafn*, skibsstavn d. e. et nes, der stikker frem som en skibsstavn. — Horvenes (matrikelen Horfenes) østenfor, af *hverfa*, vende (*ve* gaar ofte over til *o*), nes, hvor der gjøres skarp vending. — Sund længere mod øst, hvor søen mellem Alsen og fastlandet er smalest. — Hellesvik baade paa østsiden og vestsiden, af gammelnorsk *hellir*, m., heller, hule i fjeldet. Forresten har østsiden en yngre karakter og liden interesse. — De særskilte navne paa de 7 Søstre er kanske lidet kjendte. De ere fra SV. af: Stortinden, Kvesstinden (af *kvass*,

---

[1]) Det kan ei komme af navnet paa nogen ældre gaard Sand; thi da Sandnes allerede før 900 er hovedgaarden her, og det ældre navn allerede da maatte være fortrængt, vilde det dertil blive for gammelt.

skarp), Kløfttinden (dobbelt), Skjerdingstinden (jf. *skerðing*, f. indretning til at henge gryden i, fordi den er forsynet med skard; her et fjeld med skard i; *rd* udtales med det „tykke *l*," og deraf kommer den urigtige skrivemaade med l. Jfr. Skjerdingen som ønavn) og endelig Smaatinderne (to). Undertiden skal der nevnes andre navne.

Thjøtta. Efter Sn. Olav d. hell. S. c. 110 havde der paa Eyvind skaldespilders tid (midten af det 10ende aarh.) boet ikke faa smaabønder paa øen. Sønnen Haarek kjøbte først én gaard og siden flere, og inden faa aar havde han trengt bort alle de bønder, som boede der før, og han eiede hele øen og gjorde deraf en stor hovedgaard. I middelalderen maa den igjen være bleven delt; thi i Aslak Bolts jordebog nevnes *neztegarðrinn*, *miðgarðrinn*, *øfstegarðrinn;* men den hørte ellers da fuldstændig under erkestolen, til hvilken den var kommen fra Bjarkøætten.

Paa Minda eller Mindlandet er Myklebostad (af *mikill*, stor) og Nordbostad; de synes at tyde paa en ældre samlet gaard *Bólstaðr*, der tidligt er bleven delt i Store- og Nordre-; den sidste nevnes allerede hos AB. 89. 90. 127. — Havnøen udenfor Vevelstadlandet er meget gammel bygd. I senere tid, i det 9ende aarh., boede der Ingjald eller Thore, søn af Ketil kjølfare, der fostrede landnamsmanden Ingemund gamle (Munch, N. F. H. I, 1, 529). Her er Vaag og Havn, hvoraf øen maa have faaet sit nuværende navn, rimeligvis med fortrengsel af et ældre. Fremdeles Hestun, fordum *Esjutún* eller *Hesjutún*; andre navne af samme stamme ere *Esjunes* og *Esjuberg* paa sønderlandet af Island, *Esjunes* paa Grønland, *Esjunes* den sydvestlige spids af Meginland, Hetland, *Esjunes* eller *Hesjunes* med *Esjuneseyjar*, nu Hesnes ved Grimstad, Esbjerg i Jylland, Hessineset plads under Eid, Høilandet i

Namdalen, Hesevik i Ranen. Stammen er det i folkesproget endnu bevarede *esja* eller *hesja*, „et slags meget blød stenart (Helgeland); i Namdalen *hesja*, *hisje* (jeg har i Namdalen hørt *hessistein* jf. Hessineset); deraf *esjeberg*, klippe af denne stenart, *esjemark*, jord opfyldt med denne sten, som derfor skal være meget frugtbar“ (I. Aasen). I gammelnorsk forekommer ordet neppe, men maa dog have været almindeligt. Samme stamme findes i Esholmen (d. e. *Esjuhólmr*) ved sydvestenden af Havnøen [1]). En husmandsplads under Vaag heder 'pund (d. e. *upp undir*) Torva, merkeligt som exempel paa, hvorledes en præposition har voxet sammen med et navn. I Skurdalen, en fjelddal i Hol, Hallingdal, heder en gaard unde Bergjom (matrikelen Berge). Saadanne navne have vel været almindeligere i middelalderen; i Bjørg. Kalvsk. 74 nevnes *undir Björgum*, nu Bjørge i Voss; smsteds pag. 46. 47: *undir Brekkom* og *u. Brekko*, nu Brekke i Aurland; men maaske er ogsaa paa disse steder den gamle form endnu bevaret i daglig tale. Et lignende exempel have vi i D. N. 2, 282: *Amonde a Vatnamillum* (nu Vatnemellem i Degernes, Rakkestad); i Lom findes en gaard Brumillom paa en tange mellem to elve, som der fører broer over. Jfr. ogsaa *Arne firir ofan vatn*, D. N. 2, 181 (i Sogn). En saadan forstening af en præposition, saa at den følger med ogsaa, naar navnet skulde staa i nominativ- eller akkusativforhold, er det ogsaa, som er grunden til at saa overordentlig mange stedsnavne have dativform (- *e* og - *om*), medens dog selve præpositionen nu er falden bort. Anderledes forholder det sig med en sammensetning som Pund-

---

1) Disse to navne tilsammen gjøre det ikke usandsynligt, at øens ældre navn ligefrem kan have været *Esja*.

sletten, Vaage, hvor præpositionen staar i et adjektivisk forhold: Sletten nedenunder (aasen). En anden plads heder Skjaaviken af *skjaa*, et tørveskur.

Af gaardene paa Vega nevnes flere i middelalderen. Gulsvaag, fordum *Guðleifsvágar* (AB. 90), af mandsnavnet Gudleiv. Hongset, *Högnasetr* (AB. 90), af mandsnavnet Hogne. Færset, *Færasetr*, (s. st.) af *fær*, faar (jf. Færestad, Lærdal, Færevik, østre Moland, fordum vel: *Færastaðir*, *Færavík*). Sundvoll, *Sundvellir* (s. st.), hvor flertallet *vellir* altsaa er gaaet over til enkelttalsformen voll, medens det ellers nu i Helgeland er blevet til valla. Vegstèn, oprindelig *Veigarsteinn*, af øens navn, hvoraf *Veigasteinn* i AB. maa ansees som en yngre form [1]). Vegdalen, Veigmoen (efter matrikelen; udtales vel begge: Veg-) ligeledes af øens navn. Ældre udseende have: Nes (AB. 90), Vika, fordum *Víkr* (*af wikom* AB. 90), om ikke ordet som stedsnavn har havt flertalsformen *Víkar*, som den nuværende endelse synes at tale for; Floa, vel ogsaa flertalsform, af *flói*, m. et ved oversvømmelse dannet grundt vand, en sumpig egn, hvilket ellers nu i regelen i navne er gaaet over til Flaa (Flaavand, Flaabygd, Bø i Thelemarken); Svea, af *svíða*, afbrænde (jf. Svenningen blandt ønavnene), en stamme, som nu forekommer i navne i forskjellige former: Svedjom, Sveen og Svea, der alle maa henføres til *sviða*, fem., eller en sideform *sviðja*, der forekommer som navn i Jemteland D. N. 3, 642 o. fl. st., og endelig har man i Indhered Sve, neutr. Eidem, maaske *Eiðheimr*; Kjol, som maaske i udtalen lyder Kjøl, af *kjölr*, kjøl, eller det

---

[1]) Denne form har, efter meddelelse af prof. Bugge, originalen, medens udgaven pag. 90 har den urigtige form *Vigasteinn*, og Munch Beskr. 66 *Veigusteinn*, som vel beror paa en gjetning.

kommer af *kjóll*, m. fartøi (hvoraf Kjul, fordum *Kjóll*, i Nitedalen, Kjølstad i Modeim og Aurskog, fordum *Kjólstaðir*, *Kjólastaðir*); naar dette anvendes usammensat i navne, maa man have tenkt paa det hvelvede skib, eller *kjóll* har ligesom *kjölr* egentlig betegnet kjøl, saa at det i navne i hvert fald betegner et sted, som ligger paa eller ved en høideryg. Kolstad af navnet *Kollr*. Gladstad maa komme af adjektivet *glaðr*, lys, klar, blank; Gladsø (Glasø) i Beitstaden hed fordum *Glaðisjór* (AB. 3), ligefrem: den klare sø; Glasø i Ædø og Fosnes efter Munch fordum *Glaðsey*, jf. *Glaðshaugr* i Grong (Munch 70) og *Glaðsheimr* i Grimnismaal v. 8. Efter dette kunde den ældre form af navnet formodes at have været *Glaðsstaðir*. Grøtland, der fordum maa have hedt *Grjótland*, af *grjót*, sten, der saa hyppigt forekommer i stedsnavne for at betegne en urdet, med sten opfyldt jordbund (f. ex. Grøting, Grøte — urigtigt Grøtting, Grøtte — Grøterud, Grøt, Gryten, Grytingen, Grytenes, Grytø o. fl.). Bø, utvivlsomt meget gammelt navn, af *bœr*, gaard; forekommer ellers i Helgeland kun i Brønø. Mjøgraven paa Ylvingen d. e. *Mjógröf*, den smale grav. De øvrige navne ere yngre paa -viken, -dalen, -aas, -bakken, -sundet med almindelige forled; merkes maa dog Nepsundet, vel af *hneppr*, snever, knap, jf. Nepaasen, Brønø, Neplen, Nesne. Enkelte af navnene synes saaledes gamle, især de usammensatte, og den indre side synes ældst.

Døn. Ogsaa her har den indre side det ældste udseende, men ogsaa paa den ydre side findes der gamle gaarde, en naturlig følge af, at der udenfor er en tæt og tryg skjergaard, og at der undtagen i den sydligere del er lette overgange tvert over øen; nordenfor Vaagsvaagen er der næsten kun flade myrstrækninger over dens hele bredde.

Her har der saaledes paa vestsiden fordum været en gaard Vik (*i Vikum*, D. N. 2, 296), nu Nordvik, Mevik og Sørvik. Skaga, yderst paa en lang halvø, se under Handnesøen. Ugelfoden, udtalt Olfoten, dannet af *fótr* (fod) ligesom *Lófótr*, Lofoten, *Vargfótr*, Flakstadøen i Lofoten, *Ófótr*, Ofoten, *Olmfótr*, Olfoten i Daviken, *Folafótr*, Folafoten ved Throndhjem og paa Island (Landn. 2, 29), Forfot (nyere form) i Aafjorden. Istedetfor de 4 første former opfører Munch (Beskr.): *Lófót*, *Vargfót*, *Ófót*, *Olmfót*, men disse feminine former forekomme mig umulige, og jeg har ikke kunnet finde nogen tilstrekkelig hjemmel for dem. AB. 95 f. findes: *i Ofot*, *i Vargfot*, *i Lofot;* ligesaa i Dipl. N. f. ex. 5, 874 *i Lofoth* (fra det 15de aarh. af oftest *Lofothen*). Dativ af *fótr* heder vistnok *fœti*, men at det i navne især i den senere middelalder har mistet noget af sin bøielighed, er ikke besynderligt; *i Lofotenom* Dipl. 5, 597, 656. 2, 674 (hvor formerne ellers ere regelrette) taler afgjørende for en nominativform - *fótr*. Forresten forekomme disse navne maaske kun i genitivformen - *fótar*, der er den regelmæssige genitiv af *fótr*. Efter Munch (Beskr. 63 og 96) brugtes de afledede svage former *Ófóti* og *Olmfóti* til at betegne fjordene; i Bjørg. Kalvsk. 17 (*Presttekian i olmfota*) synes det dog at betyde bygden. *I Loofota skippredhu* (D. N. 2, 684) kunde forklares af en svag form, men er rimelig feil for *Loofotar*, ligesom „*þessa før sagda jordhir*" i samme brev. Om anvendelsen i stedsnavnene af ord, der betegne lemmer paa menneskets eller dyrs legeme, er før talt. Lofoten kan, som nevnt, maaske afledes af *lo*, gaupe; *Vargfótr* kommer af *vargr*, ulv, *Folafótr* af *foli*, føle. Hvis matrikelens Ugelfoden er den rette gjengivelse af den gamle form (den synes ikke let at kunne være opfunden), maa stedet fordum have hedt *Uglufótr* af *ugla*, ugle. De

3 øvrige sammensetninger ere dunkle[1]). — Hildset, rimeligvis af kvindenavnet *Hildr* (*Hildarsetr*). — Aakviken, to gange, i SV. og NØ., sildigt navn, rimeligvis oprindelig husmandspladse, af *akr*, i folkesproget *aaker*, der over hele landet hyppigt forkortes til *aak* baade foran og i enden. — Breidstrand. — Sandstrok, maaske af *strok* i betydningen strøg, vei. — Kjelsnes af navnet Ketil, Kjell (muligt: Tjeldsnes af *tjald*, sted hvor man „tjelder" d. e. hvelver baadene op og bruger dem som telte, som endnu paa markedspladsene); disse tre navne ere vel ogsaa nyere. — Herstad, før *Herstaðir*, AB. 87, paa østsiden. — Teigstad af *teig* (gammelnorsk *teigr*), afmaalt engstykke, almindeligt i navne enkelt eller som sidste sammensetningsled. — Hangbjørn og Dønbjørn, i daglig tale Sørbjørn og Nordbjørn; den sidste (markedspladsen) kaldes oftest bare Bjørn. Dyrenavnet bjørn kan vistnok forekomme som ønavn (*Salbjarnarfjörðr* ved øen *Salbirni* i Hordeland viser, at øens navn oprindelig har været *Salbjörn*), og øer kunne let have faaet et saadant navn af sin form, der mindede om en dyreskikkelse; men det er vanskeligt at skjønne, hvorledes et dyrenavn uden afledning kunde passe som navn paa en gaard; man maatte ialfald tenke sig, at navnet oprindelig har tilhørt et fjeld, og siden er blevet overført paa en nedenunder bygget gaard. Hangbjørn kunde da hentyde til det udoverhængende. I Opheims annex i Voss findes i matrikelen en gaard Hest; Ísl. ss. 1, 254 nevnes en gaard *Hestr;* jf. *gardhen i Hæstom* D. N. 5, 498 (i Jemteland). Det kan vanskeligt komme

---

1) Munch skriver Beskr. 96 og 99: *Olnfóti*, men 98: *Olmfótar;* den sidste skrivemaade støttes af Bjørg. Kalvsk. 17. Men *m* er kanske opstaaet af *n* paa grund af *f*. *Olnheimr* i Aurland (Bjørg. Kalvsk. 46; den gjenfindes ikke i matrikelen) synes at indeholde samme stamme.

af *björgvin* (ligesom navnet Bergen), da baade *g* og *e* ei da saa ganske kunde være forsvundne i udtalen. Matrikelens navne ere visselig temmelig gamle. — Berfjorden (fjord og gaard), vel fordum *Berufjörðr*, af *bera*, binse, der hyppigt bruges som kvindenavn. Den sidste brug ligger oftest til grund i stedsnavnene. Jf. *Berufjörðr*, *Berufjarðardalr*, nu Bervendal i Ranrike, Bervik i Hadsel, *Berufjörðr* paa Island, Bardal, fordum *Berudalr* (AB. 4), i Beitstaden, Berefjord og Beraas i Lindaas; man jevnføre hermed de mange navne med *bersi*, *bessi* (d. e. bjørn), der ogsaa bruges som mandsnavn. — Gjessfjorden (matrikelen Gjedsfjorden) kan komme af mandsnavn Geir, ligesom Gjesver vestenfor Magerøen ved Nordkap, fordum *Geirsver* (Olav h. S. c. 143), eller den ældre form er *Geisfjörðr* af et subst. *geis* af verbet *geisa*, der brugtes om det brusende hav [1]), jf. *Geissjór* (nu Gjessø) og *Geisáss* (Gjesaasen) i Aasnes (Munch 151), *Geisáss* (Gisaas) i Sparbuen og i Namdalen (Munch 73 og 70). Hermed kan ogsaa jevnføres det gamle *Eisufjörðr* i Steigarsysla (AB. 94) af *eisa* = *geisa*. Paa en ø i fjorden findes mange begravelser, som det synes, fra en meget gammel tid. — Længere inde ligger Dalsvaag, der maaske henviser til et gammelt gaardsnavn Dal. — Gullstad, maaske af navnet Gudleiv, ligesom Gulsvaag paa Vega af *Guðleifsvágar*. — Vaag ved Vaagsvaagen, før omtalt. — Skeid, Vaag og Glein, der ligge i et belte tvert over øen, ere aabenbart meget gamle gaarde. Det sidste, som synes at være et stammenavn, kan jeg ei forklare, om det ei hænger sammen med folkesprogets *gleine*, f. = *glenna*, grønning mellem skov eller klipper (Glenna er hyppigt som gaardsnavn og ved siden deraf findes *Glæinna*

---

[1]) Den sidste forklaring skyldes prof. Bugge.

i Sandssverv D. 1, 594); den ligger i en lid ved en vig. — Sigerstad (matrikelen), urigtigt for Segelstad (med tykt *l;* dette viser, at det ei, som skriftformen kunde bringe til at tro, kommer af mandsnavnet Sigar); maa komme af *segl* (seil), der gjerne udtales *ségel.* Oprindelsen kan forklares ved følgende ord i Landnáma 3, 11: *Þormóðr kom skipi sínu í Siglufjörð ok sigldi inn á Þormóðseyri ok kallaði af því Siglufjörð ok Siglunes* (nærmest af *sigla*, f. mast, jf. *sigla*, at seile). Ogsaa denne gaard ligger lige ved stranden; den gamle form kan have været *Siglustaðir* eller *Seglstaðir.* Jf. ogsaa *Sigluvík* paa Island, Seglvik i Skjervø, Segleim i Ekersund og Kvinnhered. Det er mindre rimeligt at tenke paa *Sigvaldastaðir* af navnet *Sigvaldi*, hvoraf Seielstad i Gudbrandsdalen, da *g* isaafald ei vilde være saa skarpt bevaret. — Holand i matrikelen skal være Holan, af *hóll*, forhøining, som det „tykke *l*" viser, hvormed det udtales (altsaa ei: *Há-land*, d. e. Høiland). — Om Dønnes er tidligere talt. — Vanved, ø med en gaard vestenfor Døn; den sidste del er *viðr*, træ, skov; man kunde sammenligne det med folkesprogets *vanvida, vanvea*, om trækar med for smaa staver (I. Aasen), og forklare det: som mangler skov, ligesom en ø ved Horten heder Vealøs, saa at den gamle form kunde være *Vanviða* eller *Vanviði*[1]). I Karlsø er en Vannø (hvoraf navnene Vannholmen, Vannereid, Vannsund, Vannvaag, Vanntinden), hvis ældre form maa have været *Vönd* eller *Vöndr*, genit. *-ar;* man maa her tenke paa det gamle ord *vöndr* (*vandar*), kjep, tynd myg gren, hvoraf der kan have været et ord *vandarviðr*, smaaskov, vidjebuske, og dette kunde

[1]) Denne forklaring er en formodning af prof. Bugge. Jeg har ikke været paa øen, og har ved uagtsomhed forsømt at søge underretning om de stedlige forhold.

ogsaa give en rimelig forklaring af navnet. Det kan neppe forklares *Vanavé* af *vé* (helligdom) og *Vanir* (gudenavnet), ei saa meget fordi det udtales med kort *a*, som paa grund af stedets beliggenhed ud mod havet; *Vanabú* i Beitstaden og Overhalven (AB. 4 og 86, nu: Vanebu) kommer kanske ei heller af *Vanir*, men af *vani*, vane: sedvanligt bosted (ligesom *vanasótt*, *vanasöngr*, sedvanlig sygdom, sang). Der findes endnu en del navne, men nye og af liden interesse.

Idet jeg nu gaar over til at behandle de enkelte navne paa fastlandet, vil jeg begynde med Brønø, hvis ydre strøg frembyde et mere gammeldags præg end nogen anden del af Helgeland. Det synes ogsaa at have været ualmindeligt tæt befolket i ældre tid, da det er den eneste del af Helgeland, hvor kirkernes antal i middelalderen var større end nu, idet der foruden Brønø og Viks kirker ogsaa var en Sunds kirke i det sydligste. Brønø udgjør en trekantet halvø med den ene side vendt mod havet, dannet af Urdsfjorden, der gaar ind mod NØ., og Velfjorden mod SSØ., mellem hvis inderste viger der kun er et smalt eid. Midt paa vestkysten gaar Brønøfjorden ind og deler sig i to arme, hvoraf den gamle *Grytlufjördr* gaar mod S. tvers paa Urdsfjorden og Skilebotn mod NØ. mod Velfjorden; derved dannes to mindre halvøer paa den større, af omtrent samme form som denne, og vestkysterne af disse kaldes Nord-Sømn og Sør-Sømn (eller med fælles navn Sømna), fordum *Søfn*, *Søfnin* (*Nyrðri* og *Syðri*). Navnet Sømnes om nordspidsen af Sørsømn gjør det noget sandsynligt, at *Søfn* oprindelig kun har været brugt om den sydlige del og siden er bleven overført paa den nordlige, da betegnelsen Sømnes vilde være mindre naturlig, om kysten ligefor ogsaa var *Søfn*; her har man ogsaa paa et fjeld og deraf paa en

gaard navnet Sömhovud, medens ingen saadan sammensetning findes i Nordsømn. — *Søfn* synes at komme af *svefn*, men det islandske *Svefneyjar* giver neppe nogen tilfredsstillende analogi, da det vel har faaet sit navn af, at nogen der har gaaet i land og sovet. Prof. Bugge har derimod meddelt mig følgende formodning, som jeg finder meget rimelig: „*Søfn* maa, da ÅB. 90 skriver *Swæmfnes*, vistnok være for *Svefn*, ligesom fællesnavnet *svefn* bliver til *søfn; Svefn* kan igjen være istedetfor *Sveifn*, ligesom *mestr* for *meistr*, *helgi* for *heilgi*, *etke*, *ekki* for *eittki* osv. *Sveifn* kan være afledet af *sveifa*, *sveifði* (der nu bruges i folkesproget, „*sveiva*“ faa til at dreie sig) ligesom *grein* af *greiða*, *nautn* af *neyta*, *þausn* af *þeysa* osv. *Sveifn* kunde da betegne „et sted, hvor man lader (fartøiet) vende“; *svífa* bruges ofte om skibet; rorpinden kaldes paa isl. *stýrissveif*, jf. ogsaa *sveifirúm*, svaierum for fartøier til ankers. Suffixet *n*, hvorved hunkjønsord dannes af svage verber, har samme betydning som i *höfn* d. e. stedet hvor man h a r kvæg eller skibe (af *hafa*). Strekningen kunde være kaldt saa af sine mange og bugtede fjorde“, og endnu mere paa grund af de spidse vinkler, hvori halvøerne overalt ende, ved hvilke man maa gjøre pludselige og skarpe vendinger. — Disse kyster danne et temmelig bredt, næsten fladt forland; fra Vik i Sørsømn gaar der et bredt, omtrent fladt skard over til en vid slette ved en bugt af Urdsfjorden, og derfra er der atter et lavt eid til Brønøfjorden i nord. Der er ingen anden bygd i Helgeland, der kan fremvise en saadan saa godt som uafbrudt rekke af usammensatte navne som den sydlige del af Sørsømn; det tyder ubestrideligt paa en overmaade gammel bebyggelse, og her er ogsaa et af de steder, hvor der er gjort gravfund fra ældre jernalder (ved Sømhovud). S u n d. V a a g (AB. 89). S a n d e (*Sandar* AB. 89). S t e i n e (*af Steine*

AB. 89, altsaa dativ). Vik (ÅB. 89 *Vijk*, men *Vika sokn*). Knyk (matr. Knyg), henger vel sammen med *kneikja*, bøie tilbage; gaarden ligger nemlig under et fremspringende fjeld (Knykstinderne), medens der vider sig ud sletter paa begge sider; jf. Knyken om et fjeld i Surndalen; jf. ogsaa *knykill*, knude, hævelse, forhøining (Fritzner) og folkesprogets *knok*, fingerknok. Bjørge (af *bjarg* = berg, flertal *björg*). Skaar d. e. Skard. Enge (af et gammelt *Engjar*). Imellem er der nogle mindre gamle: Hussande, vel en part af Sande, Gjerde (indhegning) og Amundsgjerde. — Nordenfor Vik er Sømhau (matrik. Sømhovd) for Sømnhovud af gammelt *Søfnarhöfuð* (AB. 89 i dativ: *Sømpnhofde*). Navnet er vel overført fra det ovenfor liggende fjeld paa gaarden. Baade fjeldet og gaarden kunne oprindelig bare have hedt *Hovud*. Det burde skrives Sømhovud eller Sømhau. — Mardal enten af *marr*, m. i digtersproget = hav, i senere gammelnorsk kun i nogle sammensetninger, eller af *marr*, m. hest, et ligesaa gammeldags ord. Det første har man sikkert i *Grenmarr* og *Vestmarar* (Langesundsfjorden og kysten østenfor denne), *Marheimr* i Tinn (?) og Sogn, *Marheimsfjara* (Marifjæren) i Sogn, og afledet i Møre i Norge og i Smaaland, *Marstrandir* og *Marfjörðr* i Brynla, maaske i Marø i Kinn og Manger og Marhaug i Stegen; det sidste utvivlsomt i Mardalen (Mardalsfossene), en fjelddal i Eikisdalen. Her have vi snarest den første stamme; skjergaarden udenfor den brede vig er lav og fjern, og udsigten har omtrent det aabne havs karakter. Nordligst i Sørsømn er Sømnnes, oprindelig udentvivl *Søfnarnes* (AB. 90 forvanskede former: *Sæmnes*, *Swæmfnes*). — Et yngre navn er Skaalviken. — Egnen nordenfor Vik er tyndere bebygget end den sydligere. Navnene ere sammensatte (Sømhovud som bemerket maaske ei

fra først af); de høre dog utvivlsomt til de ældre. Der findes i Sømnen en mengde gravhauge, saaledes ved Mardal en rekke store og ualmindeligt vakre. – Et fjeld ved Sømhovud heder Hjartkinn d. e. *Hjartakinn* af *hjörtr*, hjort, jf. Hestekinn d. e. maaske *Hestakinn*, en gaard i Bruflat, og *Hjarðkinn* paa Dovre, af *hjörð*? Ordet *kinn*, kind, forekommer enkelt i øen Kinn i Søndfjord. Det maa betyde en fjeldside. Ofte er det i navne en forvanskning af *tjörn*, tjern (Kinneraasen i Snaasen, Kinnestad i Høland). — I grenden ved Urdsfjorden, som efter den betydeligste gaard heder Brekseide, er: Brek (*Brekka* AB. 90) af *brekka*, bakke. Bø med senere parter Trøaan (*trö* = gjerde, sjeldent i Nordland) og Blessaan (samme stamme som i Blessom, Vaage, *Blesa* i Fet, Munch 159, og *Blesaskógr* i Ranrike, Munch 200, jf. isl. *bles*, folkesprogets *bles* eller *blese*, en stribe, blis; ogsaa adjektivet *blesot* udtales nu i nogle egne med dobbelt *s*. Dermed kan ogsaa jevnføres det før omtalte Imø). Malm. Navnet gjenfindes i Malme i Akerø, Malmanger i Kvinnhered, Malmin i Helleland, Malmen en liden ø i Vega prestegjeld, Malme i Beitstaden D. N. 5, 600. I enkelte sammensetninger kan det vel komme af det almindelige *malmr* og sigte til, at der paa stedet har været virket myrjern. I de fleste tilfelde, navnlig hvor det forekommer enkelt, maa dog betydningen være en anden. Norr-malm og Søder-malm i Stockholm, hvormed ogsaa Malmø (før *Malmhöghe*) sammenstilles, afledes af Rydquist og Rietz af malm i en rigtignok ei i svensk forekommende betydning „sand, grus, sandfält, sandig mark“ (jf. got. *malma*). Efter Rietz forekommer malm i svensk blandt andet i betydningen „sandig skogstrakt, vidsträckt fullmogen gran- eller tallskog på sandig eller grusig tämligen jämn mark.“ En af disse indbyrdes temmelig be-

slægtede-betydninger maa man ogsaa lægge i malm i norske navne. Hjelmset kommer vel af *hjalmr*, stak eller anden indretning til opbevaring af hø eller utersket korn (Fritzner); saaaledes Hjelmeset, Herø Søndm., *Hjalmseng*, nu Hjelseng i Hamerø (Munch 65), Hjelmeland, fordum *Hjalmaland*, i Ryfylke og i Holmedal, Hjelme i Norddalen, Hjelmbrekke i Jølster; det samme har man maaske i det besynderlige *Hjalmalaup*, nu Hjellop i Leksviken (AB. 27). Hvor den første del har enkelttals form, kan det maaske undertiden komme af mandsnavnet *Hjalmr;* saaledes i Hjelmstad, Gausdal. — Længere indover Urdsfjorden: Frilstad, fordum *Friðleifsstaðir* (AB. 89), af mandsnavnet *Friðleifr.* — Humbernes, udtalt Ombernes, men matrikelens form er dog vist ret; den gamle form er neppe kjendt. Det er vistnok samme stamme som i *Hornbora*, *Hornborusund* (Dipl. 1, 469. 1038) i Kvilde sogn i Ranrike, *Hornborustaðir*, nu Homerstad i Løiten (Dipl. 1, 637), Humborstad i Daviken (Hornborestad, Munthe), *Hornboruey* og *Hornborusund*, nu Homborgø, Agder, Hornborga i Vester-Gøtland, før *Hornbora*, Omborsnes i Bamble (Kraft Beskr. II, 87). Jf. *Hornbori*, nu Horberg i Rissen, der synes at være en maskulin sideform. Disse navne komme af *horn*, d. e. fjeldhorn, og *bora*, f. hul; *hornbora* betyder altsaa et hul i en fjeldtop, ganske i analogi med det gamle *húnbora*, hul i mastetoppen, af *húnn*, mastetop; disse steder maa altsaa have sit navn af, at der i nærheden findes en fjeldtop med et hul i. — Her ender den gamle bygd langs Urdsfjorden; de indenfor liggende steder skulle behandles sammen med de indre senere bebyggede strøg. — Nordenfor Brekseide ved Brønøfjorden ligge nogle gamle gaarde. Grøteim, fordum *Grjótheimr* (AB. 89), af *grjót*, sten, urd. Baustad (matrikelen), af mandsnavnet *Baugr*; burde derfor skrives

Baugsstad. I Landn. 4, 5 nevnes *Baugr*, landnamsmand paa Lidarende, hvis første gaard hed *Baugsstaðir*. — Dyngjeset, rimelig af det i folkesproget forekommende *dyngja*, mødding eller blød myr (*Dyngjusetr*), hvoraf ogsaa *Dyngjusandr* i Holmedal, Bjørg. Kalvsk. 27, som nu gjenfindes i Dingsøren d. e. Dyngjesandsøren; ligesaa Dyngeland, Fane. Af *dyngja*, i gammelnorsk brugt om en art vaaningshus, komme andre lignende navne f. ex. *Dyngja* ved Konghelle (Dipl. 3, 68). — Kvitle, rettere Kvisle, hyppigt navn især ved grenede elve, af *kvísl*, f. gren; det bruges saavel om en elvs forgrening ved dens udløb (Elvekvislene d. e. Gautelvens mundinger), som om landet mellem to elve, der løbe sammen til en større (som grenden Kvisle i Hol i Hallingdal). Her maa navnet tyde paa den grenede fjord. — Dale, fordum *Dalir* (AB. 89). Længere nede nyere navne som Audnet (d. e. rydningen), Rørmarken, Fjeldet, Reinfjord osv.

Til Nordsømn (*Nyrðri Søfn*) har vistnok aldrig hørt hele Brønø sogn, men altid kun vestkysten, der har væsentlig samme karakter som Sørsømn. — Brønø i middelalderen dels *Brunney* (f. ex. Dipl. 1, 497. 2, 208. AB. 127 i et tillæg omtr. fra 1500), dels *Bruney* (f. ex. Dipl. 5, 613); den første form ogsaa i Hák. S. hins gamla (Flat. III, 127) i flertallet *Brunneyjar*. Den er derfor rimelig den rette, og navnet kan komme af *brunnr*, en kilde. — Salhus, ogsaa i Folden og i Hamer, en sammensetning af *salr*, der maa betegne et hus af en særegen art. — Nordenfor er Mossem (saa udtalen, matrikelen Mosum) snarere af *mosi*, mose og myr, hvoraf vel ogsaa det islandske *Mosfell*, end af *mór*, mo. Gaarden ligger paa sumpigt land, og det aabne *o* i udtalen taler mod den sidste forklaring. — Tilreim, fordum *Telgarheimr* (AB. 90) eller *Tjelgarheimr* (Fornmanna ss. IX,

469 anm. 6; i Flat. III, 127: *Tiolgarheimr*). Den første del findes ogsaa i *Telgsetr*. (AB. 69), nu Talset i Thingvoll, „samt i *Tælgdalr* og *Tælgþvæit* paa Vestfold (røde Bog). Det maa forklares af *telg*, der med sideformerne *tilg* og *talg* anføres fra Nordland som navn paa planten struthiopteris germanica, medens *telg* i Nordhordland, Sogn og Valdres betegner aspidium filix mas; se I. Aasen, norske plantenavne s. 26 f. og Jenssen-Tusch nord. plantenavne. Den gamle form maa have været *tjálg*, fem., med sideform *telg*. Disse steder maa derfor have navn af, at der voxer bregner, jf. Bregentved i Sjæland, Brackenthwaite i Nordengland.“ (Bugge.) — Et godt stykke længere nord er Mo (*Mór*, AB. 90). Lund, fordum *Lundar* (AB. 90). — Horn ligger ved spidsen af halvøen mellem havet og Velfjorden; deraf heder det udenfor liggende nes Hornsnes, paa karterne urigtigt Horsnes. Alle disse navne synes omtrent ligesaa gamle som navnene i det sydlige Sørsømn.

Harmr nevnes som en fjord i Brønø prestegjeld. I fortellingen om Steigarthores død i Heimskr. pag. 640 (Ungers udg.) fortelles det, at Thores folk laa i den fjord, som heder *Harmr*, da de fik se Magnus's flaade komme seilende, og at da nogle roede til havs, andre ind i fjorden og Thore selv til Esjetun (paa Havnøen), hvor han blev indhentet. Dette kan passe paa Brønøfjorden og Velfjorden; Munch (n. F. H. II 486) forstaar det om den første. Naar der AB. 90 staar: *þessar jorder atte knutzkirkia j harme*, er det vel rimeligst at henføre *j harme* til *knutzkirkia*, hvorved altsaa *Harmr* bliver Brønøfjorden, siden det siges, at Brønø kirke ligger der. Naar der nedenfor staar: „*ábælit* (d. e. prestegaarden) *j harme*“, støtter det den samme mening, da vel prestegaarden maatte ligge nær kirken. Men af de 5 gaarde, som AB. 89 nevner som liggende i Harmr, er der 3 paa vestsi-

den af Velfjorden (Akset inderst i Velfjorden, Vandalsvik, Eid yderst). Det er muligt, at navnet egentlig kan have betegnet Brønøfjorden, men senere er blevet brugt om selve Brønøhalvøen og altsaa ogsaa om Velfjordens vestkyst. *Harmr* nevnes som fjordnavn i Sn. Edda; man kunde sette det i forbindelse med ordet *harmr*, sorg, bekymring; men det synes da at passe mindre godt paa Brønøfjorden med den tætte skjærgaard udenfor. Samme stamme i *Hermd* (nu Hermenø) i Ranrike (Munch Beskr. 202). — *Bilisskógar i Harm* (AB. 89) gjenfindes ei nu. — *Heggstraumr* (AB. 90) maa vel staa i forbindelse med navnet Hegge inderst i Velfjorden; muligt er det Straum langt inde i Naustvik, der før maaske som et underbrug af Hegge har hedt Heggstraum[1]). Om de tvivlsomme *Hognastaðir* og *Dilstaðir* er før talt. — Kysterne inde i Brønøfjorden ere aabenbart meget yngre bygd end Sømnerne. Trælnes (*Þrælanes* Dipl. 1, 497) ligesom det indenfor liggende Trælviken henvise dog til den ældre middelalder. — Rotdal, fordum *Ratardalr* (Dipl. 1, 497).

Den større del af Velfjorden, som nu hører til Naustvik sogn, har i middelalderen vistnok været tyndt bygget; den udgjorde ei heller noget eget sogn. Ældre gaarde synes at være Hegge, Enge, Strand, Hildstad (maaske af *Hildulfsstaðir*, ligesom Hildstad i Meldalen, Munch s. 83); dernæst Akset (*Agsetr* AB. 89) af *akr;* samme navn paa Hitren, Aksnes i Verdalen og Leksviken (egentlig *Akrs*-

---

[1]) Om begge disse gaarde faar man oplysning af Throndhjems erkestols jordebog af 1533 (i rigsarkivet), hvor det, som det er mig meddelt, heder ved Eide: „ligger ein ødegaard under kallis belskog och aagher hand ifra seg indtill ottersteinen"; gaarden maa saaledes vel nu være gaaet ind under Eide. Om den anden heder det ved Hillestad (Hildstad): „ligger under ein strøm som heiter Heggestrøm."

setr, *Akrsnes*); Vandalsvik, AB. 89 *Valdasvík*, vel feil for *Valdalsvík*, der ved dissimilation er bleven til Vandalsvik; isaafald er det samme navn som Valdal i Søndmøre, af *valr*, falk (jvf. Haukedal i Førde) eller adj. *valr*, rund. Straum, før omtalt. — Enkelte af de øvrige navne kunne vel ogsaa skrive sig fra middelalderen, men størstedelen tilhøre aabenbart en nyere tid. De fleste have den bestemte artikel (-en), og saa godt som alle ere sammensatte. Enkelte kunne fortjene at omtales. Hølhineset og Hølliaudnet (matrikelen: Hyllernes, Hilleraune) ved Høllivatnet maaske af *hylr*, gen. *hyljar*, høl (i vand); der er vande og strømme rundt omkring. Drauviken d. e. Draugviken. Tetingsdalen muligt af et mandsnavn; minder om navnet *Teitr*. Svarthopen ved Velfjorden og Hopen ved Urdsfjorden. Hop (Hopen) er et paa hele vestkysten almindeligt navn, af gammelnorsk *hóp*, n. liden, indesluttet bugt. Denne gaard ved Urdsfjorden giver et meget anskueligt billede af de stedsforhold, som navnet betegner; den ligger i et dalkvelv, der rundtom omgives af høie fjelde, som næsten gaa sammen mod søen, saa at der kun gjennem et trangt dybt skard er en aabning, hvorigjennem en bek slipper ud. Fjorde med dette navn ere vist alle smale i sin munding, bredere indenfor og omgivne af høie fjelde. — Navan ved Urdsfjorden (matrikelen: Næven) af det i navne almindelige *nöf*, gen. *nafar*, nærmest brugt om hjørnerne paa tømmerbygninger, i navne om et sted, der ligger under en fjeldpynt, som stikker ud mellem to sammenløbende dale, og betegner altsaa omtrent det samme, som f. ex. i Hallingdalen heder Nos. Ellers i Helgeland ogsaa Bergsnov (i Nesne og Vefsn, udtalt: Bersne eller Bersnev; navnet findes ogsaa i Kolvereid og i Herø, Søndmøre). Samme stamme er der vel ogsaa i *Nafastaðir*, nu Naverstad i

Ranrike og i Borgesyssel, Munch 193, og *Nafaruð*, nu Naverud s. st.; thi noget mandsnavn *Nafi*, som man ellers kunde formode, findes vistnok ikke. I Naverskaft (matrikelen: Næverskaft) i Thjøtta have vi maaske genit. enkelt, af samme ord; deri er der da nogen pleonasme, saasom skaft ogsaa synes at betegne et i dale eller sletter fremstikkende fjeld eller en landtunge ude i søen; men her kunde den første del ogsaa være *nafarr*, en naver, og naverskaft kunde betegne en lokalitet ligesom Ausskaftet i Visten. Dette støttes af Navir (ɔ: *Nafarr*) eller Point of the Burr i Northmavine, Hetland (Munch i Ann. f. nord. Oldk. 1857 s. 359 f.). Nov findes fremdeles i Næverdalen i Kvikne, der skal udtales: Naaverdalen, og i Naavaarseteren (for Navar-) i Lom, der ganske har den beskrevne beliggenhed under et hjørne af Kvitingskjølen mellem Smaadalen og Thessedalen. — Teistdalen af teiste, en søfugl, som bygger rede høit oppe i fjeldet, og som jeg har seet paa dette sted. — Skaanvik længere ude i Urdsfjorden synes at indeholde samme stamme, som Skaanland (fordum *Skáneyjarland*) i Throndenes, Bodø og Stegen, der igjen synes at komme af det gamle *skand*, kystrand, hvoraf Skåne. Der er dog intet eiendommeligt ved dette sted, som synes at begrunde en saadan benevnelse; gaarden ligger i en lid mellem fjeldene, der gaar temmelig brat ned til søen. Heller ikke det i islandsk og i svenske dial. forekommende *skán*, *skån*, skorpe, giver en tilfredsstillende betydning. — Det indre af Naustvik er et uregelmæssigt skovland, der kun hist og her er ryddet, opfyldt af en labyrinth af vande, som dels ere forbundne ved seilbare strømme, dels adskilte ved smale eider, hvorover baadene drages (Drag); at komme frem tillands er meget besværligt. De fleste gaarde her maa betragtes som nybyg. Nepaasen paa en liden aas mellem

to vande, af *kneppr*, knap, snever. — Dønneslid af det i Brønø endnu forekommende mandsnavn Dønnes, som Iv. Aasen (Folkevennen IV, 297) forklarer af Dionysius, ligesom det ogsaa her brugelige Dines. Det er dog besynderligt, at samme navn nu i samme egn skal forekomme i to forskjellige former, og det er derfor maaske ei umuligt, at det første ligesom det andetsteds forekommende Tønnes (som imidlertid I. Aasen forklarer af Antonius) kunde komme af det lavtydske Tønniges (Tønnyes og Tønnies, Pott Personenn. 553), der findes blandt Tydskerne i Bergen Dipl. 5, 848. — Det største vand er Sausvandet efter gaarden Saus, hvilket navn i matrikelen vel rigtigt er gjengivet med Sauhus, d. e. *Sauðahús* af *sauðr*. Det er altsaa en lignende sammentrekning som i *fjós* (fjøs) for *féhús*. *Sauðahús* bruges som fællesnavn om et fjøs for sauder; saaledes fortelles det Landn. 2, 30 om Tungu-Odd, at han havde sine *sauðahús* ved Reykjaholt. I Aal i Hallingdal findes Sausgarden og Sausjordet, i Vinje paa Voss Sausjordet, der neppe kommer af gaarden Saude i Vangens sogn; med hensyn til anvendelsen som navn kan jevnføres Fjøse i Flesberg[1]). — Flatmoen, i matrikelen urigtigt Flagmoen. — Stigvollen yngre gaard, som ei findes i matrikelen; navne med stig (som Stigen i Nesne og Dovre, Stigeim i Sparbuen) forklares af, at de ere blevne ryddede ved en tidligere brugt sti eller vei (*stígr*). — Den yngste gaard er maaske Paalsskogen, ryddet i slutningen af forrige aarhundrede af en flygtet svensk smed, som hed Paal

---

[1]) Saus kan ei være opstaaet af Søhus for *Suðrhús* og være det store og lille „Sødhus," der i jordebogen af 1533 nevnes ved siden af Nordhus som hørende under Torge; thi dette maa nødvendigvis have ligget nær Nordhus (*af nørdra husom,* AB. 90) paa vestkysten.

(i matrikelen Skoug). — Nærmere Urdsfjorden er Hongset, der som navnet (*Högnasetr*) viser, er ældre.

Bindalen (fordum *Birnudalr*, af *birna* = *bera*, en hunbjørn) hørte i middelalderen til Naumdalen, og indtil den nyeste tid var halvparten af prestegjeldet annex til Kolvereid, medens det nuværende hovedsogn Vatsaas hørte til Brønø (se Krafts Beskr.). Navnet har rimeligvis oprindelig tilhørt den nu saa kaldte Aabygd, der gaar op mod øst fra Vatsaas og er den eneste del af prestegjeldet, hvorpaa navnet dal passer. — Her ligger Horsstad, rimeligvis før *Hrossastaðir* af *hross*, hest, ligesom Horsfjorden og Horsberg i Solstad sogn af *Hrossafjörðr* og *Hrossaberg*, og ligesom de fleste navne med denne meget hyppige begyndelse (jf. Horsens i Danmark af *Hrossanes*). Horsstad kunde dog ogsaa komme af Haarek, mandsnavn, ligesom Jørsstad og Ersstad paa Yterøen af *Jórekstaðir*, *Eiríksstaðir* (AB. 25) og Frisvoll i Romsdalen af *Friðreksvöllr* (AB. 75). — Skarstad, fordum *Skartastaðir* (AB. 84), muligt af et øgnavn, der henger sammen med *skart*, praleri. — Granbostad. — Aabjøran maaske af *á*, en aa, og *bjórr*, m., i folkesproget *bjore*, en kileformet landstrimmel. — Heilstad, fordum *Heiligstaðir* (AB. 84), udtales: Hélstad. Bangstad af *bangsi*, bamse, som fællesord eller mandsnavn (*Bangsastaðir*), eller af stammen *bagn*, der gjenfindes i Bagn (Bang, søndre Aurdal), Begna elv, Bangdalen og Bangsund (for: Bagn-) og Bagna elv i Overhalven, Bagne, Ulvvik, Bagnsberg i Ringsaker, (Munch 144); stammens betydning er dunkel. — Vikjestad, fordum *Víkingsstaðir* (AB. 84), af mandsnavnet *Víkingr;* samme navn i Nærø. — Rotvoll, ogsaa i Strinden og fl. st.; jf. Rota, Strinden, Rotvik, Lurø, Roterud, Faaberg o. fl., af gammelnorsk *rót*, n. omveltning, *róta*, at velte om, altsaa =

ryddet voll. — Terraak, maaske af *Þurrakr*, af *þurr*, tør (jf. *þerra*, tørre, *þerrir*, tørke). — Opdal udtales ogsaa her Obdal, ligesom man i det sydlige af landet siger Obdal, Ubdal; deri maa sees en assimilation, idet den haarde og bløde medlyd ei taaltes sammen. — Vatsaas (AB. 89) ligger paa en af fjeld opfyldt halvø, der er næsten ganske omgivet af fjorde; deraf maa navnet forklares, da der ei findes elv eller vand. — Thosenfjorden, fordum *Þosa* (maaske paa grund af den voldsomme vind, jf. *þeysa*, drive frem med sterk fart), indbyder lidet til bebyggelse; der er kun hist og her en liden flek dels nede ved fjorden, dels midt oppe i de høie bratte fjeldsider, som er skikket til dyrkning. Paa sydsiden er der kun én vig, hvor der er godt ly for sydvestvinden, som kan staa ind igjennem fjorden med frygtelig magt. Flere gaarde staa ogsaa forladte, fordi driften er for tung. Navnene ere nyere, med ganske simple, almindelige sammensetninger (f. ex. Langurden, Finnhameren, Thosbotn osv.) med undtagelse af Lande, før *Lönd* (AB. 84), omtrent halvveis inde paa nordsiden. Denne stamme bruges overmaade hyppigt i sammensetninger, men sjelden alene; navnet maa forklares af, at der her er et aabnere strøg, idet et bredt skard gaar ind herfra til Bardstad, der ligger ganske for sig selv paa en liden slette under fjelde, der ere ligesaa høie og bratte som i Thosen; udtalen med det „tykke *l*" viser, at det kommer af *Barðr*, der bruges som mandsnavn ved siden af *Bárðr*, og at det altsaa ei bør skrives Barstad. — Udenfor Thosen ligger Reppen, af en stamme, der forekommer hyppigt i formerne Reppe (Verdalen, Stjørdalen, Strinden o. fl.), Reppen (som i Sogndal, Lekø, Fosnes) og i sammensetninger: Repstad, Repsten (Thveit), Repvaag (Kistrand). Reppe i Strinden hed før *Hreppin* ɔ: *Hreppvin* (Munch Beskr. 78, i AB. 32 skrevet *Reppen*).

Det synes at maatte komme af *hreppr*, m., der nu paa Island bruges om en forening af mindst 20 gaarde, i folkesproget *repp*, m. bygdelag, rekke af gaarde. Men denne betydning passer slet ikke paa de steder, som jeg har seet, da det er enkeltliggende gaarde; snarere kunde ventes en lokal betydning omtrent = flaa og kvam, da de ligge paa smaa høisletter, der springe ud fra et fjeld. Grundbetydningen af *hreppr* kunde maaske have været et ved stedsformerne afsondret stykke dyrkbart land. I folkesproget findes et ord „*repp*," kort sygdom, angreb af en svaghed, i svenske dial. *repp*, tid, stund (Iv. Aasen), altsaa omtrent = gammelnorsk *hríð*, og kan da maaske ogsaa som dette have betydet: storm, uveir, og i stedsnavne steder, som ligge udsatte for uveirsbyger. Denne forklaring kan maaske passe paa nogle steder, skjønt man sjelden finder, at hensyn til veirforholde ligge til grund for navne. — Længere nord ved en arm af Bindalsfjorden er Hardangen; hard findes ofte adjektivisk i sammensetninger = ulendt, fjeldet, brat: Hardset, Meldalen, i matrikelen urigtigt: Halset (flere af de saa skrevne navne ere Hardset, ikke Hallset af *hallr*, heldende, skraa; de adskilles i udtalen ved det tykke *l* og det mouillerede *l*)[1]; i Gudbrandsdalen bruges hardset som adjektiv om en seter med ulendte beiter og besværlig setervei. Hardstad, Harstad, som dog undertiden har anden oprindelse; Hardbakken paa den gamle Dovrevei paa grund af dens brathed og lengde. Angr er en langs hele vestkysten især i Bergens stift og Finmarken hyppig endelse i fjordnavne, især om trange fjorde (jf. gammelnorsk *öngr*, trang, angelsaxisk

[1]) *rd* er i det hele ofte i stedsnavne urigtigt gjengivet ved *l* f. ex. Galaasen, Trysil; Galaaen, Røraas; Galgauften, Høilandet; vel ogsaa i Galstad, Vaage; for Gardaasen osv. Jfr. Skalstugan i Jemteland for Skardstugan.

og nyhøitydsk *eng*, gotisk *aggvus*, sanskrit *anhú*). Det bruges undertiden i navne paa gaarde inde i landet, hvor dalen kniber sig sammen: Hardang i Surndalen, hvor fjeldene gaa nærmere sammen, medens der er vide sletter ovenfor og nedenfor, Einang i Stjørdalen, hvor den begynder at snevres ind. Paa Østlandet findes f. ex. Sætrang (før *Sótrangr*) paa Ringerike og Rødang i Reinlid. Endelsen ang synes i enkelte tilfælde at være opstaaet af det i stamme og betydning fra angr ganske forskjellige vangr (angelsax. *vang*, *vong*, got. *vaggs*, der ligesom gammelnorsk *vangr* betyde vang, slette); det nuværende Lekanger i Sogn (har udtalen der — er?) hed saaledes i middelalderen *Leikvangar* (Björg. K. 48). Det er muligt, at *v* allerede i middelalderen undertiden kan være opslugt, men isaafald ville navne af *vangr* kunne kjendes ved, at de ikke som de af *angr* have organisk *r* (i dativ altsaa -(*v*)*angom*, men -*angrom*). I hvilken udstrekning det er skeet, fortjente en nøiere undersøgelse, som vel vil blive meget lettet, naar den „røde Bog" er udgiven. At disse to stammer i sig selv ere ganske forskjellige, bevises foruden af, hvad der er sagt, af de navne, hvor angr findes som første del, f. ex. Angerskleven i Sandesogn, *Angr* og *Angleysa* (Munch Beskr. 171. 173), Angedal i Førde. Stedsforholdene ville ellers i regelen strax vise, hvilken stamme man har. Ang er maaske undertiden afledningsendelse og navnene saaledes usammensatte (jf. Iv. Aasen lex. tillæg). Dette kan dog ialfald ei være tilfældet med navnet Hardangen hverken her eller i Surndalen, da det som usammensat ikke synes at give nogen mening; det kan ialfald ei sammenstilles med fællesordet harang, skaresne. — Bindalen slutter sig ogsaa med hensyn til navne nærmest til Namdalen; navnene ere gamle, om end ei saa gamle som i Sømnen. Det hyppige stad synes at henvise til den yngre jernalder.

Kyststrekningen nordover fra Velfjorden indtil Visten har temmelig faa gaarde i forhold til udstrekningen af det flade land mellem fjeldet og søen; thi her er overmaade veirhaardt, saa at havvinden kan rive op hele engstykker, naar den først har faaet hul paa den tynde græstørv, som ligger ovenpaa den løse sand. Paa enkelte steder ere nogle af de mange gravhauge, som findes her paa kysten, blevne gravede formeligt ud af vinden; dette er især tilfelde ved Brøløs, og gaarden har uden tvivl sit navn af, at stedet er misligt for agerbrug, da den unge ager rives op af vinden. Den ældre form har vel været *Brauðleysa*. Den samme forestilling ligger til grund for navnet *Matlausagrend*, en del af Aurskog prestegjeld (Munch 159), jf. *matlauss* som øgnavn: *Eilífr matlauss* (AB. 93), og for Sveltrud i Reinlid; jf. Brødløs ved Mariager, Danmark. Lignende dannelse har man i *Hrossleysa*, nu Rosløs i Vaale (af *hross*, hest), *Garðleysa*, Gardløs i Bærum, Thoten og Kvedfjorden, *Veiðilausa* (af *veiðr*, fangst ved jagt og fiskeri) og *Vatnlausa* paa Island (Landn. 2, 31 og 1, 13. 20), Vatsløs i Øifjeld i Thelemarken, Vindløs i Eidsborg, Stenløs i Bolsø, *i Grøtløsom* i Jemteland, D. N. 3, 679 (af *grjót*), *Nafnlaus* i Jølster (nu Namløs), Snaasen (nu Navlus, matrikelen urigtigt: Naglhus) og Hollen, D. N. 1, 1014 (nu Namløs), Brokløs i Sortland, *Sóllausa*, nu Sylaust (matrikelen) i Odalen. — Mere i ly af Havnøen ligger Vevelstad, vistnok en gammel gaard; det kommer af mandsnavn *Vífill* (*Vífilsstaðir*). En søkonge Vivil nevnes Munch n. F. H. I, 199; landnamsmanden Ingulvs træl Vivil bosatte sig som frigiven paa *Vífilstoptir* eller *Vífilsstaðir* paa Island og gav ogsaa navn til *Vífilsfell* (Landn. 1, 8); *Wyuill Rolfssön*, lagrettesmand i Lardal (Dipl. 3, 767); Vivil, Aud djupaudges frigivne, boede paa

Vífilsdalr (Landn. 2, 17). Samme stamme findes i *Vífilsstaðir*, nu Vivestad, paa Vestfold og nær Stavanger (Dipl. 1, 311), Vevelstad i Aamot, *Vífilsþveit*, nu Vevelthveit i Haus (Munch 119), *Vilfissetr* eller *Vifilssetr* i Eid, nu Vevilset (Munch 99). En anden, men beslægtet stamme have vi i *Viflastaðir*, nu Vister i Skibthveit, Dipl. 5, 471, Veflen i Stange (*Viflen* d. e. *Vifl-vin*, Dipl. 2, 602), Vevlen i Hurum i Valdres, Vevle i Haus. Nu bør overalt skrives *v* i disse navne, stemmende med udtalen saavel i ældre som i nyere tid. — Søndenfor Brøløs er Høiholmen, i AB. 87 *Høyholmr*, af *hey*, hø, nu udpartet i mange gaarde i to samlinger; *øfri bœr* i AB. er maaske den nordlige. — Løknes (langt *ø*), vel af *lœkr*, stille, grenet bek, som de andre navne med denne begyndelse; nogen bek findes dog ikke nu her. — Anddalen af *and* imod, fordi dalen aabner sig lige mod den, der ser over fra Brønølandet. De gravhauge, som findes langs strandkanten fra Høiholmen til Vevelstad, ere ikke i sig selv noget bevis for bygdens ælde, naar de ligge saa nær søen og kun ved et sund ere adskilte fra den gamle bygd Havnøen; fastlandet er vistnok meget senere bebygget end denne, og Vevelstad er maaske den ældste gaard. — Anddalshatten og Høiholmstinderne ere vigtige sømerker, som kunne sees langt tilhavs. — Om den nordenfor indgaaende fjord Visten er ovenfor endel talt. — Ausa maa komme af fællesordet *ausa*, f. i folkespr. og isl. (ei hos Fritzner) en øse, fordi det ligger ved en rundagtig vig, der kunde vække forestillingen om et øseblad; en tange, der indeslutter bugten paa den ene side, heder derfor ogsaaa Ausskaftet (jf. ovf. om Næverskaft); den nevnes AB. 88. Jf. Ausa (matrik. Ausen) i Søreim (Munch 158) og Ausa i Verdalen ved en liden rundagtig vig af Leksdalsvandet. — Vistnes og Visthus med samme

stamme som i fjordens navn. — Hvor fjorden gjør en bøining, ligger paa den kyst, som derved synes at lukke tvert for fjorden, Tverland. De øvrige navne have nyere udseende (Vistnesdal, Auslien, Kilen osv.).

Kyststrekningen fra Visten til Vefsn har mest nye navne paa — viken, — aaen, — moen uden merkelige forled, eller med artikel: Halsen, Myren, Aasen osv. — Gjuvstad kommer vel af gammelnorsk *gljúfr* n., hule, fjeldkløft, ligesom Gjuvviken, der ogsaa forekommer paa Handnesøen og yderst i Vefsnfjorden; det er mindre rimeligt, at det ved en assimilation skulde være fremkommet af Djupviken. Man bør derfor ikke skrive Juvstad. — Grytaaen af *grjót*, sten. — Skonseng (aabent *o*), findes ogsaa i Nord-Ranen; man kan ikke tenke paa det ældgamle adjektiv *skaunn*, skjøn, der gjenfindes i bygdenavnene *Skaun*, dels fordi der ikke kjendes exempler paa sammensetninger dermed, dels fordi forbindelsesmaaden vilde være uforklarlig. Skonseng i Ranen ligger i et meget fladt, vidt strøg, paa en jevn, regelmæssig terrasse, lidt høiere end elvemelen. Da *Skarnþorp* i Onsø (Munch 192) nu heder Skontorp, kan det ligge nær at aflede det af det i navne ofte forekommende *skarn* (ɔ: møg). — Omtrent samme karakter have navnene nordenfor Vefsnfjorden indtil Meisfjorden. — Kjerstad et ældre navn, af *kjörr* eller *kjarr*, krat, altsaa af en gammel form *Kjarrastaðir*, som ogsaa forekommer i Meldalen (Munch 82), nu Kjerstad. Kjerstad findes ogsaa i Vefsn, Harham og Nannestad. — Valberg, findes ogsaa paa Frosten, Vaagen, Stor-Fosen og i Vaage, hvilket sidste Dipl. 1, 3 og 3, 997 heder *Valberg* og altsaa ei komme af *völlr* (hvilke maatte blive *Vallaberg*), men rimeligvis af *valr*, m. en falk (jf. Haukeberg, Ramnberg); den samme oprindelse har navnet vist overalt. Det er ogsaa muligt, skjønt mindre rimeligt, at aflede

det af det sjeldne adjektiv *valr*, rund; mere rimeligt kan man af dette (i bestemt form) aflede *Valavík* (AB. 92), nu Valvik i Bodø; men ogsaa dette kan komme af substantivet i genitiv flertal (ligesom Haukeberg). Paa *valr*, de faldne, hvoraf mange personsnavne forklares, kan der ikke tenkes i disse stedsnavne. — Ligefor nordøstpynten af Alsen skjærer Leirfjorden ind til Leira, af *leira*, f. leret strand; i matrikelen Leren, idet endelsen *a* urigtigt er opfattet som artikel. — Her findes flere navne sammensatte med -land, en endelse som vistnok hører til de ældre, om end ikke til de ældste. Da der i denne fjord er forholdsvis fladt og vidt lende, er der intet forunderligt i, at navnene her have en noget ældre karakter. Nyland, Forsland (i Helgeland siges endnu altid *fors*, medens det strax søndenfor heder *foss*), Breidland, Leland (matrikelen mod udtalen: Læland), hvor annexkirken staar, maaske af *hlé*, n. læ, ly; strax vestenfor gaarden er der en bjergaas, der stikker ud i søen som nes og giver ly for vestenvinden; jf. Le i Vik i Sogn. Lenes (matr.) i Alstahaug udtales Leines og hører altsaa ei hid, men kommer vel af det i navne almindelige *lein*, i folkesproget en ikke altfor brat skraaning (i Jostedalen siger man, at det „leiner" lidt i en ellers styrtbrat fjeldside, hvor der paa noget sted er en rimeligere skraaning), altsaa Lein-nes. — Ulvangen inde i en liden fjord (nærved er Ulvangsnes); jeg antager, at det er = Ulv-angen d. e. Ulvfjorden af *angr*, og at dette tillige har været navn paa fjorden; dette støttes ved, at en gaard ved fjordens munding heder Angernes. — Hjartland af *hjörtr* (*Hjartáland*). En elv inde i fjorden, som kommer fra Ranen, heder Ranenelv. Oppe i dalen er yngre navne f. ex. Somerseter. — Det høie bratte kystland fra Ulvangen til Ranenfjorden kaldes Lilandet efter gaardene N. og S. Lien (af *Hlíðaland*); samme navn i Hamerø og Ofoten.

Navnet Nesne findes, saavidt jeg ved, i ældre tid kun i genitivformen: *Nesna kirkja*, *Nesna fjórðungr* (AB. 87); det er øiensynligt en afledsform af *nes: Nesni* eller flertal *Nesnar;* afledningen vilde da kunne sammenlignes med *Flatnar* (Flate) i Vestnes, Munch 90, af *flatr*. Nordenfor halvøen gaar ind fjorden Sjona, hvis gamle form maa have været *Sjón; Sjónafjörðr* i Landn. 3, 13 maa vel ansees for en feil for *Sjónarfjörðr*; Munch Beskr. 65 anfører den bestemte form *Sjónin*. Navnet henviser til ordet *sjón*, f. syn; hvorledes dette her skal forstaaes, er dog ikke klart, maaske hentyder det til den frie udsigt gjennem den brede fjord; man kan sammenligne Opsjun i Brønø, Syningfjeldet i Hallingdalen. — Disse strøg synes med hensyn til ælde at staa paa samme trin som Bindalsfjorden og Vevelstadlandet. Myklebostad (AB. 89), Fuglstad, Nordbostad, Vik i Sjonen. I Nesne: Herset; om stammen *her* er talt under Herø. — Longset kan ei komme af lang (jf. Langseter søndenfjelds modsat Heimseter), men er vist for Lognset af *logn*, vindstille: det ligger under Sjonfjeldet paa én side og Nesnefjeldet paa en anden, og strax udenfor ligger Handnesøen. — Huskja (matrikelen Huske) antager jeg for forkortelse af en sammensetning med *hús*, maaske *húskytja* = huskot, hytte; det kan ei være det samme som folkesprogets *hyskje*, n. et lidet hus (gammelnorsk *hýski*), da omlyden mangler. — Strand, før *Strönd*, AB. 87. — Handa, flertalsform, i matrikelen urigtigt Handaa (der er ingen elv); ligger lige for Handnesøen, og man kunde derfor formode, at det er samme stamme (det minder ogsaa om Hande i Slidre, fordum *Hangðir*). — Lagland kommer sandsynlig af det almindelige *lögr*, genit. *lagar*, der ei alene bruges om elv og indsø, men ogsaa om fjord, saaledes i *Lagasandr*, Yterøen

(Laugsand), jf. fremdeles Lagetun i Øier af *Lagartún*, Laurgaard og Lardal af *Lagargarðr*, *Lagardalr* efter elven *Lögr* (Logen); deraf maaske ogsaa Loktu ved Beitstadfjorden, snarere end af ordet *lög*, lov, som derimod findes i *Lagatún* og *Lagasteinn* paa Frosten ved lagthingets gamle plads (nu Loktu, Lokstein). — Halliaag d. e. Helgaa er vel den samme som matrikelens Hellevatne; et indenfor liggende vand heder Helgaavatne (Halliaagvatne). Overalt i Helgeland siges *aag* for *aa* med et indskudt *g* (se I. Aasen, grammatik § 138 anm.). — Skog. — Enge, af et flertal *Engjar* (matrik. Engen). Derimellem er yngre gaarde, men i regelen ikke paa det lave land ved søen: Sjonbotn ved fjordens bund, Sjoneidet paa det en knap fjerding brede eid mellem Sjonen og Utskarpfjorden, Sjonfjeldet, Sjonstigen, Stigøren (matrik. Øren); de sidste have sit navn af, at de ligge ved fjeldstien over fra Nesne til Sjonen. — Flostrand, af *flói*, m. oversvømmet land; indenfor ligger et vand i høide med søen, hvormed det forbindes ved en kort aa. — De øvrige gaardnavne have liden interesse. — Et stykke af fjeldsiden nordenfor Sjonen er bar for enhversomhelst vegetation og har en jevn askegraa farve; det kaldes Brensla (det svedne, af *brenna*); navnet har frembragt det sagn, at da en hex førtes med bundne øine langs den anden side, og hun et øieblik fik bindet bort fra øinene, faldt hendes blik her og sved alting af.

Ranen, fordum *Raðund* (AB. 88), nu navn baade paa fjorden og landet omkring Nord-Ranen eller Mo prestegjeld og Sør-Ranen eller Heimnes prestegjeld; men oprindelig har det tilhørt fjorden. Munch forklarer det af *hraðr*, let, d. e. som er let at seile paa; men det er lidet rimeligt, fordi veiret tager meget haardt i fjorden, saa at det ofte er ufremkommeligt; det maatte da i alfald forklares: „hvor man kan

seile hurtigt" (jf. *hraðbyri*, strygende bør). Man kunde tenke paa *röð* (genit. *raðar*), langstrakt banke af stenblandet grus (Fritzner), folkesprogets *ra;* saadanne banker kunne maaske findes her og der ved fjorden, skjønt jeg ikke er bleven serlig opmerksom paa dem; — *und* er en almindelig afledningsendelse. — Det er før omtalt, at de ældre endelser saa godt som ikke forekomme i Ranen, -stad kun i Dilkestad (udtalen: Dilstad), før *Dilkastaðir* (AB. 88), rimeligvis af *dilkr*, m. unge af smaafæ (jf. Geitstad, Oksstad, Systad); hvis *Dilstaðir* AB. 90 er den samme gaard, har man allerede deri en afslidning af udtalen. — Af usammensatte navne uden artikel er der kun nogle ganske faa: Sund i Heimnes, Valla, Bjerka og Leira i Sørfjorden, Dal og Mo i nordre Ranen. — Endel sammensatte maa regnes mellem de ældre, saaledes Hinderaa yderst i fjorden (i Nesne) af *hind*, f. en hind, med bevaret genitivform; navnet findes ogsaa i Ryfylke, fordum *Hindará*, jf. Hindreim i Leksviken, før *Hindarheimr* (Munch. Beskr. 87), Hinderaker, før *Hindarakr* (Munch. 127) paa Karmt. — Fremdeles paa nordsiden: Utskarpen (i matrikelen urigtigt Utskorpen) i Utskarpfjorden. Betegner muligt et sted, som ud mod søen er haardt og ufrugtbart. Hankjønsformen af adjektivet synes her at være brugt substantivisk (prof. Bugge) jf. nedenfor om Yttren. — Bratland. Utland. — Paa sydsiden Hesevik, af det før omtalte *hesja* eller *esja*. — Urdland af *urð*, stenurd. — Heimnes, rimeligvis et af de ældste navne inde i fjorden. Sandnes. Barddal af mandsnavn *Barðr* ligesom Bardstad i Bindalen. Bergsnov (udtalt Bergsne) før omtalt. Breidmo. — Bliset, fordum *Blíusetr*, AB. 88 (i matrikelen Blyset); stammen er dunkel; jevnføres kan Bliane i Flesberg. Prof. Bugge antager, at det oprindelig kunde være *Blígusetr* og komme af *Blíga*, navn og øgnavn paa en kvinde, lige-

som *Blígr*, der bruges baade som øgnavn og navn paa mend, gjenfindes i stedsnavne (Blikset, østre Thoten, før *Blígsetr* Dipl. 1, 347; *Blígsruð* Dipl. 3, 249); stammen findes i *blígja*, stirre ufravendt, i svenske dial: *bliga*, *blia*. — Lindset. — Vatsdal, der ei, som antaget i matrikelen, kan være det gamle *Vaknadalir* (AB. 88, hvis dette ei er en skrivfeil for *Vatnadalir*); der er et vand, som opfylder dalen tæt ved gaarden. De 6 sidste gaarde ligge i et sidedalføre, der ogsaa kaldes Barddal. — Af yngre navne kunne nevnes Jamtjordet, Heimnes og Jamtlid, Mo, der tyde paa indflytning af Svensker.

I Mo eller Nord-Ranen: Busteraaen og Bustnes, kommer kanske af *bust*, *burst*, f. som plantenavn (fingræs), jf. *bostegras*, *myrbust* om en anden plante (Aasen, Plantenavne). — Yttren (rettere: Ytren) af komparativet *ytri*, idet adjektivets hankjønsform synes brugt som navn; i nærheden er Yttramarken. — Bordvedaven (udtalt: Bordvaven) af *ave*, m. vandpyt, bugt af en elv (se hos Iv. Aasen); findes ogsaa i Aven og Avamoen i Korgen (Heimnes) ved en elv, der forgrener sig i mange arme i myrland, næsten uden strøm. — Skonseng før omtalt. — Røfsholmen og Røfsvoll af fjeldet Røffa mellem Langvatnet og Hoveddalen. — Ørfjeldet, maaske heller Ølfjeldet af *öl*, *yl* = gammelnorsk *ylr*, varme, damp, da det udtales med det „tykke *l*." — Den elv, som paa Munchs kart heder Plura, udtales Prula, jf. gaardnavnet Prugelhei i matrikelen; det maa betragtes som et onomatopoietikon paa grund af elvens fosning: „den sydende" jf. *pruttla*, „porla, koka hårdt, uppsjuda" i Vestergøtland; tydsk: *prudeln*, vælde frem, bruse frem. — Nogle af de gaardnavne, som i matrikelen ende paa -heien, ende snarere paa -eie af gammelnorsk *eigi*, m. folkespr. *eigje*, n. eiendom; saaledes Røfsvolleie

(efter udtalen) og Reinforseie, liggende paa en lav slette ved elven og Reinfossen, maaske ogsaa flere. — Ellers er Nord-Ranen merkelig ved, at den er rigere end nogen anden del af Helgeland paa gaarde med dobbelte navne; denne eiendommelighed vil jeg til slutning omtale nærmere i sammenheng.

Heimnes. Seter (matrikelen) har i udtalen artikel. — Grindviken af *grind*, f. grind, ogsaa om de smaa indhegninger af grinder, hvori man holder buskapen om natten; oppe i dalene bruger man endnu at gjøde engene ved efterhaanden at flytte grinderne (*at fara med grindgaangjen*), hvilket tidligere vistnok har været brug overalt. Over hele landet bruges *grind* i navne, og oprindelsen er vist den samme overalt (Grinde, Grinder, Grindeim, Grindeland, Grindaker osv.); det kommer altsaa ei af, at stedet har ligget ved et grindsled paa en skigard; den samme betydning har Trø i Østerdalen og flere steder. — Den mod SV. fra Sørfjorden indgaaende Elvsfjord har helt igjennem karakter af nybyg; alle navne ere sammensatte, næsten halvparten dobbelt sammensatte (f. ex. Svarttjønliden, Elvsfjordosen osv.) — Skravlaaen af *skravla*, i folkesproget: tale meget og larmende (den larmende, fossende elv). — Fra bunden af fjorden gaar to dalfører til Vefsn; i det ene er Luktvatnet, i det andet Drevvatnet (matrikelen Drevatne), af elven Drevja, som gaar ud derfra og til Vefsn: ved dens munding i Vefsnfjorden ligger Drevland, jf. Drevdal i Gaupne Sogn, Drevsjø, Snaasen og Rendalen. Denne stamme kan vel sammenstilles med *drevja*, en blød masse eller røre, hos Iv. Aasen; jf. *drävi* eller *drävj*, f. „sumpigt ställe på en myra, sumpig myra,“ i Vesterbotten (Rietz); navnet har den i saa fald af de myrlendte omgivelser. — Hevlan, fjeldet mellem begge dale, aabenbart flertalsform af *hævel*, m. (Iv. Aasen), der kan sammenstilles

med det gamle *hefill* af *hefja*, løfte, hæve. Det maa havė sin grund i, at fjeldet er blevet sammenlignet med en hank (hadde). — Paa sydsiden af Sørfjorden er Mula eller Digermula (ogsaa i Vefsn og ved Throndhjem, det enkelte forekommer oftere) i en sænkning indenfor et høit, skarpt nes (Mulklubben), af *múli*, m. om dyrenes mund. — Samme beliggenhed har Hatten eller Furuhatten (paa Munchs kart urigtigt: Furunatt) et stykke vestenfor, hvilket navn egentlig tilhører det udenfor paa neset liggende fjeld med furuskov paa (nu Hattneset). — I Korgendalen, annex til Heimnes, er der endel nogenlunde gamle gaarde indtil kirken. Valla og Leira ere omtalte før. — Rydsaaen ved elven af samme navn, der kommer fra Rydsaavatnet (Røsvandet); navnet, af *ryðja*, rydde jf. *rjóðr*, rydning, viser ogsaa, at dalen er senere ryddet. — Korgen paa en af de halvøer, som dannes ved, at elven gjør et par store slyngninger i form af et S; navnet betegner krumning, slyngning, jf. folkespr.: *korg*, en kurv, *kurv* (gammelnorsk *kurfr*), pølse og *kurv*, en ring, løkke. Yngre er vel Millesjordet (i matrikelen urigtigt: Melingsjorden) af *mille*, et slags ugræs i ageren, et her brugeligt ord (jf. *mjell* hos Iv. Aasen) jf. Milleshaug, Fane; Millesdal, Haus. — Valaamoen i matrikelen er feil for Vallamoen af gaarden Valla. — Indtil Korgens kirke kan elven roes; strax ovenfor er der svære fosser, og dalen hæver sig med ét betydeligt. Her begynde fjeldgaardnavne, hvoraf de fleste ende paa -moen. Den første, Vilmoen, er dog kanske ældre, om navnet kommer af *vil*, lyst, behag; den ligger ude paa bakken, og der er herfra en fortrinlig udsigt over dalen og fjorden. — Bjurselmoen (i matrikelen Bjorselmoen) skulde vel være Bjurselvmoen af Bjura, en bielv, som munder ud lige overfor (maaske af *bjórr*, bæver). Strax

ovenfor er Krokselmoen. Flere navne have i matrikelen faaet urette former, saaledes: Stabfors (matrik. Stubfors), Buldermoen (matr.: Baldremoen), Leinesviken (matr.: Leningsviken), Kjuklingmoen (matr.: Kylingmo), Skre(d)slette (matr.: Skrefslette). Alle disse gaarde ere neppe synderligt over 200 aar gamle, endel kanske endnu yngre. Kongsdalen, der skal være en af de ældste, er efter bøndernes mening omtrent saa gammel.

Vefsn. Navnet skrives i regelen Vefsen; men denne form maa enten lede til den urigtige mening, at -en er artikel, eller til et urigtig tonefald. Det bør skrives Vefsn eller Vefsnen. I det gamle sprog forekommer det mest i dativ *Vefsni*, der baade kan svare til en nominativ *Vefsn* og *Vefsnir;* at den sidste har været brugt, fremgaar af Sn. E. II, 493 og Egils s. 7 og 14. Den nuværende udtale Vefsn taler for, at der ogsaa tidligere har været denne kortere sideform, skjønt det jo ikke er umuligt, at denne udtale kan være en forvanskning af Vefsnen, der kan være udgaaet fra *Vefsnir.* Lapperne skulle kalde dalen Vafsn; paa grund af ordets usedvanlige klang kunde man falde paa, at det ikke var norsk, men lappisk; derfor synes ogsaa det at tale, at Vefsnelven kommer fra Vapstvandene i Sverige. — Den ældste bygd er østsiden af fjorden og hoveddalen indtil ½ mil ovenfor kirken. Skog (i matrikelen Skoug, medens Skogsaasen er skrevet Skoksaasen), før *Skógr*, AB. 88, Mo (*Móar* AB. 88), Hals (AB. 88), der her ikke betegner en landstrimmel med vand paa begge sider, men et høidedrag, der stikker tvert ud i den her brede dal og falder af mod sletten paa begge sider. Straum. Kulstad, i AB. 88 *Kúlastaðir;* at læse *Kulastaðir* og aflede af *kul*, n. kuling, vindkast, er urimeligt, fordi gaarden ligger i ly ialfald for havvinden, og der neppe er analogi for sammen-

setning af et saadant ord med *staðir*. Det maa sammenstilles med det gamle *kúla*, f. hævelse, gevext; at ordet i folkesproget findes i en hankjønsform *kul* (ved siden af *kula* i en del af landet, s. Iv. Aasen), kan tyde paa, at der har været en saadan sideform ogsaa i det gamle sprog, og deraf kunde der være dannet et *kúli*, brugt som øgnavn, ligesom *kúla* (*Guðbrandr kúla*); heraf kunde gaardnavnet forklares. Kulstad findes ogsaa i Verdalen. — Dolstad, hvor kirken staar; man kunde tenke paa *dólgr*, fiende, ogsaa: uvætte (jotun, troll osv.), der kan have været brugt som øgnavn. — Veset, her ei af *vé*, men af *viðr*, *Viðarsetr* jf. Vidset i Øxndalen. Jeg har ikke paa gaarden eller i omegnen fundet spor til en eneste begravelse fra oldtiden, og det er et sterkt bevis mod, at navnet skulde komme af stammen *vé;* der findes neppe en gaard med et deraf dannet navn uden fornlevninger. — Lindset. Nyland. Drevland af elven Drevja (se ovenf.). Stuvland, udtales Støfland og kan derfor ei komme af *stúfr*, stump, stubbe, men maaske af *stufa*, stue, for *Stufuland*, jf. Stønnes paa Senjen, fordum *Stufunes*, Munch Beskr. 61 (ligesom Stuenes, østre Moland). Stuvland findes ogsaa i Lurø. — Skaland, fordum *Skaðaland* (AB. 88), maa afledes af det almindelige *skaði*, m. skade; men betydningen kan forklares paa flere maader; det udtales nu nærmest Skalland ved en assimilation. Samme stamme i Skaabu (Gudbrandsdalen), før *Skaðabú*. — Holan, i matrikelen Holand; men *l* er tykt, altsaa flertal af *hóll*. — Søfting, fordum *Syfting* (AB. 88), som maa sammenstilles med fællesordet *svipting*, f., i folkesproget *syfting*, af *svipta*, at rykke hastigt bort eller at ryste; det kunde kanske forklares af, at det har været udsat for skred. — Utnes, Rydnes af *ryðja*, rydde. — Rossvoll af et gammelt *Hrossavöllr*, af *hross*, hest; men det kunde ogsaa

ligesom Rosvoll i Børsen og Verdalen, der udtales ganske ligedan, være *Rásvöllr* af *rás*, løb, altsaa: løbebane (= Skeid); matrik. har urigtigt: Rufsvold. — Yngre men dog endnu med temmelig gamle gaarde iblandt er Fustnadalen, en sidedal fra øst; elven heder Fustna (maaske oprindelig *Fustn*), vandet, som den gaar gjennem, Fustvatnet (d. e. Fustn- eller Fustnuvatnet). *Fustn* maaske for *Fursn* af *fyrsa*, fosse, som *spurn* af *spyrja;* jf. *Dröfn* (Bugge). Haukland d. e. *Haukaland* af *haukr*, høg. Hering maaske en afledning af det før omtalte *herr.* Smidseng af *smiðr*, hvormed mange saavel gamle som nyere navne ere sammensatte (især hyppigt Smedstad); det betyder ei alene smed, men haandverker overhovedet, og forekommer tidt i middelalderen baade som tilnavn og navn. — Almdalen, af trænavnet alm, den øverste gaard i Fustnadalen op mod fjeldet. Landnamsmanden Thorstein hvite var en søn af Ølve hvite Ølvessøn, som „*var lendr maðr ok bjó í Almdölum*“ (Landn. 4, 1.); Munch (n. F. H. I, 336. 551 o. fl. st.) antager, at dette Almdal har ligget i Vefsn, og det maatte i saa fald være dette og ei Almdalen i Grane sogn (nu Fellingfors), der ligger langt mere afsides og i en rent ny bygd. I Landnáma siges der imidlertid intet om, hvor *Almdalir* laa, og i Thorstein hvites thaatt staar: *í Naumudal* (Munch I, 545); dette giver en antydning om det rette, at *Almdalir* er det samme som Amdal (i udtalen: Aamdal), *Amdalir* AB. 87, i Overhalven, der kan være opstaaet af *Almdalir*, eller ogsaa kunde *Almdalir*, ligesom saa mange navne i Landn., være feilagtigt for *Amdalir.* Det er urimeligt, at en lendermand skulde bo paa en fjeldgaard. — Lige for Almdalen ligger Seteren eller Luren (ikke i matrikelen); *lúðr* er en hyppig stamme i navne (f. ex. i Lurø Helgeland, før *Lúðrey*, Luren i Voss,

Lure i Høiland ved Stavanger, Lurenuten i Ulvvik, Ludrs sogn i Ranrike, Munch 198); grundbetydningen, hvorfra man maa gaa ud i stedsnavnene, er maaske: noget hult, udhulet; gaarden ligger høit paa bakken, og elven gaar meget dybt. Andre navne ere nye: Jordbeksletten eller Sletten, maaske egentlig: Bjorbeksletten af *bjórr*, bæver, ligesom Bjorbekdal i Ranen. — Strøm i matrikelen heder Straumen. — Nordenfor Fustvatnet er Mjaavatnet (matrik. Mjovatnet) af *mjór* eller *mjár*, smal; vandet er meget smalt. En del af Hevlefjeldet heder Ba-aasen, hvorfra Ba-aaen kommer ned. — Ømervandet udtales Ømmervatnet. — Rukaasen bør skrives Rukkaasen. — Vatshaug i matrikelen er urigtigt for Vatshovd (af *höfuð*, *höfði*), som udtalen Vatshøve viser. — Mellem Rossvoll og Grane merkes: Aufles (i matrikelen Øvrefles), der vel kommer af *auðr* og maaske det samme *fles*, der bruges om skjer. Greva (med tostavelses tone) usedvanlig form af *gröf*, jf. Grev i Vaage; ved siden er der store bekkegrover. — Spelden (udtales Speillen, almindelig kaldet Liden) og Speldremen; kan maaske sammenstilles med det svenske dialektord *spjäll*, n. hos Rietz: liten hörnig åker, liten del af en åker; i D. N. 5, 902 er *Niurghespiellen* navn paa et engstykke paa Romerike. Det i helgelandske navne temmelig hyppige — remen (Groftremen, Smalburemen, Moldremen, Jomfruremen o. fl.) maa rimeligt afledes af rime og rem, langstrakt jordrab opover en fjeldside (I. Aasen). — Grane kan ei som i matrikelen formodet være Grande (af *grandi*, tør sandvoll eller sandbanke langs vandet, hvoraf flere gaardnavne), men maa komme af trænavnet gran. — Navnene fra Greva til Spelden ere ganske nye paa -moen, -jordet osv. Det er her lidet fremkommeligt langs elven. Ovenfor Grane er der ren fjeldbygd baade

langs hovedelven til Hatfjelddalen og sydover i Svenningdalen og Fiplingdalen; det sidste navn kommer maaske af et mandsnavn eller tilnavn, det første af *sviðning* = *své* (før omtalt), neppe af navnet Sveinung. I Hatfjelddalen bør skrives Skjaamoen for Skjomoen (af *skjaa*, tørveskur), Tjønaasen af *tjörn* for Kjønsaasen, Kjemsaasen efter udtalen for Kimsaasen, Kalvmoneset for Kalvmoen. Bidseldøren paa Munchs kart bør hede Bissedøren. „Faamvandet" og „Raugdevandet" udtales Famvatnet og Rauvatnet. — Sefrivatnet ved Namdalsgrendsen kommer af et mandsnavn *Sæfriðr* (efter I. Aasen forekommer Sæfred, Sevrid endnu i Ryfylke, Folkevennen IV, 290). Kjeringvatnet. Baadskarvatnet.

Jeg har i det foregaaende berørt, at der findes gaarde med dobbelte navne, i regelen saaledes, at det ene findes i de offentlige fortegnelser, men slet ikke bruges eller er mindre brugt i bygden, og det andet er det i bygden almindeligst eller udelukkende brugte. Sjelden er det tilfelde, at to navne begge synes i lige grad at tilhøre bygdebrugen. Jeg vil her opregne de af disse navne, som jeg er kommet over, men maa bemerke, at der vistnok findes flere, ligesom der muligt i enkelte tilfelde er feil; dette kommer af, at matrikelens navn undertiden var ganske ukjendt blandt almuen. Det første navn er matrikelens, det andet det i bygden brugelige.

Bindalen: Thosenge — Thosaudnet eller Audnet (muligt bare en feil i matrikelen).

Naustvik: Akselberg — Julsaudnet, Meby — Haakaudnet.

Døn: Dønbjørn — Sørbjørn, Hangbjørn — Nordbjørn.

Nesne: Ravnfløi — Gjuvviken.

Heimnes: Skravelaa — Bakken (elven kaldes i bygden Skravlaaen og Bakkelven).

Heimnes: Flotmoen — Flata, Vesterbekmoen — Moen, Forsmoen (i matrikeludkastet af 1867: Thorsmoen) — Davemoen, Seljeli — Kjeringstøa, Myrvik — Myrbekken.

Korgen: Samuelsmoen — ogsaa Hellbekmoen, Fagervollien — Storskuglien, Langmoen — Storskogen.

Nord-Ranen: Lapvamoen — Seteren, Setermoen — Tetingheia, Furuheien — Rundhaugjen, Silaamoen — Høle, Storgranheien — Tullgranheia, Elvebakken — Reinforseie, Øverbeklien — Lommahaugjen, Svartisheien — Svartisdalen, Ormlien — Storsteinli, Langvatshoved — Hauan (d. e. Hovdan), Fuglvikfjell — Gullfjell, Fuglevik — Gullvik, Bjørnaadalen — Bjørnaaen, Kvadalen — Glomdalen, Loftet — Lof(t)fjellet.

Vefsn: Spelden — Lien, Storlien — Tuven, Almdalen (i Grane) — Fellingfors, Svartaasen — Høgremen, Jordbeksletten — Sletten, Gullmoen — Gulljorden, Trollaasuren — Urda (tykt *l*), Kaldaahaugen — Kagviken (?), Bremoen — Gullmoen.

Jeg har seet den mening fremsat, at grunden til denne dobbelthed i navne skulde være, at der ved matrikelens affattelse ved uforstand eller smagløshed skulde være sat andre navne ind istedetfor de virkelig brugelige. Denne mening har ingen hjemmel, naar der er spørsmaal om helt forskjellige navne, medens ofte lydbetegnelserne kunne være urigtigt opfattede af matriklernes affattere. Den almindelige mening er vel, at det offentlige navn er det ældre, der i den

daglige tale er blevet fortrengt af et yngre. Ved disse helgelandske navne kan denne opfattelse dog ialfald kun undtagelsesvis være rigtig. Da sagen er af vigtighed, fordi man mulig kunde mene, at ældre navnes sjeldne forekomst i de fleste dele af Nordland kun er en følge af en slig fortrengsel og ikke et bevis for, at bygderne ere unge, vil jeg belyse spørsmaalet lidt nærmere. Det maa for det første merkes, at jeg ikke har fundet disse dobbelte navne i de strøg af Helgeland, jeg ovenfor har betegnet som de ældste. Den eneste undtagelse er den med gaardene Bjørn paa Døn, men her er dog hovednavnet det samme, og kun de foran stillede skilleord forskjellige. Døn- og Hang- ere vistnok ældre end Sør- og Nord-, men dog neppe saa gamle som middelalderen, idet der tidligere kun har været én gaard Bjørn (= Sør-Bjørn). Jeg vover overhovedet at paastaa, at et navn, som er saa gammelt som fra middelalderen, aldrig er blevet fortrengt uden ved udpartning; derved kan det nemlig undertiden hende, at alle parter faa egne nye navne, det gamle navn kun en stund bliver bevaret som navn paa grenden og tilsidst falder ganske bort, medens det meget oftere er tilfelde, at alle parter eller ialfald den ene beholder det gamle navn (Dilkestad i Heimnes er saaledes bleven til Porkneset, Porkneshaugjen og Dilkstad, Seyra paa Alsen til Fløta, Hallestuen og Søra). Kun i faa tilfelde finder man spor til nogen større ælde i første rekke (Ravnfløi, Spelden). Forskjellen mellem begge rekkers navne er ofte kun den, at den sidste har en forkortelse af det omstendeligere i den første; undertiden er den første sammensetningsdel den samme, medens den anden vexler ved forskjellige lokalanskuelser (Myrviken — Myrbekken osv.); undertiden er den første del forskjellig, den sidste felles. I Kvadalen — Glomdalen kunde endog den sidste form synes

at have den største ælde, ligesaa i Akselberg — Julsaudnet, hvis det sidste kommer af mandsnavnet *Ígull* (jf. *Ígulberg*, nu Julberg paa Frosten, *Íguldalr*, nu Egerdál i Hamerø, og Julstad i Fron Dipl. 3, 1084; *Ígull* forekommer oftere paa Hedemarken f. ex. Dipl. 3, 109. 263. 714. 718); men det kan ogsaa komme af Gjurd = Ģyrd, som (udtalt med „tykt *l*") endnu er almindeligt mandsnavn søndenfjelds. — Sagen forklares vistnok bedst ved at betragte, hvorledes navnene dannes der, hvor rydningen nu er i virksomhed. Den yngste gaard paa Vefsnskogen (mellem Vefsn og Namdalen) søndenfor Store Maivand har der endnu ikke festet sig noget navn ved; den betegnes ved mandens navn („hos han Eland," „til han Eland"). Et stykke søndenfor er der en gaard, som dels kaldes Melingsmoen efter elven Melingen, dels med mandens, Gudmunds, navn; hvis nu Melingsmoen indføres i matrikelen, førend et navn er blevet fast og har fortrengt de andre, kan det gjerne hende, at et med Gudmund sammensat navn eller et andet med elvens, f. ex. Melingsjordet, efterhaanden kan blive det i dagligt brug almindelige, og at der saaledes fremkommer to navne paa den samme gaard, uden at det ene kan siges at være ældre end det andet. I de fleste tilfelde tror jeg, at denne ubestemthed i navne paa nybyg er grunden til det omtalte forhold. Men heraf følger igjen, at saadanne navne ikke kunne være meget gamle, ikke ældre end de første fuldstændige fortegnelser over jordbrugene, og at en bygd, hvor disse dobbelte navne ere hyppige, og de øvrige navne ei have en ældre karakter, i sin helhed kan sluttes at være nybyg. Dette gjelder størstedelen af Mo prestegjeld, de indre dale i Heimnes og den indre og øvre del af Vefsn (i Hatfjelddalen har jeg ikke været, men der finder det samme vist hyppigt sted).

Jeg har paa flere steder i denne afhandling gjort nogle spredte bemerkninger om, hvorledes navnenes karakter kan lede til slutninger om den tidsalder, da en egn først er bleven ryddet. Jeg vil nu, efter at have gjennemgaaet de enkelte navne, søge at samle disse i en oversigt. Den gjør ikke fordring paa nogen høi grad af tilforladelighed, dels fordi studiet af stedsnavnene endnu ikke har naaet saa vidt, at der er mange aldeles sikre holdepunkter, dels fordi fortsat rydning i allerede bebyggede landskaber gjør forholdet uklart. Den ældste bebyggelse, den ældre jernalders (indtil i det høieste 700 e. Chr.), har af fastlandet kun omfattet vestkysten af Brønø (Sømnerne) og mulig nogle punkter af nordvestkysten af Nesne; af øerne nogle faa gaarde paa Vega og videre Havnøen, Thjøtta, Herø, sydkysten og vestkysten af Alsen omtrent til Søvik (der paa Munchs kart er kommet altfor langt mod nord), endel af Døn, navnlig et belte fra Glein over til Vik, Løkten med omliggende øer Handnesøen og Tomma. Løkten og Sør-Sømn merke sig af dette igjen ud som det tilsyneladende ældste. Jeg er senere bleven opmerksom paa, at der paa kystkartet er afsat en liden ø Hovøen ikke langt fra Brønø kirke, som jeg ikke har hørt nevne i Helgeland. Hvis navnet er rigtigt gjengivet, maa det komme af *hof*, og vi have da her det andet midtpunkt for den ældre jernalders bebyggelse ved siden af Hov paa Løkten. Denne periode karakteriseres ved stammenavne med lokalbetydning og endelsen heim. Den yngre jernalders bebyggelse omfatter Bindalens hovedfjord, et smalt belte længere ind over Brønø, Vevelstadlandet, resten af øerne, østsiden af Vefsns hoveddal til et stykke ovenfor kirken, (Leirfjorden?), Nesne med Sjonen, spredte punkter i Ranenfjorden paa aabne steder ved kysten. Den er især betegnet ved endelsen stad. Fra den kristne middelalder er resten af

Bindalen og Brønø undtagen de inderste skovbygder, kystlandet fra Visten til Ranen, Fustnadalen i Vefsn og et stykke længere op over hoveddalen, kysterne af Ranen og en strekning op over dalene i Mo og Korgen. Alt det øvrige mener jeg først er blevet bygget i den nyere tid. Selv i de ældste egne vil man imidlertid finde gaarde fra nyere tid, fordi den første rydning ei har været fuldstændig; men i de strøg, jeg især har fremhævet som gamle, findes saadanne nyere navne dog kun undtagelsesvis.

Jeg skylder hr. prof. S. Bugge mange berigtigelser og oplysninger, som jeg har gjort brug af ogsaa paa flere steder, end hvor jeg udtrykkelig har nevnt hans navn.

REGISTER.

TILLÆGSBEMÆRKNING OM NAVNET HÅLOGALAND, HELGELAND.

AF SOPHUS BUGGE.

I forbindelse med foranstaaende afhandling om stedsnavnene i søndre Helgeland vil nogle ord om navnet *Há-*

logaland, dets oprindelse og skiftende form til forskjellige tider, kanské være paa sit sted.

I vort oldsprog er den faste form for landets navn *Hálogaland*, for folkets *Háleygir*. — De ældste skindbøger har istedetfor *á* i første stavelse den kun i det ældste sprog gjennemførte omlydsvokal, som fremkommer derved, at et følgende *v*, *u* eller *o* virker paa det lange *á*. Saaledes skrives *hólæýgscom* i et haandskrift af den legendariske Olav den helliges saga, der vistnok ikke er meget yngre end 1200 (Christiania udg. 1849 s. 91). I det rimelig paa Island i begyndelsen af 13de aarh. skrevne hskr. af *Ágrip af Noregs konunga sögum* staar *Holǫyiom* (Fms. X, 386) ligesom *Hocun* = *Hákon*, *Hǫlayia* (Fms. X, 390), *Hǫ́laygialand* (X, 412) d. e. Haalöygernes land, en enestaaende form for landets navn. Og endnu det stockholmske hskr. af den historiske Olav den helliges saga (udgivet i Chrstiania 1853), rimelig skrevet lidt før midten af 13de aarh., har enkelte gange *Hǫlogaland* (s. 171. 178), men dog langt oftere *Halogaland*.

Den usammendragne form *Hálogaland* var saagodtsom den eneraadende i norsk sprog indtil midten af 14de aarh. og endnu meget almindelig i anden halvdel af 14de aarh.; ja endog i 15de aarh. bibeholdtes oftere denne ældre form i skrift (DN. 2 n. 580 aar 1404; 1 n. 670 aar 1420 3 gange, men bagpaa „med samtidig haand" *Halgheland;* i Aslak Bolts jordebog fra omkring 1440), medens den i folkets udtale paa denne tid sandsynlig var fortrængt [1]).

[1]) Sjælden forekommer sideformen *Hálogoland* (DN. 3 n. 36 aar 1295 og 6 n. 336 aar 1390 el. 91), hvor *a* i udlyden af første sammensætningsled er gaaet over til *o* (*u*), ligesom man ofte skrev *mánudagr* for *mánadagr* (tilsvarende eksempler fra Gammelsvensk hos Rydqvist Svenska språkets lagar IV, 21). — Den ubetonede vokal mellem *l* og *g* maa i senere tid være bleven mindre be-

En sammendragen form, hvor vokalen mellem *l* og *g* er falden ud, finder jeg i norsk sprog først DN. 1 n. 496 aar 1385 *a Halgolande*, dernæst DN. 1 n. 497 (1386), og saa DN. 3 n. 481 (1388). I 15de aarh. bliver den sammendragne form den almindelige, og man skriver da *Halgaland*, *Halgheland*. Naar konsonantforbindelsen *lg* fulgte efter det lange *á*, kunde dette let forkortes, ligesom f. eks. i svensk *nalkas*, der er opstaaet af *nálikast;* og det korte *a* kunde igjen let gaa over til det aabne *e*, som f. eks. *Alfarheimr* er blevet til Elverum. Saaledes opstod den nu brugelige form Helgeland, som først findes i diplomer med dansk sprogform fra begyndelsen af 16de aarh.; navnet har endnu dengang sin gamle omfattende anvendelse, medens det nu er indskrænket til navn for den sydligste del af det gamle *Hálogaland*.

Keyser „om Nordmændenes herkomst og folkeslægtskab" (saml. afhandl. s. 208) forklarer navnet paa følgende maade: „*Hálogaland* betegner det hellige land; — vistnok et minde om, at det var den hellige jord, paa hvilken stammen, efter at have i flere menneskealdre vandret ustadig om, allerførst fandt et fast tilholdssted, hvor den trygt kunde bygge sin arne og uforstyrret tilbede sine fædrene guder"; og han føier dertil følgende anmærkning: „*hálugr* en forældet form for *heilagr* hellig; en lignende vokalovergang findes i *tákn* til *teikn* (tegn)". Denne forklaring er videre udført af Munch i det Norske folks hist. I, 1, s. 331 anm. 2 og i Norskt maanedsskr. III, 146 f.

Til støtte for den har været anført:

---

stemt udtalt, og derfor skrives enkelt gang: *Halaghaland* bagpaa DN. 2 n. 276 aar 1346, ligesom DN. 4 n. 3 (aar 1277), et latinsk brev, der skriver de norske navne mindre nøiagtigt, har *Haleghеland*. Den vaklende udtale af vokalen førte til, at den endelig faldt bort.

1) I sin gjengivelse af Haaløygen Ottars beretning skriver den engelske konge Ælfred landets navn *Hálgoland*, og „det hellige land“ heder i Oldengelsk *þæt hálge land*. Men den maade, hvorpaa et norsk stedsnavn skrives i et fremmed, om end beslægtet, sprog, kan ikke være afgjørende for dets oprindelse; Ælfreds *Hálgoland* godtgjør ligesaalidt, at *Hálogaland* betyder „det hellige land“, som Ælfreds *Scíringesheal* godtgjør, at navnet *Skíringssalr* ikke er sammensat med *salr*.

2) Adam af Bremen cap. 37 skriver navnet *Halagland* og siger, at hedningerne kalde dette land helligt og lyksaligt paa grund af vidunderet med solen, der om sommeren skinner hele natten igjennem. Men her gjælder det ligeledes, at en forklaring, som en udlænding giver af et norsk stedsnavns oprindelige betydning, ikke kan være afgjørende. Den nævnte forklaring kunde ligge nær for en Nordtydsker, der kjendte *hálag* i betydningen hellig. Adam fortjener her saa meget mindre tiltro, som det, han meddeler om Haalogalands beliggenhed, er feilagtigt.

3) Større vægt har Snorres udsagn i *Skáldskaparmál* cap. 45 (ed. Arna-Magn. I, 400), at *Hálogaland* har sit navn af en konge *Hølgi*. At sagnet om en konge Hølge i Haalogaland er gammelt, viser et vers af Hornklove (Haralds s. hins hárf. c. 21); hvor han kalder Haaløygerne „Hølges ætlinger (*Hølga ætt*)“. Ogsaa Sakse (p. 116—119) kjender en konge Helge i Haalogaland. Og nu er mandsnavnet *Helgi* eller *Hølgi* (jfr. *hølzti* = *helzti*) utvilsomt dannet af *heilagr*.

Men det er ikke nødvendigt, at kongens navn staar i sproglig forbindelse med landets; skaldene kalde Englænderne „Ellas ætlinger“, men Ellas navn er derfor ikke beslægtet med Englands. Naar et hskr. af Snorra-Edda, som

er skrevet i første halvdel af 14de aarh., ved fortællingen om kong Helge skriver: *konungr sa er haulgi er nefndr red fyrir haulga landi* (ed. AM. II. 581), saa er landets navn her vilkaarlig forandret for at blive mere ligt kongens, ti vi véd, at landet i Norge selv dengang kaldtes *Hálogaland* og ikke *Hølgaland*. Dog er det vel rimeligere, at sagnet har lavet kongens navn af landets, saameget mere som Njáls s. cap. 113 s. 172 nævner en gammel konge *Háleygr* i Haalogaland, men heller ikke i dette tilfælde afgjøres derved landsnavnets oprindelse, ti den omstændighed, at *Helgi*, *Hølgi* var et almindelig brugeligt mandsnavn, har da været bestemmende ved, at netop denne form for kongens navn blev den almindelige.

Imod forklaringen af *Hálogaland* som „det hellige land" tale flere sproglige grunde.

En af Munch anført form *hálogr* eller *hálugr* for *heilagr* „hellig" er aldeles ukjendt. Dette adjektiv har aldrig *o* eller *u* foran *g* uden i de kasus, hvor der følger (eller har fulgt) efter *g* et *u* (*o*). *Helgaland* er et hyppig forekommende norsk stedsnavn, men det skrives aldrig *Hálogaland*. Munch beraaber sig paa, at *heilagr* undertiden skrives *háligr*, *hóligr*, men dette er ord, som uagtet sin beslægtede betydning er af aldeles forskjellig oprindelse: *heila-gr* er afledet af *heill* (stamme *heila*), men *há-ligr*, *hó-ligr* (der aldrig kan blive til *hálogr*) af *hár*, *hór*. Dette *háligr* betyder egentlig „høi", deraf „udmærket"; det kan endog betyde „hellig", uden at det derfor er samme ord som *heilagr*, ti paa samme maade bruges oldeng. *heá-líc*, der er samme ord som *háligr*, *hóligr*, f. eks. *heálíc dæg* „hellig dag".

Afgjørende taler efter mit skjøn imod forklaringen af *Hálogaland* som *Heilagaland* folkenavnet *Háleygr*. *Háleygr* godtgjør, at *Há-loga* er sammensat og at *o* her ikke er op-

staaet af *a*, men af *u*. Med hensyn til forholdet mellem *ey* i *Háleygr* og *o* i *Hálogaland* kan jævnføres f. eks. *leygr* lue ligeoverfor de ligetydige ord *log* og *logi*. Det første led i *Há-loga* er utvilsomt *hár* høi, i de ældste bøger skrevet *hór*[1]); *loga* kan efter formen være genitiv i ental eller flertal af *logi* masc. lue eller gen. i flertal af *log* neutr. lue, lys. Jeg finder flertal rimeligst og formoder, at *Hálogaland* betyder „landet, hvor de høie flammer blusse". Det har da kanské faaet navn af nordlysene; det synes rimeligt nok, at dette natursyn der viste sig for de norske nybyggere meget oftere og stærkere end i de bygder, fra hvilke de kom, saa at det kunde forekomme dem som et særkjende for landet. Denne formodning havde jeg allerede nedskrevet, da jeg hos Zeuss „Die Deutschen und die nachbarstämme" s. 520 læste: „*Hálogaland* land des *Hálogi*, Hochlohe (des nordlichtes?)".

[1]) Saaledes har ogsaa den Islænding, som i 14de aarh. digtede sagaen om Torstein Vikingssön, tænkt sig det, naar han begynder med den fra Snorres udsagn afvigende fortælling: *Logi hefir konungr heitið, hann réð fyrir því landi er norðr er af Noregi. Logi var stœrri ok sterkari en nökkurr annarr í því landi; var lengt nafn hans, ok var kallaðr Hálogi; af honum tók landit nafn ok var kallat Hálogaland* (Fornald. sög. II, 383).

ET NORDTYDSK SAGN OM OLAF DEN HELLIGES LIGKISTE.

AF L. DAAE.

Som bekjendt, blev ved Reformationenes Indførelse vor nationale Helgens store Sølvskrin, der veiede halvsyvende tusinde Lod Sølv, nedsendt til Danmark og der sønderbrudt og smeltet. St. Olafs Legeme vedblev dog fremdeles at bevares ved Domkirken i en Trækiste, beslaaet med Sølvnagler, indtil de Svenske under Syvaarskrigen gjorde det bekjendte Indfald, der for en kort Tid bragte hele Throndhjems Stift i deres Magt (1564)[1]). Ved denne Leilighed satte nemlig Fienden sig i Besiddelse af St. Olafs Kiste, plyndrede den Smule Sølv, der endnu fandtes ved denne og bortførte derpaa Legemet til *Fløans* Kirke i Størdalen, hvor de „jordede det i den øde Bondekirke“. Da imidlertid det svenske Herredømme efter et Par Maaneders Forløb fik en brat Ende, bragtes Helgenens Legeme igjen tilbage til Throndhjem. Det blev, heder det i en gammel Optegnelse, „den 8 Juni 1564 ført fra Fløans Kirke i Størdalen til Domkirken med stor Proces“. Her blev det først begravet, men derpaa atter engang optaget af Lensherren, Herluf Skave. Endnu i 1567 fandtes Legemet „helt og holdent“ i selve Kirken, men i det følgende Aar lod endelig Rigsraaden Hr. Jørgen Lykke under sin Nærværelse i Throndhjem Olafs Levninger nedgrave i Jorden, hvorefter endog Stedet, hvor de hvile, er gaaet i Forglemmelse[2]).

Et Sagn, som allerede 1605 blev meddelt i et trykt Skrift, beretter, at „den, som vanærede S. Olai hellige Legem og satte det under Jorden, han fik sin Løn, der han for sit Forræderi blev for Stockholm lagt paa Stegel“. Nedskriveren af dette Sagn, der naturligvis sigter til Legemets Bortførelse til Fløans Kirke, er vor Landsmand *Laurids Nilssön,* (den bekjendte Klosterlasse), der sandsynligvis har hørt Beretningen under sit Ophold i Sverige. Han meddeler Sagnet i den danske Udgave af sin *Confessio Christiana* (Brunsberg 1605. 4. p. 7).

Merkelig nok findes ogsaa i en tydsk Sagnsamling en Legende, om St. Olafs Legemes sidste fata. *Friederich Wagenfeld*, den samme

---

1) Se herom min Afhandling „En Episode af den nordiske Syvaarskrig“. (Hamiltons Tidskr. for 1867.)

2) Se Schønings Anh. t. Domk. Beskr. S. 84 f., N. Mag. I. 93 f., 143 og P. Claussøns Norg. Beskriv. S. 91.

Mand, hvis Navn forøvrigt ved Udgivelsen af den falske Sanchuniathon har faaet en mindre end god Klang, har nemlig i sin Bog „*Bremens Volkssagen*“, (Erster Bd. Bremen 1845. 8. S. 71—117) en udførlig Fortælling, betitlet „*St. Oleffs Sarg*“, der, skjønt kjendelig udsmykket af Udgiveren, dog synes at indeholde en gammel og oprindelig Kjerne. Desværre har Wagenfeld ingensomhelst Oplysning meddelt om sine Kilder.

Det er dette Sagn, som vi nedenfor meddele med Udeladelse af den største Del af de novellistiske Tilsætninger.

I Aaret 1579 levede i *Bremen* en Sømand ved Navn *Karsten Tiemann*. Han havde engang været en velhavende Mand, men i den senere Tid fristet det ene Uheld efter det andet; det var ligesom, om en ulykkelig Skjebne forfulgte ham, og han var saaledes efterhaanden nedsunken i Armod. Paa sin Hustrus Bøn havde han opgivet Sølivet og fristede nu Livet som Eier af et lidet Flodfartøi paa Weseren.

Medens hans Bolig forøvrigt bar Spor af den yderste Fattigdom, prydedes dog hans Stue af en Lænestol, saa smuk og kunstig udskaaren, at selve Erkebispen ikke havde den bedre. Denne Stol havde han selv forfærdiget, flere Gange havde man budt ham mange Penge for den, ogsaa hans Kone havde drevet paa, at den skulde sælges, men stedse forsikrede han høit og dyrt, at dette aldrig skulde ske. Men om Grunden til, at han aldrig vilde skille sig ved Stolen, turde han ikke udtale sig, thi han frygtede for, at han derved kunde paadrage sig Beskyldning for Papisme og Ugudelighed.

Sagen var, at han i sine yngre Aar havde gjort en Reise som Skibstømmermand til *Throndhjem*. Det var i det Aar, da de Svenske gjorde Indfald i Norge og tragtede efter at bringe *Olaf den Helliges* Legeme i sin Magt, men ikke opnaaede dette, fordi Nordmændene hemmelig bragte det tilside. Legemet var endnu ganske ubeskadiget uden mindste Spor af Forraadnelse, og Helgenens Saar vare fremdeles synlige. Men Kisten, der allerede var over et halvt Aartusinde gammel, var yderst brøstfældig, og man søgte derfor en duelig Tømmermand til at forfærdige en ny Kiste. Man spurgte længe forgjeves efter en saadan Arbeider baade i Staden og paa Skibene; tilsidst paatog *Karsten Tiemann* sig Udførelsen 1565. (sic.)

Med kort Varsel leverede han et Arbeide, som vakte alle Folks Beundring ved de smagfulde Forsiringer og de smukke Fremstillinger af Helgenens Liv, hvormed Mesteren prydede Kisten. I dette kostbare Skrin skulde nu St. Olaf hvile, en Mængde Bønder kastede Guld og Sølv ned deri, Gud og Helgenen til Ære. Man forglemte heller ikke Kunstneren, og han fik en rigelig Belønning.

Men den bedste Løn mente han at have taget sig paa egen Haand. Det var to dygtige Splinter af Martyrens gamle Ligkiste, hvoraf han satte sig i Besiddelse i den Tro, at disse maatte bringe ham Lykke for bestandig. Derfor passede han vel paa dem, da han reiste hjem.

Den største af sine Splinter anbragte han siden i et hemmeligt Gjemme i sin kjære Lænestol, den anden skjulte han i Masten af sit lille Flodskib. Dette skede i dybeste Hemmelighed, og Karsten troede nu fuldt og fast, at ethvert Foretagende maatte lykkes for ham baade tillands og tilvands. Dog, som vi have hørt, blev det modsatte Tilfældet, Alt gik ham mere og mere imod, og derfor begyndte ogsaa hans Tillid til Relikvierne at vakle. Helgentilbedelsen, som overhoved al Katholicisme, var jo nu afskaffet i Bremen, ogsaa Karsten var idetmindste i det Ydre Protestant, og han begyndte derfor at tænke paa at betro sig til en Geistlig med sine Tvivl og Bekymringer i Henseende til Splinterne af St. Olafs Kiste.

Som Karsten engang sad alene, fordybet i saadanne Tanker, kom hans Tjener, *Johan Knecht,* der sædvanlig tilbragte Natten paa det lille Fartøi, hjem til sin Herre for at opsige sin Tjeneste. Han kunde ikke sove i Ro paa Skibet for Spøgeri. Ved Midnatstid fandt der Støi og Urolighed Sted ombord, ja selve Fartøiet var endog blevet bortført med overnaturlig Hurtighed til fjerne Egne. Om Morgenen, naar Johan stod op, var vistnok Alt i Orden, men en Mængde Blade og Grene, som laa paa Dækket, vidnede om det natlige Spøgeri. Engang havde han da af Nysgjerrighed strøet Aske paa Dækket og om Morgenen fundet Fodspor af Mennesker, Høns og Gjæs. Skjønt Karstens Kone ivrig fraraadede det, besluttede denne nu selv at tilbringe en Nat ombord for personlig at undersøge, hvorledes det hang sammen hermed.

Han lagde sig i Kahytten, og saasnart Klokken slog Elleve i det nærliggende St. Stephani Kirketaarn, begyndte de besynderligste Spektakler. Kister og Kasser væltedes imod Kahytdøren, og kort efter førtes Skibet med en uhyre Fart afsted, indtil det endelig igjen pludselig stod stille. Saa bange Karsten end var, forsøgte han dog af alle Kræfter at vælte Kasserne bort fra Kahytdøren igjen for at komme op, og det lykkkedes ham tilsidst. Med usigelig Forbauselse merkede han nu, at Solen stod høit paa Himmelen og belyste et ham ganske ubekjendt Landskab med fuld Glands. Han laa med sit Skib i en rummelig Bugt foran en stor Stad med Hundreder af Taarne, prægtige Haver og deilige Træer, saasom Cedre og Kokospalmer. Havnen var opfyldt af Skibe og vrimlede af Baade, bemandede med halvnøgne Negre. Karsten, der var iført en tyk Vams, en Hue af norsk Peltsværk og Handsker af Bjørneskind, som han havde bevaret fra sine fordums Reiser til Bergen og Throndhjem, plagedes nu saaledes af Varme, at han ilsomst afførte sig disse her lidet passende Klædningsstykker. Han vovede tilsidst at tiltale en Skildvagt ved Stranden og spurgte, hvor han var. Svaret blev: „I Ostindien". Med Fortvivlelse tænkte han nu paa sine Børn og sin Hustru og begav sig grædende ned i Kahytten for at være ene med sine Bekymringer. Men kort efter satte Skibet sig paany i Bevægelse, og inden han vidste et Ord deraf, befandt han sig atter i Bremen, hvor Klokken just slog Et i St. Stephani

Taarn. Da han endelig kom op paa Dækket, laa, ligesom i Johans Tid, Grene og Blade i Mængdevis der, og til sin endnu større Forbauselse opdagede Karsten tillige et kostbart Sølvbæger, prydet med Erkebispens Vaaben.

Han gik nu hjem og fortalte sin forskrækkede Kone, hvor han havde været, idet han tillige viste hende det kostelige Bæger. Ogsaa i hans Hjem havde der i den samme Nat tildraget sig forunderlige Hændelser. Karstens Hustru havde ligget med sin lille Søn hos sig i Sengen, og pludselig seet et Lysskjær udbrede sig fra sin Mands kjære Lænestol, hvorfor hun i Begyndelsen havde troet, at der var Ildløs. Da havde den lille Gut løbet ud af Sengen og erklæret, at en Ridder, der sad i Stolen, vinkede paa ham. Konen havde hørt sit Barn samtale med en Anden, som hun selv ikke kunde se, og hvis Tale hun heller ikke formaaede at fatte. Efterhaanden var Lysskjæret forsvundet, og Drengen kom tilbage i Sengen, hvorefter han sov ind.

Da Gutten endelig vaagnede, fortalte han sine Forældre, at det ikke var første Gang, „Ridderen“ havde vist sig for ham, men da Forældrene vare altfor „gammelkloge og oplyste“, kunde denne ei aabenbare sig for dem, men kun for Gutten, som endnu havde en barnlig og enfoldig Tro. Nu havde „Ridderen“ betroet ham, at Faderen paa uretmæssig Vis havde tilegnet sig Noget, som i femhundrede Aar havde tjent hans Hoved til Støtte. Dette maatte overgives til troende Hænder, ifald det ikke skulde styrte Besidderen i Fordærvelse.

Karsten betroede da sin Hustru den Hemmelighed om Splinterne af St. Olafs Kiste, som hun hidtil aldrig havde erfaret, og de forstode begge, at „Ridderen“ ingen anden kunde være, end Helgenen selv. De besluttede tilsidst, at dennes Vilje skulde opfyldes, og at Sagen skulde tilkjendegives Erkebiskoppen.

Karsten begav sig da til dennes Pallads, men Drabanterne værdigede ham intet Svar paa hans Bøn om Audients og truede endog med at jage ham bort med sine Hellebarder. Han ventede da en Stund for at se, om ikke en af de Fornemmere maatte komme til, om han maaske hos en af disse kunde være heldigere. Endelig kom en Domherre fra Paderborn, til hvem han betroede sig og fortalte ham den hele Historie om sin Reise til Norge og om Splinterne af St. Olafs Kiste. Den Geistlige hørte paa Fortællingen med spændt Opmerksomhed og søgte under Samtalen at bringe Karsten længere og længere bort fra den protestantiske Erkebisps Gaard. Da Fortællingen var til Ende, enedes de om, at Domherren skulde modtage Relikvierne, og at de skulde bringes til Domkirken i Paderborn. Om Aftenen foregik Udleveringen, efterat Karsten havde modtaget en Sum Penge.

Fra den Tid af levede Karsten stedse i Lykke og Velstand. I Alt, hvad han foretog sig, var han herefter heldig.

NOGET OM SKAALEBYGNINGEN.

AF N. NICOLAYSEN.

For flere aar siden skrev jeg nogle bemerkninger[1]) om professor Keysers fremstilling af Nordmændenes boliger i fortiden. Foruden de deri berørte punkter, var der ogsaa endel andre, hvori jeg nærede tvil, om Keyser havde truffet det rette. Men jeg lod disse punkter staa hen uomtalte, fordi jeg dengang ikke følte mig kyndig nok til at imødegaa dem med full sikkerhed. Som følge heraf kom mine bemerkninger til at holde sig indenfor en snævrere kreds af Keysers fremstilling, idet de, som overskriften viste, kun angik „husenes sammensætning og udseende“ [2]). Senere har jeg søgt at danne mig en videre og mere levende forestilling saavel om bygningsskikken hos os i ældre og nyere tid som overhovedet om kunsten og haandverket. En fremstilling heraf tør

---

1) Se Norsk Tidsskr. f. Vid. o. Lit. III. 303.

2) Paa grund af den valgte begrensning var der ikke adgang til blandt andet at omtale Keysers opfatning af Olaf kyrres ovn (jfr. Eil. Sundt's Bygningsskikken paa Landet i Norge s. 245). En anden sag var det, at jeg endnu, da Sundts bog udkom, samstemmede med Keyser i det nævnte punkt. Rigtignok havde det siden 1844, da jeg först læste Arentz's beskrivelse over Søndfjord, staaet for mig, at Olaf kyrres ovn rimeligvis var af samme slags, som de vestlandske røgovne. Men da Keyser senere udtalte sin mening, antog jeg, at han havde ret, indtil jeg ved nærmere overvejelse af alle hidhørende inden- og udenlandske forhold fant min oprinnelige formodning styrket, hvorfor den og blev udtalt, først i 1863 (Læsebog for Folkeskolen s. 309).

jeg ogsaa haabe at kunne give senere, naar først endnu endel sagaer ere gjennemgaaede. Imidlertid vil jeg her foreløbig omtale nogle enkeltheder ved skaalebygningen, som hidtil enten ere overseede eller fremstillede mindre rigtigt eller ikke fastsatte med den sikkerhed, som visselig kan opnaaes. Saameget heller gjør jeg dette nu, som jeg nylig er bleven kjent med en afhandling [1]), der ved siden af flere gode bemerkninger ogsaa gjentager ældre urigtige meninger eller udtaler nye, som neppe holde stik.

Skaalen eller hallen hørte med til det store fællesskab, som fra først af fant sted mellem de tre nordiske folk. Merkeligt vilde det dog være, om ikke hallen havde haft en lignende indretning ogsaa hos de andre Germaner og navnlig hos Angelsaxerne. Noget saadant kan ogsaa skimtes. Men at faa ligheden mellem begge klart frem, tror jeg neppe er muligt. Dertil ere enkelthederne i vedkommende sydgermanske skrifter altfor faa og desuden, som i Beovulfdigtet, tildels omgivne med fantastiske udsmykninger. Hertil kommer, at ikke engang de første sprogmænd ere paa det rene med, hvorledes flere væsentlige betegnelser i det nævnte digt

[1]) af adjunkt H. Hoff „om Oldtidens Bygningsformer" (i Herlufsholms lærde skoles program for 1869). Jeg takker den ærede forfatter for den velvillighed, hvormed han omtaler, hvad jeg paa forskjellige steder har skrevet angaaende vore gamle bygninger. Men foruden de punkter, som ovenfor skulle omhandles, er der flere andre, hvori jeg ikke kan være enig med ham. Saaledes naar han s. 28, ligesom Steenbloch (Athene III. 439), N. M. Petersen (hist. Fort. om Isl., ældre udg. I. 308), Keyser (saml. Afh. s. 323) og Munch (d. n. F. Hist. I, 1. 176), antager, at *setstokkar* var det samme som *öndvegis sulur*, eller naar han s. 52 mener, at røgovnen har været i brug i Norge før Olaf kyrres tid, eller naar han s. 53 med Keyser (efterl. Skr. II, 2. 53) og Munch (anf. st. II. 439) antager, at Olaf kyrres ovn var en peis (kamin) med pibe, eller naar han dels s. 48 og dels s. 58 ff. finner en typisk lighed mellem hovbygningen og skaalen paa den ene side og det græske tempel og stavkirkerne paa den anden o. s. v.

skulle forstaaes [1]). Rigtignok træffes i en af sagaerne [2]) hallen hos Angelsaxerne med lignende indretning, som den havde her hjemme. Men deraf følger ikke, at dette virkelig var saa, da det maa opfattes i lighed med saameget andet af den slags. I regelen kan man nemlig gaa ud fra, at sagaerne med hensyn til kostymet (klædedragt, vaaben, bygninger o. s. v.) kun afspejler forfatterens hjem og hans samtid. Derfor er det af en ganske anden vigtighed for kulturhistorien at bestemme, naar en saga er sammensat, end naar den foregaar. Paa samme maade har det sig og med andre lignende aandsfrembringelser helt ned i det attende hundredaar. Det er egentlig først i vore dage, at digteren, kunstneren og historieskriveren søger at give enhver tid, hvad dens er, og at fremstille den saaledes, som den stod og gik. Naar jeg derfor, som oven anført, gaar ud fra, at skaalen havde væsentlig samme indretning i Danmark og Sverige som paa Island og Norge, er det ikke af den grund, at vi træffe dette saaledes i de sagaer, hvor fortællingen er henlagt til de to første lande, men fordi der, som det nedenfor vil vise sig, haves flere samstemmende vidnesbyrd derom.

For dem, som intet kjenskab have til skaalebygningen og dens indretning, kan dette foreløbig her omtales i sine hovedtræk. Skaalen (*skáli*) eller hallen (*höll*) var en aflang firkantet, ikke sjelden meget stor [3]), bygning paa ét stokverk, med

---

[1]) Det er derfor ikke at undres over, at et forsøg, som er gjort i den retning, navnlig af Moritz Heyne, neppe kan siges at være vellykket, se hans bog „über die Lage und Construction der Halle Heorot,“ jfr. tidsskriftet Germania X. 95 ff.

[2]) Egils s. kap. 36. I samme saga kap. 55 omtales ogsaa visse bygninger i Kurland saaledes, som de vare her i Norden, og dette er taget for godt endog af N. M. Petersen (hist. Fort. om Isl., ældre udg. I. 306).

[3]) Saaledes omtales paa Island en skaale, som var 100 alen lang og 10 favne bred (Gisl. Surss. s. kap. 9), og en anden beskrives (Isl.

gavl i hver ende og *følgelig*, som vore bondehuse, dækket med sadeltag. Rigtignok er bygningen paa den tegning af den islandske maler Sigurd Gudmunsson, som Dasent gjengiver i sin oversættelse af Njaals saga [1]), fremstillet uden gavler og med valmetag. Men denne tagform var ukjent her i Norden indtil et godt stykke ned i det syttende hundredaar. Den opstod først i Italien under renaissancetiden, og det er derfor aldeles rigtigt, naar vore bønder paa flere steder, skjønt uden selv at vide af det, kalle den taliansk d. e. italiensk, overhovedet i betydning af udenlandsk [2]). Skaalen blev hos os og i Sverige, og vistnok ogsaa i Danmark i det mindste til slutningen af 11te hundredaar, altid opført af træ. Paa Island derimod, hvor man havde knapt for trævirke og dette derfor, naar ikke rekeved (drivtømmer) kunde overkommes, for det meste maatte indføres fra Norge, var det kun paa de mere velstaaende folks gaarde, at husene bleve opførte af tømmer, medens ellers dertil blev brugt jord, torv og sten. Saaledes fremhæves det i Njaals saga (kap. 78), at Gunnar Haamundssöns skaale paa Hlidarende udelukkende bestod af tømmer, og det samme menes, naar Njaal siger (kap. 129): „vore huse her paa Bergthorshvol ere ligesaa sterke, som de vare paa Hlidarende.“ Tømmeret blev, idetmindste paa Island, i Norge og i Sverige, vistnok altid, ligesom endnu, laftet sammen med udstaaende naver eller stokender i hjørnerne, og veggene havde ikke bordklædning. Indvendig var skaalen for største delen aaben til taget og med jordgulv. Langs efter midten fantes en

---

sög. I. 324) som 35 favne lang, 14 alen høj og 14 alen bred. Disse maal kan dog reduceres med ¼, da den gamle alen kun holdt 3 kvarter.

1) The story of burnt Njál.

2) I et enkelt strøg, Søndmøre, har man et eget ord derfor, kyvetak (Iv. Aasens Ordbog).

stenlægning (*arinn*), hvorpaa ilden brente og hvorfra røgen steg op gjennem ljoren (*ljóri*, *reykberi*) i taget. Ved hver af langveggene stod der en fast benk, med et højsæde paa midten og en fodpall. Imellem denne og ilden var saa stor afstand, at der foran hver fodpall kunde opstilles bevægelige smale borde, foran disse igjen en løs benk (*forsæti*)[1]) og desuden imellem den og aren være rum for de opvartende.

Efter denne almindelige udsigt gaar jeg over til først at fastsætte skaalens beliggenhed mod verdenshjørnerne og hvad dermed staar i forbindelse.

Det har hidtil været almindelig antaget, at skaalen, i det mindste som oftest, havde retning fra vest til øst. Derimod er der udtalt forskjellige meninger om, baade hvor hovedindgangen og det fornemste højsæde var. Saaledes sætter Erichsen[2]), Steenbloch[3]), N. M. Petersen[4]), Keyser[5]) og Hoff hovedindgangen i den østre ende, medens Dasent lægger den i skaalens modsatte ende, og alle disse forfattere, undtagen Keyser, sætte det fornemste højsæde paa søndre benk, hvorimod Keyser, Munch og O. Rygh[6]) have udtalt sig for den nordre benk. Disse punkter kunne nu, som jeg tror, bringes til sikkerhed engang for alle.

For tiden kjenner jeg kun to steder i sagaerne, hvor det ligefrem siges, hvorledes de der omtalte skaaler vare beliggende. Paa det ene sted[7]) fortælles, at de fredløse paa holmen i Hvalsfjord paa Island opsatte en stor skaale, hvis ene ende vendte mod nordøst (*landnorðr*) og den anden mod

---

1) Njaals s. kap. 137.
2) Den arnemagn. udg. af Gunnl. ormst. saga s. 138.
3) Athene III.
4) Hist. Fort. om Isl., ældste udg. I. 308, 310.
5) Efterl. Skr. II, 2. 41.
6) Hans udg. af Gunnl. ormst. saga s. 50.
7) Hörd Grimk. s. kap. 23.

sydvest (*útsuðr*). Men ligesom den øvrige beskrivelse af denne skaale lider af uklarhed, saaledes kan det ikke sluttes, at beliggenheden fremstiller den almindelig vedtagne skik, men kun hvad der var nødvendigt paa grund af de særegne stedsforhold. — Det andet sted[1]) giver i enkelte punkter en bedre forestilling om denne slags bygninger, end noget sted ellers i sagaerne. I Orfjara, siges der, havde Paal jarl 1135 en stor drikkeskaale, hvis indgang var paa søndre langvegg nær østre gavlside (*við eystra gaflhlað sunnan á hliðvegg*). Foran skaaledøren stod en smuk kirke, hvortil man gik nedad fra skaalen. Naar man kom ind i skaalens forstue, havde man paa venstre haand en stor helle, og indenfor denne var der opstillet mange og store ølkar[2]). Bent imod (*gegnt*) forstuens dør laa en mindre stue med et skjaavindue (*skjár-vindauga*) af saadan størrelse, at man, som det viste sig ved den omtalte lejlighed, kunde drage en voxen mand ud igjennem vinduet. Skaalen havde følgelig retning fra vest til øst, men det var dog muligt, at dette kunde hidrøre fra stedsforholdene. Det heder nemlig udtrykkelig, at skaalen stod paa en bakke, hvis skraaning gik i nord og syd.

Vi komme dernæst til tre steder i sagaerne, hvori der vel ikke ligefrem siges noget om de der nævnte skaalers beliggenhed, men hvor denne kan sluttes af fortællingens enkeltheder. Her møder os først Egils saga (kap. 61). Egil faar bud om, at hans fader Skallagrim sidder død i sit højsæde hjemme paa Borg. Han rider strax afsted, gaar først, da han kom frem, ind i skotet, som omgav skaalen, dernæst ind i denne bag højsædet, for efter troens medfør ikke at komme foran den døde, førend denne var ydet *nábjörg* eller hans øjne lukkede. Egil beder dernæst sine tjenere om at skaffe

[1]) Orkn. sag. (Flatøb. II. 451 f.).
[2]) Jfr. Vôlsung. s. kap. 8, hvor der og omtales forstue med ølkar i.

frem redskaber til at grave med (*graftól*) og at aabne den søndre vegg (*brjóta vegginn fyrir sunnan*). Da dette var gjort, tager Egil under sin faders hoved og de andre under hans fødder, og saaledes bare de liget med hovedet foran tvert efter huset (*um þvert húsit*) ud igjennem aabningen i veggen. Heraf sees, at den søndre vegg var en langside, at husherrens eller det fornemste højsæde var paa nordre benk, og at skaalen følgelig havde retning fra vest til øst. — Det samme var vistnok tilfællet med skaalen paa Hvam, hvor et lignende optrin foregik som det nys beskrevne [1]). Ogsaa her sidder den døde i sit højsæde, og efterat sønnen har ydet ham *nábjörg*, skaffes liget ud igjennem en aabning, som var brudt i veggen, men her bag højsædet [2]). — Hertil maa føjes, hvad der omtales i Njaals saga kap. 17. Thjostolf rider til Rutstad; da han kom frem, binder han hesten bag huset (*á bak húsum*), gaar til døren, banker paa og gaar derefter igjen nordenfor huset (*norðr um húsin*); Rut, som er inde, vaagner ved bankingen paa døren, gaar ud og ser da Thjostolf bag huset (*at húsbaki*). Skaalens nordre og søndre vegge vare altsaa langsider, døren stod paa søndre vegg og skaalen følgelig ogsaa her fra vest til øst.

---

1) Eyrb. s. kap. 33.

2) Derved, at den døde ej blev baaren ud gjennem nogen dør, vilde man sikre sig imod, at huset blev hjemsøgt af ham som gjenganger. Hvor længe denne hedenske skik har kunnet holde sig, derpaa træffes et merkeligt exempel. I 1611 afsagde Sunnerbo heredsret i Småland følgende dom over en bonde, som havde hængt sig i gruen, at „siden han havde gjort sig til sjelfspilling [selvmorder] og intet haab havde . . . ., skulde han udgraves under svillen og siden lægges i hestebakken“ (Hyltén-Cavallius Wärend o. Wird. I. 473). Men mon ikke de ovenanførte steder af sagaerne bør forstaaes paa samme maade eller saaledes, at aabningen blev gjort i husets grunnvoll, siden der bruges ordet *graftól*? Dette vil ellers ikke passe, da de omtalte skaaler utvilsomt vare af tømmer.

Den bedste forestilling om skaalen og dens indretning giver dog Olaf kyrres saga [1]). Vi træffe her ikke, som paa de foran omtalte sagasteder, kun i forbigaaende korte bemerkninger om en enkelt bestemt skaale, men derimod en beskrivelse af, hvorledes de kongelige skaaler almindelig vare indrettede. Idet sagafortælleren kommer til et vendepunkt i kulturen, gjør han et tilbagesyn over, hvad der hidtil havde været skik. Det var, heder det, fra ældgammel tid sedvanligt i Norge, ligesom og i Danmark og Sverige, at skaalen paa kongsgaardene havde dør i begge ender [2]). Kongens eller det fornemste højsæde var midt paa den langbenk, som vendte mod solen (*vissi ímóti sólu*). Til venstre af kongen sad dronningen og de andre kvinner, til højre mænd. Jo nærmere hvert sæde var højsædet, desto anseligere blev det holdt, jo nærmere dørene derimod, desto mindre anseligt. Lige overfor kongen midt paa den modsatte benk (*uæðri pallr*) var det ringere højsæde (*uæðri andvegi*). Dette indtoges af kongens raadgiver eller stallaren [3]). Ved hans sider sad igjen kvinner og mænd, men modsat af, hvad der fant sted paa den fornemste benk, idet kvinnerne sade til højre af ham, mændene derimod til venstre. I umiddelbar forbindelse med denne beretning heder det, at Olaf kyrre „lod sætte højpall (*hápall*) i [eller tversover [4]), *um þverar*] sine veitslestuer og satte sit højsæde midt paa tverpallen (*á miðjan þverpall*).“ Heraf kan maaske sluttes, skjønt det ingenlunde er klart, at der tilforn ikke havde været tverpall i de kon-

---

1) i de 3 væsentlig samstemmende bearbeidelser Hrokkinskinna (Fornm. sög. VI. 439), Morkinskinna s. 125 og Fagrskinna s. 149.

2) Dette siges og om den hirdstue, Olaf den hellige byggede i Nidaros; se hans saga, udg. af Munch og Unger kap. 43, i Heimskringla kap. 55.

3) Saaledes og paa det nysanf. sted i Olaf den hel. saga.

4) Fornm. sög. VI. 440.

gelige skaaler og at døren i enden falt bort, naar skaalen fik tverpall.

Til en rigtig opfatning af ovenstaaende beskrivelse kommer det, som det vil sees, væsentlig an paa, hvorledes man forstaar betegnelsen: at vende mod solen. Men her kan der ikke være mindste tvil om, at Keyser, Munch og O. Rygh have truffet det rette, naar de forklare dette udtryk om, hvad der vender mod syd[1]). Vi sige jo endnu, at nordre side af et dalføre, i modsætning til den søndre, ligger paa solsiden eller vender imod solen. Som følge heraf var altsaa det fornemste højsæde paa nordre langbenk, det ringere paa søndre benk, og skaalen stod følgelig i vest og øst. Videre sees det, at kjønene vare skilt fra hinanden, saaledes at kvinnerne havde plads paa langbenkenes indre eller østre ender, mændene derimod paa de modsatte ender mod vest. Svarende hertil maatte den ene dør være i skaalens østre ende, den anden i vestre[2]). Noget navn paa den første indgang træffes ikke, men den maa have hedt eller været betragtet som *kvennadyrr* d. e. den underordnede, i modsætning til hovedindgangen, som gik under navnet *karldyrr*[3]). Naar man fra vestre kant kom ind i skaalen, havde man

---

[1]) Naar Erichsen, Steenbloch, N. M. Petersen og Hoff ere komne til det modsatte resultat, har dette sin grund deri, at de holde sig til den urigtige læsemaade i Fagrskinna (s. 150), hvor der staar *nörðrapall* istedenfor *uæðra*. Derved ere de igjen forledede til at lægge en saadan forstaaelse ind i udtrykket *at vita ímóti sólu*, som det ikke kan have.

[2]) Naar derfor Keyser sætter hovedindgangen i østre ende, skjønt det fornemste højsæde er paa nordre benk, eller Dasent sætter hovedindgangen i vestre ende, skjønt det fornemste højsæde hos ham er paa søndre benk, mangler i begge tilfælle den nødvendige konsekvens.

[3]) En lignende tanke udtaler sig gjennem navnene paa stjernebilledet den lille og den store bjørn, idet den første kalles *kvennavagn*, den sidste *vagn* eller *karlavagn*.

følgelig det fornemste højsæde paa venstre benk, det ringere paa højre benk, og tverpallen, hvor den fantes, midt for sig. Kunde der endnu være nogen tvil om, at dette var den vedtagne skik, saa bliver det merkelig styrket ved, hvad der endnu finner sted hos vore bønder. Dette skal nedenfor nærmere omhandles. Her vil jeg kun pege paa, at overalt, hvor ikke nye skikke have trængt sig ind, træffes højsædet, om end nu oppe mod hjørnet, dog altid paa den langvegg, som er ved venstre haand af den indtrædende. I overensstemmelse med det saaledes vundne resultat maa følgelig de ord forstaaes, som betegne en retning eller bevægelse inden skaalen mod dens ender. Saaledes maa udtrykket *innar fra*, brugt om et sæde i forhold til højsædet, forklares om retningen mod øst i modsætning til *útar frá* eller *af*[1]), ligeledes *innar* eller *útan eptir höllina* eller *innar af skálanum* i modsætning til *útar eptir höllina*[2]), *hit efra* eller *innanverðr*[3]) *skáli* i modsætning til *hit neðra* eller *fremra*[4]); til det sidste svarer ogsaa *fram*[5]) eller *framan* f. ex. *framan at brikini*[6]) nær døren (altsaa den vestre).

Saaledes var indretningen i kongelige skaaler. Men der kan ikke være tvil om, at det samme i hovedsagen var til-

---

1) Eg. s. k. 8, Njaals s. k. 34, 155, Gautr. s. k. 25, Jomsv. s. k. 22, (Fornm. sög. XI), Eyrb. s. k. 52.

2) Njaals s. k. 156, Jomsv. s. k. 5, 22, Laxd. s. k. 7, 46, Floam. s. k. 24, Völs. s. k. 8.

3) Jfr. *at innanverðum setum* (Eg. s. k. 61).

4) Haav. Isf. s. k. 2, 12, Eg. s. k. 11. Saaledes betegnes og reisen gjennem landet ved *hit efra* i modsætning til søvejen (*hit ýtra*), jfr. *landnorðr* og *landsuðr* (nordøst og sydøst) i modsætning til *útnorðr, útsuðr* (nordvest og sydvest).

5) Grettis s. k. 35. Saaledes og *at koma fram* til søen fra det indre af landet eller *framkirkja* om skibet i modsætning til koret, og framskaap i bondestuerne om det skab, som er nærmest døren.

6) Biskup. sög. I. 854.

fællet ved alle andre skaaler eller stuer. Navnlig er der overalt 2 langbenke med hvert sit højsæde, derhos træffes ogsaa i bondens skaale det fornemste højsæde paa nordre benk (jfr. s. 151), og baade hos jarlen[1]) og bonden[2]) dør i hver ende af skaalen; det sidste var vistnok altid tilfællet, hvor der, som undertiden omtalt paa Island[3]), i forbindelse og flugt med skaalen fantes et eget ildhus. Derimod er det klart, at der i den mindre stuebygning (*stofa*, *setstofa*) kun var én indgangsdør, som merkelig nok desuagtet gik under navnet *karldyrr*, ligesom minnende om, at engang havde der ogsaa været en kvinnedør. Dette sees for Norge baade af ældre Gulathingslov 75 og nyere landslov VII. 10 og for Island af Hákonarbók 91. Ogsaa i et andet punkt, nemlig med hensyn til kvinnernes plads, har der maaske været nogen forskjel, om ikke just mellem kongelige og andre skaaler, saa dog mellem saadanne, som havde dør i begge ender, og dem, hvori kun én indgangsdør fantes. Thi medens, som vi have seet ovenfor, kvinnerne tage sæde paa langbenkenes indre ender, faa de idetmindste paa Island overalt, hvor tverpall omtales, sin plads paa denne, og det ikke blot i bryllupper og andre gjestebud men ogsaa ellers[4]). Dette kan

[1]) paa Orknøerne (Olaf den hel. s. i Heimskr. kap. 105, udg. af Munch og Unger kap. 85, Flatøb. II. 177).

[2]) Haav. Isf. s. k. 11.

[3]) Eyrb. s. k. 54.

[4]) Njaals s. k. 6, 10, 14, 34, Eyrb. s. k. 20, Laxd. s. k. 69, Hönsath. s. k. 12, Ljósvetn. s. k. 13, Kjaln. s. k. 6, 7, 9, Gunnl. ormst. s. k. 11, Hörd Grimk. s. k. 25, 37, Kormaks s. k. 20, Thord hred. s. (udg. 1848) s. 55. At der ogsaa i Norge var tverpall hos bønderne, kan ikke være tvilsomt. Tverbenk langs den indre gavl er jo endnu almindelig i vore bondestuer, og i den nedrevne gamle stue paa Korterud i Eidsberg (N. Fornl. 12) var der endog en forhøjning i denne ende. Desuden omtales tverpall foruden paa det senere anf. st. i Morkinskinna ogsaa i Egils s. k. 75 (jfr. 74), og selv hos Dovrekongen sidde kvinnerne paa tverpallen (Kjaln. s. k. 14).

maaske forklares saaledes, som ovenfor (s. 152) antydet, at der ikke fantes tverpall, naar skaalen havde dør ogsaa i den indre ende[1]). Et merkeligt exempel paa benyttelsen af tverpallen er det, naar kongen selv, Magnus den gode, i et veitsle hos bonden Aslak ved 1046[2]) tager sæde der. Skjønt dette var fremkallet af særegne omstændigheder, se vi dog her ligesom det første tegn til den højsædesskik, der fra Olaf kyrres tid (1067—1093) blev almindelig i den norske konges hall.

Foruden den egentlige skaale, hall eller store stue var der i skaalebygningen ogsaa nogle andre mindre rum. Her møder os først forstuen (*forstofa*, *framhús*, *forskáli*, *forhús*, *fordyri*, *anddyri*, *önd* eller *önn*)[3]). Denne træffes saa ofte nævnt i sagaerne, at den utvilsomt fantes ikke alene i kongelige og andre skaaler men og i enhver nogenlunde velstaaende mands stuebygning, saaledes at den hørte med til et ordentligt hus. Dasent og Hoff antage endog, at der i skaalerne var to forstuer, en ved hver ende. Skjønt dette kunde være hensigtsmæssigt nok, hvor der ikke, som ovenberørt, i østre ende fantes et ildhus, der saaledes dannede en gjennemgang, har jeg dog ikke i fornskrifterne truffet noget spor dertil. Tvertimod synes det overalt i sagaerne forudsat, at der kun var én forstue, ja vi træffe endog et sted, som ligefrem viser, at der ikke var saadant rum i husets østre ende[4]). Heller ikke finnes noget, som tyder hen paa, hvad

---

1) Jfr. Keysers efterl. Skr. II, 2. 43, 52.
2) Morkinskinna s. 28, jfr. Flatøb. III. 317.
3) Mon ikke ogsaa ordet *svalar*, ligesom endnu tildels (jfr. I. Aasens Ordb.), maa forstaaes om forstue, naar det en sjelden gang (Olaf hel. s., Heimskr. k. 82 og 126, udg. af Munch og Unger kap. 66 og 107, jfr. Flatøb. II. 85, 232), omtales ved en skaale eller stue?
4) Grettis s. kap. 64: „indgangen (til stuens indre del) var paa sideveggen og tverpall nær derhos; her lagde Grette sig ned.“

Dasent og Hoff mene, at forstuerne havde egne lavere tage og vare opførte af stav- eller standerverk. Jeg gaar derfor ud fra, at der kun fantes én forstue òg at den utvilsomt var opført paa samme maade og under samme tag som den øvrige bygning. Af det ovenstaaende følger, at den laa ved husets vestre gavlvegg. Keyser (anf. st. s. 41) og Hoff (anf. st. s. 36) have den mening, at forstuens ene side var aldeles aaben, idet de her støtte sig til Njaals s. k. 92, jfr. 129, 130. Men disse steder vise kun, at forstuerne paa Grjotaa og Bergthorshvol vare „meget brede“ (d. v. s. fra vest til øst), ja ved den første siges det endog udtrykkelig, at en af mændene stod midt i døraabningen (*í miðjum dyrum*). Under forudsætning altsaa af, at der altid fantes forstue, var det følgelig dennes aabning mod det ydre, som ansaaes for husets hovedindgang og kalledes *karldyrr* eller *útidyrr*[1]), ikke derimod, som Keyser (anf. st.) mener, den dør, der var imellem forstuen og det store rum. Thi at karldøren var en ydre dør, sees baade af ældre Gulathingsl. 266 og Gunnl. ormst. saga (kap. 2), hvor der fortælles, at Thorstein Egilssøn drømte, at han var udenfor karldøren (*úti fyrir karldyrum*) paa Borg og saa en svane sidde paa husets møne[2]). Med ovenanførte omstændigheder for øje kan denne indgang selvfølgelig kun tænkes enten i husets gavlvegg eller i enden af den ene sidevegg. Men det første omtales ikke nogensteds, hvorimod det sidste sees baade af Grettis s. kap. 35 og Eyrb. s. k. 26 og siges udtrykkelig baade om skaalen i Orfjara (jfr. s. 150) og hovet paa Thorsnes, hvorved som en oplysning kan merkes, at et hov for en stor del havde samme indretning som skaalen. Endnu nærmere

---

[1]) Jfr. Grettis s. kap. 35, 65, Flatøb. II. 452 f.
[2]) Eyrb. s. kap. 4.

kan hoveddørens plads bestemmes ved følgende hensyn. Det ligger saa godt som i tingen selv, at den vegg, hvori hovedindgangen var, dengang ligesom nu ansaaes som husets fremside. Dette sees og paa flere steder i de gamle skrifter. Saaledes modsættes hoveddøren og „bag huset“ baade i ældre Gulathingslov 37, 266, Grettis s. (kap. 45, 57) og Eyrb. s. (k. 60), og det samme synes forudsat i Biskup. sög. I. 542, 628, hvor en gaar „bag huset“ og lægger øret til stuens *hliðskjár* (glug paa sideveggen overspent med skjaa) for at høre, hvad der blev sagt indenfor. I Njaals s. kap. 129 stille de sammensvorne sig op paa den brolagte plads foran huset (*fyrir á hlaðinu*), og længer ned i samme kapitel træffes ligeledes udtrykket fremmentil i forbindelse med hoveddøren (*framan at húsunum*). Af samme saga kap. 17 (jfr. foran s. 151) sees ikke alene, at husets fremside var den langvegg, hvori døren stod, men og at denne vendte mod syd. Dette siges og om skaalen i Orfjara, og i Rigsmaal 23 om jarlens skaale. I modsætning hertil skal det vel paa engang betegne noget grufullt og usedvanligt, naar det om salen paa Naastrand heder (Völuspaa 42), ikke alene at ædder falt ned igjennem ljoren, men og at døren vendte mod nord. Paa grund af alt det ovenanførte maa det derfor antages, at forstuens dør eller husets hovedindgang hverken var i gavlveggen eller nordre sidevegg men paa søndre langvegg nær vestre gavlside.

Det er ikke rimeligt, at forstuen indtog husets hele brede. I det mindste er der ikke truffet noget i de gamle skrifter, som viser dette. Vi have ogsaa seet, at skaalen i Orfjara var saaledes indrettet, at den bag forstuen havde en mindre stue[1]). Dette har vistnok været almindeligt hos os,

---

[1]) Se s. 150. Det var maaske den samme stue, hvori Frakark og hennes syster syde den giftige skjorte, hvormed Paal jarl blev

da det aldeles svarer til, hvad der træffes ikke alene i skytningsstuer og nyere bondestuer men ogsaa i gamle huse af denne slags. Ligesom i flere af disse har formodentlig skilleveggen mellem den mindre stue og forstuen ikke altid været af laftverk men kun af sammenpløjede planker. Navnet paa den mindre stue er nu, som bekjent, kleve eller kove, hvortil svarer i det gamle sprog *klefi*[1]) eller *kofi* (angelsax. *cleófa* og *cofa*). Naar forstuedøren, som ovenfor vist, vendte mod syd, maa kleven følgelig have ligget mod nord. Forholdet mellem omfanget af begge rum var vel i regelen det samme, som ved ovennævnte stuer, eller saaledes, at de omtrent vare lige store. Dette sees og af to gamle breve[2]). Ifølge disse skulde der i 1389 paa Valle i Aker bygges en 10 alen lang og 11 alen bred stue med en „4 alens forstue," og paa Rud ved Adalby paa Jeløen en 9 alen lang og 10 alen bred stue med en „5 alens forstue."

Dørenes aabninger begrensedes af sidestolper (beiteski, *dyristafir*, *gáttartré*), overstykket (*uppdyri*, *ofdyri*) og tærskelen (*þreskjöldr*)[3]). Den sidste udgjorde udentvil altid, ligesom ofte endnu, en del af veggenes svillestok og var derfor meget høj, ligesom i stavkirkerne og gamle stuer f. ex. i den nedrevne stue paa Korterud i Eidsberg, hvor den havde en højde af ¾ alen[4]). Derimod vilde man sikkert tage meget fejl, hvis man tænkte sig afstanden mellem døraabningens overkant og tærskelen ligesaa stor som i stavkirkerne. Tvert-

---

dræbt (Flatøb. II. 438). Samme beliggenhed i skaalen havde vel og den vævstue, som nævnes i Njaals s. kap. 133.

1) Sturl. s. V. 3. I Eyrb. s. kap. 53 omtales 2 saadanne klever, der brugtes til forraadskammere, men forresten laa ved skaalens ydre ende eller nærmest hovedindgangen.

2) D. Norv. IV. no. 559, V. no. 340.

3) Ældre Gulathingsl. 75, nyere landsl. VII. 10, Hákonarb. 91.

4) N. Forml. s. 12.

imod var den vistnok saa liden, at ikke engang en mand under almindelig højde kunde staa opreist der. Endog, hvor den er noget større end sedvanligt, i loftet paa Finne paa Vors, har den kun en højde af henimod 5½ fod, og i det nedrevne loft paa Gavlstad i Lardal var den kun 5 fod[1]). Man kunde derfor ikke gaa ind gjennem døren (*stíga yfir þresköldinni*) paa samme maade, som vi nu pleje. Først maatte ryggen bøjes og hovedet stikkes ind, dernæst den ene fod løftes over tærskelen, og først naar ogsaa den anden fod var trukket efter, kunde man rette sig op til sin fulle højde. Dette fremstilles meget levende i Grettis s. kap. 35 og Eyrb. s. kap. 43.

Lukkelsen for døraabningen eller den egentlige dør (*hurð*) var altid enkel: dobble eller fløjdøre kom først i brug langt ned i det 17de hundredaar. Heller ikke var det før efter reformationen, at man hos os begynte med at sammensætte døren af ramtræer og fyllinger, hvorimod den tilforn, som endnu kan sees i stavkirkerne og gamle stuer, blev gjort af sammenpløjede bord eller planker (*rimar*). Disse forbandtes ved to tvertræer eller oker (*okar*), fæstede med trænagler[2]), saaledes at okerne vare satte paa den side, hvortil døren vendte, naar den aabnedes. Hvad det sidste angaar, har jeg i de gamle skrifter kun for klevedørens vedkommende truffet noget, som sikkert viser dette, idet man ser, at den aabnedes indad mod kleven[3]). Og ligesom dette endnu er tilfællet i vore bondestuer, saaledes gik vistnok, som i disse, ogsaa døren fra skaalen til forstuen mod samme side; det følger derhos af sig selv, at lukkelsen for hovedingangen (*karl-*

---

1) Se Aarsb. f. Foren. t. N. Fortidsm. Bev. for 1854 pl. VIII. og for 1855 pl. VII.

2) Jfr. Eyrb. s. kap. 35, Haav. Isf. s. k. 2.

3) Eyrb. s. kap. 53.

dyrr) var til at slaa op indad. Hermed hænger det sammen, at hvor der i vore gamle huse omkring eller ved døraabningerne findes nogen udskjering eller forsiring, træffes den naturligvis ved ydersiden af forstuedøren (Uv i Rennebo og Søndre Randland i Opdal i Numedal), men ved stue- og kledøren indad mod stuen (Korterud i Eidsberg, Norheim i Vikør og Valle i Setersdal, navnlig paa Kvestad). Var der lignende prydelser i skaalerne, maa de have staaet paa de tilsvarende steder.

Om beskaffenheden af hoveddørens laas kan man ligesaalidt som ved de andre døre faa nogen klar forestilling af de gamle skrifter. Ikke desto mindre anser jeg det højst rimeligt, at hoveddøren endog længe efter hedendommens tid[1]) havde samme slags trælaas, som de, der nu[2]) paa mange steder i landet træffes for nøster, høboder eller andre udhuse

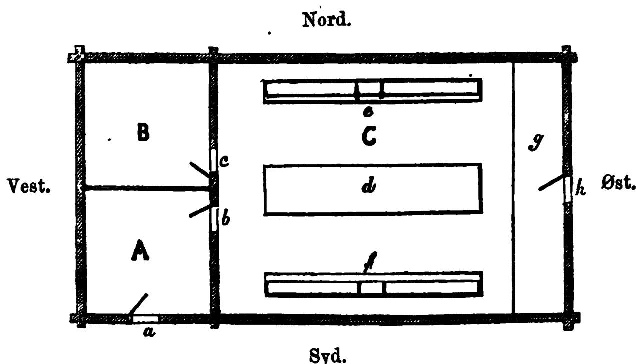
---

[1]) I det saakallede grev Alfs loft paa Skjeldbred i Andebo, som i hvert fall maatte være yngre end 1250, var endnu ved 1751 alle laase, undtagen ét, af træ (Urda I. 389, 390).

[2]) Hidtil har jeg truffet dem i Hjelmeland, Odde, Ullensvang, Eidfjord, Borgund i Lærdal, Reinlid og Slidre i Valders, paa Fevang i Sandehered og paa Lundeby i Raade i Smaalenene. Modeller af denne slags laase med tilhørende nøgel saa jeg og paa Pariserudstillingen i 1867 i den historiske afdeling for Sverige, udstillede af maler Mandelgren. Efter formen af flere af de gamle nøgler, som træffes i museerne, maa de dertil hørende laase have været af samme slags. Jeg traf saaledes lignende, som vore ⊤ formede nøgler, i museerne i Mainz og Rouen, hvor de henførtes baade til Romerne, Frankerne og middelalderen. Aldeles lignende ere og fundne i England i levninger af romerske husebygninger (The Celt, the Roman and the Saxon by T. Wright p. 334), hvorimod de faa nøgler af den slags, som hidtil ere truffet i vore gravhauger, have, naar de tilhøre den yngre jernalder, form som den ovennævnte paa Fevang, medens der paa dem fra den ældre jernalder er 2 hager paa nøgelens tverarm (se Urda II. pl. XVI. fig. 3). Fra Romerne har man dem og med 3 saadanne hager (se anf. st. i Wright's skrift).

og engang vistnok bleve brugt ikke alene i hele det germanske Europa men og hos Romerne. Noget navn paa den slags laase, som her menes, har jeg hidtil kun hørt i Hardanger, hvor de kalles bjødnelaus (bjørnelaas), og i Slidre i Valders, hvor de gaa under navn af bjødnelokulaas. Heller ikke har jeg hidtil paa mere end to steder truffet noget særeget navn paa den til laasen hørende nøgel, der i Sogn kalles króklykill (et ord, som og nævnes engang i sagaerne, i Svarfdøla s. k. 11) og i Sandehered med en nyere form króknøkel. Formen af denne nøgel har jeg overalt truffet som et romersk T undtagen paa Fevang, hvor den blot havde én tverarm som et omvendt ꓶ, og i enden af den lange stang er der en lykke, for deri at fæste et baand til at hænge nøgelen op efter. Disse nøgler, som have en længde af 6—7″, ere naturligvis af jern, medens laasen, undtagen dens jernfjeder, er af træ. Indretningen bestaar af en slaa, som, naar døren er stængt, holdes fast af en træhempe i dørkarmen og en lignende paa døren. Under slaaen ligger den omtalte fjeder. I døren og slaaen er der udskaaret en horisontal aabning, ubetydelig længer og videre end nøgelens tverarm. Naar laasen skal lukkes op, stikkes først nøgelens tverarm gjennem den omtalte sprække helt ind, saa den gaar fri af slaaen, dernæst drejes den saaledes, at armen kommer i lodret stilling, og naar man da trækker den til sig, gribe hagerne ind i tilsvarende fordybninger i slaaen, som igjen trykker paa fjedren; naar endelig nøgelen gives et skub til siden, gaar slaaen ud af hempen i dørkarmen, hvorved døren aabner sig.

Samles nu de resultater, som vi ved at omhandle skaalens enkeltheder ovenfor have vunnet, og fæstes i en grunnplan, forsaavidt det lader sig gjøre, vil denne komme til at se saaledes ud:



A. Forstue. *B.* Den mindre stue (kleve). *C.* Den egentlige skaale. *a.* Hoveddør (*Karldyrr*). *b.* Dør. *c.* Dør. *d.* Aren. *e.* Det fornemste højsæde. *f.* Det ringere højsæde. *g.* Tverpall. *h.* (*Kvennadyrr*)

Det vil sees, at ikke alt er fremstillet her, som kunde træffes i en skaale, saaledes ikke sengene, der ofte fantes bag langbenkene og tverpallen, heller ikke de bevægelige borde, der opstilledes foran langbenkene, eller forsædet og skotet, som undertiden tildels omgav skaalen. Det vil ogsaa erindres, at der ovenfor s. 150 blev omtalt en skaale, hvori forstuen laa ved den modsatte gavl af, hvad her er fremstillet. Men noget sidestykke dertil er ikke truffet, og det kan vel derfor antages, at denne indretning var fremkallet af særegne omstændigheder og saaledes har været noget enkeltstaaende. Hertil vil jeg og føje, at stillingen af døren i østre ende ikke huer mig, da det for luftdragets skyld vilde være mere hensigtsmæssigt, at den fik sin plads i sideveggen saaledes, som nævnt i Grettis saga (jfr. s. 156). Imidlertid maa dog denne dør, naar der, som ovenfor omtalt, i forbindelse og flugt med skaalen stod et ildhus, have været anbragt i gavlen, hvad enten den stod i midten eller nærmere den ene eller anden side. Endelig er det, som oven (s. 156) berørt, muligt, at der ikke fantes tverpall, hvor der var dør i enden.

Naar vi med ovenstaaende grunnplan for øje søge at forklare, hvorfor skaalen just har faaet denne form, vil det sees, at hvad der her har været det bestemmende, var dels bygningsvirket og dets sammensætning, dels praktiske hensyn og dels visse nedarvede forestillinger. — Ved laftebygning kan ikke frembringes runde vegge men vel flerkantede, dog fremkomme disse først ved efterligning af stenkonstruktionen. Den oprinnelige form for laftebygning er derimod den firkantet retvinklede. — Ildstedet maatte lægges midt efter gulvet og gives en langagtig udbredelse, dels for at røgen desto lettere kunde stige op gjennem ljoren, og dels for at saamange som muligt kunde nyde godt af varmen; som følge heraf maatte ogsaa benkene stilles langs efter arens begge sider, men dog i saa stor afstand derfra, at der ogsaa var plads for bordene og opvartningen. Her have vi altsaa skaalens aflang firkantede form og tillige dens mindst mulige bredde, medens denne paa den anden side ej kunde overstige et vist maal, naar det skulde blive muligt at belægge huset med tvertræer og tag; derimod havde man aldeles frie hænder med hensyn til længden. — Grunden til at man havde to højsæder var vel dels for at fremhæve husherrens plads og dels for at have adgang til at udmerke en eller anden gjest fremfor de andre. Hvorfor derimod det fornemste højsæde just skulde være paa nordre benk, kan jeg ikke forklare anderledes, end at man, som oven antydet, med hvad der laa imod nord forbandt en forestilling om noget uhyggeligt, saa at man helst vilde vende ryggen mod den kant. — Skilsmissen mellem begge kjøn var vel noget, der, om end ikke ganske paa samme maade, dog fant sted ogsaa hos andre end de nordiske folk. Dette kunde da og tjene til nogen beskyttelse for det svagere kjøn under lagenes villhed. Vi kunne saaledes nok forklare os kvinnernes plads i skaalens indre

del[1]), og det maatte saavel paa grund heraf som i sig selv, hvor skaalen havde stor udstrækning, være hensigtsmæssigt, at der var der ogsaa i den ende. Hvorfor derimod kvinnerne just skulde have sin plads i husets østre ende og ikke ligesaa godt omvendt, eller, hvad der i sine følger bliver det samme, hvorfor hovedindgangen just skulde være i vestre ende, maatte vistnok hænge sammen med en nedarvet skik, hvis betydning faar staa derhen.

Ovenfor er der paa nogle steder, for at belyse skaalens indretning, hentet enkelte træk fra nyere stuebygninger. Her vil jeg noget nærmere omtale, hvorvidt der i det hele taget viser sig ligheder mellem disse bygninger og skaalen, hvorved enkelte af de resultater, som vi ovenfor ere komne til, kunne styrkes. Hvad først orienteringen angaar, træffes endnu i 1522 spor deraf ved en stuebygning paa Kolnes nær Stavanger, hvori der omtales et „søndre høgsete“ [2]), og den samme retning have flere endnu tilværende ældre og nyere stuer [3]), saaledes begge de gamle stuer paa Norheim i Vikør (i alle fall ældre end 1500), saavidt erindres ogsaa stuen paa Søndre Raudland i Opdal i Numedal (omtrent fra 1350), ligeledes den paa Kvestad i Valle (fra 1668) [4]). Det samme var tilfællet i den nedrevne stue paa Uv i Rennebo (fra det 13de

---

[1]) Noget lignende træffes og som bekjent i de gamle Helleners huse, hvor kvinnernes rum (gynækonitis) laa indenfor mændenes.

[2]) D. Norv. IV. no. 1081, jfr. no. 1082.

[3]) Hverken paa Island eller andre steder her i Norden finnes der nu, saavidt vides, saa gamle bygninger af den her omhandlede slags som i Norge. Dog kunde det mulig være en levning af orienteringen, naar man i Wässbo hered i Jönköpings len endnu i det forrige hundredaar havde den tro, at det ikke skulde være saa lykkeligt at bo i et hus, hvis gavler stod i nord og syd, som naar huset havde retningen fra vest til øst (Westerdahls Beskrifn. om svenska almogens sinnelag o. s. v. 1774 side 26).

[4]) Hvorledes det i denne henseende har sig med stuen paa Landsvik i Herle, vides ikke.

hundredaar?) og i hr. Audun Hugleikssöns († 1302) hall paa Hegrenes i Jølster, derimod staar den gamle stue (fra 13de hundredaar?) paa Aga i Ullensvang med gavlerne i syd og nord, maaske paa grund af stedlige hensyn, og heller ikke vil man træffe nogen orientering i bondestuer fra de to sidste hundredaar. Dette er ogsaa ganske rimeligt. Thi fra den tid husene fik vinduer, maatte der og gjøre sig nye hensyn gjeldende ved bestemmelsen af husets stilling: det afgjørende blev nu dels stedlige omstændigheder og dels ønsket om fra beboelsesværelset at kunne se til den kant, hvorhen man helst vilde have udsigt eller hvorfra der kom mest sol ind i rummet. Som følge af, at orientering ikke finner sted i disse nyere huse, er der heller ikke nu mere nogen regel for, hvorledes forstuen og kleven lægges eller til hvad kant forstuens dør eller højsædet vender. Merkeligere er det dog, at det heller ikke træffes i de ovennævnte gamle orienterede bygninger. Saaledes ligger forstuen og kleven i disse snart langs vestre gavl (stuen paa Søndre Raudland og den yngre stue paa Norheim), snart langs østre gavl (Uv, Hegrenes, ældste stue paa Norheim, Kvestad); snart vender forstuen med sin dør mod syd og kleven mod nord (Uv, Søndre Raudland, Kvestad), snart omvendt (begge stuer paa Norheim); endelig er højsædet snart paa samme langvegg som forstuedøren (Uv, Landsvik, Søndre Raudland, yngre stue paa Norheim, Kvestad), snart paa den modsatte langvegg (ældste stue paa Norheim). Derimod træffes endnu overalt i landsbygderne den samme hovedform af huset og dets tag og den samme konstruktionsmaade af veggene som i skaalen, og mange steder er, ligesom der, bordklædning ukjent. Endvidere træffes paa forskjellige kanter af landet i flere punkter den samme indretning som i skaalen. Saaledes se vi for det første den samme inddeling af rummet i en større stue, kleve og for-

stue [1]), ja selv hvor huset har faaet flere rum og endog et andet stokverk, sees tydelig, at det er den gamle grunnplan, som har dannet udgangspunktet. Endelig er det, som oven (s. 154) berørt, mod hvilken himmelegn huset end vender, en staaende regel, at man har højsædet paa den langvegg, som er ved venstre haand [2]). Og dette er tilfællet, ikke alene hvor den oprinnelige grunnplan er bibeholdt, men ogsaa hvor indretningen af huset har undergaaet den forandring, at forstuens dør er sløjfet men indgangen til stuen sker umiddelbar fra det ydre gjennem en svalgang langs forsiden af huset. Det sidste finnes især søndenfor Dovre og østenfor Langfjellene. Derimod er overalt den forandring indtraadt, at kun det fornemste højsæde er bibeholdt og at det er skudt helt op imod enden af benken. Det er dog ikke saa særdeles langt tilbage i tiden vi endnu træffe to højsæder (jfr. s. 165), ja i Sogn bruges den dag idag under bryllupper 2 saadanne sæder. Ved deslige lejligheder er det nemlig

[1]) Dette er rimeligvis ogsaa tilfællet paa flere steder i Sverige. I det mindste fik jeg paa en reise fra Gøteborg sydover sterkt indtryk deraf fra jernbanevognen, og det viste sig ogsaa virkelig saa, hvor jeg forlod toget, henimod den søndre grense af Småland. Men ligesom næsten alt i Sverige er kommet op paa et højere trin end hos os, saaledes er det nu vistnok kun i noget ældre og smaa husmandsstuer, at den nævnte inddeling af rummet træffes der.

[2]) Ogsaa i Småland havde højsædet eller, som det der kalles, hystol den samme plads i stuen, som det synes, endnu 1818 (Liljegrens Skandinav. Fornåld. Hjeltesagor I. 241). I hvert fall var det saa i 1749 i Wierstad sogn. Dette følger af den plads, møblerne havde i stuen, forresten aldeles som i Norge: der var 2 skabe, hörnskåpet [norsk: roskaap] i hjørnet til venstre af højsædet og kannebänkskåpet [norsk: framskaap] til højre af højsædet (Wärend o. Wird. af Hyltén-Cavallius II. 184). Det forekommer mig at have læst et sted, jeg erindrer ikke hvor, at ogsaa hist og her i Danmark har det sæde, som ansees for det bedste, en lignende plads i stuen.

skik, som jeg hørte i 1868 paa Vangsnes, at paa første bryllupsdag sidder brudgomen i det sedvanlige højsæde ved den ene ende af bordet, bruden derimod i et andet højsæde ved den modsatte ende, forresten mændene ved begge sider af brudgomen dels paa tverbenken (andveget) ved gavlen dels paa den løse benk (forsæte) foran bordet, kvinnerne derimod ved begge sider af bruden ligeledes paa de to nævnte benke. Det er heller ikke vanskeligt at forklare grunden til forandringen af højsædets oprinnelige plads. Ovenfor blev det saaledes paavist, at den gamle indretning stod i forbindelse med aren. Men naar denne blev afløst af nyere og mere hensigtsmæssige ildsteder, var det ogsaa rimeligt, at man, for at faa bedre rum i stuen, lod sig nøje med ét bord og satte det foran tverbenken og gav højsædet plads ved enden af bordet. I Setersdal og navnlig i Valle, som nu er den eneste bygd i landet, hvor endnu beboelsesstuer med are træffes, dog nu kun til sommerbrug, medens den tilbyggede nystue bruges om vinteren, have begge indretninger paa en maade sat hinanden stevne, i det man baade har fast bord langs tverbenken med højsædet for enden og tillige en bevægelig benk med ryg (brugdestol) langs hver side af aren.

Der er endnu to punkter ved skaalebygningen, som her skulle omhandles, nemlig dens glugger og dens loft. Hvad først gluggerne angaar, blev det hidtil almindelig antaget, at der i skaalens store rum fantes flere saadanne lysaabninger, og at de havde en vis regelmæssig stilling. Derimod vare meningerne meget forskjellige med hensyn til deres plads. Saaledes have Erichsen [1]), Keyser [2]), Munch [3]), Hoff [4]) og

[1]) Den arnemagn. udgave af Gunnl. ormst. sag. s. 139, 164.
[2]) Efterl. Skr. II, 2. 42, 53.
[3]) D. n. F. Hist. I, 1. 797, II. 439.
[4]) Anf. st. 26, 40.

tilforn jeg selv [1]) ment, at gluggerne stode langs brynaaserne eller tagets nedre kant ved begge sider og paa den maade, at imellem hvert af tagets sperrepar fantes en rund glug. N. M. Petersen [2]) mente derimod, at de stode et stykke ned paa husets sidevegge; dette antog ogsaa Dasent [3]) men tillige, at der fantes saadanne glugger paa gavlveggene. Det merkeligste er, at alle disse meninger trods sin forskjellighed støtte sig til et og samme sted i de gamle skrifter, nemlig det berømte 78de kapitel i Njaals saga, hvor Gunnar Haamundssøns sidste kamp skildres. Vi ville derfor se, hvorledes dette sted bør forstaaes. Gunnars skaale paa Hlidarende var, heder det, udelukkende af tømmer og tækket med bord (*súðþaktr*). Ved brynaaserne (*hjá brúnásunum*) var der glugger (*gluggar*) og for disse spjeld (*spelld*) til at dreje om. Gunnar sov i et loft (*í lopti einu*) i skaalen tilligemed sin hustru og moder. De sammensvorne sendte Thorgrim Østmand op til gaarden, for at faa vide, om Gunnar var hjemme. Thorgrim gaar derfor op paa (*upp á*) skaalen. Men da Gunnar ser, at hans røde kjortel kom frem for (*bar við*) gluggen, stikker han sit spyd igjennem Thorgrim, som derved tabte fodfæstet og gled ned af taget (*ofan af þekjuni*). Derefter gjøres to anfall paa Gunnar, men uden nytte, da han med sine sikre pileskud gjennem loftsgluggen saarer den ene af angriberne efter den anden. Efterat der atter forgjeves er gjort et anfall, siger Gunnar: „der ligger en pil ude paa veggen (*úti á vegginum*), det er en af deres egne, og den vil jeg skyde mod dem.“ Han gjorde dette og saarede

---

[1]) N. Tidsskr. f. Vid. o. Lit. III. 311.

[2]) Hist. Fort. om Isl., ældste udg. I. 306 f.

[3]) Se hans anf. bog I. 242 og tegningerne i I. og II, hvor gluggerne endog have en stilmæssighed som lysaabningerne i de ældste kirker eller de saakallede basiliker.

derved en af angriberne, men en anden af dem sagde: „der kom en haand ud gjennem gluggen med gullring paa og tog en pil, som laa paa taget (*á þekjuni*).“ Imidlertid fortsattes kampen paa forskjellig maade, indtil Gunnar blev overmandet og dræbt.

Mod de ovennævnte meninger fremstiller sig her strax den indvending, at sagaen i hvert fall kun taler om ganske faa glugger og at der slet ikke siges, at de stode langs efter, over eller under brynaaserne, men ved siden af (*hjá*) disse. Hertil kommer, at ordet *brúnáss*[1]) vistnok betegner den øverste stok i hver langvegg, men dets oprinnelse af *brún* (en fremstaaende kant = bryn i vort nuværende ord øjenbryn) viser dog tydelig, at man dermed nærmest har tænkt paa de i hver gavl udstikkende ender af disse aaser. Allerede deraf bliver det sansynligst, at de omtalte glugger vare i gavlfeltet af huset. Desuden er der ogsaa andre hensyn, som stille sig afgjort imod de øvrige meninger. Hvis nemlig gluggerne stode i tagskraaningen og, som vi have seet, indvendig lukkedes med spjeld, vilde det ikke kunne forhindres, at vandet fra taget løb ind i huset. Det vilde da heller ikke have været muligt med noget haab om virkning at skyde gjennem disse aabninger, allermindst med den slags bue, som vi ovenfor maa tænke os, eller haandbue, der under brugen som bekjent sættes op og ned. Og hvis gluggerne vare, som Petersen og Dasent mene, et stykke nede paa husets vegge, kan der spøres, hvorfor Thorgrim Østmand da behø-

---

[1]) Skjønt hvert af de to led, hvoraf ordet er sammensat, endnu almindelig bruges, træffes dog ikke nogensteds hos os i almusproget det hele ord, hvorimod man i denne betydning bruger a a l e s t o k, g a r d l æ g j e, s t a v l æ g j e, r a f t e s t o k, r a f t a l l o. fl. (se I. Aasens Ordb.). I Vestergötland i Sverige derimod er ordet b r y n å s endnu almindeligt i samme betydning (Vestergötl. Fornminnesfören. tidskr. 1ste hefte s. 26).

vede at gaa op paa taget for at se, om Gunnar var hjemme. Alt bliver derimod klart, naar vi, som allerede berørt, sætte gluggerne i gavlen ved siden af eller nær brynaaserne. Thorgrim klatrer da opad skaalen, vel nærmest efter naverne i hjørnet, og derfra op paa taget, i hvis kant eller vindskier han holder sig fast med fødderne og den ene haand, medens han bøjer sig ned for at se ind af gluggen. Vi behøve da heller ikke at forudsætte nogen fejl eller modsigelse i texten, naar det fortælles, at Gunnar kunde se og faa fat i en pil, som paa et sted siges at ligge paa veggen paa det andet sted paa taget[1]). Thi det kan meget vel tænkes, at pilen havde saadan stilling, at den rørte baade ved veggen og tagets kant, da det sidstes fremspring i gavlen neppe var synderlig stort.

Det anførte sted i Njaals saga indeholder saaledes ikke det allerringeste, hvorpaa den mening kan bygges, at der var glugger, end sige mange saadanne, i skaalens store rum. Det eneste vi, som anført, kunne slutte deraf, er, at der i bygningens ene gavl fantes nogle faa lysaabninger, maaske kun 2, en henimod hvert hjørne af gavlfeltet, i lighed med, hvad der træffes i ganske nye huse hos os for at skaffe lys ind i alkoverne under skraataget. Maaske er det og saadanne glugger, som omtales i Grettis saga kap. 19 og i Haakon Haakonssöns saga kap. 171 [2]) og som rimeligvis forudsættes i Njaals saga kap. 130, hvorom mere nedenfor. Størrelsen deraf var saadan, at, som det sees af det anf. sted i Haakon Haakonssøns saga, en voxen mand kunde slippe ud derigjen-

---

[1]) Med sin mening om gluggernes plads for øje oversætter derfor N. M. Petersen paa det sidste sted *á tekjuni* med paa veggen, medens omvendt P. A. Munch (d. N. F. Hist. I, 2. 191) med sin mening i tanken ligesaa vilkaarligt gjengiver *á vegginum* med paa taget.

[2]) Flatøb. III. 126.

nem, og med hensyn til formen og indretningen maa man vel nærmest tænke paa en rund aabning, ligesom i stavkirkerne, og saaledes at lukkelsen skede ved hjelp af en skive, der drejedes om en tap. Hvad dernæst skaalens øvrige rum angaar, have vi ovenfor (s. 150) seet, at der i det mindre værelse eller kleven træffes en lysaabning, som vistnok stod højt oppe paa veggen og var sedvanlig. Det tør jo heller ikke rent ud negtes, at noget saadant kan have fundet sted ogsaa i den store stue, men vistnok først i senere tider og som en sjelden undtagelse. I det mindste har jeg hidtil ikke truffet det omtalt i nogen egentlig skaale men kun i stuebygninger og blot paa tre steder[1]). Det kan ogsaa her anføres, at vi endnu have to stuebygninger (paa Kvestad i Valle og paa Opheim i Vors), hvor lyset kommer alene fra ljoren, og det samme har oprinnelig været tilfællet i alle de ældre endnu tilværende stuer eller i nedrevne, hvorom beretning haves[2]), ja endog lige til 1702 i skytningsstuerne i Bergen[3]). Det er derfor ikke underligt, at der selv paa en

---

1) Se ovenfor s. 158, Ing. Baardss. sag. k. 19, Svarfd. s. k. 19. Naar det paa sidste sted heder *gluggr var í húsinu sunnan*, viser der sig her tillige spor af orientering.

2) Jfr. for Island Arngr. Jonsons Crymogæa p. 50 og for Sverige Olaus Magnus de gentibus septentrional. lib. XII.

3) Denne slags bygninger, som ogsaa ovenfor paa et par steder ere nævnt, fantes ikke paa Island eller paa landet i Norge, da de kun hørte hjemme i kjøbstæder. Det er derfor en urigtig konjektur, naar der i D. Norv. VI. no. 163 umiddelbart foran *stofo fru Margretar á Eitilstöðum* (nu Etterstad ved Aaslo) istedenfor det manglende er indsat *skytnings*, hvad der og godkjennes i Fritzners Ordbog. Sansynligvis har der været skytningsstuer ogsaa i Nidaros (jfr. Olaf kyr. s. k. 2 og Laxd. s. k. 73), men de nævnes kun i Aaslo (imellem 1323—1404 i 16 forskjellige gaarde, nemlig foruden paa de hos Fritzner omtalte steder endvidere i D. Norv. I. no. 391, II. 178, III. 180, IV. 192, 283, 428, V. 107) og i Bergen (fra 1238, Biskup. sög. I. 635, Haak. Haak. s. k. 178, Cod. Munkal. 27, 30, N. Mag. I. 16, 521, II. 39, 568, 570, 583,

sommerdag var skumring i skaalen[1]) og at endog kongens maalstue i Nidaros blev aldeles mørk, naar lemmen var trukken over ljoren, som vi se da Einar Thambarskjelver blev dræbt, i 1053[2]). Under saadan mangel paa lysaabninger i en skaale kunde de, som vare inde, ej iagttage, hvad der foregik udenfor huset, og dermed hænger det sammen, hvad der undertiden træffes i sagaerne, at hvis man frygter for overfall, bliver en mand sendt op paa taget paa vagt for at melde ned igjennem ljoren, naar faren nærmer sig. Paa grund af det anførte tror jeg endog det ikke er meget dristigt at opstille følgende almindelige sætning med hensyn til lysaabningerne: i alle de beboelsesrum, som havde ildsted (are eller røgovn) og følgelig ljore, altsaa i den store stue og

anordn. 7 Oktbr. 1754 kap. III. § 17—19), og det er kun for Bergens vedkommende, at man dels af de anf. st. dels af den ene stue af denne slags, som endnu staar (i gaarden Dramshusen), kan faa en forestilling om deres brug og indretning. Deraf fremgaar, at de tildels i lighed med refektoriet i klosterne udgjorde det fælles forsamlingsrum for alle beboerne af en gaard, hvor de indtoge sine maaltider, holdt drikkelag, og hvortil ogsaa andre udenfor gaarden boende kunde faa adgang. Bygningen var opført af tømmer og indbefattede den store stue, som ligetil 1702 var uden vinduer og med ljore i taget, opvarmedes ved røgovn og havde faste benke langs veggene, samt forstue og kleve (jfr. for Aaslo *inklefi*, D. Norv. IV. no. 283) i den ene ende og et ildhus i den anden med dør paa stuens gavlvegg og are paa gulvet. Der var saaledes stor lighed med skaalerne især den slags paa Island, som havde ildhus i den indre ende. Forskjellen var kun den, at skytningsstuen rimeligvis ikke engang fra først af havde are i beboelsesrummet, at den hverken senere eller oprinnelig (jfr. anf. st. i Haak. Haak. sag.) brugtes til at ligge i om natten og at bygningen ikke stod for sig selv, men i den ende, hvor forstuen befant sig, var sammenbygget med den øvrige gaard og saaledes dannede afslutningen af dennes bagside. Heller ikke var der saadan højsædesindretning som i skaalerne, skjønt gaardens beboere havde sine faste pladse i stuen.

[1]) Grettis s. k. 28.

[2]) Harald haardr. sag. kap. 45.

ildhuset, var det saa sjeldent, at der fantes lysaabninger i veggene, at det kan sættes rent ud af betragtning; de øvrige beboelsesrum, enten i eller udenfor skaalen og hvor ider ej fantes ildsted og følgelig heller ikke ljore, havde derimod altid en eller flere glugger eller vinduer i veggene.

I sambaand med det nysanførte kan og merkes, at Steenbloch, Dasent og Hoff antage, at der i større skaaler var 3 ljorer. Dette kunde jo nok i sig selv være muligt, ihvorvel man da for den mellemste ljorestangs vedkommende maatte tænke sig en anden indretning end nu tildags, da stangen som bekjent fæstes i stuens gavlvegg. Men det omtales ikke nogensteds i de gamle skrifter. Hertil kommer, at der ej er truffet spor af mere end én ljore i nogen endnu tilværende husebygning eller i nedrevne, hvorom beretning er os levnet, ikke engang i de store skytningsstuer i Bergen[1]). Det kan og tilføjes, at naar der i Völuspaa 42 siges om hallen paa Naastrand, at ædder falt ned *um ljóra*, kan dette vistnok være baade flertal og enkelttal, men det sidste synes rimeligst. Derimod er det sikkert, at der endog i den kongelige maalstue i Nidaros kun var én ljore, da det ved den ovennævnte lejlighed udtrykkelig heder, at lemmen blev draget over ljoren (*ljórann*).

Det staar nu kun igjen at fastsætte, hvor den slags loft, som ovenfor omtales, var beliggende i skaalen. Ordet *lopt*, brugt om en husebygning, betegner egentlig det rum, som er oven over tverbjelkerne, men dernæst er det gaaet over til ogsaa at betegne fritstaaende bygninger paa 2 stokverk en-

---

1) Se N. Mag. I. 53, II. 571. Om størrelsen af disse stuer faar man en sikker forestilling af den ene, som endnu staar (i gaarden Dramshusen), da den utvilsomt har samme omfang som før branden i 1702. Denne stue er 11 alen bred og, naar kleven („bierkleven") fraregnes, 15 alen lang.

ten som et par endnu tilværende af den slags (paa Søndre Krakvik i Nore i Numedal og paa Finne ved Vorsevangen) med svalgang og døre paa den ene langside eller med samme hovedform som de seterdalske og østlandske stabbure (*búr*, *stokkabúr*, *fatabúr*, *utibúr*, *skemma*, *skemmmubúr*, *dyngja*). Denne slags loft omtales ofte i sagaerne, den anden slags eller de, som fantes i skaalen eller stuebygningen, derimod kun meget sjelden. Ovenfor (s. 169) have vi seet, at det laa i gavlen og brugtes til soveværelse. Formodentlig er det samme slags loft, som menes i Haak. Haakonssöns sag. kap. 171 og Grettis s. k. 41, hvor det ogsaa kalles *svefnlopt*. Keyser[1]) og N. M. Petersen[2]) antage, at loftet var aabent[3]) mod skaalen og havde sin beliggenhed i den indre del. Denne mening have de uden tvil dannet sig af fortællingen i Olaf den helliges saga[4]) om Arnljot Gelline og trollkonen. Det maa dog lægges merke til, at der her ikke tales om en skaalebygning men om et sælehus for vejfarende, og desuden er det ikke engang sagt, at loftet eller forhøjningen[5]) i husets ende almindelig brugtes til at ligge paa, ja som det synes, skede det ved den nævnte lejlighed kun for bedre at iagttage den forvæntede trollkone, medens de reisende, som senere kom ind, lagde sig paa benkene. I hvert fall ere omstændighederne her saa særegne, at man ikke derfra kan slutte noget til skaalen. At loftet i skaale- eller stuebygningen gjorde tjeneste som soverum, er, som

1) Efterl. Skr. II, 2. 41 og 44.

2) Hist. Fort. om Isl., ældste udg. I. 306.

3) Ogsaa jeg selv har tilforn ment dette (jfr. N. Tidsskr. f. Vid. og Lit. III. 311).

4) udg. af Munch og Unger s. 153, Heimskr. s. 407, Flatøb. II. 273 f.

5) Denne kunde vel tænkes af lighed med, hvad der finnes i den ene hytte ved Finsevatnet paa Hardangerfjellene (jfr. Aarsb. fra For t. N. Fortidsm. Bev. f. 1860 s. 24).

anført, sikkert nok, men det kan ikke have været aabent. Det omtales nemlig i Njaals saga kap. 130, at der blev, som det maa antages gjennem gluggerne, kastet ild ind i et saadant loft, uden at de, som vare inde i skaalen, vidste noget deraf, førend hele taget stod i brand, og i Eyrbyggja saga kap. 26 bryder en ind paa loftet og tager op nogle af gulvbordene, uden at de, som opholdt sig inde i stuen, merkede noget dertil. Ingen af delene kunde vel tænkes, hvis loftet havde været aabent mod det store rum. Afgjørende bliver her desuden et rent praktisk hensyn. Det vilde nemlig neppe være muligt at holde til i et saadant loft, naar det var aabent mod et rum, der, som skaalen eller stuen, stadig opildedes, uden at blive kvalt af røgen eller aldeles tilsølet af sod. Derfor træffes det heller ikke nogensinne i vore røgstuer og hvor et saadant aabent halvloft eller galleri finnes i stuerne (i Numedal og Hallingdal), have disse peis eller ovn. Loftet i skaalen maa derfor have været adskilt fra det større rum ved en tømret vegg. Vi kan ogsaa let gjette os til, hvor det laa; thi da forstuen og kleven (se grunnplanen s. 163) ikke vel kan tænkes som aabne ligetil taget, saa maa det omhandlede loft have haft sin beliggenhed ovenover disse rum. At dette ogsaa virkelig var saa, sees tydelig af nysnævnte sted i Eyrbyggja saga, hvor det udtrykkelig heder, at det omtalte indbrud paa loftet skede gjennem taget over forstuens dør (*yfir útidyrr*). Loftet i en skaale- eller stuebygning var følgelig det rum, som begrensedes af gulvet over forstuens og klevens tverbjelker, tagfladerne samt husets endegavl og den indre tømrede gavl. Skjønt det, som anført, omtales kun yderst faa steder[1]) i

---

[1]) For tiden kjennes ikke flere end de ovenanførte steder, hvortil kan lægges det nedenomtalte kap. 19 i Grettis saga.

sagaerne, følger dog ikke deraf, at denne slags lofter vare sjeldne. Tvertimod maa de have været sedvanlige; thi var der først forstue og kleve, saa fulgte loftet af sig selv[1]). Vi træffe det derfor endnu i flere stuer, som ere eller have været røgstuer eller overhovedet rotstuer d. v. s., hvor rummet i den større stue er aabent til taget: saaledes i Østerdalen[2]), paa Søndre Raudland i Numedal, Stedje i Dale i Søndfjord og Kvestad i Setersdal. I den sidste stue kalles det skjentile, der er en forvanskning af *skjaldþili* eller gulvet over tverbjelkerne, medens det loft, som finnes i nystuen og strækker sig over hele denne, bærer samme navn, som vi traf ovenfor i Grettis saga, svemnlopt (soveloft). — Hvorledes opgangen til loftet var, omtales ikke i de gamle skrifter. Man kan da her tænke sig 3 maader: enten som i Østerdalen ad en stige fra den store stue gjennem en døraabning i den mod stuen vendende gavlvegg, eller ad en trappe fra forstuen (Søndre Raudland) eller fra kleven (Østerdalen, Stedje, Kvestad). Det første er ikke rimeligt, da det i saa fall ej vilde undgaaes, at røgen fra stuen trængte sig ind gjennem døren paa loftet; i Østerdalen er der vel at merke ikke røgstuer. Derimod skulde jeg være mest tilbøjelig til at lægge trappen op til loftet fra kleven. — Mulig har man undertiden fortsat veggen mellem kleven og forstuen helt op, saa at loftet er blevet delt i to. Det heder nemlig i Grettis saga kap. 19, at husmoderen paa den der omtalte gaard i Harham paa Søndmøre, for at Grette i den mørke nat kunde

---

[1]) Det gik i Norge ogsaa under navn af *þref* eller, som endnu tildels (jfr. Iv. Aasens Ordbog og Eil. Sundt's Bygningsskik s. 106), *ramr*, saaledes „trev over forstuen" ved 1314 paa Hval i Sogndal (D. Norv. VI. 79), ved 1341 i Kraakstad (anf. st. I. no. 275), ved 1390 i Aaslo (sammest. V. no. 342) og „ram over forstuen" ved 1389 paa Jeløen (sammest. 340).

[2]) Eil. Sundt anf. .

finne hjem igjen, efterat han havde forfulgt berserkerne, lod tænde lys *í hinum efstum loptum við gluggana.* Og dette kan vel snarere forstaaes paa den anførte maade, end, som Fritzner mener i sin ordbog, saaledes, at der her viser sig en flertalsform af ordet *lopt.* — Forresten er det en interessant udvikling af loftsrummet, naar man i enkelte bygder[1]) ved forhøjelse af veggene i denne ende af huset har dannet et 2det stokverk med opgang ad en udvendig trappe[2]). Denne bygningsform har dog neppe nogen høj alder, og hvad der synes at vise dette er, at den kun træffes i forbindelse med den oven berørte forandring af husets gamle grunnplan, saaledes at indgangen til stuen ej gaar gjennem en forstue men gjennem en svalgang langs husets forside.

---

[1]) Øvre Romerike, Solør, Hedemarken og Gudbrandsdal, navnlig Lom.
[2]) Se Sundt anf. st. s. 6.

BEVISE NAVNENE I DE NORDISKE VÖLSUNGA-SAGN, AT DISSE ERE LAANTE FRA TYDSKERNE?

AF JOHAN FRITZNER.

I „Smaating om oldnordiske Digte og Sagn“, indtagne i den danske historiske Forenings Historisk Tidsskrift, tredje Række, 6te Binds Side 226—284, yttrer Dr. E. Jessen Side 256 blandt andet følgende: „Ved Hjælp af Navnene har man for længe siden godtgjort, at Völsunge- og Gjukungesagnene er laant fra Tydskerne“. Vist er det ogsaa, at Paastanden derom forlængst er fremsat og dens Rigtighed søgt godtgjort derved, at naar man kun med Opmærksomhed læser den nordiske Fortælling deraf, „so wird ein beträchtlicher theil der namen und des inhalts unnordisch erscheinen“. Men om dette ogsaa er lykkedes, derom maa det vel være tilladt at tvivle, saafremt de Grunde, hvortil man har støttet Paastanden, ved nærmere Undersøgelse ville findes ikke at holde Stik, — og dette er det, jeg i følgende Linjer i Besynderlighed for Navnenes Vedkommende haaber at kunne vise.

Det første Navn, som J. Grimm paa det nævnte Sted fremhæver som „eine im Norden selbst ungebräuchliche benennung“, er *Sigi* eller *Siggi*. At dette Navn ikke har været brugt i Norden, følger dog ingenlunde deraf, at det ikke forekommer i de til den gamle nordiske Literatur hørende Skrifter, som ere os levnede. Thi som det er naturligt og let forklarligt, at Ord, som have tilhørt vort gamle Sprog, ikke

ere komne til Anvendelse i Literaturen, end sige i den Del af samme, som for os er tilgjængelig, lige saa let og ofte kunde det samme blive Tilfælde med vore Forfædres Egennavne; og at det virkeligen er gaaet saaledes til, derom overbevises vi noksom af de mange Appellativer og Propria, der forekomme i vort Folkesprog og bære umiskjendeligt Præg af ogsaa at have tilhørt vort gamle Sprog lige fra de ældste Tider, ligesom ogsaa mange Stedsnavne afgive uforkastelige Vidnesbyrd derom. Hvad nu i Særdeleshed Navnet *Siggi* angaar, da behøver man jo kun at efterse Registrene til de udkomne Bind af Diplomatarium Norvegicum, for at komme i Besiddelse af tilstrækkeligt Bevis for, at det i Sverige har været et meget almindeligt Navn, og om det end synes at have været mindre almindeligt i Norge, saa forekommer det dog i det gamle norske Landskab Jamtaland allerede 1348 (DN. III, 253), ligesom det af Navnet *Siggagarðr* paa en Gaard i Land (DN. III, 765) synes fremgaa, at det heller ikke har været usædvanligt i de norske Landskaber, der ikke kunne antages paavirkede af svensk Indflydelse. I Forbindelse med Personnavnet *Siggi* staar maaske ogsaa Stedsnavnet *Sigtúnir* der ikke blot tilhører Sverige, men ogsaa forekommer i Norge, hvor en Gaard af dette Navn fandtes i Kraakstad Sogn af Follo ifølge DN. III, 296. IV, 1036. Sammenholder man Personnavnet *Siggi* med det gamle Ord *sigg* (n.), synes det ogsaa at være af nordisk eller fællesgermanisk Oprindelse med samme Betydning som *göltr*, *villigöltr*.

Personnavnet *Breði* skal heller ikke være nordisk; og dog bruges det den Dag i Dag almindeligen i Norges østlige Egne. At det her skulde være indført fra Tydskland enten i ældre eller nyere Tider, har derhos ikke mindste Sandsynlighed for sig, eftersom dette ligesom et andet Personnavn *Jökull*, der i gamle Tider var meget almindeligt men nu

synes være gaaet aldeles af Brug, netop er hentet fra Naturforholde, som ere ejendommelige for Norge.

Völsungr svarer jo lige saa vel til *Volsi* (Flat. II, 332 fg.) som ags. *Välsing* (Beow. 1747 Kembles Udg.) til *Välse* (Beow. 1787); og at *Volsi* er Navnet paa et Væsen, der var Gjenstand for et Slags guddommelig Dyrkelse, og hvis sandsynlige Sammenhæng med det slaviske *Volos* man med rette har fremhævet, kan ikke vække nogen Betænkelighed, da lignende er Tilfælde med *Yngvi* og *Skjöldr*, hvoraf *Ynglingr* og *Skjöldungr* ere dannede. Navnets Oprindelse som Sagnets tilhører derfor vistnok den graa Oldtid, der ligger forud for den germaniske Folkestammes Splittelse, og der er vist ingen Grund til at antage det hellere skulde være overført fra Tydskland til Norden, end omvendt.

At gn. *Sinfjötli* og ght. *Sintarfizilo* ere identiske, derom kan vistnok ikke være nogen Tvivl, men deraf følger dog ingenlunde, at Navnet *Sinfjötli* er laant eller overført fra Tydskland, og at som Følge deraf det samme ogsaa maa være Tilfælde med Sagnet. Selv om Navnet *Sinfjötli* ellers var aldeles fremmed for Norden, medens *Sintarfizilo* kan paavises i gamle tydske Skrifter og Breve, vilde dette af tidligere fremhævede Grunde kun have lidet at betyde. Men Navnet *Sinfjötli* er ingenlunde fremmed for Norden, og det kan man vel antage for sikkert, at den *Sinfjötli*, hvis Søn *Hiði* ifølge Aslak Bolts Jordebog Side 9 (Kristiania-Udgavens Side 8[3]) betalte nævnte Erkebiskop 6 Helgdaland i Gaarden Stokke, ikke har været den eneste Nordmand, som har baaret det. Naar det ikke allene nu er gaaet af Brug, men ogsaa ikke ellers forekommer i skriftlige Mindesmærker fra ældre Tid, da er dette ikke andet, end at lignende ogsaa er Tilfælde med mange andre af vore Personnavne, mod hvis Ælde og Nordiskhed der ligesaa lidt kan rejses grundede

Indvendinger, som dette hidtil er skeet, medens den Omstændighed, at det kan paavises som forekommende i Norge, synes vidne stærkt for, at det Sagn, der fortæller os om Sigmunds Søn Sinfjötli, allerede fra de ældste Tider af har tilhørt Norge og Norden i Almindelighed.

Ihvorvel det heller ikke kan være tvivlsomt, at de nordiske Navne *Sigurðr* og *Gjúki* svare til de tydske *Sigfrid* og *Gibicho*, saa kan det dog vist ikke antages for en afgjort Sag, at de første ved Laan maa være overførte fra Tydskland, fordi de ikke lade sig forklare uden ved Hjælp af denne Forudsætning, og at de oprindelig vare fremmede for de nordiske Sprog og Lande. Thi om saa var, hvorledes skulde man da kunne forklare sig, at Navne som *Sigmundr* og *Sigurðr*, hvad J. Grimm indrømmer, have været brugte i Norden fra de alleræIdste Tider? Navnet *Gjúki* vides derimod ikke at have været brugt der enten i ældre eller nyere Tid. Men det samme har jo ogsaa i Tydskland været Tilfælde med Navnet *Gibicho*, og det er i saa Henseende ikke gaaet anderledes med dette, end med saa mange andre mytiske Stammenavne, der forekomme i de gamle Sagn. Paa den anden Side er det heller ikke noget ejendommeligt for Tydskland, naar dette Navn forekommer i Stedsnavne med et følgende *stein*. Har Tydskland sit *Gibichenstein*, saa har Norge ogsaa sit *Gjúkasteinn* (DN. I, 763) eller *Gvikvasteinn* (Kalfsk. 74 *a*), nu skrevet Gjøsten, som er Navnet paa en Gaard i Landskabet Voss. I saadan Forbindelse skulde *Gjúki* efter J. Grimms Mening nødvendigvis have maattet være Navn paa et højere Væsen eller en af Fortidens Heroer, men de Grunde, som han anfører derfor, fore-

[1]) Haupt Zeitschr. f. d. Alterthum I, 4.
[2]) Se J. Grimm i Haupt Zeitschr. f. d. Alterthum I, 573 fg.

komme mig lidet fyldestgjørende, og *Gjúkasteinn* kunde vistnok meget vel tænkes at have faaet sit Navn af en Mand, der i Fortiden havde opryddet eller besiddet denne Gaard, medens det ikke er godt at vide, om man ved *steinn* helst skal tænke paa en Sten, Klippe eller paa en større Stenbygning. Til nogen Oplysning om, hvorledes det hermed forholder sig, synes det at skulle kunne tjene, om man med Navnet *Gjúkasteinn* (Gibichenstein) sammenholder de øvrige sammensatte Stedsnavne, hvoraf Ordet *steinn* udgjør den sidste Del. Men Udbyttet bliver neppe stort. Det er saaledes ikke let at sige, hvorledes man skal forklare sig Stedsnavnene *Fretosteinn* DN. IV, 193. 329. *Hafsteinn* DN. V, 1102. *Hvitæsteinn* DN. V, 399. *Hvitissteinn* DN. IV, 703. *Klomnosteinn* DN. I, 650. IV, 451. *Laghesteinn* DN. IV, 1058. *Rungsteinn* DN. II, 277. *Sesteinn* DN. IV, 373. *Vesteinn* DN. II, 838. *Vegasteinn* DN. IV, 291 fg. 424. For J. Grimms ovennævnte Mening kunde *Dvergasteinn* DN. I, 82 og *Agdasteinn* (Navnet paa en Gaard i i Aarlands Sogn paa Stord; jvf. den i Fortællingen om Snegluhalle og Harald Haardraade omtalte *Agði* paa Agdanes)[1]) synes tale; medens derimod *Hædhesteyn* DN. IV, 1068 og *Hakasteinn* DN. I, 341 formentlig ere dannede af de almindelige Mandsnavne *Hiði* og *Haki*.

Erpr skal efter J. Grimm[2]) være tydsk Form for det gammelnorske *Jarpr*. Unægteligt er det ogsaa, at *Jarpr* er den almindeligste Form for dette Navn i vort gamle Sprog, og at det Adjektiv, hvoraf Personnavnet er taget, der kun forekommer under denne Form. Men dette er vel, om jeg saa tør kalde det, kun en Tilfældighed. Ti Former svarende

---

[1]) Fms. VI, 360; Flat. III, 416.
[2]) Haupt Zeitschr. f. d. Alterthum III, 152. 155.

til *Erpr* har vi i *ef* (*if*) = Svenskernes *jaf*, *sex* = Svenskernes *siax*. Hvad det her omhandlede Mandsnavn i Besynderlighed angaar, da forekommer *Erpr* ikke allene DN. I, 248. II, 157, men ogsaa i Landnáma; og naar Kalfsk. 11*b*. 15*a*. 78*a* har Stedsnavnene *Irfdalr*, *Irpdalr*, *Irstaðir*, da er der i al Fald Anledning til at formode, at vi her har samme Mandsnavn i Formen *Irpr*. Maaske ogsaa *Irpa* Flat. I, 192 er den til *Irpr*, *Jarpr*, *Erpr* svarende Hunkjønsform. Lignende Overgang har kanske ogsaa fundet Sted i *Jostrudalr*, saafremt nemlig dette er = *Jöstrudalr* af *Jastra* = *Istra*, der er Navnet paa flere norske Aaer og tildels har givet de Dale Navn, hvorigjennem disse have deres Løb. Hvorvidt Navnet *Jölstr* paa en Bygd i Søndfjord skal forklares ved Antagelse af en lignende Overgang, saa at det skulde staa i Forbindelse med *ilstri* (jvf. S. Bugges Bemærkninger Side 419 i hans Udgave af Sæmundar-Edda Kristiania 1868), er ikke godt at vide, saa længe man ikke har sikker Oplysning om, hvorledes hint Stedsnavn i gamle Dage har lydt.

Naar der ogsaa i Navnet *Jónakr* er søgt et Støttepunkt for den omtalte Paastand om, at Völsungasagnene ere indførte fra Tydskland [1]), da er det vel saa, at Formen forsaavidt synes fremmed for vort Sprog, som Endelsen *-akr* i Personnavne ellers neppe deri kan paavises. Men om *Jónakr* skulde staa for *Ónakr*, da kan jeg ikke deri finde noget paafaldende. Til dette svare jo aldeles Formerne *jurt*, *jungr* for *urt*, *ungr*. Naar der Kalfsk. 82*a* staar *Onadali* for det almindelige *Jónadali*, da vilde man jo heri have et endnu mere slaaende Exempel paa, hvor let Former som *Ónakr* og *Jónakr* kunde ombyttes med hverandre, saa-

---

[1]) l. c. III, 156.

fremt ikke *Onadali* paa det anførte Sted skulde være at anse som en Fejlskrivning, foranlediget ved det foregaaende *j*. Hertil vilde der dog ikke være tilstrækkelig Grund, dersom man kunde antage at *Orudalr* Ólafs s. helga Chria 1853 S. 105 (vistnok rettere end *Oradalr* i Munchs Beskrivelse over K. Norge i Middelalderen S. 136 og *Ordalr* sammesteds Side 181) er = det oftere forekommende *Jorudalr*.

I det foregaaende er fremhævet, hvorledes Forekomsten af *Sinfjötli* som Personnavn i Norge synes vidne stærkt for, at de Heltesagn, hvoraf Fortællingen om Sigmunds Søn Sinfjötli udgjør en Del, allerede fra de ældste Tider har tilhørt Norge. Men herom kan der saa meget mindre være Tvivl, naar det kan paavises, at flere af de i de nævnte Sagn forekommende Navne der have være gjængse i Fortiden. Dette maa jo have været Tilfælde med det i *Gjúkasteinn* eller *Gvikvasteinn* forekommende *Gjúki*, og i *Roðmarstaðir* Kalfsk. 16a^{12}. 16b^{2}, *Romareim* Munkal. 185 er det vel umuligt at miskjende det samme Mandsnavn *Hróðmarr*, som forefindes i Helgakviða Hjörvarðssonar 11 og Prosastykkerne. At disse Navne allerede fra Begyndelsen af ere blevne tillagte de Gaarde, som bære dem, er jo højst sandsynligt, men selv om ikke saa var, saa kan det jo dog vel ansees hævet over enhver Tvivl, at Völsungasagnene maa i længere Tid have været bekjendte i Landet og allerede have trængt dybt ind og ned i Folket, inden her kan have levet Mænd med deslige Navne — saafremt ellers disse Navne skulle antages at have sin Oprindelse fra Völsungasagnene. Ti muligt kunde det dog vel være, at disse Navnes Forekomst blandt det norske Folk og i Völsungasagnene havde en fælles Oprindelse.

Spor af Völsungasagnenes Indflydelse kunde man tro at finde i *Húnaborg* (DN. III, 113. IV, 615). Maaske ogsaa Navnet Nevlungen paa en Gaard i Brunlanes Prestegjeld

kunde være hentet derfra. *Niflungar* skulde ogsaa efter Munch i hans Beskrivelse over Norge i Middelalderen Side 179 være Gaardens gamle Navn, og da har det sandsynligvis først været tillagt de udenfor liggende Skjær, men derfra senere været overført paa selve Gaarden.

Et andet Bevis for Völsungasagnenes Hjemlighed og Ælde i Norge ligger vel ogsaa deri, at billedlige Fremstillinger af derfra hentede Æmner ere opdagede paa flere gamle Kirkebygninger i Norge [1]), ligesom deslige ogsaa forekomme i Sverige [2]).

I Forbindelse med hvad her er bemærket om norske Stedsnavne, hvori indeholdes Personnavne, som forekomme i Eddadigtene eller Völsungasagnene, skal jeg tillige benytte Lejligheden til at henlede Opmærksomheden derpaa, at der ogsaa udenfor de bekjendte Tilfælde, hvori et Stedsnavns første Del udgjøres af en Guds eller Ases Navn sat i Genitiv, kan paavises adskilligt, hvorved vi mindes om vore Forfædres Gudelære. Saaledes nævnes der Kalfsk. 43*b* en Gaard ved Navn *Ásgarðr*, DN. V, 213 (jvf. 263. 369) en Gaard, der heder *Ymishaugr*, Kalfsk. 28*b*. 29*a* en Gaard *Ýdalir;* og skulde ikke *Lidskjalg* Kalfsk. 79*a* være = *Hliðskjalf?*

---

[1]) Aarsberetning fra Foreningen for norske Fortidsminders Bevaring for 1867 Side 63 No. 88 jvf. 77[31]; for 1868 Side 104.

[2]) C. Säve om Sigurdsristningarne å Ramsundsberget och Gökstenen i Kgl. Vitterhets, Hist. och Antiqvitets Academiens Handlingar 26de delen.

OM „LØRDAGSHELG" I NORGE FØR OG EFTER REFORMATIONEN.

AF JOHAN FRITZNER.

Som en af de Vildfarelser, der i den nærmeste Tid efter Reformationens Indførelse fremtraadte i den svenske Kirke og paakaldte Øvrighedens Indskriden for at forebygge deres Vedvaren eller Udbredelse, nævner L. A. Anjou i sin Svenska Kyrkans Historia ifrån Upsala möte år 1593 til slutet af sjuttonda århundradet Side 353 fgg., at man vilde have Lørdagen helligholdt som Sabbatsdag, idet han dog gjør opmærksom paa, at denne Iver for Lørdagens Helligholdelse fremtraadte paa en dobbelt Maade. Om nogle fortælles der nemlig, at de foruden i Besynderlighed at ivre for Lørdagens Helligholdelse tillige forkastede det nye Testamente, fornegtede Kristus, bespottede Søndagsgudstjenesten, og saaledes indtoge et Standpunkt, der i og for sig medførte et fuldkomment Frafald fra Kristendommen, ligesom de endogsaa søgte at træde i udvortes Forbindelse med Jøderne, til hvis Lærdomme de i al Fald for en stor Del hældede og sluttede sig. Andre derimod vilde vel have Lørdagen helligholdt og afholdt sig paa den fra alt Arbejde, men helligholdt dog ved Siden deraf tillige Søndagen, ligesom de ikke i nogen anden Henseende syntes skille sig fra Kirken eller afvige fra dens Lærdom og Vedtægter. Dersom nu denne Vildfarelse — og jeg vil nu for det første allene holde mig til dens sidst-

nævnte Form — havde staaet ganske isoleret, dersom man ikke havde kunnet enten i Samtiden opvise noget Sidestykke dertil eller i Fortiden opdage noget Spor deraf: da vilde dens Oprindelse maaske ikke paa anden eller bedre Maade været at forklare end ved, som Anjou har gjort, at antage den som oprunden fra Tvivl om det berettigede i at holde Sabbat overensstemmende med det gamle Testamentes Bud uden tillige at fastholde som den rette Sabbatsdag den Dag i Ugen, som ved hine Bud var indsat eller betegnet som den, paa hvilken Mennesket skulde hvile fra alt sit Arbejde; ligesom man da kunde tænke sig, at deslige Tvivl vare fremkaldte ved det gamle Testamentes jevnlige Anvendelse ved Gudstjeneste og Bibellæsning i Forbindelse med, at de borgerlige Sabbatslove paaberaabte sig Guds Lov som Hjemmel for sine Forskrifter.

Men denne Iver for Lørdagens Helligholdelse er ingenlunde en for den svenske Kirke ejendommelig Foreteelse. Allerede fra et tidligere Tidspunkt end det, paa hvilket dens Fremtræden i samme er os bekjendt, har man Efterretning om dens Forekomst i Norge, da nemlig Lensherren Christopher Huitfeldt i sine Recesser af Aaret 1544 lod udgaa et paa Lagtinget vedtaget Forbud mod at holde Lørdagshelg [1]), og der kan for den, som er nogenlunde fortrolig med den Tids historiske Forhold, ikke vel være nogen Tvivl om, at den i begge Lande havde samme Aarsag eller Oprindelse. At den ikke, som Anjou har villet mene, kan være foranlediget ved et efter Reformationen almindeligere Bekjendskab til det gamle

---

[1]) Kristian den 3djes Historie ved Niels Krag og Stephan Stephanius (Kbhvn. 1776 fgg.) II, 377. Jvf. A. Faye om Mag. Jørgen Erichson i Theolog. Tidsskrift for den ev. luth. Kirke i Norge II, 177; og samme Forfatters Christianssands Stifts Bispe- og Stiftshistorie S. 124.

Testamentes hellige Skrifter, det fremlyser ogsaa noksom deraf, at der allerede før Reformationens Tid førtes Anke over og udgik Forbud mod at man holdt Lørdagshelg. I Erkebiskop Aslak Bolts Provincialstatut udstedt i Bergen den 24de August 1435[1]) heder det nemlig, at det var kommet ham for Øre, hvorledes man paa forskjellige Steder i dette Rige havde, nogle af sin Naturs Skrøbelighed, andre derimod af Djævelens Forførelse og Tilskyndelse, fordristet sig til at indføre og holde Helligdage, som hverken af Gud eller af den hellige Kirke vare indstiftede eller samtykte men tvertimod (strede) storligen baade mod Gud og de helliges Anordning, nemlig Lørdagshelg, som Jøder og Hedninger, men ikke Kristne pleje holde. Herom var det paa et i Bergen afholdt Provincialconcil stadfestet, at saadan Lørdagshelg ingenlunde herefter maatte tilstedes videre end Kristenretten byder. Herved er nu først at mærke, at Lørdagshelgen betegnes som noget ejendommeligt for Jøder og Hedninger, men fremmed for de Kristne, og idet man nok kan holde Erkebispen det tilgode, at han her slaar Jøder og Hedninger sammen, ligger det jo nær heri at se en Stadfestelse paa, at Lørdagshelgen her som i Sverige var Frugten af en judaiserende Retning inden Kirken, eller fremgangen deraf, at man med Jøderne vilde helligholde som Hviledag den i Guds Lov som saadan betegnede og dertil bestemte Dag. At dette var Lørdagshelgens Oprindelse i Sverige har ogsaa Norlin[2]) antaget, og idet han fremhæver at Bevægelsen forekommer tidligere i Finland end i selve Sverige, hentydet paa, at den var indført fra Rusland, hvor der nemlig i og omkring Archangel fra gammel Tid skulde have levet en jødisk Befolk-

---

[1]) Dipl. Norv. VII, 397, jvf. V, 660 (Side 471[3]).
[2]) Svenska Kyrkans Historia efter Reformationen I, 1. Side 357 fgg.

ning. At denne Bevægelse virkeligen er forekommen tidligere i Finland end i Sverige, følger imidlertid ingenlunde deraf, at de tidligste Efterretninger, som man nu har derom, ere fra Finland; og at den i Norge kjendes fra endnu ældre Tid, er allerede paavist, saa at man, om der kunde sluttes noget fra det Sted, hvor den, efter hvad man nu ved, først er forekommen, ligesaa vel kunde tænke sig den indført i Sverige vestenfra som østenfra. Ikke desto mindre har Herr Universitetsbibliotekar L. Daae [1]) i Lørdagshelgen troet at finde Spor af religiøs Indvirkning fra Rusland paa Norge og henvist til en allerede i det 15de Aarhundrede opstaaet sekterisk Bevægelse inden selve den russiske eller græske Kirke. Men en saadan Indvirkning synes mig i og for sig selv eller paa Grund af Tidens Forhold at have altfor liden Sandsynlighed, til at man skulde kunne bekvemme sig til at antage den som Forklaringsgrund til den omhandlede Tilbøjelighed til eller Iver for Lørdagens Helligholdelse, saafremt ikkun Sagen paa nogen anden Maade lod sig forklare. Men at den lader sig forklare paa en i al Fald efter min Mening langt antageligere Maade skal jeg nu forsøge at godtgjøre.

Tager man Udtrykkene i Aslak Bolts omhandlede Provincialstatut i nærmere Øjesyn og Overvejelse, er der endnu en anden Omstændighed end den allerede fremhævede, som har Krav paa vor Opmærksomhed. Det sees nemlig deraf, at Lørdagens Helligholdelse inden visse Grændser endogsaa efter Kristenretten skulde være tilstedelig. Noget Spor heraf eller nogen Bestemmelse derom findes vistnok ikke i vore gamle norske Kristenretter. Men det kan da vel heller ikke have været Erkebiskoppens Mening at henvise til eller be-

---

[1]) „Et Spor til religiøs Paavirkning fra Rusland i den norske Kirke“ af L. Daae; indtaget i Theolog. Tidsskrift for den ev. luth. Kirke i Norge; ny Række I, 182—189.

raabe sig paa nogen bestemt norsk Kristenret, men kun at henpege til hvad „der af Gud og den hellige Kirke var vedtaget." Det fattes da heller ikke paa Efterretninger om saadanne kirkelige Bestemmelser, hvorved en vis Helligholdelse af Lørdagen virkelig var paabuden[1]). For Norges særlige Vedkommende kan vistnok ingen saadanne paavises. Men at deslige Bestemmelser eller Vedtægter ogsaa der vare bekjendte og holdtes i Hævd, kan sluttes af hvad derom indeholdes i den nu trykte *Mariu saga* paa flere Steder. Saaledes heder det derom Side 212: *Á því sama þingi* (i Claremons) *skipar hann* (ɔ: *Urbanus secundus*) *mörg nytsamlig decreta, millum hverra hann býðr óbrigðiliga, at hvern laugardag gerist virðing várri frú sancte Marie guðs móður um alla kristni með fyllri tíðagerð ok hátíðligri messu, þegar eigi standa stórir messudagar á. Var hann í þessi skipan mjök nytsamligr ok kristninni hjalpvænligr, því at svá sem laugardagr er hurð fyrir dróttinsdegi, svá er guðs móðir Maria paradísar port fyrir eilífum fagnaði, ok svá sem engi náir dróttinsdegi, utan han gangi þangat laugardag, svá fær engi eilífan fagnað, utan himinríkis port jungfrú Maria leiði hann þagat. Því hefir heilög kristni jafnan þróazt meirr ok meirr í hennar þjónkan með hversdaglegum tíðalesningi, laugardaga haldi, með föstum ok tíðagerð sæmiligri, með messusöng ok ölmusugæði.* Som Grund for, at Lørdagen saaledes skulde holdes hellig til Jomfru Marias Ære, fortælles der sammesteds Side 48, at medens alle Guds Venner om Lørdagen efter Jesu Død vare svage i Troen og mistvivlede om hans Opstandelse, var hun den eneste af alle

1) Jvf. Gieseler Lehrbuch der Kirchengeschichte 2ter Bd. (3te Auflage) 1ste Abtheilung S. 274 fg. 2te Abtheilung S. 466 fg.

da levende Mennesker, som paa den Lørdag havde ret Tro [1]). Side 155—157 fortælles der om, at hun med tvende syge Koner paa Island gjorde den Overenskomst (*kaup*), at hun skulde give dem deres Helbred, mod at de til Gjengjeld skulde *upptaka þváttdaga föstur ok syngja hvern laugardag þriðjung saltara.* Naar der til den ene af disse Overenskomster ogsaa hørte at *„hafa einmæling hvern föstudag"*, skulde denne Fredagsfaste tjene som en Forberedelse til Lørdagens rette Helligholdelse. Side 137 og 221 kan der læses om Jertegn, hvorved der indskjærpedes at holde saadan Lørdagshelg eller Personer revsedes for deres Uvillighed dertil.

Ser man nu hen til alt dette, og lægger man derhos Mærke til, at nogle Personer, som efter Reformationen optraadte i Norge for Lørdagens Helligholdelse, „lærte og underviste Folket at tjene Gud og Maria, at ligesom de holdt den hellige Søndag forhen Gud til Ære og Tjeneste, saa skulde de nu her holde Lørdagen Jomfru Maria til Ære og Amindelse og Fredagen tilforn med Fasten og Bøn dertil berede sig" [2]), da forekommer det mig som der ikke længere kan være nogen Tvivl om, at jo den Helligholdelse af Lørdagen, som efter Reformationen paataltes som en Uskik baade i Norge og i Sverige, var en Levning fra Katolicismens Dage. Ti det maa jo strax falde i Øjnene, at de Mænd vare katolske Prester, der saaledes optraadte i dens Interesse eller beherskede af dens Anskuelser og Vedtægter, naar det heder om dem, at de kaldte sig selv St. Olafs, St. Nicolaus og Guds velsignede Moders Marias Sendebud, og der lægges Mærke

---

1) Samme Fortælling findes ogsaa i den svenske Mariesaga, der haves trykt i Fornsvenskt Legendarium 3dje Del, Side 104.

2) Se L. Daae anf. Sted Side 186; jvf. A. Fayes Afhandling om Mag. Jørgen Erichson i Theolog. Tidsskr. for den ev. luth. Kirke i Norge II, 177.

til, at deres Optræden i dette Stykke stemmer aldeles overens med hvad der i et gammelt Dokument, hvoraf L. Daae paa det anførte Sted Side 183 fg. har meddelt Uddrag, fortælles om Presterne i den katolske Tid.

Det kan ogsaa som sagt kun have været en Overdrivelse af Helligholdelsen af Lørdagen til Jomfru Marias Ære, mod hvilken Aslak Bolt udsteder sit Forbud i det omhandlede Provincialstatut. Naar han deri lader uomtalt, at Lørdagens Helligholdelse skede til Jomfru Marias Ære, men derimod fremhæver, at denne Dags Helligholdelse var en jødisk eller hedensk, men ikke nogen kristelig Skik, da er dette ikke at undres over. Ti medens han paa den ene Side vel ikke vilde gaa Marias Ære for nær, ej heller fandt Lørdagens Helligholdelse til hendes Ære utilbørlig, naar man kun ikke deri gik videre end Kristenretten tilstedede: saa fandt han vel paa den anden Side, at den paaankede Overdrivelse i Lørdagens Helligholdelse altfor meget nærmede sig Jødernes Helligholdelse af Sabbaten, til at han ikke skulde føle sig opfordret til at fremhæve dette og gjøre gjældende, at man som kristne Mennesker dog ikke skulde følge jødisk Skik eller Lov. Bedre Argument kunde man vel heller ikke efter Reformationen finde, naar man vilde gjøre Lørdagens Helligholdelse forhadt; men efterhaanden som det gik i Forglemmelse, hvad der havde givet Anledning til Lørdagens Helligholdelse, laa det ogsaa saare nær eller kom man meget let til at søge Grunden dertil i Moselovens Bud. Det ene med det andet kunde da vel ogsaa senere have ført dertil, at hvad der ikke var Frugten af en judaiserende Retning inden Kirken netop virkede til at fremkalde en saadan, som, efter hvad Anjou i sit nævnte Værk oplyser, virkelig maa have fundet Sted inden den svenske Kirke i Tiden efter Reformationen.

Vistnok kom der judaiserende Retninger tilsyne i Kirken allerede i dens ældste Dage, og som disse besynderligen viste sig i den orientalske Kirke og der førte til Lørdagens Helligholdelse, saa kunde det vel ikke ansees for umuligt, at den sekteriske Bevægelse inden Ruslands græske Kirke i det 15de Aarhundrede, som L. Daae omtaler[1]), kan have staaet i Forbindelse dermed eller haft sit Udspring derfra. Men derfra at udlede eller ved Hjælp deraf at forklare sig den judaiserende Nidkjærhed for Lørdagens Helligholdelse som kom tilsyne inden de nordiske Lande efter Reformationen, har vel mindst lige saa liden Sandsynlighed for sig som at tilskrive den Iver for Lørdagens Højtideligholdelse, hvorimod Aslak Bolt optraadte, en tidligere religiøs Indflydelse fra Rusland paa Norges Kirke. Heraf vilde denne jo endogsaa umulig lade sig forklare, dersom den omtalte Judaiseren i Rusland havde sit Udspring fra en Jødes Ankomst ved Aaret 1470 til Novgorod, hvor han skal have vundet Disciple og Tilhængere blandt de russiske Poper. Ti allerede før den Tid havde man jo i Norge begyndt med at ville holde Lørdagen hellig[2]). Det er imidlertid som antydet muligt, at hint sekteriske Væsen inden Ruslands Kirke havde en anden Oprindelse end denne, og at den stod i Sammenhæng med ældre Bevægelser af lignende Beskaffenhed inden den orientalske Kirke. Men selv om saa var, har en saadan Indvirkning fra Rusland paa Norges Kirke i og for sig selv kun liden Sandsynlighed; og at man ikke desuagtet behøver at antage saadan i nærværende Tilfælde fordi det er umuligt at forklare sig det paa anden Maade end gjennem østlig Paavirkning, naar man i Norge allerede før Reformationen

---

[1]) Theol. Tidsskr. f. d. ev. luth. Kirke i Norge. Ny Række I, 187.
[2]) L. Daae l. c. S. 188.

ivrede for Lørdagens Helligholdelse, tror jeg nu at have godtgjort.

Er dette virkelig lykkes mig, da kan det ikke staa i nogen Forbindelse hermed, at Kristian den første i et af sine Breve til den romerske Curie under den nidarosiske Bispestols Ledighed efter Aslak Bolts Død lod Paven vide, at den norske Almue, hvis Paven paatvang den en Erkebisp mod dens Ønske, skulde være tilbøjelig til at gaa over til den græske Kirke [1]). Paastanden synes tvertimod, om end ikke greben aldeles udaf Luften, saa dog at være uden Grund i de virkelige Forhold; men den kunde dog være saa meget tjenligere for sit Øjemed, som det var den romerske Curie bekjendt nok, i hvor nær og stadig Berørelse Norge og Sverige stod med de kjætterske Russer, og om end denne Berørelse var fiendtlig, saa vare jo netop disse Fiendtligheder givne en religiøs Karakter (som de tildels ogsaa virkeligen havde) [2]) i de jevnlige Forestillinger til den romerske Curie om Tilskud af Kirkens Midler til Krigen mod de kjætterske Russer, [3]) saa at Curien nok kunde forestille sig Muligheden af, at Nordmændene under visse Omstændigheder vilde være tilbøjeligere til at forene sig med Russerne, end til at bekrige dem.

---

[1]) R. Keyser den norske Kirkes Historie II, 556 fg. jvf. L. Daae Side 182.

[2]) P. A. Munch det norske Folks Historie. Unionsperioden I, 480 fg. 489 fg.

[3]) P. A. Munch det norske F. Hist. Unionsp. I, 71. 522 fg. DN. IV, 182.

RETSHISTORISKE BRUDSTYKKER.

AF FR. BRANDT.

I. Trællenes retsstilling efter Norges gamle love.

Ligesom alle oldtidens folk, anerkjendte de gamle Nordmænd *trældommen.* Den samme stærke personlige selvfølelse, der gjorde den frie Nordmand selv så utilbøjelig til at underkaste sig nogensomhelst tvingende myndighed, lod ham på den anden side med dyb ringeakt betrakte enhver, der ikke var sin egen herre, men nødtvunget undergiven en andens vilje *(ánauðigr maðr).* *Menneskets* naturlige krav, som sådant, på at anerkjendes og behandles som *person* var et for hine samfundstilstande fremmed begreb, som det først sent lykkedes den kristne kirke at skaffe indgang; i det gamle samfund indtog enhver alene den plads, han selv og hans slækt formåede at hævde, og den *ufrie* havde ingen *ret.*

Kun de frie mænd regnedes som virkelige medlemmer af samfundet *(þegnar)*, og nød retlig beskyttelse for sin person (mannhelgi). Trællen (*man; þræll — ambátt)* betraktedes ganske på samme måde som enhver anden herren tilhørende *ting*, og stilledes ved siden af husdyrene (jfr. F. L. V. 18; B. R. 140). Herren *(skapdróttinn)* kunde ustraffet dræbe eller lemlæste sin træl; men han måtte vedstå drabet den samme dag; ti hemmeligt drab betraktedes altid som mord (G. L. 182; F. L. V. 20 jfr. IV. I; B. R. 142). Ved salg af trælle indestod sælgeren for lyder og lønlige fejl på samme måde som ved kvæghandler i almindelighed (G. L. 57; F. L. V. 41). Trælle anvendtes som regelmæssigt be-

talingsmiddel for gjæld (G. L. 223 jfr. 266 og 274). Udleje af trælle til arbejde for andre (mansleiga) betraktedes ganske som anden leje af kreaturer (G. L. 69; F. L. X. 31 slutn.), og ulovlig brug af anden mands træl behandledes ligesom andet fornæmi (G. L. 71 slutn.). — *Fornærmelser* mod træl betraktedes blot som fornærmelse mod hans herre: drab medførte efter F. L. IV. 56 alene skadeserstatning og avindsbod til herren, medens sår efter G. L. 215, foruden de almindelige sårbøder, lægeløn og kosthold, endvidere medførte erstatning for træHens arbejde, sålænge han var syg; hvorimod der selvfølgelig ikke blev spørsmål om nogen bod til kongen. Andre legemsfornærmelser mod trælle, såvelsom lejermål med trælkvinde, bødedes med en bod til herren i forhold til dennes personlige ret og trællens godhed, hvilken for de 4 fornemste trælle af begge kjøn: *þjónn* (hustjeneren), *bryti* (gårdskarlen), *seta* (stuepigen) og *deigja* (husholdersken) udgjorde en ottendepart af herrens egen ret, og for de øvrige forholdsvis mindre. Kun i to tilfælde tilfaldt boden for legemsfornærmelse trællen selv, nemlig når en anden træl havde slået ham, såvelsom når han fulgte sin herre til ting, kirke eller gilde, i hvilket sidste tilfælde trællen nød *baugshelg*, d. e. en tolftedel af sin herres ret (G. L. 198 jfr. F. L. IV. 61 og XI. 21).

Omvendt stod herren lige over for tredjemand til ansvar for sin træl, med mindre han foretrak at abandonnere ham. Dog havde han i ringere tilfælde også adgang til at undgå bod ved selv at refse trællen (F. L. X. 40; G. L. 163, 198 og 204, jfr. 16, 18, 20, 22).

Trældom opstod oprindelig ved *fangenskab* i krigen (hernuminn, hertekinn), og det synes endog, at enhver voldelig bemægtigelse af et individ, selv indenlands, har medført forestillingen om en derved umiddelbart indtrådt trældom

(jfr. beretningen i Eigla kap. 57). Foruden ved vikingetogene skaffede Nordmændene sig jevnlig forsyning af trælle ved kjøb på de udenlandske trællemarkeder. — Derhos var *trælleforældres børn* også trælle; havde forældrene i dette tilfælde forskjellige herrer, tilfaldt barnet *faderens* herre; hvorimod denne måtte udrede en bod til moderens herre for den ved svangerskabet og barselsængen bevirkede formindskelse i hendes arbejdskraft. Barn af fribåren kvinde med træl var frit og hørte til moderens æt; ligeledes fri mands barn med trælkvinde, forudsat at faderen erkjendte barnet for sit og gav det frihed før det var 3 julenætter gammelt; da var det hans *tybårne barn*; i modsat fald var barnet træl og tilhørte moderens herre (G. L. 57 jfr. 104, F. L. X. 47). Lod en fri kvinde sig beligge af en træl, måtte hun bøde 3 mark; formåede hun ikke at bøde, tapte hun selv sin frihed (G. L. 198; F. L. II. 1 og IX. 16; B. R. 127).

Da der i Norge ikke gaves nogen ældre undertvungen befolkning, kunde der ikke opkomme nogen *helot kaste*, lige så lidt som der efter landboforholdenes hele tilstand i Norge kunde opstå en klasse af livegne bønder svarende til Romernes *coloni* eller de gamle Tyskeres *hørigen* (Taciti Germania c. 25). Trællene var i Norge altid *hustrælle*, der helt og udelukkende var til sine herrers tjeneste. Man ser derimod almindelig, at de større jordegodsbesiddere overdrog visse af sine dueligste og påliteligste trælle som forvaltere *(ármenn)* at bestyre driften af deres gårde, og en således betroet træl synes efter F. L. IV. 57 også at have nydt personlig ret, nemlig en sextendedel af herrens.

Uaktet trællenes fuldstændige retløshed, synes dog deres stilling i det hele taget at have været ret god, og bedre end hos de gamle Græker og Romere. Bekjendt er historien om Erling Skjalgssöns trælle (Snorre, Olaf den helliges saga

kap. 22). Uaktet det gjaldt som regel, at hvad træellen erhvervede, tilfaldt hans herre (jfr. F. L. XIV. 10), synes det ikke at have været usædvanlikt, at herren gav sine trælle adgang til at fortjene noget for sig selv, og hvad de således fortjente (*orka* = peculium), blev deres egen ejendom, og herren synes ikke at have været anseet berettiget til vilkårlig at tage det fra dem (jfr. Gisle Surssøns saga, Gislasons udg. s. 80—81). Disponere derover kunde imidlertid træellen ikke uden til sine børns underhold; han „rådede kun for sin kniv“ (G. L. 56 og 57), og ved hans død måtte hans orke hjemfalde til herren, da træellens børn ingen arveret havde (G. L. 65 og 114). Den viktigste anvendelse, træellen deraf kunde gjøre, blev således at løskjøbe sig dermed. — En mærkelig bestemmelse indeholder den ældre Borgartings kristenret (II) kap. 15, der tillader selv træellen ustraffet at dræbe den, som han griber i samleje med sin kone eller datter[1]).

Også den *frie* mand kunde komme i træellestilling, *når han ikke formåede at betale sin gjæld* (skuldarmaðr), G. L. 71, jfr. F. L. X. 26 og B. R. 50. Men denne skyldtrældom ophørte igjen, såsnart gjælden blev betalt, og skyldtræellens retlige stilling var forskjellig fra de egentlige trælles, idet han navnlig også selv havde personlig ret, ligesom trældommen ikke gik over på hans afkom. Enhver ætbåren mand var berettiget til at *give* såvel sig selv som sit barn i pant for gjæld (gefa í skuld); dog måtte ingen give sit barn for større sum end 3 mark, men sin egen person kunde han

[1]) „Træellen skal gå til brønden og hente et spand vand og slå over dem, og bede sin måg at sove salig.“ — Den fribårne mand havde derimod efter samme lov ret til at hævne útukt med sin kone, datter, moder, syster, stedmoder, svigermoder, steddatter, sønnekone, kones syster og broders kone; den frigivne eller hans søn alene med sin kone, datter, moder og syster.

give for så stor sum, han vilde.[1]) Kreditor var endvidere berettiget til at *tage* sin insolvente debitor i skyldtrældom, hvis ikke hans frænder eller andre var villige til at udløse ham; men skyldnerens barn kunde ikke tages. Overgivelsen i skyldtrældom skulde ske til tinge eller i forsamling, og det skete var forbindende. Kreditor kunde bruge skyldtrællen og holde ham til arbejde på samme måde som sine øvrige trælle, og skulde lade ham få orke ligesom disse. Skyldtrællen nød ingen personlig ret lige over for sin herre, dennes kone og øvrige trælle; men lige over for alle andre beholdt han sin tidligere ret; deraf skulde herren tage sådan ret som for sin brytje, og det overskydende tilfaldt skyldtrællen selv. Det samme gjaldt i tilfælde af lejermål med skyldtrælkvinde (jfr. G. L. 198). Kreditor kunde overdrage sin skyldtræl til andre indenlands; men ikke for større sum, end gjælden udgjorde, og han måtte ikke sælge ham som virkelig træl (at mansali), under straf af at bøde det almindelige tegngilde, 40 mark, med mindre skyldtrællen løb bort eller forstak sig; ti derved tapte han sin frihed for bestandig. Omvendt havde skyldneren, hvis han ønskede at komme ud af forholdet, ret til i en halv måned at fare om i fylket og søge udvej til gjældens betaling. Fik skyldtrællen børn, pålå deres forsørgelse herren; men bekostningen herved skulde lægges til gjælden, indtil denne var stegen saa højt, at han ikke tyktes mere værd; siden gik børnenes forsørgelse over på frænderne. Skyldtrællens forsørgelse i hans alderdom pålå herren; men

---

[1]) En ganske mærkelig overensstemmelse viser sig i enkelthederne mellem dette forhold og det frivillige tjenesteforhold efter de gamle russiske love med de såkaldte *Zakupleni* eller *Naimiti*, der for en bestemt betaling, forud erlakt i form af lån, havde forpliktet sig til i en bestemt tid at arbejde for en anden, — se rektor *Bloms* afhandling om det russiske samfunds indre tilstand i Varjægtiden i Frederikshalds skoles program for 1870 s. 27 fgg.

denne havde dog den udvej at eftergive ham gjælden, medens han endnu var arbejdsfør; da pålå forsørgelsen frænderne. Var skyldtrællen trodsig og ikke vilde arbejde, og hans frænder heller ikke vilde løse ham, var herren berettiget til at lade ham dræbe eller lemlæste[1]).

Ifølge F. L. X. 39; B. R. 163 (jfr. Hkb. 40 og M. L. IV. 28) kunde endvidere arbejdsføre tiggere gribes af hvemsomhelst og behandles som trælle (fényta), hvis ikke de selv eller deres frænder løste dem med 3 mark. Samme bestemmelse indeholder den ældre Eidsivatings kristenret (I) kap. 45 om kvinder, som for med troldomskunster.

Ingen måtte sælge sin træl ud af landet, med mindre han havde gjort sig skyldig i misgjerninger, da herren i visse tilfælde endog var pliktig dertil (F. L. XI. 20, jfr. G. L. 20, 22 o. fl.). — Løb nogen træl bort fra sin herre og blev greben, var herren under straf af bøder pliktig at refse ham; udenlandsk træl skulde gildes. I pågribelsespenge (undingjalausn) var herren pliktig at betale en øre, hvis trællen grebes inden fylket; 2 ører udenfor fylket og inden lagdømmet, og ½ mark, hvis han grebes udenfor lagdømmet (G. L. 68 jfr. 69; F. L. X. 40).

Beskyldtes en træl for nogen misgjerning, kunde *tortur* anvendes for at bringe ham til bekjendelse; dog måtte han ikke derved gjøres udyktig til arbejde, og den således frembrakte tilståelse gjaldt ikke i rettergang som bevis, med mindre den stadfæstedes ved sikre kjendsgjerninger (G. L. 262; F. L. X. 40). Forsåvidt herren derimod

[1]) „Þá skal sá, er skuld á at hánom, eiga kost at høggva af hánom hvárt sem hann vill, ofan eða neðan.“ — At dette dog ikke har udtrykt den virkelige brug, men alene konsekvensen af den gamle grundsætning: at gjæld hæfter på skyldnerens legeme, — ganske som den bekjendte regel i de XII tavlers love hos Romerne: „tertiis nundinis partes secanto“ o. s. v., — synes aldeles sikkert.

selv overtog sagen, havde han, som det synes, altid adgang til at frigjøre sin træl med den almindelige ed efter sagens beskaffenhed, ligesom til at fritage trællen for refselse ved selv at erlægge bøder. I drabstilfælde faldt imidlertid efter G. L. 163 ansvaret ubetinget på herren, hvis han havde forsøkt at fralægge sin træl gjerningen, og eden faldt.

For adskillige forbrydelser, der for frie mænd medførte fredløshed eller bøder, var der for trælle fastsat *legemlig refselse.* For tyveri skulde efter G. L. 259 indfødt træl, i lighed med frie, halshugges, men udenlandsk træl pidskes. Ligeledes skulde trælle for arbejde på helligdage, kjødspisen på fastedage og børne-udsættelse, hvilket for frie medførte bøder, straffes med pidskning (G. L. 16, 20, 22; F. L. II. 2 og 28).

Hvis klædningsstykker (føt) var stjålne, og gjerningsmanden var ubekjendt, formodedes en træl at være den skyldige (F. L. XV. 8 og 15). Det samme gjaldt efter G. L. 154, når nogen blev dræpt i et følge, hvor en træl var med: „da er denne drabsmand, hvis de andre vil sikte ham derfor.“ På den anden side straffedes ikke den træl, som stjal i følge med fri mand, men ansvaret pålå udelukkende den frie (G. L. 261). Brukte en træl ulovlig anden mands hest eller båd, bødedes derfor intet; men ejeren kunde uden ansvar banke trællen (F. L. X. 44).

En træl kunde ikke være *vidne* uden alene om drab, øvet under voldelikt overfald på bonden i hans hus *(heimsókn)*, F. L. IV, 5; jfr. G. L. 86, der om *grænsetvistigheder* udtrykkelig siger, at vidnesbyrdet er gyldikt, når vidnet blot har sin frihed på den tid, det aflægger sin forklaring, om det end var træl den gang, da det gjorde erfaringen.

Trældommen kunde ophøre ved frigivelse *uden vederlag* eller ved *løskjøbelse.* Allerede, som det synes, kort efter

kristendommens indførelse havde gejstligheden udvirket den bestemmelse i loven, at der hvert år på lagtinget skulde frigives en træl af lagdømmet, skiftevis fra hvert af dets fylker, og ligeledes hvert år til julen frigives en træl af hvert fylke, skiftevis fra hvert af dets hereder. Vederlaget herfor til herren udrededes af hele det vedkommende fylke eller hered (G. L. 4 og 5, jfr. F. L. III. 19). — Ifølge G. L. 312 erholdt derhos den træl, som i kampen fældede en af landets fiender, til belønning sin frihed, og undertiden skjænkede vel også herren sin træl friheden af egen godhed eller til løn for udvist troskab eller viktige tjenester. Det almindelige var dog vistnok, at træliene selv kjøpte sig fri (G. L. 61; F. L. IV. 55).

Frigivelsen foregik på den måde, at herren førte trællen til kirke og lagde evangeliebogen på hans hoved, eller „satte ham på kiste" og erklærede ham for fri. Nogen formelig optagen i de frie mænds samfund, således som på Island, var i Norge ikke foreskreven. Derimod erhvervede trællen, hvis han blev frigiven, inden han endnu havde betalt mindst halvdelen af den vedtagne løsesum, efter Frostatingsloven ingen personlig ret lige over for andre end frigiveren selv; efter Gulatingsloven var den forrige herre i dette tilfælde berettiget til at inddrive den tilbagestående løsesum af ham med slag.

Selve frigivelsen skaffede dog kun trællen *personlig ret*; men han betraktedes fremdeles som hørende til herrens husstand (jfr. G. L. 296). Han var endnu i et år pliktig at arbejde for sin herre, og kunde ikke råde for mere end en ørtugs kjøb eller indgå ækteskab uden dennes samtykke; hans børn havde ingen arveret, men hvad han efterlod sig, tilfaldt herren (G. L. 56, 63 og 65; F. L. IX. 11 og 15), og hans børn fik ingen højere ret end han selv. Vilde han erholde

en større frihed, måtte han gjøre sit *frelses-øl*, d. e. et højtidelikt gilde på mindst 3 såld eller 9 mælers øl til vitterliggjørelse af sin frihed (G. L. 62; F. L. IX. 12). Hertil måtte den frigivne, som det udtrykkelig siges i Frostatingsloven, have sin forrige herres tilladelse. Til gildet skulde han indbyde herren og dennes hustru og give dem plads i højsædet, hvis de kom; indfandt de sig ikke, skulde han lade højsædet stå ledikt; ikke skulde han indbyde deres uvenner. Den første aften skulde han, hvad enten herren var tilstede eller ikke, byde ham den såkaldte løsingspenge, 6 ører; modtoges de ikke, skulde han atter frembyde dem næste morgen; men hvis de heller ikke da blev modtagne af herren eller nogen på hans vegne, gjaldt det dog lige meget. Efter frelsesøllet fik den frigivne efter Gulatingsloven fuld rådighed for kjøb og giftermål, og efter F. L. X. 35 jfr. B. R. 47 forhøjet personlig ret; hvorimod han efter F. L. XI. 23 fremdeles ikke kunde råde for andre kjøb end at leje sig den jord, han behøvede, og kjøbe såkorn indtil 6 ørers værd, men til alle andre handler, sålænge tyrmselforholdet varede, måtte have sin forrige herres samtykke. Det synes derhos efter Frostatingsloven at have været nødvendigt, at den frigivne i ethvert tilfælde gjorde sit frelsesøl, når han vilde erhverve jord og nedsætte sig som bonde i bygden; hvorimod det efter Gulatingsloven omvendt synes, at den frigivne, som erhvervede jord (er frjáls fellr á jörd), derved blev befriet for at gjøre frelsesøl. Fritagne for at gjøre frelsesøl var de, som var skjænkede friheden uden nogen betaling eller afgift, altså vistnok også de ifølge G. L. 4 og 5 samt 312 frigivne trælle; endvidere de trælle, som kongen frigav, og naturligvis også tybårne børn.

Den frigivne vedblev dog, selv efter at han havde gjort sit frelsesøl, eller selv om han var befriet for dette, fremdeles at stå i et strengt *afhængighedsforhold* (þyrmsl) til sin

forrige herre (G. L. 66 og 67; F. L. IX. 10, 11 og 16). Den frigivne måtte på ingen måde optræde mod sin herre, ikke efterstræbe hans liv eller gods eller fornærme ham i ord eller gjerning; ikke gå irette mod ham uden for at værge sin egen sag, og ikke bære vidne imod ham; ikke være i flok og følge med hans fiender, eller gå hans overmænd tilhånde uden hans tilladelse; han måtte ikke engang forlade fylket eller landet uden hans forlov, — alt under straf af atter at falde tilbage i trældom og have sit gods forbrudt, så at han måtte løskjøbe sig pány. På den anden side var den forrige herre forpliktet at sørge for sine frigivne i nød (vørn);[1]) han opppebar bøder for lejermål med frigiven kvinde og tog arv efter sin frigivne og dennes afkom indtil 9de led, når de ikke efterlod nære frie slæktninge (jfr. G. L. 106). Herren havde derimod efter G. L. 63 kun ganske undtagelsesvis nogen plikt at forsørge den frigivnes børn, med mindre han havde taget arven efter deres forældre, som ikke havde gjort sit frelsesøl; medens Frostatingsloven ubetinget pålægger faderens herre at forsørge 2 tredjedele og moderens en tredjedel af sine frigivnes efterladte børn i trangstilfælde. — Dette gjensidige afhængighedsforhold, der ganske svarede til Romernes klientel, siktede vistnok ikke mindre til den frigivnes eget end til herrens tarv. Ti den frigivne selv var ikke ved fødselen medlem af nogen æt, og stod således ene i samfundet; først af hans efterkommere opstod efterhånden en ny æt frie mænd; men sålænge til

[1]) Nogen tilsvarende forpliktelse til at forsørge sin herre, om han kom i trang, pålå ikke den frigivne; det vilde ikke stemmet med de gamles begreber om den fribårne mands værdighed, at han skulde blive „sin løsings umagi.“ Kun hvor trællen var frigiven uden noget vederlag, var han efter G. L. 129 forpliktet at give sin forrige herre underholdningsbidrag (fóstrlaun), hvis denne kom i yderlig nød.

disse gjennem et tilstrækkelikt antal slægtled havde vundet en befæstet stilling, tiltrængte de en støtte i en af de ældre ætter. Tyrmselforholdet omfattede derfor ikke alene den frigivne selv og hans forrige herre, men strakte sig også til de nærmeste efterkommere på begge sider. Efter Gulatingsloven omfattede det alene den frigivne selv og hans børn samt herren og dennes børn; efter Frostatingsloven, der i hele dette forhold er strengere, ophørte det først i femte led, så at den frigivnes sønnesøns sønnesøn var fuldkommen bonde og fri for tyrmsel; dog synes denne lov endnu at have regnet alle den frigivnes efterkommere fra hans sønnesøn til og med 8de generation som en ringere klasse af bønder *(rekspegnar)*, se F. L. X. 35 jfr. IX. 10, der dog er noget uklare[1]. Giftede en frigiven sig med en fribåren kvinde, blev efter G. L. alle børnene, men efter F. L. IX. 11 kun en tredjedel af dem, henregnede til moderens æt (hverfa í hit betra kyn) og følgelig frie for tyrmsel. Æktede en fribåren mand en frigiven kvinde, måtte hun efter F. L. IX. 16 bøde 3 mark til sin herre; men deres børn blev alle frie for tyrmsel. Frie for tyrmsel var endvidere tybårne børn (G. L. 57 slutn. og 104; F. L. X. 47) samt efter F. L. IX. 13 de, som bønder eller kjøbmænd løskjøpte af trældom ude på sine rejser; dog var den, som havde løskjøpt disse, pliktig at forsørge dem i trang, og han arvede dem, hvis de ikke havde gjort sit frelsesøl. Endelig kunde den frigivne også med herrens samtykke frikjøbe sig for tyrmselen, og i dette tilfælde behøvede han heller ikke at gjøre frelsesøl (F. L. IX. 14).

---

[1]) F. L. IX. 10 kunde måske også forståes således, at kun den frigivnes sønnesøn og dennes søn henregnedes til rekstegner. Dette bestyrkes derved, at loven på andre steder stiller de årbårne mænd i umiddelbar modsætning til tyrmselmænd, uden at nævne nogen mellemklasse, se X. 46 og XIII. 15. Jfr. Munchs hist. II. s. 967.

Bevis for sin frigivelse og for at have gjort sit frelsesøl pålå det altid den frigivne at føre (G. L. 66; F. L. IX. 12; B. R. 47). Havde nogen imidlertid i 20 år upåtalt levet og handlet som fri mand, da var han dermed fri, „hvis han vilde det,“ og befriet såvel for tyrmsel som for at gjøre frelsesøl. — Dersom nogen forsøkte at vindicere en frigiven som sin træl, og denne lovligen beviste at have gjort sit frelsesøl, synes han efter F. L. IX. 10 tillige at være bleven fri for tyrmsel til den mand; omvendt havde den, der påstod at være befriet for tyrmsel, uden at kunne bevise det, forbrudt alt sit gods til herren.

Trællevæsenet ophørte i Norge henimod slutningen af det 12te århundrede. Den sidste gang, trældom forekommer i sagaerne, er ved slaget på Re 1163, hvor det siges, at kongens trælle plyndrede Sigurd jarls lig (Snorre, Magnus Erlingssøns saga kap. 14). Kristendommens indflydelse og vikingelivets ophør måtte nødvendigvis medføre, at den afgang, som ved frigivelser og frikjøbelser fandt sted, sjældnere og sjældnere blev erstattet. I erkebiskop Sigurds kristenret af 1244 (F. L. III. 19) er derfor også den lovbestemte årlige frigivelse af trælle ombyttet med en vejarbejdsplikt, og bestemmelsen i Håkon Håkonssøns retterbod i F. L. Indl. 20 vidner om, at der, som følge af trældommens ophør, er indtraadt et nyt og stærkt savn af frie arbejdsfolk. I den nyere lovgivning er alle spor af trældommen forsvundne.

I Sverige og Danmark afskaffedes trældommen først over et århundrede sednere, og i de øvrige germaniske lande bestod den endnu længere.

V. C. W. SIBBERNS DAGBOG PAA EIDSVOLD

fra 10de April til 17de Mai 1814.

MEDDELT AF M. BIRKELAND.

Forfatteren af de efterfølgende dagbogs-optegnelser, Valentin Christian Wilhelm Sibbern, mødte i rigsforsamlingen paa Eidsvold sammen med sin broder Henrik Fredrik Arild Sibbern, begge som repræsentanter for de militære afdelinger, de tilhørte. Valentin Sibbern, den ældre broder, født 1779 i Rygge præstegjeld paa Værne kloster, en adelig sædegård, som nu i halvandet århundrede har været i familjen Sibberns besiddelse, var dengang major ved det akershusiske ridende jægerkorps. Fra vuggen af bestemt for den militære stand, der havde været arvelig i familjen, — allerede fire år gammel fik han, som dengang hyppig var Tilfældet med højere stående officierers sønner, sekondløjtnants bestalling, — havde han til den militære opdragelse føjet juridisk uddannelse og i 1802 underkastet sig norsk juridisk examen med bedste karakter. I sit distrikt Smålenene, til hvis største jordegodsejere han hørte, var han ligeså agtet som af sine militære kammerater. Dette forklarer den besynderlige strid, som opstod, idet tvende valgkorporationer gjorde fordring paa, at han skulde repræsentere dem ved rigsforsamlingen paa Eidsvold. Som major mødte han i Christiania den 12te marts 1814 ved det valg, som det akershusiske jægerkorps skulde foretage på en repræsentant til rigsforsamlingsn, og blev selv valgt. Ni dage efter, den 21de marts, mødte han som valgmand for Rygge præstegjeld ved valgforsamlingen for Smålenenes amt og blev ogsaa der valgt. På det sidste sted havde han i forvejen gjort forsamlingen opmærksom paa, at han allerede ifølge sine militære kammeraters vilje indtog den stilling, som der her var spørgsmål om at kåre ham til; men amtmand Sommerhjelm, der bestyrede akten, mente, at han som national og den hele tid hjemmeværende officier med god grund kunde vælges af sin egen bygd, og at denne, når valget foretoges i gyldige former, ikke kunde renoncere på ham, men at korpset i så

fald måtte foretage nyt valg. Under den skriftveksel, som herved foranledigedes, negtede korpset at give slip på sin repræsentant, som ikke let kunde erstattes af nogen anden. Amtmanden i Smålenene henvendte sig da til regenten, prins Christian Fredrik, med en kraftig forestilling, hvori han fremhævede, at en valgkorporation som Smålenenes amt, „der udgjorde 21 kirke-sogne“, paa grund af folkemængden, indbyggernes borgerlige stilling o. s. v. måtte have fortrinet for et ridende jægerkorps, og at amtet ikke kunde gjøre noget bedre valg, „da såvel hans borgerlige stilling som især hans ædle karakter, retsindighed og kundskabs-evne gjorde ham værdig til valget.“ Prinsen resolverede, „at der intet kan være imod, at major v. Sibbern modtager amtets valg og saaledes møder ved folkeforsamlingen saavel paa dettes som korpsets vegne“. Sin endelige afgjørelse fik striden imidlertid først ved fuldmagternes prøvelse paa Ejdsvold, hvor Sibbern antoges som repræsentant for jægerkorpset, medens den derved ledige plads for Smålenenes amt blev stående ubesat.

Hædret ved dette dobbelte valg tog Sibbern, i en alder af ikke fuldt 35 år, sæde i landets konstituerende forsamling, hvor han gjorde sig bemærket som en „retsindig, livlig, i debatterne med følelse for sagerne og deres bedste udfald virksomt deltagende mand“ [1]). Om hans varme interesse for forhandlingerne, hans omhyggelige overvejelse af diskussions-gjenstandene, hans humane opfattelse af divergerende anskuelser bære også de optegnelser, som her forelægges almenheden, det klareste vidnesbyrd. Skjønt han, i lighed med de andre militære paa rigsforsamlingen, for det meste iagttog en forsigtig tilbageholdenhed i de politiske hovedspørgsmål, synes det dog at skimte frem, at hans opfattelse af den politiske stilling nærmede ham til oppositionspartiet på Ejdsvold, hvis mest fremtrædende talere oftere i dagbogen omtales med udtryk af agtelse og velvilje. Det varede heller ikke stort længere end en uges tid efter forsamlingens sammentræde, førend Sibbern allerede af de eksalterede selvstændighedsmænd og i den hofkreds, som omgav Christian Fredrik, betegnedes som „vaklende“ og heldende til de „ildesindede.“ Af sin ven major F. L. Brock, adjutant hos prinsregenten, blev han underrettet om de rygter, som vare i omløb, og som man synes at have fundet

[1]) Wergelands udtryk i hans Const. Hist. II, 26.

bestyrkede derved, at oppositionen ved komitévalg havde givet ham sin stemme. Vel bekjendt med, hvor løst forrædernavnet dengang sad på manges læber, fandt han sin ære krænket ved den omtale, han var udsat for, og omgikkes et øjeblik med den tanke at forelægge sine medrepræsentanter en trykt erklæring angående sine politiske synsmåder; men det lykkedes Brock, som ængstedes ved den opsigt, et sådant skridt vilde gjøre, at give en saavidt tilfredsstillende forklaring, at Sibbern opgav sit forsæt. Udkastet til den paatænkte erklæring er bevaret sammen med dagbogen, og dens hovedindhold fortjener at gjengives her som et vidnesbyrd om hans politiske standpunkt. Han fremstiller sine politiske anskuelser således:

„1. Jeg anseer enhver frivillig og underordnet Forbindelse med Naboriget Sverige ikke alene som stridende mod den høitidelige Ed, vi have aflagt, men endog aabenbar til vor Fordærv, fordi det er stridende mod Nationens almindelige Villie, fordi det National-Had, der unegtelig har Sted mellem begge Nationer, vilde lede til de ulykkeligste Optrin, og fordi vor væsentligste Mangel, Korn, tillige er Sveriges Mangel, og vi saaledes end ikke heller i saa Henseende kunde have mindste Nytte af denne Forbindelse.

2. Jeg anseer paa Grund af samme høitidelige Ed enhver underordnet Forbindelse med hvilkensomhelst anden Stat som stridende mod Nationens Ønske, med mindre den, naar Saadant engang skulde blive Tilfældet, dertil udtrykkeligen gav sit Samtykke.

3. Jeg anseer det for denne Rigsforsamlings Pligt og overensstemmende med dens Værdighed at undersøge Nationens indvortes Tilstand og, forsaavidt muligt og samme kan være overensstemmende med Diplomatiken, Nationens Forhold til fremmede Magter, ikke for deraf, om end vore Hjælpemidler og Ressourcer for Øieblikket muligens kunde være faa, at avle Mismod og Utilfredshed med hvad vi selv frivilligen have gjort, men fordi det, som meldt, er vor Pligt, og fordi man saaledes bedre og sikrere understøtter det om endog skrøbelige Hus, naar man kjender dets Mangler.

4. Jeg anseer det endelig (ikke for at sige Landets ophøiede Regent en Smiger, thi hvorlidet vilde dette af min Mund kunne interessere ham, men fordi jeg nu engang er tvungen dertil) for en sand uskatterlig Lykke, der muligens har reddet Landet fra Anarchiets Rædsler, at Hans Kongelige Høihed Prinds Christian Fredrik til Dan-

mark og Norge i denne Farens Stund har været hos os, og troer ene ham blandt alle Europas Fyrster berettiget og fortrinligen skikket til at være Norges Konge."

Hvor stærkt end tilslutningen til selvstændighedspartiet er fremhævet i denne erklæring, ser man dog tvivl træde frem, som forklare den mistro, der gjorde sig gjældende hos de ivrigste selvstændighedsmænd. Sibbern udtaler sig kun mod en underordnet forbindelse med Sverige eller en anden stat og synes at reservere sig mod at være fiendtlig stemt mod en ligeberettiget union, en mulighed, som lå aldeles udenfor majoritetens tanke. Ligeledes fastholder han rigsforsamlingens ret til at undersøge landets indre og ydre forhold, — efter majoritetens betragtningsmåde det farligste punkt for selvstændighedspolitiken. Jacob Aall[1]) har uden videre henregnet såvel Sibbern som oberst Stabell, der af major Brock stilledes i samme klasse, til oppositionspartiet. På det overordentlige storthing i 1814, da Sibbern mødte som repræsentant for den del af Smålenenes amt, der ej var besat af de Svenske, viste det sig også, at han ikke var imod en med nationens ære og selvstændighed stemmende forening med Sverige. Han valgtes til medlem af den komité, som forhandlede med de svenske kommissarier angående de i anledning af unionen nødvendige forandringer i grundloven. Forinden forhandlingerne herom begyndte i Storthinget, udtalte han i et kort foredrag den 25de oktober 1814 sin forvisning om, at der vilde kunne tilvejebringes de fornødne garantier for Norges frihed og selvstændighed under forbindelsen med nabofolket.

Sibberns deltagelse i de to nationalforsamlinger, der grundlagde den nye statsorden, blev bestemmende for hans senere livsbane. Han forlod den militære karriere og traadte over i den civile statstjeneste. Den 28de november 1814 udnævntes han til amtmand i Smålenenes amt. I 1822 blev han stiftamtmand over Akershus stift, hvormed amtmandsembedet i Akershus dengang var forenet, ligesom han vedblev bestyrelsen af Smålenenes amt. Som storthingsmand mødte han for Smålenenes amt i 1815—16, 18, 21 og 22 og for Kristiania by 1824. I 1830 indtrådte han i kongens råd og fungerede som statsråd indtil 1850, da han tog sin afsked i en alder af henved 71 Aar.

[1]) Erindringerne, Langes udg., s. 419.

Medborgeres tillid og agtelse fulgte ham paa hans lange offentlige bane.' Han døde den 1ste januar 1853.

Hans dagbogs-optegnelser fra Ejdsvold, som i det efterfølgende gjengives med nogle uvæsentlige stilistiske ændringer og med nogle tilføjede anmærkninger, ere af familien velvillig overladte den historiske forening til udgivelse. De afgive i forbindelse med de tidligere trykte ligeartede optegnelser af Ejdsvoldsmændene Christie, F. Schmidt, Bryn og N. Wergeland et værdifuldt bidrag til hine mindeværdige dages historie.

Første Paaskedag den 10de April. — De Deputerede forsamlede sig ved Eidsvold Kirke, i hvilken Gudstjenesten var bestemt til Kl. 11; en betydelig Folkemængde var der tilstede. Regenten ankom Kl. omtrent 11½, og idet han gik gjennem de Deputerede, der udenfor Kirkedøren havde opstillet sig i tvende Rader, sagde han: Lader os i Herrens Hus nedbede Guds Velsignelse til det store Verk, vi i Dag paabegynde. Gudstjenesten begyndte derpaa i sædvanlig Orden, og Professor Leganger prædikede over Dagens Evangelium. Med Prædikenen var man i Almindelighed ikke fornøiet; den var meget lang, krybende for Regenten, og Slutningen, om jeg saa maa sige, dumdristig. Efterat han omtrent en Times Tid havde talt om Jesu og den Mennesket ved ham forskaffede Udødelighed, gik han over paa Anvendelsen og forsikrede os, at ligesom Jesus havde erhvervet sig Udødelighed omsider ved sit Livs Opofrelse, saaledes maatte Mennesket ikke heller kunne vente dette høieste Gode, uden efter megen Kamp og Møie. Jeg overlader til Theologer at bedømme, om dette er rigtigt; efter min Smule Formening tør vi vel Alle, den som arbeider, og ikke arbeider, vente at naae Udødelighed; men om vor tilkommende Lyksalighed er vel egentlig Spørgsmaalet. Omsider hilsede han da, i enkelte Taler, stilede til enhver især,

Regenten og Norges første National-Forsamling, og talede her, naar jeg undtager, at han, som foranført, strøede for megen Virak for Regenten, efter min Formening virkelig vakkert; endelig endte han, efter at have givet Vink om, at kun i Eens Hænder kan Regjeringen sikrest føres, saaledes: Glad nedlægger Oldingen i Embeds-Aar, Oldingen blandt Mennesker, nu sit sneehvide Hoved i den allerede aabne Grav, thi han har seet sit elskede Fødelands opgaaende Herlighed, han har seet Landets tilkommende Fader og — (her gjorde han virkelig en Pause, som vilde han endnu betænke sig) Konge. En stor Del af os var af den Formening, vi strax kunde vende tilbage, haabende, Professor Leganger velvilligen vilde sørge for alt det Øvrige, som han havde sørget for Kongens Udnævnelse. Høitideligheden i Kirken endtes med, at samtlige de Deputerede offrede Hr. Professoren, saa han sandelig fik et temmelig klækkeligt Offer. Fra Kirken drog man i en uoverseelig Skare af Vogne, Kjerrer, Karioler &c. til Eidsvold Verk, hvor man samledes i en stor Sal og strax i alphabetisk Orden blev opraabt for derefter at legitimere sig som Deputeret og overlevere sine Adresser. Hver enkelt Deputation blev til den Ende indladt i en anden Sal, hvor Regenten modtog samme, svarede enhver især noget Forbindtligt paa den korte Tale, man ved Overrækkelsen af Fuldmagterne holdt til ham, og overleverede dem til Etatsraad Holten, som igjen til enhver af de Deputerede gav en Billet med Paaskrift: Adgang til Rigsforsamlingen paa Eidsvold for N. N. I samme Sal, som Regenten staaende modtog Deputationerne, sad Conferentsraad Sommerhjelm med Biskop Bech paa høire og Biskop Bugge paa venstre Side, modtoge Fuldmagterne med Adresserne fra Etatsraad Holten og førte dem under Nr. til Protocols. Hermed sluttedes Forhandlingerne for den Dag.

De Deputerede, der bestaae af 113 Personer, spiste et forsvarligt Middagsmaaltid, og spiste de Deputerede fra Stiftsstæderne ved Regentens eget Taffel, ved hvilket, foruden disse, Regjeringsraaderne, Biskoperne &c. vare tilstede.

Mandag den 11te April. — Man var bestemt at møde Kl. 9½, og efterat vi havde taget en tilstrækkelig Frokost med fornøden Madeira (tænk, hvor vi leve paa Statens Bekostning) opmarscherede vi, atter efter alphabetisk Orden, i Høitidssalen. Denne er temmelig lang, men meget smal og altfor liden for et Personale af over 100 Mennesker. Paa hver Side ere tvende Rader Bænke, beklædte med rødt, ikke meget fint Klæde; øverst for Enden staaer paa en Forhøining en forgyldt Lænestol, ved Siden nedenfor tvende Borde til Secretairerne; Christian den fjerde hænger nydelig malet paa Væggen. Efterat vi alle der vare forsamlede og havde stillet os ved Bænkene paa begge Sider, optraadte i høitidelig Procession parvis, dragende gjennem den lange Række og stillende sig paa høire og venstre Side af den forgyldte Lænestol, først samtlige Adjutanter, derpaa Kammerraad Holst og Thulstrup, Falbe og Treschow, Bergh og Vibe, Biskoperne Bugge og Bech og endelig Regjeringsraaderne Tank og Aall, Collett og Sommerhjelm, Haxthausen og Schmettow, alt i opstigende Orden, indtil endelig Hans Kongl. Høihed sluttede det høitidelige Optog og nedlod sig paa Lænestolen. Efterat Alting var i Orden, reiste han sig og holdt en Tale til Rigsforsamlingen, hvori han opmuntrede den til at paabegynde og fuldende det vigtige Fædrenelands-Anliggende med Visdom, Enighed og Fædrenelandssind, formanende Enhver til frimodigen at yttre sine Tanker, søgte at gjendrive den Mening, som kunde Norge ei være en selvstændig Stat, og henviste os i saa Henseende til vore Forfædre, tilkjendegav os, at Regjerings-Raadet var befalet

at meddele os alle de Oplysninger om Landets financielle og øvrige Forfatning, som Tidens Korthed havde gjort mulig at tilveiebringe, og sluttede endelig med, at han som Landets Regent havde tilskrevet alle de Magter, med hvilke Norge behøvede at staae i venskabelig Forbindelse, men at Isen og Norges Beliggenhed endnu havde gjort det umuligt at erholde de forventede Svar. Kun Sverige havde sendt hans under 6te Marts Kongen tilskrevne Brev ubrukket tilbage. Han satte sig derpaa, anmodede de Deputerede om at gjøre det samme, og befalede Etatsraad Holten at oplæse formeldte Kongen af Sverige tilskrevne Brev først i Originalen paa Fransk og derefter Oversættelsen. I dette søgte han med muligste Veltalenhed at bringe Kongen af Sverige til at respectere et frit Folks selvtagne Beslutning, spurgte ham, hvorledes de Motiver, efter hvilke Kronen Sverige i Begyndelsen af Krigen havde grebet til Vaaben, kunde forenes med de erobringslystne Grundsætninger, den nu viste, og veltede til Slutningen alle de uberegnelige Ulykker, som en Krig mellem begge disse Nabostater kunde afstedkomme, paa Hans svenske Majestæts Samvittighed. Han overdrog nu til Forsamlingen at vælge sig en Præsident, Vice-Præsident og Secretair. Valget faldt for de første 8 Dage paa Kammerherre P. Anker til Præsident, Etatsraad og Justitiarius i Stiftsoverretten i Throndhjem Rogert til Vice-Præsident og Sorenskriver Christie fra Bergen til Secretair; de nærmeste Stemmer til Præsident og Vice-Præsident havde Hegermann og Sverdrup, til Secretair Justitsraad Diriks. Efterat Prindsen havde bekjendtgjort dette Valg, lykønskede han Vedkommende til deres Udnævnelse, anbefalede Forsamlingen endnu en Gang Enighed og Mod, og afgik med sit Følge[1]). Under hele denne Forhandling, der vel omtrent

[1]) Efter de beretninger, som N. Wergeland (Breve fra Eidsvold

varede 2½ Time, maatte Regjeringsraader &c. blive staaende paa begge Sider af Regenten. Da denne var aftraadt, kom Rigsforsamlingen endnu overens om, at en Committee skulde indtil den følgende Dag udkaste Grundregler for Præsidentens Pligter, Formen, hvorefter Forhandlingerne daglig skulde fremmes, og en Tak-Adresse til Regenten. Til denne Committee, der foruden Præsident, Vice-Præsident og Secretair skulde bestaae af 6 Medlemmer, valgtes: Sverdrup, Falsen, Hegermann, Omsen, Wergeland og Diriks. Nu endtes Forhandlingerne for i Dag; man spiste, de Deputerede for Agershus Amt, Agershusiske ridende Jæger-Corps, Agershusiske Skarpskytter-Regiment, Arendal og Artilleriet, Bønder og Under-Officierer incl., ved Regentens eget Taffel, og drak, under Oplandske Regiments Musik, Skaaler paa Fædrelandets Velgaaende, hvortil en Sang var forfattet af Rein.

Tirsdag den 12te April. — Udkastet til de igaar bestemte Politi-Love vedtoges med faa Forandringer; disse blive trykte. Herpaa oplæstes Tak-Adressen til Regenten, og efterat Præsidenten havde spurgt, om den saaledes fandt Rigsforsamlingens Bifald, opstod Wergeland og i en saare vel gjennemtænkt og grundig Tale formente, at i Tak-Adressen tillige burde tilføies, at National-Forsamlingen ansøgte Hs. Kongl. Høihed om fremdeles at vedblive Statens Ror, indtil Rigsforsamlingens Forhandlinger vare tilendebragte;

---

s. 7 f.), Jacob Aall (Erindringer, Langes udg. s. 393) og Fr. Schmidt (Dagbøger, s. 150 f.) have leveret, foregik valget af præsident, vice-præsident og sekretær, efterat prinsen havde forladt forsamlingen. Men Sibberns fremstilling bestyrkes ikke blot ved et andet rigsforsamlings-medlems, dengang byfoged, siden amtmand G. Wulfsbergs utrykte dagbog, men også ved udtryksmåden i de officielle forhandlinger.

thi, sagde han, den Magt, med hvilken Hans Kongl. Høihed nu regjerede, skjønt det vistnok var høist velgjørende for Staten, at den i Farens Øieblik af ham var antaget, kunde dog ikke ansees aldeles lovlig, og først nærværende National-Forsamling kunde give den Lovs-Kraft. Han foreslog derfor ogsaa, man troer i Ironi, en Tak-Adresse til de Mænd, som første Gang paa Eidsvold havde raadet Regenten [1]). Sagen debatteredes heftig for og imod; endelig opstod Wedel og formente, at skjønt det vel ingen Tvivl var underkastet, og rimeligvis heller ikke paatvivledes af Nogen i National-Forsamlingen, at Majestæten nu var i dens Hænder, troede han dog, for ikke at begynde vore Forhandlinger med Splidagtighed, at man burde lade Tingen gaae i dens nærværende Gang og lade den foreslaaede Tak-Adresse uforandret passere. Disse Grunde fandt almindeligt Bifald, og Wergelands Forslag faldt igjennem; han er imidlertid ikke desmindre den conseqvente uforfærdede Mand. Nu valgtes en Committee, der skal gjøre Forslag til Rigsforfatningen, og disse ere de, som i medfølgende Liste ere betegnede med skrevne Tal foran [2]). Forhandlingerne endtes for idag.

Onsdagen den 13de April. — Paa Rigsforsamlingens igaar Regenten ved en Deputation tilstillede Adresse modtog man i Dag hans skriftlige Svar, hvis Indhold omtrent

---

[1]) Wergelands tale (aftrykt i sønnens Constitutions-Historie II, bil. s. 20—22), var vistnok alvorlig ment ogsaa med hensyn til taksigelsen til de mænd, der paa det foreløbige Ejdsvoldsmøde havde udtalt sig for nationens suverænitet; men hans betragtningsmåde var saa formel og juridisk, at den let maatte fremkalde misforståelser (jævnf. N. Wergelands Fortrolige Breve fra Eidsvold s. 9—12).

[2]) Listen mangler. Konstitutions-komiteens medlemmer vare: Hegermann, Falsen, Sverdrup, Jac. Aall, Rein, P. Motzfeldt, Rogert, Wedel-Jarlsberg, Diriks, Wergeland, Stabell, Omsen, Fr. Schmidt, Petersen og Middelfart.

var følgende: Enhver Erkjendtligheds Ytring fra det norske Folk var ham behagelig, hvor meget mere da denne fra Rigets udvalgte Mænd; hans Overbevisning sagde ham, at han havde udrettet noget Godt for Norge, og hans høieste Bestræbelse skulde gaae ud paa at udrette end mere; han bad Præsidenten at tilkjendegive Rigsforsamlingen sin Erkjendtlighed og sin Tak. Præsidenten tilkjendegav derpaa, at den udvalgte Committee først paa Fredag den 15de April kunde forelægge Rigsforsamlingen de af den foreslaaede Grundtræk til Norges tilkommende Regjeringsform.

Fredagen den 15de April. — Præsidenten forelæste de af Committeen fremsatte Grundprinciper for Norges tilkommende Regjeringsform saaledes: 1. Norge bør være et indskrænket arveligt Monarki. 2. Folket bør udøve den lovgivende Magt gjennem sine Repræsentanter. 3. Folket bør ene have Ret til at beskatte sig gjennem sine Repræsentanter. 4. Krigs- og Freds-Retten tilkommer Regenten. 5. Regenten bør have Ret til at benaade. 6. Den dømmende Magt bør være særskilt fra den lovgivende og udøvende. 7. Trykkefrihed bør finde Sted. 8. Den evangelisk-lutherske Religion bør forblive Statens og Regentens Religion. Alle Religions-Secter tilstedes fri Religions-Øvelse; dog ere Jøderne fremdeles udelukkede fra Adgang til Riget. 9. Nye Indskrænkninger i Næringsveie bør ikke tilstedes. 10. Personelle eller blandede arvelige Forrettigheder bør ikke tilstaaes Nogen for Fremtiden. 11. Statens Borgere ere i Almindelighed lige forpligtede til i en vis Tid at værne om Fædrenelandet, uden Hensyn til Stand, Fødsel eller Formue. Nærmere Bestemmelser og Indskrænkninger vil blive at tilføie foranførte Grundsætninger ved Statsformens Udarbeidelse; — og tilkjendegav derpaa, at da ifølge de foreløbigen antagne Politi-Love intet Rigsforsamlingen gjort Forslag maatte

delibereres om, før den følgende Dag, vilde de her fremsatte 11 Grundprinciper først i Morgen blive at gjennemgaae, og hævede derpaa Forsamlingen for i Dag.

Løverdagen den 16de April. — Efterat man var samlet i Rigsdagssalen og enhver Deputeret (som i Politi-Lovene ved vigtige Anliggender er befalet) havde forevist sit Tegn, oplæstes atter Grundtrækkene og skredes derpaa til Deliberation om den første Grundregel. Capitain Holck af Bergenhusiske Infanteri-Regiment fremstod, og troede, at første Grundprincip burde udvides saaledes: at Norge burde være et indskrænket, arveligt og udeleligt Monarki og dets Regent føre Navn af Konge. Flere af os, hvoriblandt ogsaa jeg, skjønt vi i Hovedsagen vare enige med Capitain Holck, troede dog, at denne vigtige Tilsætning til Grundregelen burde, som et særskilt Forslag, i Medhold af Politi-Lovene først fremsættes i Dag og derefter komme under Qvæstion den følgende Dag, og fremførte vore Meninger i denne Henseende; Falsen troede, at da den af Committeen fremsatte Grundsætning udtrykkelig nævnte Navnet Monarki, maatte ogsaa sammes Regent være Konge, og var derfor af den Formening, at det fremsatte Tillæg strax kunde voteres paa tilligemed Hovedqvæstionen; Flere talede i denne Henseende pro et contra, indtil Wergeland forlangte Ordet. I en meget vidtløftig og skreven Tale søgte denne derpaa at oplyse, hvilken der var den bedste Regjerings-form, og da han, efter omtrent at have talt en liden halv Time, var kommen saavidt, at han af de gamle Grækere og Romere vilde bevise, at det rene Democrati langtfra ikke var det bedste, raabtes der af en 5 à 6 Stemmer i Forsamlingen: Til Sagen! (NB. Efter Politi-Lovene har Præsidenten Ret til, naar den Talende er for vidtløftig og især gaaer udenfor Materien, at paalægge Taleren at holde sig til

Sagen). Wergeland taug, og en almindelig Taushed herskede et Øieblik efter dette vistnok upassende Udbrud af Forsamlingens Misnøie. Præsidenten reiste sig, tilkjendegav de Deputerede, at ene han, efter Lovene, var berettiget, om fornødent gjordes, at erindre Taleren om sin Skyldighed, og bad derfor Wergeland at vedblive. Denne vedblev omtrent endnu 10 Minutter og fandt omsider efter megen Gransken, hvad den største Del af os, om ikke alle, intet Øieblik havde tvivlt om, at det indskrænkede Monarki var den passeligste Regjeringsform; men da han nu derfore fremdeles, meget vidtløftigen, vilde fremføre sine Grunde, og man saa, han endnu havde flere Sider i Folio tilbage, tabte selv Præsidenten Taalmodigheden, bad Wergeland, hvor godt og rigtigt det Fremførte end var, at han dog ikke vilde læse videre, men vedlægge samme Protocollen, da den største Del vist allerede forud med ham vare enige i, at det indskrænkede Monarki havde Fortrinet, og saaledes al videre Deduction i denne Anledning kun ledede til ufornøden Vidtløftighed. Wergeland taug; og Provst Middelfart gjorde, foranlediget ved hans lange Tale, det Forslag, at ingen Talende maatte beholde Ordet længere end i det høieste et Qvarter, hvis Besvarelse dog indtil videre blev udsat. Endnu talede Mange for og imod det af Capitain Holck fremførte Tillæg, indtil man endelig enedes om at føre Enhvers Stemme til Protocols og da lade Pluraliteten decidere. Holcks Forslag gik igjennem med 78 Stemmer mod 33, hvoraf de 29 blot vilde holde sig til den af Committeen fremsatte Qvæstion, 1 St. (Moses) stemmede for en Regent; 1 Do. (Wergeland) for en Konge, dersom det bevises, at Norge kan underholde en saadan med den passende Glands, og 2de Do. (Hount og John Sørbrøden) vel for en arvelig Konge, dog med Undtagelse, at om den nærmeste Thronarving var van-

vittig, eller saa omtrent, valgtes en anden Prinds af Blodet. Saaledes blev den første Grundsætning med Tilføiende: at Riget skal være udeleligt og dets Regent føre Titel af Konge, til Lov. Den anden Qvæstion gik igjennem uden synderlig Debatte og den 3die uden al Modsigelse. Den 4de, ligesom den omhandler Krig og Fred, antændte i Forsamlingen Krigen paany; en stor Del vilde aldeles ikke tilstede Kongen den Ret at erklære Krig, beraabende sig paa de grændseløse Ulykker, denne som tiest afstedkom; Modstanderne derimod beraabte sig paa de mange Exempler, man havde paa Krige, der havde faaet et slet Udfald, blot fordi Regenten ikke var i Besiddelse af denne Magt. Committeen forligede til Slutningen Gemytterne ved at forsikre, at den ikke havde forstaaet Regenten her som en enkelt physisk, men som en moralsk Person tilligemed Senatet, og at det nærmere skulde udvikle og forelægge Rigsforsamlingen Modificationerne i denne Henseende. Forslaget gik derpaa igjennem. Saaledes ogsaa den 5te og 7de med belovede nærmere Forslag til Indskrænkninger, og den 6te uden al Modsigelse. Nu kom Raden til den 8de, og Hount med Flere talte varmt de arme Hebræeres Sag, ikke just egentlig for disses egen Skyld, men fordi de fandt det upassende offentligt at etablere en saa intollerant Grundsætning i Forslaget til en Regjeringsform. Sverdrup forfægtede, paa Committeens Vegne, Forslaget, ikke, som han høitidelig forsikrede, og som Enhver troede ham, af Secthad, men for deres politiske Meningers Skyld, efter hvilke de altid vilde blive en Stat i Staten, og fordi, som Wergeland tilførte, en sand Jøde aldrig kunde være en god Borger, og man desuden ikke begik nogen Uretfærdighed mod dem, som Frankrige mod Hugenotterne ved at jage dem ud, men blot fulgte et gammelt Princip og lod dem blive udenfor der, hvor de aldrig havde været inde.

Wulfsberg anmærkede, at Christian Vtes Lov tillod dem under enkelte Omstændigheder at komme ind i Landet med Leidebrev, og Forslaget gik igjennem, mod at Committeen nærmere gjør Udkast til enkelte Undtagelser fra denne Lov. 9de og 10de Grundsætning gik igjennem uden Sværdslag, dog skal Committeen i Hensyn til den første nærmere gjøre Forslag til, hvorledes de gamle allerede forlængst gjorte Indskrænkninger efterhaanden kunde være at hæve, og i Hensyn til den 10de, hvorledes de blandede og arvelige kunde overgaae til blot personelle for de nærværende Besiddere og deres nu fødte Arvinger. Endelig fremkom det 11te Grundprincip og gav Anledning til heftigere Debatter end alle de foregaaende. Kammerherre Løvenskiold oplæste en overordentlig vel skreven Afhandling, i hvilken han vel ikke nægtede, at det var Borgerens første Pligt i paakommende Tilfælde at forsvare sit Fødeland, og at da denne Værnepligt ikke alene maatte paaligge Bonden, men enhver Statsborger uden Hensyn til Fødsel eller Formue, men dog udtalte den Mening, at, dersom man kunde udfinde en Maade, der gjorde Conscriptionen unødvendig, man da vistnok og havde gjengivet Borgeren en af de ædleste og naturligste Menneskerettigheder, Retten at kunne raade over sin Person. Han foreslog i denne Henseende at inddele Landet i Districter, som, ethvert efter dets Størrelse, leverede et bestemt Antal Soldater, det de stedse recrutterede. Hegermann bestred dette Forslag paa det Heftigste og lovede nærmere at fremkomme med en Plan, der skulde godtgjøre, at naar Enhver i Staten var værnepligtig, vilde Byrden ikke blive saa trykkende, som man ansaa den. Løvenskiold lovede ogsaa nærmere at udvikle sin Plan, og efterat Wedel drabeligen havde stridt for Løvenskiolds Mening og godtgjort, at denne Maade at stille Militære paa i lang Tid havde været Sveriges, og Werge-

land, at denne Maade i gamle Dage havde været brugelig selv i Norge ved dets Inddeling i Skibreder, samt Hegermann med Flere atter havde forfægtet den antagne Grundsætning, udsattes denne Post til nærmere Overveielse og Foretagelse igjen paa Mandag, hvorefter denne vigtige Dags Forhandlinger sluttedes.

Søndagen den 17de April blev intet foretaget

Mandagen den 18de Do. — Det var bestemt seneste Løverdag, at i Dag skulde vælges en Committee for at undersøge Financerne og en ny Præsident med Vice-Præsident for 8 Dage. Falsen [1]) forlangte Ordet og holdt en Tale, meget god, hvad Formen angik. Han søgte at bevise, at denne Forsamling paa ingen Maade maatte befatte sig med den borgerlige Lovgivning, og hvo tvivlede vel paa, at han heri havde Ret? men han søgte ogsaa at godtgjøre, at denne Rigsforsamling ikke i mindste Maade havde Fuldmagt at undersøge Landets indvortes Tilstand og end mindre dets Forhold til fremmede Magter, og jeg med flere, jeg tør sige sande Nordmænd, bævede i vort Inderste over saadan Tale, fremsagt just af denne Mand. Hvad, siger han i sin Tale, kan saadan Undersøgelse nytte til? hvordan skulde Oplysningen om Landets indvortes Tilstand og Hjælpemidler i saadan Hast erholdes? og skulde vi 112 Hoveder indlade os i Diplomatikens Irgange? (hans egne Ord). Nei! lader os ikke ligne hine Decemvirer, der, idet de lovede deres Fødeland Frihed, selv bleve lige saamange Tyranner. Paa Grund af denne Tale fremsatte han de 2de Qvæstioner: 1) om Rigsforsamlingen efter endte Forretninger skulde vælge 5 kyndige Mænd i Riget, uden Hensyn til om samme sadde i Rigsforsamlingen eller ikke, der skulde sammentræde for

[1]) Navnet er senere overstrøget i originalen.

at udarbeide en ny Lovbog? og 2) om ikke Rigsforsamlingens Forretninger skulde ansees for at være endte og som Følge deraf Samlingen opløses, naar Rigets Constitution var antaget og Kongen valgt? Han udbad Qvæstionerne strax foretagne til Votering, da de, som han sagde, allerede vare discuterede i Løverdags, skjønt ingen af os Uindviede vidste at have hørt det [1]). Løvenskiold, Wedel med mange Flere, jeg incl., protesterede paa det Kraftigste mod Spørgsmaalenes Forelæggelse idag, da de ikke ifølge Lovene Dagen forud behørig vare forelagte. Gud veed, hvordan det imidlertid var gaaet, ifald Sagen var kommet til Votering, thi Proponenten har megen Overvægt; men Præsidenten afgjorde Sagen ved egen Autoritet og nægtede i Medhold af Lovene Spørgsmaalene i Dag at fremsættes. Nu skredes til Dagens Orden, til Valget af en Committee for at undersøge Financerne, og enedes man om, at denne skulde bestaae af 9 Medlemmer; man valgte især Amtmænd, Fogder og Kjøbmænd, sc. Grosserer Meltzer, P. Schmidt, Foged Collett, Grosserer Rolfsen, Amtmand Krohg, Grosserer Mørch, Carl Stoltenberg, Lund og Rosenkilde. Denne Committee skal strax træde sammen og indgive Forslag til Rigsforsamlingen. Derpaa valgtes til Præsident Oberst Hegermann, Vice-Præsident Sorenskriver Falsen, og Samlingen hævedes for i Dag.

Tirsdagen den 19de April. — De igaar fremsatte 2de Spørgsmaal bleve foretagne til Votering. Det første blev

---

[1]) Falsen maa antages at have sigtet til en discussion, som fandt sted ved slutningen af mødet den 16de april, da Løvenskiold opkastede spørgsmål, om ikke en komité burde nedsættes til undersøgelse af rigets forhold til udlandet. Wergeland og Wedel understøttede ham, Sverdrup og Omsen ytrede sig derimod, men discussionen gik snart over til privat samtale. Se Aalls Erindr., s. 411 f. og Faye, Norge i 1814, s. 79 f., jfr. Breve fra Eidsvold, s. 22 og Wergelands Const. Hist. II, s. 51.

antaget med Tilsætning: at Medlemmernes Antal nærmere skulde bestemmes, og at successive som de arbeidede, skulde Forslagene udgives i Trykken, paa det Enhver derom frit kunde give sine Tanker tilkjende. Det andet Spørgsmaal analyserede man nærmere for egentlig at forstaae, hvad det indeholdt. Tænkte man sig blot Spørgsmaalet: skal vi ansee vore Forretninger for endte, naar Constitutionen er antaget og Kongen valgt? eller, som en stor Del, for at gjøre det latterligt, forklarede samme: skal vi reise, naar vi ere færdige? saa var der vistnok i Hensyn til Meningen herom den fuldkomneste Overensstemmelse; men en stor Del af os vare bange for, at endnu den Tilsætning kunde gjøres, som de igaar anførte Præmisser gave Anledning til: „uden at Landets indvortés Tilstand og Forhold til Fremmede undersøges", og da var det af yderste Vigtighed. Alle have vi aflagt den Ed, at hævde om gamle, det elskede, Norges Selvstændighed, og ve den, der kunde tænke paa at bryde denne Ed, men skjændigt, under denne Forsamlings Værdighed var det, om vi gik fra hinanden uden at fordre denne Oplysning om vor Tilstand, og den vil blive fordret med Mod og Kraft. Forinden der om Forslaget blev voteret, talede Flere for og imod. Løvenskiold fik først Ordet. Gud kjender hans Hensigter og Motiver [1]); men endnu har han efter min Formening talt den sande Nordmands ægte Sprog; han talte godt og værdigen for at vise, hvilken Inconseqvence man begik, naar man skiltes ad, uden at fordre de omtalte Oplysninger, saavidt samme vare at erholde. Derpaa opstod Wergeland, han forfægtede med inderlig Varme samme Sag.

---

[1]) Disse ord referere sig, som man ser, til den almindelige omtale. Der var faa af minoriteten, hvis rygte i den grad mishandledes som Løvenskiolds.

Nordmændene Rein og Provst Schmidt talede mod førstnævnte, dog kun forsaavidt de udenlandske Forhold angik, som de holdt for umulige at erholde Forklaringer om og umulige at indlade sig i. En Sorenskriver Koren, Professor Sverdrup og mange med dem anførte, at de ikke af deres Committenter havde Fuldmagt paa mere end at antage en Constitution, samt til hvem den executive Magt skal være overdraget. I denne Anledning holdt Præst Grøgaard (en herlig, høist energisk Mand) en kort, men træffende Tale, og endte samme, idet han korsvis fremstrakte sine Hænder, saaledes: binder mine Hænder! den hele Norske Nation skal være fri, men denne Rigsforsamling skal ene være lænkebunden!!! — Efterat der vel var talet et Par Timer i denne Anledning, blev Spørgsmaalet fremlagt uden al Tilsætning, og var altsaa i sig selv meget ligegyldigt. Stemmerne vare aldeles delte, 55 for og 55 mod Forslaget; Præsidenten (Hegermann) gjorde Udslaget, og Forslaget antoges, sc. naar Constitutionen er antaget og Kongen valgt, er Forsamlingen hævet. Ja, gid den var hævet i dette Øieblik! thi den er ikke længere interessant; men inden denne Antagelse og inden dette Valg vil den neddyssede Qvæstion fremkomme med forøget Kraft, og om den, som jeg nu formoder, falder igjennem, saa have vi dog gjort vor Pligt med rolig Samvittighed. For at ende denne Dags Forhandlinger med noget Oplivende, indkom til Rigsforsamlingen et Forslag fra en Del Bønder her af Sognet. Blandt Andet foreslog det Afskaffelsen af Sølv-Værdien og i 4de Post udtrykker det sig omtrent saaledes: „Skriverfriheden, ja denne Skriverfrihed var det nu vel godt om den blev tilladt, paa det vi fattige og enfoldige Bønder kunde faae Tilladelse til at lade vore Skjøder og Documenter skrive af hvem vi vilde, og ikke som hidtil skulde være nødsagede til at lade

samme skrive af Øvrigheden, som derfor lader sig i dyre Domme betale.“ En almindelig Latter endte Dagens Forhandlinger.

Mandagen den 2den Mai. — Justitsraad Diriks valgtes til Præsident, Amtmand Bendeke til Vice-Præsident. Det næste Møde bestemtes til Onsdagen den 4de Mai om Formiddagen, for da at begynde paa Deliberationerne om Constitutions-Forslaget.

Onsdagen den 4de Mai. — Præsidenten tilkjendegav Rigsforsamlingen, at til Committeen vare indgivne adskillige Forslag og Strøtanker til Norges Constitution, som alle i sin Tid og efter Omstændighederne vare tagne under Overveielse, og som han nu befalede Secretairen at oplæse. Det første var Forslag til en Constitution for Norge af Sorenskriver Weidemann paa Thoten, underskrevet af en stor Del af Sorenskriveriets Almue. Det var godt skrevet, men saa erkeroyalistisk, at vi, der ikke ganske vare saa kongeligsindede, skjælvede og bævede. Kongen skal efter samme ansees som det ypperste Hoved paa Jorden og kan omtrent gjøre og lade, hvad han vil; den eneste Indskrænkning, saavidt jeg erindrer, var, at et Nationalraad skulde sættes ham ved Siden, uden hvis Samtykke ingen Skatter skulde kunne udskrives. Sorenskriver Koren oplæste derpaa sine, som han kaldte dem, Strø-Tanker. Heri talede han, som af Johannes Aabenbaring, saa grangivelig, at vort Nabo-Rige Sverige snart vilde være underkastet en Revolution, saa ligesaa grangivelig, at de 3de Nordiske Kroner da vilde komme paa Prinds Christians Hoved, og Gud veed hvad Alt mere han saa; Rigsforsamlingen saa tydelig, hvad den rigtignok længe havde seet, at han var en N-r. Slutningen, han uddrog af disse mange Syner, var, at det vilde være upolitisk at antage som ubetinget Lov, at Kongen skulde boe i Landet; thi dette vilde hindre denne lyksalige Union. Lensmand

Lysgaards Forslag, ventelig skreven i hans Navn, oplæstes derpaa; det indeholdt mange gode og almindelig antagne Principer, og sluttede med, at Enhver maatte kunne forædle sine Skov-Producter, som han selv fandt for godt, og at Odelsretten, Norges Palladium, maatte beholdes, om mulig efter Forordn. af 14de Jan. 1771, eller i det mindste efter Forordningen af 5te April 1811. Endelig oplæstes et anonymt Forslag, med Rigsforsamlingens Tilladelse; det holdt den franske Constitution af 1791 for den bedste og anbefalede den [1]). Nu skredes til Dagens Orden, og antoges med Forandringer og Modificationer de første 20 §§er af Constitutionen, saaledes som de indsluttet findes anførte [2]). Committeen forudskikkede den Anmærkning, at der ikke nu maatte sees paa Sproget og §§nes Orden; naar det Hele var antaget og de fornødne Forandringer gjorte, troede den det først rigtigt at redigere det Hele. 1ste § var allerede antaget under Præliminarierne den 19de April sidstleden. 2den §. Hount paatog sig atter de betrængte Jøders Sag, og anførte, at dersom enhver Stat vilde følge en saa uliberal Grundsætning, vilde Jøderne blive fortrængte af Jorden. Sorenskriver Christie anførte, han troede, at kun alle christelige Religionssecter burde taales i Norge, da man ellers maatte taale Mahomedanernes Flerkoneri m. m., og at af samme politiske Grund, som Jøderne udelukkedes, maatte ogsaa Jesuiterne nægtes Adgang til Staten, fremdeles at ingen Munkeordener maatte taales, og at Landets Indbyggere skulde opdrage deres Børn i den luthersk-christelige Religion;

[1]) Det var forfattet af den landflygtige svenske baron C. F. Ehrensvärd, der opholdt sig i Danmark under det antagne navn Gyllembourg.

[2]) Med dagbogen følger en afskrift af konstitutions-komiteens indstilling med tilføielse af de af rigsforsamlingen antagne forandringer, som det ansees overflødigt her at aftrykke.

efter nogen Debatte frem og tilbage antoges Forslaget med disse Tilsætninger. 3die § enstemmig antaget. 4de §. Løvenskiold søgte at bevise det urigtige i den Grundsætning, at Regenten stedse skulde have bekjendt sig til den christelige lutherske Religion, da det dervéd, efter hans Formening, var muligt, at man bandt Hænderne paa sig selv. Sorenskriver Weidemann anførte, at naar §en paa den foreslagne Maade antoges, var Bernadotte *de jure* for bestandig udelukket fra Adgang til Norges Throne, og hertil gratulerede han Riget paa det hjerteligste; ikke destomindre ansaa han Bestemmelsen som muligens skadelig. Rein forsvarede Committeens Forslag og havde som sædvanlig dyppet sin Pen i Honning. Det antoges med stor Stemmeflerhed. 5te § antaget uden Opposition. 6te §. Man troede, at Eden høitideligst aflagdes ved Kongens Kroning, og at Edens Aflæggelse indtil denne Ceremoni burde opsættes. Amtmand Bendeke anførte herimod, at enhver Embedsmand i Staten maatte, forinden et Embedes Tiltrædelse, aflægge Ed, hvormeget mere maatte da ikke Kongen som Statens første Embedsmand hertil være forbunden, og at man ikke betids nok kunde faae denne høitidelige Bekræftelse paa hans Løvte at ville regjere efter Constitutionen, var en Følge af Sagens Natur. Præst Grøgaard tilførte: man kjendte nyere Exempler paa, at en Konge havde udsat sin Kroning i mange Aar, og saaledes vilde muligens Eden, naar den skulde følge Kroningen, ikke blive aflagt. Forslaget antaget med megen Pluralitet. 7de §. Secretair Christie holdt for, at, for at forebygge saa meget mulig et Valgrige, maatte Mand af Kvinde tillige være arveberettiget; en Enkelt, jeg erindrer ikke hvem, talte for den agnatisk-cognatiske Succession aldeles uindskrænket. Procurator Omsen med Flere svarede til første Opposit: at man, paa denne Maade, let kunde

faae en Privat-Mand til Konge, og til den anden, at i Huslivet regjerer Manden Kvinden: Kvinden bør ikke i det langt vigtigere Regimente regjere Manden; desuden viste Erfarenhed, at ved Kvinde-Regimente regjerede ikke hun, men hendes Yndlinger, eller hvad andet Navn man nu vil give dem. Forslaget antaget med 105 Stemmer mod 5 [1]). 8de § enstemmig antaget. 9de ligesaa. 10de §. Sorenskriver Koren gjorde herved den veludtænkte Anmærkning, at man burde have 2de Protocoller i denne Henseende, som Storthingets Protocol muligens kunde opbrænde. Præsidenten, Justitsraad Diriks (som jeg her maa anmærke er en overmaade flink Mand, og saa meget mere skikket til dette Embede i disse vigtige Dage, som han skal være en af Landets kyndigste Jurister, forklarer ved hver §s Forelæsning Committeens Aarsager, hvorfor den saaledes og ikke anderledes er antaget) anmærkede, at man haabede, at Thronarvingen vilde blive døbt og saaledes blev indfört i de nu heldigvis indførte 2de Ministerialbøger, og om endog dette skulde slaae feil, maatte dog Tildragelsen nødvendigvis være antegnet i Statsraadets Protocol; han haabede saaledes, ingen Fare i denne Anledning var at befrygte; man smaalo, og Forslaget antoges enstemmig. § 11. Lieutenant Heidmann foreslog: at naar Kongen ingen Livsarvinger havde, der ingen rimelig Formodning var for, at han vilde faae nogen, og han dog ikke, naar ingen arveberettiget Prinds var til Norges Throne, vilde nævne sin Eftermand, maatte Storthinget, for at undgaae et splidagtigt Valg, foreslaae Thronarvingen, som da i Kongens levende Live skulde adopteres. Forslaget synes dog sandelig meget fornuftigt; men det fik et høist latterligt

[1]) Naar jeg siger uden at nævne Personer til: Forslaget antoges eller forkastedes, er hermed stedse Committeens Forslag eller §en ment. (Forf.'s Anm.).

Udfald, da Wedel hertil svarede: man var i Erfarenheden endnu ikke kommen saa vidt, at man bestemt kunde sige, i hvad Alder en Mand var i... tens; man havde saaledes stedse, saalænge Kongen levede, Haab om Livsarvinger, og han troede derfor, Lieut. Heidmanns Proposition ikke var antagelig. Forslaget eller §en enstemmig antaget. § 12. Flere vare af den Formening, at da Kvinden var udelukket fra Successionen, burde Dronningen ikke heller være Regentinde, men man fandt hendes Magt som Regentinde saa liden mod en Konges, at dette intet synderligt Bifald fandt. Oberst Hegermann foreslog, for at forebygge, at ikke enkelte Familier ved Regentskabet skulde, under en Mindreaarighed af muligens 17 til 18 Aar, tilsnige sig aristocratisk Magt: at den nærmeste Thronarving i Kongens Mindreaarighed skulde være myndig, naar 18de Aar var fyldt, at han fra 18de til 25de Aar fyldt skulde regjere med de i §en foreslagne Tilforordnede; men derimod fra 25de til Kongen blev myndig med Kongemagt, og fremdeles, at af Regentskabets Tilforordnede aarlig ¼ skulle udgaae og ombyttes med andre af Storthinget Valgte. Man anførte herimod, at man havde Garanti mod de Anmasselser, enkelte Familier kunde gjøre sig, ved den senere i Constitutionen foreslagne Tiltale, Storthinget kunde sætte dem under, og at, paa den foreslagne Maade, muligens de dueligste Mænd kunde blive gjort uvirksomme for Staten. Forslaget antaget med 76 Stemmer mod 33. 13de § enstemmig antaget med Tilsætning under Ansvar efter §§ 16 og 88. Det vil sige, Storthinget kan kræve dem til Regnskab. § 14 enstemmig antaget. § 15 ligesaa, med Tillæg hver for sig og Vi forandret til Jeg. § 16 enstemmig antaget. § 17. Man frygtede at komme til Prindser og Prindsesser i det Uendelige, og §en fik derfor saadan Inskrænkning: som ved samme findes an-

ført. § 18. Sorenskriver Koren syntes, det var haardt, at Kongen eller Thronarvingen i saa Henseende ikke skulde have den almindelige Menneskeret at kunne gifte sig med hvem han ønskede; men Falsen svarede herimod, at vilde han i dette Tilfælde benytte den almindelige Menneskeret, stod det ham frit for ved at renoncere paa Thronen. Vilde han ikke det, fik han at see paa Nationens, ikke paa sit eget Ønske. Forslaget enstemmig antaget. § 19. Man troede, at en saadan anklaget Prinds muligens undertiden kunde være værre faren med sin kongelige Dommer end med at staae under Nationens Ret; anførte i saa Henseende Fredrik den store som Kronprinds, Don Carlos og Alexei Petrowitz, og troede, at det maatte staae en saadan anklaget Prinds frit for at henskyde sig under Rigsretten (forklares senere). Sverdrup anførte herimod, at Kongen ifølge sin Ed til Constitutionen var forbunden at dømme eller lade dømme efter Landets Love, og at man, naar den foreslagne Maade antoges, kunde tænke sig det Tilfælde, at den tilkommende Konge blev dømt af Landets Domstole, hvilket han med Mængden syntes ikke var passende. Forslaget antaget. § 20. Wedel anførte: at det nordligere Klima naturligvis udviklede Manden senere end det sydligere, at en 18-Aarig i Norge i Almindelighed var en Dreng, og at Mænd ikke burde regjeres af Drenge. Hount, jeg og en Mængde vare af samme Mening. Sverdrup og Falsen anførte herimod, at et Regentskab saa meget som muligt af mange Aarsager maatte søges undgaaet, og at følgelig, jo før det kunde ophæves, jo bedre. Forslaget forkastet med 59 Stemmer mod 51. Der skredes derpaa til Votering, og Alderen bestemtes ved Stemmeflerhed til 20de Aar fuldendt. — Under denne Dags Forhandlinger hører endnu en vakker Anmærkning, Etatsraad Rogert gjorde ved den 7de § (se

Debatte i denne Anledning). Mand af Mand, sagde han, var Norges rette ældgamle Arvefølge; thi i mange Aarhundreder tilbage, under Norges egne Konger, havde kun Agnater besteget Thronen; det eneste Tilfælde undtagen, da en Cognat, i Sverrers Dattersøn, for en kort Tid havde regjeret.

Thorsdagen den 5te Mai. — Man begyndte efter Ordenen paa 21de §. Omsen opponerede mod Forslaget, bemærkede, at en fattig Stat som Norge ikke maatte indlade sig i unødvendige Omkostninger, og at han ikke indsaa, hvorfor ikke Høitideligheden ligesaa vel kunde skee i Rigets Hovedstad Christiania. Sverdrup svarede: Kongens Kroning var en saare høitidelig Handling, at man dertil i hele Norge intet passeligere Locale havde end den for sin Ælde og Størrelse fra Oldtiden ærværdige Throndhjems Domkirke, og at desuden denne Handling nærmere vilde sammenbinde begge Stifter, Throndhjem og Agershuus, der saa gjerne vilde rivalisere med hinanden. Omsen gjensvarede, at han i Anledning af Professorens seneste Anmærkning vilde foreslaae, at Kroningen alternerede mellem de 4 Stiftsstæder. Præst Darre formente, at de Omkostninger, Omsen saa meget befrygtede ved Kroningen i Throndhjem, alene bestode i Skydsen for Kongen og hans Følge, da Omkostningerne ved Kroningen selv nødvendig maatte medgaae, hvad enten Handlingen foretoges i Christiania eller Throndhjem. Han troede, disse Skyds-Omkostninger omtrent vilde være de samme, hvor end Kroningen skeede, da til Kroningsstedet stedse vilde blive en Conflux af Mennesker, og holdt desaarsag Throndhjems Domkirke som det eneste passende og tilstrækkelig rummelige Sted til Kroningen. Capitainerne Motzfeldt og Holck talte endnu for Forslaget, og da den Sidste i denne Anledning paastod, at

Throndhjems Domkirke var dobbelt saa stor som Christianias, nægtede Omsen dette aldeles med Tilsætning, at Christiania Kirke næsten var ligesaa stor som Throndhjems, og begge paastode dog at have seet saavel Throndhjems som Christiania Kirke. Forslaget antoges med 88 Stemmer mod 22. § 22. Sorenskriver Koren frygtede for, man ikke kunde faae juridisk Vished, om Thronarvingen virkelig var kommen til Kundskab om den forrige Konges Død, og at Storthinget saaledes uskyldig kunde udelukke ham, om han ikke kom tilbage inden 6 Maaneder, og Kjøbmand Mølbach vilde have de uovervindelige Hindringer benævnte. Præsidenten affærdigede begge, den første derved, at man maatte antage, Storthinget ikke uden Factum tydelig var bevist, vilde udelukke Thronarvingen, og den Anden ved at forsikre, som vi Alle bifaldt, at om endog ethvert Medlem af Rigsforsamlingen vilde plage sin Hjerne for at udfinde disse Hindringer, var dog altid nye Hindringer at optænke, og saaledes intet fuldstændigt at udføre; det maatte vistnok overlades Storthinget i mødende Tilfælde at paaskjønne, hvorvidt de af Thronarvingen fremførte Grunde vare gyldige eller ikke. Forslaget enstemmig antaget. § 23 antoges med Tilsætning: og Regentskabets øvrige Tilforordnede. § 24 enstemmig antaget. § 25 ligesaa. § 26 ligesaa. § 27. Omsen tog først Ordet i denne vigtige §, og godtgjorde i en kraftig Tale, at Forslaget aldeles kunde eluderes; thi først kunde under Ordet Riget, om Sverige eller Danmark i Tiden fik Indfald, at lade sig sammenbinde med Norge, forstaaes det hele Rige, og Kongen saaledes boe i Stockholm eller Kjøbenhavn, og for det andet kunde Kongen reise 6 Maaneder, komme tilbage og være 3de Uger eller endnu mindre hjemme, og atter reise bort 6 Maaneder, og saa fremdeles, uden at der lovlig kunde lægges ham nogen Hindring

iveien; Norge havde i Aarhundreder følt Mangelen ikke at have en Konge i sit eget Skjød; det vilde nu ikke have en Konge paa Papiret, men i Virkeligheden; thi foreslog han, at naar Kongen havde været 6 Maaneder borte, skulde han i det mindste de følgende 5 Aar være i Riget. Falsen protesterede i kraftigste Maade, ved en skreven Tale, imod enhver Tilsætning i §en. Sverdrup ligesaa, og begge fortrinlig paa den Grund, fordi man derved bandt Folkets Villie ved at nægte, hvad det muligens, om kort eller længe, kunde ansee at være gavnligt. Falsen og Omsen kom derved i heftig Debatte sammen. Provst Schmidt og Capitaine Holck vilde have, at i §en skulde skjelnes mellem Embeds- og Privat-Reiser, da jo de første nødvendig maatte være Regenten tilstaaede, saa tidt han fandt samme nødvendige. Jeg tog mig i denne Henseende den Frihed at bemærke, at saafremt Danmark, eller hvilketsomhelst andet Rige, nogensinde blev forenet med Norge, vilde jo en Reise derhen idetmindste altid kaldes en Embeds-Reise, og at atter intet Værn havdes mod Kongens Fraværelse fra Riget. Sorenskriver Weidemann foreslog, at §en skulde begynde saa: Kongen skal boe indenfor Rigets nuværende Grændser, og Fleischer med Tilsætning: at naar Kongen havde været 6 Maaneder borte, skulde han i det mindste være 6 Maaneder i Riget; Omsen afkortede sine 5 Aar til 3 Aar; Præsidenten tiltraadte Sorenskriver Weidemanns Mening, og troede forøvrigt, at i Storthingets Opmærksomhed og det Udtryk: „skal boe“ laa Sikkerhed nok for, at Kongen ikke kunde være synderlig længe fra Riget. Vor Ven og Taler, Hr. Carstensen, var af den Formening, at §en maatte forstaaes saaledes, at om Kongen end regjerede i 50 Aar og derover, maatte han dog i alt ikke være mere end 6 Maaneder ude af Riget. For i den Henseende ikke

at misforstaaes, blev strax med enstemmigt Bifald tillagt: „af Gangen“. Omsider skredes til Votering, og skulde først voteres paa, om §en skulde forandres eller blive staaende som den stod; Resultatet blev ved Stemmeflerhed, at den skulde forandres; man enedes derpaa, at Stemmerne vare delte mellem Weidemanns og Omsens Forslag, og der voteredes atter paa, hvilket af disse skulde antages. Weidemann vandt Overhaand med 83 Stemmer mod 29, og §en forandredes, saaledes som ved samme er anført. § 28. Ikke mindre heftig blev denne § debatteret [1]). Fleischer formente, at da en af de følgende §§ i Constitutionen tillod Forandringer i denne, maatte det og være nærværende Rigsforsamling tilladt efter dens Erfaring at antage som Grundregler, hvad den efter nøie Drøftning fandt rigtigst; han troede derfor, at Nægtelsen burde være ubetinget, og saaledes blot Begyndelsen af §en blive staaende; Omsen og Flere vare af samme Formening. Falsen og Sverdrup vare atter enige i, at det var at gjøre Indgreb i Nationens Rettighed nu at bestemme Noget som ufravigelig Lov. De nægtede ikke, at Foreningen med Danmark havde været skadelig; men de troede og, man meget godt kunde tænke sig, at Nationen om 10, 20, 30 Aar kunde finde en Gjenforening med Danmark nyttig og nødvendig; Rein understøttede ogsaa denne Mening. Wergeland tog sidst til Gjenmæle; han var som sædvanlig varm og meget vidtløftig. Hvorledes, sagde han, kan man forbinde Tanken om en Forening med Danmark med den nys aflagde Ed til at hævde Norges Selvstændighed? Maa en Forening med Danmark ikke være ligesaa stridende mod denne Ed, som en

[1]) § 28 i konstitutions-komiteens udkast: Kongen må ikke antage nogen anden krone eller regjering, uden storthingets samtykke. hvortil i dette tilfælde totrediedele af stemmerne udfordres.

Forening med Sverige? 400 Aars Erfaring har vist os, at en Forening med Danmark er unaturlig og til vor Fordærv; da man imidlertid muligens, om kortere eller længere Tid, vil glemme de Trængsler, vi for Øieblikket have i' friskt Minde, saa bør vi gjøre en Gjenforening umulig. Han sluttede med de Ord: „Hvad Gud haver adskilt, skal intet Menneske i al Evighed sammenføie". I sin Iver gik han nu vistnok for vidt tilligemed de mange Flere, der talede mod §en; thi den Grundregel, paa hvilken nærværende Rigsforsamling grunder Constitutionen, Folkets Souverainitet, gjør det jo umuligt og modstridende at binde kommende Slægter. Forslaget antaget med 98 mod 11 Stemmer. § 29 enstemmig antaget. § 30 ligesaa. § 31. Endnu har ingen § havt saa mange aabenbare Modstandere og Forfægtere som denne. Præsidenten var nødt til at dele den i 3de Dele, og den første og sidste Del antoges strax enstemmig; den mellemste Del derimod, om Anvendelsen af Geistlighedens og Skolernes Gods, blev desto haardere debatteret. Heidmann, Lensmand Lysgaard, Capit. Høyum, Cancelliraad Dahl, Bonden Teis J. Tostensen [1]) fra Lister Amt og Flere talede ivrig mod Forslaget. Provst Middelfart, Løvenskiold, Sverdrup, Præst Darre, Wedel, Koren, Christie og Flere understøttede samme. Hine gik i Almindelighed ud fra, at det beneficerede Gods var en Levning fra hine Katholicismens Tider, da en bodfærdig Synder for at redde sin Sjæl fra Skjærsilden, gjerne hengav sin Skriftefader Alt, at naar Aarsagen ophørte, Virkningen ogsaa maatte ophøre, og at der af det beneficerede Gods vistnok ikke kunde gjøres noget ædlere, værdigere Brug end ved samme at redde Staten fra Undergang. Teis Jacob Tostensen [1]) gik med bitter

[1]) d. e. Teis Jacob Torkildsen Lundegaard.

Harme løs paa Præsterne og deres Misbrug med det geistlige Gods, med Bygsler, Leilændingernes Udsugelse m. v., som han foregav at kjende, og kunde fremføre de frappanteste Exempler paa. Modparterne forsvarede Forslaget vistnok ypperligt. Jeg var af Modpartiet i Begyndelsen, men maatte aldeles omvende mig. Hverken de, der talede af selve Geistligheden, eller nogen af de øvrige, gjorde Paastand paa, at Præsterne skulde i Almindelighed have mere Indtægt af det beneficerede Gods end tilforn; kun den i vort kjære Norge saa aldeles forsømte Almueopdragelse, med dertil hørende Skoler, samt det begyndende Universitet talede Alle varmt for, og anførte de ogsaa den unegtelig rigtige politiske Grund, at en Testators Villie bør være hellig; man bør saa nær som mulig søge at opfylde hans Bestemmelse, for ikke at afskrække Andre fra at gjøre lignende Opofrelser til Staten eller enkelte Dele deraf. Middelfart (vistnok en af de saare hæderlige Deputerede, der overalt ikke har mindste beneficeret Gods til sit Kald) paastod, at Nationen i Almindelighed endnu ikke var moden til nærværende Constitution, og at man blot ved en snar Forbedring i Almuens Opdragelse tillige efterhaanden kunde give samme Fasthed. Wedel anførte i denne Henseende vist ogsaa en høist rigtig Grundsætning. Geistligheden og Oplysningsfaget, sagde han, maa ansees som en moralsk Person; med hvad Ret eller paa hvilken Grund kunne vi mere fornærme dennes Rettigheder end den private Mands? Testator har skjænket Godset til saakaldet gudeligt Brug; den nærmeste directe Anvendelse heraf er derfor vistnok til Geistligheden og Oplysningsfaget, og ikke for dermed at fundere Bankosedler; vilde ikke Antagelsen af det Modsatte aabenbar lede til, at man, naar fornødent gjordes, tog det Ankerske Fidei-Commis, og hvorfor da ikke ogsaa Privat-Mands Eiendom? Dahl og

Heidmann vare de heftigste Modstandere. Forslaget antoges, og §en blev saaledes uforandret, med 69 med 41. § 32[1]. Wedel bestred Forslaget paa den Grund, at man kunde tænke sig saadanne Tropper indbragte for dermed at undertrykke Landets Frihed; Omsen ligesaa. Da man imidlertid paa den anden Side troede at kunne tænke sig Tilfælde, hvor fremmede Tropper vare nødvendige, forinden Storthingets Samtykke kunde indhentes, gik Forslaget igjennem med vedføiede Forandring. § 33. Ingen Ret synes jeg er farligere i en slet Regents Hænder end ubetinget til at kunne erklære Krig. Har Regenten denne Ret, saa Farvel Beskatningsvæsen og øvrige Friheder; det er en Sæbeboble, som Regenten hvert Øieblik kan udblæse. Dette laa mig saa varmt om Hjertet, at jeg i denne Anledning indgav min Betænkning skrivtlig, saaledes som den her følger i Afskrivt[2]), og bad den som mit Votum vedlagt Rigsforsamlings-Journalen. Capitain Motzfeldt indrømmede, at Retten var farlig, men han troede og, at det af mig gjorte Forslag om Statsraadets Samtykke ikke vilde gjøre synderlig Indskrænkning heri. Jeg maatte i denne Henseende gjøre den Anmærkning, at jeg blot havde hentet Beviset fra Gustav den 3die, for at godtgjøre, at en Konge, der gav sig selv en Constitution, havde anseet denne ubetingede Ret i Regentens Hænder som skadelig og derfor søgt at indskrænke den. Sverdrup troede, at naar Folket havde Beskatningsretten,

[1]) Efter konstitutions-komiteens forslag: „Kongen har høieste befaling over rigets land- og sømagt. Den må ikke overlades i fremmede magters tjeneste, og ingen fremmede tropper må inddrages i riget uden storthingets samtykke". På forslag af Diriks blev efter ordet „tropper" tilføiet: „undtagen hjælpetropper mod fiendtligt anfald".

[2]) Dette votum er trykt i rigsforsamlingens forhandl. heft. 3 s. 14-16, Wergelands Constitut. Hist. III. 34, samt i Munks og Birkelands Storth.-Efterretn. 1814—21 s. 48.

vilde Regentens Ret til at erklære Krig ikke sige synderlig. Wedel og Diriks kunde heller ikke nægte, at Retten var skadelig, men anførte derimod, at selv det frie engelske Folk havde maattet lade sin Konge i Besiddelse af bemeldte Ret, da de ikke havde vidst paa nogen passelig Maade at indskrænke den. I Hensyn til Professor Sverdrups Fremførte anmærkede jeg, at jeg troede at have godtgjort, hvor intetsigende denne Modvægt var, og i Anledning af Wedels og Diriks's Anmærkning formente jeg, at naar intet bedre vidstes, var dog nogen Indskrænkning bedre end aldeles ingen, og foreslog derfor, at naar Statsraadet enstemmig var mod Kongen, maatte han ikke erklære Krig, uden nærmere med Storthingets Samtykke. Heri vilde man imidlertid ikke indlade sig. §en antaget med 89 Stemmer mod 21. Jeg har i denne Henseende handlet efter Overbevisning; mere kunde jeg ikke gjøre. § 34 enstemmig antaget. § 35. Falsen formente, at naar Kongen benaadede en paa Livet dømt Forbryder, maatte det ikke være denne tilladt at vælge Livsstraffen, da dette omtrent vilde være det Samme som Selvmord. Præsidenten var af den Formening, at Kongen ogsaa i de Sager, som anlagdes for Rigsretten, maatte kunne benaade med Livet. Ved Stemmeflerhed blev §en antaget med Diriks's Tilføiende, saaledes som paa sit Sted er anført. § 36. Kjøbmand Mølbach troede, det ikke burde være Kongen tilladt at paalægge midlertidig Told m. v., men den hele Forsamling mente det Modsatte, og §en blev uforandret antaget. Kl. var endnu ikke 4, som ellers er antaget at være Tiden, ved hvilken man ophører, men da den følgende § var af den Beskaffenhed, den sandsynligvis vilde blive stærkt discuteret, endtes Forhandlingerne for idag.

Løverdagen den 7de Mai. — Man begyndte efter Ordenen med den 37te §, og sandelig den debatteredes i

mellem 2 til 3 Timer. Bergmester Steenstrup, Hornemann, Provst Schmidt, Fabricius, Jacob Aall, Grøgaard, Doctor Møller holdt kortere eller længere Taler i denne Henseende for at godtgjøre Titlers og Rangsyges Skadelighed i en Stat. Steenstrup og Hornemann gik især løs paa at faae Rettighederne for de nærværende Adelige ophævede, i det mindste for de ufødte Børn af Adelige. Grøgaard holdt atter en træffende Tale for at bevise, at den fortjenstfulde Mand hædrer Ordenen og denne ikke ham, at en Konge, der uddeler Titler og Ridderordener, ringeagter sit Folk, istedetfor at hædre det, idet han anseer det usselt nok til at lade sig blænde ved slig Tant og Legeværk; Kongen og Folket sammenlignede han i saa Henseende med den slue, Amerikaneren foragtende Europæer, der for Glasperler og andet blændende Skraberi kjøber hins kostbareste Sager; han endte saaledes med sin sædvanlige Satire: „Jeg ønsker inderlig, at Tolv-Skillings-Sedlernes og Ridderordenernes Periode snarlig maatte være tilende.“ Wergeland forsvarede de nærværende Adeliges Rettigheder, saavel for dem selv som deres Afkom; hans Grunde for denne Sætning vare vistnok ikke vægtige, især hvad Adelens endnu ufødte Afkom betræffer. Sverdrup mødte ham med den Grundsætning, at Mennesket ved Indtrædelsen i Verden kun kan gjøre Fordring paa almindelige Menneskerettigheder og Fordelen af de Love, som ved hans Fødsel ere gjældende. Rein forkastede Titler og Adel, men troede, at en ikke arvelig Orden, som et synligt Bevis paa Regentens og Folkets Agtelse, kunde, rigtig anvendt, stifte stor Nytte. Sverdrup var af samme Mening og understøttede den med Beviser fra Oldtiden; hvad var vel Grækernes og Romernes Borgerkroner og Laurbærkrandse, deres vundne Seierstegn ved de olympiske Lege m. v. Andet end Ridderordener? og opflammede

ikke især de vundne Prise i de olympiske Lege Grækerne til høieste Enthousiasme? Holck vilde, at Kongen skulde foreslaae den til Orden fortjente paa Storthinget, og at dette skulde meddele samme; men denne Mening faldt strax igjennem, da Præsidenten anmærkede, at dersom Storthinget forkastede Forslaget, vilde Personen, istedetfor at være hædret, blive yderlig vanæret. Saaledes vare Meningerne delte mellem Rang, Titler, Ordener og Adel. Præsidenten saa sig derfor nødsaget til at partere §en. Der voteredes først, om §en skulde blive staaende, som den af Committeen var foreslaaet. Den forkastedes næsten enstemmig. Derefter spurgtes: Kan Kongen meddele anden Rang og Titel end den, som er forbundet med Embedet? 93 svarede Nei mod 19 Ja. Fremdeles spurgtes: Kan Kongen meddele Titler? 98 svarede Nei og 9 Ja; end videre: Kan Kongen meddele nogen Orden? 81 Ja mod 29 Nei, med Tillæg, at Kongen strax, naar en Orden er givet, offentlig skal bekjendtgjøre, hvorved den er fortjent. Fremdeles spurgtes, om ikke den i Naade afskedigede Embedsmand skulde beholde sin med Embedet havte Rang. Besvaret enstemmig med Ja. Endelig spurgtes: Skal det ved nærværende Rigsforsamling afgjøres, om den nuværende Adels Prærogativer skal ophøre, samt i saa Tilfælde, naar? eller skal dette Spørgsmaals Afgjørelse henstaae til næste Storthing? Meningerne vare herom meget delte; en stor Del troede, at man ikke med nogen Grund kunde indlade sig i Afgjørelsen om Adelens personelle og blandede Privilegier, uden tillige at indlade sig i alle de øvrige endnu gjældende Forrettigheder for Herregaardene, Jernværkerne, Saugbrugs-Eierne m. fl., og at hertil behøvedes Tid og modent Overlæg, da muligens flere Tusinders Vel beroede herpaa; jeg maa tilstaae, ogsaa jeg var af denne Formening. Mange Andre troede derimod, at Spørgsmaalet,

om ikke strax i Dag, saa dog forinden Rigsforsamlingen opløstes, burde afgjøres. Efter Votering blev Forslagets nærmere Drøftning udsat til næste Storthing med 62 Stemmer mod 48. Denne § blev da forandret saaledes, som ved samme findes anført. § 38. Omsen begjærede, at Summen[1]) ved denne Rigsforsamling maatte bestemmes; man udsatte den nærmere Besvarelse heraf til videre, og antog Forslaget enstemmig. § 39 enstemmig antaget. § 40. Ligesaa. §§ 41, 42, 43, 44. Disse oplæstes paa en Gang, da de staae i nøieste Forbindelse med hverandre. Wulfsberg indgav sit skrivtlige Forslag, efter hvilket han, til des større Betryggelse for Nationen, vilde, at Statsraadet skulde foreslaaes af Storthinget, og Kongen vælge, samt at ikke Fader og Søn eller tvende Brødre nogensinde maatte sidde sammen i Statsraadet. Efter den Magt, som nu allerede forud var givet Kongen, var det let at forudsee, at dette Wulfsbergs Forslag maatte falde igjennem; Præsidenten paastod, at Spørgsmaalet allerede var afgjort, da Regenten havde den executive Magt uindskrænket, og Retten til at vælge sine Ministre aldeles var en Gren af denne; Falsen ligesaa; Sverdrup anførte, at de Svenske 1720 havde indført denne Maade at vælge Rigsraaderne paa, men havde maattet afskaffe den efter faa Aar, da Kongen derved var bleven gjort til en Skyggekonge; der voteredes paa Wulfsbergs Forslag, og det forkastedes med 107 Nei mod 1 Ja. Derimod antoges Bestemmelsen om Fader og Søn etc. enstemmig. Falsen foreslog nu, at Kongen ikke alene skulde have Ret til at vælge sine Ministre, men han maatte endog have Ret til at fordele Forretningerne mellem dem, som han for godt befandt, og anførte derfor, at ligesom Husfaderen bedst og sikkrest tildeler sit

---

[1]) Den kongelige apanage.

Hustyende, hvad enhver skal udføre, saaledes maatte Kongen og retteligst kunne paaskjønne, hvorledes Forretningerne mellem Ministrene burde fordeles; ogsaa bemærkede han, at Ministrenes Antal ikke kunde bestemmes, da samme maatte komme an paa Kongens nærmere Omdømme. Flere anmærkede mod den sidste Sætning, at Minimum dog naturligvis maatte være fastsat, paa det Nationen var sikker paa, at der ved Siden af Kongen var et tilstrækkeligt Antal Mænd som Raad. Forslagene kom til Votering, og Falsens antoges, saaledes som ved §en er anført. Paa Grund af denne Forandring gik §§ 42, 43 og 44 ud, som overflødige. Jeg er nu kommet til at nævne Falsen, og erindrer derved at have glemt en af Dagens vigtigste Forhandlinger. Efterat den vidtløftige § 37 var tilendebragt, nedlagde Falsen ved en skrivtlig Declaration, han oplæste og indleverede, høitidelig sit Adelskab paa Fædrenelandets Alter. § 45 enstemmig antaget med den liden Tilsætning, som der findes anført, og som var en Følge af det Foregaaende. § 46 ligesaa med de af det Forrige følgende nødvendige Forandringer. § 47. Sorenskriver Christie anmærkede, at han troede, der for Tydeligheds Skyld burde tilføies, at Embeders Besættelse foreslaaes i Statsraadet af den Minister, under hvem det henhører; §en antoges enstemmig med denne Tilsætning. § 48 enstemmig antaget, da man blev enig om, at de Anmærkninger, som Flere her gjorde, skulde udsættes til den 50de §. § 49 ligesaa. § 50. Løvenskiold anmærkede: Naar den Minister, til hvis Fag det henhørte, havde protesteret, og anført sin Protest i Protocollen mod et Forslag af Kongen, han (Ministeren) af en eller anden Aarsag ansaa mod Nationens Tarv, saa var han, og maatte være, fri for Ansvar efter § 48. Kongen derimod, naar han havde hørt sit Raad, kunde gjøre og lade hvad han vilde, og var desuden

efter § 5 i Medhold af Sagens Natur ophøiet over al Daddel og Tiltale. Hvad Garanti havde nu Nationen for, at ikke under en slet Regent de fordærveligste Handlinger bleve foretagne? Spørgsmaalet var som taget af min Sjæl, og jeg havde netop tænkt at gjøre det samme Spørgsmaal. Falsen ansaa det inhumant i en Constitution aabenbare at tænke sig Kongen som ondsindet mod Nationen, og spurgte, hvordan skulde Kongen i saa Henseende indskrænkes? Flere troede, at naar Ministeren havde protesteret, kunde han og nægte at contrasignere; men denne Mening faldt da snart igjennem, da enhver af Kongen udstedt Befaling skal være contrasigneret, og en Minister ved at erholde Ret til at nægte dette blev sat over Kongen. Wedel foreslog, at naar en Minister havde protesteret i Protocollen, og Kongen desuagtet vedblev Udførelsen af en Handling, hin saa maatte være aabenbar mod Nationens Interesse, da skulde Ministeren, for at give sin Protest des større Kraft og Høitidelighed, nedlægge sit Embede, men imidlertid beholde sin fulde Gage, indtil det paa første Storthing var undersøgt, om Ministeren havde handlet ret eller ikke. Han anførte iøvrigt mod Falsen, at man formodentlig i en Constitution maatte tænke sig ligesaa vel den onde som den gode Regent, og at for denne ingen synderlig Constitution var nødvendig. Ved Voteringen, som nu foretoges, faldt Wedels Forslag igjennem med 48 Ja mod 62 Nei, og §en antoges med den Forandring i Udtryk, som ved samme findes anført. Dagens Forhandlinger endtes. Sverdrup gjorde det Forslag, om man ikke tillige skulde arbeide i Morgen, for at paaskynde Forretningerne saa meget mulig. Mange vare for og Mange imod, og jeg har positiv ved de vigtigste Materier om Constitutionen ikke seet Gemytterne saa forbittrede mod hinanden, som ved denne ligegyldige Tings Afgjørelse. Forslaget blev voteret paa og

antaget med 61 mod 49. Mange af det tabende Parti erklærede, at de ikke kom, da de ikke til en lovstridig Handling kunde forbindes. Søndagen var bestemt til at gaae i Kirke og høre Gudsord, og det vilde de nu absolut efterkomme. Gud veed, om af Gudelighed eller Egensindighed. Præsidenten tilkjendegav derfor, at efter vore gjældende Love er Søndagen forbi Kl. 4; han udsatte derfor Forhandlingerne til Kl. 4 i Morgen Eftermiddag, og haabede, at ingen af de Deputerede vilde vise et saa ondt Exempel at udeblive uden gyldige Aarsager. Forsamlingen hævedes.

Søndagen den 8de Mai. — Forhandlingerne begyndte med § 51. Cancelliraad Heiberg fremførte i denne Anledning, han aldeles ikke kunde indsee, hvorfor de høiere Embedsmænd efter denne § vare saa aldeles overladte til Regentens vilkaarlige Villie mod de mindre. Sverdrup, Diriks, Christie anførte herimod: Jo vigtigere Embedet er, jo vigtigere maa det være Staten, at det er i en duelig Mands Hænder; det er Kongens positive Pligt, efter Constitutionen, saa meget som mulig at sørge for Statens Vel, og dette kan han ikke, naar ingen af de høiere Embedsmænd uden efter Lov og Dom kunne afskediges. Hvorledes skulde der overalt forholdes med skrøbelige, aldrende og uduelige Embedsmænd, der ikke selv vilde søge sin Afsked, og som Kongen ikke kunde give den? skulde disse offentlig anklages og dømmes fra sit Embede? Skjønt jeg ingen Ynder er af Kongens for store Magt, fandt jeg dog disse Grunde aldeles indlysende, saa meget mere, som en saadan Embedsmand altid beholdt ⅔ af sin Gage i Pension, indtil det nærmere paa Storthinget blev ventileret. Dahl, gjentagen med Heiberg, bestred denne Kongens Ret hæftig, og troede, at Suspensions-Ret i denne Henseende var det høieste, Kongen burde være tilladt, ogsaa af den Aarsag, fordi Pensionisternes Antal paa denne Maade,

til Skade for Stats-Kassen, utilbørligen kunde blive forøget. Hegermann anførte herimod, at han hellere af Kongen vilde have i Naade sin Afsked, end han vilde suspenderes fra sit Embede, og heri vare vi for en stor Del enige med ham. Holck vilde, at ikke Storthinget men Kongen skulde have Ret til at bestemme Pensionen; men heri fik han intet synderligt Medhold, fordi Kongen derved fik for stor Indflydelse paa Stats-Kassen. Adskillige vilde, at Bestemmelsen i denne § kun burde være gjældende for Statsraadet, Gesandter, Consuler og Over-Øvrigheds-Personer; men Hegermann, Stabell, jeg og Flere fandt Bestemmelsen for Aarsagens Ligheds Skyld aldeles nødvendig for Regiments-Chefer, Commandanter etc. Holck og Heidmann vilde, at Kongen burde, som høieste Befalingsmand til Lands og Vands, kunne afskedige Officierer af Sø- og Land-Etaten efter Forgodtbefindende, men hverken dette, eller deres Forslag, at Kongen maatte kunne forsætte en Officier mod hans Villie fra et Regiment til et andet, blev antaget. Efter Votering blev §en antaget ved Stemmeflerhed, med den liden Forandring, at man, da Nogle ikke troede, at Biskopperne regnedes til Over-Øvrigheder, satte: Civile og geistlige Over-Øvrigheder. § 52 enstemmig antaget. § 53. Provst Stabel fremførte: Forordningen om Indfødsretten vilde altid gjøre os Christian d. 7des Minde dyrebart, men denne Forordning var efterhaanden bleven saaledes svækket, at kun Skyggen af den havde været tilbage; han paastod, Norge havde lidt saa meget, vilde muligens komme til at lide og opoffre saa meget, at ikke enhver Udlænding, som muligens vilde nedsætte sig i Landet og opholde sig der i 5 Aar, burde have Adgang til Statens Embeder. Sorenskriver Bryn holdt paa samme Mening. Jacob og Jørgen Aall, Provst Middelfart og Amtmand Bendeke talede for Forslaget, og ønskede inderlig, at Staten

ved sin første Grundlægning, især i Førstningen, ikke vilde antage altfor egoistiske Principer; den havde Mangel, og maatte nødvendig have Mangel paa duelige Subjecter i mange Fag, da det hidtil ingen Høiskole havde havt i sit eget Skjød, og disse Mangler vilde vi gjøre aldeles umuligt at kunne afhjælpe ved at decretere en uindskrænket Indfødsret. Sverdrup godtgjorde, at Norge til sine Embeders Besættelse, efter et løst Overslag, behøvede aarlig mellem 40 til 50 Personer, at i mangfoldige Aar kun mellem 18 til 24 vare demitterede fra Kjøbenhavns Universitet, og at til det norske forrige Aar kun havde meldt sig 17 Candidater, og spurgte derefter, hvor Resten skulde komme fra. Det var Præsidenten med al sin Duelighed ikke muligt at forene Gemytterne; han foreslog derfor omsider, at Constitutions-Committeen skulde tage §en under nærmere Overveielse til i Morgen, og da give sine yderligere Tanker tilkjende; dette antoges enstemmig. § 54. Med denne § gik det os ikke et Haar bedre. Nogle vilde begynde med Committeen, negativ, og sige, hvo der ikke vare norske Borgere, Andre derimod, efter Amtmand Bendekes Forslag, positiv, og sige, hvo der vare norske Borgere. Modpartiet fandt i første Tilfælde altid flere at undtage og i dette Tilfælde flere at tillægge; man enedes efter lang og forgjæves Debatte om ogsaa at overlade denne § til Committeens nærmere Betænkning, og hævede Forhandlingerne for i Dag.

Mandagen den 9de Mai. — Constitutions-Committeen foreslog som Tillæg til den 39te § (se samme i det Foregaaende): „Til Embeder i Staten skulle alene udnævnes de norske Borgere, som bekjende sig til den evangelisk lutherske Religion, have svoret Constitutionen Troskab og tale Landets Sprog, samt *a.* ere fødte i Riget af Forældre, som da vare Statens Undersaatter, eller *b.* ere fødte i fremmede

Lande af norske Forældre, som paa den Tid ikke vare en anden Stats Undersaatter, eller *c.* som nu have stadig Ophold i Riget, og aflægge Ed at hævde Norges Selvstændighed, eller *d.* som af Storthinget vorde naturaliserede[1]). Dog kunne Fremmede beskikkes til Professorer, Lærere ved lærde Skoler, Læger og Consuler paa fremmede Steder." Sorenskriver Weidemann holdt atter paa stræng Indførelse af Indfødsretten, og mente saaledes, at Storthinget ikke burde kunne naturalisere; han talede ved denne Leilighed inhumant, om Charlataner og alskens Skrab, der havde indtrængt sig i norske Embeder, om de mange uduelige Embedsmænd, med hvilke Norge fra Danmark var bleven forsynet, og det i samme Øieblik, at Rigsforsamlingen i sin Præsident saa en af de redeligste Embedsmænd og kyndigste Jurister, maaskee Norge nu eier. Hans Tale misbilligedes meget. Ad Litr. *c.* i denne § foreslog han, det burde hede: som have aflagt Ed istedetfor: „og aflægge Ed," fordi, sagde han, han kjendte dem, der endnu ikke have villet aflægge denne Ed, og blot lurede paa, hvorvidt Norge kunde hævde sin Selvstændighed eller ikke, for da efter Tidsomstændighederne at kunne antage det mest passende Parti; heri havde han vistnok megen Ret; men det kunde heller ikke nægtes, som Diriks og Falsen anførte, at naar Weidemanns Forslag ubetinget antoges, vilde en hel Del danske Borgere, der ikke vare Embedsmænd, og derfor ikke engang havde anseet det passende at aflægge Eden, være tabte for Landet. Præsidenten foreslog at tilføie de Ord: „som ikke have vægret sig ved at aflægge" o. s. v. og herved enedes Gemytterne; thi Alle vare enige i, at de Embedsmænd, der hidtil ikke havde

[1]) Efter de officielle forhandlinger: „*c*, som nu have stadigt ophold i riget, eller *d*, som herefter opholde sig der i 10 år, eller *e*, som af storthinget vorde naturaliserede."

aflagt Eden, nu ikke burde kunne blive Embedsmænd i Norge, og den Embedsmand, som nu ikke havde aflagt Eden, nødvendig havde maattet vægre sig, da han ellers, om han end ikke havde været i Kirken, efter Regentens Befaling strax skulde have indsendt sin Ed skrivtlig. Sø-Officererne bleve fra disse Bestemmelser undtagne paa Grund af det Forhold, de endnu stode i til Danmark. § 54. Committeen foreslog den forandret saaledes, som den er vedføiet [1]). Sorenskriver Falsen formente, der burde staae: Skyld til en vis Størrelse, som f. Ex. 3 L℔ Tunge istedetfor matriculeret Jord; men Flere protesterede herimod paa Grund af Norges høist urigtige Skyldsætning, da mangen Gaardepart paa 1 á 2 L℔ var større end 1 Gaard paa 1 Sk℔. Capit. Flor anførte i denne Henseende et frappant Exempel: 4 store Gaarde i Egnen om Røraas skylde tilsammenlagt 6 Mark, det vil sige $\frac{1}{8}$ af 1 Sk℔ Tunge. Cancelliraad Irgens formente tilligemed Capitain Holck, at Skippere, som boede paa Landet, samt Landkræmmerne og Gjæstgiverne, om de end ikke eiede Jord, burde være stemmeberettigede. Diriks anførte herimod, at Landkræmmere og Skippere ifølge vore Love skulle være Borgere til et Kjøbstæd, og altsaa kunde de der have deres Stemmeret; hvad derimod Gjæstgivere angik, formente han, at den største Nytte, de gjorde Staten, var at udskjænke Brændevin, og for denne Nyttes Skyld

---

[1]) Konstitutions-komiteens forslag til § 54: „Stemmeberettigede ere kun de norske borgere, som have fyldt 25 år, have været bosatte i landet i 5 år, og enten: *a*, ere eller have været embedsmænd, *b*, på landet eje eller bruge matriculeret jord, *c*, i kjøb- og ladesteder svare borgelige tyngder eller eje gård eller grund, af værdi idetmindste 300 rbd. s. v.“ Ved den endelige votering antoges §ens første afsnit tilligemed litr. *a*, litr. *b* forandredes således: „på landet eje eller for længere tid end fem år have bygslet matrikuleret jord,“ og litr. *c* således: „i kjøb- og ladestederne have borgerskab eller eje“ o. s. v.

troede han, de ingen Stemmeret tilkom, naar de ellers ingen Jordvei eiede; det kom i denne Henseende til Votering, men de stakkels, ikke jordeiende Gjæstgivere faldt igjennem. Lensmand Lysgaard havde samme Forlangende om Stemmeret for Føderaads- eller Fledføringsmænd, hvoraf han sagde, han kjendte mange agtværdige Mænd. I denne Henseende anmærkede jeg, at Fledføringsmænd vare saa aldeles passive Borgere i Staten, at jeg ikke troede, de burde have mindste Del i Statens offentlige Bestyrelse, og hans Forslag forkastedes. Omsider antoges Committeens Forslag, som det var fremsat, med Stemmeflerhed. § 55. Herimod opponerede kun Hount; han vilde paa ingen Maade have Fogderne med i Mandtallernes Forfærdigelse. Hans Forslag voteredes paa og faldt igjennem; derpaa ønskede han, at Eden blev aflagt i Kirken for des mere Høitideligheds Skyld. Diriks anførte herimod, at denne Ed, som enhver anden borgerlig Ed, rimeligvis maatte aflægges til Thinge, og Wergeland anmærkede: at Kongen selv skulde efter Constitutionen aflægge sin Ed til Thinge (nemlig for Storthinget) og ikke i Kirken, og følgelig mente han, at enhver Anden maatte gjøre det Samme. Hounts Forslag forkastedes. §en antoges uden Forandring. § 56. Der voteredes paa de 3de forskjellige Bestemmelser i §en; de 2de første antoges enstemmig. I Henseende til den sidste Bestemmelse vilde man, at istedenfor fuld Betaling skulde staae tilfredsstillende Betaling. Diriks anmærkede, at hvad der havde bevæget Committeen til at foreslaae denne Bestemmelse, var, at mangen Fallent, som bekjendt, flere Gange gjorde Opbud, og hver Gang, efter at han havde affundet sig med sine Creditorer med 10 til 20 pCt., blev rigere, end han havde været tilforn, uden at han i mindste Maade tænkte paa at tilfredsstille sine Creditorer, om han endog havde mere end Evne

hertil, og at en saadan, i Ordets egentligste Forstand, Bedrager ikke burde have Stemmeret; en stor Del af os vare enige med ham heri. Det kom til Votering, og 56 antog §en, som den af Committeen var fremsat, og 55 ønskede den forandret. Omsen proponerede at tilføie: „med mindre samme er foraarsaget ved Ildsvaade eller noget andet ulykkeligt og bevisligt Tilfælde," hvilket antoges. § 57 enstemmig antaget. § 58. Man troede, at de i Sognene boende Embedsmænd burde være deltagende i Bestyrelsen af Valgforsamlingerne; og Capitain Holck foreslog, at i ethvert Amt skulde der udnævnes en Commission, der under Valget af Repræsentanter til Storthinget skulde reise fra Bygd til Bygd og bestyre Valgforsamlingerne. §en antoges. § 59 antoges enstemmig. Herpaa skredes til Valg af Præsident og Vice-Præsident for den kommende Uge, og udnævntes hertil Sorenskriver Falsen og Amtmand Krohg. Forhandlingerne sluttedes for i Dag.

Tirsdagen den 10de Mai. — Forhandlingerne begyndte med § 60. Det Første, som i denne § underkastedes Votering, var, om ikke Repræsentanterne burde vælges af Valgmændenes egen Midte, efter Hounts Forslag; Grøgaard anførte herimod, at han, ved nærværende Rigsforsamling, kjendte Tilfældet, at, uagtet Regentens Bestemmelse var, der skulde vælges af egen Midte, var dog ved Amts-Commissionen enstemmig en Mand valgt, som ikke var Valgmand; man havde søgt Hans Kgl. Høihed om, at Manden maatte antages, som naturligvis ikke var nægtet. (Denne Mand var den almenyndede Jacob Aall paa Næs Jernværk). Forslaget antoges med 57 Stemmer mod 47. Lensmand Lysgaard, Teis Jacob Tostensen[1]) (en insolent Karl i høieste

[1]) Teis I. Torkildsen Lundegaard.

Grad), Lensmand Apenæs og Even Lande foresloge, at det bestemt her skulde antages, at $\frac{1}{3}$ af Repræsentanterne skulde være af Byerne og $\frac{2}{3}$ af Landet; Lysgaard understøttede dette Forslag med den philosophiske Grund: Bondemanden var endnu den mindre oplyste Del; det var imidlertid vigtigt, at hans Stemme ikke blev undertrykt af Bymanden, som den imidlertid let kunde blive, naar der ikke sørgedes for, at Bondens Stemmer ikke bleve for faa (en stor Del af os mente ellers rigtignok: jo mindre Oplysning, jo mindre Stemmer!). Motzfeldt (Capit.) indgav i denne Anledning sin skrivtlige Betænkning til Protocollen, efter hvilken han foreslog, at Repræsentanternes Antal ikke maatte overstige 75, at $\frac{1}{3}$ heraf skulde være fra Byerne, og $\frac{2}{3}$ fra Landet, og at naar Mandtallerne vare optagne, skulde det Antal Repræsentanter, ethvert Amt eller By havde at levere, reparteres efter de Stemmeberettigedes Antal. Dette Forslag fandt Manges Bifald; men Præsidenten (Falsen) anførte herimod, han troede ikke, det for det først afholdende Storthing var anvendeligt, da Mandtallerne ikke betids nok kunde blive færdige. Forslaget antaget med det ved Capit. Motzfeldts Forslag aarsagede Tillæg anført i Slutningen af 62de §. — § 61 enstemmig antaget. § 62 antaget med vedføiede Anmærkninger. § 63 enstemmig antaget. § 64 ligesaa § 65. Omsen foreslog, at de Embedsmænd, som ifølge § 51 af Kongen uden Lov og Dom kunde afskediges, ikke burde antages at kunne være Repræsentanter, da de vare for meget afhængige af Kongen. Man anførte herimod, at netop en stor Del af disse Mænd kunde muligens for deres Kundskabers Skyld være de dueligste til at møde paa Storthinget, og at man saaledes ikke handlede klogt ved at udelukke dem. Omsen vedblev, at man saa meget mulig maatte sørge for, at Stemmerne vare frie. Jeg spurgte ham i denne An-

ledning, om det var den eneste Betingelse, han gjorde til en god Repræsentant, at han var independant af Kongen, og om det ikke ogsaa burde sees paa, han havde de fornødne Kundskaber og Indsigter til dette vigtige Kald. Omsen, med alle sine gode Egenskaber, er opfarende og paastaaelig. I Anledning af hans Svar paa dette mit Spørgsmaal kom vi lidt i Kladderne paa hinanden, som her ikke er Stedet at anføre. §en kom til Votering, og den antoges med 61 mod 39, saaledes som den af Committeen var fremsat. § 66. I Anledning af denne §[1]) indgav jeg min skrivtlige Betænkning til Protocollen, saaledes: „Naar ikke Valget kan være frit; naar ikke den, der har sine Medborgeres Tillid, ubehindret, hvad enten han er Embedsmand eller ikke, kan vælges til Repræsentant, naar han ellers har de fornødne, i Constitutionen bestemte Egenskaber: saa troer jeg, der ogsaa bør gjøres Indskrænkning paa flere Sider end blot for Embedsmændene. Saaledes som §en nu er fremsat, kan jeg vel tænke mig som muligt, at faa eller ingen af den agtværdige Bondestand blive valgte, og dette vilde vistnok være ligesaa urigtigt som upassende; men jeg kan ogsaa tænke mig som sandsynligt, at de ⅔ af Storthingets Medlemmer blive Bønder, og saadant var vel, fra flere Synspunkter betragtet, end urigtigere. Jeg skulde derfor give mig den Ære at foreslaae, at dersom §en ikke aldeles kan udgaae, maatte det omtrent hede saaledes: „Kun Halvdelen af et Districts Repræsentanter maa, forsaavidt Byerne betræffe, være Embedsmænd. Er Tallet ulige, skal Embedsmændenes være det mindre. Af hvert Amt skal idetmindste En og ikke over To af dets Repræsentanter være af Bondestanden.“ Jeg var

---

¹) § 66 i konstitutions-komiteens forslag: „Kun halvdelen af et distrikts repræsentanter må være embedsmænd. Er tallet ulige, må embedsmændenes være det mindste.“

saa heldig, at mit Forslag fandt Bifald. Der voteredes først, om §en skulde blive staaende eller forandres; 66 stemte for Forandring og 37 for Committeens Forslag. Derefter spurgtes, om mit første eller andet Alternativ skulde antages. 82 stemte for det første, 21 for det andet, følgelig blev §en udslettet. § 67 antaget med 95 mod 7. § 68 enstemmig antaget. § 69 ligesaa. § 70. Justitsraad Cloumann troede, at undskyldende Aarsag burde være, at man engang havde mødt ved et ordentligt Storthing. Secretair Christie gjendrev dette meget vakkert, og Forslaget antoges enstemmig. § 71 enstemmig antaget. § 72 ligesaa. § 73. Omsen foreslog, at ethvert Storthing, forinden det gik fra hverandre, skulde bestemme, naar det følgende skulde være. Andre vilde, at Storthinget for de betydelige Omkostningers Skyld kun skulde være hvert 5te Aar[1]). Diriks foreslog, at Kongen kunde bestemme Stedet, hvor Storthinget skulde holdes, kun det skede i en By. §en antoges med 59 mod 41. — § 74 antaget med Tilsætning som tilføiet. § 75 enstemmig antaget. § 76 ligesaa. § 77 ligesaa. § 78 Capitain Motzfeldt anførte i en til Protocollen fremlagt Betænkning, at denne Storthingets Inddeling i 2de Thing eller Kamre vidtløftiggjorde Forretningerne, muligens hindrede mangt et godt Lovforslag fra at komme i Virksomhed, og dertil maaskee satte en splidagtig Stemning blandt Storthingets Medlemmer selv. Falsen og Sverdrup anmærkede, at denne Inddeling var taget af de bedste Constitutioner, den engelske og amerikanske; Aarsagen var, fordi den lovgivende Magt ikke skulde usurpere den executive, og for at ethvert Lovforslag

---

[1]) Disse yttringer har Sibbern oprindelig henført til § 67, hvilket stemmer med Christies optegnelse (N. Saml. II. 605). Bryns dagbog (Rigsretssagen mod Vogt s. 184 f.) henfører derimod debatten til § 73, ligesom Sibbern ved sin rettelse har gjort.

kunde blive desmere drøftet og overveiet. Committeens specielle Aarsag, hvorfor den havde foreslaaet denne Inddeling, var, som jeg veed, ogsaa, at man frygtede for, at Bøndernes Antal paa de kommende Storthing kunde muligens blive saa mange, de aldeles kunde, ved Enighed mellem sig, faae de naragtigste Ting igjennem, naar Storthinget var samlet. Dette forebyggedes derimod ved den foreslaaede Inddeling, og jeg synes, denne Grund er ikke uvigtig. Det kom til Votering, og §en antoges med 54 mod 52. § 79 enstemmig antaget. § 80 ligesaa. § 81. Her kunde man ikke enes om især hvordan Forretningerne skulde fordeles mellem begge Thingene. Præsidenten foreslog at udsætte Qvæstionen til i Morgen, paa det man i saa Henseende nærmere kunde betænke sig; antaget. § 82. Provst Schmidt gjorde et Forslag til det Tillæg, som ved §en findes anført[1]); det antoges med 62 mod 39; men Gud hjælpe os, dersom dette kom under en Englænders Kritik; thi en større Inconseqvents have vi vel endnu ikke ved Constitutionen begaaet. Vi have i den 78de § antaget Inddelingen af Lagthing og Odelsthing, af de der anførte Aarsager, og ved Tilsætningen i den 82de § tilintetgjøre vi aldeles al den Nytte, denne Inddeling skulde stifte. I denne Anledning kunde jeg ikke bare mig for at spørge, om det saaledes, naar der ret var megen Hastværk for Odelsthinget at faae et Lovforslag igjennem, ikke maatte være samme tilladt paa een og samme Dag at forelægge Lagthinget det 2de Gange? Man saa, at §en i saa Henseende ingen Bestemmelse havde, og tilføiede, at der i det mindste maatte hengaae 3 Dage mellem hver Gang et Forslag brag-

---

[1]) Provst Schmidts forslag indbragte i grundloven bestemmelsen om, at lovforslag efter to frugtesløse behandlinger i odelsthing og lagthing skulle afgjøres i samlet storthing med to trediedeles pluralitet.

tes fra det ene Thing til det andet[1]). § 83. Antaget med den Tilsætning, som ved §en findes anført. § 84 enstemmig antaget. § 85. Omsen og Flere troede, at Kongen kun een Gang burde kunne nægte et Forslag Antagelse. Committeens Forslag antaget med 65 mod 38. Her maa jeg anmærke, at det upaatvivlelig var blevet ved een Nægtelse af Kongen,

---

[1]) Sibbern har i sine under 3die oktober 1815 fremsatte grundlovsforslag nærmere udviklet sin mening angående dette spørgsmål: „Hoved-Aarsagen til den lovgivende Magts Inddeling i 2de Kamre er unegtelig, for derved at faae en større Vished for, at Lovforslagene nøiagtigen prøves og drøftes, forinden de vorde Lov. Hvor let kunde ellers ikke enkelt Mands henrivende Svada i en enkelt Corporation bringe til Lov, hvad den samme Corporation ved nøiere Prøvning maaskee selv bitterlig vilde fortryde. Viseligen er derfor vistnok Inddelingen, naar kun dens Tendents heel vedligeholdes. Enhver, der imidlertid har tænkt over den 76de §. i Grundloven, vil have indseet, at den aldeles kuldkaster det ved Afdelingen tilsigtede Gode, og Erfarenheden ved dette Storthing bekræfter denne Sandhed end mere. I Lagthingets Magt til, efter modneste Overlæg, at kunne modsætte sig Odelsthingets Beslutning eller Lovforslag ligger, efter min Formening, Inddelingens væsentlige Fordeel. Dette var ogsaa foreslaaet af Constitutions-Committeen paa Eidsvold, men faldt ved en enkelt Mands, ikke engang Talent, igjennem, fordi han gjorde Forsamlingen viis, at Lagthinget ved saadan Magt aldeles kunde forkaste Odelsthingets meest almeennyttige Forslag. Men om endog denne Ret tilstaaes Lagthinget, har det da derved virkelig større Magt end Odelsthinget? Dette Thing har Rettighed at forkaste ethvert Forslag saaledes, at det ikke mere ved det da holdende Storthing kan komme frem; og kan Lagthinget da vel nu gives større Magt? Dersom jeg ikke meget feiler, skal Lagthinget, efter vor Constitutions Aand, vistnok være en idetmindste lige vigtig Afdeling med Odelsthinget. Jeg tør saa meget mere paastaae dette, da jeg, som Medlem af den constituerende Forsamling paa Eidsvold, meget vel erindrer Debatterne i denne Anledning. Det nærværende Lagthing derimod, betaget Forslags- og Forkastnings-Ret, og, selv naar Storthinget efter denne §. træder sammen, efter den Maade, paa hvilket dette Thing fandt at Qvæstionerne burde fremsættes, — betaget den sidste Rest af Virksomhed, er et Skyggebillede, som, naar det nærmere beskues, forsvinder."

naar ikke Lagthinget, ved den før omtalte §, saa godt som aldeles havde tabt sin Stemme; nu saa en stor Del af os sig nødsaget til at give Kongen en Ret, som vistnok kan blive skadelig, men som maaskee var nødvendig, for at forebygge, at ikke ethvert utidigt Lov-Forslag fik Lovskraft. § 86 enstemmig antaget. § 87 ligesaa. § 88 ligesaa. § 89 ligesaa. § 90 ligesaa. § 91 ligesaa, og § 92 ligesaa, hvorved Forhandlingerne for i Dag sluttedes.

Onsdagen den 11te Mai. — Man begyndte med § 93. Sorenskriver Christie holdt for, at Præsidenten i Høieste-Ret burde være tillige Præsident i Rigsretten, da det jo var muligt, at Præsidenten i Lagthinget ikke var lovkyndig Mand. En Anden formente, at der ikke burde være flere Medlemmer af Lagthinget i Rigsretten, end der i samme vare Medlemmer af Høieste-Ret, paa det at ikke Storthinget som selv Anklager skulde faae en Mand undertrykt, det muligens havde Had til. Falsen svarede til 1ste Opp., at Præsidenten i Lagthinget, som den første paa Storthinget, vist nok maatte beholde Rangen for Høieste-Rets-Præsidenten; og til 2den Opp., at ikke Storthinget, men Odelsthinget var efter Constitutionen Anklager, og Lagthinget Dommer tilligemed Høieste-Ret. Forslaget antaget med 58 mod 51. § 94 enstemmig antaget. § 95 enstemmig antaget. § 96. Hount proponerede, at General-Auditøren skulde være een af disse høie Militære; Præsidenten anmærkede, at Committeen ikke havde vidst, hvorvidt dette Embede vilde beholdes; men at det var naturligt, naar General-Auditør-Embedet existerede, denne da og som den Competenteste maatte i saadanne Sager indtræde i Høieste-Ret. Forslaget enstemmig antaget. § 97. Grøgaard proponerede 35 Aar. Forslaget eller §en enstemmig antaget. § 98 enstemmig antaget. § 99. Capitain Motzfeldt, under den Forudsætning, at Storthinget hverken

havde Kundskaber eller Tid til at bedømme et Værk som en ny Lovbog, foreslog, at den nedsatte Lov-Committee vel skulde forelægge Lovbogen for Storthinget, og at dette, om fornødent gjordes, skulde gjøre sine Anmærkninger herover; men at det derefter tilkom Lov-Committeen, efter at have drøftet disse Anmærkninger, at antage og fastsætte det videre. Diriks anmærkede, at Storthinget allerede ved Constitutionen var i Besiddelse af den lovgivende Magt, og at Hr. Capitain Motzfeldts Forslag var et Indgreb i denne: imidlertid var det aldeles ikke hans Formening, at Lovbogen postvis skulde gjennemgaaes og drøftes af Storthinget; her indrømmede han gjerne Capitainen Ret, at Storthinget i Almindelighed hverken havde Tid eller Kundskab nok til et saadant Arbeide; men han formente derimod, at naar enhver af Lov-Committeen udarbeidet Bog, Kapitel etc. var, som vedtaget, strax bekjendtgjort i Trykken, vilde kyndige Mænd allerede forud have drøftet samme, at det nu ved Storthinget blot var om sammes Sanction eller Forkastelse at gjøre, saaledes som den nye Lovbog i Frankrig og Nord-Amerika var bleven det lovgivende Corps og Congressen forelagt. Wulfsberg foreslog Tillægget i §en, som antoges. §en antaget med 98 mod 11. — § 100[1]). Da § 51 allerede benævner de Embedsmænd, der kunne afsættes eller afskediges uden Dom, fandt man Begyndelsen af denne § overflødig. Falsen proponerede Tillægget i §en, som antoges. En af Forsamlingen, jeg erindrer ikke hvilken, vilde i Anledning af Slutningen af §en have Præster tilført. Falsen svarede, at disse

[1]) I konstitutions-komiteens forslag sålydende: „Dommere kunne ikke afsættes, uden efter dom, men vel suspenderes af kongen, i hvilket tilfælde de strax må tiltales for domstolene. Magistratspersoner, underdommere og fogder skulle være over 25 år gamle.“ Falsen foreslog efter „dommere“ tilføiet „og øvrige embedsmænd, som ikke ere omtalte i § 51.“

allerede ved et specielt Lovbud vare undtagne, og det blev derved. Naar jeg imidlertid nu tænker efter, var vist nok dette et aldeles intetsigende Svar; thi i en Grundlov, som den nærværende, burde vel denne Tilsætning unægtelig været gjort. §en enstemmig antaget. § 101 ligesaa. § 102 ligesaa. § 103 ligesaa. § 104 ligesaa. § 105 ligesaa. § 106 ligesaa. § 107. Diriks anførte, at al god Lovgivning imidlertid vedtog, at i criminelle Tilfælde maatte kunne gjøres Hus-Inqvisition, og foreslog derfor §en forandret saaledes, som ved samme er anført. Diriks's Forslag enstemmig antaget. § 108. Denne § var som en Storm oven paa de mange Dages Vindstille. Løvenskiolds Forslag, at Værnepligten burde paalægges districtsvis, som allerede af mig er anført ved Grundreglernes Antagelse, oplæstes først. Hegermanns Forslag, den fuldkomneste Contrast af det foregaaende, fulgte derpaa. Han foreslog en ubetinget Værnepligt for enhver Statens Borger, omtrent saaledes: Norge er en liden Stat med en farlig Nabo, hvis Hensigt er, det vide vi, om muligt, at undertvinge det; det maa altsaa i sine Sønners Mod, Kraft og altid færdige og velordnede Armee have sit sikkreste Værn; den militaire Opdragelse bør derfor allerede fra Ungdommen begyndes. Paa den Grund foreslog han: at Ungdommen i alle Landets Skoler uden Undtagelse burde fra det 12te Aar øves i Gymnastik, Svømmen og militaire Øvelser i den lette Feldttjeneste, og i disse Skoler, uden Undtagelse, Universitetet indbegreben, aarlig have 8 til 12 Dage Exercitie. Fra det 20de til 28de Aar overgik Stats-Borgerne i Landets virkelige Armee; herfra undtoges imidlertid al studerende Ungdom og Fabrik-Arbeidere, saalænge de vare i saadan Beskjæftigelse. Landets gevorbne Tropper skulde hverves og tages af Husmandssønner. I Alderen fra 20de til 28de Aar skulde aarlig exerceres. Fra

det 28de til 36te Aar overgik man i Landværn-Roullen, skulde exercere een Gang hvert 3die Aar, under dertil beskikkede Officerer, og kunde kun bruges, naar den virkelige Armee ei var tilstrækkelig. Fra 36 til 56 overgik man i Reserve-Roullen, og kunde ikke commanderes udenfor Amtet; de exercerede een Gang hvert 5te Aar, og commanderedes da, som i Krigs-Tilfælde, af Embedsmænd i Amtet, som under Forudsætning af den forudgaaede Militær-Opdragelse altid dertil maatte være duelige: de kunde ei commanderes udenfor Amtet. Kjøbstæd-Borgerne udgjorde som hidtil Borgerbevæbningen, og kunde i Krigstid commanderes hvorsomhelst i Amtet. Secretair Christie, Jørgen Aall, Ritmester Ramm, Hount, Kjøbmand Lund, Doctor Møller og Bønderne Teis Jacob Tostensen[1]) og Sivert Bratberg samt Matroserne Peder Johnsen og Even Thorsen indgave samtlige skrivtlige Forslag, der mere eller mindre vare Modificationer af Hegermanns, og alle gik ud paa en almindelig Værnepligt. Wergeland og Jacob Aall vare omtrent enige, og advarede Rigsforsamlingen mod en for hastig Beslutning i denne Sag; man vidste, sagde de, hvor forhadt Conscriptionen var i Sverrig, hvor forhadt den var i Frankrig, og frygtede de for, at, ifald den blev antaget, mange Familier vilde emigrere. Hegermann svarede herpaa, at man meget vilde feile, om man ansaa hans Forslag for Indførelse af Conscription, det var ikke i mindste Maade hans Mening. Jeg tilstaaer imidlertid, jeg ikke tydelig indseer Forskjellen, skjønt jeg forresten er aldeles enig med Hegermann. Grøgaard anmærkede: at han ikke saa ganske kunde være enig med den af Obersten foreslagne Militær-Opdragelse; ihvormeget han ellers ærede den militære Stand, frygtede han,

---

[1]) Teis Torkildsen Lundegaard.

den muligens kunde faae en Overvægt i Staten, som kunde blive skadelig. Om nogen gjorde det Forslag, sagde han, at bringe den gamle hierarkiske Magt igjen i Geistlighedens Hænder, mon man vilde antage det? Forslaget antoges med 99 Stemmer mod 9. § 109 enstemmig antaget. § 110. Ikke havde jeg troet, at Odelsretten havde havt saa mange Stemmer for sig, som den virkelig har. Capitain Holck og Bønderne Even Lande, Lensmand Tvedten, Tollef Huvestad, Lensmand Evenstad og Elling Valbø talede alle for den, Ingen derimod; Flere vilde endog have den tilbage efter Forordningen af 14 Jan. 1771. Forslaget antaget med Tilsætning som hosført. § 111. Bergmester Steenstrup gik løs paa Jernværks-Eiere, Saugbrugs- og Herregaards-Eiere etc., og vilde have deres Privilegier ophævede om 7 Aar. Jeg vilde ikke sige ham Noget hverken for eller imod, da jeg kunde synes at have talt i min egen Sag; men hvad Herregaards-Eiernes Privilegier vedkommer, troede jeg at kunne have sagt ham, at de gjerne maatte borttages samtlige, naar vi blot fik almindelige Rettigheder, det vil sige en passende Skyld. Forslaget antaget med den vedføiede Tilsætning, at Afgjørelsen af de gamle Privilegier skal henstaae til næste Storthing, af samme Grund, som med Adelens personelle eller blandede Rettigheder blev taget denne Beslutning. § 112 enstemmig antaget. § 113. Christie formente, at Opreisninger og Dispensationer under enkelte Omstændigheder burde finde Sted; Diriks nægtede dette; Forslaget antaget med 68 Stemmer mod 38. § 114 enstemmig antaget. (Hertil hører da og vore elskelige Hø- og Korn-Leverancer etc.) § 115. Efter Hegermanns Forslag blev den ved §en anførte Tilsætning vedføiet og dermed enstemmig antaget. Hegermann fremlagde et Forslag om National-Opdragelsen, og proponerede samme antaget som § 116. Man troede, at

dette rettest henhørte til Lov-Committeen, hvortil det blev henvist. Saaledes var hele Constitutionen antaget; Forhandlingerne endtes for i Dag med Udnævnelsen af 3de Medlemmer, der skulle gjennemgaae og ordne det hele Arbeide samt rette Sproget. Valget faldt paa Sverdrup, Diriks og Sorenskriver Weidemann.

Thorsdagen den 12te Mai. — Dagen anvendtes med at afskrive Finants-Committeens Forslag.

Fredagen den 13te Mai. — Forhandlingerne begyndte med Finants-Committeens Forslag § 1 [1]). Præsidenten opfordrede de af Forsamlingen, der ønskede Ordet i denne Henseende, at tilkjendegive deres Mening; Ingen svarede; den Ene lurede ligesom paa den Anden, for ikke at være den første, der i denne Anledning erklærede sig, og man skulde næsten i Førstningen troet, at denne og følgende §§ vare blevne udebatterede. Det var, som bekjendt, allerede ved den 1ste Post i Grundreglerne uden al videre Undersøgelse ved Stemmeflerhed antaget, at Norge ikke alene skulde være et arveligt, indskrænket, men og et selvstændigt og udeleligt Monarki, og dets Regent føre Titel af Konge. Vore Vota i denne Anledning ere skrivtlige tilførte Protocollen, og de staae Nationen til Ansvar, de Mænd, som dertil ubetinget have givet sin Stemme; men naar dette var antaget og uforanderlig, saa spørger jeg: var der Andet at gjøre end at antage Finants-Committeens For-

---

[1]) Første post var sålydende: „At det bestemmes af rigsforsamlingen, at den cirkulerende masse af de ved regjerings-kommissionens foranstaltning udstedte assignations-sedler, af statholderskabets sedler samt af de i Danmark udstedte sedler vorder indløst, såsnart ske kan og i det seneste til 1814 års udgang, efter hvilken tid de ei længer må være gjældende.“ Posten antoges med den forandring, at „ombyttet“ sattes istedetfor „indløst.“

slag? Jeg havde nedskrevet min Betænkning disse Poster vedkommende, som jeg, da endnu ingen anden tog Ordet, oplæste og vedlagde Protocollen. Af denne min Betænkning følger indsluttet Afskrivt[1]). Wedel forlangte derpaa Ordet; han søgte at bevise, at Finants-Committeens Forslag var bygget paa Suppositioner, at mange af Indtægterne vare glemte og mange af Udgifterne ikke regnede høit nok. Hans Bemærkninger vare meget vidtløftige, og hentede fra hans mange saa forskjellige Stillinger i Staten. Amtmand Krohg som Præsident i Finants-Committeen fremførte: at den Skygge, Grev Wedel søgte at kaste paa bemeldte Committee, ikke var fortjent; den havde i den korte Tid, der var arbeidet, søgt at tilveiebringe alle de Oplysninger, som var den muligt. Wedel anførte, at han paa ingen Maade havde villet kaste Skygge paa en Committee, der bestaaer af saa mange agtværdige Mænd, og han indsaa tydelig, at intet fuldfærdigt Hus af saa slette Materialier kunde tilveiebringes, men han troede derfor, at det ligefuldt maatte dadles, hvad virkelig var Daddel værdt. Foged Collett som Secretair i Finants-Committeen gjorde det Forslag at tilkalde Regjeringsraaderne i 1ste Departement, Haxthausen og Tank, i Rigsforsamlingen for at svare paa Wedels Anmærkninger; det antoges, og Formeldte indfandt sig. Wedel oplæste atter postvis sine Bemærkninger; saavidt disse vedkom Militær-Etaten, forbeholdt Haxthausen sig nærmere at svare; Tank derimod svarede strax paa enhver Ankepost, forsaavidt Svar kunde gives. Resultatet heraf var, at Wedels Anmærkninger vare Suppositioner, men at ogsaa Regjeringsraaderne for en stor Del havde bygget paa samme usikkre Grund. Finantsraaderne gik, paa det Rigsforsamlingen kunde skride til Votering paa

---

1) Trykt i rigsforsamlingens forhandl. V. 19 ff.

den 1ste §. Endnu forsvaredes Sedlernes Cassation af Meltzer, Collett og Flere; det modsagdes af Løvenskiold, Dahl og mig, og §en antoges med 87 mod 21. § 2[1]). Haxthausen og Tank kom atter i Forsamlingen, og nu fremkom der Forsvarsskrivter fra Hegermann, Falsen, Collett, Christie, Schmidt, Sverdrup for Committeens Forslag, og alle gik ud fra den Grundsætning, at Norge havde svoret at være selvstændig, og maatte følgelig give Regjeringen de Midler i Hænderne, uden hvilke denne attraaede Selvstændighed umulig kunde opnaaes. Rein tog Ordet; den Tale, han holdt, formoder jeg, for den Sensation, den opvakte, vil blive trykt. Jeg formoder ogsaa, den var skjøn; thi jeg veed, at flere af Forsamlingens virkelig brave Medlemmer ved den bragtes i Enthousiasme, men jeg tilstaaer oprigtig, at de i Begyndelsen af Talen med Reins Pen, jeg behøver vel ikke at sige mere, fremførte Bitterheder, haandgribeligt stilede mod et enkelt Medlem af Forsamlingen, gjorde mig endnu ved Talens virkelig skjønne Slutning kold som Is, og saaledes kunde jeg heller ikke deltage i den Applaud, en stor Del af Forsamlingen med rund Haand, efter endt Tale, ved Haandklap og Hurraraab ydede ham. Saavidt ere vi da nu komne!!! Umiddelbar herpaa opstod Omsen, og kjølede Gemytterne ovenpaa denne voldsomme Rystelse. Han søgte at godtgjøre, at nærværende Rigsforsamling ikke var competent

---

[1]) Anden post: „At rigsforsamlingen ej alene garanterer den nuværende statsgjæld, men også de 14 millioner rigsbankdaler navneværdi eller den del deraf såvelsom hvad mere der af rigsbanken udstedes til den 1ste marts 1815, og hvorfor der vil blive aflagt offentligt regnskab; alt til den af rigsbanken den 1ste august 1813 satte kurs af 375 pct., hvilken straks må gjøres almindelig bekjendt.“ Posten antoges med den forandring, at der efter ordet „statsgjæld“ tilføjedes: „forsåvidt den af næste storthing vorder erkjendt rigtig,“ og at der efter de ord: „eller den del deraf“ sattes: „når stats-indtægterne ere fradragne.“

til at indgaae i den forlangte Garanti, og forlangte derfor, at et Storthing strax skulde sammenkaldes; jeg og en stor Del af os kunde ikke indsee Bevisernes Rigtighed, skjønt vi maatte bifalde Talerens Skarpsindighed. Et Sted i sin skrevne Tale siger han omtrent: „Man vil maaskee indvende, at det i nærværende Omstændigheder ikke har været vedkommende Departements-Chefs muligt kun at udkaste en rimelig Calcul over de fornødne Pengesummer! Sandelig en saare slet Compliment til de bekjendte duelige Mænd: Hr. General-Major v. Haxthausen og Hr. Regjeringsraad C. Tank; den simpleste Regiments-Kvartermester maa jo kunne gjøre et Overslag, hvor meget for et vist Antal Tropper behøves paa Fredsfod og hvor meget i Krigstid.“ Tank svarede i denne Anledning, at naar Hr. Told-Procureur Omsen vilde sige ham, hvormange Tropper Norge kunde komme til at behøve, samt hvor længe Krigen muligens vilde vare, skulde han (Tank) nok fremlægge Beregningerne. Debatterne om denne § syntes hermed at være udtømte. Finantsraaderne aftraadte, og man voterede. §en antoges med de Tilsætninger, som findes vedføiede, og som forud af enkelte Medlemmer vare proponerede og af det Hele antagne, med 76 Stemmer mod 29.

Carl Stoltenberg skjænkede 100 Td. Korn til Landet, og dersom de 3000 Td. kom hjem, han ventede, atter 100 Td. Havre og 100 Td. Byg. Da man engang havde begyndt at applaudere, blev dette skjønne Offer, sandelig vistnok efter Fortjeneste, erkjendt med Bifaldsraab. Ingen af de øvrige mange rige Kjøbmænd fulgte dette Exempel. Forsamlingen hævedes for i Dag.

Løverdagen den 14de Mai. — § 3. Foged Erichstrup fremlagde et Forslag, overenstemmende med mit af Gaars Dato, at de Byrder, Landet vilde komme til at udrede, maatte gaae efter Formue og ikke efter Skyld. Sorenskriver

Bryn og en Mængde understøttede det. §en antaget med vedføiede Tilsætning. § 4. Man skjendtes lidt om Navnet. §en antaget saaledes som tilføiet. § 5 enstemmig antaget. § 6 udgik, og man tilføiede i den 99de § i Constitutionen efter: „gjældende Love“ — og permanente Skatter. § 7 blev vedtaget at henvises til den nedsættende Finants-Committee, for der at tages til Rettesnor. Secretair Kiønig anmærkede i Hensyn til den 37te § i Constitutionen, der bestemmer, „at det béneficerede Gods skal som hidtil blot anvendes til Geistligheden og Oplysningens Fremme,“ at mange Embedsmænd endnu ikke havde faaet deres Embedsboliger udlagte, og hvorledes da med disse skulde forholdes. Forsamlingen vedtog, at det hørte til Lovgivningen, og bestemte imidlertid som Regel for den nedsættende Lov-Committee, at de Embedsmænd, der efter de forrige Love skulde have Embedsboliger, og endnu ikke havde erholdt Saadanne, skulle være berettigede dertil. Cancelliraad Heiberg fremførte i denne Anledning, at han troede, at Byfogderne ogsaa burde udlægges saadanne Embedsgaarde. Forsamlingen lo, og tog ingen Notice af hans Anmærkning.

Til Slutning oplæstes et Forslag fra endel Bønder i Guldbrandsdalen, efter hvilket, for at spare Statskassen, alle Biskopper, Stiftamtmænd, Amtmænd, Fogder og Procuratorer burde indgaae (med mange flere Forslag). Dette opvakte ikke mindre Latter. Forsamlingen hævedes, og anmodedes at komme sammen paa Mandag Formiddag Kl. 10, for at vælge den bestemte Lov-Committee, Værnepligts-Committee, Finants-Committee og 3 nye Bank-Directeurer, samt ny Præsident og Vice-Præsident. Kongevalget tænker jeg foregaaer paa Tirsdag.

Mandagen den 16de Mai. — De Committeer, der efter Rigsforsamlingens Beslutning skulde vælges, forinden Forret-

ningerne vare endte, bleve i Dag valgte saaledes: Til Lov-Committeen efter Constitutionens 99de §: Justitsraad Diriks fra Laurvig, Professor Krohg fra Throndhjem, Etatsraad Treschow, General-Auditeur Bergh og Assessor Debes, desuden som surnumeraire, ifald nogen af de Foregaaende skulde faa Forfald: Secretair Christie fra Bergen, Sorenskriver Weidemann og Assessor Gjertsen. Til Committeen for at undersøge de Betingelser, under hvilke den almindelige Værnepligt bør finde Sted efter § 108: en Land-Officier, Hegermann, en Sø-Officier, Fabricius, en juridisk Embedsmand, Sorenskriver Falsen, en Kjøbmand, Iver Holter fra Drammen, en Værks-Eier, Jacob Aall, en Bonde af Landlægd, Lensmand Lysgaard, en Bonde af Sølægd, Matros Jens Svendsen paa Briggen Lolland. Til Finants-Committeen efter forrige Finants-Committees Forslag, dets 3die §: Rasmussen, Johannes Thrane, Assessor Vogt (nyligen kommen fra Kjøbenhavn, og efter Sigende en meget kyndig Mand i dette Fag), Kammerraad Holst og Grev Wedel Jarlsberg. Til Bank-Directeurer, foruden Rosenkrantz og David Thrane, fremdeles: Agent Nielsen, Thomas Johansen Heftye og Westy Egeberg. Herefter oplæstes Constitutionen, saaledes som den af de 3de udnævnte Redacteurer: Justitsraad Diriks, Professor Sverdrup og Sorenskriver Weidemann er bleven gjennemseet, §§erne omsatte og redigerede, og bestaaer samme nu af 110 §er. Til Slutning valgtes til Rigsforsamlingens endelige Præsident og Vice-Præsident Professor Sverdrup og Capitain Motzfeldt; og tilkjendegaves Forsamlingen, at Kongevalget i Morgen vilde foregaae.

Tirsdagen den 17de Mai. — Provst Hount indgav et Forslag, efter hvilket han foreslog, at Rigsforsamlingen heitidelig skulde anmode den tilkommende Konge om at tilkjendegive Europas Magter: at Norge vilde være et selvstændigt

Folk; at det som Følge deraf nu havde valgt sin egen Regjeringsform og egen Konge, at det inderligen ønskede Fred med alle Nationer, men at det ogsaa med Liv og Blod vilde forsvare sin Selvstændighed mod enhver Undertrykker; at denne Erklæring ogsaa skulde skee til det svenske Folk, med den Tilsætning, at ifald det ikke vilde indgaae fredelige Betingelser, vilde Norge anfalde det i Masse. Wedel og Løvenskiold anførte herimod, at dette vistnok ene var en Foranstaltning, der kunde skee fra den executive Magts Side og altsaa var udenfor den lovgivende Magts Competence at blande sig i; de mente saaledes, at Kongen ene burde være overladt at foranstalte det Fornødne i saa Henseende. Sverdrup, Hegermann, Christie talte for Forslaget, som en høitidelig Handling, hvorved man betog Sverrig den Fordom, som var Prinds Christian og enkelte Tilhængere ene de, der vilde Norges Uafhængighed. Det kom til Votering, og Forslaget antoges med 102 Stemmer mod 8, dog med Modificationer og med aldeles Udeladelse af Slutningen: Norges Anfald paa Sverrig i Masse. Da Ingen efter Præsidentens Opfordring havde noget mere at fremføre i Hensyn til Constitutionen, anmodede han Rigsforsamlingen at skride til Kongevalget saaledes: „Lader os da, mine Herrer, vælge den Mand, der, som vi haabe, til gamle Norges Held skal beklæde Hagen Adelsteens og Sverrirs i Aarhundreder ledigværende Throne!“ Omsen reiste sig og anmærkede: at han troede, Kongevalget burde udsættes saalænge, indtil man kjendte Ruslands, Engelands og flere Magters Forhold til Norge, men at derimod Prinds-Regenten burde ansøges om at vedblive Regjeringen med samme Titel som hidtil. Præsidenten Sverdrup svarede: Rigsforsamlingen havde ved den 1ste § i Constitutionen decreteret, at Norges Regent skulde bære Navn af Konge, og den havde fremdeles i en prælimi-

nair Artikel bestemt, at denne Konge skulde vælges, forinden Forsamlingen opløstes; han saa altsaa ikke, at Omsens Forslag ledede til Andet end at kuldkaste en Bestemmelse, som allerede ved Stemmeflerhed var antaget; Europas Øine, sagde han videre, ere i dette Øieblik med Beundring henvendte paa Norge, hvad vilde dette Europa sige, om det saa, at Norge ikke turde fuldende den Rolle, det heltemodigen havde begyndt? Spanien kjæmpede for sin Uafhængighed, og vandt Seier, skulde gamle Norge gjøre mindre, og ikke turde haabe det Samme? Han applauderedes. Falsen, Sorenskriver Rambech og Præsten Jersin talede ligeledes mod Omsen og fremførte omtrent samme Grunde som Sverdrup. Da Ingen havde noget mere at fremføre, skredes til Valget, der ved denne høitidelige Leilighed blev dicteret til Protocols. Kammerherre Anker var efter den alphabetiske Orden den første. Hans Votum var omtrent saaledes: Min Overbevisning tilsiger mig, saavel for mit Fædreneland som den Fyrstes Skyld, om hvem her, i Tilfælde af Kongevalg, ene kunde være Spørgsmaal, at dette Valg i nærværende critiske Øieblik bør udsættes, og at Regenten imidlertid bør ansøges om at vedblive Regnskabet. Sorenskriver eller Secretair Christie protesterede i kraftigste Maade mod dette Ankers Votum; han sagde, at det ved Stemmeflerhed var afgjort, at en Konge skulde vælges; man havde ved alle øvrige Qvæstioners Afgjørelse som naturlig og en Følge af Sagens Natur maattet rette sig efter Pluraliteten, altsaa ogsaa nu, og han paastod derfor, at Anker skulde vælge en Konge. Wedel, Løvenskiold og Flere paastode, at Stemmegivningen i dette høist vigtige Tilfælde maatte være fri. Grøgaard fremførte med Digteren, at Tankens Yttring er som selve Tanken fri. Maa jeg i dette Tilfælde, sagde han videre, ikke frit sige min Mening, saa kjender jeg ingen ufriere Forsamling, end denne det frie Norges

Rigsforsamling. Endnu Flere talte for og imod denne Sag. Min Smule Formening var aldeles overenstemmende med Secretair Christies; troer man at have nogen Ansvarlighed ved dette Kongevalg, da faaer samme sandelig falde tilbage paa de Mænd, ved hvis Stemmer Valget allerede fra Førstningen af blev afgjort; nu var her intet Andet at gjøre end at følge Rigsforsamlingens Beslutning som en uforanderlig Lov. Anker maatte igjen til Protocollen, og tilførte sit forrige Votum: Da jeg imidlertid efter Rigsforsamlingens Beslutning strax skal vælge en Konge, saa vælger jeg herved Prinds Christian Fredrik til at være Norges Konge. De Flestes Votum var i denne vigtige Sag omtrent saaledes: Jeg vælger strax Prinds Christian Fredrik til at være Norges Konge. En stor Del tilførte: Saavel efter mit eget som Committenteres Ønske, vælger jeg etc. Omtrent 16 voterede saaledes: Skjønt min Overbevisning tilsiger mig, at Kongevalget indtil videre burde udsættes, saa, da Rigsforsamlingen har besluttet, at en Konge strax skal vælges, vælger jeg etc. Omsen voterede: Da mit Forslag er forkastet, vælger jeg etc. Præst Oftedahl voterede: Til den Krone, det frie Norge nu har at skjænke bort, vælger jeg. etc. 5 Personer, hvis Navne jeg omhyggelig har optegnet, strøede endnu, for end ydermere at gjøre sig tækkelige, Virak for Regenten. Han var efter endt Votering enstemmig udvalgt. Præsidenten tilkjendegav dette, og Forsamlingen reiste sig og udraabte: „Længe leve Norges udvalgte Konge.“ En Act var allerede forud forfattet, ved hvilken Valget skulde tilkjendegives Regenten, og en Deputation skulde udvælges, som foruden Præsident, Vice-Præsident og Secretair skulde overlevere den; man overlod enstemmig til Præsidenten Valget af Personerne til denne Deputation. Han valgte af Aggershus Stift: Kammerherre Anker, Hount, mig og Lensmand Lysgaard; Christiansands

Stift: Præst Grøgaard, Grosserer Mørch, Sorenskriver Bryn og en Bonde; Bergens Stift: Capitain Holck, Grosserer Rolfsen, Præst Jersin og Brynild Gjerager, og af Throndhjems Stift: Etatsraad Rogert, Præst Darre, Ritmester Heidmann og en Bonde; af Sø-Etaten: Commandeur Fabricius og Matros Even Thorsen; i alt med Præsident etc. 21 Personer. Deputationen forføiede sig til Regenten, erholdt strax Audients, og Præsidenten overrakte ham under en Tale den høitidelige Act, efter hvilken han enstemmig var valgt til Norges Konge. Han (Regenten) lod til at være meget rørt; Svaret, han gav, tilligemed Sverdrups Tale vil strax blive trykt; Resultatet var, at han bad Rigsforsamlingen oppebie hans Svar i denne vigtige Sag indtil Thorsdags Formiddag Kl. 11, da han tillige vilde opløse Forsamlingen. Guds-Tjenesten er bestemt i Kirken til samme Dags Eftermiddag Kl. 2. Deputationen begav sig tilbage til Rigsforsamlingen, tilkjendegav ved Præsidenten Regentens Beslutning, og enedes om at møde Onsdag Middag Kl. 12 for samtlige at underskrive Rigsdags-Protocollen.

GENERAL-MAJOR PETER ANKER; GUVERNÖR I TRANKEBAR.

AF YNGVAR NIELSEN.

Foruden på Bernt Moes lille biografi i dennes tidsskrift for den norske personalhistorie I, 333. flg. er nærværende fremstilling hovedsagelig bygget på guvernör Ankers kopiböger, relationer, breve o. s. v., der endnu tilhöre hans norske familie, hvorimod kun få af de officielle kilder have været forfatteren tilgængelige. Fremstillingen vil måske af denne grund lide under en vis ensidighed, hvorfor intet skulde være forfatteren kærere, end om man også kunde se de trankebarske forhold i årene nærmest för 1800 belyste fra andre sider af mænd, der havde adgang til andre kilder, end de her benyttede, og da navnlig de danske regerings-auktoriteters arkiver.

Navnet Anker forekommer oftere både som fornavn og tilnavn i landskaberne omkring Östersöen; i Sverige var det således tilnavn i en adelig familie, der især holdt til i Vermeland. Denne svenske slægt forsvinder i förste halvdel af det syttende århundrede, og kort efter optræder der i Norge en anden, der förer det samme navn. I så henseende er der intet til hinder for, at den norske families stamfader, Erik Anker, der kom fra Sverige 1667 og döde i Kristiania 1699, kan have tilhört den gamle svenske adelsæt; men ethvert sikkert historisk bevis mangler, og sålænge ikke til-

knytningen mellem de tvende familier bestemt kan påvises, må derfor spörgsmålet henstå uafgjort.[1])

Den norske families betydning for sit land er imidlertid så væsentlig, at dette spörgsmåls lösning for udenforstående kun er lidet magtpåliggende. Familien Anker har i Norge ved mere end en lejlighed spillet en fremragende rolle såvel i den politiske, som i handels-verdenen. Særlig fortjene dens medlemmer berömmelse for den fædrelandskærlighed, som de altid have vist; de Ankere, der have spillet en rolle i historien, have stedse optrådt som ægte Normænd og aldrig svigtet sit hjemland. Den mand, hvis liv det er de fölgende linjers hensigt at skildre, afgiver et mærkeligt eksempel herpå. Skönt hans bedste år henrandt i anseede stillinger udenlands, stod dog hans hu til hjemmet, og da han omsider kunde kræve sin afsked, drog han straks hjem for at opslå sin bolig i det land, som havde seet ham födes, og hvor han önskede at stedes til den sidste hvile. Få, ja måske ingen Normænd have i nyere tider i den grad, som Peter Anker, været fortrolige med udlandets skikke og sæder; men ingen kan bedre

[1]) Det sikreste bevis, som hidtil har kunnet föres for, at de norske Ankere tilhöre den gamle svenske adelsæt, må vel være den påfaldende lighed mellem de 2 våben, der findes malede på et portræt af den svenske Bothvid Anckar og på et af Erik Anker. Den omstændighed, at det sidstnævnte portræt er malet i 1666, altså för Erik Anker (ifölge Lassens norske stamtavler I, 84) nedsatte sig i Norge, gör det usandsynligt, at han på dette skulde have ladet anbringe et våben, der tilhörte en svensk adelsæt, medmindre han selv var medlem af denne. Det förste af disse våben kunde måske antages at være senere tilföjet; men en af vore i dette spörgsmål mest kompetente dommere har erklæret, at begge våben ere samtidige med malerierne. Allerede i den omstændighed, at det förstnævnte portræt i længere tid har været i den norske families eje, ligger der et slags, skönt svagt, bevis. Over porten mod store Strandgade af palæet i Kristiania findes derimod våbenet i en forandret skikkelse, ligesom det også er varieret på de forskellige segl, som endnu haves fra ældre Ankere.

have bevaret sin norske handle- og tænkemåde. Peter Anker er en af de mænd, som ved sin hæderlige karakter og den dygtighed, hvormed han forstod at optræde i enhver af de ansvarsfulde stillinger, der bleve ham betroede, have gjort sit folk og sit land ære og derfor ikke bör glemmes, allermindst i Norge, skönt rigtignok den meste del af hans virksomhed ikke har tilhört dette land.

Den 31 Juli 1744 födtes på Frederikshald Peter Anker, ældste sön af köbmand Erik Anker og hans hustru, der tilhörte familien Tank og var en sösterdatter af Hans og Peder Kolbjörnssön. Tre år efter fik disse en anden sön, der efter morfaderen i dåben fik navnet Karsten og senere, navnlig ved sin deltagelse i begivenhederne i 1814, har erhvervet sig en plads i Norges historie.

Det var i det attende århundrede en meget almindelig sædvane, at formuende Normænd lode sine sönner foretage en længere udenlandsrejse, dels fordi hjemmet den gang kun fremböd liden adgang til dannelse, og dels fordi rejser med rette altid have været anseede som et af de fortrinligste dannelsesmidler. Enhver, som vilde skaffe sine börn en mere omhyggelig opdragelse, måtte under de daværende forhold i ethvert fald sende dem til Köbenhavns universitet, og da lå den tanke nær, at de unge mennesker lige så godt kunde drage helt ud og se sig om i den store verden. På grund af Norges stærke handelssamkvem med England blev det især dette land, som var målet for de unge Normænds rejser. Såsnart derfor de to brödre, Peter og Karsten havde nået en sådan alder[1]), at de begge kunde sendes ud, begave også de sig i August 1760 på vejen til England med sin lærer, Andreas Holt fra Kristiania, der senere blev etatsråd og

[1]) På sin 16de födselsdag fik Peter Anker af sin moder en salmebog i et bind af sölv; dette sidste er endnu i hans families besiddelse.

deputeret i bergverks-direktoriet. Först opholdt de sig i et par års tid i Norwich for at lære det engelske sprog og gjorde derpå en rundrejse i de störste og mærkeligste byer i England og Skotland; på denne rejse holdt de en stambog, som endnu er bevaret og ved de deri indskrevne navne frembyder större interesse end den slags böger i almindelighed. Den mærkeligste notits, som indeholdes i denne, er fölgende:

„I shall always be happy to hear of the welfare & prosperity „of three gentlemen, in whose conversation I have had so much „pleasure, as in that of the two Messrs Anckor & of their worthy „tutor, Mr. Holt.

Adam Smith
28th. of May 1762. Prof. of Moral Philosophy
in the university of Glasgow."

Ved Siden af Adam Smiths navn svinder hertugen af Buccleuchs næsten bort, for ej at tale om de forskellige lærde og andre fremragende mænd, som have skrevet sine navne i denne bog, og som en gang vare kendte i store kredse, men nu ere ganske forglemte.

Foruden Glasgow besögte brödrene og deres lærer Edinburgh, Birmingham, Oxford, Chelsea, Newcastle upon Tyne, Liverpool, Manchester, Derby og endelig ud på sommeren 1762 London. Da de i September kom did, traf de sammen med sine fire fættere fra Kristiania, Bernt, Peder, Iver og Jess Anker[1]), der, ligesom de selv, befandt sig på en længere udenlandsrejse. En Normand, der var bosat i London, fortalte senere, at „det var et sjeldent og vakkert syn at se

[1]) Bernt Anker, Kristianias bekendte rigmand, f. 1746, † som kammerherre 1805; Peder A. f. 1749, kammerherre, generalvej-intendant, senere statsminister, † 1824; Iver A. f. 1745 † 1772; Jess A. f. 1753 † 1798. — Foruden disse kan det af brödrenes stambog sees, at de på sin rejse have truffet sammen med flere andre Normænd og Danske.

disse seks unge mennesker, hvoraf endnu ingen havde fyldt sit 20de år, at promenere med deres lærere i Hyde Park om söndagene, alle iförte ensbroderede stadsklæder og udmærkende sig ved deres sjeldne anstand og opvakte fysiognomier.“

Opholdet i London blev ikke af synderlig lang varighed, da rejsen allerede i December fortsattes til Paris. I Frankrige opholdt de to brödre sig over et helt år og gjorde i denne tid en udflugt til de sydlige provinser, på hvilken de besögte Toulouse. Peter Anker har mange år senere i et brev fortalt, at han i Paris bl. a. studerede arkitektur under en af de förste dalevende arkitekter. I 1764 gik rejsen videre til Tyskland, hvor de navnlig opholdt sig i Freiberg for at studere mineralogi o. s. v., hvorpå de i December 1765 efter mere end fem års fravær atter vendte tilbage til fædrelandet.

I nogle år tabe vi nu Peter Anker af syne, indtil han, rimeligvis i 1773, blev udnævnt til dansk-norsk konsul i Hull, en stilling, hvortil den sjeldne færdighed i at tale det engelske sprog, som han havde erhvervet på sine rejser, og hans kendskab til den norske trælasthandel gjorde ham fortrinlig skikket. Det var netop i en periode, da denne hidtil så blomstrende handelsgren truedes med et alvorligt knæk, og det var derfor af vigtighed at få en mand til at varetage Norges interesser, der ved sine forbindelser med landets förste trælasthuse var inde i disse forretninger. I den lange tid, hvori konsul Anker blev boende i England, lykkedes det ham i en sjelden grad både at tilfredsstille den dansk-norske regering og at vinde Englændernes sympatier. Flere år efter, i 1792, traf den danske professor Sneedorff på en rejse i England sammen med en söofficer, der fortalte ham, at Anker „var den eneste fremmede, han havde kendt, som for sin færdighed i det engelske sprog og sit udseende blev taget af alle for en Engelskmand.“ En större ros vilde en Eng-

lænder efter sin egen opfatning neppe kunne give nogen fremmed.[1])

Kort för Peter Anker kom til England som konsul, havde Watt og Arkwright gjort de storartede opfindelser, der senere fremkaldte så store omvæltninger i industriens verden. Samtiden havde sine öjne fæstede på disse, skönt endnu neppe nogen anede den rolle, som damp og maskiner, inden 100 år vare henrundne, skulde spille over hele den beboede verden. Den dansk-norske regering, som stedse med forkærlighed dvælede ved enhver plan til at fremavle en fabrikdrift i dens egne lande, var naturligvis også opmærksom på, hvad der i den retning foregik udenlands, og fæstede sig derfor straks ved de nævnte mænds opdagelser, for om muligt at drage nytte deraf. Man forstod i Köbenhavn, at man i Anker havde en mand, der på grund af sine studier i beslægtede fag, måtte være vel skikket til at undersöge manufakturernes tilstand i England og Skotland, og han fik således ved siden af sine konsulatsforretninger nye hværv, som der også er al grund til at antage, at han har udfört på en i enhver henseende tilfredsstillende måde.

Ved instruktion fra det kongelige general-land-ökonomi- og kommerce-kollegium, dateret 1 Juni 1775, blev det pålagt Anker at have sin opmærksomhed henvendt på Storbritanniens og Irlands manufakturer og handel, dels ved at samle alle derhen sigtende lovbestemmelser, dels ved at forskaffe

---

[1]) Som konsul i Hull havde Anker först titel af agent. Ved kgl. resolution af 23 Decbr. 1773 fik han tilladelse til at bære söofficers uniform. Det er rimeligvis med hjemmel i denne resol., at hans broder i udskriften på et chiffer-brev, dat. Kbhvn 27 Septbr. 1777, kalder ham „captain of the navy and consul of his Danish majesty.“ Ifölge kgl. befaling af 24 Marts 1777 (Wessel-Bergs reskriptsamling) skulde for eftertiden alle danske og norske konsuler, som virkelig vare i kongens tjeneste, bære söofficers uniform og felt-tegn.

„almindelige efterretninger om manufakturvæsenets forfatning i England," samt söge „at erholde nöjagtige oplysninger om manufakturernes egentlige drift og varernes behandlingsmåde, særdeles, forsåvidt de derved brugende redskaber og maskiner angår," og indsende detalj-tegninger deraf med tilföjede oplysninger om „maskinernes rette afbetjeningsmåde." Som noget, hvorover der særlig önskedes oplysninger, nævnte kollegiet tilberedelsen af „det såkaldede friserede klæde," samt indretningen af de skotske linned-fabriker og blegerier, og hvilke foranstaltninger den britiske regering traf til disses opkomst. Instruktionens femte og sidste post lyder således: „Da de klager, som de norske köbmænd med föje kunde före over deres trælast-handels aftagende i England og over deres ofte i denne handel lidende tab, vil være hr. konsulen selv af lokale omstændigheder bekendt, så forhåbe vi, at han og med des bedre indsigt i tingen vil kunne undersöge de rette årsager til denne handels forringede fordel, og om grunden dertil alene skulde ligge i de af engelske köbmænd tagne mesurer, eller måske tildels i den fra Norge afsendende trælasts beskaffenhed eller og dens overmængde, som foranlediger store oplag i England, som tildrager forsenderne så store bekostninger, at de heller afhænde deres varer med tab og selv undersælge hinanden."

Tidligere var der under 4 Marts samme år af bergverksdirektoriet udstedt en anden instruktion, hvorved det pålagdes Anker at erhverve oplysninger om saltsyderierne i Liverpool med de dertil hörende ildsteder, pander, koge- og törrehuse o. s. v., om „de såvel i London som på andre steder til adskillig brug anvendte ild- og luft-maskiner,"[1]) — om

[1]) Ved omtalen af disse maskiner heder det i instruksen: „hvorhos tillige må föjes underretning om, hvor meget en sådan maskine der koster at indrette samt at underholde, og hvor meget stenkul

det såkaldte potte-mager-erts," — om nogle „vejr-vekslingsmaskiner" der kunde anvendes ved Kongsberg sölvverk, — om „måden, hvorledes afdrivningen i England og Skotland forrettes," — om berg- og jordbor, samt om alt andet, der kunde være til gavn for bergverkerne.[1])

At fælde en fuldstændig dom over Ankers virksomhed som den dansk-norske regerings tekniske og praktiske konsulent i England og Skotland er en umuelighed for den, som ikke er nöje bevandret i de nyere opdagelsers historie. Det meste af det materiale, som måtte benyttes derved, er desuden endnu begravet i ökonomi- og kommerce-kollegiets arkiv i Köbenhavn.[2]) Det vilde særlig være af overordentlig interesse at få adgang til hans indberetninger om Norges trælasthandel på England, der efter al rimelighed vilde kaste et klart lys over mange af datidens handelsforhold. Imidlertid er der også bevaret en del ikke officielle kilder, hvorved det bliver mueligt at danne sig en mening om, hvilke oplysninger han vidste at indhente, og at se den iver og nöjagtighed, han lagde for dagen under dette sit arbejde.

der månedlig medgår til at holde dens vand-kedel i bestandig kogning." I de förste år brugte man damp-maskinerne i særdeleshed til at pumpe vand; på denne måde fik en stor del af London sin vandforsyning.

[1]) Da den senere rektor Jakob Rested i 3die hefte af den topografiske journal havde antydet sandsynligheden af stenkul-forekomst ved Kristiania, lod Bernt Anker et jordbor anskaffe i England for at foretage sådanne undersögelser. (Samling af fortjente danske mænds portræter, III, 13.) Endskönt det var en 17—18 år efter den omtalte instruktions udfærdigelse, har han dog rimeligvis havt denne idé fra fætteren, Peter Anker.

[2]) I rigsarkivet findes i den efter de forskellige materier ordnede del af rentekammerets arkivalier en meget nitid skreven beretning fra Anker om saltverkerne ved Liverpool; derimod er der neppe noget at söge i de sammesteds værende dele af ökonomi- og kommerce-kollegiets arkiv. I Köbenhavn er måske også en del at finde i udenrigs-ministeriets arkiv.

Hvad der ved disse forskellige hværv i betydelig grad hjalp Anker, var hans udviklede tegnefærdighed. Allerede i 1775 sendte han en række omhyggelig udförte tegninger til Köbenhavn. Disse fremstillede allehånde enkeltheder ved de ovenfor omtalte fire-engines, og det er således rimeligvis gennem dem, at damp-maskinen förste gang er bleven nöjagtig bekendt i Danmark og Norge.[1]) Af broderen, Karsten Ankers breve fremgår, at disse have vakt megen opmærksomhed og vundet fortjent påskönnelse. Således heder det i et brev fra denne, der er dateret København 26 August 1775: „— — — Jeg må igentage min forbindtlighed og komplimenter for tilsendte tegning; uden at smigre, da ere de så fuldkommen smukke, at om jeg havde önsket mig dem af yderste skönhed, havde de ej kunnet være eller blive anderledes. Jeg har vist dem til alle stænder og alle aldere, fornemme og ringe, professores i kunsten og liebhabere, — og alle ere de enige, at de ere af det könneste slags, og at de göre Eder megen ære. Vor grev Moltke udbröd: „Cela est de toute beauté!“ — — Broderen —: „Ih! det var dejligt. Lad det blive stukken i kobber! jeg subskriberer gærne til 30 à 40 rdl. Min broder giver gærne 20 rdl., og således skulle de 100 rdl., som graveringen vilde koste, snart tilvejebringes.“ Gehejmeråd Juel vil, at jeg skal skaffe ham tegningerne kopierede ved en eller anden elev på akademiet. I gen.-toldkammeret kaldte man det (især Erichsen) et

---

[1]) I en dagbog, som de to brödre, Peter og John Collett, sönner af den bekendte kristianiensiske köbmand James Collett, holdt under en rejse i Storbrittannien omtrent på samme tid, heder det under deres ophold i Edinburgh, den 2 Maj 1776, at de „tog med en vogn först til ild-maskinen for at tage vand op af kulminerne;“ ligeledes tales der på et sted i nærheden om, at „når vand fejler, have de en ild-maskine for at trække vand op.“

mesterstykke."[1]) I samme brev heder det videre, at grev Moltke gærne snart vilde have oplysninger om de engelske saltverker, da bergverks-direktoriet netop havde vigtige sager under behandling, hvorved sådanne vilde være til nytte. Saltverkerne vare også særlig genstand for Ankers opmærksomhed, hvorom endnu en mængde smukt udförte tegninger kunne afgive vidnesbyrd.[2]) Disse ere udarbejdede i 1776 og 1777 og ere således efter al rimelighed sendte til Köbenhavn samtidig med hans indberetning til kommerce-kollegiet om de engelske klædesfabriker, som ifölge et brev fra Karsten Anker af 27 September 1777 vandt meget bifald.

I 1777 forflyttedes Peter Anker til London som dansk-norsk general-konsul, hvilket nye hværv han i samme grad, som sit tidligere, udförte til almindelig tilfredshed; dette er så meget mere at påskönne, når man betænker, hvor mange vanskeligheder, der gennem de indviklede forhold, som fremkaldtes ved den nordamerikanske uafhængighedskrig og oprettelsen af den bevæbnede neutralitet, måtte beredes for den mand, der havde at varetage en liden stats interesser. Som vidnesbyrd om sin regerings erkendtlighed for de fortjenester, han under en så urolig tid havde indlagt sig af Danmarks og Norges handel, modtog han kort efter freden i Versailles guldmedaljen pro meritis, som tilsendtes ham under 19 Maj 1783 med et egenhændigt brev fra Ove Höegh-Guldberg, der i smigrende udtryk tolkede, hvor sjelden denne æres-

---

[1]) Peter Ankers sjeldne tegnetalent bragte broderen i det samme brev til at göre ham fölgende forslag: „Ved 1 hvad, min kære broder? det skulde ej blive mig umueligt at skaffe Eder 3 rdl. om dagen og fri rejse gennem Norge for at optage de smukkeste prospekter. Men det gad I vel ikke havt? Dermed er ingen prospekt i velfærds vej."

[2]) Blandt disse findes en tegning til et nyt saltkogeri ved Vallö saltverk, der er udfört i 1776.

bevisning uddeltes, og hvor vel fortjent den var.[1]) Et andet bevis på regeringens tillid og anerkendelse modtog han snart efter, idet han den 24 Maj 1786 fik titel af oberst og udnævntes til guvernör over Trankebar og de övrige besiddelser i Ostindien. Han kaldtes derved til en fra sin tidligere aldeles forskellig virksomhed og nödsagedes til at opgive sin post i England, hvor han var afholdt i talrige kredse, og hvor hans stilling efter den almindelige freds genoprettelse kun vilde volde ham få ubehageligheder.

I mellemtiden var Peter Anker med de fleste medlemmer af sin familie bleven optagen i den dansk-norske adelsstand, eller som det hed naturaliseret, i henhold til, at de oprindelig påstodes at være af svensk adel.[2]) Samtidig forandredes også familienavnet, der hidtil altid havde været skrevet Ancher, til Anker, der endnu er den gængse form.

Mandag 5 November 1787 tiltrådte den nye guvernör, der i sommerens löb havde gjort et besög i Köbenhavn for at erholde de fornödne instruktioner, sin rejse fra England til Indien,[3]) idet han i Harwich gik ombord på skibet

---

[1]) I et senere brev fra Guldberg, dat. 18 Oktober 1783, heder det: „Idet jeg beder Deres velbårenhed at have omhu for indlagte, vil jeg tillige selv have den fornöjelse at sige Dem, hvor meget jeg elsker Dem, og hvor stor min glæde har været over, at De fuldkommen til kongens fornöjelse har i den nu endte vanskelige krig besörget og drevet vore ofte meget indviklede handels- og pris-sager. De har handlet med den iver, der så vel egner en dansk mand, og gud ske lov, at vi tjene en konge, der vil påskönne fortjeneste.“

[2]) Patenterne ere daterede 14 Januar 1778. Se Bernt Moes tidsskrift for den norske personalhistorie I, 329 flg.

[3]) I et brev fra London i Oktober 1787, som han skrev til Grev E. H. v. Schimmelmann, fortalte Anker om sine audientser hos Pitt, der havde været forekommende, og hos ministeren for det indiske departement, mr. Dundas. Den sidste, der tidligere altid havde

„Johanne & Marie,“ der var bestemt for Trankebar og Bengalen. Nogle timer efter lettede skibet anker og satte sejl til; men såsnart det var kommet ud i Nordsöen, blev det overfaldt af en rasende storm, hvori flere andre skibe forliste. Besætningen, der hovedsagelig bestod af Normænd, viste sig imidlertid fra en udmærket side, og efter at have undgået de farlige banker under Englands kyst, lykkedes det endelig kaptejnen at redde skibet ind til Yarmouth, hvorfra rejsen igen måtte begynde på ny. Först 15 November passeredes Dover, hvorfra alt gik heldigt indtil höjden af Madeira; her blev skibet atter overfaldet af en af de orkaner, som på den årstid ere så almindelige på de kanter. Efterat denne nye fare var lykkelig overstået, kom „Johanne & Marie“ 12 December ind i nordost-passaten og kastede 6 dage efter anker i havnen Porto Praya på St. Jago, en af de kapverdiske öer, hvor der allerede lå 3 dansk-ostindiske skibe, foruden nogle nordamerikanske, der vare bestemte til sydsöen på opdagelser.

De danske skibe vare „Danmark,“ tilhörende det asiatiske kompagni, og 2 private, tilhörende oberst-löjtnant Bie, der selv befandt sig ombord på det ene, og hos hvem guvernör Anker den fölgende dag blev inviteret til middag. I öernes portugisiske guvernör, der var fjærnet fra sit fædre-

været meget tilbageholden, ytrede ved afskeden: „You may depart for India with a full conviction, that the British government is no way inclined to check the Danish trade with the English East India possessions; but on the contrary, it is our desire to form, if possible, a closer connexion, which may promote the advantage of both nations. The present system, laid down by this government for the administration of the British East India possessions differs from that hitherto adopted. Our India possessions are no more looked upon as colonies, but as territories, entitled to the advantage of trading connexions with foreign nations, -- — the intercurse with the Danish nation shall always be favoured.“

land på grund af en hofintrige, traf Anker en behagelig mand af god familie, der nu kun længtedes efter om et pår måneder at kunne forlade dette ualmindelig usunde opholdssted, hvorfra kun få af hans formænd vare vendte tilbage. Af alt, hvad Anker med sin sjeldne iagttagelsesevne fik anledning til at se under sit ophold i Porto Praya, måtte han få en klar forestilling om den elendige måde, hvorpå den portugisiske styrelse tog sig af disse fjærne besiddelser. Der var intet gjort for at ophjælpe agerdyrkningen; jorden gav som en fölge deraf kun ringe udbytte, og de ubearbejdede marker, der efter regntiden under den derpå fölgende forfærdelige varme udsendte usunde dampe, forögede klimatets farlighed. Som en fölge deraf kunde kun få Europæere holde ud, og befolkningen bestod således næsten udelukkende af sorte indfödte, der nu alle havde antaget den romersk-katolske religion, og af hvilke de mere formuende lode sine plantager dyrke af slaver, hvoraf der altid kunde skaffes ny forsyning fra Afrikas fastland. Når undtages, at indbyggerne frit kunde sælge levnetsmidler til de ostindie-farere, der stadig anlöb Porto Praya, var den smule anden handel med sukker og farve-rod, som der fandtes, udelukkende overdraget til et portugisisk kompagni. Selve byen var kun en samling af usle hytter og forsvaredes af et faldefærdigt kastel, hvis kanoner alene kunde bruges til salut, og af en garnison, som var sammensat af udskuddet af alle europæiske nationer og bevæbnet på en måde, der svarede til det övrige. Denne elendighed var alene at tilskrive regeringens ligegyldighed og slaphed, som ikke forstod at sætte tilbörlig pris på betydningen af et sted, der havde en sådan vigtighed for den guineiske og indiske handel.[1])

---

[1]) Efter at have omtalt det besynderlige i, at den engelske regering, der dog havde så stor indflydelse ved det portugiske hof, aldrig

Matroserne, der måtte arbejde med at fylde vand og indtage proviant, led meget af den tropiske varme; for at kunne holde bedre ud, vare nogle af dem så uforsigtige at drikke en mængde ung rum, hvilket senere i forening med heden forårsagede megen sygdom, især forrådnelsesfeber. En af dem blev næsten afsindig og sprang i et anfald af galskab overbord, men blev dog lykkelig trukket op.

Om morgenen den 21 December forlod „Johanne & Marie“ igen St. Jago, og styrede mod syd for at nå Kap, på hvis red skibet kastede anker om morgenen den 6te Marts efter en lang og ensformig rejse, hvorunder mödet med en fransk slavehandler omtrent var den eneste afveksling. Denne bar navnet „l'aimable Suzette,“ var fra Bordeaux og agtede sig til den afrikanske kyst for at köbe slaver; da den var sprungen læk i söen, bad kaptejnen om, at „Johanne & Marie“ vilde holde sig i nærheden, indtil skaden var bleven udbedret. Dette blev også tilstået; så lidet var endnu bevidstheden vågnet om det skændige i slavehandelen.

Ved Kapstaden blev skibet liggende til 21 Marts.[1]) Mellemtiden benyttede Anker til grundig at sætte sig ind i alle koloniens forhold. Under hele sit ophold boede han i land, hvor han af den hollandske guvernör, van de Graaff, blev modtagen med forekommenhed. Straks han steg i land, forefandt han to vogne med 6 heste, hvori han körte til sit logis, og den fölgende dag afhentedes han atter i det samme

havde gjort noget forsög på at erhverve St. Jago, ender Anker sin beskrivelse med de ord: „Det var at önske, öen hörte Danmark til.“

[1]) Om det förste syn af Kaplandet skriver Anker i sin dagbog, at det „er ikke ulig den vestre kyst af Norge, da intet sees uden höje og stejle klipper, dog med den forskel, at de norske klipper have klyfter og daler fyldte med træer og grönne vækster, da disse derimod ere aldeles nögne og af en hæslig gråbrun farve.“

optog for at göre guvernören sin visit. Den ene af de to vogne var kun til stas og körte bestandig tom bagefter. Om aftenen gav guvernören bal og souper i anledning af prinsen af Oraniens födselsdag, og her traf Anker et selskab af omtrent 200 damer og herrer, der i alle henseender opförte sig, som om det havde været i Europa, endskönt mange af dem, navnlig blandt det smukke kön, aldrig havde været udenfor Kap. Mændene vare en stiv og stolt race, hvis uvilje mod det hollandsk-ostindiske kompagni med dets store privilegier stadig beredte guvernören nye vanskeligheder.

Chefen for tropperne, oberst Gordon, der tilhörte en oprindelig skotsk familie, var en mand, i hvem Anker traf en beslægtet ånd; hans stærke videbegærlighed havde drevet ham ud på opdagelsesrejser i det indre af Afrika, hvorfra han havde medbragt adskillige tegninger og mærkværdigheder. På samme tid havde han ved sin energi bragt kompagniets tropper, der ved hans tiltrædelse vare aldeles forsömte, op til et langt större antal og forstået at bibringe dem disciplin, så at de nu udgjorde et respektabelt korps.

Men med undtagelse af guvernören og oberst Gordon, måtte Anker give de övrige indbyggere af kolonien et slet vidnesbyrd på grund af deres nærighed, pengegriskhed og uforligelighed. Uagtet der herskede jævn velstand mellem dem, og uagtet deres tarvelige husliv ikke krævede store udgifter, gik dog al deres stræben ud på at skaffe sig penge. Navnlig var enhver fremmed udsat for et forfærdeligt prelleri, og når et skib tiltrængte en eller anden reparation, vare omkostningerne uden grænser. Ethvert hus, selv de allerrigeste, gjorde det til en levevej at modtage fremmede i kost og logis for en daglig pris af 1, 2 eller 3 pjastre, hvorfor også enhver sådan logerende blev anseet for en lykkelig fangst, da borgerne selv havde alle livsfornödenheder til de billigste

priser. Derimod savnede de virkelig handelsånd og fik heller ikke af kompagniet tilladelse til at have egne skibe. De kunde således ikke engang skaffe sig selv sine egne slaver, hvoraf der i regelen fandtes i hvert hus fra 10 til 30, som udförte al huslig gærning eller også udlejedes til kompagniet.

Da Anker besögte Kapkolonien, havde den i omtrent 130 år været i det hollandsk-ostindiske kompagnis besiddelse; dette lod den överste magt udöve ved en guvernör og et råd med 7 medlemmer. Hele kolonien havde omkring 17,000 europæiske inbyggere, hvoraf 6—7000 i byen, og henved 50,000 slaver; af Europæerne var der omtrent 5000 kampdygtige mænd. Den egentlige troppestyrke under oberst Gordon udgjordes af 2000 mand, hvoraf 200 mand artilleri og resten infanteri, fordelt på 2 regimenter; det ene af disse var et tysk regiment, som en prins af Würtemberg havde „overladt til kompagniets tjeneste på visse vilkår.“ Fæstningsverkerne, der bestode af et kastel og nogle særskilte batterier, vare i en fortræffelig stand og kunde tjene som mönster for lignende anlæg, da de vare opförte efter de nyeste regler.

På rejsen fra Kap til Trankebar blev „Johanne & Marie“ overfaldt af den sværeste storm, det endnu havde havt undervejs; men midt under stormen var Anker beskæftiget med at udarbejde et kort over Kapstadens omgivelser, der den dag idag er bevaret og ikke viser noget spor af, at det er tegnet ombord i et omtumlet skib, hvor slingringen i flere dage var så stærk, at den ikke engang tillod at have ild på kabyssen. Den 11 Maj 1788 kastede skibet anker ved Trankebar, hvor kastellet saluterede den nye guvernör, der straks gik iland og installerede sig i guvernementshuset. Den 17 Maj overtog han guvernementet efter den forrige

guvernör, general-major Abbestee. 15 dage forud var Anker selv i København bleven udnævnt til general-major[1]).

Fra den tid af, da Vasco de Gama i 1498 for förste gang med et europæisk skib nåede Ostindien, vare Portugiserne i henimod 100 år eneherrer over den indiske handel, hvorved de opvakte de övrige nationers misundelse. Særlig vare Englænderne meget ivrige for at optræde som deres medbejlere, hvad de lettest mente at kunne opnå ved at finde en ny vej til Indien, enten nord om Norge, Rusland og Siberien eller gennem den siden så eftersögte nordvestpassage nord om Amerika. Men tiltrods for al den iver, som udfoldedes af modige sömænd, trodsede de arktiske egnes kulde og is ethvert forsög og spærrede vejen for ethvert håb. Da åbnedes pludselig en ny udsigt, idet Portugal i året 1580 kom under Spanien og for fremtiden måtte fölge dette lands politik.

Efter den uovervindelige armadas ödelæggelse og Nederlændernes opstand var Spanien ikke mere, hvad det för havde været; Hollændere og Englændere ilede med at dele byttet, og begge nationer kappedes om at nå til Indien. Hollænderne vare de förste til at udruste en ekspedition og vakte derved Englændernes skinsyge, så at disse snart kom efter. I 1599 oprettedes det engelsk-ostindiske kompagni, som i 1600 erholdt sine förste privilegier af dronning Elisabeth.

Imidlertid var endnu ikke tiden kommen for det engelske herredömme i Indien; tiltrods for alle andres bestræbelser bleve Hollænderne, der efterhånden besatte en mængde af de spansk-portugisiske besiddelser, i lange tider den nation, som havde den störste indflydelse på den indiske handel, for hvilken

[1]) 21 September 1789 blev guvernör Anker medlem af det kgl. norske videnskabers selskab i Throndhjem.

de senere erhvervede sig et belejligt anlöbssted på Kap. Den eneste stat, som ved siden af Holland og England kunde hævde sig nogen adgang til at deltage i nydelsen af de nyåbnede rigdomskilder, var den dansk-norske[1]).

Den 17 Marts 1616 gav Kristian IV, der også önskede at skaffe sine riger del i handelen på Indien, det dansk-ostindiske kompagni dets förste privilegier, der forelöbig skulde gælde for tolv år, hvorefter det fik eneret til handelen på Ostindien, Kina og Japan, såvel rundt Kap, som gennem Magelhaens-strædet. Det nye kompagni mödtes straks med misundelse af Hollænderne; men de hindringer, disse lagde i vejen, bleve dog lykkelig ryddede tilside. Efterat en udsending fra den såkaldte ceylonske kejser[2]), ved navn Marselis Boshouwer, der bar titel af prins af Migomme, var ankommen til Danmark og i sin herres navn havde afsluttet en traktat, afgik först et af kompagniets skibe til Ceylon og nogle måneder efter, i November 1618, to kongelige under kommando af Ove Gedde, ledsagede af tre kompagni-skibe.

Mellem Boshouwer, der fulgte med tilbage til Indien, og Ove Gedde herskede der intet godt forhold, da begge vilde være den förste på flåden; imidlertid döde den först-

1) Kilder for de dansk-ostindiske koloniers ældre historie ere, foruden hvad der findes hos Slange og Holberg: Schlegels sammlungen, 1ster, band og B. G. Niebuhrs afhandling om Wilhelm Leyel i förste bind af det skandinaviske literatur-selskabs skrifter, og desuden det fortjenstfulde arbejde over dette emne af H. Engelhardt, der endnu kun haves i manuskript.

2) Portugiserne havde lært de indfödte at bruge de forskellige europæiske fyrste-titler; således havde herskeren over Kandy lavet sig en titel, som ingen af vore europæiske regenter skulde have skammet sig over. Den begyndte: kejser af Ceylon, konge af Kandy, Kotta og Jafnapatam, fyrste af Ouva, Matura o. s. v. (Sir James Emerson Tennent, Christianity in Ceylon (London 1850) page 38.)

nævnte på vejen fra Kap, og da skibene nåede Ceylon, var Gedde uomtvistet den förste. Men på selve Ceylon vare forholdene alt andet end tröstelige; den såkaldte kejser var ikke den store potentat, man havde indbildt sig, og havde efter Boshouwers afrejse ligget under for sine fiender. At han til den dansk-norske konge afstod et betydeligt stykke land med fuld overhöjhed, havde kun lidet at betyde, da han var ude af stand til at opfylde de forpligtelser, som Boshouwer havde indgået på hans vegne. Endskönt en ny traktat i navnet sikrede Ove Gedde store fordele, fandt denne det derfor rådeligst at vende sig til andre steder, hvis han skulde bringe noget varigt og pålideligt udbytte ud af ekspeditionen, og fæstede i den anledning sine öjne på kysten af riget Tanjour i det sydlige Dekan.

Det skib, som var löbet ud för Ove Geddes flåde og var ankommet til Ceylon noget för denne, havde på egen hånd begyndt at bekæmpe Portugiserne, men var strandet. Alene kaptejnen og 12 af mandskabet reddede sig til hovedstaden i Tanjour, hvor de fik en venlig modtagelse af naiken eller fyrsten, som overlod dem landsbyen Trankebar ved en af floden Kaverys mundinger. Denne blev kort efter formelig overdraget til Ove Gedde mod erlæggelse af en årlig tribut og med fuld handelsfrihed. Efter at have opnået dette, traf Ove Gedde straks de fornödne anstalter til at opföre et kastel, som han gav navnet Dansborg, og til at sikre den nye handel, hvorpå han i Juni 1621 forlod Indien og i den påfölgende Marts måned ankom til Köbenhavn. Således var den dansk-asiatiske handel grundlagt.

Under den förste dygtige leder udvidedes handelsforetagenderne inden kort tid til fjærnere steder, endog lige til Java, medens der til samme tid ved kongens iver stadig i Danmark og Norge blev gjort betydelige indskud til nye

udredninger,[1]) hvormed man först stansede, da den kejserlige krig bragte forvirring i statens finantser. I denne gunstige tid var det også, at Englænderne for förste gang forsögte at skaffe sig fast fod i riget Tanjour; men da dette stred mod fyrstens overenskomst med Ove Gedde, bleve de tilbageviste.[2]) Efter den kejserlige krig ophörte de rigelige tilskud fra hjemmet, medens de bengalske forhold antoge en for det nye anlæg truende skikkelse og påförte kompagniet betydelige tab, der gav det et knæk, som det aldrig forvandt.

Endskönt den driftige og modige Wilhelm Leyel for en tid bragte sagerne i en bedre gang, befandt alligevel kolonien sig ved Kristian IVs död i en forvirring, som tydede på, at dens undergang var nær. Da optrådte en mand, ved navn Eskild Andersen, som reddede det dansk-norske herredömme i Indien på en tid, da man i hjemmet ikke tænkte på andet end den billigste måde at slippe fra det hele.[3]) Endskönt der i over 20 år ikke var kommen nogen ekspedition fra Danmark, så dog denne kække mand sig istand til ved de få midler, han havde til sin rådighed, at forsvare Trankebar mod fyrsten af Tanjours gentagne angreb og påföre naboben af Bengalen krig, aldeles som en uafhængig fyrste. Kompagniet var lidt efter lidt bleven ophævet af sig selv; dets ejendomme måtte derved tilfalde kongen, som den störste kreditor, og denne overdrog i 1654 forelöbig

---

[1]) I året 1625 vare to bergenske köbmænd interesserede for den störste sum, nemlig 13,189 rdl. Schlegel, sammlungen I, 4, 153.

[2]) „In 1624—5 they projected an establishment in the kingdom of Tanjore, but were opposed by a new rival, the Danes.“ James Mill, history of British India, 3d. ed. I, 53.

[3]) Danske magasin, III række, 4, 42, og rigens råds breve i det danske gehejmearkiv, fasc. 58. Skandinaviske literatur-selskabs skrifter I, 166 flg.

bestyrelsen af de indiske anliggender til den bekendte Povel Klingenberg, men uden dog for alvor at foretage noget virksomt skridt og bringe hjælp til Trankebar. De påfölgende ulykker, krigen med Sverige og den forögede finantsnöd lammede fremdeles regeringens foretagender, således at den först i 1668 atter kunde tage sig af de indiske etablissementer. I dette år afgik endelig en ny ekspedition, rimeligvis bestående af to orlogsskibe under anförsel af Sigvart Adelaer, og 20 November 1670 udstedtes en oktroj for det nyoprettede, andet ostindiske kompagni, som af kongen fik sig overladt ejendomsretten over alle anlæg i Trankebar undtagen kastellet, mod at betale tributen til Tanjour. Dermed var forbindelsen mellem kolonien og moderstaten genoprettet; men som det så ofte går, den mand, hvem man egentlig havde at takke for, at dette var bleven mueliggjort, fik kun ringe lön og behandledes med ligegyldighed.

Det nye kompagni optrådte straks med megen driftighed, sluttede fred med Bengalen og udstrakte sin handel ej alene did, men også til Mokka, Java og Kina, samtidig med, at det uden forhöjelse af tributen fik sine oprindelige besiddelser ved Trankebar udvidede med flere landsbyer, som bleve overdragne af rajahen af Tanjour.[1]) Men dette varede ikke længe, og inden 14—15 år var kompagniets handel atter i stærkt forfald, hvad man især tilskrev den dårlige bestyrelse, skönt det også tildels kom af Hollændernes overgreb, ligesom kompagniet selv ved sine idelige forviklinger med de indfödte og ubesindige optræden mod disse havde stor skyld i den uvilje,

[1]) De oprindelige tamuliske og vardugiske fyrster i Tanjour bare titelen naik; men da riget i den anden halvdel af 17de årh. kom under marattiske herskere, antoge disse titelen rajah. Disse vare vasaller under naboben af Karnatik. Aug. Hennings, gegenwärtiger zustand der besitzungen der Europäer in Ostindien, II, 26 flg.

hvormed det overalt mödtes. Således var det under Frederik IVs regering kommet såvidt, at hele den ostindiske handel var omtrent ödelagt, og det nye kompagni ligeså krafteslöst, som det gamle,[1]) så at det fra 1721 ikke længere kunde fortsætte sin handel, men måtte overlade denne til private,[2]) hvorved det forblev i nogle år.

Den iver for oprettelsen af kompagnier, som udmærker Kristian VIs regering, måtte også have sine fölger for den ostindiske handel; ved oktroj af 12 Oktober 1732 oprettedes det tredie ostindiske eller asiatiske kompagni.[3]) 40 år efter mistede dog dette eneretten til handelen på Indien, der blev åbnet for alle danske og norske undersåtter, alene mod at betale kompagniet en pengeafgift. Imidlertid kom den private handel ikke i den rette trivsel, för kongen i 1777 overtog alle kompagniets besiddelser i Indien mod en erstatningssum af 170,000 rdl. Fra den tid af var kompagniet ikke længere landsherre, men simpelthen en forening af handlende, således som det siden forblev lige ind i vore dage.

Ved kgl. reskript af 8 Oktober 1777 overdroges general-land-ökonomi- og kommerce-kollegiet bestyrelsen af samtlige indiske besiddelser. Disse bestode den gang foruden af Trankebar og dets distrikt af flere forskellige faktorier eller såkaldte loger, af hvilke den vigtigste var den i Sirampour eller Frederiksnagor i Bengalen, samt af de nikobariske öer.[4]) Da Peter Anker ankom til Ostindien, vare

[1]) M. L. Nathanson, Danmarks national- og stats-husholdning, 2 udg. side 594.

[2]) Fr. Thaarup, det danske monarkis statistik VI, 707.

[3]) Foruden på Indien drev dette også en stor handel på Kina.

[4]) Af Trankebar betaltes til rajahen af Tanjour en årlig tribut af 2100 guld-pardau (omtr. svarende til ligeså mange rdl. dansk kurant), samt 1050 guld-pardau for nogle nye landsbyer. Af de

imidlertid de fleste af disse loger mere til byrde for statskassen end til dens fordel og benyttedes ikke af kompagniet. Navnlig var logen i Kalikut på kysten af Mysore aldeles ödelagt af Tippo Sahibs tropper, og denne havde tillige erklæret, at han for fremtiden ikke vilde tåle andre Europæere i sine riger end Franskmændene.

I det hele taget var det indtryk, som den nye guvernör modtog ved sin ankomst, ikke det allergunstigste. På grund af dårlig bestyrelse var Trankebar, hvis distrikt hörte til de rigest udstyrede egne i Indien, efterhånden kommet i et sådant forfald, at alle grene af forvaltningen trængte til en kraftig indgriben for igen at kunne komme på fode. Navnlig viste forfaldet sig i det militære; de fleste officerer vare fordrukne, og soldaterne fulgte kun altfor villig det af disse givne slette eksempel. De mange prokuratorer, hvoraf der vrimlede i Trankebar, forledede de uvidende indfödte til allehånde processer og fremkaldte derved mangfoldige forviklinger og ubehageligheder. De indfödte bleve udsugede og de fremmede hindrede på alle muelige måder. Regeringsrådet var selv uenigt og kunde intet udrette. Manufakturerne, som,

---

övrige besiddelser svaredes ingen afgift med undtagelse af en ringe told af Frederiksnagor. Aug. Hennings, gegenwärtiger zustand der besitzungen der Europäer in Ostindien I, 18 flg. Anker skrev den 26 Januar 1789 til ökonomi- og kommerce-kollegiet: „Hvad de nikobariske öer anbetræffer, da ser jeg ikke, at hans majestæt kan vente at trække mindste fordel af disse ejendomme uden at anvende et par tönder guld på öernes opdyrkning. Al övrig udvidelse af hans majestæts ejendomme i Ostindien vil altid blive underkastet betydelig udgift, uden at fordelen derved kan så tilforladelig forsikres, i besynderlighed, hvor beliggenheden er så langt fraværende, at samme ikke kan haves under den immediate opsigt af det kongelige guvernement i Trankebar." Hans instruktion pålagde ham at undersöge muligheden af at anlægge nye loger. Senere hen fik han dog andre tanker om disse så meget omtalte öer.

da kongen overtog kolonien, befandt sig i en temmelig god forfatning, vare aldeles ruinerede. Dette var i korthed det billede, som Anker udkastede af de trankebarske tilstande i sine förste breve til hjemmet. At bringe orden i al denne forvirring og indgyde tillid, hvor der för var den stærkeste mistillid, det var den opgave, som var ham sat, og hvortil han viede al sin kraft.[1])

En af hovedgrundene til den almindelige uorden og forvirring, som herskede inden den trankebarske styrelse, var den lyst, der rådede hos alle embedsmænd til at indskrænke guvernörens magt. Grænserne for de forskellige myndigheders område vare nemlig meget ubestemte, og selv inden guvernementet herskede der uklarhed om, hvad der henhörte under guvernören eller de enkelte regeringsråder og det samlede guvernement. Under guvernören alene henlå militærvæsenet og forholdet til fremmede magter, uden de to regeringsråders indblanding. I lighed hermed krævede finantsråden fuld enerådighed over pengevæsenet, og justitiarius, guvernementets tredie medlem, over retsvæsenet. Den forrige guvernör, en i grunden nokså velmenende, men svag og uselvstændig mand, der selv var bleven et offer for denne selvrådighedsånd, sluttede sig i den tid, han endnu tilbragte i Trankebar, til sine tidligere underordnede i deres strid mod

---

[1]) I Februar 1789 skrev Anker til kammer-råd Schlegel: „Til Indien er jeg kommen tidsnok for at lære at kende mennesket fra den sorte side. Min forfatning er vist ikke at misunde. — — Alle muelige vanskeligheder lægges mig i vejen, så ofte som de private fordele röres ved de publique indretninger. — — Min formands tilbageholdenhed satte mig i forlegenhed, da det lod, som man önskede, at jeg skulde misledes. Hvor skulde jeg söge min tilflugt om oplysning, da jeg fandt kolonien i den forvirrede forfatning? — — Enfin! jeg måtte underkaste mig vildfarelser, indtil jeg selv erhvervede så meget lys, at jeg så mig istand til at dömme imellem ondt og godt.“

guvernören; först i Februar 1789 forlod han kolonien med „nogle udskud af den kongelige tjeneste.“

Ved den ukontrollerede måde, hvorpå de to regeringsråder bestyrede de dem overdragne grene af forvaltningen, havde de en rig anledning til enten selv eller gennem sine hinduiske håndlangere at udsuge den indfödte befolkning, der fölgelig tabte al tillid til sin övrighed. Når al ret blev dem nægtet, stod der ikke nogen anden udvej åben for de undertrykte end at forlade Trankebars territorium i massevis. Nogen tid för Ankers ankomst havde de planmæssige udsugelser tvunget mange indfödte til at gribe til dette middel og mellem de tilbageværende fremkaldt en stærk gæring. Skönt denne langt fra vår så voldsom, som den var bleven skildret i guvernementets og missionærernes beretninger, var den dog alvorlig nok, og Anker lagde derfor al sin kraft på at få den dæmpet. Det lykkedes ham også ved sin bestemte og tillidsvækkende optræden at tilvejebringe fuldstændig rolighed på koloniens grund, hvorimod det var umueligt at bevæge de borttrömte til at vende tilbage, för den værste blodigle var arresteret. Dette var en Hindu, ved navn Supremani Setti, der ifölge Ankers udsagn havde „vidst at forene sine medfödte malebariske talenter for skælmstykker med europæiske prokurator-kneb,“ og i sin stilling som finants-rådens „dubash“ eller tolk havde erhvervet sig stor indflydelse og en meget betydelig formue.

Supremani Setti havde aldrig vovet at pine sine landsmænd i den grad, som han gjorde, hvis han ikke havde været aldeles vis på at finde beskyttelse hos de europæiske embedsmænd. Såsnart han var arresteret, satte disse sig også straks i bevægelse for at få ham lösladt mod kaution, hvad guvernören ikke fandt at kunne nægte. Men neppe var Supremani kommen på fri fod, för han uden at tage

hensyn til sine kautionister, drog til Tanjour, hvor han samlede om sig en skare af sine tilhængere og andre misfornöjede og med dem gjorde strejftog ind på Trankebars grund. Dette vakte ny rædsel mellem folket, der troede, at guvernören, til hvem de havde sat alt sit håb, nu havde bukket under for sine modstandere. Denne gang kom det dog ikke til nogen römning, da Anker gav de strengeste befalinger om at være på post mod fienden og selv om natten red omkring på landet for at påse deres overholdelse. Senere bevægede han rajahen af Tanjour til at unddrage Supremani al understöttelse, hvorpå denne drog til den franske koloni, Karikal.

Det havde været Ankers önske at få fuldmagt til alene at ordne og påkende denne sag; den blev imidlertid overdragen til en kommission, hvis adfærd noksom godtgjorde det berettigede i hans frygt. Medens både guvernören og andre, som havde hjulpet ham, så sig udsatte for en „nærgående censur,“ dömte kommissionen i Januar 1794 efter et langvarigt samvære Supremani kun til en bod af 4000 rdl., netop halvdelen af, hvad han selv för havde budt for at slippe fri for nedsættelsen af en kommission, uden at de, som havde lidt skade ved hans plyndretog, fik nogen erstatning. Dette var det förste sammenstöd mellem Anker og hans interesserede kolleger og underordnede. Vi skulle senere komme til flere af samme art og da se, hvorledes bagvaskelsen formåede at virke selv på regeringen i København.

Samtidig med disse indre kabaler havde Anker været beskæftiget med et större foretagende, der var af megen vigtighed for kolonien. Det var intet andet end afslutningen af et lån med rajahen af Tanjour, der befandt sig i en stadig pengeforlegenhed.[1]) Ved denne og lignende forhandlinger

[1]) I årene omkring 1770 havde den daværende rajah fört lykke-

viser det sig overalt, hvor agtet og anseet et navn Anker medbragte fra England, og hvilken nytte han derved så sig istand til at yde sin regering. Beviser herpå findes i mange af de endnu bevarede breve, som han modtog fra de höjeste engelske embedsmænd i Indien, med hvem han snart kom i officiel forbindelse.[1])

Ved sin genindsættelse på tronen i sit fædrenerige havde rajahen påtaget sig at betale det engelsk-ostindiske kompagni for dets beskyttelse en så stor tribut, at hans indtægter ikke stode i noget rimeligt forhold til denne.. For at kunne opfylde sine forpligtelser mod kompagniet, så han sig derfor nödsaget til stadig at optage lån. I den forrige guvernörs tid havde han henvendt sig til guvernementet i Trankebar, men havde igen måttet opgive underhandlingen på grund af protester fra guvernementet i Madras. Da rajahen imidlertid fik höre, hvor vel anskreven Anker var hos Englænderne, besluttede han at göre et nyt forsög og tilkendegav ham derfor i sit lykönskningsbrev ved hans ankomst, at han önskede at fornye den året forud opgivne underhandling.[2])

---

lige krige med Maraverne og understöttet Hyder Ali; herved fandt Englænderne sig beföjede til at påföre ham krig og erobre hans hovedstad. Efter et par års fangenskab blev han atter lösladt og sat på tronen. Hennings, anf. st. II, 100—111.

[1]) Ved sin personlige anseelse lykkedes det Anker at skaffe de kongelige veksler den samme kredit som det dansk-asiatiske kompagnis, hvad för aldrig havde været mueligt.

[2]) „Han troede altså, samme vilde ikke mere möde den vanskelighed, eftersom det var ham bekendt, at jeg var meget vel anseet hos de Engelske,“ skriver Anker i sin „rapport om den tanjourske negotiation,“ dateret Dansborg 17 Januar 1789, som findes i hans kopibog for 1788—1790. Efter Ankers opgave udgjorde rajahens årlige tribut 800,000 rdl. i danske penge. Denne blev om våren 1789 nedsat til omtr. 500,000 rdl., men uden at rajahens ökonomiske forfatning derved blev bedre, da han blot forögede sine andre udgifter og vedblev at synke dybere og dybere i gæld.

Anker gav kun et ubestemt svar, da han ikke vilde binde sig, forinden han havde undersögt, hvad Englænderne, der havde rajahen i sin lomme, og hvis overmagt i Indien han vel kendte, vilde sige hertil. I det öjemed rejste han sidst i Juli 1788 til Madras, hvor guvernören, Sir Archibald Campbell, modtog ham med megen forekommenhed og tilböd ham at bo i sit eget hus, hvad dog Anker afslog. Da den tanjourske negotiation blev bragt på bane, sagde Campbell, at han ikke anså sagen for ugörlig, men dog holdt det for bedst på grund af det engelske kompagnis uvenlige stemning mod alle fremmede nationer at bie dermed, indtil kompagniets oktroj var udlöben, da han efter de fra England modtagne breve var overbevist om, at „den engelske regering önskede intet hellere end at favorisere den danske nation.“ For sit eget vedkommende forsikrede Campbell, at han ikke vilde lægge nogen hindringer i vejen for underhandlingen, endskönt både kompagniets direktion og flertallet af guvernements-medlemmerne i Madras ikke önskede, at fremmede blandede sig i de indiske fyrsters affærer.

Efter dette rejste Anker over Pondichery tilbage til Trankebar, hvor han kort efter fik besög af rajahens förste minister, der anmodede om en lak stjerne-pagoder, en sum, der i datidens danske penge omtrent svarede til 200,000 rdl. Da han ikke fandt videre villigt öre for dette forslag, nedsatte han summen til et lån af 60,000 stjerne-pagoder (omtr. 120,000 rdl.) på 12 år mod en årlig rente af 12 p. c. Som pant tilbödes to distrikter, Trikulur og Triklachery, der tilsammen bestod af 44 landsbyer, og hvis indtægter antoges at svare til renterne af det forlangte lån. Anker sagde, at han vilde betænke sig på dette tilbud, og tilföjede, da han kendte rajahens pengeforlegenhed, en ny betingelse, nemlig en forlængelse på 5 år af forpagtningen af fjorten landsbyer,

som tre år i forvejen vare overdragne til den trankebarske regering på 10 år. Rajahens svar på dette forlangende gik ud på en forögelse af lånet med 20,000 stjerne-pagoder, hvorfor han vilde tilstå den önskede forlængelse af forpagtningen samt pantsætte endnu et tredie distrikt med 9 landsbyer.[1]) Grunden til, at rajahen anholdt om denne forögelse, blev först senere bekendt for Anker; det var nemlig nogle höjtstående Englændere, som havde forlangt disse penge for sig som et erkendtlighedsbevis, fordi de tillode ham at indlade sig i underhandlingen med Trankebar.

Anker fandt disse rajahens forslag antagelige. Hvad han især havde for öje, var nemlig först og fremst at foröge koloniens indtægter således, at den kunde undvære ethvert bidrag af statskassen, der nu årlig måtte tilskyde 30—40,000 rdl., og dernæst ved given lejlighed at få de pantsatte distrikter overdragne for bestandig, hvad han under de daværende forhold ikke anså for umueligt.[2]) Derimod kunde en plan til at aflöse den årlige tribut ved en gang for alle at betale en större sum ikke udföres, fordi den rimeligvis vilde

[1]) Det samlede antal blev således 53 landsbyer. I neuere geschichte der evangelischen missions-anstalten zur bekehrung der heiden in Ostindien, 37tes stück, pag. 105 siges der, at det var ialt 54, hvad fölgelig må bero på en fejl.

[2]) Under 29 Maj 1789 ytrer Anker: „Udsigten til, at rajahen skal blive istand til at tilbagebetale det erholdte lån af hans majestæt, når de 12 år ere forlöben, er for tiden ikke den fordelagtigste, uden så er, at de private Englændere skulde dertil göre ham forskud, som jeg neppe tror vil ske, eftersom den engelske regering har indseet de skadelige fölger, slige lån har forvoldt de indianske fyrster, da de derved ere blevne så fordybede i gæld til private, at kompagniet ikke har været istand til at erholde sit tilgodehavende.“ — 23 Januar 1790 skriver han: „Af dokumenterne, som den kgl. commissarius, kaptejn Sivers, bragte med fra Indien i 1754, vil erfares den möje, han så vel som det daværende guvernement gjorde sig for at erholde disse distrikter i forpagtning, men var ikke mueligt at udvirke ved det tanjourske hof.“

möde vanskeligheder ikke alene fra det engelske kompagnis side, men også fra naboben af Karnatik, da rajahen af Tanjour på grund af sit lensforhold til denne altid var nödsaget til at indhente hans samtykke ved opgivelsen af en af sine visse statsindtægter; heller ikke kompagniet kunde ventes at ville bekræfte en forandring, der vilde indskrænke rajahens midler, som allerede för vare ubetydelige nok.

Da man rimeligvis i Holland kunde rejse den nödvendige sum for en rente af 4 p. c., vilde den dansk-norske regering, når den af rajahen sikredes 12 p. c. — en ganske lav rente i Indien, være vis på en årlig fordel af 8 p. c. af lånet, for ej at tale om den næsten sikre udsigt, der var til, at de pantsatte distrikter vilde kaste af sig meget mere end de garanterede renter.[1]) Anker fandt således i denne henseende ingen betænkelighed ved at bevilge lånet, för han havde opnået sin regerings ratifikation,[2]) især da han vidste, at der var fuldt op af private Englændere, som med glæde vilde overtage lånet, om det blev afslået i Trankebar. Derimod var han endnu ikke ganske vis på, hvad det engelske kompagni vilde sige til denne underhandling, og skrev derfor, för endnu traktaten var forelagt rajahen til bekræftelse, efter den tidligere trufne aftale et brev til Sir Archibald Campbell. Dennes svar var meget diplomatisk affattet, idet han på samme tid, som han betonede, at hans officielle stil-

[1]) Man ankede senere over, at Anker ikke havde forlangt 16—18 p. c. for lånet; men, som han selv den gang påviste, vilde det engelske kompagni neppe have tilladt rajahen at pantsætte så meget af sit land, som da havde været nödvendigt. Brev til Karsten Anker, dat. Dansborg 2 Februar 1795.

[2]) Da Anker i 1787 var i Köbenhavn, erholdt han „den forsikring, at det höj-kongelige ökonomi- og kommerce-kollegium anså de tanjourske forpagtninger for meget fordelagtige, og intet kunde indvendes imod, at dermed kontinueredes på samme fod, som allerede var skeet.“

ling forböd ham at give noget samtykke, alligevel erklærede som sin private mening, at lånet i enhver henseende var til rajahens fordel.[1]) Da Sir Archibald udtrykkelig havde fremhævet, at rajahen var sin egen herre, sålænge han var istand til at opfylde sine forpligtelser mod det engelske kompagni, drog Anker deraf den slutning, at rajahen, da det nu först skulde vise sig, om han kunde betale sin tribut, endnu var at anse som en af kompagniet uafhængig lensfyrste under Karnatik, og således havde frihed til at indgå, hvilke pengeforbindelser han vilde med udenlandske nationer. Da han tillige antog, at det engelske kompagni under de daværende usikre politiske forhold nödig vilde resikere at afsætte rajahen og derved fremkalde et brud med hans landsmænd, Maratterne, der vare deres allierede imod Tippo Sahib, fandt han fölgelig heller ikke på denne side nogen hindring for at afslutte det fordelagtige lån.[2]) De til dettes udbetaling nød-

[1]) Det heder i dette brev, der er dateret Fort St. George 3 Oktober 1788: — — „I think it my duty at the same time to acknowledge, that the loan, You propose for the rajah af Tanjore, is both reasonable and honorable, and in terms so beneficial to his interest, that in any other capacity, except that of a member of this government, I should give it my fullest approbation. The rajah of Tanjore is his own master, so long as he continues to fulfil his engagements to the English company; without pursuing measures, that cannot fail to prove destructive to his revenues and oppressive to the inhabitants, this government can never interfere in the affairs of his country. I hope, that this explanation will prove satisfactory."

[2]) A. Montgomery Campbell, der også var ansat ved eller under guvernementet i Madras, underrettede Anker i et brev, dat. 24 December 1788, om at en af de væsentligste indvendinger, som man havde at göre mod lånet, var den omstændighed, at der ikke var nogen „condition empowering the rajah to resume the villages on his discharging the money with the interest due thereon." Han tilföjede: „It is very true, my dear Sir, that Archibald Campbell is busy preparing for his immediate return to Europe, but expects, that every thing relating to Tanjore will be adjusted, before his

vendige veksler bleve straks trukne på kommerce-kollegiet at betale i London, og dermed var forhandlingen afgjort. Fra Madras indløb heller ikke nogen protest, da de herrer, som havde stukket de 20,000 stjerne-pagoder i sin lomme, ikke önskede, at der blev rodet op i sagen, og derfor lod den passere i stilhed.

Med hensyn til bestyrelsen af de pantsatte distrikter, der modtoges i Oktober 1788, da vilde Anker ordne denne efter sit eget hoved; men herimod rejste straks den midlertidige finants-råd, kancelli-råd Fugl, flere indvendinger, idet han vilde have dem bestyrede af indfödte, hvis uredelighed Anker på sin side mente at måtte frygte. Fugl påstod derhos, at guvernören ved sin egenmægtige fremgangsmåde kun sögte at betage det övrige guvernement al myndighed. Anker vilde derimod, da han var personlig ansvarlig for negotiationen, også have bestyrelsen af de derved erhvervede distrikter for sig alene, idet han kun da turde garantere det ventede udbytte. I så henseende vare udsigterne også lovende, og allerede i Februar 1789 kunde han melde hjem, at hösten tiltrods for den sildige regntid var nogenlunde god, og at folkemængden i de nye distrikter tiltog så stærkt — rimeligvis ved indvandringer, at han endnu i det år kunde håbe at foröge de kongelige indtægter ved at optage udyrkede grundstykker. Hvis kommerce-kollegiet imidlertid tiltrods for hans indtrængende opfordringer vilde tillade kancelli-råd Fugl at blande sig i bestyrelsen, bad han sig fritagen for alt ansvar, da han

departure, so that I am hopeful, You will not have the trouble of any discussion with a new administration.“ I et tidligere brev, dateret Fort St. George 14 Septbr. 1788, havde den samme udtalt fölgende ord: „I am very happy to perceive, that it is through Your means, the rajah of Tanjore is to be accommodated with a loan, because he is thereby made certain of being liberally and honorably treated, which is very seldom the case with the natives.“

i så fald vilde hindres i at udföre den plan, hvorved man skulde opnå de påregnede fordele for statskassen. Fugl vilde nemlig ved ansættelsen af sine sorte betjente kun tage hensyn til, hvem der gav ham de störste presenter, og således vilde der ikke vindes noget udbytte, da disse nok vilde sörge for at fortære alle indtægter, sådan som det var skeet med det forhen forpagtede distrikt, Tiruvidikally, der bestyredes af en sort uden ringeste kontrol, og det, uagtet denne var anseet som en af de allerupålideligste, man havde i Trankebar.

Før der endnu var truffet en endelig ordning med bestyrelsen, indlöb der efterretninger fra Europa om, at den dansk-norske regering rimeligvis vilde blive nödsaget til at hjælpe Rusland mod Sverige, og at den allerede havde gjort store rustninger. Dette måtte med nödvendighed virke nedslående på Anker, da han kunde befrygte, at de veksler, han havde trukket, vilde indlöbe i et öjeblik, da krediten i Holland ikke var så favorabel, som han havde havt årsag til at formode. Han måtte föle, at han havde spillet et dristigt spil, da han afgjorde sagen uden at oppebie sin regerings ratifikation; men i bevidstheden om sine hensigters uegennyttighed og om den store fordel, der var at höste, udviklede han atter i et brev af 29 Maj 1789 den hele sammenhæng for grev Schimmelmann [1]), og gentog sit tidligere tilbud om ved sine forbindelser med engelske huse „at udlöse hans majestæt af denne forpagtning, [2]) ifald samme ikke bi-

[1]) Det heder i brevet: „Ved at nægte ham (ɔ: rajahen) vilde jeg have pådraget kolonien hans uvenskab, hvoraf fölgerne havde blevet, at det tanjourske hof havde indladt sig udi vore uroligheder og understöttet samme til koloniens ruin og måske tab.“

[2]) Da Anker var i Madras den foregående sommer, havde hans derværende „intime venner“ tilbudt ham at skaffe en sum af 2 lak stjerne-pagoder (400,000 rdl. dansk), om han vilde deltage med dem i et lån til rajahen af Tanjour.

faldes, og erstatte de derpå havte omkostninger, — dog at distrikterne måtte forblive under hans majestæts protektion, som en ejendom, der tilhörte en undersåt, som ej skulde pådrage nogen udgift.“ Samtidig foreslog han også, at der skulde göres forsög på at overdrage Nikobar-öerne til England for at få dettes garanti for en stadig besiddelse af de nyerhvervede distrikter.[1]) Foruden den ængstelse, som fremkaldtes ved efterretningerne fra hjemmet, var der også andre hensyn, som bidrog til at vanskeliggöre Ankers stilling. Han var nemlig vel vidende om den misundelse, som den nye forögelse af Trankebars grund havde vakt mellem Englænderne, og kunde derfor med grund vente, at der desangående vilde göres henvendelse til det britiske ministerium; men her var han vis på kraftig bistand af sin ven, Sir Archibald Campbell, der nu var vendt tilbage til England. Dog bad han tillige om, at den dansk-norske regering vilde pålægge sin gesandt ved hoffet i London[2]) at tale med denne og indhente nærmere oplysninger; Anker tilföjede: „Det vilde være tillige en satisfaktion for mig, om vores minister sögte en eller anden lejlighed at blive oplyst hos Sir Archibald Campbell om koloniens nærværende bestyrelse.“

Den farligste af Ankers modstandere i Indien var Sir Archibalds efterfølger, den konstituerede guvernör i Madras, mr. Holland, hvem han selv karakteriserer, som „en Mand, der er födt i Indien og optrukken i de interesserede neder-

[1]) Herom heder det i brevet: „Sålænge den engelske nation er istand til at sutinere sine ejendomme på denne kyst, vil rajahen af Tanjour bestandig blive samme undergiven, og fölgelig når denne ejendom blev af Englænderne forsikret besiddelsen af, kunde for eftertiden ingen tvistighed eksistere.“

[2]) Denne post stod i 1789 ubesat efter grev Frederik Rewentlow; i ledigheden udförtes gesandtskabs-forretningerne af legations-sekretæren Schönborn, som chargé d'affaires.

drægtige principia, som har forvoldt, at vi blanke ansees i denne del af verden som de allerafskyeligste af skabningerne." Da det havde været mr. Hollands hensigt selv at forstrække rajahen af Tanjour med de forlangte penge og derfor tage den smukke rente af 36 p. c., er det let at forstå, at Sir Archibald Campbell i ham havde en afgjort modstander, da sagen forhandledes i Madras; da lånet imidlertid var bleven negocieret tiltrods for hans bestræbelser, var det også ganske naturligt, at han ikke så derpå med blide öjne og gærne vilde have det omstyrtet. Hvor interesseret denne mand i det hele taget optrådte, viste sig omtrent på samme tid også ved en anden lejlighed, idet han tog sin fordel iagt ved at overlade naboben af Karnatik en anseelig troppestyrke, for at denne kunde aftvinge nogle af sine vasaller en större tribut, end de vare pligtige til at betale.[1])

Således stode sagerne, da Anker i Juli 1789 modtog den kongelige resolution af 26 November f. å. „at de tanjourske negociationer ikke mere skulde entreres i." Denne bestemmelse var imidlertid truffen, för nogen af Ankers egne depescher kunde have nået Europa, på en tid, da regeringen i Köbenhavn således ikke vidste noget om, hvor fordelagtig udsigterne ved at bevilge dette lån havde stillet sig efter hans ankomst, og gjaldt alene den tidligere, forlængst afbrudte underhandling. Da Ankers depescher langt om længe nåede Danmark, vare de politiske udsigter betydelig forandrede, så at der da fölgelig ingen grund var for regeringen til at nægte sit endelige samtykke til negociationerne med rajahen af Tan-

---

[1]) Holland aflöstes snart midlertidig af general Meadows, der i Maj 1790 aflagde et besög i Trankebar. Hollands broder, der fremdeles sad i guvernementet i Madras, blev også afskediget af generalguvernören, lord Cornwallis. Både til denne og til general M. stod Anker i et meget venskabeligt forhold.

jour. Om dette heldige og for ham så tilfredsstillende udfald modtog Anker i Januar 1790 underretning fra grev E. H. v. Schimmelmann på ökonomi- og kommerce-kollegiets vegne.

Men imedens sagen på denne måde syntes at have fundet sin endelige afgörelse, blev der inden kort tid gjort nye vanskeligheder fra engelsk side. Da krigen med Tippo Sahib udbröd, besatte de engelske tropper i 1790 riget Tanjour, hvis indtægter derefter stilledes under bestyrelse af guvernementet i Madras. Nu lod den nyudnævnte guvernör, baronetten Sir Charles Oakeley, som om han ikke kendte noget ældre lån end det af 1788, og som om dette kun gjaldt 60,000 pagoder; der var nemlig i de breve, som Anker i anledning deraf havde vekslet med Sir Archibald Campbell aldrig nævnt nogen bestemt sum, og de 20,000 pagoder vare, som ovenfor antydet, anvendte i öjemed, hvis delikate natur gjorde, at der ikke kunde ventes mange oplysninger fra de herrer, hvem de vare komne tilgode. Som en fölge deraf påstod Sir Charles, at han ikke vilde anerkende den trankebarske regerings ret til andre af de pantsatte distrikter end de 44 landsbyer, der vare overdragne som sikkerhed for de 60,000 pagoder i 1788, og at han i overensstemmelse hermed vilde inddrage de övrige under sin bestyrelse. Urimeligheden i disse fordringer var åbenbar. Guvernementet i Madras havde stiltiende anerkendt gyldigheden af alle tanjourske negociationer i 1788 og havde aldrig protesteret hverken mod det da afsluttede store lån eller mod, at rajahen i 1785 havde pantsat flere landsbyer som sikkerhed for et lån på 32,500 stjerne-pagoder. Sir Charles havde derhos ligeså lidet som nogen af hans forgængere sendt officiel underretning til Trankebar om beskaffenheden af rajahens sande forhold til kompagniet, og der kunde således aldrig påhvile

Anker nogen juridisk forpligtelse til at indhente dettes samtykke. Med hensyn til sin uvidenhed om lånet af 1785 undskyldte Sir Charles sig senere med, at han havde fået fejlagtig underretning af den danske missionær, Schwartz, der i årene 1778 til 1798 opholdt sig i Tanjour og övede stor indflydelse ved rajahens hof. Men hvis man kan stole ubetinget på dennes erklæring til Anker, synes den engelske guvernör næsten med forsæt at have misforstået ham.

For at ordne sagen i mindelighed, afsendte Anker hofjunker Frants Lichtenstein til Madras, hvor han opholdt sig fra midten af Februar til midten af Marts 1791, men uden at kunne opnå mere, end at det engelske guvernement anerkendte lånet af 1785. Uagtet Anker gjorde alt, hvad han kunde for at vise sit venskabelige sindelag, bl. a. ved at tilbagekalde den trankebarske vakil eller resident fra Tanjour, samtidig med at han erklærede sig bestemt på til enhver pris at hævde sin ret, var Sir Charles ikke at bevæge til at opgive sin påstand om de 9 landsbyer, der i 1788 vare pantsatte for 20,000 pagoder. Först efter Lichtensteins tilbagekomst til Trankebar viste der sig en liden udsigt til eftergivenhed fra guvernementet i Madras, da dette omsider under 8 April 1791 efter fornyet skriftlig henvendelse fra Anker erklærede sig villigt til at forespörge sig hos det engelske kompagnis direktion i London.

Heri lå der en slags indrömmelse, men heller ikke mere, og det gjaldt lige fuldt om at være på sin post. Det engelske guvernement måtte nemlig antages at ville skrive til Europa med förste post, så at sagen efter al sandsynlighed vilde være afgjort i London, för et brev fra Trankebar kunde have nået Köbenhavn og en speciel instruktion derfra være tilstillet den dansk-norske gesandt i England. Derfor fattede Anker den raske beslutning på egen hånd og uden at underrette de

övrige medlemmer af guvernementet derom at skrive et privat brev til den engelske minister for det indiske departement, mr. Henry Dundas, den senere lord Melville, hvem han personlig kendte. Samtidig skrev han også til grev Schimmelmann og bad denne pålægge gesandten i London at henvende sig privat til mr. Dundas og underhånden erklære, at den dansk-norske regering for at vise sin föjelighed ikke var aldeles uvillig til at afstå de ni landsbyer, såfremt rajahen kunde tilbagebetale de 20,000 pagoder, uagtet der endnu var 9 år tilbage af den fastsatte termin.

Hvorvidt grev Schimmelmann har fulgt det givne vink, fremgår ikke af de forhåndenværende dokumenter. Efter al sandsynlighed har Ankers brev havt den önskede virkning, så at mr. Dundas har bevæget direktionen i London til at give Sir Charles Oakeley en skrabe, da denne bestandig senere viste en påfaldende forekommenhed. Sagen faldt dermed hen, da rajahen fik sit land tilbage, og ingen gjorde for eftertiden indsigelser imod den trankebarske regerings ret til de omstridte ni landsbyer, et udfald, som sagen neppe vilde have fået, hvis ikke Anker havde kunnet anvende sin personlige indflydelse hos den engelske minister.[1])

Vi komme nu for en tid til at forlade denne side af

---

[1]) I et brev til sin broder af 2 Februar 1795, hvori han giver en udförlig fremstilling af sagen, udtrykker Anker sig bl. a. i fölgende ord: „Den hele sammenhæng var en opspunden chikane af Sir Charles Oakeley, den daværende interims-guvernör, hvorfor jeg har kunnet mærke af hans senere korrespondance i andre begivenheder, at han har nok fået en næse. Ti den overdrevne höflighed, med hvilken han siden har adresseret mig, efterat direktionens svar formodes at være indlöben, var neppe anstændig den værdighed, han beklædede. Sir Charles troede, at de 20,000 pagoder, som bleve rajahen lånt straks efter de 60,000 pagoder, vare ikke af hans majestæt, men af mig private, efter de engelske guvernörs måde at gå tilverks på.“

guvernör Ankers virksomhed for i stedet at betragte hans forhold til missionærerne i Trankebar, et forhold, der har været underkastet dadel, men som måske for en upartisk betragtning ikke ubetinget vil vise sig at fortjene en sådan.[1]) Fra den förste tid, Europæerne havde fæstet fod i Indien, havde de også ladet sig det være magtpåliggende at udbrede den kristne lære, men med forholdsvis lidet udbytte.[2]) I Trankebar var der under Frederik IV også oprettet en mission, der væsentlig dreves af Tyskere fra missions-anstalten i Halle, men for danske penge.[3]) Efter et forholdsvis kraftigt liv i den förste halvdel af det 18de århundrede havde også her tidens voksende vantro övet sin indflydelse, og missionén var efterhånden henimod århundredets slutning kommen i forfald, endskönt den fremdeles var i besiddelse af enkelte fremragende kræfter. Hvad som derimod ikke havde forladt missionærerne, var deres stridbarhed og lyst til at indblande sig i politiken, således som vi nylig have seet med Schwartz i Tanjour, hvem heller ikke hans ivrigste forsvarer ganske har kunnet frikende for beskyldningen om at have været begærlig efter penge. I Trankebar selv lå missionen i stadig strid med guvernementet bl. a. om jurisdiktionen over de omvendte indfödte, som de påstode var dem forlængst overdragen, og denne strid fortsattes også i Ankers tid.

Den förste gang, Anker synes at have nævnt missionen i sine breve, er i en depesche til grev Schimmelmann af 16 Juli 1790. Anledningen var en fra missionen indgiven klage

---

[1]) Se I. F. Fenger, den trankebarske missions historie, side 318 flg.

[2]) Om den ejendommelige fremgangsmåde, som jesuiterne anvendte i Indien for at udbrede den katolske religion, kan henvises til Tennents christianity in Ceylon, 15 flg.

[3]) Af de 56 missionærer, som Fenger (pag. 359—367) opregner, vare kun 7 fra Danmark og 1 fra Sverige (ingen fra Norge.)

over en del forurettelser, som vare tilföjede nogle kristne af hedningerne i den samme landsby under en strid om nogle jord-ejendomme. Guvernementet overdrog sagens afgörelse til et af sine medlemmer og en af missionærerne i forening, hvilke derpå indkaldte hedningerne til en bestemt dag. Disse mödte også ganske rigtig, men uden at få nogen dom hverken denne eller den fölgende dag, hvorover de med föje bleve misfornöjede og henvendte sig til Anker, forat de ikke på denne måde skulde gå ledige og spilde sin tid til ingen nytte midt i den travleste årstid. Da Anker blev bekendt med deres andragende, tillod han dem öjeblikkelig at vende hjem og der oppebie hans ordrer, hvilket de med glæde gjorde.

Men neppe vare de stakkels mennesker komne hjem, för den guvernements-herre, hvem sagens påkendelse var overdragen, fölte sig meget forbitret over denne indgriben i sin myndighed og straks udsendte sin „pion" (en slags politibetjent) for at hente dem tilbage; da de nægtede at komme uden på guvernörens befaling, gav han fornyet ordre og lod dem hente med magt. Den fölgende morgen indfandt folkene sig hos Anker for at klage over den medfart, de havde lidt „og foreviste 5 personer, der vare meget ilde behandlede." Anker, der havde adskillig möje mod at stille dem tilfreds, tilskrev straks „auktor for al denne uorden et tilrettesættende brev, men fik et temmelig studs svar, nemlig: at han havde beordret sin pion at behandle folket på den måde, som var skeet, da de havde nægtet at ville adlyde hans befaling, eftersom han kunde ikke andet end formode, at deres foregivende var kuns en blot undskyldning i hensigt at vise adspændstighed og ringeagtelse mod den auktoritet, som hans post medförte." Efter dette svar lod Anker ham vide, at han ikke havde andet at göre end at underrette ham om, når de indstævnte hedningers nærværelse gjordes nödvendig, forat de

da kunde indkaldes ved en kongelig pion. Dette skede også, og da kom folkene ganske villig og rolig, uden at der behövedes at bruge et eneste ondt ord imod dem.

Denne sag lod Anker kaste et nyt blik ind i den selvrådigheds-ånd, hvoraf alle embedsmænd fra de höjeste til de laveste i Trankebar vare besatte, og indgav ham frygt for de fölger, der muelig kunde opstå deraf, at enhver af stedets embedsmænd anså sig berettiget til at befale og straffe efter eget behag uden at spörge guvernören. Missionærerne vare i denne henseende ikke bedre end de verdslige embedsmænd. Endskönt de netop skulde have foregået alle andre med eksempel på lydighed, havde de tværtom stadig vist sig som nogle af de mest opsætsige og derved med grund vakt Ankers harme. Han udtaler sig derom i fölgende ord: „Denne törst efter magt og egenrådighed strækker sig endog til de övrige her i Trankebar etablerede Europæere, hvoriblandt missions-lærerne ere meget slemme at komme tilrettes med. Således som den kristelige lære her forplantes blandt hedningerne, gör kristendommen ikke megen ære; ti det lader, som det var dette hellige kollegium mere om at göre at udbrede navnet end moralen, hvorpå den grunder sig. I den dyre tid sker den bedste fangst;[1]) ti for ris, som er Malebarernes fornemste föde, köbes kristne i mængde; men

---

[1]) Sandsynligvis må dette tildels skrive sig fra en overdrivelse eller misforståelse; dog fortjene fölgende ytringer af missions-beretningen for 1794 at sammenholdes dermed: „In den südlichen gegenden der Karnatik ist wegen eines zweijährigen mangels an regen eine grosse hungersnoth entstanden, wodurch viele tausende menschen genöthiget worden die dasigen gegenden zu verlassen und sich in die unsrigen gesegneter zu begeben, welches zugleich gelegenheit gegeben, dass viele fremdlinge zur annahme der heilsamen lehre eingeladen worden, die bis dahin noch nichts davon gehöret hatten.“ Neuere gesch. der evang. miss.-anstalten in Ostindien, 47tes stück, pag. 957 flg.

såsnart bliver ikke föden bedre köb, förend disse omvendte gå straks tilbage til deres malebarske skikke. Missionen har altså ingen anden udvej til at holde dem fra at forlade den övrige flok end ved hug og slag, der forvolder, at jeg idelig overhænges med klager, som jeg söger så meget mueligt at bilægge for ikke at göre mig dette hellige kollegium til uven. Ligevel var jeg så uheldig ikke at have missionens venskab, eftersom jeg ej har villet bifalde de gjorte forsög på at erholde jurisdiktion, da jeg hverken finder dem berettiget dertil, ej heller ser jeg mig istand til at vedligeholde den udfordrende orden ved bestyrelsen af det hele, ifald en slig særskilt jurisdiktion skulde have sted; eftersom den kære mission er af den formening, at dyd og gudsfrygt må indprentes hos Malebarerne med legemlig revselse, og da samme underhånden iverksættes af deres dubasher og övrige sorte kirkens betjentere, så tages og derved lejlighed at udföre andre venale hensigter. Malebarer, som henhöre til et eller andet kast, har man meget få eksempler på, at de antage den kristne religion, men kuns den klasse af dem, der kaldes Pariarer, som hverken have kast eller gudsdyrkelse. Disse ere foragtede folk blandt alle kaster og ansees for så godt som uærlige og bruges til alslags trældoms arbejde. De besidde og alle muelige laster. At disse antages som medlemmer af Europæernes kast efter det indianske udtryk, ikke alene forundrer mængden, men gör, at de anse os alle med ligeså foragtelige öjne imellem sig indbyrdes, som de, vi indlemme i vores forsamling. Men frygt for overmagten og håb om fordele holder dem ej alene inden grænser, men aftvinger en tilbörlig agtelse. Man finder desværre ikke, at de så kaldede ris-kristne forbedres ved at blive indlemmede udi vor kirke. Jeg har selv havt dem i min tjeneste; men tyveri og drukkenskab med alle deraf flydende laster fore-

fandtes lige så stærkt indprentet i deres natur, som hos deres uomvendte brödre. Jeg ser, altså ikke, at den kristelige læres udbredelse i denne verdensdel har i mindste måde bidraget til hensigten. — — — De evangeliske brödre ere retskafne folk, hvis handlinger og tænkemåde grunder sig på den moral, der sigter til at danne flittige og gode borgere; men det eksklusive privilegium, som er forundt missionen, tillader ikke, at de indlade sig (i) den kristelige tros udbredelse."[1])

Endskönt den noget spottende tone i denne skildring tydelig röber, at dens forfatter har været smittet af sin tids ånd, er den efter hvad man kender fra ikke så få andre, både protestantiske og katolske missioners historie, visselig sand og pålidelig i flere af sine hovedtræk, og når Anker derfor stadig holdt igen mod missionærerne, var dette ene og alene fordi han i deres lyst til at blande sig i verdslige anliggender så en fare for koloniens rolighed. Hertil har man imidlertid ikke taget hensyn og rask væk erklæret Anker for en fiende af missions-virksomheden i det hele, således som han naturligvis er bleven fremstillet af de daværende missionærer, der ligeså lidet vilde vide af nogen indblanding af den verdslige myndighed, som de vilde tåle arbejdere af andre konfessioner på den missions-mark, de anså for sin udelukkende ejendom. Hverken Anker, der i denne sag mod sædvane havde sine kolleger i guvernementet på sin side, eller missionærerne vilde give efter, så meget mere som de sidste måske vare bange for hans velvillie mod de frygtede Hernhuter. Striden varede gennem alle årene 1790, uden at det, såvidt man nu kan dömme derom, kunde lykkes missionærerne at

---

[1]) Ovenstående citat er hentet fra Ankers forhen påberåbte brev til grev Schimmelmann af 16 Juli 1790.

gendrive den skildring, Anker havde udkastet af deres virksomhed, og som flere år efter gentoges af det samlede guvernement. Först i begyndelsen af det nye århundrede indtrådte der et mere venskabeligt forhold mellem missionen og guvernementet, der blandt andet viste sig, da Anker på kongens födselsdag i 1804 udbragte en skål for missionens trivsel.[1])

Det er allerede omtalt, at Anker ved sin ankomst til Trankebar forefandt militær-væsenet i et sörgeligt forfald og mere skikket til at latterliggöre end forsvare kolonien. Fæstningsverkerne vare med undtagelse af kastellet i en ynkelig forfatning, idet de gamle forfaldt og arbejdet med de nye kun skred langsomt frem, dels paa grund af manglende penge-midler, dels formedelst ingeniör-chefens svaghed og dorskhed. Officerernes lön var så liden, at de ikke kunde leve, uden at en eller anden af guvernements-herrerne gav dem fri middag, hvilket nok kunde gå an med de af dem, som levede et skikkeligt liv. Men de fleste vare nogle fordrukne subjekter, som ikke kunde vise sig i godt selskab, og derfor måtte overlades til sin skæbne.[2]) Med sådanne officerer var

---

[1]) Grunden til denne forandrede stemning kan ikke sees af de forhåndenværende kilder. Når Fenger (anf. st. side 319) efter aktstykker i missions-kollegiets arkiv siger, „at et brev fra missionskollegiet, hvori det takker regeringen (ɔ: guvernementet i Trankebar) for dens omsorg for missionen, har gjort den bedste virkning," da er det neppe rimeligt, at dette skulde have været den sande grund til omslaget; måske missionærerne havde opgivet sin fordring om jurisdiktionen. De i neuere geschichte der evangelischen missions-anstalten in Ostindien meddelte breve kaste intet lys over forholdet mellem guvernementet og missionen, da de næsten kun beröre religiöse anliggender.

[2]) „Löjt. Morarius er så stærk forfalden til drik, at han ikke kan göre sin tjeneste, ikke heller vil de övrige officerer göre tjeneste med ham." Ankers brev til ökonomi- og kommerce-kollegiet af 23 Januar 1790. M. var sekondlöjtnant ved 1ste kompagni af de europæiske tropper.

det næsten umueligt at vente nogen disciplin hos de menige soldater. Det var derfor noget af det förste, hvorom Anker skrev til Köbenhavn, at han måtte få over ej alene dygtige og videnskabelig dannede officerer,[1]) men også gode underofficerer og soldater, der kunde bevæges til at gå til Indien ved löfte om forfremmelse. „Om ethvert hvervet regiment i Danmark og Norge“ — skrev Anker 30 September 1788 til grev Schimmelmann — „blev pålagt at aflevere årlig tvende af de yngste eksercerede mandskab til hans majestæts tjeneste i Indien mod at tilståes, hvad kollegiet udbetaler for de uduelige kreaturer, som årlig udsendes, vilde hans majestæts tropper her være i bedre stand og i påkommende tilfælde kunne udföre, hvad egentlig er hensigten af at holde militære; ti her gives ofte lejlighed at rykke ud med små partier at forsvare grunden mod uorden fra vore tanjourske naboer, da de indianske fyrster hverken bryde sig om, ej heller kan forekomme deres undersåtter fra at insultere deres bedste venner og naboer.“ Det var også af andre grunde vigtigt at have en ordentlig troppe-styrke, da både nabofyrsternes agtelse og selve koloniens opkomst i en væsentlig grad var betinget af, hvad sikkerhed man der kunde byde de indfödte. Således fandt Anker, at han ikke efter ordre kunde afskedige de to sepoj-kompagnier, som holdtes i Trankebar, men måtte endog efter tilendebringelsen af underhandlingerne med rajahen af Tanjour foröge dem med 60 mand. Sepojerne vare nærmest anvendelige som politi, men ikke som egentlige soldater og vare ikke at stole på i urolige tider. Stedets forsvar beroede da næsten alene på de europæiske tropper; men den eneste måde, hvorpå disse kunde holdes discipline-

[1]) Et af Ankers forslag gik ud på, at der ved förste ledighed i kopist-klassen skulde ansættes unge militære, der da tillige kunde göre tjeneste som löjtnanter, mod at oppebære sergeants gage.

rede, var at lade dem afspærre i kaserner og der levere dem mad og drikke ved en marketenter, således som det var skik i de andre staters indiske kolonier. Der var allerede opfört en kaserne, men da denne ikke en gang var stor nok til at kunne rumme det halve mandskab, måtte Anker foreslå at udvide den, så den kunde afgive plads for mindst 300 mand.[1])

Soldaterne havde ikke ekserceret på to år, så det var på tide, at Anker lod dem rykke ud for at öve sig. Det viste sig da snart, at artilleri-styrken i Trankebar var altfor svag både til at betjene fæstnings-kanonerne og de 4 felt-kanoner, man havde, hvorfor han i en af sine indberetninger foreslog, at foröge antallet af artillerister til 100 mand, men uden at få sit önske opfyldt. På grund af den langsomme forbindelse med Europa var Anker forelöbig nödsaget til at hjælpe sig selv så godt, han kunde, for efter bedste evne at böde på den stærke afgang mellem officererne, hvis antal i löbet af et år forringedes med ikke mindre end 6 personer. En kadet og en kopist, der tidligere havde gjort militærtjeneste, fik midlertidig ansættelse som officerer, og da der på samme tid ankom en meget dygtig officer, ved navn Le Fort, forsynet med anbefalinger fra prins Karl af Hessen, greb Anker öjeblikkelig lejligheden og gav ham ansættelse som adjutant ved garnisonen. Ved hans hjælp lykkedes det også at bringe tropperne i en nogenlunde tilfredsstillende stand.

---

[1]) I anledning af 19 næsten ubrugelige rekruters ankomst skrev Anker om sommeren 1790 til grev Schimmelmann: „— — Rekruterne behandles iövrigt meget slet på rejsen. De tyranniseres af officererne ombord og bruges til alt slags svært arbejde. Her haves eksempel på i min tid, at rekruter ere ankomne, som få dage efter debarkeringen bleve sendte til hospitalet og ved eksamination befundne at være slagne til kröblinge i skibet. Sådanne haves nu, som lönnes af hans majestæt, som invalider, der aldrig have gjort tjeneste.“

Uagtet Le Fort snart efter kastedes på sygelejet for ikke mere at rejse sig, lod dog Anker ihærdig fortsætte på den en gang betrådte vej. I Januar måned, der var den kölıgste i hele året, bleve soldaterne eksercerede to gange daglig under anförsel af en kompagni-chef, „eftersom chefen for tropperne synes ikke at have nogen lyst til at bemöjes dermed.“ Ligeledes blev det förste kompagni af de europæiske tropper kaserneret og fik efter den tidligere omtalte plan leveret sin middags- og aftensmad mod et månedligt afdrag i gagen. Ved denne forandring befandt de sig så vel, at man snart efter også kunde indlemme det andet kompagni „udi samme menage.“ Men en ting var det aldeles umueligt at få udryddet, og det var den skadelige drik, som gik i svang mellem tropperne og inden få år gjorde enhver nyankommen uduelig til tjenesten. For at lette soldaterne forandredes også deres uniformer, idet de fik korte tröjer; i denne nye dragt optrådte de for förste gang ved en mönstring nytårsdag 1790, hvorved de fik anledning til at vise sig for de mange fremmede, som på denne dag havde indfundet sig fra de omliggende europæiske etablissementer. De indfödte, som kom for at lykönske guvernören i dagens anledning, udtalte höjlydt sin store glæde over hans forholdsregler for at sikre kolonien. De politiske forhold i Indien krævede også i höj grad, at man i Trankebar var på sin post; ti krigen mellem Tippo Sahib og Englænderne stod for dören og truede med at nærme sig Trankebars grænser. Tippo drog hærjende omkring, truende rigerne Travankor og Karnatik, og overalt betegnedes hans vej ved ödelæggelser, der skulde göre det umueligt for hans fiender at trænge frem imod ham. På sin side traf også Englænderne i Madras og Bengalen kraftige forholdsregler og forbandt sig med Maratterne, hvem de forespejlede udsigten til generobring af de

provinser, som Tippos fader, Hyder Ali, tidligere havde frataget dem. Der kunde således ikke være nogen tvivl om, at krigen vilde udbryde ud på året efter regntidens ophör. På samme tid trak det også op til uvejr fra en anden kant, da nemlig efterretningen om den franske revolutions udbrud nåede Indien. Franskmændene i Pondichery og Chandernagor fulgte moder-landets eksempel, indrettede egne national-forsamlinger, nægtede de kongelige embedsmænd lydighed og satte sig i forbindelse med forsamlingen i Paris; da den franske nation var den eneste, som Tippo vilde tåle i Indien, kunde en sådan urolighedsånd i Pondichery let få farlige fölger, der også kunde virke på Trankebar.

Men det var ej alene for at forsvare kolonien mod de marscherende hæres plyndringer, at guvernör Anker besluttede at sætte sin lille styrke på feltfod; han havde derved tillige en anden, og det en meget vigtig hensigt. Han kendte de indfödtes respekt for magten og havde derfor beregnet, at mange tanjourske undersåtter, hvis land let kunde blive udsat for plyndring af de mysorske tropper, vilde strömme over til de nye distrikter under Trankebar og befolke disse, hvis opdyrkning på den måde vilde blive endnu hurtigere fremmet. Af denne grund var det også af megen betydning, at den engelske feltherre og interims-guvernör, general Meadows, sidst i Maj 1790 indfandt sig i Trankebar for at besöge Anker, inden han åbnede felttoget mod Tippo, da de indfödte Hinduer derved fik et påtageligt bevis for det venskabelige forhold, hvori Anker stod til Englænderne.

Under den sidste krig i Indien havde man i Trankebar ladet sig nöje med at holde selve byen og kastellet besat uden at drage omsorg for det omliggende territoriums beskyttelse, hvorved dette havde lidt meget. For at forhindre en muelig gentagelse heraf, delte Anker sin opmærksomhed

mellem de to hovedöjemed: at sikre byen og at dække landdistrikterne. I den anledning fordeltes omtrent halvdelen af sepojerne omkring på landet i 5 hoved-stationer med forskellige bi-poster; de övrige bleve tillige med de europæiske tropper og 250 laskarer indlagte i byen som dennes garnison; desuden oprettedes ved guvernörens iver to frivillige korpser, et på 60 mand, bestående af europæiske borgere i kolonien, og et på 300 indfödte. På denne måde blev det mueligt med lethed at samle en ikke altfor ringe styrke på ethvert truet punkt og stadig vise de indfödte såvel inden som udenfor grænsen, at man var i forsvarsstand. Såfremt Tippo efter krigens udbrud kunde holdes ude af riget Karnatik, var der ingen fare; men hvis han blev sejerherre, så det ikke godt ud for Trankebar. Dette etablissement var nemlig speciel genstand for despotens vrede og måtte i tilfælde af, at han sejrede, vente sig den samme skæbne, som den, han nys havde ladet overgå logen i Kalikut. Ikke nok med, at han aldeles ikke vilde svare på Ankers forespörgsel i den anledning, kaldte han sin vakil tilbage fra Trankebar for rigtig at vise ham sin uvilje.[1]) Denne blev end mere foröget, da han ikke fik den ammunition, han forlangte af det dansk-asiatiske kompagni, der i det sted sendte forsyning af kanoner og ammunition til hans fiende, rajahen af Travankor, en trafik, som Anker for övrigt stedse misbilligede, da den let kunde lede til ubehageligheder og vække mistro til hans fredelige forsikringer.[2]) På grund af den udmærkede forfatning, hvori den engelske hær befandt sig, var der imidlertid kun liden udsigt for Tippo til at sejre, og udfaldet svarede

[1]) Guvernör Ankers politiske indberetning af 21 Januar 1790.

[2]) Meget stærke ytringer i den anledning findes i et brev fra Anker til agent Erichsen i Köbenhavn af 15 Oktober 1792. (Kopibogen for 1792—1796).

også i fuldt mål til forventningerne, uagtet lykken også undertiden havde tilsmilet Tippo.

Krigen begyndte tidligere, end man fra först af havde troet, da general Meadows umiddelbart efter sit besög i Trankebar tog overkommandoen og rykkede i marken. Den 15 Juni 1790 faldt den förste af Tippos fæstninger, Karrour, hvor Englænderne indrettede et depot. Snart efter faldt også flere andre fæstninger i deres magt; men desuagtet endte årets felttog mindre tilfredsstillende, da hele den engelske hær i December atter måtte vende tilbage til sit förste udgangspunkt. Naboben af Karnatiks land lå dermed åbent for Tippo, der öjeblikkelig sendte et gesandtskab til Franskmændene i Pondichery og lavede sig til at göre et strejftog ned igennem riget Tanjour og med det samme aflægge et besög i Trankebar med 2000 ryttere og artilleri. Det var rimeligvis kun frygten for den engelske hærs nærhed, som afholdt ham fra at udföre denne plan.[1]) 300 af hans ryttere strejfede om lige ved Trankebars grænser og satte rædsel mellem koloniens sorte indbyggere, der i store skarer med hyl og skrig strömmede ind til byen for at söge beskyttelse; af flere grunde havde Anker betænkelighed ved at slippe denne masse ind i byen, hvorfor han lod portene lukke og anviste dem plads udenfor volden under beskyttelse af dennes kanoner. De mysorske ryttere, som kun vare et lidet strejfkorps, forsvandt imidlertid ligeså hurtig, som de vare komne, og de indfödte vendte atter i ro tilbage til sine boliger.

---

[1]) Guvernör Ankers politiske indberetning af 28 Januar 1791; Ankers breve af 15 Oktober 1792 til sin broder og til agent Erichsen i Köbenhavn. Han anslår i disse Tippos samlede styrke til 50,000 mand og fortæller, at denne i Travankor havde erobret to kanoner med kompagniets chifre og derved opdaget dettes forbindelser med hans fiender.

I slutningen af 1790 ankom general-guvernören over det engelske kompagnis besiddelser i Indien, lord Cornwallis, selv til Madras, og i Februar måned det fölgende år åbnede han og general Meadows det andet felttog med en styrke, der af Anker angaves til 23,000 mand infanteri og 5000 mand kavalleri samt 126 kanoner. Advarede ved eksemplet fra det foregående år, besluttede de engelske chefer denne gang ikke at lade sig vildlede af Tippos manövrer, men uden ophold marschere lös på hans hovedstad, Seringapatnam. Tippo, der den gang selv opholdt sig i nærheden af Pondichery, fulgte öjeblikkelig efter og tilböd fred, da den engelske hær betrådte hans rige; men hans gesandter bleve afviste uden at erholde svar.

Natten mellem 21 og 22 Marts stormedes og erobredes den vigtige fæstning Bangalor. De engelske soldater udviste en sjelden dödsforagt. General Meadows stod selv ved foden af breschen midt i den voldsomste kugleregn og opmuntrede de stormende med spögefulde indfald om Bangalors rigdomme og om de mysorske skönheder, der ventede bag fæstningens volde. Kommandanten, Bahander Kan, en af Tippo Sahibs förste militære, blev skudt i breschen, og inde i fæstningen fandt Englænderne hans finants-minister, Kistna Row, som blev krigsfange. 100 prægtige kanoner, store magasiner og mange rigdomme i penge eller kostbarheder bleve sejerherrernes bytte. Et minde fra denne storm, der blev taget i Bangalors arkiv, og som senere kom i Ankers hænder, er endnu bevaret og findes for tiden i Kristiania; det er et offentligt regnskab fra 1724 i det marattiske sprog over varer, som bleve solgte i Bangalor for regenten i Seringapatnams regning.

Fra Bangalor gjorde den engelske hær, som i mellemtiden fik betydelige forstærkninger fra indfödte fyrster, en

marsch til Seringapatnam, men måtte snart atter drage tilbage, da den rette årstid var forsömt. Således hengik også året 1791 uden at have bragt Englænderne meget nærmere deres mål, at undertvinge Tippo; dog havde de genindsat den af ham fordrevne rajah i Kalikut, som også viste sig villig til at bevilge genoprettelsen af den tidligere derværende loge, hvad Anker for det förste ikke fandt umagen værd, da Tippo havde ödelagt den i bund og grund.[1])

Etter regntidens ophör rykkede Englænderne atter i marken og marscherede lige mod Seringapatnam, i hvis nærhed det 6 og 7 Februar 1792 kom til et voldsomt slag. Tippo anförte i egen person sine tropper i slaget, hvor hans uægte sön, den tapre Hyder Sahib, blev hårdt såret; da alt var tabt, trak han sig tilbage under sin hovedstads mure, som derpå blev beskudt af det svære engelske artilleri. Da Tippo så Seringapatnam nærme sig sit fald, fandt han det rådeligst at göre fredstilbud; disse bleve også antagne af lord Cornwallis, der ikke turde stole længere på sine indfödte bundsforvandte, hvis troskab begyndte at vakle. Således slap Tippo Sahib for denne gang med nogle land-afståelser og udbetalingen af en penge-sum, hvilket alt deltes mellem Englænderne og deres hinduiske allierede. Men den sluttede fred var alt andet end pålidelig, da Tippo, der havde vist sig i besiddelse af stor militær dygtighed, aldrig kunde ventes at ville blive i rolighed. Anker udtalte derfor straks sin frygt for, at der atter vilde udbryde en blodig krig, når Tippo fik draget Maratterne over på sin side, og de påfölgende begivenheder viste, at han havde ret.[2])

---

1) Guvernör Ankers politiske indberetning af 21 Januar 1792.

2) Guvernör Ankers politiske indberetning af 18 Oktober 1792. Disse årlige relationer ere indsendte til ökonomi- og kommerce-kollegiet.

Franskmændene i Pondichery havde under krigen stået på en meget venskabelig fod med Tippo og derved forøget Englændernes harme; da krigen mellem England og Frankrige i Juli 1793 også overførtes til Indien, rykkede et engelsk korps for Pondichery og tvang fæstningen til overgivelse. Af denne begivenhed ventede Anker store fordele for Trankebar, da den franske handel på Indien, hvis Englænderne ved en fremtidig fred ikke gave kolonierne tilbage, sandsynligvis vilde komme til at gå over Trankebar og Frederiksnagor.[1]) Da senere den franske hær rykkede ind i Holland og erobrede dette, måtte også de hollandske etablissementer i Indien dele skæbne med de franske, idet Englænderne straks udsendte ekspeditioner mod de af dem, der lå på fastlandet, og forberedte lignende til öerne. På denne måde faldt Trinkomale, Kolombo, Kochin, Malakka, Banda og Molukkerne med deres rige oplag i de engelske troppers hænder.[2]) Flere anseede indbyggere fra disse steder toge efter erobringen sin tilflugt til Trankebar, hvor de sögte og fandt beskyttelse; desværre var det uundgåeligt, at en del

---

[1]) Guvernör Ankers politiske indberetning af 7 Februar 1794. Smlgn. James Mill, history of the British India (3d. edition) V, pag. 396 flg.

[2]) Ankers breve til grev Schimmelmann af 27 Oktober 1795 og 20 Juli 1796. Også Kapstaden og den hollandske flåde blev tagen af Englænderne; herom skriver Anker bl. a. i sin politiske indberetning af 9 Februar 1797: „Den 17de Augusti modtog admiral Elphinstone den hele hollandske eskadre, som han med hjælp af danske og svenske matroser, som fandtes blandt det hollandske mandskab, der straks tog tjeneste hos de Engelske, med tillæg af folk fra sine egne skibe så sig istand til at bringe den hele eskadre (sic) med til Cap de bonne espérance.“ Den hollandske flåde blev tagen i Saldanha-bugten nordenfor Kapstaden. At en stor del af disse „danske“ matroser have været norske, er mere end rimeligt.

af pakket gjorde det samme, hvoraf der senere kom til at opstå ubehageligheder.

Tilsös vare Englænderne i begyndelsen de underlegne, da deres hele orlogs-styrke ved Madras alene udgjordes af en gammel fregat; men da deres regering ikke med rolighed kunde se på de franske kaperes ödelæggelse, blev der hurtig rådet bod på denne mangel, så at der snart fandtes et tilstrækkeligt antal större orlogs-skibe til at optage kampen med de franske, og inden kort tid var sökrigen i fuld gang også i de indiske farvande. I Oktober 1794 forefaldt der en heftig, men uafgörende træfning under Isle de France, og i September 1796 atter en lignende i Malakka-strædet. Krigsurolighederne övede også sin indflydelse på de neutrale staters handel, da de stridende magters orlogs-mænd og kapere frisk væk undersögte hines koffardi-skibe og opbragte dem, om der fandtes noget mistænkeligt. Da de danske kolonier vare de eneste, der vare berettigede til at handle med de Franske, havde Englænderne stadig nogle krigsskibe liggende ved Trankebar for at passe på, hvorved Anker, som ikke havde fået sine önsker om forstærkelse af artilleriet opfyldte, fölte sig meget ilde tilmode, da han frygtede for muelige sammenstöd, hvori han ikke kunde optræde med den tilbörlige kraft til at hævde flagets ære og yde indbyggerne i Trankebar den beskyttelse, som de vare berettigede til at vente. Men ved at iagttage en höj grad af forsigtighed og ved sin personlige anseelse mellem Englænderne lykkedes det ham at forhindre alle ubehagelige optrin og at bevare det fredelige forhold. I Europa var stillingen heller ikke meget lovende; de nordiske rigers bestemte optræden i det Bernstorfske ministeriums tid havde vakt Englands misnöje, så at måske et ganske lidet sammenstöd i Indien kunde have fremkaldt et fredsbrud. Der er endog al rimelighed, ja næsten vished for,

at den engelske regering i 1794 har givet en betinget ordre om for et sådant tilfælde at besætte Trankebar og de övrige dansk-norske besiddelser i Indien, noget, hvorom der også var kommet ud et dunkelt rygte, som allerede var nok til at lamme Trankebars handel for længere tid, indtil det viste sig, at ordren ikke blev bragt til udförelse.[1])

Netop samme höst indtraf et lidet tilfælde, der let kunde have fremkaldt alvorlige forviklinger. Englænderne, der erindrede den beredvillighed, hvormed det dansk-asiatiske kompagni under krigen med Tippo tiltrods for sin neutralitet havde ydet deres allierede bistand, fattede mistanke, da et af kompagniets skibe overförte 20 kanoner fra Isle de France, om hvilke man formodede, at de vare bestemte for en fransk kaper. Kommandör Rainier, chefen for den engelske eskadre, anlöb öjeblikkelig Trankebar og forlangte, at Anker ikke skulde udlevere kanonerne til noget fransk skib. Anker gav öjeblikkelig til svar, at han var fast bestemt på ikke at tillade nogen krænkelse af neutraliteten og fölgelig heller ikke vilde udlevere de omhandlede kanoner. Med dette svar erklærede kommandören sig tilfreds i meget smigrende udtryk,

[1]) Herom skriver Anker i sit brev til ökonomi- og kommerce-kollegiet af 31 Januar 1795: „Den danske navigation har lidt stor afbræk i Indien i de sidste 6 måneder i anledning af det udspredte rygte ved de ankomne engelske aviser, som berettede, at en krig mellem Danmark og England var uundgåelig, og da samme har været konfirmeret af de private breve, jeg har fået fra England, og fornemmelig af et, som indlöb först i sidste Oktober, der berettede, at den engelske direktion havde affærdiget ordre til Indien med de under ekspedition liggende skibe, som afgik i Maj, at tage de danske etablissementer i besiddelse, — så har min forfatning på grund deraf været særdeles ubehagelig, indtil collegii brev af 12 April indlöb, eftersom efterretningen, jeg fik, kom fra en hånd, der havde adgang til oplysning. Jeg må altså tro, at dette skridt har virkelig været resolveret, men ved konjunkturernes forandring, forinden kompagniets skibe afgik, er bleven tilbagekaldet.“

og enhver anledning til tvivst var dermed hævet. For en liden magts repræsentant var også den yderste föjelighed nödvendig, da Englændernes overmod stadig forögedes, hvorpå man omtrent samtidig fik se et nyt eksempel.

I tillid til det neutrale flags rettigheder var der fra Trankebar udrustet nogle ekspeditioner til Isle de France, hvoraf man ventede sig stor fordel. Dette håb blev dog skuffet, da den derværende sanskulot-regering fandt for godt selv at fastsætte priserne; men endskönt udbyttet således blev meget dårligt, kunde denne handel måske alligevel have været fortsat, hvis ikke Englænderne havde lagt sig imellem. De skibe, som kom fra Europa i 1794, medbragte nemlig bestemte ordrer til de engelske chefer om at opbringe ethvert neutralt skib, der handlede med franske kolonier. Samtidig nægtede den engelske regering i Indien at anerkende den dansk-norske konges ubestridelige ret til logen i Kalikut og fremkom med de urimeligste indvendinger imod denne, — altsammen nye beviser på det mærkelige omslag i stemningen, der efterhånden var indtrådt, og rimeligvis var en fölge af Pitts uvilje mod de skandinaviske regeringer. Alt dette måtte endmere opfordre Anker til at iagttage den strengeste forsigtighed, og han søgte derfor fremdeles så meget, som muligt, at vise den nödvendige eftergivenhed. Dette var dog ikke altid görligt.

Da således i de sidste dage af 1795 en fransk kaperkaptejn og nogle matroser, som vare römte fra engelsk krigsfangenskab, ankom til Trankebar og forlangte beskyttelse, lod Anker dem forelöbig arrestere, da guvernören i Madras, lord Hobart, anklagede dem for söröveri. Men da beskyldningen viste sig fuldkommen ugrundet, bleve de alle lösladte, uden at der toges noget hensyn til lord Hobarts påstand om, at de skulde udleveres. Englænderne förte det store ord; men Anker gav ikke efter, endskönt han fuldkommen fölte det

ansvar, han pådrog sig, hvis hans opförsel skulde fremkalde et fredsbrud.[1] Lord Hobart indberettede sagen til sin regering, rimeligvis med den tanke, at den skulde blive genstand for diplomatisk behandling mellem hofferne i London og København, og således föje et nyt tvistepunkt til de allerede forhånden værende; den kom imidlertid ikke til at foröge spændingen, da England netop i sommeren 1796, da lord Hobarts indberetning nåede frem, var begyndt at vise lidt mere billighed i sin opförsel imod de nordiske stater.[2])

I mellemtiden havde heller ikke Tippo Sahib været rolig; han kunde ikke glemme det nederlag, han havde lidt, og stræbte kun at finde lejlighed til at hævne sig. I dette öjemed nærmede han sig sine tidligere fiender, Maratterne, og gjorde alt sit for at vedligeholde det gamle venskab med Franskmændene, fra hvem han også, efter hvad der antoges i Indien, skal have modtaget opmuntringer og tilsagn om understöttelse, når han atter erklærede England krig.[3]) Dette

[1]) Ankers brev til general-land-økonomi- og kommerce-kollegiet af 7 Februar 1796. Den franske styrelse på Isle de France var meget tilfreds med hans handlemåde i denne sag; en af dens medlemmer skrev således bl. a. til en i Trankebar bosat Franskmand: „Je vous prie de dire de ma part au général Anker, que je suis trop sensible à la bienveillance, qu'il montre à tous les Français, pour ne pas me hâter de faire passer les avances, par lui faites aux prisonniers de notre nation, qui ont été se refugiés à Tranquebar.“

[2]) Smlgn. Dr. E. Holm, Danmarks politiske stilling under den franske revolution 1791—97, side 112. Lord Hobart skrev 21 Januar 1796 til Anker: „Indeed the whole of the conduct of the government of Tranquebar with respect to the British nation appears so inconsistent with the cordiality and good will, which is professed, that it must become a subject of the most serious consideration with his majestys minister in Europe.“

[3]) Det heder således i et brev fra Anker til grev Schimmelmann af 27 Oktober 1795: „Man vil påstå, at Tippo har havt adskillige depescher fra den franske konvention, som giver ham håb om understötning mod de Engelske.“

var så meget farligere, som det engelske kompagni — ialfald efter Ankers mening — bl. a. ved sine ekspeditioner mod de hollandske kolonier havde pådraget sig overordentlige udgifter og derved vilde blive lammet i sin handels-virksomhed. Allerede af denne grund og end mere formedelst Englands uvenlige holdning mod moderstaten kunde det således blive meget slemt for Trankebar under en krig mellem Englænderne og Tippo, ifald denne vedblev at nære sit tidligere sindelag mod kolonien, og Englænderne så dertil vilde unddrage sin understöttelse. Men til alt held var Tippo, der nu ikke vilde forsmå nogen allianse, bleven aldeles omstemt, og stod i en meget venskabelig brevveksling med guvernör Anker, hvis venskab han sögte af al magt. Tre af disse hans breve ere endnu bevarede og findes i Ankers kopibog for 1792—1796, hvor de ere oversatte efter originalerne, som vare skrevne dels på det persiske, dels på det marattiske sprog. Det förste af dem lyder efter denne oversættelse således:

„Fra Sultan Tippo Sahib Bahader til general-major Anker i Trankebar!

Vi have modtaget Deres sidste brev og have lagt behörigt mærke til det derudi anförte.

At hans majestæt kongen af Danmark er Vores ven, er Vi nu forvisset om, og have Vi på grund deraf en oprigtig godhed for den danske koloni Trankebar, som skal vedligeholdes, ligesom Vores venskab for hans majestæt, kongen af Danmark skal dag for dag blive foröget. Da vi er overbevist, De önsker Vores velstand, så vil De og fornöje os meget ved flittig at underrette Os om Deres velgående med andet, som måtte forefalde. Vores Sidasiva Rejer, som er hos Dem, er velsindet og underretter Os om adskilligt.

Hovedstaden Seringapatnam i Januarii 1796.“

Som det vil sees, indeholder brevet just ikke meget, og

de andre to ere endnu mere kortfattede. Men dette var efter reglerne for den indiske statskunst netop en dyd, da officielle skrivelser aldrig skulde indeholde andet end komplimenter og blot være en slags kreditiv for gesandten eller overbringeren, som stedse havde at foredrage sit ærinde mundtligt. Heller ikke kunde en indisk fyrste sætte sit navn under et brev; seglet betegnede altid, fra hvem det kom, og tjente på den måde i stedet for underskrift.

Tippos styrke var vokset ved hans venskab med Marratterne og Nizam Ali; ved sine intriger havde han fremkaldt en stærk gæring og uvilje hos de fleste indiske fyrster, skönt han længe selv holdt sig tilbage, for ikke at få udseende af at være den angribende part. Allerede fra hösten 1796 måtte den engelske hær holdes marschfærdig, og man arbejdede af al magt på at forstærke fæstningsverkerne i Bengalen, Bombay og Madras. Tippo havde nemlig ved sin allianse med de nævnte hinduiske magter bevæget disse til et löfte om at tilbagegive de landstrækninger, som han havde måttet afstå til dem ved freden i 1792, og derpå sendt et gesandtskab til guvernören i Madras for ligeledes at kræve tilbage, hvad han ved den samme fred havde afstået til det engelske kompagni. Da han, formodentlig efter önske, fik et kort og bestemt afslag på denne begæring, havde han deri en grund at anföre, om han vilde bryde freden. Dog nölede han fremdeles.

Rimeligvis anså han sig ikke tilstrækkelig sikret ved sine hinduiske allianser; han havde selv i sin forrige krig med Englænderne seet, hvor upålidelige de havde været som disses forbundne, og kunde ikke nu selv vente andet af dem. Alene forskellen i deres religion måtte göre dem til mindre trofaste bundsforvandte for en mahomedansk fyrste. Derimod ventede han sig langt större fordel af den lovede franske un-

derstöttelse og var bestemt på at åbne krigen, når denne kom. Men skönt han ei lod det mangle paa idelige anmodninger, var dog hans venten forgæves, medens Englænderne stadig modtoge forstærkninger fra Europa.

Således stode sagerne hen indtil året 1798, da efterretningen om Bonapartes tog til Ægypten nåede Bombay med det tillæg, at det ej var hans hensigt at stanse, för han stod i Indien, hvor han vilde forene sine våben med den franske republiks allierede, Tippo Sahib, og derpå ved dennes side kæmpe mod den engelske magt. For at forekomme disse planer, bestemte den engelske regering sig öjeblikkelig til at angribe Tippo, og gav i det öjemed ordre til at sætte hæren på feltfod. Men snart forandredes udsigterne ved Nelsons sejer ved Abukir, og den indiske hær fik atter ordre til at rykke ind i sine kantonnements, da der ikke var nogen grund til for det förste at vente Bonapartes besög i Indien.[1])

Medens denne storartede plan til at hjælpe Tippo mod det engelske kompagnis overmagt således ikke kunde gennemföres, var der i selve Indien gjort et andet i mindre målestok, som rigtignok selv i gunstigste fald neppe vilde have bragt Tippo stor fordel, men dog, om det var bragt til udförelse, måtte have afstedkommet uberegnelig forstyrrelse i Trankebar. Da Tippo havde nærmet sig kolonien, havde dette nemlig ikke været uden bi-hensigter; denne barbariske despot, som savnede alt kendskab til de europæiske forhold, har rimeligvis indbildt sig, at den dansk-norske stat var ligeså mægtig, som England og Frankrige, hvis magt han kendte. Når han derfor nærmede sig guvernementet i Trankebar, var det således især med den tanke, at han derigennem sikrede sig en fordelagtig europæisk alliance, hvis

---

[1]) Guvernör Ankers politiske indberetning af 2 Januar 1799.

følger snart kunde blive synlige i form af orlogs-skibe og kanoner. Det er heller ikke umueligt, at Tippo har mærket, at venskabet mellem Trankebars regering og England var kölnet, og at dette har været en grund mere for ham til netop nu at forsikre Anker om sine venskabelige hensigter. Han måtte imidlertid snart mærke, at han havde forregnet sig, hvis han havde ventet virksom hjælp fra Trankebar.

Men han vilde alligevel drage fordel af denne koloni, det eneste sted på Malebarkysten, som endnu tilhörte en anden europæisk magt end England. På grund heraf havde den længe været „et tilflugts-sted for en stor del ryggesløse franske republikanere, som ved ulovlige foretagender have ideligen sögt at chikanere bestyrelsen, uagtet den höflighed og facilité, de have nydt under protektion af det danske flag.“ Da Tippo anså det for meget vigtigt at have europæiske tropper i sin hær, havde han fået et hundrede mand fra Isle de France af befolkningens udskud til at tage tjeneste hos sig, og satte sig senere i forbindelse med de nævnte franske republikanere, som opholdt sig i Trankebar eller vare blevne tilbage i Pondichery efter den engelske erobring. Der udkastedes således i al hemmelighed en plan til en sammensværgelse, der havde til hensigt först at bemægtige sig Trankebar og danne et korps af alle derværende soldater, som vilde træde i fransk tjeneste, og derpå i forening med så mange, som kunde römme fra Pondichery, at göre en diversion i Karnatik til Tippos fordel. Sammensværgelsens leder var en selvlavet „general“, Dubuc, der i August måned 1798 kom fra Mysore til Trankebar, hvor ethvert af hans skridt bevogtedes af de årvågne Englændere. Dubuc, som ikke anede dette, fandt udsigten til et heldigt resultat meget lovende, da Englænderne, som han mente, havde nok at göre med at forsvare sig, og der inden guvernementet i Trankebar var

megen uenighed. Der var kun en ting, som voldte ham uro, og det var, at han aldrig hörte noget fra Tippo; han vidste ikke, at dennes breve bleve opsnappede af Englænderne, ligesom hans egne. Tippo havde medgivet ham et kreditiv til et fransk handelshus i Pondichery; men da dette af frygt for Englænderne ikke vilde indlade sig på nogen udbetaling af den art, kom han derved meget snart i en slem forlegenhed. Han nærmede sig da til Lichtenstein, der nu var regerings-råd, men uagtet denne sin stilling i længere tid havde stået i mistænkelig forbindelse med Franskmændene på Isle de France. Han skal have svaret, at pengene nok vilde komme.

Uagtet Dubucs planer således rimeligvis ikke have været Lichtenstein ubekendte, fandt ingen af dem det passende at meddele guvernör Anker nogen underretning om, hvad Dubuc egentlig havde at göre. Denne sagde selv, da han et par dage efter sin ankomst til Trankebar aflagde en visit hos guvernören, at hans hensigt ene og alene var at besöge sin kone og sine börn, der opholdt sig i kolonien. Men da Anker ad privat vej var underrettet om, at hans virkelige öjemed var at foretage hvervinger for Tippo, og at han i den anledning havde sine öjne henvendte på Trankebars garnison, slap han ham ikke af sigte. Ved hjælp af et par andre Franskmænd, Jeannot og Pignolet, og en flamsk soldat, Smidts, forsögte nu Dubuc at sætte sig i forbindelse med garnisonen i Trankebar. Men han traf guvernören på sin post og opnåede intet andet end at se de skyldige i arrest og at drive et par forlokkede soldater til i sin fortvivlelse at begå selvmord. For ikke at indvikle flere end höjst nödvendigt i sagen, da höjtstående personer ansåes indviklede deri, gik man tilverks med megen mildhed og lod sig nöje med at bortvise de overbeviste skyldige fra kolonien. Dubuc, som

efter dette var at anse for temmelig uskadelig, fik forelöbig tilladelse til at forblive, endskönt han gik om i byen og fortalte, at han ventede 2000 ryttere fra Tippo Sahib, for med dem at rykke ind på engelsk grund. Længere ud på hösten 1798 blev Dubuc udnævnt til Tippos gesandt hos det franske direktorium, men blev fremdeles i Trankebar.

Hidtil havde Englænderne ladet sig nöje med at opsnappe de breve, der kom til og fra Dubuc, og at hindre hans forbindelse med Pondichery; först da sammensværgelsen var opdaget og tilintetgjort i sin spire, begyndte deres indiske regering at korrespondere med guvernör Anker i sagens anledning. Den 18 Januar 1799 skrev den nye general-guvernör, lord Mornington, straks efter sin ankomst til Madras et brev til Anker, hvori han bebrejdede guvernementet alle de brud på neutraliteten, som undersåter i Trankebar havde tilladt sig, og derfor anmodede om, at Lichtenstein måtte fjærnes og Dubuc med nogle andre Franskmænd öjeblikkelig udjages af kolonien. Disse fordringer vare tildels berettigede, hvorimod det var meget utilbörligt, når han i samme brev vilde forbyde guvernementet i Trankebar at modtage nogen diplomatisk agent fra Tippo Sahib eller Isle de France. Anker viste ved denne lejlighed den samme forsigtighed, som tidligere, og fik bevæget Dubuc til at love at forlade kolonien, da han nödig ved en voldsom udkastelse vilde stöde Tippo og Franskmændene. Dubuc rejste snart efter til Isle de France; men på vejen derfra blev det skib, hvormed han skulde gå til Europa, taget af et engelsk orlogs-skib og han selv gjort til engelsk krigsfange. Lichtenstein nægtede bestemt at have været i forståelse med de sammensvorne, men erklærede sig dog beredt til at nedlægge sin post og vende tilbage til Europa, for der, som lord Mornington udtrykte sig, „at oppebie resultatet af deres britiske og danske majestæters forenede

visdom.“ Han afgik også virkelig först til Isle de France og dernæst til København. Ankers optræden vandt lord Morningtons fulde bifald; dog indberettede denne det forefaldne til ministeren i London, om han vilde foretage noget skridt i anledning af Lichtenstein.[1]) Forholdet mellem Tippo og guvernementet i Trankebar blev fremdeles venskabeligt, da den förste desavuerede sin udsending og gennem sin vakil fralagde sig al delagtighed i sammensværgelsen.

Imidlertid rykkede tiden for Tippos sidste kamp nærmere og nærmere. Lord Mornington var i den anledning rejst til Madras, for selv at påse forberedelserne til felttoget, der skulde åbnes med en hær på 36,000 mand. Forinden denne rykkede i marken, gjorde han endnu et forsög på at bevæge Tippo „til at indgå så bindende vilkår, at de Engelske kunde betrygges mod fiendtligt angreb,“ men fik kun ubestemte svar, da denne stolede på den lovede franske hjælp og snart ventede at se Bonapartes tropper i Indien. Hans hinduiske allierede opgave hans sag og stillede tropper til lord Morningtons rådighed, hvorpå denne under 20 Februar udstedte en proklamation i de forbundnes navn, det engelske kom-

[1]) Lord Mornington siger bl. a. i sit brev til Anker: „The principles, which have directed your excellencys judgement in forming that determination, are conformable to the wisdom and integrity of your character and to those established maxims of public law, which define the limits of neutrality among civilized nations.“ I Ankers kopibog for 1797—1802 findes en mængde oplysninger om denne sag. — I et andet brev takker lord Mornington Anker for de fra ham modtagne oplysninger om Tippos fiendtlige hensigter og lover at anvende disse med al mulig diskretion; til slutning siger han: „I have made it my particular request to lord Grenville to use all his influence at the court of Denmark to support your excellency against your ennemies at that court, if any attempt should be made by them to your prejudice.“ Originalen (af 23 Marts 1799) mellem guvernør Ankers efterladte papirer. Lord Grenville var förste stats-sekretær i udenrigs-departementet.

pagnis, Nizam Alis og Maratternes, i hvilken han fremstillede de grunde, som bevægede dem til at optage krigen mod Tippo, navnlig dennes allianse med den franske republik. Umiddelbart efter åbnedes felttoget; de to engelske divisioner, der bröde op fra Madras og Bombay, marscherede lige lös på Seringapatnam og åbnede en regelmæssig belejring. Efter nogle ugers bombardement blev denne stad stormet om morgenen 4 Maj og var et par timer efter i Englændernes magt. Tippo Sahib faldt under kampen og blev bagefter funden under en haug af döde legemer. Den höjstkommanderende general, Harris, sendte öjeblikkelig en stafet til lord Mornington med budskabet om den vigtige sejer, og denne underrettede selv Anker derom.[1]) Til belönning for det heldige felttog blev lord Mornington kort efter udnævnt til marki af Wellesley, medens Harris i 1815 blev baroniseret.

Såfremt stormen var bleven udsat nogle dage, vilde det

---

[1]) Brevet lyder efter en afskrift, der er indtagen i guvernör Ankers politiske indberetning af 6 Februar 1800, således:

Sir!

I have the honour to inclose a copy of a dispatch, received this day from lieut. general Harris and to be etc. etc.

Fort St. George (signed)
May 11th 1799. Mornington.

Copy of a letter from lieutenant general Harris to the Right Honourable, the Earl of Mornington, governor general &c. &c. dated Seringapatnam the 4th of May 1799.

My Lord!

I have the pleasure to inform your Lordship, that this day at 1 o'clock a division of the army under my command assaulted Seringapatnam, and, that half past 2 o'clock the place was entirely in our possession. Tippo Sultan was killed in the assault. Two of his sons, the Sultan Pawdshau and Moyen ud Dien, are prisoners with many principal Sirdars. Our loss is triffling, and our success has been complete. I will send your Lordship details here after &c. &c.

(signed)
Geo. Harris.

da indtrufne heftige regnskyl have tvunget general Harris til at hæve belejringen; Maratterne, hvis hövding var vunden ved Tippos guld, vare atter begyndte at vakle, og det var således tildels kun ved et sammenstöd af heldige omstændigheder, at dette gunstige udfald blev opnået i en så kort tid. Dog var Tippos modstandskraft forringet i en betydelig grad siden sidste fred, der havde berövet ham en stor del af hans territorium og indtægter, så at der i hans skatkammer langtifra fandtes de betydelige summer, som man havde drömt om. Men havde Tippos midler svaret til hans dristighed, hans energi og hans talent for intriger, vilde udfaldet måske alligevel endnu længe være blevet uafgjort, skönt han aldrig i længden kunde håbe at stå sig alene mod en europæisk stormagt. Så hurtig, som kampen var bleven afgjort, havde dog den forudgående langvarige, væbnede fred også taget hårdt på kompagniets pengemidler, hvori der i forvejen var gjort stærke skår. Fölgerne vedbleve længe at vise sig.

Ved Seringapatnams erobring var roligheden atter tilvejebragt i de dele af Indien, som lå nærmest omkring Trankebar, og da omtrent samtidig flere franske krigs-skibe bleve tagne af Englænderne, så at republiken ved århundredets begyndelse kun havde en fregat og en korvet tilbage i de indiske farvande, kunde det se ud, som om der nu var udsigter til længere rolighed. Dette var af vigtighed for Trankebar, da koloniens stridskræfter ikke vare af den beskaffenhed, at de kunde sikre dens tilværelse, hvis en af de krigförende magter rettede et angreb imod den. Anker havde ved sin nidkærhed i 1790 sat sine få europæiske tropper i en ganske respektabel stand og senere i sine forestillinger til regeringen i København klart og grejt skildret de mangler, hvorunder koloniens militær-væsen led, og hvad der var at göre for at råde bod på disse. Men han havde ikke fået den under-

stöttelse og anerkendelse, som han havde ret til at kræve. Således fik han i seks år kun sytten rekruter tilsendt fra Danmark, hvoraf ikke mere end 6—7 vare tjenstdygtige, medens der til at holde den europæiske del af garnisonen ved det bestemte antal, nemlig 120 infanterister i förste kompagni og 30 artillerister (foruden 30 hinduiske laskarer) i andet, årlig udkrævedes 12—14 rekruter. Af den grund havde man måttet gribe til den mindre heldige udvej at rekrutere garnisonen ved hverving dels af afskedigede soldater fra de forhenværende hollandske kolonier, dels af allehånde fremmede desertörer og landstrygere; men heller ikke det kunde i længden gå an, da sammensværgelsen i 1798 viste, hvor farlige disse kunde blive. Således var koloniens militære styrke i Maj måned 1801 smeltet sammen til 52 musketerer, 24 konstabler og 350 sepojer; men blandt de 2 förste korpser bestod en del af de såkaldte Topaser, efterkommere af de gamle Portugisere, som man af erfaring vidste vare meget upålidelige, så at der af virkelige Europæere ikke blev flere igen end 30 til 40 mand, hvoraf endda en del vare gamle, sygelige og udtærede folk.[1]) Sepojerne vare i god stand, men ubrugelige i en kamp mod europæiske tropper, da de, som alle Hinduer, anså Europæerne for sine overmænd. Til at foretage den gennemgribende forbedring af de gamle og forfaldne fæstningsverker, som var aldeles nødvendig, betoges guvernören enhver lejlighed, förft ved de fleste af hans underordnedes uduelighed og senere ved regeringens uvilje til at anvise de fornødne penge. Da således en af de hyppige oversvömmelser havde ödelagt en stor del af fæstningsmuren, kunde denne ikke på lang tid blive istandsat, da guvernören

[1]) I et brev fra guvernementet af November 1800 heder det: „Den europæiske del af garnisonen er næsten uddöd.“ (Ankers kopibog 1797—1802.)

ikke på egen hånd turde indlade sig på at anvise midler dertil, för han havde skrevet til Danmark. Anker havde tidligere ladet opföre nogle nye verker på egen hånd; men da kommerce-kollegiet havde nægtet at bevilge noget til deres vedligeholdelse, vare de igen forfaldne. Ja, selv da det under den mysorske krig var aldeles nödvendigt at foretage nogle forandringer ved murene, der i alt kostede 3000 rdl., og guvernementet bagefter forklarede grunden og anholdt om, at denne udgift måtte passere, erholdt man intet svar fra herrerne i kollegiet. En sådan behandling måtte betage Anker enhver lyst til at foretage noget til verkernes forbedring og ganske binde hans hænder. Som en fölge deraf forfaldt murene om Trankebar og Dansborg mere og mere og kunde snart ikke engang bære kanonernes vægt. Da Anker kom til Trankebar i 1788, var der af hele fæstningsartilleriet kun to tolvpundige jærn-kanoner, som kunde bruges til at skyde med; senere var der tilkommet nogle få metalkanoner, hvorimod kommerce-kollegiet aldeles ikke havde svaret på guvernörens anmodning om at få flere jærn-kanoner af större kaliber. Rustkammeret var kun et depot for ubrugelige og tunge geværer med tilbehör, og krud var næsten ikke at opdrive.[1])

Det er således öjensynligt, at det var en umulighed at forsvare Trankebar mod et angreb af en europæisk magt, og Anker stræbte derfor ikke efter andet end at holde kolonien i den stand, at den kunde frembyde et tilflugtssted for de hinduiske indbyggere under et indfald af indfödte tropper. Det havde han kunnet göre i de förste år efter 1790; men eftersom tiden gik, og forfaldet blev större og större, vilde måske selv dette kunne havt sine vanskeligheder, hvis an-

---

[1]) Ankers brev til sin broder af 25 Juli 1801.

grebet var bleven foretaget af en större styrke. Imidlertid var Trankebar siden Tippos fald sikret for alle angreb af sine hinduiske naboer; nu var det til en afveksling Englænderne, fra hvem der truede fare. Den större hensynsfuldhed, som disse i 1796 havde begyndt at vise også mod de mindre stater, var nemlig ikke af meget lang varighed, da den engelske regering, inden mange år vare hengåede, atter genoptog sin gamle vilkårlige politik og derved beredte de neutrale stater store vanskeligheder. Andreas Peter Bernstorf var död, og den overlegne ånd, som havde forstået at lede den dansk-norske politik på en værdig og klog måde, var ikke mere i denne verden. Det brud med England, som denne store statsmand havde vidst at afværge, blev snart uundgåeligt og ledede til kampen den 2 April 1801 på Köbenhavns red.

I Trankebar svævede man næsten i fuldstændig uvidenhed om den farlige vending, som sagerne havde taget i Europa; man vidste, at der i Juni 1800 havde været en træfning i kanalen, hvor fregatten „Freja“ var bleven tagen af Englænderne, men savnede forövrigt alle oplysninger om sammenhængen med denne tildragelse. Imidlertid ventede Anker i ethvert fald intet godt udfald på den dansk-norske regerings påstand om, at de konvojerede skibe skulde være fritagne for visitation, så at han for det rimelige tilfælde, at Trankebar skulde få se engelske tropper udenfor sine porte, itide opsatte sine kapitulations-vilkår.[1]) Da kom der i December

[1]) I et brev til sin broder af 28 Febr. 1801, der er bevaret mellem guvernör Ankers efterladte papirer, siger han således: „Jeg kunde tydelig mærke, at de ordrer, som i den anledning vare indlöbne til det engelske guvernement i Indien, vare temmelig alvorlige. Jeg havde altså intet andet at vente end at blive nödt til at bukke under for overmagten, og på grund deraf havde jeg allerede gjort udkast til min kapitulation, som jeg ej tvivler om, jeg jo havde

gennem den engelske regering i Indien den efterretning, at misforståelserne vare udjævnede, og at alt var ordnet; som en fölge heraf blev der udsendt flere skibe fra Trankebar og Frederiksnagor i den tro, at der ikke var nogen fare for opbringelse. Så sikker var man i denne tro, at guvernementet endnu i Marts 1801 hjemsendte vigtige depescher med et af disse skibe, der tilhörte et handelshus i Trankebar; ja selv, da der i slutningen af April måned kom underretning om, at krigen mellem England og Rusland var uundgåelig, og at de skandinaviske stater neppe vilde kunne holde sig udenfor denne, opgav man ikke håbet om en fredelig udjævning. Guvernementet i Trankebar havde nemlig ikke modtaget nogen officielle underretninger fra Köbenhavn om, at Krigen var så nær. Den eneste kilde, hvoraf der kunde hentes kendskab til de politiske forhold i Europa, blev således de engelsk-indiske aviser; men disse turde ikke meddele noget uden höjere tilladelse. Dog kom der gennem private engelske handelshuse underretning om, at der gik det rygte, at England havde opdaget en allianse mellem kejseren af Rusland og de to skandinaviske stater og derfor havde befalet, at alle skibe, der tilhörte disse magter, og som befandt sig i engelske havne, skulde beslaglægges. Skönt man endnu ikke havde opgivet håbet om en fredelig udjævning, bleve dog skibs-rederne i Trankebar allarmerede ved denne underretning og fandt det derfor bedst i tide at sælge sine störste og vigtigste skibe til engelske handelshuse i Madras for på den måde ialfald at redde kapitalen, om det skulde komme til krig.

Dette var i April 1801. Den næste land-ekspres fra

været istand til at udföre på så fordelagtige vilkår, som omstændighederne vilde tillade. Sagen inquieterede mig ikke; ti jeg vidste, jeg faldt i hænderne af folk, jeg kendte."

England ankom til Madras den förste Maj. De derpå publicerede Madras-aviser indbefattede kongen af Englands ordre til alle krigs-skibe om at indbringe til videre anholdelse alle danske, svenske og russiske skibe. Men samtidig berettede de også, at der var opstået en uenighed mellem hofferne i Köbenhavn og St. Petersburg,[1]) så at ingen anede, at der var ankommet en hemmelig ordre til at besætte Trankebar og de övrige etablissementer. I det sted ventede alle, at den fölgende post vilde bringe sikker underretning om, at alle misforståelser vare udjævnede. Anker, der også stod i denne tro og antog, at al fare var forbi, sendte 5 Maj en invitation til den engelske resident til middag den fölgende dag,[2]) men fik det svar, at han samme morgen med posten fra Madras havde modtaget ordre om uopholdelig at komme tilbage. Residenten viste selv Anker det brev, han havde fået, som ikke indeholdt andet, end han havde sagt, og udtalte som sin mening, at det formodentlig var efterretninger fra Europa, der havde foranlediget denne befaling, hvis årsag for övrigt var ham aldeles ubekendt. Efter residentens afrejse kom der

---

[1]) I et brev fra bankieren Wolf i London af 30 Januar 1801, der kom i Ankers hænder i August, heder det: „Count Rosencrantz, the dan. minister, has quitted Petersburg in consequence of having offended Paul.“

[2]) En sådan resident var först ansat i Trankebar under 3 Marts s. å. Anker skrev i den anledning til grev Schimmelmann: „Jeg tror, hans ansættelse sigter til at have et vågent öje med den mængde Franske, som komme her til stedet, hvoriblandt kunde være en eller anden udsendt i hensigt at intrigere mod den engelske magt i Indien. Skulde det hænde, at nabo-etablissementet, Karikal, blev ved freden igen afleveret til de Franske, da er at formode, at en residents ansættelse i Trankebar havde ligeledes hensyn til at give oplysning om de Franskes hemmelige foretagender, eftersom de sydlige engelske provinser have på en tid lang været plagede med indvortes uroligheder, som findes særdeles vanskelig at hæmme. Der kunde altså befrygtes, at disse uroligheder bleve understöttede ved franske intriger.“

6 Maj breve fra Madras, der meddelte, at en engelsk fregat på 44 kanoner og et mindre krigs-skib skulde afgå med landtropper til den sydlige del af kysten; skönt det hed, at det var for at bringe nogle oprörske vasal-fyrster til orden, var det dog mere rimeligt, at hensigten hermed var den at erobre Trankebar. Stedets forsvar krævede således Ankers udelte opmærksomhed, forsåvidt der var at tænke på noget sådant.

Den 12 Maj ankrede udenfor Trankebar de to engelske orlogs-skibe, fregatten „Braave“ paa 44 kanoner og korvetten „Albatros“ på 16 kanoner. Deres hensigt var at opfordre guvernören til overgivelse, og hvis dette blev afslået, da at beskyde byen; de ombord værende landgangs-tropper udgjorde ikke mere end 200 mand og vare blot medtagne for efter overgivelsen at besætte Trankebar. Derimod var der tropper i anmarsch fra landsiden for at afskære byen fra dens vandbeholdere og fra al tilförsel. Under sådanne omstændigheder havde det været en afsindighed at optage en kamp med i höjden 40 mand og 3 kanoner. Som en fölge heraf besluttede guvernören uden forhaling at overgive kolonien og forinden i overensstemmelse med sin instruks at indhente de övrige guvernements-medlemmers betænkning; disse tilrådede også stedets öjeblikkelige overgivelse. Oberst-löjtnant Mühldorf påtog sig at gå ombord på fregatten med de af Anker opsatte kapitulations-punkter, og her afsluttedes der mellem ham og de engelske chefer en kapitulation, der senere i alt væsentligt ratificeredes af guvernören i Madras. Morgenen efter overgivelsen ankom endnu et engelsk skib foran Trankebar, nemlig linje-skibet „Intrepid“ på 64 kanoner.[1])

---

[1]) I et brev fra guvernör Anker, dat. 28 Juni 1802, der er trykt i Bernt Moes tidsskrift for den norske personalhistorie, I, 341 flg., heder det, at den engelske eskadre, som den 12 Maj ankrede udenfor Trankebar, ialt bestod af tre skibe, et på 64, et på 44

Kapitulationens hoved-indhold angives af Anker selv i et brev til hans broder med fölgende ord: „Alle honneurs, som under en sådan forfatning kan opnåes, blev garnisonen akkorderet ved kapitulationen. De danske officerer ere af guvernementet i Madras tilstået engelsk militær gage. Al publik ejendom blev beordret at forblive in statu quo til nærmere ordre fra Europa under opsigt af en dertil ansat betjent. Al privat ejendom uden undtagelse protegeres af det engelske guvernement og er overladt til vedkommende ejeres frie rådighed. Alle fremmede, som opholdt sig i Trankebar under beskyttelse af det danske flag, nyde samme beskyttelse under det engelske flag.[1]) De danske love og anordninger stå ved magt, og underretterne bestyres, som tilforn, af de samme danske betjentere, og hvad der af retterne bestemmes ifölge de danske anordninger, har det engelske guvernement beordret den kommanderende at holde sig efterrettelig og at påse udförelsen. Agerdyrkningen fortsættes som tilforn, dog under opsigt af en engelsk betjent, som derover holder et særskilt regnskab."

I Frederiksnagor[2]) synes man at have havt kendskab

---

og et på 18 kanoner. Dette synes dog at måtte bero på en hukommelsesfejl, da han i et brev til sin broder, dateret 25 Juli 1801, altså kun lidt over to måneder senere end kapitulationen, udtrykkelig siger, at linje-skibet först ankom „den påfölgende dag, d. 13de Maj," og at kapitulationen da allerede var sluttet.

[1]) I Ankers kopibog for 1797—1802 findes indfört 4 franske breve fra fremmede i Trankebar, alle daterede i tiden mellem 10 og 20 April 1802, hvori der bringes guvernören de hjærteligste taksigelser for den beskyttelse og godhed, han havde vist dem under deres ophold i Trankebar. Den ene af brevskriverne er den forhenværende hollandske guvernör over Malakka. Brevene ere skrevne i anledning af freden i Europa, som også nu ventedes udstrakt til Indien.

[2]) Frederiksnagors tilstand var et værdigt sidestykke til de trankebarske forhold, både medens Bie levede og efter hans död, der indtraf nogle år efter de her skildrede begivenheder. Tilslut til-

til, hvad der forestod, lidt för, og den forsigtige direktör og chef for denne loge, oberst von Bie, havde derfor ligesom Anker i anelsen om det ventede angreb allerede opsat kapitulations-punkterne, da han indså det tåbelige ved at ville tænke på et forsvar med nogle og tyve sepojer. Det var således ingen overraskelse for ham, da en af hans betjente kom ind om morgenen 8 Maj mellem kl. 3 og 4 og vækkede ham med det budskab, at en engelsk officer befandt sig udenfor logens port og forlangte at tale med direktören. Obersten gav öjeblikkelig befaling til at indlade ham, stod op, klædte sig på og gik ind i salen, hvor han traf flere engelske officerer, hvoraf to sagde, at de skulde overbringe ham et brev fra general-guvernören, markien af Wellesley. Dettes indhold var let at gætte og lod sig ikke misforstå, endskönt det var affattet i meget forekommende udtryk. Oberst Bie overgav fölgelig logen uden betænkning til de to engelske oberster, Dickson og Fenwick, der vare de, som overbragte markiens brev. De vare ledsagede af 300 sepojer med to majorer, to kaptejner og to löjtnanter, foruden to af general-guvernörens adjutanter, der allerede vendte tilbage til denne kl. 6 samme morgen med budskab om, at overgivelsen var fuldfört.[1]) Såvel embedsmændene i Frederiksnagor, som residenterne i de to loger, Ballasor og Patna, erholdt tilsagn om at få udbetalt gage af den engelske styrelse. Logen i Frederiksnagor fik en garnison af 100 sepojer, der holdt alt i orden,

---

lod kommerce-kollegiet direktören og rådet i Frederiksnagor at unddrage sig næsten al myndighed af guvernören i Trankebar, der oprindelig skulde være deres, ligesom de övrige logers overmand.

[1]) At der afsendtes en så stor styrke for at besætte Frederiksnagor, var aldeles overflödigt. Oberst Bie udlagde det selv „som en kompliment og udmærket æres-bevisning af den store og fuldkomne hofmand, markien.“ Brev til guvernör Anker, dat. Frederiksnagor 25 Juni 1801.

så at der ikke var nogen anledning til klager; direktören blev fremdeles boende i sit eget hus, og byfogden vedblev uantastet i sine forretninger.

Efter overgivelsen af Trankebar og Frederiksnagor hengik der fremdeles lang tid, inden der kom underretninger fra Danmark. Det förste brev, som Anker modtog efter denne begivenhed, var fra hans broder, konferentsråden, og allerede temmelig gammelt, så det ikke indeholdt anden underretning, end den, „at Danmark vedbliver sin neutralitet.“ I slutningen af Juli modtog han det næste brev, en depesche fra kommerce-kollegiet af 14 Februar, der pålagde ham at drage al muelig omsorg for at bevare det gode forhold til det engelske kompagni. Anker kunde med god grund mene, at dette var lettere sagt end gjort, da han selv bedst vidste, at han hidtil havde gjort alt, hvad der stod i hans magt, for at vedligeholde venskabet og forståelsen med Englænderne og virkelig været nogenlunde heldig dermed, men at alle hans bestræbelser i dette öjemed vilde være aldeles magteslöse lige over for bestemte ordrer fra det engelske ministerium til general-guvernören over de indiske besiddelser.[1]) Brevet

[1]) I sit brev til broderen af 10 Oktober 1801 udtaler Anker sig i fölgende ord om denne depesche fra general-land-ökonomi- og kommerce-kollegiet: „Af collegii brev spores den sædvanlige uvillighed i at indlade sig på sujet af Trankebars forsvars-stand. Man har formodentlig en ond samvittighed og frygter for at blive besværet med bebrejdelser, da hverken private eller officielle forestillinger om nödvendigheden af at forsyne stedet med kanoner, armatur og rekruter, samt tilladelse til at sætte de forfaldne steder om fæstningen i forsvars-stand, have været besvaret eller reflekteret på af det respektive kollegium. Samme skæbne har mödt de politiske beretninger om underhandlinger m. m., etablissementerne vedkommende, og disse ere de tvende ulykkelige departementer, som hans majestæt har anbetroet guvernören.“ En afskrift af depeschen findes mellem Ankers efterladte papirer; ifölge en egenhændig påtegning af denne var dets kuvert adresseret til et handelshus i Trankebar.

indeholdt intet, der tydede på nogen virkelig fare for kolonien. Det viste sig imidlertid snart, at dette var gjort med hensigt, for at det desto lettere kunde undgå at holdes tilbage af de engelske auktoriteter; oplösningen på denne gåde fik man nogle dage efter, 1 August, da der gennem bankierhuset Wolf & Dorville ankom et senere brev fra guvernörens broder med tre andre indesluttede, fra kronprinsen, fra det udenlandske departement og fra ökonomi- og kommerce-kollegiet, alle daterede i Januar. Disse vare samtlige affattede i chifre og pålagde ham at sætte sig i forsvars-tilstand, væbne indbyggerne og hellere vove liv og blod end at overgive sine rettigheder til det engelsk-ostindiske kompagni.

Kronprinsen lod til at være i fuldstændig uvidenhed om militær-væsenets tilstand i Trankebar, når han kunde underskrive sådanne ordrer, og Anker havde sandsynligvis ret, når han mente, at han med forsæt var fört bag lyset af de interesserede. Han havde allerede, forinden han modtog prinsens brev, anet noget lignende, og af den grund anmodet sin broder om, hvis han fandt det nödvendigt, at oplyse om den rette sammenhæng. Ökonomi- og kommercekollegiets medlemmer havde derimod ingen undskyldning, da de atter og atter vare blevne anmodede om at tage sig af de indiske affærer, men aldrig havde fulgt disse gentagne opfordringer. Når de derfor nu udstedte en ordre til Anker om at sætte magt mod magt og forsvare sig til det yderste, viste de mildest talt en ubegribelig mangel på omtanke; men höjst rimelig lå der endnu mindre rosværdige motiver til grund for deres handlemåde.

Om det havde været Anker mueligt at optage en kamp med sine tre vold-kanoner mod tre engelske orlogs-skibe, vilde det kun have påfört indbyggerne i kolonien uhyre tab og uforskyldte lidelser, umueliggjort alle rimelige kapitulations-

vilkår, og medfört alle offentlige bygningers ödelæggelse og tabet af offentlige kapitaler til en samlet værdi af henimod 40,000 rdl. Det var således en uberegnelig fordel for kolonien, at de nævnte ordrer kom for sent; men skönt de forbleve uden virkning, ville de dog stedse afgive et påtageligt vidnesbyrd om den måde, hvorpå kommerce-kollegiet rögtede overbestyrelsen af de indiske anliggender, og behandlede en mand med Ankers nidkærhed og ihærdighed. Denne pålagde sin broder for det tilfælde, at man skulde komme med anmærkninger over hans opförsel, at forlange sagen undersögt, og hjemsendte i den anledning et uddrag af guvernementets depescher fra 1787—1801, der stillede kollegiets færd i det klareste lys.

En af kapitulationens artikler tillod Anker at afsende en officer med depescher til Europa. Hertil udså han oberstlöjtnant Mühldorf, en mand, til hvem han havde næret ubetinget tillid, og som nu selv önskede at gå til Europa og allerede havde sögt om rejsetilladelse. Han afgik også med et engelsk skib; men dette led havari og kom ind i en havn på Sumatra, hvorfra Mühldorf atter vendte tilbage til Madras, hvor han indtraf i Marts måned 1802, omtrent på samme tid, han ellers kunde have ventet at være i Europa. Den daværende guvernör, lord Clive, og flere af de fornemste engelske embedsmænd modtoge ham med udsögt höflighed, og guvernören bad ham endog betragte sig „som henhörende til hans familje.“ Overalt, hvor Mühldorf kom i Madras, hörte han de mest anerkendende udtalelser om Anker, der danne en slående modsætning til den behandling, hvorfor han var udsat fra København.[1]) For at være sikker havde Anker af-

[1]) I sin rapport til guvernör Anker, dat. 11 Marts 1802, udtaler Mühldorf sig med fölgende ord: „Jeg kan ikke heller forbigå den udmærkede höjagtelse, alle disse folk udviste i deres konversation

sendt et duplikat af sine depescher med et engelsk skib; men dette brændte op på reden ved Madras, så at duplikatet först kom afsted i Oktober 1801.

De Englændere, der vare komne til Trankebar, anså ikke besættelsen som en formelig erobring, men blot som en midlertidig foranstaltning i lighed med den embargo, der var lagt på danske, norske og svenske skibe i engelske havne, en opfatning, som rimeligvis har havt sin grund i ordlyden af de depescher, der ankom til Madras 1 Maj og allerede vare afgåede fra England i midten af Januar. På denne måde blive også de fordelagtige overgivelses-vilkår let forklarlige, da det engelske guvernement i Madras selv i de förste måneder efter Trankebars besættelse daglig ventede ordrer fra London om at gengive denne koloni og logerne til sine rette ejermænd.[1]) Men uagtet denne opfatning var vel be-

---

om Deres höjvelbårenhed; admiral Rainier bad mig meget indstændig at formelde hans bedste hilsen og forsikre, at han ikke skulde forlade Indien, forinden han havde aflagt et besög hos Deres höjvelbårenhed for personlig at vise Dem sin höjagtelse. Jeg ved ikke, om Deres höjvelbårenhed agter at göre en rejse hertil; men rygtet går her således. På grund deraf haver lord Clive udtrykkelig pålagt mig at tilskrive Deres höjvelbårenhed og bede Dem at anse hans hus, som Deres eget. Ved at betjene mig af hans egne ord vil Deres höjvelbårenhed se, at det ikke er en blot kompliment: „I suppose, that this request has been made You by several of our gentlemen; but I hope, colonel, that You may prevail on general Anker to give me the preference."

[1]) Ankers brev til grev Schimmelmann af 26 April 1802 giver et meget fordelagtigt indtryk af den ordholdenhed, hvormed Englænderne overholdt kapitulationens bestemmelser; det heder således: „Det engelske guvernements protektion har endog strakt sig til de engelske debitorer, som vare flygtede til Trankebar for beskyttelse, og til de engelske deserteurs, som her havde taget tjeneste ved garnisonen." — Fremdeles heder det: „Deres excellence vil behage at lægge mærke til, at de ekstraordinære faveurs, som af guvernören i Madras, lord Clive, bleve akkorderede under bifald af general-guvernören i Bengal, marki Wellesley, kunde ikke

grundet, hengik der dog over et år, inden Danebrog atter blev hejset på Trankebars volde.

Efterat den dansk-norske regering havde tiltrådt den i Juni måned 1801 mellem Rusland og England afsluttede konvention, blev det bestemt, at alle dens besiddelser udenfor Europa skulde tilbagegives, ligesom også alle beslaglagte skibe, der tilhörte danske og norske undersåtter. Udförelsen af det sidste punkt for Indiens vedkommende krævede ikke mange vanskeligheder og blev iverksat af admiral Rainier på egen hånd, såsnart han i aviserne havde seet, at hans regering havde udstedt ordre dertil, men för han selv havde modtaget nogen sådan. Antallet af de i Indien beslaglagte skibe var imidlertid ikke betydeligt, da nemlig, som allerede ovenfor er omtalt, de fleste skibs-redere i tide havde skilt sig ved sin ejendom. Af större skibe vare kun tre blevne beslaglagte, hvoraf et, „Norge,“ tilhörte det dansk-asiatiske kompagni.

Med overdragelsen af kolonierne tog det derimod længere tid. Först under 16 Oktober udkom den kongelige instruktion, der bemyndigede guvernör Anker til på kongens vegne at modtage de ostindiske besiddelser af de engelske auktoriteter. Derefter förtes fremdeles nogle underhandlinger mellem den dansk-norske gesandt i London, grev A. F. Wedel Jarlsberg, og den engelske stats-sekretær, lord Hobart, hvilke i Januar 1802 endte med en nærmere overenskomst om overdragelsen af de indiske besiddelser.[1]) Herom fik Anker

anbringes i noget offentligt dokument, eftersom det engelske guvernement i Indien var i denne affære kuns den eksekutive myndighed og måtte fölgelig forbeholde sig udsigt til at udföre, hvad videre ordre som muligen kunde indlöbe fra den engelske regering i Europa.“ (Ankers kopibog for 1797—1802.)

[1]) Af instruksen findes en afskrift mellem Ankers efterladte papirer. Den er udstedt af ökonomi- og kommerce-kollegiet 16 Oktober

allerede underretning fra grev Wedel i Juni og traf derfor öjeblikkelig sine forelöbige forholdsregler; men da han först i August modtog svar fra lord Clive, guvernören i Madras, med besked om, at den fornödne bemyndigelse var indlöben, var der för den tid ingen anledning til at foretage mere. Den 14de August ankom den engelske kommissær, generalmajor John Brathwaite, hvis broder var en af Ankers bedste venner, med et krigs-skib på Trankebars red for at aflevere kolonien; allerede den 17de var alt bragt i orden, og samme dag modtog Anker atter fæstningen, som han lod besætte

---

1801 og s. d. approberet af kongen, og indeholder fölgende 9 punkter:

1. Ingen tidligere rettigheder må afståes. Formerne for overdragelsen bestemmes af den, der modtager de ostindiske etablissementer og loger.

2. Såfremt tropperne ere behandlede som krigsfanger, må de atter löslades og frigives, forinden overdragelsen sker.

3. Alle penge, våben o. s. v. overgives igen til den, som har afleveret dem.

4. Alle oppebårne afgifter o. s. v. restitueres.

5. Al kompagniets, såvel som al privat ejendom betragtes, som om den stedse har stået under danske love, og reklameres uden undtagelse.

6. Alle beslaglagte skibe frigives uden videre undersögelse eller dom.

7. Om modtagelsen af de ostindiske etablissementer og loger uden skade for hs. maj. kan ske, för endnu restitution og erstatning af offentlig eller privat ejendom har kunnet foregå, da må guvernören indrette sit forhold paa bedste måde efter omstændigdighederne, men dog anse sig pligtig til at reklamere alting og påse hs. maj.s og de privates fordel.

8. På ubetydelige fordringer, der blot kunne tjene til at foröge vanskelighederne, må ingen påstand göres.

9. Alt hvad den storbritanniske regering har befalet såvel som „alt hvad den mueligen indgåede kapitulation indeholder, må såvidt muelig udtydes og nyttes" til hs. maj.s og undersåtternes fordel. Enhver ufordelagtig post, som kapitulationen måtte indeholde, og som ikke stemmer med den af begge regeringer i Europa sluttede forening, må ej antages for afgörende eller gældende.

med 200 hvervede sepojer. En måned i forvejen, 19 Juli, var Frederiksnagor overleveret til oberst v. Bie, og efterhånden restitueredes også de övrige loger, endskönt de ikke alle vare nævnte i de engelske fuldmagter.

Ved sin dygtighed og tillige ved sit venskabelige forhold til de engelske auktoriteter lykkedes det guvernör Anker ved denne lejlighed at spare statskassen for betydelige summer. Grev Wedel havde under sine underhandlinger med lord Hobart antaget at sikre sin regerings interesser i tilstrækkelig grad ved at få indført den bestemmelse i overenskomsten, at de indtægter, som vare oppebårne af de engelske skatteopkrævere i de 15 måneder, som besættelsen havde varet, skulde tilbagebetales. Men da skulde den engelske regering også på sin side have fuld erstatning for de i samme tidsrum til gager o. s. v. reglementerede penge. Da de almindelige indtægter, som vare påregnede af grev Wedel, imidlertid på grund af de urolige tider vare svundne ind til knapt en fjerdedel af det sædvanlige belöb, vilde denne overenskomst, hvis den var bleven fulgt, have pådraget statskassen en betydelig udgift, da forskellen udgjorde 23,367 rdl. dansk kurant, som skulde været udbetalt til den engelske regering. Da var det, at Anker gjorde Brathwaite det forslag, at det fra engelsk side skulde betragtes, som om virkelig alle påregnede indtægter vare oppebårne under besættelsen, mod at han igen anerkendte gyldigheden af den lille sum, hvormed den engelske styrelse havde overskredet de ellers til gager o. s. v. bevilgede penge. Dette forslag blev også straks antaget af Brathwaite, der önskede at spare tid. Forskellen blev derved så ubetydelig, at den engelske regering ikke en gang fandt det umagen værd at göre sin fordring gældende. — De årlige indtægter af Trankebar og de fjorten landsbyer, der udgjorde dets oprindelige territorium, havde længe været utilstrække-

lige til at bestride udgifterne, så at kolonien årlig havde krævet et betydeligt tilskud af statskassen. Dette tilskud var naturligvis bleven sparet i de femten måneder, hvori Trankebar havde været besat, og der blev heller ikke bagefter tale om at erstatte Englænderne deres udgifter; således blev der ved den afgörelse, Anker var så heldig at opnå, alene i et punkt sparet staten en udgift af 50,000 rdl. Efter tilbagegivelsen indförte han fremdeles flere forandringer i militær-etaten, hvorved der årlig kunde spares 10,000 rdlr.

Sålænge besættelsen havde varet, vare renterne af de penge, som rajahen af Tanjour havde tilbagebetalt af sine lån, blevne oplagte og udbetaltes nu på en gang til Anker, der således på grund af den höje indiske rentefod fik 40,000 rdl. til disposition, samtidig med, at Englænderne tilbagebetalte 30,000 rdl., som dels vare indkomne ved realisationen af de store kornoplag og dels skulde være en erstatning for bortkommen ammunition m. m. Derved blev Trankebars pekuniære stilling så glimrende, som den vel aldrig havde været, da kolonien nu ikke for det förste behövede noget tilskud fra moderstaten.[1])

Endnu i et andet punkt opnåede Anker at få forandret overenskomsten i London. Grev Wedel og lord Hobart havde

---

[1]) I et brev fra Anker til hans broder af 16 Januar 1804 siger han: „At indskrænke guvernementets årlige trattas på kollegiet, der undertiden oversteg 70,000 rdl., var ikke nok; men at bringe det udfordrende tilskud under den reglementerede sum af 50,000 rdl., som var bestemt af hans majestæt til etablissementets bestyrelse, hvortil revenuerne vare utilstrækkelige, var hoved-öjemedet af min bestræbelse. I Lichtensteins tid fik jeg efter mange ubehageligheder endelig bragt det årlige tilskud ned til 40,000 rdl. og efter hans afrejse under 30,000 rdl. Udi indsluttede til gr. Schimmelmann sees, at jeg rekommanderer en årlig udsendelse af 20,000 pjastre, der i fremtiden vil være tilstrækkelig til at bedække de bestemte udgifter, hvortil revenuerne ere utilstrækkelige."

nemlig i denne bestemt, at alle fremmede, der havde fået borgerbrev i Trankebar og de övrige ostindiske besiddelser, skulde få sin ejendom tilbage; men heraf fulgte ligefrem, at alle andre fremmede, som havde opholdt sig der, og disse udgjorde den store flerhed, ikke skulde få noget tilbage, hvilket rimeligvis vilde have fremkaldt forviklinger både i Indien og i Europa. Da Anker i kapitulationen udtrykkelig havde hævdet alle fremmedes ret, så han ingen grund til nu at fravige dette, og Brathwaite gik også ind på hans forslag, hvorefter alle fremmede i Trankebar skulde få sin ejendom frit tilbage.[1])

Ved forhandlingerne om restitutionen havde guvernören ikke tilladt nogen af de övrige guvernements-medlemmer at blande sig deri. Han gik derved ud fra, at kronprinsen i sit brev i Januar måned havde givet ham „plein pouvoir" og at denne måtte gælde, indtil den gamle tilstand var fuldstændig gennemfört, så at han kun var ansvarlig for statsrådet og hverken behövede samtykke af guvernementets eller ökonomi- og kommerce-kollegiets medlemmer. På denne måde fik han aldeles frie hænder og kunde optræde med större myndighed lige over for den engelske kommissær.[2])

Hvad vi her have meddelt om begivenhederne i 1801, og hvad dermed står i forbindelse, giver et klart indblik i det vanskelige ved guvernör Ankers stilling, således som vi have havt anledning til at se ham, ladt i stikken af overordnede i København og hindret og chikaneret af kolleger

[1]) Oplysninger om tilbagegivelsen af Trankebar haves i guvernör Ankers breve til grev Wedel af 24 Febr. 1803, til grev Schimmelmann af 12 Oktbr. 1802 og til konferents-råd Anker af 30 Januar 1803.

[2]) Guvernör Ankers brev til broderen, Karsten, af 25 Maj 1802. Lord Clive og nogle andre Englændere fik senere guldmedaljen pro meritis tilstillet gennem Anker.

og underordnede i Trankebar. Det samme vil også vise sig i det fölgende, hvor vi få lejlighed til at behandle hans virksomhed for den civile administration. Også på dette felt var der en stadig gentagelse af de samme optrin, som aldrig lod ham få ro, og som omsider måtte have trættet enhver, selv om han havde besiddet en sundhed og en ihærdighed, der var endnu större end Ankers. Bevidstheden om en god vilje var næsten det eneste, som kunde give ham kraft til at möde de mangfoldige åbenbare og skjulte fiender, som han pådrog sig ved sin virken for den ham overdragne kolonies trivsel og opkomst.

Trankebars beliggenhed i det flade land ved Kaverys mundinger gjorde agerbruget til egnens vigtigste næringsvej; dettes hoved-produkt var risen eller nellu'en, for hvis dyrkning flodens vand i talrige kanaler eller render ledes ud over de lavtliggende marker. Ligesom alle andre statsindtægter overalt i Indien opkrævedes også kongens andel i nellu-hösten ved forpagtere, som henhörte under finants-rådens bestyrelse, der under Ankers formænd efterhånden havde forstået at unddrage sig for enhver indblanding af guvernøren i denne del af sin myndighed. Dette gav imidlertid rigelig anledning til udsugelser, idet finants-råderne stadig gave sine sorte betjente, dubasherne, fortrin ved at overtage forpagtninger, mod at disse igen lode dem få en vis andel i udbyttet. På den måde var forpagtnings-væsenet til stor fordel for finants-råderne og deres dubasher, medens der kun toges lidet hensyn til statens eller koloniens interesse. I sikkert håb om at erholde understöttelse af sin herre, kunde en dubash tillade sig hvilkensomhelst undertrykkelse mod agerbrugeren, der aldrig kunde vente ret mod sine plageånder, og derfor, når udsugelsen var dreven til den yderste grad, ikke havde anden udvej end at flygte. Det var som forpagter, at Su-

premani-Setti havde gjort sig så forhadt ved sine undertrykkelser, og hans adfærd havde derfor straks givet Anker et begreb om forholdene. Dog var det den gang endnu langt fra, at han så alt; men det varede ikke længe, för hans öjne bleve fuldstændig åbnede.

Omtrent et år efter Ankers ankomst til Trankebar, udlöb en forpagtnings-termin, hvorfor han önskede at benytte denne lejlighed til at indföre et nyt system, hvorefter agerbrugerne selv skulde forene sig om forpagtningen. Men så godt som ingen meldte sig, og de få, der kom, fik af den daværende finants-råd, M. A. Fugl, den erklæring, at den af dem stillede kaution ikke kunde tages for god. På den måde blev der intet af den hele plan, og alt måtte forelöbig blive ved det gamle. Da imidlertid Anker kort efter opdagede sammenhængen, at nemlig nogle dubasher med sine tilhængere havde fundet anledning til ved trusler at skræmme de indfödte fra at indlade sig på nogen forpagtning, gjorde han öjeblikkelig grev Schimmelmannn de mest indtrængende forestillinger om nödvendigheden af at forbyde dubasherne både direkte og indirekte at indlade sig i de kongelige forpagtninger, samt af at pålægge finants-råden ikke at indlade sig i noget foretagende, för han havde indhentet guvernörens approbation og fået hans befaling til at sætte det i verk.[1])

Den önskede ordre blev også udstedt, og såsnart den var indlöben til Trankebar, gjorde Anker öjeblikkelig forestilling hos det övrige guvernement om, at kontrakten med de daværende forpagtere måtte gå om igen. Herpå vilde de andre imidlertid aldeles ikke gå ind, og Anker måtte således forelöbig opgive sin hensigt, især da juristerne truede med proces, hvis den oprindelige kontrakt blev brudt. Da opkom

---

[1]) Brev fra Anker til grev Schimmelmann af 29 Maj 1789 i hans kopibog for 1788—1790.

der en uenighed mellem forpagterne og agerbrugerne, hvorunder de förste bleve forbitrede over ikke at få medhold af guvernören og indgave en forestilling til det samlede guvernement „om at blive forundt flere rettigheder, end de ifölge deres forbindtlighed med guvernementet tilkom, med tillæg, at ifald de ej bleve tilstået samme, måtte de frasige sig forpagtningen.“ Agerbrugerne, som kom i stor ængstelse for, at dette andragende skulde blive tilstået, ilede også på sin side med at indgive gennem sine formænd en skriftlig klage over forpagternes ubillige hårdhed, hvorpå Anker foreholdt herrerne i guvernementet, hvilken udmærket „anledning der nu gaves dem til at opfylde hans majestæts befalning med at entledige deres dubasher fra forpagtningen.“ Da ingen kunde indvende noget herimod, bleve forpagterne indkaldte og fik den underretning, at guvernementet ikke kunde indgå på at bevilge deres forlangende, men i det sted gav dem fritagelse for sine forpagtninger. Skönt de godtfolk ikke havde ventet at blive tagne på ordet på denne vis, kunde de ikke göre andet end at modtage sin afsked. I deres sted overdrog Anker forpagtningen for de tilbageværende fire år af terminen til en mand, som hovederne for samtlige agerdyrkere på Trankebars gamle territorium fik tilladelse til at vælge. Den kundgörelse om sit valg, som disse tilstillede Anker, bærer i meget höj grad vidnesbyrd om den kærlighed, hvormed de indfödte allerede i de förste år af hans ophold i Indien omfattede ham, og om den taknemmelighed, hvormed de påskönnede hans bestræbelser for deres vel.[1])

Som det ovenfor er omtalt, havde finants-råd Fugl, da Anker modtog de af rajahen af Tanjour pantsatte 53 lands-

[1]) Ankers brev til grev Schimmelmann af 16 Juli 1799. Agerdyrkernes skrivelse findes som bilag dertil i oversættelse fra det malebariske sprog.

byer, gjort påstand på, at også forpagtningen af disse skulde henlægges under hans bestyrelse; men Anker havde på det bestemteste nægtet at indgå på dette forslag for ikke at blive skuffet i sine forventninger om at erhverve et rigt udbytte for sin regering af denne transaktion. I stedet for Fugl, overdrog han derfor overbestyrelsen af de nye distrikter til daværende kaptejn-löjtnant Mühldorf, den samme, som vi ovenfor have truffet som oberst-löjtnant i 1801. Mühldorf udförte sit hverv i Ankers ånd og til hans tilfredshed med uegennyttighed og nidkærhed, uagtet han derved pådrog sig uvenskab fra mange, navnlig fra Fugl, som så sig skuffet i sit håb om at erholde mange præsenter af sine dubasher for de nye forpagtninger. Under Mühldorfs ledelse vedbleve de pantsatte distrikter at give godt udbytte og at bestyres på en måde, der ikke gjorde det muligt for nogen at drage utilbörlig fordel af de stakkels Hinduers arbejde. Med undtagelse af den såkaldte Sellapa-kaste, der hörte med iblandt Supremani Settis tilhængere, vare samtlige de andre 18 kaster, der boede på Trankebars gamle og nye territorium, besjælede af den inderligste taknemlighed for sin velgörer, Anker, under hvis styrelse de kunde glæde sig ved en forhen ukendt sikkerhed for undertrykkelse.

Mühldorf arbejdede utrættelig på at istandsætte de nye distrikters kanaler med dertil hörende sluser og dæmninger, og fölgerne heraf viste sig også snart, da Trankebar under de kort efter indtrufne, ualmindelig voldsomme regnskyl og oversvömmelser ikke led nogen skade, endskönt disse i den franske nabo-koloni, Karikal, anrettede store ulykker. Medens de tidligere pantsatte distrikter under Ankers formænd på grund af de mangfoldige underslæb aldrig havde givet et udbytte, der kunde svare til 12 p. c. af den udlånte kapital, blev således Ankers negociation med rajahen af Tanjour meget

fordelagtig ved den omhu, hvormed han og Mühldorf varetoge statens tarv. I de år, hvori pantsættelsen varede, gave de derved erhvervede distrikter et samlet udbytte af 179,353 rdl.[1]) I 1800 bleve de lånte summer tilbagebetalte af guvernementet i Madras på rajahens vegne tilligemed de ikke allerede oppebårne renter; ved opgöret befandtes, at det samlede belöb, som rajahen da var skyldig, udgjorde 126,102 stjernepagoder. I en tre-fire år, hvori kapitalen efter tilbagebetalingen blev stående på renter i Indien, beregnedes den fremdeles til at give en indtægt af 130,000 rdlr. Endskönt negociationen på denne måde havde været meget fordelagtig, var dog ikke den fulde hensigt nået, da det nemlig under den gang, som de indiske affærer havde taget, var bleven omtrent umueligt at kunne lægge de pantsatte distrikter for bestandig under Trankebar, således som Anker i begyndelsen havde smigret sig med.[2]) Der havde tværtimod i stedet for at udvide det gamle territorium i mellemtiden endog været tale om at overdrage dette til en eller anden fremmed magt og for eftertiden indskrænke sig til alene at holde faktorier for den indiske handel. Sagen omtales i Ankers og

---

[1]) B. Moes tidsskr. for den norske personalhist. I. 353. Som antydet i det foregående, var den tanjourske hersker ikke altid i besiddelse endog af den smule magt, som var ham levnet af det engelske kompagni. I 1798 afsatte dette aldeles rajahen, Amer Sing, og overdrog tronen til hans brodersön, Serfoge, der var en myndling af den danske missionær Schwartz. (Fenger, den trankebarske missions historie, side 238.) Amer Sing fik en årlig pension på 20,000 stjerne-pagoder; året efter foretoges atter en forandring, idet den unge Serfoge kun fik beholde hovedstaden og dens allernærmeste omegn, med en årlig pension på 70,000 stjerne-pagoder foruden et vist kvantum ris, medens kompagniet inddrog det övrige under sin umiddelbare bestyrelse for at bringe orden i de forvirrede finantser og afbetale rajahens gæld. Guvernör Ankers politiske indberetning af 6 Februar 1800.

[2]) Guvernör Ankers politiske indberetning af 12 Februar 1801.

grev Schimmelmanns breve for 1791 og 1792, men kunde ikke udföres på grund af det ejendommelige forhold til rajahen, der betragtede kolonien som sin skatskyldige, og aldrig hverken selv vilde falde på at indrömme en sådan overdragelse, eller kunde få tilladelse af Englænderne, der med skinsyge vågede over, at ingen fremmed magt fik et altfor sikkert fodfæste i Indien.

Trankebar var ved Ankers ankomst ikke nogen fordelagtig besiddelse[1]) og krævede, som sagt, et betydeligt tilskud af statskassen. Det var mest som oplagssted for den ostindiske handel, at det havde sin betydning; men denne kunde det måske have beholdt lige fuldt, selv om det omliggende territorium var bleven solgt og fæstningen forandret til et faktori. Den trankebarske handel var heller ikke på langt nær så fordelagtig, som den bengalske. Denne sidste handel blev vistnok en tid noget generet ved den told, som opkrævedes på Hugli nedenfor Frederiksnagor; men Anker fik ved sin mellemkomst öjeblikkelig ordnet denne sag, så at de dansk-ostindiske skibe for eftertiden ikke skulde afkræves mere, end de efter den oprindelige overenskomst vare pligtige til at give. Frederiksnagor var i regelen endepunktet for de ostindiske ekspeditioner, som ikke en gang altid anlöbe Trankebars red.

Anker fandt således ved sin ankomst til Indien Trankebars handel og manufakturer i stærk tilbagegang; han begyndte imidlertid straks at tænke på midler til at hæve disse, men uden meget held. Gang efter gang foreslog han i sine breve til hjemmet at ophæve tolden, der lå som en hæmsko på handelens frie opvækst. Medens Englænderne allerede i Juni 1788 afskaffede al told i Kalkutta og stode i begreb

[1]) I 1795 opgav Anker koloniens samlede folkemængde til 300 Europæere og 40—50,000 Hinduer.

med at göre det samme i Madras, betaltes der i Trankebar fremdeles told af alle indförte varer både tilsös og tillands. Sö-tolden opkrævedes med 2 procent af alle indförte varer,[1]) og for dens skyld havde man i Trankebar den ærgrelse daglig at se de indiske varer föres forbi staden og gå til andre staters etablissementer, hvor der ikke krævedes nogen told. Der toges imidlertid intet hensyn til de forestillinger, som i den anledning gjordes af Anker, og efterat kompagniet i 1792 efter udlöbet af den gamle havde fået en ny oktroj for 20 år, vedblev den for Trankebar bestemte indförsels-told fremdeles at være 2 procent.[2]) Et andet af Ankers forslag röber mere tidens ånd, idet han for at ophjælpe Trankebars manufakturer foreslog, at kompagniet skulde forpligtes til der at köbe varer for et bestemt belöb hvert år. Han stræbte i den anledning meget for at få den forsömte dyrkning af indigo i en bedre gang og var dermed ret heldig, navnlig ved den bistand, som heri ydedes ham af det anseede handelshus, Harrop & Stevenson. Sirts-tilvirkningen blev næsten umueliggjort ved de höje toldsatser; men også denne tog Anker under sin beskyttelse. I den senere del af sit ophold i Indien havde Anker også den glæde at se den trankebarske handel tiltage. I det hele taget var der neppe nogen foranstaltning eller noget foretagende, der sigtede til koloniens opkomst i en eller anden henseende, uden at det hos ham fandt den bedste modtagelse og kunde regne sikkert på hans hjælp.

Uagtet den betydelige virksomhed, som i slutningen af forrige århundrede udfoldedes af det dansk-ostindiske

[1]) Hennings, gegenwärtiger zustand der besitzungen der Europäer in Ostindien. I, 162.

[2]) Jfr. Nathanson, Danmarks national- og stats-husholdning, (2 udg.) side 757.

kompagni, og den derved foranledigede storartede omsætning af asiatiske varer, var dets forfatning desuagtet ikke god. En af hoved-årsagerne hertil var den kostbare administration og de store udgifter, som krævedes til faktorierne.[1]) Således udbetaltes efter Ankers opgave alene i gager til kompagniets betjente i Trankebar en årlig sum af 7000 rdl. for ikke at tale om den indirekte fordel, disse vidste at tilvende sig og sine. I stedet for at kompagniet med sin udstrakte kredit burde have været istand til at undersælge de private ekspetioner, var nu det omvendte tilfældet, da selv kompagniets direktörer og embedsmænd ikke generede sig for at optræde som dets konkurrenter. Hvor let det under sådanne forhold var at göre sin lykke, når man ikke tog noget hensyn til, hvilke midler man brugte, er således ikke vanskeligt at indse. I 1792 havde under-pakhus-mesteren i Trankebar, en person, der 4 år forud havde været soldat i garnisonen, sit eget hus, holdt heste og vogne og havde daglig galante selskaber, endskönt hans gage kun var 300 rdl. Balancen i hans private regnskaber tilvejebragtes naturligvis ved uden skam at bedrage kompagniet, idet man for at få de varer, som vare bragte over i dettes egne skibe, måtte henvende sig til under-pakhus-mesteren, der handlede med dem for egen regning. På denne måde var det intet under, at en faktor kunde bruge en 8—10,000 rdl. årlig og alligevel i kort tid erhverve sig en anseelig formue.[2]) Men den mand, der uden frygt

[1]) M. L. Nathanson, Danmarks national- og stats-husholdning, side 758.

[2]) Brev fra guvernör Anker til agent Erichsen af 15 Oktober 1792. Det heder i dette: „På våre, som indköbes hos de Engelske, betales 10 p. c. kommission. Derimod betales hos de Franske kuns 5 p. c. kommission, af årsag, at de sidstes vare ere slettere og fölgelig ej så afsætlige. Efter beretning skal kompagniets vare i år være indköbte hos de Franske. Ved leverancen vil direktionen selv være istand til at dömme, og af regningerne se belöbet af kommissionen, som anföres.“

rörte op i al denne uredelighed, måtte vente sig en storm af uvilje, der vilde föje foröget kraft til det rama-skrig, som samtidig oplöftedes af alle de interesserede embedsmænd, der fandt sig ubehagelig berörte ved Ankers optræden.

I så henseende vare de tvende regerings-råder de værste, endskönt de vare guvernörens kolleger i guvernementet. Der er ingen grund til at betvivle sandheden af de skildringer, som Anker i sine breve udkaster af disse herrer, der ikke have kunnet modstå fristelsen til at skaffe sig ulovlig fordel og göre sig rige ved at bedrage statskassen. De bleve derved naturlige fiender af den guvernör, der ikke delte deres anskuelser om det tilladelige og det utilladelige, og benyttede sig fölgelig af de ubestemte grænser, der vare trukne mellem de forskellige myndigheder, således som allerede er omtalt, til at lægge ham alle de hindringer i vejen, som det stod i deres magt.

Det var især finants-råderne, som havde lejlighed til at trække fordel af sin stilling og derved jævnlig kom i strid med Anker. Ved de mangfoldige anledninger, som de embedsmænd, der beklædte denne post, havde til at göre sig de indfödte betjente forbundne, sikrede de sig store indtægter, og når heller ikke disse strak til, kunde det nok hænde, at de på egen hånd pålagde nye afgifter. Også den anden regerings-råd, der fungerede som justitiarius, benyttede efter evne sin stilling til allehånde berigelser, og nedsatte således den trankebarske embeds-stand i de indfödtes öjne. Det vilde her være overflödigt, efter hvad der tidligere er fortalt, at opregne nye eksempler på, hvad disse herrer kunde tillade sig; hvad der i fremstillingens löb er meddelt, er fuldkommen tilstrækkeligt til at vise, hvilke grundsætninger der ledede de mænd, som vare Ankers kolleger i regerings-rådet og fra disse af udbredte sig nedover og gennemtrængte alle, der

vare ansatte ved de indiske etablissementer, på meget få undtagelser nær. At ökonomi- og kommerce-kollegiet, der måtte udbetale det tilskud, som de trankebarske financer krævede, ikke altid var villigt til at påbyrde statskassen end flere udgifter, kan til nöd lade sig forklare, om det just ikke kan undskylde dette kollegiums ligegyldighed og slaphed i alt, der angik Indien; men i höjeste grad uforsvarligt bliver det, når man inden regeringen i Köbenhavn lånte öre til de bagvaskelser, som snart begynte at trænge sig frem og ikke skånede guvernörens person. Man får den forestilling, at kollegiets embedsmænd have stået i en meget intim forbindelse med de trankebarske og på forhånd uden at undersöge sagen taget deres parti mod guvernören, hvem hans lange ophold i England havde gjort fremmed for det hjemlige bureaukratis interesser og vaner. Hvem der egentlig har været den farlige modstander, til hvem Anker i sine fortrolige breve til broderen stadig sigter, men uden at betegne ham tydelig, tör vi ikke med bestemthed afgöre; dog er der meget, som taler for,at det har været sekretæren ved kollegiets tyske og ostindiske sekretariat, kammer-råd H. F. Schlegel, til hvem han tidligere havde stået i et meget godt forhold. En af de virksomste var regerings-råd Lichtenstein, der efter sin tilbagevenden til Köbenhavn synes at have sat himmel og jord i bevægelse for at klage over Ankers adfærd.

Ökonomi- og kommerce-kollegiet, hvis medlemmer, navnlig grev Schimmelmann, i begyndelsen synes at have været meget velvillig sindede mod Anker, blev under disse stadige påvirkninger mere og mere uvenligt mod ham, der på grund af den lange afstand först efterhånden kom under vejr med det stedfundne omslag og ikke fik adgang til at forsvare sig mod sine hemmelige fiender. Den eneste, der i Europa kunde tale hans sag, var hans broder, der heller ikke forsömte det,

når dertil gaves lejlighed. En udtalelse af denne er ganske karakteristisk; den er nedskreven i en afskrift af guvernörens politiske indberetning af 9 Februar 1797, og lyder således: „Guvernör Ankers ædle venner i det höjlovlige general-land-ökonomi- og kommerce-kollegium have givet denne og hans övrige relationer om den politiske tilstand i Indien det spottende navn af en avis og intet andet end en avis. Men jeg har oplyste Englænderes vidnesbyrd skriftligt for, at guvernör Anker ser rigtig og dömmer rigtig. „It is astonishing (således har man skrevet til mig) how a foreigner should be able to judge with so great propriety of our situation in the Indies. His remarks do honour to his perspicuity &c. &c." Men hvad forstår en Engelskmand sig på dette? En relation, som stemmer i facta med offentlige tidninger, er jo dog kun en avis, og skulde man vel anvende den til andet, alt andet bestemte og brugelige tid på at læse en skreven avis? At guvernören i Trankebar meddeler kollegiet efterretninger, som de engelske aviser bekræfte, beviser, at hans kilder ere gode, og at han er en opmærksom iagttager. Man må være ond og stupid tillige, når man ikke undser sig ved at fremkomme med sådan bemærkning. Men en forfulgt og mistænkt mand må ikke ræsonnere over dette, ikke heller hans venner; ti den, som er bestemt til at falde, er det undersåtlig pligt at stöde til og rive ned, såvidt evner formå. Hvad en gadedreng, en pisket tyv, prins Sinnapa fortæller om en fraværende mand, skönt i hans majestæts tjeneste, må af samme årsag ansees for at være sandhed. Men tro ikke, I skræmme mig fra at fremstå til en ærlig mands forsvar. End ikke döden skal formå at true mig til taushed. Du nederdrægtige, som er det hemmelige hjul til alt dette, dig vil skændsel en gang ramme!"

Ved det navn, som konferents-råd Anker nævner i

slutningen af disse linjer, sigter han til en indviklet affære, der kan ansees for höjdepunktet af den række chikaner, der mödte hans broder. Det var i den, at hadet og uviljen rigtig kom til udbrud, og den ånd, der besjælede de trankebarske embedsmænd, helt ud kom til at vise sig. Det vil derfor være nödvendigt at dvæle ved denne, for, såvidt vore kilder tillade det, at give en nöjagtig fremstilling af en sag, der i den grad er betegnende for de forhold, hvorunder guvernör Anker havde at leve og virke i Indien.

Den nævnte Sinnapa eller Sinja Neik var sön af en forarmet hinduisk köbmand i Trankebar, der ikke havde andet til livets ophold end, hvad han kunde få af sine sönner og sin broder. Faderen tilhörte en temmelig höj kaste, men havde tabt så godt som al anseelse i kolonien på grund af sine börns slyngelstreger, hvori han ansåes for at være medvider. Sönnen Sinnapa havde tjent hos forskellige danske embedsmænd, men ved sine uophörlige tyverier gjort sig umuelig hos disse, der næsten daglig måtte give ham prygl. Derefter for han en stund tilsös og måtte under et ophold i Frederiksnagor udstå offentlig straf for et graverende tyveri. Efter sin tilbagekomst til Trankebar tog han på ny tjeneste hos en af garnisonens löjtnanter, men begik atter et tyveri, der dog blev neddysset ved mellemkomst af de „protecteurs,“ som han havde vidst at forskaffe sig. Hans slyngelagtighed, der i Europa sikkert vilde bragt ham i slaveriet, var vel bekendt over den hele koloni, hvor han og hans broder vare almindelig hadede og afskyede blandt alle retskafne indbyggere. Men disse samme egenskaber gjorde ham også til et brugbart redskab for Ankers modstandere inden det trankebarske bureaukrati, der ikke toge så meget hensyn til midlernes beskaffenhed, når de blot kunde volde den hadede guvernör nye ubehageligheder.

Da skibet „Juliane Marie“ i Februar 1795 var afgået fra Trankebar, udbredte der sig et rygte om, at Sinnapa med dette var rejst til Europa; dog bekymrede endnu ikke nogen sig synderlig herom, da det var ganske almindeligt, at de sorte, der havde forbindelser med de söfarende, fik lov til at være med, hvorhen de vilde, uden at nogen reflekterede derpå. Senere fortalte Sinnapa, at han havde listet sig ombord af frygt for, at der ellers vilde været lagt ham hindringer i vejen; men dette var en ren usandhed, da han havde gemt sig ombord, forat ikke kaptejnen skulde finde ham og skikke ham i land igen. Da skibet var kommet i söen, viste han sig; men da var det for sent, og man måtte tage ham med til Köbenhavn, hvorhen han kom udpå sommeren samme år. Her optrådte han under den noget tvivlsomme titel af indisk prins med forskellige klager over guvernör Anker og skaffede sig adgang til kronprins Frederik, der igjen forestillede ham for kronprinsessen, som underholdt sig med ham i to timer. Sinnapa blev ligeledes forestillet for Kristian VII, som dog ikke indlod sig i nogen samtale. Han anholdt i forbindelse med sine övrige klager om, at guvernör Anker måtte blive suspenderet for ikke ved sin anseelse at skade sagens fremme; kronprinsen henviste ham til general-landökonomi- og kommerce-kollegiet.

Den fölgende sommer, 1796, ankom der med skibet „Prinsesse Frederica,“ der i Oktober var afgået fra København, nogle efterretninger til Trankebar om Sinnapas foretagender. Anker öste sit förste kendskab til disse af Kornerups skrevne aviser for 12 og 27 September, der i al korthed berettede om Sinnapas ankomst og förste skridt; hans forbauselse blev end mere föröget, da han ikke forefandt nogen skrivelser til sig selv derom, endskönt han kunde mærke, at der var ankommet breve til andre, der benyttede

disse til at udsprede allehånde rygter blandt de indfödte for at bibringe dem den tro, at Anker var suspenderet, og derved beröve ham folkets agtelse og tillid. Hensigten blev også tildels opnået, da de sorte i begyndelsen virkelig både bleve bestyrtsede og urolige; men heldigvis kendte de Sinnapa for vel til i længden at fæste nogen tillid til hans opspind. Da han i København havde fortalt, at der var sendt ham en fuldmagt fra de trankebarske kaster til at optræde som klager på deres vegne, ilede disses formænd med at erklære for Anker, at de ikke nogensinde havde havt samkvem med Sinnapa og heller ikke udstedt nogen fuldmagt for ham.[1] Först fire dage efter skibets ankomst modtog Anker et brev fra sin broder, der satte ham ind i forholdene. Brevet var med flid tilbageholdt af Sinnapas beskyttere, der vidste, hvad der var i gære, og stolede på, at guvernören intet anede, for således at kunne udsprede sine skumle rygter med desto större virkning. I en henseende vare disse yderst ubehagelige for Anker just på dette tidspunkt; han var nu netop kommen i venskabelig forbindelse med Tippo Sahib, men kunde aldrig vente, at denne vilde vedblive, når der kom rygter til Seringapatnam om, at guvernören var suspenderet alene på grund af „en offentlig berygtet drengs anklagelse," da Tippo heraf kunde udlede den tanke, at Anker havde tabt sin konges tillid. Der er dog ikke noget spor til, at denne sag har övet en ufordelagtig indflydelse på den gode forståelse mellem Anker og Tippo Sahib.[2]

Sinnapas hovedklage mod Anker var, at han i 1794 havde ladet to Hinduer prygle uden grund, alene fordi de

[1]) En af de formænd, hvis navne stod under fuldmagten, var allerede död i 1788.

[2]) Samtlige i det foregående meddelte oplysninger ere hentede fra guvernör Ankers brev til sin broder, konferents-råden, dateret kastellet Dansborg 20 Juli 1796.

med mange andre skulde have opsat en klage til kongen; men guvernören havde herved været i sin gode ret. Han kunde först påberåbe sig en skrivelse, som han i August 1794 modtog fra 16 hoveder for 5 af de under Trankebar henhörende landsbyer, hvori disse beklagede sig over hine tvendes opviglerier for i Supremani Settis og hans beskytteres interesse at få fremkaldt en ny römning i lighed med det forrige oprör, denne gang under påskud af undertrykkelser ved den kongelige under-tolk. De bade derfor om, at guvernören „vilde, förend deres forsæt bliver opnået, straks lade disse tvende, Mattureja Pulle og Tambu Setti[1]), arrestere og tage de ved slige tilfælde her i landet brugelige mesures, som fornöden göres til hastigere afskaffelse af slige oprörs stiftelse, da i mangel heraf den fattige almue, der noksom er allerede beskadiget ved de forrige undvigelser, fra grunden vil blive aldeles ruineret.“ Landsbyernes hoveder tilföjede i slutningen af sin skrivelse, at både europæiske embedsmænd og de indfödte bisiddere i den såkaldte sorte ret vare indviklede i sagen, og at de derfor anså det for rådeligst, at guvernören selv lod sagen undersöge. Anker fulgte denne opfordring og fandt, at sagen ganske forholdt sig, som de havde sagt; han opdagede, at „anlægget var allerede bragt til den modenhed, at der ej var et öjeblik at tabe, ifald hensigten skulde forekommes.“ Fölgelig lod han begge urostiftere arrestere og tildele en del prygl på gaden, noget, hvortil han efter guvernementets instruks var fuldt berettiget. For sikkerheds skyld bleve de to fremdeles en tidlang siddende i arresten på forlangende af landsbyernes hoveder.

Det viste sig på det mest iöjnefaldende, at disse bestræ-

---

[1]) Begge disse Hinduer havde såvel i Ankers, som i hans formænds tid flere gange dels været arresterede, dels afstraffede af lignende grunde, men uden at nogen da havde klaget over uret.

belser for at vække ny urolighed mellem de indfödte fra först af skyldtes nye kabaler fra den farlige Supremani Setti, som nu opholdt sig i Karikal og derfra havde sat sig i forbindelse med sine beskyttere inden den trankebarske embedsstand, hvis dubasher også denne gang vare indviklede i sagen. Derimod holdt folkets masse nu, som altid ellers, på Anker, hvis faderlige godhed og mildhed de havde lært at påskönne, og i hvem de så sin naturlige beskytter mod dubashernes og deres herrers intriger og udsugelser. Dette forhindrede imidlertid ikke Sinnapa senere fra i Köbenhavn at optræde som talsmand for de undertrykte indfödte og i deres navn at klage over Anker; det var den samme skjulte indflydelse, der så ofte havde gjort sig gældende, som nu atter havde givet ham lejlighed til at optræde i Europa og indgav ham, hvad han skulde göre. Sinnapas sag er således næsten i alt af samme beskaffenhed som Supremani Settis, kun med den forskel, at der i mellemtiden havde ophobet sig endnu mere had og uvilje, og at der nu arbejdedes med endnu större kraft på at svække Ankers anseelse og tilintetgöre hans myndighed.

Der var denne gang også forelöbig al udsigt til, at sagen skulde lykkes. Sinnapa opnåede ved sine klager, at der under 21 November 1795 udstedtes et kongeligt kommissorium for regerings-råd Lichtenstein, kaptejn Stricker, prokurator Schmidt og missionærerne John og Rottler, hvorved det pålagdes disse at indhente og inden tre måneder efter kommissoriets modtagelse at afsende til kommerce-kollegiet nöjagtige oplysninger, om de tvende Hinduer havde været arresterede og offentligen afstraffede, og på hvis befaling dette var iverksat, om der var gået lovlig undersögelse og dom i forvejen, om der havde været opsat nogen klage til kongen på de hinduiske kasters vegne, og hvor denne var kommen

hen, samt hvad der havde været dens indhold, og hvad der kunde bevises af de i en sådan klage indförte punkter. For at opfylde denne hensigt bleve kommissionens medlemmer bemyndigede til at indhente guvernörens og guvernementets erklæring og indkalde enhver, hvis vidnesbyrd de måtte önske, til at afgive sin erklæring i sagen. Forat enhver frit kunde fremkomme med, hvad han havde at oplyse, blev det også samtidig pålagt guvernementet, at dette ikke måtte lade arrestere eller straffe nogen af de mödende, selv om kommissionen skulde finde deres vidnesbyrd ugrundet og ubevisligt, för sagen var afgjort ved endelig lovlig dom. Valget af kommissionens förste medlem, regerings-råd Lichtenstein, var ikke til Ankers fordel, da denne mand og hans værdige kollega, regerings-råd Colbjörnsen, havde været „de hemmelige instigateurs“ af de nye uroligheder, som kom til udbrud om våren 1795 og ganske sikkert stode i forbindelse med det mislykkede forsög det foregående år, 1794. Lichtenstein havde allerede længe hört til guvernörens modstandere, og nu vare begge end mere misfornöjede over, at de ikke havde kunnet få kommerce-kollegiets bifald til nogle planer, de havde fattet med hensyn til militærkommandoen.[1]) De nærede i sit hjærte det håb, at Anker vilde blive træt og tage afsked for at undgå de evige chikaner, og smigrede sig da begge med at skulle blive hans eftermand. Med rette kunde Anker udbryde: „Dette er altså min belönning for at have bidraget til disse herrers befordring.“

---

[1]) Nogle år efter udbröd der nye uroligheder, denne gang foranstaltede af Lichtensteins dubash, der også fandt understöttelse af Bendix Djurhus Prahl, der på den tid var juridisk embedsmand i Trankebar. Da sagen har en med Supremanis og Sinnapas aldeles beslægtet karakter, vilde det kun være en trættende overflödighed at skildre den mere nöjagtig.

Dagen efter kommissoriets modtagelse, 16 September 1796, vare kommissionens medlemmer færdige til at træde sammen. Allerede i de förste forhör bleve de to Hinduer, hvis arrest havde givet den förste anledning til denne sag, uenige og kom op at skændes, da Tambu Setti bebrejdede Mattureja Pulle, at han ikke længere holdt på sit gamle parti, men havde sveget dette af egennyttige grunde, og denne påstod, at Tambu Setti alene talte efter hans fienders indskydelse. Tambu Setti forsikrede, at han aldrig havde tænkt på at forlede nogen til at göre oprör eller römme fra Trankebar, men påstod tillige, at der havde været forfattet klager over den af Anker i 1788 ansatte under-tolk, men at disse vare ham fratagne med trusler om, at det skulde gå ham galt, hvis han beholdt dem. Derimod forklarede Mattureja Pulle, at der aldrig havde været fört nogen klager i pennen, som vare stilede til kongen. At der har været opsat flere klager mod under-tolken, er ikke ganske umueligt; men disse vare i så fald ikke blevne endelig vedtagne og ordentlig affattede. På denne måde kunde måske begge påstande være begrundede. Derimod viste det sig under forhörene aldeles tydeligt, at Sinnapa ikke havde nogen bemyndigelse til at optræde for kasternes formænd, ja at ikke nogen af de for kommissionen indkaldte havde rede på, at han vilde rejse til Köbenhavn, undtagen forsåvidt han ved Tambu Settis afstraffelse havde sagt til en af de omstående, at nu vilde han rejse til Europa med en kaptejn for at fremföre sin klage over disse uretfærdigheder. Men med en påfaldende löjhed undlod kommissionen at stille formelige spörgsmål om dette punkt og kastede derved et slags slör over, hvad der kunde volde dens egne medlemmer nogen ubehagelighed, hvis det blev rigtig oplyst. Ynkeligheden hos de i Trankebar værende Europæere bliver på denne måde næsten lige så stor som hos de to indfödte,

hvis selvmodsigende opspind under dette forhör gör et indtryk, der på en gang er latterligt og uhyggeligt.

Den beretning, som kommissionen sendte til Danmark, da den var færdig med forhörene, blev således alt andet end upartisk. Sinnapas rejse til Europa havde været Ankers uvenners förste skridt; udnævnelsen og besættelsen af kommissionen var det andet, og som det tredje kom nu hertil denne forhörsakt. Anker påtalte selv dennes misligheder og gendrev dem i en meget udförlig erklæring, stöttet på mangfoldige udsagn af de indfödte. Men alligevel måtte han have grund til at frygte for det endelige udfald, da han vidste, at der allerede på forhånd var uvilje imod ham, og denne vilde naturligvis få ny næring, når Lichtenstein, hvad også kort efter skede, rejste tilbage til Danmark og der optrådte med ufordelagtige rygter om ham. Sagen forelå nu for ökonomi- og kommerce-kollegiet, der lod den gå for retten, men uden at opnå nogen snarlig afgörelse. I mellemtiden var den trykkende for Anker, der fölte vægten af den forfölgelse, hvorfor han så uskyldig så sig udsat, og nu måtte vente og vente på en afgörelse fra höjeste-ret, der aldrig kom. Under dette var hans broder ham en tro stötte, der stadig stræbte at virke for hans retfærdige sag;[1]) det var rimeligvis gennem ham, at kronprins Frederik og grev Schimmelmann bleve oplyste om den egentlige sammenhæng, hvoraf den förste tog sig meget nær. Sinnapa selv var endnu i Maj 1800 i København, hvor han opförte sig med meget overmod mod de

[1]) Konferents-råd Anker opholdt sig i London fra 1801—1805 for at klare det dansk-asiatiske kompagnis gældsfordringer på naboben af Karnatik eller Arkot. Skönt også guvernören havde noget at göre med disse, er dette dog så uvæsentligt både for ham og kolonien, at vi ikke ville give en fremstilling af denne indviklede sag, uagtet der foreligger fuldstændige oplysninger derom. Jfr. Bernt Moes tidsskrift for den norske personalhistorie, I, 441 flg.

to brödre Anker og truede med at komme til Trankebar med det allerförste. Som de fleste af sine landsmænd havde denne slyngel en medfödt tilböjelighed til at lyve og bedrage, men savnede som disse evnen til at lyve med konsekvents og skin af sandsynlighed, hvorfor han alene ved at instrueres af Europæere kunde blive farlig.

Tiltrods for alle klager over uretfærdighed, blev det imidlertid Ankers bagvaskere en ren umulighed at bevise noget, og sandheden kom også denne gang omsider for dagen. Lichtenstein havde for endnu bedre at kunne ramme den forhadte guvernör fremkommet med andre beskyldninger om misbrug af sö-passe og skibs-dokumenter i Trankebar og Frederiksnagor, hvilke da nærmest måtte gå ud over guvernören; disse ledede i 1799 til nedsættelse af en kongelig kommission, som dog atter, da der ikke kunde skaffes tilstrækkelige beviser, blev oplöst i 1802 uden at have bragt noget resultat,[1]) uagtet der i 1800 var indhentet oplysninger af flere embedsmænd, som kom hjem fra Indien, og mellem dem sandsynligvis Lichtenstein selv. Ligeså lidt lykkedes det ham at sejre i den Sinnapaske sag. Da vi ikke have havt adgang til det danske höjeste-rets arkiv, er det os ikke muligt at sige med bestemthed, om sagen blev optagen til dom, og i så fald, hvad denne indeholdt. Vi kunne imidlertid med sikkerhed sige, at udfaldet var fuldt tilfredsstillende for Anker, og at han fik den fuldstændigste oprejsning, som han kunde vente. Hans broder skrev således til ham fra London 19 April 1804: „— — Med få ord, de styrende mænd ere blevne

[1]) Kommissionen bestod af konferents-råd I. E. Colbjörnsen, deputeret i rente-kammeret, kammerherre O. R. Sehested, og deputeret i general-land-ökonomi- og kommerce-kollegiet og justitiarius, etatsråd C. W. Falbe. Se Bernt Moes tidsskrift for den norske personalhistorie I, 363 og de der anförte steder af kollegial-tidenden for 1799, 1800 og 1802.

forledede ved lögne og ved hemmeligheds-indviklinger til at handle uret mod en retskaffen mand. Dette er desværre ej det eneste eksempel på uretfærdigheder i de menneskelige selskaber mod enkelte lemmer; men nu erkender regeringen dette og vil frivilligen göre det godt igen ved de opmuntringer, som den har i sin magt at anvende, og dette eksempel er vistnok mere sjeldent end det nysnævnte.“ Efter tilintetgörelsen af de sidste bagvaskelser udeblev anerkendelsen ikke længe, da regeringen nu så i klart lys den redelighed og iver, hvormed Anker havde virket i Trankebar. Den så, at hvad der måtte være gjort galt, var skeet tiltrods for ham og ikke gennem ham, og vidste derfor næsten ikke, på hvad måde den skulde göre den begåede uret god igen.

8 April 1804 udnævntes Anker til ridder (efter den senere ordning svarende til storkors) af Danebrog, og kronprinsen ledsagede ordenens insignier med en særdeles smigrende, egenhændig skrivelse. Ovenpå hvad der forhen var skeet bliver en udmærkelse, som denne, af stort værd, endskönt det af hele den måde, hvorpå Anker omtaler den, fremgår, at han ikke selv lagde megen vægt derpå.

Anker var imidlertid træt af livet i Indien; de uophörlige fortrædeligheder, der havde ledsaget ham under hans hele ophold, vanskeligheden ved under disse at tilvejebringe et gunstigt og varigt resultat, en fremrykket alder, mindre gode ökonomiske vilkår[1]) og endelig det ödelæggende tropiske klima, alt dette var mere end grunde nok for ham til at önske at kunne vende tilbage til Norge og i nærheden af sit barndomshjem at tilbringe resten af sit liv i filosofisk

[1]) Livet i Indien var overordentlig kostbart; da således lady Clive besögte Anker i Trankebar, havde hun med sig et fölge af 800 personer, deri indbefattet hendes eskorte; det var under en rejse for at ligge på landet!

rolighed. Hans familieforhold bandt ham i höj grad til hjemlandet, hvor hans broder Karsten og tvende fættere, Bernt og Peder, besade betydelige ejendomme. Karsten Anker havde i 1794 köbt Ejdsvolds jærnverk, hvis drift han med iver tog sig af, og hvoraf han lovede sig et rigt udbytte. I sine breve til broderen skildrede han i strålende farver de store forventninger, han knyttede til denne spekulation, og opfordrede ham til at vælge Ejdsvold til sit fremtidige opholdsted, ialfald for en tid. Peder Anker, der havde taget afsked, som general-vej-intendant, levede på Bogstad med titel af kammerherre og ofrede sig for bestyrelsen af denne ejendom og det nærliggende Bærums jærnverk. Bernt Anker, der var bleven enkemand, udvidede fremdeles sine store forretninger, men talte dog så småt om, at han gærne vilde realisere samtlige sine ejendomme for at kunne blive en „fri mand", hvilket imidlertid havde sine vanskeligheder i Norge, hvor det ikke var let at finde en köber.[1]) De fleste af familiens medlemmer vare således enten allerede bosiddende i Kristiania og dens omegn eller tilbragte ialfald jævnlig nogen tid der, og dette måtte end mere bestyrke guvernör Anker i hans önske om at kunne tilbringe sine sidste dage i nærheden af Norges hovedstad. For det förste så det imidlertid ikke ud til, at det skulde lykkes ham at se dette så snart opfyldt, da regeringen nu kun nödig vilde give slip på hans tjeneste i Indien og derfor gang efter gang nægtede at tage hensyn til hans anmodninger om at kunne vende tilbage, da man anså ham for uundværlig og uerstattelig. Omsider

[1]) Brev fra konferents-råd Anker, dat. London 11 Februar 1802, der nu findes mellem guvernörens efterladte papirer. Han taler heri om, at Bernt Anker tænkte på at gifte sig igen, men nok vilde betænke sig, för han gjorde alvor deraf, — samt om, at Bærum ikke gav det ventede udbytte, da de underordnede betjente vare höjst forsömmelige.

modtog han underretning om, at han skulde få en kongelig resolution med rejsetilladelse, og i henhold hertil bestemte han sig om hösten 1805 på egen hånd til at rejse, da hans helbred var i den grad svækket, at han ikke længere kunde deltage i guvernementets forhandlinger. Efterat han havde fattet denne beslutning, modtog han omsider brev fra kommerce-kollegiet med den ventede rejsetilladelse samt en del ordrer, navnlig om militær-etatens reduktion, der voldte ham et betydeligt bryderi, inden han kom afsted.

Efterretningen om guvernör Ankers forestående afrejse gjorde et dybt indtryk mellem Trankebars indbyggere, navnlig blandt den hinduiske del af befolkningen, der i rörende udtryk tolkede sin sorg over at skulle miste den mand, som havde været dem en sand fader. De adresser, der bleve indgivne ved denne lejlighed, indeholde de skönneste vidnesbyrd om Ankers virksomhed og vise, at det had og den bagvaskelse, hvormed enkelte höjere embedsmænd havde forfulgt ham, aldrig havde vundet anklang mellem den store mængde af Trankebars befolkning, der tværtimod vidste at påskönne den beskyttelse, han altid ydede dem mod enhver underkuelse. De fölgende begivenheder godtgjorde også tilfulde, at deres sorg havde været vel begrundet; ti neppe var Anker afrejst, för den lille koloni atter var sönderrevet af splid og uenighed. Efterretningen herom nåede ham i Europa.

7 Februar 1806 forlod guvernör Anker Trankebar, hvor han næsten uafbrudt havde opholdt sig i henimod 18 år. På Kap blev han modtagen af en gammel ven, generalmajor Sir David Baird, som var chef for de derværende engelske landtropper; hans helbred tillod ham her ikke at blive inde i byen, men tvang ham til at opholde sig på landet indtil paketens afrejse. 1 Juli ankom han til

Portsmouth meget svag og med hovne ben, da hans helbred ingenlunde havde vundet ved den lange sörejse. De engelske læger tilrådede ham at gennemgå en bade-kur i Cheltenham, og han blev derfor i England lige til den fölgende sommer.

Den dansk-norske regering gjorde endnu vanskeligheder ved at bevilge hans fuldstændige afsked, da de politiske forhold fremdeles gjorde det önskeligt at have en erfaren og prövet mand i spidsen for de indiske etablissementer. Först efter mange forestillinger om, at det var ham umueligt at overtage hverken dette eller noget andet embede, lykkedes det ham at udvirke den önskede afsked, der bevilgedes under 10 Juli 1807[1]) med bibehold af hans fulde gage, 3000 rdl. som vartpenge.

Fra England begav han sig til Norge, hvor han i 1808 tog fast bopæl på Öraker, som han forpagtede. Der havde været tale om, at han skulde opholde sig en vinter i København, men han frygtede for denne bys klima og foretrak Kristianias omegn. Öraker ligger på den yndige, skovbevoksede höjde, der på vestsiden begrænser Akersdalen og behersker udsigten over fjorden; under disse venlige omgivelser var det, at den gamle guvernör vilde tilbringe sine tilbagestående leveår. Disse bleve længere, end han selv havde anet; hjemmets luft og det rolige liv gengav ham snart den tabte helbred, så at han endnu i en lang række af år kunde leve mellem sine. Kun en eneste gang blev han udreven af denne

---

[1]) 20 August 1806 skrev Anker fra London til sin broder: „Mit svækkede sinds forfatning fordrer rolighed og kan fölgelig ej antage noget tilbud af tjeneste. Formodentlig vil denne beslutning reducere min årlige gehalt eller pension; i så fald, da har jeg kuns den godhed at udbede mig af kronprinsen, at tillade, at jeg nedlægger det hvide bånd tillige med general-majoren for at retirere mig som simpel bonde de få år, jeg måske kan have tilbage af min levetid.“

misundelsesværdige tilværelse; det var i 1814, da fædrelandet var truet, at også hans tjeneste blev krævet. Guvernör Anker var en af de mænd, som 16 Februar 1814 på Kristian Frederiks opfordring mödtes på Ejdsvolds jærnverk hos konferents-råd Anker og der gave ham sit bifald til at erklære Norges uafhængighed. Også guvernör Anker må ligesom sin slægtning, kammerherre Anker, have været enig i denne beslutning, uagtet begge hörte til det parti, der med grev Herman Wedel Jarlsberg önskede Norges forening med Sverige. Der kunde vel ikke for nogen af de mænd, der deltoge i denne mærkelige notabel-forsamling, være opstået nogen tvil om, at det tagne skridt var det eneste, som på nogen måde var at göre, og at der först bagefter kunde blive spörgsmål om, hvilken vej der senere var at vælge. Det var ved omgang med kammerherre Anker og dennes svigersön, grev Wedel, at den gamle guvernör var bleven vunden for deres politiske anskuelser, skönt disse vare i ligefrem strid med dem, der næredes af hans broder, som gennem sit personlige forhold til prins Kristian Frederik blev dennes ivrigste tilhænger. Men medens Karsten Anker med sit rastlöse sind tragtede efter at spille en rolle ved de forestående begivenheder, var Peter Ankers eneste önske at kunne holde sig rolig udenfor disse. Dette blev ham dog ikke mueligt.

Da prins-regenten om våren, for at skaffe sin sag den understöttelse, uden hvilken han vistnok aldrig har håbet på et heldigt udfald, havde afsendt Karsten Anker som gesandt til England, henvendte han sig også til guvernör Anker med anmodning om at fölge efter, da han håbede, at denne gennem sine mangfoldige forbindelser i hint land skulde kunne yde sin broder en væsentlig hjælp. Ved at fölge denne anmodning gav Anker et sjeldent bevis på sin fædrelands-kærlighed. Uagtet han ikke billigede Kristian Frederiks optræden og aldrig

ventede sig noget udbytte af en sådan sendelse, vilde han dog ikke afslå det hværv, som statens regent pålagde ham, og gav sig tiltrods for sine sytti år på rejsen til England. For sin politiske meningsfælle, Jakob Aall, hvem han undervejs traf i Holmestrand, ytrede han sine tvivl, og disse gik også i opfyldelse.[1]) Hans sendelse bragte ikke mere udbytte end hans broders, endskönt han opholdt sig i London i det mindste til 1 Oktober, på hvilken dag hans og hans ledsagers, löjtnant Rings, pas er undertegnet i Downing street af lord Castlereagh. Rimeligvis vare begge tilbage i Norge en fjorten dage senere, da Kristian Frederik ombord på orlogs-briggen „Allart" i Frederiksværns havn den 18de s. m. tilskrev Anker et taksigelsesbrev, som han udtrykkelig siger, han agtede at oversende med Ring. „Desværre", heder det i dette brev, „har omstændighederne ikke villet begunstige vort forehavende og vores forhåbninger. Skæbnens jærnhånd skiller mig fra Norge; jeg bringer dette herlige lands rolighed og frelse det höjeste offer, jeg formår; men aldrig skal mine fölelser for samme svækkes eller mindet om mine norske venner udslettes af min erindring." Dette var Kristian Frederiks sidste ord i Norge; som han selv siger i brevet: „den engelske politik var uheldigvis altfor uböjelig." Men skönt hans forsög på at sikre Norges fremtid ved engelsk hjælp var mislykket, og skönt han som politiker ikke havde vist sig fra en glimrende side, havde han dog ved sin blotte nærværelse måske udrettet mere for Norge, end det största geni vilde have magtet.

Med denne rejse havde guvernör Anker afsluttet sit sidste offentlige hværv. I sit landlige hjem på Öraker ofrede han sig for fremtiden udelukkende for læsning og sysselsættelse med sine store samlinger. Han havde fra Indien med-

[1]) Se Jak. Aalls erindringer, 2 udg. side 347 og 368 flg. Bernt Moes tidsskrift for den norske personalhistorie I, 339.

bragt en mængde prægtige hinduiske tegninger, udförte af indfödte kunstnere, og havde selv med megen dygtighed taget tegninger af forskellige indiske oldtids-minder og landskaber, som endnu den dag idag have et ikke ringe værd. Men den prægtigste og værdifuldeste samling på Öraker var dog de store broncebilleder af indiske guder, som i 1799 vare fundne ved Trankebar og da höjtidelig vare guvernören forærede af braminerne, hvilkes mage den gang ikke fandtes i Europa.[1]) Sin bogsamling forögede han jævnlig ved indköb af nye udkomne verker og förte i den anledning en stadig brevveksling med boghandlere i London. Uden at være en lærd mand, var han dog en mand med alsidige interesser og en sjelden videbegærlighed, hvorom der endnu er levnet et vidnesbyrd i de talrige uddrag af böger over Indien, som findes blandt hans efterladte papirer og nu ere i hans families besiddelse. Det var denne hans varme interesse for alt, hvormed han sysselsatte sig, som det trankebarske selskab tildels skyldte sin oprindelse; uagtet dette ved sit mest arbejdende medlems snart indtrufne död blev hemmet i sin virksomhed, har man det dog at takke for det rosværdige, men desværre ikke fuldförte arbejde af pastor Engelhardt over Trankebars historie, som endnu henligger i manuskript. Den samme interesse for sine omgivelser vedblev han også efter sin hjemkomst til fædrelandet at lægge for dagen; således var han fra 1808 til 1822 medlem af selskabet for Asker prestegælds vel.

Ankers uegennyttighed havde ikke tilladt ham at fölge det almindelige eksempel og berige sig under sit ophold i Indien. Tværtimod havde de med hans udrustning og bosættelse i Trankebar forbundne udgifter allerede fra först af sat ham i en betydelig gæld, der altid trykkede ham under

[1]) Da stortinget ikke vilde bevilge penge til at köbe denne samling, gik den tabt for Norge, idet den solgtes til Kristian VIII.

hans ophold dersteds. Först ved afrejsen lykkedes det ham at komme ud af denne, og senere levede han i en sorgfri stilling, uagtet hans pension blev indskrænket efter 1814 i lighed med alle övrige norske pensionisters.

Anker havde aldrig været gift; man ved imidlertid, at han elskede en ung engelsk enke, mrs. Howard, i Indien, men at forskellige grunde hindrede ham fra at indtræde i ægteskab med hende. Hun döde för hans afrejse til Europa. På Öraker opförte han en efterligning af hendes grav i Trankebar, et formeligt kenotafion, og et törklæde, som havde tilhört hende, bad han om at få over sit ansigt i ligkisten.

Med Frederik VI vekslede han også efter 1814 af og til breve; vedligeholdelsen af denne pietet mod sin forrige herre hindrede ham imidlertid ikke fra også at vise Karl Johan sin hengivenhed. Når denne kom til Kristiania, kunde man se den gamle, ærværdige guvernör komme ind i sin röde trankebarske uniform med hvid, pudret paryk, som han kun da ombyttede med sin sædvanlige brune. Ellers var han kun vanskelig at bevæge til at vise sig i selskaber undtagen på Bogstad, hvor han stadig vedblev at være en ofte seet gæst både hos sin fætter og efter dennes död hos grev Wedel. Endnu kunne mange af den ældre generation i Kristiania erindre sig den gamle mand, der om sommeren midt i solskinnet kom ridende med en stor opslået paraply, for efter indisk skik at beskytte sig mod solen, eller om vinteren körte på landevejen i smalslæde med en stor hue af peltsverk på hovedet.

Næsten til sit sidste åndedræt bevarede guvernör Anker sin fulde åndskraft. Efter selv at have anordnet alt med hensyn til sin begravelse hensov han i en alder af næsten 88 år den 17 April 1832. Hans lig blev fört till Moss og der begravet ved siden af hans forældre i en ligkiste, som han i flere år havde havt stående på loftet på Öraker. Hans

grav dækkes af en jærnplade, der bærer fölgende indskrift: „Patriæ addictus. Her hviler Peter Anker, general-major, storkors af Danebrog, indehaver af medaljen pro meritis, guvernör over de kongelige danske etablissementer i Hindostan og chef for det indianske korps. Föd d. 31 Juli 1744, död d. 17 April 1832. Han var den sande æres sön, og dyb höjagtelse hans lön."

Såvidt vides, er der for tiden bevaret mindst fem forskellige portræter af guvernör Anker. Det ene, der opbevares på Bogstad, viser ham som en ung, rask mand i en let jagtdragt; på det andet, der nu er i hans nærmeste slægtninges besiddelse, er han en ældre hvidhåret mand i generals uniform med det hvide bånd. Det tredie, der nu findes på Jarlsberg, er en rask liden håndtegning af Södermark, tegnet i hans senere leveår. Det fjerde, som efter guvernörens död er gået over i en anden families besiddelse, synes at være malet efter hans tilbagekomst fra Ostindien. Det femte, der er malet under hans ophold i Paris 1763 og nu tilhörer hans familie, viser ham som en smuk yngling på 19 år; ligesom de tre andre olje-portræter er det udmærket smukt og vel udfört. Det andet af disse portræter hang i 1807, da Köbenhavn blev bombarderet, på hans broders landsted, Rolighed på Sjæland. En höjtstående engelsk officer kom ind og spurgte öjeblikkelig, da han så guvernörens portræt, om hvem der var stedets ejer; da han fik det at vide, lod han sætte en vagt og forhindrede derved, at en eneste ting på landstedet blev rört, sålænge den engelske hær lå på Sjæland. En tradition vil vide, at denne officer ikke var nogen anden end general Arthur Wellesley selv, den senere hertug af Wellington, lord Morningtons broder, der skulde have kendt Anker fra sit ophold i Indien.

OM SKÆREID I SKIRINGSSAL.

AF SOPHUS BUGGE.

I Ynglingasaga cap. 49 fortæller Snorre: „Halvdan Hvitbein blev en gammel mand; han døde sottedød paa Toten og blev siden flyttet ud til Vestfold og hauglagt paa Skæreid i Skiringssal (*þar sem heitir Skæreið í Skíringssal*)."

Det gamle navn *Skíringssalr* omfattede, som bekjendt, omtrent det nuværende Tjølling sogn i Larviks fogderi. I Skiringssal omtales i tidsrummet umiddelbart før Harald Haarfagres dage en kongsgaard paa *Geirstaðir*, nu Gjerstad, og en handelsplads, hvorom minde endnu er bevaret i navnet paa gaarden Kaupang ved indløbet af Viksfjorden. I forbindelse hermed nævner man nu efter Snorre begravelsesstedet Skæreid. Men et saadant navn gjenfindes ikke i senere tid, og derfor har mange formodninger været fremsatte om dette steds beliggenhed, hvilke formodninger dog alle synes utilfredsstillende[1]). Den forventning, som har været

---

[1]) Kraft (topogr.-stat. beskriv. 1ste udg. II, 870) formoder, at *Skæreið* er den gaard, som nu kaldes Skaaren (udtalt Skaarra) i Tjølling; men dette stedsnavn er sikkerlig her, som ellers, dannet af det gamle *skor* fem. Munthe (i Aalls Snorre I, 35) mener, at en variant *Særeið* maaské er rettere og at navnet formodentlig betegner eidet mellem Viksfjorden og Sandefjorden. Munch (hist.-geogr. beskriv. s. 171) formoder ligeledes, at *Særeið* d.e. *Sævareið* er det rette, og tænker herved paa gaarden *Sjávarístra*, nu Sørist (eller Syrrist), der ligger paa eidet mellem Viksfjord og Sandefjord. En anden formodning om stedets beliggenhed udtaler

udtalt, at udgravninger ved Kaupang mulig kunde lede til, at beliggenheden af *Skæreið* blev nærmere bestemt, er ikke bleven opfyldt. Det er efter min mening en sproglig undersøgelse, som maa løse knuden. At den rette navneform er *Skæreið* og at *Særeið* kun er en feil, viser det af Snorre anførte og Tjodolv fra Hvin tillagte vers, hvori det heder:

Ok Skæreið | *um brynjálfs*
í Skíringssal | *beinum drúpir*;

ti *Særeið* kan ikke danne stavrim med *Skíringssal.* Formen *Særeið* er heller ikke funden i noget haandskrift, men er en feil, som paa første sted (ikke paa andet) har indsneget sig i Peringskiölds udgave.

Dernæst skal jeg fremhæve, at der er al grund til at tro, at Snorre har sin fortælling om, at Halvdan blev hauglagt paa Skæreid i Skiringssal, alene fra Tjodolvs vers, saa at vi faa holde os til dette.

De fleste fortolkere har delt navnet som *Skær-eið*, der ikke vel kunde betyde andet end „det skjære, rene eid"; men dette synes et lidet rimeligt navn, om end stedet ligger i *Skíringssalr*, som man (skjønt neppe med rette) forklarer „renselsens sal". Jeg deler derfor *Skæ-reið*, der maa blive hunkjønsord [1]).

Munch i samme bog s. 178, nemlig at gaarden *Eið* (Eidet) netop er *Særeið* eller *Skæreið*; og ligeledes har hans mening om navnets oprindelse forandret sig, ti i Norske folks hist. I, 1, s. 84 formoder han, at den rette form er *Skæreið*, idet han minder om Paul Warnefrieds *Scoringa* og *Scoeri*.

[1]) Det ser ogsaa ud til, at den mand, der har skrevet codex Frisianus, har delt ordet saaledes; dog tydeligt er det ikke. Sveinbjørn Egilsson har forstaaet navnet som *Skæ-reið*, siden han (lex. poët. v. *drúpa*) gjengiver det ved „Skæreida", hvorhos han gjør det til navnet paa en sten, klippe (rupes), hvilket ikke er nødvendigt paa grund af *drúpir*.

Forfølge vi dette spor videre, saa vil vi finde, at det ikke er et navn, men en skaldebetegnelse for „jorden". Det første led er *skær* m., gen. *skæs*, acc. *skæ*, der i det gamle skaldesprog betyder en hest; det staar vist i forbindelse med *skæva*, skride frem, hvoraf hestenavnet *Skævuðr* kommer. Hunkjønsordet *reið* er dannet af *ríða*, der ikke blot betyder „ride", men bruges om bevægelse i langt videre omfang, navnlig om duvende, svingende bevægelse. Hvor *reið* bruges i concret betydning, betyder det almindelig „vogn", men det anvendes ogsaa som andet led eller med en nærmere tilføiet bestemmelse om en gjenstand, som bærer noget. Saaledes betyder *háreið* „den del af kjeipen, hvorpaa aaren balancerer og bevæger sig (*ríðr*) under roningen" (Fritzner); havet med de skvulpende bølger kaldes i et gammelt vers *brimreið*. Det aldeles tilsvarende ord *brimrád* findes i oldengelsk digtning, der om havet ogsaa bruger *hranrád*, *swanrád*, *seglrád*: den vei, hvorover hvalen, svanen, seilet bevæger sig. Her er udtrykket endnu aldeles folkeligt; men det føres af skaldene videre: de kalde ligbaaren *náreið*, haanden der bærer høgen *heiðis reið*, kvinden som bærer halssmykket *menreið* [1]), hovedet hvori tungen rører sig *rýnis reið*. Det er efter dette klart at j o r d e n (*jörð*) af skalden kan kaldes *skæ-reið* „den, hvorpaa hesten bevæger sig", „den, som bærer hesten". Denne *kenning* for jorden kan sammenlignes med de almindelige skaldeudtryk om jorden: hestens myr; renens vei; renens, elgens, raadyrets, gaupens hav.

Ok skæreið
í Skíringssal
um brynjálfs
beinum drúpir

[1]) Sveinbjørn Egilsson afleder *reið* i denne forbindelse feilagtig af *reiða*.

siger derfor kun: „Og jorden (gravhaugen) luder i Skiringssal over heltens ben“. Ligesom der straks forud i verset, hvor kongens død nævnes, kun staar den almindelige stedsbetegnelse *á Þótni*, saaledes venter man her ikke nogen nøiagtigere angivelse end *í Skíringssal.*

Snorre har altsaa misforstaaet Tjodolvs ord. Man kan ikke saa sjælden paavise saadanne misforstaaelser allerede i gammel tid af skaldenes udtryk; jeg skal nævne et nærliggende eksempel iblandt flere. Tjodolv kvæder om Olav Geirstadalv:

Réð Óláfr ofsa forðum

„Olav herskede fordum med vælde“. Dette *ofsa* har man paa Island i den i Flatøbogen II, 6 optagne fortælling om Olav (jfr. Fornm. sög. IV, 29 f.) forstaaet som et navn og deraf gjort et fylke *Ofsi* eller *Upsi*, hvortil der ingensteds ellers er spor og som sikkerlig aldrig har været til.

Det er vel rimeligt, at Halvdan Hvitbein ligesom Olav Geirstadalv blev hauglagt paa kongsgaarden i Skiringssal, paa Geirstad.

DRONNING ASTRIDS SKJULESTED.

AF J. C. KJÆR.

Langs den nordlige bred af Svartelven og den fra Mjøsen mellem Præstegjeldene Stange og Vang indgaaende Vik, som benævnes Akersviken, strækker sig fra Gaarden Aker, under Vangs Præstegaard og Virshoug til Postveien ved Kurud, en Myr, som aarligen oversvømmes af Mjøsen. Her findes paa den nordlige Side af Svartelvens Udløb i Viken tvende smaa med Træer bevoxede Forhøininger, hvilke, naar Mjøsflommen om Sommeren stiger over Myren, danne omflydte Holmer. Paa en af disse have Historieskriverne søgt Stedet, hvor Olaf Tryggvessøns Moder, Dronning Astrid, skjulte sig paa sin Flugt for Gunnhilds Udsendinger, nok især ledede dertil ved Odd Munks Beretning, at Holmen, paa hvilken hun skjulte sig, laa i Mjøsen. For denne Antagelse er der imidlertid liden Grund, baade fordi disse Holmer ikke vel kan antages at være valgte til Skjulested, hvortil de vilde have egnet sig meget slet, og fordi det tillige staar i Strid med Fortællingen, saaledes som den er os meddelt af vor paalideligste Sagaskriver Snorre Sturlessøn og tillige i den større Olaf Tryggvessøns Saga.

Man har antaget den Gaard, hvor Dronning Astrids Fader Erik Bjodaskalle boede, og hvor Astrid Vinteren efter Tryggves Drab opholdt sig, for at være Gaarden Offigstad

i Øier Præstegjeld i Gudbrandsdalen, hvilken Gaard i Diplom af 1503 skrives Offrestade[1]). Denne Gaards Beliggenhed, omtr. 9 Mile fra Skauns Hered[2]), der udtrykkelig nævnes som den Bygd, hvor Astrid ankom om Aftenen, og hvor hun under Eftersøgelsen skjulte sig, giver denne Antagelse en høi Grad af Sandsynlighed. Det heder nemlig i Sagaen, at da Erik af sine Venner blev varslet om, at Udsendinger fra Gunnhild vare i Nærheden og paa Veien til Ofrestad, hvor de snart kunde ventes, fattede han den Beslutning at sende Astrid til Sverige til sin Ungdoms Staldbroder, Haakon den Gamle, og gjorde strax Anstalter til hendes Afreise, og at hun drog afsted, da der endnu var meget tilbage af Natten, og ankom til Skaun ved Afdags Tid.

Da de ankom til Skaun, fortæller Sagaen videre, saa de en stor Gaard, hvorhen de begave sig og bade om Natteleie. Der boede en Bonde, som hed Bjørn Edderkveise, og som var en formuende, men tvær og slemsindet Mand. Da de havde iført sig slette Klæder, ansaa han dem for Stoddere og jog dem bort. De fore nu videre om Kvælden til en anden Gaard, der laa nær ved og hedte Vide *(á Víðum)*, hvor der boede en Bonde ved Navn Thorstein, som gav dem Herberge for Natten og sørgede vel for dem.

Tidlig om Morgenen, efterat Astrid var dragen bort om Natten, kom Gunnhilds Udsending Haakon med Følge til Ofrestad. Efterat have randsaget Gaarden baade ude og inde, fik de udpaa Dagen Nys om Astrids Færd, og rede nu afsted samme Vei og kom sent om Kvælden til Bjørn Edderkveise i Skaun, hvor de toge Herberge.

Den Tid, som Reisen fra Ofrestad til Skaun angives at

---

[1]) Jfr. Kapt. G. Munthes Anmk. til Aalls Overs. af Snorre Sturlessøn. I, 117.

[2]) Det nuværende Stange Præstegjeld paa Hedemarken.

have medtaget for begge Parter, passer meget godt til Afstanden mellem Øier og Stange Præstegjelde, da man vel maa antage, at Erik har forsynet Astrid og Følge med Heste paa den første Del af deres Flugt, men at de, for at blive mindre bemærkede, har som Fattigfolk vandret tilfods den sidste Del af Veien, gjennem de mere aabne og beboede Bygder af Hedemarken. Gunnhilds Udsendinger vare derimod godt beredne og maa tillige antages at have i Skynding eftersat de Flygtende, hvorfor de have anvendt kortere Tid paa Veien.

En af Thorsteins Arbeidskarle kom samme Aften fra Skoven, og da hans Vei faldt forbi Bjørns Gaard og han der blev de mange fremmede Gjæster var, gik han indom, og hørte da, hvad deres Ærinde var. Dette fortalte han sin Husbonde, da han kom hjem. Da der endnu var en tredie Del tilbage af Natten, vækkede Thorstein sine Gjæster, og bød dem i en haard og uvenlig Tone at fare deres Vei. Men, da de vare komne ud af Gaarden paa Veien, viste Thorstein sig venlig mod dem og sagde, at han ei af Haardhed eller i nogen ónd Mening havde jaget dem saa braadt ud af Gaarden, men Aarsagen hertil var, at Gunnhild Kongemoders Udsendinge vare komne til Bjørn i det Ærinde at bemægte sig Astrids Søn. Astrid bad ham om nogen Hjælp, og han gav dem en Ledsager og nogle Levnetsmidler med den Anvisning, at de skulde gaa frem i Skoven, indtil de kom til et Vand, hvori der var en med Rør tæt bevoxet Holme, hvilken de godt kunde vade ud til. Der skulde de skjule sig, indtil han kom til dem. Han tilføiede, at han nu maatte gaa tilbage, da han kunde vente, at Gunnhilds Udsendinge snart vilde indfinde sig hos ham, og naar han da fulgte disse, kunde han saa meget bedre sørge for, at de ikke fandt dem. Thorstein gik tilbage til sin Gaard, men

Astrid og hendes Følge gik frem igjennem Skoven til Vandet og vadede ud til Holmen, paa hvilken de skjulte sig. Tidlig om Morgenen red Haakon ud i Bygden, og hvor han kom, spurgte han efter Astrid og hendes Følge, og da han kom til Thorstein, spurgte han ligeledes, om de havde været der. „Thorstein svarede, at der havde været nogle Folk, som strax mod Dag havde taget afsted igjen øster til Skoven. Haakon bad Thorstein følge med sig, da han kjendte Veien og alle Smuthuller. Thorstein for med dem, men da han var kommen i Skoven, viste han dem tværs af den Vei, paa hvilken Astrid var“ [1]). De fore saaledes om hele Dagen, men fandt dem ingensteds, hvorefter de vendte om og berettede Gunnhild Udfaldet af sit Ærinde.

Astrid og hendes Følge laa skjult ude paa Holmen hele Dagen, medens Udsendingerne ledte efter dem. Men om Natten kom Thorstein ud til dem, som han havde lovet, forsynede dem med Fødemidler og andre Fornødenheder, og gav dem en Mand med, som nøie kjendte Veien øster ind i Sverige.

Sagaerne nævne enstemmigen Gaarden Vide i Skaun, det nuværende Nordvie i Stange Præstegjeld, som Thorsteins Gaard, hvor Flygtningerne overnattede, men kun Odd Munk siger, at Holmen laa i Mjøsen, medens Snorre og Olaf Tryggvessøns Saga kun omtaler, at de gik frem gjennem Skoven til et Vand, hvori der var en Holme, hvilket, ligesom hele Fortællingen i sidstnævnte Sagaer, meget mere synes at hentyde til et lidet ubekjendt Vand eller Skovtjærn end til den store bekjendte Mjøsen. Det synes besynderligt, at de tvende sidstnævnte Sagaer ikke skulde have nævnt Mjøsen, hvis

---

[1]) Snorre Sturlessøn ved Aall. I. 119.

Sagnet virkeligen havde sluttet sig til denne bekjendte Indsø. Det ligger derfor nær at antage, enten at Sagnet ved dets Udbredelse ogsaa er blevet fortalt med dette Tillæg, og i denne Form har været Odd Munk bekjendt, eller at Odd Munk vilkaarligen har henført Begivenheden til Mjøsen, begge Tilfælde begrundede i denne bekjendte Indsøs Beliggenhed i Nærheden af Thorsteins Gaard. Odd Munks Beretning i Forbindelse med den Omstændighed, at der i Akersviken findes et Par Holmer, og at der i Nærheden af Nordvie ikke findes noget andet egentligt Vand, har ledet senere Historiegranskere til at henføre Begivenheden til Akersviksholmerne, uagtet en nærmere Undersøgelse viser, at det staar i Strid med Beretningen i Snorre og Olaf Tryggvessøns Saga, hvilke udtrykkeligen henvise i en modsat Retning. Akersviksholmerne vilde desuden have været saa slet valgte, at det ikke kan antages at kunne have faldet Thorstein eller Flygtningerne ind der at søge et Skjulested. Fra de nærliggende beboede Bredder, saavelsom fra forbifarende Baade, hvoraf Akersviken i Oldtiden, som i vore Dage, rimeligvis har været jevnlig befærdet, vilde Flygtningerne let have været udsatte for at opdages paa de smaa Holmer.

Efter Sagaernes Beretning maa det antages, at Flugten fandt Sted om Vaaren, da det heder, at Gunnhild om Vaaren sendte de første Speidere, og ved disses Tilbagekomst ufortøvet afsendte Haakon med Følge ad nærmeste Vei. Dette bekræftes ved den Omstændighed, at Flygtningerne, uagtet eftersatte, dog søgte Nattely, da Nætterne endnu have været for kolde til at overnatte ude, medens det berettes, at Astrid og hendes Følge, da de Høsten forud, „da Veiret blev koldt og Nætterne mørkere", forlode Holmen, hvor de havde søgt Tilflugt om Sommeren, vandrede om Natten over Bygderne og undgik Folk, hvilken Forsigtighed de vilde have

havt en end større Tilskyndelse til at anvende nu, da de bleve eftersatte af Gunnhilds Speidere. At Flugten foregik før Vaaraannen, kunde maaske ogsaa udledes af den Omstændighed, at Thorsteins Arbeidsmand kom fra Skovarbeide.

Det maa saaledes efter al Sandsynlighed antages, at Flugten fandt Sted om Vaaren, men Akersviksholmerne blive først omflydte ved Mjøsflommens Stigning i Juni Maaned. Det tilføies udtrykkeligen, at Flygtningerne vadede ud til Holmen, hvilket ikke lader sig gjøre over Elven fra Stangesiden, naar Flommen omgiver Holmen, og neppe heller fra den modsatte Vangsbred, da Myren er og rimeligvis altid har været gjennemfuret af dybe Elveløb, hvorigjennem Elven under høi Flom har banet sig flere Udløb. Da Flygtningerne desuden fra Nordvie kun vilde have havt ¾ Mil tilbage til Romedals Skovaaser, er der liden Sandsynlighed for, at de skulde have gaaet tilbage paa deres Flugt til en mere aaben og beboet Egn, hvor desuden Rygtet om Haakons Ankomst i Nabolaget maatte være udbredt og Opmærksomheden derved skjærpet paa dem.

I Overensstemmelse med Forholdene og Sagaernes Beretning maa Stedet, hvor Flygtningerne skjulte sig, ikke søges i Mjøsen, men paa den østlige Side af Nordvie. Her findes ogsaa et Sted, der uagtet overseet, staar i den fuldkomneste Overensstemmelse med Begivenheden, som den er os meddelt af Snorre Sturlessøn. Paa den østlige Side af Nordvie, i en lignende Afstand fra Gaarden som Akersviken, ligger en lang og bred Myr, Hornemyren, der i Øst for Gaarden Horne i Romedal strækker sig midt for Romedals Dalføre mod Syd. Denne Myr har under Vaarflommen i sidste Halvdel af April og i Mai aarligen været oversvømmet af Svartelven, som her gjør en Krumning mod Syd med et trangt Afløb. Myren oversvømmes dog ei i en større Dybde,

end at man med Lethed kan vade over den til en midt ude paa Myren ensomt beliggende, stor, skovbevoxet Holme. Fra Holmen haves en vid Udsigt over den omgivende Egn, og i Tilfælde af Fare, vilde Flygtningerne i Ly af Holmen have kunnet trække sig hen mod de nærliggende Skove, saa Stedet i enhver Henseende egnede sig fortrinligt for sin Hensigt, og har været ligesaa godt valgt, som de aabne smaa Akersviksholmer vilde have været slet valgte til Skjulested. Da Stedet ikke danner et bestandigt Vand, men kun oversvømmes til en enkelt Aarstid, har det undgaaet Opmærksomheden, og vilde rimeligvis herefter end lettere gjøre det, da der for nogle Aar siden er foretaget Udgravning i Elven, for at give denne et friere Løb, hvorved Myrens aarlige Oversvømmelse for Fremtiden vil bortfalde.

Vi ville nu vende tilbage til Sagaen, for at vise, at Astrids Skjulested, ogsaa i Overensstemmelse med dens Beretning, maa søges her og ikke i Akersviken. Man har antaget den store Gaard, hvor Bjørn Edderkveise boede, og som ei nævnes i Sagaerne, for at have været Ottestad i Stange. Man kunde ogsaa gjætte paa et Par af Nabogaardene. Thorsteins Gaard benævnes derimod, som allerede omtalt Vide, *á Viðum*, eller efter forvanskede Skrivemaader i Haandskrifterne *á Vizkum*, *Vithum*, *Vizum*, hvilket svarer til det nuværende Vie eller Nordvie. Da Haakon kom til Thorstein, beretter Sagaen, spurgte han ham, om Astrid og hendes Følge havde været der. Thorstein svarede, at der havde været nogle Folk, som strax mod Dag havde taget øster til Skoven, altsaa ikke tilbage mod Vest til Akersviken, men i fortsat Retning med deres Reises Maal. Haakon bad Thorstein følge med sig, da han kjendte Veien og alle Smuthuller. Da Thorstein havde sagt, at de Flygtende vare dragne mod Øst, maa han følgelig ogsaa have

fulgt Haakon i denne Retning. At de Flygtende ogsaa virkeligen vare dragne mod Øst og fra Tunet af paa den samme Vei, hvorpaa Thorstein fulgte Haakon, fremgaar tydeligt af Fortsættelsen, naar Sagaen videre fortæller: „Men da han var kommen i Skoven, viste han dem tværs af den Vei, paa hvilken Astrid var“. Thorstein har altsaa fulgt Haakon i Begyndelsen den samme Vei i østlig Retning, som de Flygtende havde taget, men da han kom ind i Skoven, har han afveget fra den, idet han formodentlig først har fulgt Haakon den alfare Vei, hvilken antagelig fra Nordvie har ført over Gaarden Arneberg gjennem Romedal, og derfra videre over Odalen til Sverige, medens Astrid med Følge, da de kom ind i Skoven, have taget af til venstre fra denne Vei, og ad de øde og afsidesliggende Strækninger nærmere Svartelven endnu før Dagens Frembrud have naaet sit Skjulested paa Holmen, paa den netop ved den Aarstid oversvømmede Myr. Senere paa Dagen, efterat den første Eftersættelse ikke havde ledet paa noget Spor, har formodentlig den i Sagaerne ogsaa omtalte Eftersøgelse i den omgivende Skov fundet Sted.

En væsentlig Bestyrkelse ligger ogsaa i Sagaernes Beretning, at de Flygtende vadede ud til Holmen, en Omstændighed, der her passer aldeles, og som mere hentyder til en oversvømmet Flade end til en af vore næsten uden Undtagelse dybe Indsøer og Tjærn.

Naar man sammenholder Sagaens Beretning med Stedets Beliggenhed og Sikkerhed som Skjulested, saavelsom Flugtens rimelige Sammentræf med Myrens Oversvømmelse i Foraaret, synes der ikke at kunne levnes nogen Tvivl om, at man her maa søge Stedet, hvor Astrid skjulte sig med sin lille Olaf, og ikke paa Akersviksholmerne, for hvilke hverken Sandsynlighed eller Fortællingens Sammenhæng taler.

OM TRÆLLEN KARKS DØD OG DRØMMEN, HVORI DEN BEBUDEDES HAM.

AF JOHAN FRITZNER.

Om Haakon Jarls sidste Timer, og navnligen om hvad som tildrog sig mellem ham og hans Træl Kark, da de vare sammen med hinanden i Jordhuset under Svinestien paa Rimul, haves der i vore Sagaer en meget omstændelig Beretning, hvis Indhold det kunde synes, som man maatte lade staa ved sit Værd, fordi man om hvad der foregik ikke kunde have nogen Kundskab, uden allene efter Karks egen Fortælling, hvis Troværdighed det ikke er let at bedømme [1]). Ved en nøjere Undersøgelse af Beretningens Indhold og en Jevnførelse af de indbyrdes Afvigelser, der forekomme mellem dens Gjengivelse i de forskjellige Sagaer, fremtræde dog flere Momenter, som virkelig kunne sætte os i Stand til at bedømme dens Troværdighed, og en Prøvelse deraf vil neppe være forgjæves.

Tager man for sig de forskjellige Gjengivelser af Fortællingen om de Drømme, som Kark havde i Graven under Svinestien, og de Samtaler mellem ham og Jarlen, som der-

[1]) P. A. Munch, det norske Folks Historie. 1ste Dels 2det Bind S. 265 Anm.

ved skulle være foranledigede: da falder det strax i Øjnene, at Odd Munks er den korteste og simpleste. Ved nærmere at bese den og sammenholde den med de øvrige, vil den vistnok ogsaa vise sig at være den sandsynligste og troværdigste. Uden at indlade mig paa de øvrige Drømme, vil jeg dog her kun holde mig til den sidste, hvilken Odd Munk lader Kark fortælle os med følgende Ord: *þat dreymði mik enn at Ólafr gæfi mér hest mikinn* og hvorover Jarlens Forklaring hos samme Sagafortæller lyder saaledes: *þar mun hann láta festa þik upp á galga*[1]). At denne Udtydning falder ganske naturlig, det ved nu enhver, der ikke er fremmed for, hvorledes man forestillede sig Galgen som en Hest, paa hvilken den hængte red, ligesom den Ask, hvorpaa Odin hang i 9 Nætter (Hávam. 139), derfor bar Navn af *Yggdrasill*[2]). Efter den følgende Fortælling gik ogsaa Drømmen saaledes i Opfyldelse, at Kark, da han havde bragt Olaf Tryggvason Jarlens afskaarne Hoved, blev hængt til Straf for sin Misgjerning istedetfor at faa den paaregnede Belønning. Saaledes lyder ogsaa Fortællingen om Karks Dødsmaade i Ágrip (Fornm. s. X, 389).

Meget afvigende herfra er derimod hos de øvrige Sagaer Fortællingen ikke allene om Karks Drøm, men ogsaa om hans Endeligt. I Flateyjarbók (I, 238 fg.), hvormed Fornm. s. I, 216 næsten ordlydende stemmer overens, læses nemlig derom følgende: *er hann vaknaði, spurði jarl hvat hann hafði dreymt.* Han sagde: *á Hlöðum var ek nú ok*

---

1) Saaledes i den Stockholmske Codex (Munchs Udgave S. 21); og dermed stemmer det arnæmagnæanske Haandskrift (Fornm. s. X, 271) i alt væsentligt overens.

2) Saa heder det ogsaa i Mirmannssaga c. 10: *Skal ek gefa þér þann reiðskjót er einn hinn versti þjófr á at hafa ok skaltu þar á ríða.* Jvf. Jac. Grimm Deutsche Rechtsalterthümer S. 40 fg.

lagði Ólafr Tryggvason gullhring[1]) *á hals mér, ok enn þótti mér hann gefa mér mikinn hest. Jarl mælti: þar mun Ólafr konungr láta blóðrauðan hring um hals þér ef þú kemr til hans; vara þú þik svá at hann mun láta afhöfða þik, ok þó eigi örvænt, at hann láti þik uppfesta til háðungar, ok gefi hann þér þenna hest — — — Lét konungr þá leiða hann* (ɔ: Kark) *út ok höggva af honum höfuð. Siðan lét konungr taka höfuð Hákonar jarls ok Karks þræls, fór þá Ólafr konungr ok mart bónda með út til Niðarholms. Sá holmr var þá hafðr til þess at drepa þar þjófa ok illmenni, stóð þar galgi. Þar lét konungr at bera bæði höfuðin ok festa upp.* Her kan det synes, som om Drømmen og dens Opfyldelse stemme lige saa vel og nøje overens, som hos Odd Munk, om end begge her fortælles paa en anden Maade. Men dette er dog neppe Tilfælde, ligesom Fortællingen, saadan som den her gives, endogsaa bortseet fra dette, i sig selv har mindre Sandsynlighed for sig. Efter Flatøbogen er det to Ting, som Kark syntes se i denne sin Drøm; det ene er, at Olaf Tryggvason lagde en Guldring om hans Hals, det andet, at han gav ham en stor Hest. Det sidste forekommer, som nævnt, ogsaa i Fortællingen hos Odd Munk, hvor det af Jarlen forklares som en Spaadom om, at Kark vilde blive hængt, paa hvilken Maade han efter samme ogsaa blev straffet af Kongen. Her forklares det derimod saaledes, som om derved var betegnet, at Kongen efter at have ladet ham halshugge kunde ville lade ham *upp festa til háðungar.* Derefter fortælles der ogsaa, at Kongen lod baade hans og Jarlens Hoveder

---

[1]) Heimskringla Ólafss. Tryggvas. c. 55, Ungers Udgave (Christiania 1868) S. 168 fg. og Fornm. s. I, 216 har *gullmen* istedetfor Flatøbogens *gullhring.*

føre ud til Nidarholm og føre dem hen til den der opreiste Galge, hvor han lod dem *festa upp*; medens det dog ingenlunde af Fortællingen er klart, hvorledes denne *uppfesting* gik for sig. Ti vel heder det, at Nidarholm anvendtes til der at aflive Tyve og andre Ildgjerningsmænd, og at der til den Ende var reist en Galge; noget som kunde synes hentyde paa, at *festa upp* her var at forstaa i den sædvanlige Betydning om Hængning. Derfor vilde heller intet have været i Veien, hvis der havde været Tale om den levende Kark, der ved Hængning skulde tages af Dage. Men han var jo allerede aflivet ved Halshugning og hans afhuggede Hoved kunde man dog ikke *festa upp* i den Betydning. At Udtrykket *festa upp* kunde bruges i en anden Betydning, er jo dog vel muligt, og det ligger da nærmest at forestille sig Sammenhængen saaledes, at Olaf Tryggvason lod begge Hoveder sætte paa Stager. Men om det end ikke lader sig nægte, at saadant kan have været gjort her i Norden ogsaa i ældre Tider *til háðungar* for de med Døden straffede Forbrydere[1]), og om man, endskjøndt dette

[1]) Fornm. s. XI, 375 fg.: *Danir tóku höfuð hans ok stegldu við tré eitt þar hjá borginni. — — þeir riða nú þar hjá borginni er höfuð Mjúkláts var á staurnum.* Her kan dog bemærkes, at Betydningen eller Anvendelsen af *stagl* (Stejle) og *galgi* stundom synes at have faldet sammen. Saaledes heder det i Palladii Visitatsbog (udg. af Heiberg, Kbhvn. 1867) Side 191: *hudstryges til kagen helder til gallietræet* (jvfr. *staglfestr* (= lat. *suspensus in ligno*) Gislason um frumparta íslenzkrar tungu LV; hvilket hvad Betydningen angaar er det samme som *bundinn við stolpa* Maríu s. S. 47—48). I ældre Svensk synes ogsaa *hængiæ* og *stæglæ* at være Ord af nær samme Betydning (Upl. Manh. 2 coll. 38 jvf. Helsing. Manh. 32 coll. 28 pr.; Vestg. 2, þiuf. 3); ligesom det ikke vel kan forstaaes anderledes end som at *stagl* lige saa vel som *galgi* har været anvendt til Hængning af Forbrydere, naar det heder: *gange bonde til stæghls fore giærþ sinæ — — wæri baþe fegh maþrin upp a stæghl ok konan under gryt* Upl. Manh. 13 jvf. Suderm. Manh. 28. 36; *skal morþære a stæghl ok ransman under swærþ* Upl. Manh. 13 pr. jvf. Suderm. Manh. 13.

da i det hele taget maa ansees tilhøre en meget sildigere Tid, end den, hvorom her er Tale, kan tænke sig, at Olaf Tryggvason, der havde færdes saa meget i fremmede Lande, for et Tilfælde som dette kunde have brugt en Fremgangsmaade, som her ikke var almindelig: saa findes dog neppe Spor af, at Fortælleren har haft en klar Forestilling om, at det er gaaet saaledes til. Dermed synes heller ikke det at stemme vel overens, som i det foregaaende er sagt om Galgen, der var *hafðr til þess at drepa þar þjófa ok illmenni.* Men paa hvilken Maade man end havde ladet *festa upp* Trællens afhuggede Hoved, saa kunde i al Fald derved Drømmen ikke vel siges at være gaaen i Opfyldelse, efterdi Udtrykket *gefa mikinn hest* aldeles ikke passer derpaa, men kun paa Ophængning af et levende Menneske i Galgen. Derimod har man ved denne Fortælling faaet det dertil, at der overgik Kark og hans Herre saa at sige aldeles den samme Behandling eller Skjæbne. Men om dette ogsaa kunde have forekommet Olaf Tryggvason saa magtpaaliggende, at han derfor skulde have ladet Kark halshugge og derefter hans Hoved *uppfesta*, det maa vel forekomme temmelig tvivlsomt; og da det synes bedre svarende til Drømmen om den Hest, som Olaf gav Kark, at Kongen havde ladet denne aflive ved Hængning i Galge saaledes som Odd Munk fortæller, synes ved Siden af hans Fortælling Flatøbogens allerede paa Grund af de indre Uoverensstemmelser mellem dens forskjellige Dele kun at have lidet Krav paa Troværdighed.

Men hvorledes, vil man vel sige, er da Karks Drøm om Guldringen, der lagdes om hans Hals, gaaen i Opfyldelse, naar han ikke blev halshugget? Eller hvorledes er da dette kommet ind i Fortællingen om hans Drømme? Ti man har dog vel god Grund til at antage, at Drømmen ligesaavel kan være lempet efter den Skjæbne, Kark maatte

lide, som at det omvendte skulde være Tilfælde; og det er ikke allene den Omstændighed, at Kark maatte have haft og givet sig god Tid til at give en udførlig Beretning om, hvad der forefaldt mellem ham og Jarlen i den Tid, som de tilbragte ene med hinanden, dersom Sagaernes Fortælling derom i alle dens Enkeltheder skulde kunne tillægges fuld Troværdighed, som maa vække Betænkelighed ved at tillægge den saadan, men ogsaa det, at der ellers i vore Sagaer forekommer altfor mange andre Fortællinger af lignende Beskaffenhed, som kun har lidet Krav paa Troværdighed, til at man ikke ogsaa af den Grund maatte komme til at tvivle om dennes Paalidelighed. Men selv om i al Fald flere af denne Fortællings Enkeltheder skyldes en senere Tids Tildigtning, saa kunde man dog vente, at disse stode i indbyrdes Overensstemmelse med hinanden; og dette vilde jo dog ikke være Tilfælde, kan man sige, om Kark drømte, at der blev lagt en Guldring om hans Hals, men han selv senere blev hængt og ikke halshugget. Alligevel staar netop da begge Dele i den inderligste Harmoni, om end Fortællerne i Flatøbogen, Fornmannasögur og Heimskringla have overseet eller ikke indseet det. Ti Sagen er den, at Drømmen om Guldringen ikke maa tydes saaledes, som de have gjort det, hvorimod dette, at der lægges en Guldring om Karks Hals netop er et Udtryk, som passende anvendes om Hængning med Strikke (*snara*, *virgill*), og hvori derfor med rette kunde sees et Varsel derom. For at godtgjøre dette kan jeg ikke allene henvise dertil, at *baugr* (= *hringr*) af Skáldene kaldtes *handarvirgill* SE II, 429, og at Skjalf ifølge Ynglingasaga c. 22 (Heimskringla udg. af Unger S. 17) dræbte sin Ægtemand Kong Agne ved at feste et stærkt Snøre i det *gullmen*, som han havde om sin Hals, og derefter opheise ham i det Træ, under hvilket det Telt, hvori de op-

holdt sig, var reist; men Mannhardt i hans „Germanische Mythen“ (Berlin 1858) Side 701 fg. fortæller ogsaa om flere lignende Begivenheder. Saaledes tog Walther Livet af Trogus idet han *torquem collo circumdedit aureum.* Da Erkebiskop Hatho af Mainz havde paataget sig at rydde af Vejen den unge Hertug Henrik af Saxen, lod han arbeide en Guldkjæde til dermed at kvæle ham. Ja efter Diez Wörterbuch der romanischen Sprachen 2te Ausg. II, 43 kaldes den Person, hvis Gjerning det er at hænge Forbrydere (t. der Henker, eng. the hangman), i Italien og Spanien *manigoldo*, hvori han ser det germaniske Ord, der i det gamle norske forekommer under Formen *men* (ɔ: Halsbaand eller Halsring); noget som ogsaa hentyder paa, at man fra de ældste Tider har været vant til at tænke sig eller omtale Strikken som et Halsbaand, der jo gjerne var af Guld[1]). Men da maa jo Fortællingerne om Guldringen og om Hesten i Karks Drøm begge udtydes paa den samme Maade, saa at der ligesaavel deri, at Olaf lagde en Guldring om hans Hals, som deri, at han gav ham en Hest, indeholdtes et Varsel om, at Kark vilde blive hængt.

Heimskringla har mærkeligt nok intet om Hesten, men efter dens Fremstilling skulde Kark intet andet have seet i sin sidste Drøm, end at der lagdes et *gullmen* om hans Hals. Heller ikke fortæller den noget om, at Kongen lod *festa upp* Haakons og Karks Hoveder, men kun at han lod dem føre til Galgen. Sammenholdes nu denne Fortælling med den,

---

[1]) En lignende Udtryksmaade forekommer ogsaa i Hrómundar saga Gripssonar (Fornald. sög. II, 379): *Nú segir Blindr enn einn draum sinn, þann er hann sjálfan snerti, ok mælti: „Mér þótti járnhringr settr á minn háls.“ Konungr sagði: „þat er þýðing þess draums, at þú mant hengðr verða.“* Disse Blinds og Kongens Ord er, som Rimstavene (*hring, háls, hengðr*) vise, en Gjengivelse af gamle Vers i fornyrðalag. S. Bugge.

der indeholdes i Flatøbogen og Fornmannasögur, og som uden Tvivl har foreligget Snorre, da synes man derved naturlig at faa det Indtryk, at denne har haft Øje for Uholdbarheden af deres Fremstillingsmaade og derfor ikke har kunnet beholde den. Naar Kark ikke mistede Livet i Galgen, passede det ikke, at han skulde have drømt om, at der blev givet ham en Hest; og at man skulde have ladet hans og Jarlens Hoveder *festa upp* har han vel ogsaa fundet altfor usandsynligt, til at han skulde optage noget derom i sin Fortælling. Men Drømmen om, at der var lagt en Guldring eller et Halsbaand af Guld om Karks Hals, har han vel ligesaalidt forstaaet, som de, der vare hans Kilder, og derved er han da kommet til at beholde den af dem givne Udtydning deraf og Fortællingen om Karks Halshugning; medens vi derimod i Odd Munks Beretning om hans Dødsmaade vistnok have det, som kommer Sandheden nærmest, nemlig at han blev hængt eller mistede Livet i Galgen. Ti dertil svare begge Drømme, baade den, at Olaf lagde en Guldring om hans Hals, og den, at Olaf gav ham en Hest. Men idet Fortællerne vilde have hans Død og Dødsmaade forud bebudet ham i hans Drøm, have somme holdt sig til det ene, somme til det andet af de Syn med billedlig Betydning eller af mytisk Beskaffenhed, hvorved man nærmest kunde komme til at tænke sig Varslet at være givet, medens Mangel paa en ret Forstaaelse deraf har ført om ikke dertil, at begge ere slaaede sammen, saa dog til at man har givet hvert sin særegne Udtydning hvortil man da maatte søge at finde og meddele noget tilsvarende i hans Dødsmaade.

Naar jeg ved Enden af denne min Undersøgelse er kommet til et saadant Resultat, da kunde det maaske synes, som om det var en Sag af altfor liden Betydenhed, om Kark blev halshugget eller hængt, til at man paa en Undersøgelse

derom skulde offre Tid og Møje. Men Undersøgelsen har dog vel ogsaa givet et andet Udbytte. Dels vil den nemlig, som jeg haaber og allerede har antydet, bidrage sit til at kaste et Lys over, hvorledes i det hele taget de mange mytisk-eventyrlige Træk eller Fortællinger, som forekomme i vore Sagaer, og som man er vant at tillægge en ufortjent Troværdighed, bør bedømmes, og hvor fornødent det er ved en strengere Kritik at søge udskillet den rene historiske Sandhed fra de Tilsætninger af saadan Beskaffenhed, hvormed den er udsmykket og forvansket; dels har jeg derved faaet paavist et hidtil formentligen upaaagtet Tilfælde, hvori et Menneskes Aflivelse ved Strikken fremstilles paa den Maade, at der lægges en Guldring om dens Hals, der saaledes lider Døden.

NOGLE BREVE FRA E. C. WERLAUFF OG I. CHR. BERG.

MEDDELTE AF L. DAAE.

I 1859 meddelte jeg i Illustr. Nyhedsblad en Del af den senere Christiansandske Rektor H. Ambergs Breve til Justitiarius Berg, og i den Samling af Nordmænds Breve til Nyerup, som jeg udgav 1861, forekom adskillige af Bergs egne Breve til denne danske Literator. Dette foranledigede, at Justiarius Bergs Søn, Amtmand (nu Sorenskriver) F. A. Wessel-Berg viste mig den Tillid og Forekommenhed at overlade mig til Benyttelse en stor Del af sin lærde Faders Brevvexling. Flere af disse Breve til Berg (fra I. S. Munch, Chr. Krohg, Nyerup, Debes og G. L. Baden) lod jeg trykke i Illustr. Nyhedsblad for 1865.

Af de endnu utrykte af hine Papirer ere Werlauffs Breve de vigtigste. Denne de nordiske Historieforskeres nys afdøde Nestor har derhos baade paa Grund af sine store Fortjenester af Norges Historie og formedelst den Kjærlighed, hvormed han stedse omfattede vort Land, hans egen Slægts Hjemstavn, et stort Krav paa Nordmænds taknemlige Erindring. Et Udvalg af hans Breve til Berg, med hvem han i et halvt Aarhundrede stod i venskabelig Forbindelse, vil derfor nedenfor blive meddelt, ligesom ogsaa nogle Prøver af Bergs Breve til ham. Disse sidste har Werlauff selv nogle Aar før sin Død foræret vort Universitetsbibliothek, der allerede før har modtaget flere Gaver fra hans Haand. Ligeledes medgives et Par Breve fra Werlauff til P. Botten-Hansen, med hvem han i flere Aar (fra 1856 af) stod i flittig og fortrolig Brevvexling.

Kiære Hr. Berg!

Det Bekiendtskab, vi giordte med hinanden i Kiøbenhavn, var mig alt for behageligt — især da vi begge havde et Yndlingsstudium — til at jeg ikke skulde ønske det fortsat ved en Brevvexling, som jeg troer vilde være ganske fordeelagtig, paa begge Sider. Vi ere begge nær ved Bibliotheker, som indeholde betydelige Værker, saa vel trykte som haandskrevne, De ved det Deichmanske og jeg ved det store kongelige. Da de forloed Kiøbenhavn, var jeg, som de nok erindrer, ikke saa lykkelig, at komme i deres Sted paa Læsesahlen, men det varede ikke længe før Copiisten fik et andet Embede, Halling hans Post, og jeg succederede denne paa Læsesahlen. Jeg har nu fuldkommen Adgang til alle de litteraire Skatte, dette Bibliothek indeholder, og benytter mig ogsaa af dem det bedste mueligt. Fædrenelandets Historie, besynderlig Antiqvitæterne og Litterairhistorien, ere de Videnskaber jeg meest lægger mig efter; til den Ende excerperer jeg de hidhørende Manuscripter, og for nyelig har jeg begyndt at giennemsee alle danske Skrivter fra de forrige Aarhundreder, ved hvilken Anledning, jeg ofte i Dedicationer og Fortaler, finder Efterretninger og noticer, som man forgjæves søger andetsteds. Men dog eyer det Deichmanske Bibliothek, som jeg af Catalogen kan see, adskillige lærde Mænds Breve og andre Manuscripter til Litterairhistorien, som det Kongelige Bibliothek mangler, og dette besidder igien mange Slægtebøger og andet til Adelshistorien samt ved de Suhmiske Manuscripters Indlemmelse Afskrivter af de Rostgaardske Manuscripter, som savnes paa det Deichmanske Bibliothek. Mit Forslag er derfor, at vi indbyrdes meddele hinanden Excerpter af hvilke Manuscripter eller Bøger, vi begge kunde mangle; skulde da De finde Behag deri skal jeg bede, dem med det første vil underrette mig derom, som og hvad de ønskede at have efterseet, da jeg altid med største Beredvillighed skal forrette det. — — — — — —

Gierne vilde jeg nu meddele dem nogle Nyeheder fra Kiøbenhavn, som kunde interessere dem, om jeg ikke frygtede for, at det lidet, jeg vidste skulde være dem bekiendt. At det heele Academie, at mange af højeste Rang i Staten og i Videnskabernes Rige fulgte vor dyrebare, vor ulignelige Suhm til Graven, at Studenterne og Professorerne kappedes om at bære hans Levninger til sit Hvilested, kan ikke være dem, eller nogen som Suhm har interesseret, ubekiendt. Med sin Danmarks Historie er han kommet til Aar 1400; havde han levet et par Aar til, havde han faaet den fuldført. Den

7de Tome er under Pressen og vil med det første udkomme; desuden skal 4 Tomer udgives af hans efterladte Manuscripter, som besørges af Registrator Weber. Gid det kun ikke maa vare for længe? og gid vor Fædrenelands Historie ikke for evig maa være uddøed med ham? Ligeledes faaer vi et Tillæg til hans samlede Skrifter, som skal indeholde endeel, som han selv har supprimeret, ex. gr. Brevet til Kongen og endeel anecdota. Maatte vi kun faa meer af hans lærde Brevvexling? Her tales stærkt om, at der paa Academiet skulde holdes Parentation over ham, ligesom over Bernstorff, og mig synes det var en Skam, om det ikke skeedte. Islænderen Stephen Biørnson, som har udgivet endeel Sagar, er død i disse Dage. I denne Vinter skal Nyerup og Rahbek læse et Collegium over de danske Digtere, saaledes at Nyerup læser de litteraire notiser og Rahbek Critiken.

Men dette maae være nok for dennegang. I Forventning af hastig Svar forbliver jeg

med sand Høiagtelse
Deres meget forbundne Ven
Erich Christian Werlauff.

Kiøbenhavn d. 21 Octobr. 1798.

P. S. Min Adresse er, lille Kiøbmagergade No. 60 første Sahl.

---

23 Oct. 1823.

At jeg saa sildig besvarer Deres Velbyrdigheds kiærkomne Skrivelse af 12 forr. Maaned, maa jeg venligst bede undskyldt paa Grund af Ex. Artium, som hele October lige til nu har sysselsat mig, som flere af mine Colleger. 142 Deposituri vare tegnede; antager man nu, som jeg hører er Tilfældet, det norske Universitets aarlige Tilvæxt at være med et rundt Tal 50, udkommer ialt henved 200, som nok i gamle Dage var det almindelige Antal fra begge Rigerne, men som man dog efter den forøgede Folkemængde og andre Næringsveies Standsning, nu skulde vente større. Især finder jeg det uforklarligt, at Antallet af de Studerende i Norge nu ikke er større. Maaskee bidrager Christianias Dyrhed noget dertil.

Jeg har modtaget de tilsendte Nummere af Budstikken med megen Erkiendtlighed, og føler mig D. V. dobbelt forbunden, da saa mange af den Norske Litteraturs Produkter desværre seent eller aldrig komme herned og saadanne, i et periodisk Skrift af blandet Indhold, trykte historiske Akt-

stykker, lettelig kunde undgaae Opmærksomheden. Jeg vilde kun ønske at jeg maatte sættes i Stand til at vise nogen Giengjeld. For denne Gang giver jeg mig den Frihed at sende et Ex. af mit Program. Ogsaa tilføier jeg en statistisk Tabel, hvis Værd Høistærede! bedre kan bedømme end jeg, tilligemed et Par Bidrag til Hist. af Uroelighederne 1765, som maaskee kunde supplere Akterne i Sagen. Det hele beder jeg De ikke vil forsmaae; dog — dersom De lader noget deraf trykke — ønsker jeg at det maae skee *absque nominis mei commemoratione.* Dog vil det vel neppe qvalificere sig dertil. Jeg fik det for en Deel Aar siden med andre Ubetydeligheder i et Bundt, om jeg husker ret, paa den gamle Studiosi Stolpes Auction. — — — — — —

Krafts Norges Beskr. 2 D. har jeg i disse Dage faaet. Første Deel, som jeg forlængst har giennemlæst, bebuder i mine Tanker et Værk, som i Grundighed og Nøiagtighed søger sin Lige. Jeg vilde ønske, vi havde et lignende over Danmark. — Falsens N. Hist. har jeg endnu ikke seet; noget egentlig nyt kan man vel deri ikke vente, men muligt en interessant Fremstilling. — — — — — — — — — Der skal nu udkomme et Bind af Mag. for Adelshistorien for at de for mange Aar siden udkomne Hæfter dog engang kan komme ud i Verden. Til Fortsættelse af Brünnich om Norske Bergværker høres nu intet. Han har rigtig nok sagt, at han arbeidede paa Fortsættelsen, men — han er 87 Aar. Hans Værk er vist nok høist fortienstfuldt Arbeide. Skade at det mangler Inddeeling, Register m. m. Hans betydelige, ved deres Fuldstændighed, Propreté og Orden udmærkede Samlinger til de norske Bergværkers Historie, lige til den nyeste Tid har han skiænket til Univers. Bibliotheket. Jeg er ikke Patriot nok, til ei at erkiende, at de havde været hensigtsmæssigere placerede i Christiania. — Kiender de noget nærmere til den Instrux af Dr. Margrethe for Erik af Pommern som Langebek nævner i sin Afh. om de N. Bergv. S. 497?

En ung Studerende, Mosait, ved Navn Nathan David, Søn af en rig Kiøbmand her i Kbhvn., har i Gøttingen promoveret. Hans Disputation handler *de principiis, e quibus redituum Daniae per posteriorem sec. XVIII. partem administratio fluxit.* Naturligvis har han ikke kunnet bruge andet end trykte Kilder; men han agter ogsaa at udarbeide en dansk Finantshistorie, dersom han dertil kan erholde de fornødne Materialier. Han beretter, at Sartorius i Gøttingen agter at udgive en aldeles nye Bearbeidelse af sin Hanse-

Geschichte, hvortil han nu har faaet Adgang til Arkiverne i Lybek, Cøln og fl. Steder. Det vil da ogsaa blive eet for vor Historie vigtigt Værk.

Prof. F. Magnussen er i denne Tid bleven Medhielper ved Geh. Arkivet, hvor han da engang formodentlig kommer til at succedere Thorkelin. Middelalderens Hist. er rigtig nok ikke hans Fag; derfor havde jeg heller seet Prof. W. Simonsen paa den Post, som tillige med Et. Rd. Manthey, Prof. Rosenvinge og mig vare af Kancelliet foreslaaede dertil; men Magnussen var fortrinlig ønsket af Thorkelin.

Som en Indledning til min Bibliothekshistorie har jeg i Sinde at skrive en Afh. om de nordiske Bibliotheker og overhoved om det udvortes Bogvæsen her i Middelalderen. Hvad Norge angaaer, kjender jeg hvad der hist og her i Clausens Beskr., Schønings Throndh. Domk. — Holbergs Bergen, Suhms Saml., Nyerups Statistik — findes derom; men jeg tvivler ei paa at jo D. Velb. udbredte historiske Lærdom vilde være i Stand til at meddele mig adskillige sieldne Noticer til denne Gienstand, dersom De ei selv skulde behøve dem ved et eller andet literarisk Arbeide. Alle de norske Topographier har jeg i sin Tid gjennemgaaet, men uheldigvis intet anmærket deraf om den Ting, om ellers noget saadant findes deri. Rosteds Beskr. over det Deichmanske Bibl. Bibel kiender jeg. Hvad De mueligt kunde og vilde behage at meddele mig herom, skal med Erkiendtlighed blive benyttet af mig. Jeg ønskede óg at vide, om der endnu ved nogen Norske Kirker, skulde existere Levninger af gamle Bibliotheker? om der ingensteds i Norge existerer Bøger som har tilhørt Norske Klostere eller Capitler.

Baden hensidder endnu i Arrest; man hører intet til hans Sag, han synes ganske at hvile. Heller ikke har man i lang Tid seet noget litterarisk fra ham. Den første D. af hans Histor. Afhandl. er i denne Tid bleven (meget grundig) recensert i Lit. Tidenden, formodentlig af Conf. Rd. Schlegel.

I Dag har jeg gjennem Schubothe erholdt en nye literarisk Gave fra Deres Haand. De forøger stedse min Forbindtlighed til Dem. Med de bedste Ønsker for Deres Velgaaende og med udmærket Høiagtelse henlever jeg

Deres Velbyrdigheds ærbødigst hengivne
Werlauff.

22de Juli 1825.

Jeg føler kun alt for meget, hvor stor Grund Deres Velbyrdighed kunde have til at tiltroe mig en uskiønsom Lige-

gyldighed; i det jeg først nu melder Modtagelsen og aflægger min ærbødigste Tak for de tilsendte No. 93—104 af Budstikken forr. Aar samt 1—18 for i Aar, som og for de foregaaende af dette interessante og instructive Blad. De indeholde i Sandhed en Skat af grundig historisk Lærdom, som i vore Dage bliver meer og meer sielden. Jeg tør ikke undskylde min Forsømmelighed med Forretninger; thi skiøndt disse ikke mangle mig, har D. Velb. dog sikkert ligesaamange og ligesaa vigtige. Men jeg har stedse ventet paa noget ret interessant for at giøre nogen Giengield; især paa at erholde det af Dem ønskede Dokument i det danske Selskab (Griffenfeld vedkommende). Dette har jeg nu endelig faaet; jeg kunde gierne have sendt en Copie, men da jeg troede, det mueligt kunde interessere dem at see selve Originalen, følger denne. — — — — Skulde der være noget lignende som De ønskede Dem hernede fra, beder jeg mig derom underrettet.

Bergraad Petersens 3 Skrifter*) (mon ikke paa Titelbladene nær, trykte her i Kbhvn.?) har jeg gjennembladet; thi til at giennemlæse dem med Interesse, manglede mig den fornødne Sag- og Lokalkundskab. Han er vist en Mand af Hoved, Kundskaber og Frimodighed, men mangler Øvelse i at skrive, har mere halv Lærdom end Grundighed og anbringer det historiske meget som et politisk Vehikel. Mange af hans Ideer om Nordens ældste Beboere etc. ere vist baade sindrige og skarpsindige, men neppe rigtige. Imidlertid har jeg dog ikke mærket noget til, at enten Rask eller Magnussen eller nogen anden her agter at tage til Gienmæle. At han havde noget under Hænder om det gamle Norske Flag, kunde jeg alt her mærke; derover kunde han vel geraade i en Feide med Baden, som „i Fængslets skumle Vraae“ endnu ikke kan fornægte sin polemiske Natur. Han sidder endnu der, uden at man kan vide naar hans Sag vil blive afgjordt. Han skriver — skiønt under Censur — Smaaeafhandlinger i N. C. Østs Archiv for Psychologie, Historie etc. Der siges og, at en nye Udgave af hans Danmarks Historie i 3 Bind skal udkomme. I en anden vigtig og interessant Proces — (Proc. Bierrings) — vil derimod i August M. falde Dom — rimeligvis Confirmation af Lands-Overrettens — 3

---

*) Tvende Pjecer om Bergværkslovgivningen, samt en Bog om Bedømmelse af de Grundlovsforslag, der vare fremsatte til Afgjørelse af Storthinget 1824. Werlauffs Formodning om Trykkestedet er rigtig. Medd. Anm.

Aars Landsforviisning. Maaskee vil han da reise til Norge. Han har af sin hele Proces ladet deponere Afskrivter paa forskjellige Steder; ogsaa een i Christiania.

Falsens Norges Hist. har jeg gjennemgaaet; det eneste nye, jeg har bemærket, var Bestemmelse af enkelte Localiteter, hvorfor jeg og har benyttet den ved Registeret til Snorre, som udkommer i Aar. Forøvrigt forekommer den mig temmelig at mangle Grundighed og har vel heller ikke havt anden Tendents end Popularitet. Den er i Litteraturtidenden recenseret af P. E. Müller, ligesom Krafts klassiske Norges Beskr. der er anmeldt med fortient Berømmelse af Prof. Molbech.

Mine historiske Efterretninger om det Kongel. Bibl. udkomme endnu i Sommer. Saasnart de ere færdige, lægger jeg Haand paa mine Oplysninger til den norske Historie under de 2 første Unionskonger. Jeg troer vel at have benyttet adskillige ei almindelig bekiendte Kilder, men om der vil kunde komme noget egentlig Nyt for en saadan Kiender som Deres Velbyrdighed, maae jeg omtvivle. — Haver De noget mere om eller af en Instrux af Margrethe for Er. af Pommern som Konge i Norge, hvoraf Langebek i de Norske Bergværker har anført en Passus?

I disse Dage ere de Herrer Geijer, Schrøder og Atterbom her i Besøg; de ere vist hver paa sin Viis, udmærkede Mænd. De agte sig ogsaa til Sorøe. — — — — Geijer agter sig til Rhinegnene.

Endnu engang beder jeg min lange Taushed og tilsyneladende Uskiønsomhed undskyldt. Med megen Agtelse og Venskab Deres Velbyrdigheds ærbødigste og forbindtligste

Werlauff.

Steffens's Skrift om det norske Storthing er Dem formodentlig bekiendt. Hvorledes blev St. optagen i Christiania og mon han der, som man sagde, vilde ansættes.

S. T.

Hr. Justitiarius I. C. Berg!

Endelig opfylder jeg da den ligesaa kiære, som skyldige Pligt at besvare den interessante Skrivelse, jeg alt i Foraaret modtog fra deres Velbyrdighed. Overbringeren Lector P. Møller var her bekiendt som en Mand af meget Talent og en god Philolog; han er heller ikke fremmed for Verden og det selskabelige Liv, hvorfor jeg ikke omtvivler, at han jo vil giøre Lykke i Christiania, baade ved og uden-

for Universitetet. Han er nylig bleven forlovet med en Datter af en Proprietair Berg paa Schioldemose i Fyen.

Jeg takker ret meget for de tilsendte sidste Nummere af Budstikken. Jeg har alt deraf fra No. 27 i 1823. Jeg har læst meget deraf, især af D. Velb. lærde og grundige Anmærkninger og beklager derfor desmere, at De har frasagt Dem Redactionen; men jeg haaber, at De vil være betænkt paa, paa et andet Sted at meddele os Resultaterne af Deres omfattende og dybe Undersøgelser i Norges Historie. — Jeg haaber at De har modtaget det længe ventede 6te Bind af Norske Historier. Endelig, per vanos casus, er dette Værk da sluttet. Det næste fra El. Rd. Thorlacius (som for Tiden befinder sig i Italien bliver da Slutningen af *Scr. rer. Dan.* Det halve af VIII D., der standsedes ved Ildebranden 1795, er D. V. formodentlig bekiendt. Det indeholder blandt mere, Chr. I. Breve, hvilke jeg tildeels har benyttet i min Afhdl. til denne Konges Historie. Jeg formoder at der med Register og alt vil blive endnu 8—9de Bind. Skulde De kunde giøre mig opmærksom paa noget, Dansk eller Norsk, som kunde qvalificere sig til Indrykkelse, vil jeg være meget forbunden. Det er baade beklageligt og forunderligt, at Krafts Norges Beskr. skal staae i Fare for at standse af Mangel paa Afsætning. Jeg kan ikke rime denne Ligegyldighed for et i hver Henseende saa ypperligt og eneste Nationalværk med den Norske Patriotisme, Nationens tiltagende Velstand og det større Publicum, ved Foreningen med Sverrig*). De kiender formodentlig alt Brünniches Kongsbergs Historie fra 1623—1723, der er udkommen for nyelig, efterat Forf. var indtraadt i sit 90de Aar; men han har ogsaa i det sidste Aar et Par Gange for Alvor tænkt paa at gifte sig igien. Hans vigtige Samlinger til de Norske Bergværkers Historie har han skiænket til Kbhvns. Universitet; de havde rigtig nok været bedre placerede i Christiania. Hvorledes gaar det med det Andersenske Bibliothek? Er det opstillet alt? For nogen Tid siden hørte jeg, at det endnu skulde staae indpakket i Kasser paa Fæstningen. Naar det engang blev tilgiængeligt, var der noget som jeg gierne ønskede efterseet, angaaende de Holbergske Skrifters Litteratur. Mon noget af Holbergs Skrifter skulde være eftertrykt i Norge, undtagen hans Levnet i Bergen 1741?

*) Jeg synes ogsaa at bemærke, at de norske Bogpriser ere meget høie; men maaskee igien en nødvendig Følge af den ringe Afsætning.

Høist mærkeligt er det i Neumanns Reise omlalte gamle Malerie. Jeg har hørt at det skulde udkomme i Steentryk. En lignende Opdagelse er i Aar giordt i Chr. I. Capel i Roskilde Domkirke, hvis Vægge ere bemalede med Jesusmalerier fra 15de Aarh., som træde frem, naar Hvidtningen bliver afvasket.

Jeg har nu i Sinde i Vinter at begynde at ordne mine Samlinger angaaende adskillige Punkter af den norske M. Ald. Historie; dog er der noget deraf ældre end Unionshistorien, jeg først vilde have færdigt. Jeg venter snart at kunne sende D. V. et Kobberstik af K. Hanses og Dronnings Monument i Odense, som H. Exc. Geh. Rd. Bülow til Sanderumgaard besørger stukket, og jeg ledsager med en Beskrivelse.

Jentoft, som forlængst er kommen ned, har jeg endnu ikke talt med. At den Schønnigske Reise ikke alt er udkommen, er hans Skyld; thi for mange Aar siden blev han tilstaaet Kongelig Understøttelse for at afskrive den; om jeg mindes ret, vilde Jac. Aall bekoste Kobberne; den Gyldendalske Boghandling paatog sig Forlaget, og Prof. P. E. Müller og jeg skulde besørge Udgaven; men Jentofts Forsømmelse og tilsidst Ophør med Reenskrivningen, var Aarsag at der intet blev af.

G. L. Badens Gield til det Offentlige er bleven saaledes afgiordt, at han derfor er friefunden. Der skeedte et Sammenskud for ham, hvortil man sagde, at noget ogsaa var kommet fra Norge. Hans Dom til 3 Aars Landsforvisning er, ved Kongelig Resolution formildet til 1 Aars Kastelsfængsel og da han nu alt har sadt der i nogen Tid, kan han snart ventes ud. Han haver nu Danmarks Historie i 3 Bind færdig, men jeg veed ikke, om den kommer ud.

Det vil i mange Henseender være godt for Norge at faae en egen udenlandsk Boghandling. En Dansk, som har været i den Gyldendalske Bogh. har i denne Tid nedsat sig som Boghandler i Lund og vil, som man haaber, bidrage til den litterære Communication mellem Rigerne. I Sverrig har det hidtil været maadeligt bestilt med Boghandelen.

Jeg takker ret meget for Efterretningen om Deres Datters Ægteskab. Jeg formoder at een eller flere af Deres Sønner alt ere ved Akademiet. Med mine er det længer frem, da den ældste endnu ikke er 9 Aar.

Fra Prof. Nyerup hilses venskabeligst. Den 15de October blev hans Studenterjubilæum celebreret paa Skydebanen ved en Tale af Conf. Rd. Schlegel og et Maaltid. Det er

her i den senere Tid bleven stærk Mode med slige Jubilæer, som kan være ganske gode, naar man iagttages en vis Oeconomi ved Valget. Nyerup havde vist den almindelige Stemme for sig.

Det skulde være mig kiært, om jeg her kunde være Deres Velbyrdighed til en eller anden litterarisk Tieneste. Anbefalende mig i Deres fortsatte venskabelige Erindring, henlever jeg med Høiagtelse Deres ærbødigste og forbindtligste

D. 30te Oct. 1826.

Werlauff.

S. T.

Hr. Justitiarius og Ridder I. C. Berg!

Det er ikke uden en vis Følelse af Undseelse, at jeg tilskriver min Høistærede Ven disse Linier, naar jeg erindrer, hvor længe det er siden De sidst modtog noget Brev fra min Haand, til Tak for de, baade Sendinger og Breve, hvormed De Tid efter anden har glædet og beæret mig. En langvarig og haardnakket Feber 1830—31, netop paa den Tid, da Deres Søn giordte mig den Fornøielse at besøge mig, flere Familie-Dødsfald og mange heterogene, stedse tiltagende Embedsforretninger, som med tiltagende Alder stedse bliver besværligere — maae tiene til min Undskyldning, dersom noget kan. Imidlertid vil jeg nu haabe, at Nærværende fra min Side igien skal aabne en noget stadigere vedligeholdt Correspondence imellem os, der vil være mig saameget mere interessant, som jeg, af flere Grunde har indskrænket min, baade inden- og udenlandske Brevvexling til yderst faae Individer. — — — — — — — — — — — — — — —

De haver Ret, Høistærede! at der i det sidst udkomne 1ste Hefte, (som ogsaa i Deres tidligere Arbeider) forekommer adskillige bittre og skarpe Udladelser om den gamle Forening mellem Rigerne, som her dog kun kiendes af de Enkelte, der interessere sig for den Fædrelandske Histories Detail. Meget kunde vel siges og disputeres om denne Materie; men hvortil mig mangler baade Lyst, Tid og Evne. Her altsaa kun nogle faae Yttringer om denne Sag, som jeg haaber at meddele en gammel Ven. Erz-Patriot haver jeg aldrig været og jeg staaer temmelig upartisk — vil jeg haabe — mellem mit Fødeland Danmark og mine Fædres Land Norge.

Ved at betragte saavel Individers som Nationers Forhold, haver jeg temmelig giordt mig det til Regel, hvad en

af de største Viise (Spinoza) foreskrev: *Res humanas nec ridere, nec lugere, nec admirari, nec despicere — sed intelligere* — skiøndt jeg vil tilstaae, at dette sidste ikke altid er saa let. Man haver vel neppe Exempel paa nogen Stat af stort Omfang, hvor alle enkelte Bestanddele, fandt sig lige tilfredsstillede eller havde Grund til at være det — med deres Regiering. Endnu mindre kan man vente saadant der, hvor Skiebnen og Tidernes Medfør mere end egentligt frit Valg haveført Folk af meer eller mindre forskjellig Herkomst m. v. sammen. Engelland og Irland, Engelland og Skotland, Østerrig og Nederlandene, Østerrig og Ungarn, Spanien og Portugal, Spanien og Neapel og mange flere, som De selv kiender ligesaa godt som jeg, afgive Beviser herfor. Ved en Forening mellem to, i ethnographisk Henseende vel overeensstemmende, men i physisk Henseende saa høist divergerende Lande, som Danmark og Norge med Regenternes nødvendige Residenz i førstnævnte Rige m. v. kunde det nu vel blive Grund for sidstnævnte Rige at dolere om nogen Tilsidesættelse, Forsømmelse af dets Tarv og deslige. Men hvad jeg aldrig haver kunnet finde eller overbevise mig om, er at det nogensinde skulde have været en forsætlig Plan hos de danske Magthavere at holde Norge i nogen egentlig Afhængighed. Før 1660 haves jo endog Spor til, at Regenterne havde for dette Rige et Slags Prædilection, som det, der var eller ansaaes for at være Arverige; og efter hiin Revolution er der dog vel, for det som for Danmark giordt noget meer end tilforn. Kiender man noget til Danmarks indre Forfatning i Tiden før Souverainiteten, vil man vist ikke finde den i nogen Maade bedre end Norge til samme Tid. — Et trykkende Aristokratie med alle dets Følger, maaskee endog mere trykkende her, rugede over begge Riger. Man erindre sig Forhandlingerne 1660. Og efter denne Tid, hvor mange Klager ere da ikke hørte fra Provindserne — Jylland især — over at Kbhvn. berigedes paa det øvrige Riges Bekostning, over Handelens og Kiøbstædernes Forfald; men at disse Klager, for en stor Deel kunde være grundede, kan man vel ikke nægte, naar man tænker sig, hvor lidet sand Statsoeconomie var kiendt og fulgt selv i det 18de Aarh. endnu, og selv i større og betydeligere Stater end vore.

At alle Norges Ulykker eene og alene skulde hidrøre fra Calm. Unionen, som saadan, hvilket adskillige overfladiske Qvasi-Historikere have antaget, troer jeg min Høistærede Ven alt for fortroelig med Norges Historie fra Magnus Lagabæters Død indtil terminus qvæstionis, til at statuere. Bor-

gerkrigens Følger, der ikke paafulgte strax, Søemagtens Forfald, Hanseforbundets Tiltagende, den sorte Død, svage Regieringer, Uroelighederne under og efter Magnus Smek, var meer end nok til at bringe Hakon Hakonsens Rige ned til den lave Standpunkt, hvorpaa det befandt sig ved Slutningen af 14de Aarhundrede. Om Tilstanden havde blevet bedre, dersom den norske Kongestamme ikke var uddød med Olaf — hvilken Dødelig kan bestemme det? — Om det var noget Tab for N., at Hakon Jonsen traadte tilbage? Hans personlige Qvaliteter ere os ubekiendte; der er ingen Grund til at antage, at de have været synderlig store; i det ringeste haver neppe noget egentligt Herskertalent rørt sig i ham, thi ellers vilde han neppe saa godvilligen have fraskrevet sig sin virkelige eller formeentlige Ret. Hvorvidt nu Erik af Pom. Valg var i Overeensstemmelse med den Tids norske Statsret, er ei let at sige, da denne kun kiendes meget ufuldkomment; i hvert Tilfælde var det de norske Magnater, der, paa en eller anden Maade vundne af Margreta, dreve Sagen, til Magtanvendelse findes ligesaa lidet Spor, som til Medvirkning af de øvrige Stænder. Havde N. efter henved 50 Aars Erfaring fundet sig meget brøstholdent ved sin Regiering, havde der efter Eriks Afsættelse jo været Anledning til et særskildt Valg; saameget mere, som der under Eriks sidste Regieringsaar havde været betydelige Uroeligheder i Norge. Dog — endnu det Misgreb, om det var et saadant, at vælge Christopher, vil man skiænke Norge. Men, da han nu døde 1448 uden Børn, havde det da ikke været dem et høiere Vink, at hæve en Forbindelse, som to Menneskealdere maatte have lært dem at kiende og vurdere, slutte sig til Sverrig og beholde den af dette Rige og en Deel af det norske, valgte Karl Knutsen, vistnok en talentfuld Mand, skiøndt nok dueligere som Rigsforstander (Chef for et Aristokratie), end som Konge. I dets Sted forlod man ham og valgte Christian — Gud veed hvorfor, thi om hans Arveret kunde vel siges meget — som dog neppe med et Par 1000 Mand haver kunnet intimidere Norge. Denne hele Valgsag er vist nok endnu dunkel og vil maaskee altid blive det, vel tildeels, fordi der i Norge som hos os i M.alderen ikke existerede nogen paa faste Bestemmelser bygget Statsret; men saa meget er klart, at sand Patriotisme ved denne Leilighed ikke viser sig i noget gunstigt Lys i Norge, at de norske Magnater ikke staae med Palmer i Hænderne, og de stridbare norske Bønder spille en maadelig Rolle, at en egentlig norsk Statsret ikke er synderlig kiendelig, at der ingen

Eenighed var, kort sagt, at de Norske ved denne deres Opførsel baade fremkaldte og forskyldte mange af de paafølgende politiske Calamiteter. Blandt disse hørte da ogsaa Christian II. Fremfærd under hans Faders Regiering. Men hvorfor reiste Folket sig da ikke i Masse — man havde jo Sverrigs Exempel og i Nødsfald her en kraftig Støtte. Dog, mærkeligt nok, hverken ved denne eller anden Leilighed viiste sig her noget ledende Princip — ingen Eng. Engelbrektsen, ingen Sturer, ingen Gustav Vasa blandt de norske Aristokrater. Endelig kom det vigtige Aar 1523. Norge havde nu 136 Aars dyrekiøbte Erfaring for sig — hvi valgte det ikke nu enten en norsk Adelsmand eller den samme kraftfulde Konge som Sverrig. Danmark og Fred. I. havde vist ikke kundet tvinge det. Men, uagtet man ved alle Leiligheder skieldte paa udenlandsk Regiering og tydske Regenter, saa kom dog Frederich, uden synderlig Vanskelighed paa Thronen, og Ingen synes at have tænkt paa G. Vasa. 9 Aar senere glemte man, hvorledes Christian 30 Aar tidligere havde — som Huitfeldt udtrykker sig — „holdt Huus med den norske Adel" og — i det ringeste et Partie — antog ham igien for en føie Tid, ligesom man kort efter igien vaklede mellem ham og Christian III. Saaledes findes den hele Periode af Unionen igiennem, ingen Eenighed, ingen Selvstændighed, ingen kraftig Handling, ingen Benyttelse af store lokale Fordeele eller af politiske Forandringer i Omgivelserne, kort, ingen egentlig Nationalitet i Norge. Man kan altsaa let forklare, hvorledes en Bestemmelse, som den famøse om Norge, kunde komme ind i Chr. III. Haandfæstning; jeg finder den selv ubillig; men vist er det ogsaa, at ingen Natiōn lider Uret, naar den selv ikke vil; at alle saadanne politiske Ulykker almindelig ere foranledigede og forskyldte giennem flere Generationer (cfr. Polen i 18de Aarh.?) og at man i den hele norske Historie fra 1387 af, for ikke at gaae længer tilbage i Tiden, ei finder synderlige Spor til den Energie, Frihedskiærlighed, Selvstændighed, som almindelig tillægges det norske Folk i Almindelighed og den norske Bondestand i Særdeleshed. See! dette er nu i Korthed min Anskuelse af denne Sag. Hvad jeg nu nedskrev, var i Fortroelighed til en gammel høitagtet Ven og for ham allene. Da Norge og Danmark ikke kan undgaae mangehaande Berørelser, som vel maa og kan være til giensidigt Tarv, troer jeg, at man bør undvige alt, hvad der kan bidrage til at vække eller vedligeholde en fiendsk eller uvenlig Stemning mellem Nationerne. Det norske og danske Folk

for 300 Aar siden var jo dog ganske Andet end det nuværende; hvi da giøre hiin Tids Ufuldkommenheder gieldende endnu. Paa begge Sider haver været feilet, og paa begge Sider haver man maattet bøde derfor. En stor Rolle mellem Nationerne haver ingen af Vore været kaldet til at spille; vi have holdt os til en tarvelig Middelmaadighed; maaskee desbedre for os.

Forøvrigt behøver jeg ikke at forsikre Deres Velbaarenhed om, med hvor megen Interesse jeg haver giennemgaaet det første Hefte af de norske Samlinger, samt med hvormegen Begierlighed jeg seer Fortsættelsen imøde. Jeg skal selv bestræbe mig for, at kunde meddele et eller andet Bidrag til muelig Optagelse. Mine Samlinger til Unionshistorien, især hvad Norge angik, haver jeg ellers henlagt, indtil jeg seer, hvad der kommer i Jahns Værk, der med et stort Apparat af Dokumenter, m. v. snart vil komme for Lyset. Hans Død var et stort Tab for den nordiske Historie; maaskee var han et af de fortrinligste Hoveder, der nogensinde haver beskieftiget sig dermed. Min Oversættelse og Bearbeidelse af den gl. Grændsebestemmelse mellem Norge og Sverrig er forlængesiden — maaskee 3 Aar — tilsendt Vitterh. och Antiqv. Acad. i Stokholm, hvoraf jeg var blevet Medlem, for hvis næste Bind det er bestemt. Havde jeg tænkt de nærværende norske Samlingers Muelighed, havde jeg maaskee holdt det tilbage for disse. I næste Hefte af Nye dansk Magazin kommer uden Tvivl den Instrux af Dr. Margreta for Erik af Pommern, til hans norske Reise, som allegeres i Langebeks norske Bergværkshistorie, med en Indledning og Anmærkninger af mig.

Af vigtige nyeudkomne Skrifter i vor Literatur fortiener især at nævnes Molbechs danske Ordbog og 2den D. af Nathansons bekiendte Værk; det sidste vil formodentlig ogsaa indeholde et og andet, som vil kunne interessere i Norge.

Storthinget er formodentlig nu endt; hvilke ere vel de vigtigste Resultater? Ere Regieringens Propositioner ang. en norsk Adel, en norsk Ridderorden — aldeles henlagte? Er det sandt, at den unge Wergeland skal være bleven molesteret?

Prof. Øhlenschlæger venter i denne Sommer at kunne besøge Christiania. Min bedste Hilsen til Deres Hr. Søn, i hvis Ansigt og Væsen jeg med behagelige Erindringer gienkiendte hans Fader. Er han endnu hjemme hos Dem? Til fremtidig venskabelig Erindring anbefaler sig Deres Velbaarenheds uforandrede og ærbødigste Werlauff.

Kbhvn. d. 16de Juni 1833.

S. T.

Hr. Justitiarius I. C. Berg

Ridder!

— — — — Jeg beundrer den Hurtighed hvormed disse indholdsrige og høist interessante Norske Samlinger skride frem, de giøre i den Henseende, som maaskee i flere, vort „Nye danske Magazin", af hvilket en nye Række nu skal begynde, til Skamme. Ogsaa vi bør være erkiendtlige for Oplysning af enkelte Punkter af vor Historie, som skyldes Deres Værk. Megen Tak for de tilsendte Luxdorphske Extracter; der haves vel i det Kgl. Bibl. Afskrifter af de Cancelliregistranter, hvoraf de ere tagne, hvis Originaler igien befinde sig i Geh. Archivet; men fra en saa smagfuld Kienders som Luxdorphs Haand blive de dog altid interessante. Der er ellers nu Haab om, at vi efterhaanden ville, ligesom vore Naboer, ogsaa erholde et Diplomatarium. En ung Historiker, Stud. H. Knudsen, Copiist i Geh. Archivet, Forf. til en geogr. statistisk Beskrivelse af Danmark i Middelalderen, hvoraf desværre kun 1ste Hefte er udkommet 1834, men som bebuder meget Talent for historisk Grandskning, er Arbeidet nærmest overdraget af Videnskabernes Selskab. Dog er han beklageligen af en saa svagelig Helbred, at man neppe tør giøre sig Haab om nogen lang Virksomhed. I dette Tilfælde vil den danske Historie maaskee aldrig have lidt et større Tab af den Art; han staar i mine Tanker langt over, hvad Sandvig i sin Tid var.

Jeg længes meget efter Prof. Keysers Afhdl. om det norske Folks Oprindelse, som, uden al Tvivl, vil indeholde meget nyt og giennemtænkt; Sprogkundskaben er nu langt videre, og Forklaringen af de Gamles Kundskab om Norden langt rigtigere nu end i Schønnings og Suhms Dage. Aalls Oversættelse af Suhms Værk maae blive et sandt Pragtarbeide; det udkomne er endnu neppe kommet hertil. — —

Det vil formodentligen være D. Velb. bekiendt, at det norske Universitet ved Grevinde Rosenkrones Død erholder 20,000 Rbdlr. Den største Deel af Formuen tilfalder efterhaanden offentlige Stiftelser; naar alt er blevet realiseret, troer man dog ikke, at den hele Capital vil overstige 400,000 Rbdlr.

Ovenstaaende var, som D. Velb. behageligen vil kunne slutte, skrevet, forinden jeg modtog Deres seneste kiærkomne af 30te Juni, med de sidste 2 Hefter af Norske Samlinger. Fortrinligvis tiltrækker mig vist nok Prof. Keysers Afhandling. Da jeg i denne Tid bereder mig til en Recreations- og

Familiereise til Fyen (hvor jeg ogsaa agter at besøge min gamle Ven Prof. Wedel Simonsen paa Elvedgaard), har jeg endnu ei faaet Tid til at giennemstudere den, som jeg ønsker. Jeg haaber i Fyen at kunne faae Roe dertil. Imidlertid har jeg dog, ved Giennembladning, allerede havt Anledning til at skatte Forfatterens Lærdom og Skarpsindighed; skiøndt jeg tillige har opdaget, at han i adskillige Punkter aldeles afviger fra de af mig fremsatte Forklaringer over de Gamles Efterretninger om Norden, i min Afhdl. om Ravhandelens Historie, hvilken han har kjendt og anført, men ei forekommer mig at have taget synderligt Hensyn til. Forf. har uden Tvivl den Fortieneste allerførst at have anvendt Resultaterne af nyere Tids Sprog-Undersøgelser, især vor for tidlig tabte Rask's, paa Undersøgelser af Folke-Oprindelsen og Slægtskabet i alle 3 nordiske Riger. Suhms og Schønings Arbeider om denne Gjenstand høre uden Tvivl, blandt disse ellers fortiente Mænds Svageste. For øvrigt er dette en Materie, hvorom der, ifølge dens Natur, stedse vil kunne disputeres. Mine i omtalte Afhdl. fremsatte Meninger ere Resultater af flere Aars Grandskninger og Eftertanke; jeg vil altsaa vanskeligen lade mig rokke i dem; og ved nogle, f. Ex. om Pytheas's Ravkyst, kan ikke engang Prof. Keyser bringe mig til at forandre dem.

Ogsaa Hr. Aalls Oversættelse af Snorre har jeg nu faaet. Det er eet i hver Henseende fortienstfuldt Arbeide; især fortiene de geographiske Oplysninger at skattes. Skulde et Exemplar af Budstikken ei eengang kunne erholdes for en taalelig Pris? Vi savne den paa det Kongel. Bibliothek. — — — — — — — — —.

D. Velbyrdighed spurgte mig engang for et Par Aar siden om Conferentsraadstitelens Oprindelse. Den forekommer allerførst i Rangforordn. 1693, under No. 15 i anden Klasse; i Anordninger af 1717, 30 og 34 derimod i 3die Kl. Jeg kan ikke vide, om der oprindeligen haver været nogensomhelst Function forbunden med denne Værdighed, som, uden Tvivl, med Etatsraadstitelen, der begyndte 1671 (i Anordn. 1693 forekommer allerede Prædicatet virkelige Etatsraader og i An. 1699 andre Etatsraader). En af de første Confer. Rder. turde maaskee have været Will. Worm, Ole W.s Søn, Professor, Kgl. Bibliothekar og Justitiarius i Høiesteret, (een af N. Lovs Concipister), der ifølge Worms lærde Lex. blev Confer. Rd. 1694. Formodentlig er Conf. Rd. Titel en Efterligning af en eller anden tydsk Institution.

I Gaar reiste endeel danske Naturforskere og Læger til

Mødet i Gothenborg. Man vil sige at kun faae Svenske og Norske der skulle indfinde sig; hverken Berzelius eller Agardh, hverken Rathke, Skielderup eller Sørensen; Prof. Hansteen er for Tiden her i Byen. Er det sandt, at den svenske Regiering eller det royalistiske Partie i Sverrig ei gierne skal see dette Møde? For Videnskaben tror jeg rigtig nok ikke, at der vil vindes stort med 8 Dages Samværen, som vel meget anvendes til Dinéer, Lysttoure m. m. Men slige Congresser ere nu siden Wienercongressen blevne en Modesag.

Prof. Dahl har paa sin Giennemreise ledsaget mig; hans Reises Maal var nok egentlig hans Fødebye Bergen. Med Hensyn til Udgivelsen af de gamle norske Love, da haaber jeg, at denne vil gaae hurtigere fra Haanden end vor danske Lovsamling, hvoraf kun 4 Bind ere udkomne 1821—37, men mueligen ere der flere Codices at collationere af de danske Love end af de norske, og Et. Rd. Kold. Rosenvinge kan heller ikke glæde sig ved et saadant Otium som Lector Munch.

Prof. Keyser bedes hierteligst hilset. Han var almindelig afholdt her i Kbhvn, ei blot for sin videnskabelige Dygtighed, men ogsaa for sin hele Personlighed, hvilket ikke er Tilfælde med alle hans literate Landsmænd, der nu og da gieste os.

Med Høiagtelse, forbindtligst og venskabeligst
Werlauff.

Kbhvn. d. 24de Juni—10de Juli 1839.

S. T.

Hr. Justitiarius I. C. Berg, R. N. O.!

Jeg erkiender alt for vel, at jeg ikke burde have ladet Deres Velbaarenheds kiærkomne og interessante Skrivelse af 13de Mai ubesvaret i saa lang Tid. Men, en flittig Brevskriver har jeg aldrig været, og bliver det, med tiltagende Alder, endnu mindre; mine Embedsforretninger medføre i og for sig meget Skriverie, og den excessive Hede, vi i lang Tid have havt — den stærkeste siden 1826 — har giordt mig, som Flere, uskikket næsten til alt Arbeide. Nu griber jeg Pennen, for at opfylde en kiær Pligt, og jeg haaber, at disse Linier ville modtages af Allerhøistærede, ikke uden Interesse og med Erindring om gammelt Venskab.

Det Uheld, som i A. 1843 traf D. Velb., var mig alle-

rede forlængst bekiendt fra reisende Nordmænds Beretning; Deres Entledigelse havde jeg erfaret af norske Blade. Det er mig ellers kiært at spore, at denne legemlige Skade ikke har svækket Aandskraften eller betaget Dem Lyst og Evne til vigtige literære Arbeider, [det] kan de i Aar udgivne Efterr. om Røraas Kobberværk m. m. noksom vise. Det undrer mig, at De ikke har kunnet erholde en mechanisk Indretning, hvorved det vilde være mueligt, uden Vanskelighed at skrive; det forekommer mig, at man her haver opfundet noget lignende. Omtalte Skrift om Røraas, navnligen dets historiske Deel har jeg læst med megen Interesse og Belæring, som Alt hvad der er kommet fra Deres Haand. Vare vi samlede, kunde jeg vel have Lyst til at opponere noget mod Yttringerne S. 201 om den Struensee-Brandtske Affaire; men, skriftligen, vilde det blive alt for vidtløftigt. Jeg glæder mig ved, at min Udg. af den norsk-svenske Grændsebestemmelse har mødt Deres Bifald; det var naturligt, at de geographiske Oplysninger af en Udgiver, der manglede tilstrækkelige Hielpemidler og al Lokal-Kundskab, maatte blive heel utilstrækkelige; de have derfor ogsaa modtaget mange Berigtigelser af Prof. Munch i et Bidrag, som vil blive meddelt i næste Hefte af Antiqv. Annaler. — — — — — —

Mere kan det maaskee interessere D. V. at modtage hosfølgende Skrifter af Et. Rd. Wedel-Simonsen, om Rud-Slægten og om Elvedgaard, da disse indeholde adskillige Bidrag, ogsaa til den norske Historie. Forfatteren, der vel af tidligere Arbeider, vil være Dem bekiendt, lever nu, siden mange Aar, paa sin Fædrenegaard Elvedgaard i Fyen (hvorfra dog det meste Bøndergods er bortsolgt) eene beskieftigende sig med sin skiønne og store Hauge, og med literære Arbeider, hvortil han haver et saa lykkeligt Otium, som neppe nogen Anden i Danmark. Han er ugift (blev for mange Aar siden separeret fra sin Kone) og er uden Børn, da hans eeneste haabefulde Søn, 17 Aar gammel, paa en sørgelig og uforklarlig Maade kom af Dage i A. 1824. Hans Arbeider, meest til Fyens Historie og Beskrivelser, have vel store Ufuldkommenheder, hvad Kritiken angaar; men de røbe dog altid en flittig Samler, og man kan ikke gaae strængt i Rette med ham, da han ikke lader dem komme i Boghandelen, men bortskienker alle Exemplarerne.

Prof. P. A. Munch er for nogle Dage siden kommen hertil paa Hiemreisen fra Paris. Baade han, Chr. Lange og Rud. Keyser erindres her med megen Agtelse og Velvillie, deels for deres grundige Lærdom og udmærkede Talent for

historiske Gienstandes kritiske Behandling, deels, navnligen Chr. L., for deres elskværdige Personlighed. Alle kunne de ansees som udgangne af den Bergske Skole! Det vilde være ønskeligt, at de N. histor. Samlinger maatte blive igien fortsatte. At et saa vigtigt og indholdsrigt Arbeide, som endnu ikke er overgaaet af noget andet i alle 3 Riger, maatte standse, er mig uforklarligt; det synes dog næsten, som om Norges Selvstændighed og politiske Frihed ikke har bidraget saa meget til at fremme de literære som de materielle Interesser, cfr. den mærkelige Yttring i Fort. til Krafts ypperlige, i sit Slags eeneste Beskr. over N. VI D.

Prof. Welhaven har ogsaa med sin Kone været her et Par Maaneders Tid, og synes at være meget tilfreds med sit Ophold; vist nok et høist genialsk Hoved.

Skriftet: „Schl. Holst., ein Wort — — Lpz. 1846 er er forfattet af en temmelig ung Mand ved Navn Rosen, uden Tvivl en Søn eller Beslægtet af Amtmand Rosen i Segeberg. Hvad Enden og Resultatet skal blive af disse i Hertugdømmerne meer og meer om sig gribende Bevægelser, er ei let at beregne; men den Deeltagelse de fremkalde, selv i det sydlige Tydskland viser noksom deres Betydenhed. Det kan ikke nægtes, at det meget Skriverie i D.ske og sl. holst. Blade fra begge Sider, meget har bidraget til at forbittre Stemningen, især i Hertugdømmerne. Forsaavidt der trættes om Successionen, da beroer denne jo paa fierne, maaskee seent eller aldrig indtræffende Eventualiteter. Havde man dog kunnet forudsee denne Røre paa Wienercongressen? For øvrigt vilde en Adskillelse mellem Kongeriget og Hertugdømmerne medføre for Begge lige fordærvelige Følger; for de Sidstes Vedkommende tilstaaes det selv af upartiske og sagkyndige Holstenere.

Jeg vilde nok ønske, at jeg kunde føre en Samtale med min Høistærede Hr. Ven om de for Tiden stedfindende skandinaviske „Umtriebe“, som vel for største Deel ere at tilskrive Foranledninger fra Østen og Syden, og følgelig ikke ret have nogen indre Rod. Jeg troer, at vore Anskuelser i denne Henseende vilde temmelig stemme overeens. Men — skriftligt kan Sligt ikke discuteres.

Det kgl. danske Selskab for Fædr. Hist. og Sprog, som i Januar 1845 i alt Stilhed festligholdt sin 100aarige Tilværelse, haver anmodet mig — nu dets ældste Medlem — om at udgive dets Historie i fornævnte Tidsrum. I denne, som jeg haaber snart at kunne levere til Pressen, forekommer ogsaa en Episode om det i A. 1810 med det Kgl. danske

Selskab foreenede genealogisk-heraldiske Selskab, hvis Historie er meget lidet bekiendt. Blandt dette Selskabs ældste Medlemmer var en Gert Hornemann, Kammerherre (siden 1770), som skal have levet, deels i Throndhiem, deels i Christiansand, men som netop 1758 opholdt sig i Kbhvn. Han synes at være død omtrent i Midten af 80erne. D. V. vil vist kunne meddele mig Underretning om, hvad denne Mand egentlig var (om han ikke engang eiede Reinskloster?) naar han døde m. m. Ligeledes vilde det interessere mig at vide, naar Pastor Andr. Mørch paa Hurum døde, hans Alder, om han har ladet noget trykke m. m.

Striden mellem Geijer og Fryxell m. v. skal endnu ikke være tilende; den vil altid bidrage til at udbrede et klarere Lys over enkelte Partier af Sverrigs — og næsten hele Nordens indre Historie. En Forandring i den svenske Repræsentation vil vist nok kunne ventes engang; maatte den kun ikke helde for meget til den modsatte Yderlighed. Mærkeligt forekommer mig i denne Tid, den svenske Prindses Besøg i Rusland og udmærkede Modtagelse der.

Jeg vil ønske og haabe, at D. V. om end den fordums Legemskraft ikke vender tilbage, dog endnu i mange Aar maa beholde Aandskraft og Lyst til literær Virksomhed; til Grandskning og Arbeider i Norges Historie, som har Dem at takke mere end nogen Anden. Jeg selv gaar nu i mit 66de Aar, og bør takke Forsynet for en, efter den Alder, ret god Sundhedstilstand; jeg kan saaledes læse og skrive uden Briller, samt gaa, sove, arbeide omtrent som for 20 Aar siden. Kun lider jeg temmelig af Mangel paa Fordøielse, hvilket igien medfører en jævnlig Tungsindighed; langt og vedholdende Arbeide kan jeg heller ikke taale.

Maatte jeg ved Leilighed bede mig venskabeligen erindret hos DHrr. Rud. Keyser, C. Lange, Kraft, Hansteen, Holst og Andre, som endnu mindes mig (Sverdrup ei at forglemme), og som De mueligen kunde faae at see. Men for Alting beder jeg D. Velb. ikke glemme, men nu og da, om endog kun med nogle faa Linier, glæde Deres ærbødigst som venskabeligst

hengivne
Werlauff.

Kbhvn. d. 31te August 1846.

Allerhøistærede Hr. Ven!

Jeg kan ikke lade det norske Dampskib formodentligen for sidste Gang i Aar afgaae uden at takke Dem for Deres indholdsrige og interessante Skrivelse af 11te f. M., hvilken jeg saa meget mere bør paaskiønne, som jeg kan forestille mig, hvor physisk besværligt et saa vidtløftigt Brev maa have faldet Dem. For de fuldstændige Oplysninger om G. Hornemann og A. Mørch takkes forbindtligst; de ere allerede benyttede paa sit Sted, og min Historie af det Danske Selskab er allerede leveret til Pressen.

Just nu modtog jeg med Skrivelse fra den værdige Rigsarchivar Lange Expl. af hans norske Klosterhistories 3. H. og af Prof. Keysers Afhandling om de norske Samfundsforholdes Udvikling; begge disse interessante Skrifter glæder jeg mig til at giennemlæse. L. giver mig Haab om snart at erholde de norske Love. Jeg beder D. Velbaarenhed ved Leilighed takke disse ædle og fortiente Mænd for deres venskabelige Erindring; de mindes her af Alle, som personligen have kiendt dem, med Høiagtelse og Hengivenhed.

Forholdene i Holsten have taget en noget forandret Retning ved de mere energiske og bestemte Forholdsregler, Kongen nu har begyndt. Man antager her i Almindelighed, at Kongen inden det aabne Brev af 8de Juli d. A. har truffet Aftale, saavel med Keis. Nicolaus, som med Engellands og Frankrigs Monarcher. Man er nu meget spendt efter Udfaldet af den slesvigske Stænderforsamling. Imidlertid vil det vel endnu vare længe, inden den usalige Strid bliver endt. Vist nok havde der ved Wienercongressen været god Anledning for Friderich VI. til at andrage paa en pragmatisk Sanction, hvorved alle til den danske Stat hørende Lande vare blevne arvelige baade i hans mandlige og qvindelige Linie; men det kan være mueligt, at selv en mere omskuende og dygtig Minister end den ærlige, men indskrænkede N. Rosenkrands, ei vilde have faldet derpaa dengang, da Chr. VIII. havde en 7aarig Søn og, selv 29 Aar gammel, netop i den Tid blev formælet med en 19aarig rask og kraftig Prindsesse. Det bliver overhoved altid misligt og stundom ubilligt, at bedømme ældre Tider og Forhold efter Nutidens Erfaring og Maalestok. Jo længere man gaaer tilbage i Tiden, jo mere maa dette gielde. Saaledes bl. a. med Hertugdømmernes Deeling 1544; Exemplet var allerede givet 1490, og Tydsklands Historie frembyder baade før og senere mange Exempler derpaa, det var altsaa i Tidens Aand, og Chr. III. kunde mueligen ikke, uden despotisk Fremfærd, have

fulgt Joh. Ranzaus vist nok, efter senere Erfaring, gavnlige Raad. Denne Deeling kunde dog aldrig have blevet saa fordærvelig, som den i Sverrig, Gustav Wasas Disposition letteligen kunde have fremkaldt, dersom Lykken ei havde været bedre end Forstanden. Hvad derimod, efter min Mening, neppe lader sig negte, er det, at Foreeningen af forskiellige Nationer eller Lande under een Regiering (naar de ei ere af meget ringe Omfang) altid for een eller anden af Parterne medfører Ulempe og Grund til Misfornøielse. For min ærede Ven behøver jeg ikke at henvise til mange Exempler fra en ældre og nyere Tid; kun eet, som ligger os nær, vil jeg nævne — Foreningen mellem Sverrig og Landene hinsides Østersøen; mon disse havde det bedre under svensk end under russisk Herredømme? Ogsaa for en Regent kan det ofte blive pinligt nok, at maatte regiere efter forskjellige Grundlove, rette sig efter forskiellige Anskuelser, mægle mellem stridige Interesser m. m. Dog — hvormeget kunde ikke siges og disputeres herom, som hverken Tiden eller Rummet vil tillade. Chr. III. Frid. IV. og Frid. VI. have vist nok foretaget sig adskilligt, som vi nu, fra vor Standpunkt maa dadle og misbillige, og under hvis Virkninger vi endnu maa lide, og egentlig store Regenter vare de vist nok ikke; men „Nidingsværker“ trøster jeg mig dog ikke til at beskylde nogen af dem for, uden for saavidt ethvert paa egen Fordeel og paa Øieblikkets Interesse spundet politisk Skridt af endog de meest udmærkede Regenter, næsten altid kan benævnes saaledes.

Paludan-Müller har i denne Tid været i Stockholm og Upsala paa en kort Tid, nærmest for at undersøge nogle Haandskrifter af den Historie om den nordiske Syvaarskrig, hvoraf saamange Afskrifter existere, og hvis egentlige Forhold og Beskaffenhed han har i Sinde at undersøge. Det er unægteligen en af vore dygtigste og meest talentfulde historiske Grandskere. I næste Hefte af „Hist. Tidsskr.“ kommer fra ham en udførlig Afhandling, hvori han vil stræbe at goedtgiøre, at Carl XII. ikke faldt for nogen Forræders Haand, men for en norsk Kugle. Dette er vel ogsaa et Factum, som vel aldrig kan bringes til nogen fuldkommen Sikkerhed. Pr. Geijer yttrede ved sit seeneste Ophold her i Sommer, at det Første endnu var den almindelige Opinion i Sverrig, og han selv synes at hælde til denne. En vigtig Kildesamling til de to fordum forenede Rigers Historie kan her ventes udgivet, nemlig en Samling, af Christian IV.

Haandbreve, ved Et. Rd. Molbech. Mon ikke nogle Saadanne endnu ligge skiulte paa et eller andet Sted i Norge?

Hosfølgende Expl. med Brevet til Rigsarchivar Lange bedes mueligst fremsendte efter Bestemmelse. Med hierteligste Ønsker for Deres Velbaarenheds Sundhed og usvækkede Aandskraft endnu en lang Række af Aar henlever jeg

D. V. ærbødigst forbundne
Werlauff.

Kbhvn. 11te October 1846.

Allerhøistærede Hr. Ven!

Ret meget takker jeg for Deres kiærkomne og indholdsrige Skrivelse af 30te April, som kom mig tilhænde d. 14de d. Jeg bør saameget mere paaskiønne den, som jeg kan forestille mig, hvor megen Besvær Brevskrivning maa volde Dem, formedelst den legemlige Svaghed. Derimod glæder det mig ei at spore nogen Aftagelse af Aandskræfterne i de lærde og interessante Oplysninger til Orig. af Wimpfens Skrift, som jeg allerede havde læst i det Exemplar, jeg havde taget for det Kgl. Bibliothek. Vist nok har De Ret i, at det sl. holst. Oprør er af „indgribende Interesse for Danmark, ja for hele Norden". Dog, det er ikke første Gang, at de sl. holst. Forhold gribe ind i hele Nordens; Hertugdømmerne i de to sidste Aarhundreder kunne vel i denne Henseende sammenlignes med Lifland i det 16de og 17de. Nu maa man ønske at Forholdene maatte blive saaledes ordnede, at de ei i Fremtiden skulle forurolige, ei blot Danmark, men hele Norden. Dog vides ikke, hvad man i denne Henseende tør haabe eller vente paa en Tid, da en stor Deel, maaskee den største Deel af Europa staaer i Flamme, og da den ungarske Krig, Uroelighederne i Tydskland, Giæringen i Frankrig, Interventionen i Italien, og et mueligt Ministerskifte i Engelland kan have enten en heldig eller uheldig Indvirkning paa Afgjørelsen af vore Forhold. Om den stedse meer og meer om sig gribende Ueenighed mellem Tydskerne selv vil være til vor Fordeel eller ikke, er vel endnu uafgjordt; man antager almindelig det Første. Medens jeg skriver dette (d. 20de Mai), tales her stærkt om separate Fredsforslag fra Preussen; og vist er det, at Kammerh. Reedtz, som i disse Dage er ankommen hertil fra sit Gods Palsgaard i Jylland, skal afreise til Berlin. Maatte det nu snart blive afgiordt, inden Jylland bliver alt for meget udpiint!

Vist nok kunde Danmark nu behøve en Griffenfeld; men hans Lige have vi siden ikke havt og faae maaskee ikke igien. Udenrigsminister her er egentlig — *nomine* — den redelige og patriotiske Wilh. Moltke, hvis Færd i Marts 1848 vi ikke noksom kunne paaskiønne; *re* er det, uden Tvivl, Geh. Conf. Rd. Dankwart, en Slesviger eller Holstener af Fødsel, men Danmark, hvor han har henlevet sin meeste Tid, af Hiertet hengiven, og af megen diplomatisk Routine og Dygtighed. Uagtet han i forrige Aar, paa en ei ganske skaansom Maade, fik sin Afskeed, er det dog nok han, som meest benyttes i vore udenlandske Forhold; ligesom han ogsaa er den, for hvem alle de udenlandske Diplomater her have meest Respect, og meest holde sig til. Ogsaa Reventlov-Criminil nød megen Agtelse, som en duelig og retsindig Udenrigsminister; mange fandt ogsaa her, at han ei burde have været entlediget. Baade han og Dankwart udmærke sig ved en høist tiltalende Personlighed; ligesom og begge bevæge sig med fuldkommen Sikkerhed og Lethed i det franske Sprog; to Egenskaber, som jo ere vigtige og ønskelige for en Udenrigsminister og Diplomat. Reedtz er en redelig og kundskabsrig Mand, og mangler vel heller ikke Routine; men om hans Dygtighed haves ikke store Tanker; cf. „Fædrelandet“ d. A. No. 114, S. 454, Sp. 1. Treschow, som har gaaet tilhaande ved Underhandlingerne i London, hvor han endnu opholder sig, er en dygtig Jurist og Sagfører; men i diplomatiske Forretninger har han aldrig været brugt, og synes hidtil heller ikke at have udrettet noget synderligt. Imidlertid er han nok en Mand af en fast Character, og hans Stilling som en rig Possessionat kan ikke andet end give hans Navn en god Klang i Engelland. Han har ellers omtalt Brunow i London som den, hvis Raad og Bistand har været ham til meest Nytte. Mærkeligt nok, at Rusland synes nu at have de fortrinligste Diplomater.

Jeg troer ganske vist, at Fredsunderhandlingernes Langvarighed — nu i 3 Fierdingaar — for en Deel maa hidrøre fra at det danske Suecessionsspørgsmaal tillige skal afgjøres; thi uden dettes Afgjørelse, vilde, om kort ell. lang Tid, den gamle Strid atter dukke op. For en Tid siden meentes at en af de svenske Prindser vilde blive adopteret; seenere har man talt om en Prinds af Glücksborg (endnu et Barn) eller en Prinds af Oldenborg; nu standses især ved Hertugen af Leuchtenburg eller maaskee hans Søn. Med Hensyn til den befrygtede russiske Indflydelse er jeg af min gamle Meening; jeg veed overhoved ikke om en saadan Indflydelse nogen-

sinde vilde blive giordt gieldende; man har dog intet hørt om russisk Indflydelse i Weimar, Oldenborg eller Nederlandene. I hvert Tilfælde vilde K. Nic. neppe gaae ind paa en saadan Adoption, uden en fortsat Personal-Union mellem Danmark og Hertugdømmerne. Daaes Skrift har jeg endnu ikke faaet Tid at læse; men haaber det snart.

Angaaende Scandinavismen har jeg samme Anskuelse som min ærede Ven og Prof. Munch. Jeg anseer en bestandig Eenighed mellem de 3 nordiske Riger for lige ønskelig og gavnlig for dem alle; jeg vilde ansee det for hensigtsmæssigt, om de tre, ved Herkomst, Sprog, Religion, Sæder m. m. beslægtede og forbundne Folk gjensidigen begunstigede hinanden, ei blot i de materielle, men ogsaa i de aandelige Forhold. En fælleds Myntfod for alle 3 Riger vilde vel stedse blive uopnaaelig; men en Indretning var f. Ex. vel tænkelig, hvorved Studerende fra eet af Rigerne kunde erholde Lettelse, ja endog Understøttelse ved hvert af de to andre Rigers Universiteter. Flere saadanne, for alle Parter gavnlige Tilnærmelser, kunde maaskee finde Sted. Derimod troer jeg, at enhver Sindig og Forstandig i alle 3 Riger maa paa det Bestemteste erklære sig mod en politisk Eenhed, en Personal-Union eller deslige. Erfaringen viser, at Forening af forskiellige Nationaliteter under eet Hoved sielden bliver til alle Parters Tilfredshed. Da man letteligen kunde indsee, hvad de saakaldte „Scandinaver" egentlig havde i Sigte, har jeg stedse holdt mig fra deres „Umtriebe"; jeg har aldrig været Medlem af det scandinaviske Selskab. Den i Deres Skrift*) S. 13, Not. 2 anførte Yttring af enkelte Norske, at Svenske og Norske burde kunne opnaae Indfødsret i Danmark, er i denne Tid ogsaa kommen under Discussion. Paa Rigsdagen er nemlig den geniale, men fanatiske og eensidige Grundtvig fremkommen med det Forslag, at „Ingen Tydsker eller anden Udlænding kan faae dansk Indfødsret uden ved Lov, men Svenske og Nordmænd skulle, ligesom Islændere og Færinger, agtes for Indfødte, naar de have fast Ophold i Riget". Ørsted giorde opmærksom paa, at Norske og Svenske ikke giensidigen have Indfødsret i Rigerne, og Rigsdagen var saa fornuftig at forkaste den Gr. Galskab og, med 119 St. mod 1 at antage Udkastets Bestemmelse: „Ingen Udlænding kan erholde Indfødsret uden ved Lov". Mueligen kan det her bekiendtblevne Factum, at den norske Re-

*) Bergs sidste literære Arbeide, hans med Indledning og Noter ledsagede Oversættelse af Wimpfens Athandling om Slesvigs og Holstens statsretslige Forhold (Langes Tidsskr. f. Vidensk. og Lit. B. 3, ogsaa særskilt).

giering har afslaaet det akademiske Collegiums Indstilling, at Svenske og Danske kunde indbydes til Concurrence om den anatomiske Lærestol efter Pr. Skielderup, her har havt Indflydelse paa Rigsdagen. Overhoved har Skandinavismen her faaet et betydeligt Knæk siden i Fior, da den svensk-norske Regierings Optræden i Realiteten vel var os mere til Skade end til Gavn, og i Grunden var Vand paa Sl. Holstenernes Mølle. Man maa derfor være tilfredse med at vore Naboer i Aar ei gjøre Mine til nogen Hielp. Naturligvis maa Tonen i enkelte norske og svenske Blade ogsaa bidrage til at kiøle Begeistringen hos vore skandinaviske Exåltadors.

Hvad De i Deres Brev yttrer om Tydskernes ei usandsynlige Tendents til Republikanisme, er nu desværre gaaet i Opfyldelse, hvad det sydvestlige T. angaaer. Det synes nu vel egentlig ikke at have nogen dyb Rod (især da den franske Republikanisme er meest af Navn) men bidrager dog til at forvikle Forholdene. Kunde Tydskland komme til Roe og faae sine Sager ordnede paa en fast og sikker Maade, vilde ogsaa vort Anliggende faae et bedre Udseende for Fremtiden. Jeg troer heller ikke, at vor Tidsalder i sig selv er republikansksindet; det er kun enkelte Sværmere og Hobe af Arbeiderclassen, som falde paa slige Griller. Et constitutionelt Monarkie er vist nok det sikkreste; imidlertid er ogsaa det jevnligen udsat for indre Bevægelser; og en Constitution, som ei skulde behøve Forandringer og Modificationer af og til, er neppe tænkelig. Det er unægteligt at de oldenborgske Kongers Politik, i sine Følger og Resultater som oftest har været skadelig for Danmark, skiøndt jeg ikke veed, at de her i Skrifter ere blevne forgudede — i en senere Tid ei engang Chr. IV. —, uden for et Aarhundrede siden eller længere, da det hørte til Tonen i ethvert Land at forgude sine Konger. Men, Billighed vil, uden Tvivl, ogsaa erkiende det for et vanskeligt Problem, at styre et Monarchie, der ved Natur og Forhold havde saa forskiellige Interesser som vort, bestaaende af a) Danmark, hvor igien Skaane, Sielland og Jylland-Fyen havde forskiellige Interesser, b) de mellem flere Herskere deelte og tildeels til et andet Statsforbund hørende Hertugdømmer, og c) Norge. Mon Carler eller Gustaver vilde her have giordt deres Sag bedre? Uagtet Enhver af disse, hvad Personligheden angaaer, vist nok staaer langt over Oldenborgerne, er det dog et Spørgsmaal, om Sverrig i det Væsentlige vandt noget ved dem, uden, uden, i en vis Henseende, ved Carl XI.

Det interesserer mig ret meget at følge det betydelige

Opsving den norske historiske Litteratur i den seenere Tid har faaet, især ved Kildeskrifters Udgivelse. Man seer, at Kilderne til Norges ældre Historie ei ere saa aldeles tabte eller forsvundne, som man for en Tid siden antog. Norge, saavelsom Sverrig, ere komne os i Forkiøbet, med Hensyn til et Diplomatarium, skiøndt et Saadant hos os blev paabegyndt for 100 Aar siden. Jeg beundrer ogsaa Prof. P. A. Munchs Forfatter-Productivitet; især da hans oeconomiske Stilling maatte synes at betage ham den fornødne Sindsroe. Han besidder unægteligen en sielden Combinationsevne; hvorved hans udmærkede Sprogtalent ogsaa hielper ham meget. Af Rosenvinges gamle danske Lovsamling udkom 1ste D. 1 Afd. allerede 1846; den indeholder blot A. Sunesens Paraphiar til skaanske Lov; anden Afdeling skal indeholde Skaanske Lov og Waldemars Siellandske Lov; den vil vel komme snart, da R. nu har mere Otium.

Mag. Allen takker meget for sin Velynders venlige Efterspørgsel og takker for det tilsendte Skrift, hvoraf han er sindet at levere en Anmeldelse i et af vore Blade. Desværre have vi nu for Tiden ikke et eeneste kritisk Tidsskrift — maaskee med Undtagelse af et i Odense udkommende „For Literatur og Kritik“, hvori Recensioner dog ere en Bisag. Er den norske „Litteraturtidende“ standset med A. 1846? jeg har idetmindste intet senere Nummer faaet. Allen er nu beskieftiget med sine Samlinger af Arbeider til Christ. II. Historie; jeg vilde ønske denne talent- og kundskabsrige Mand i en god Vei. Var Soreø Academie ei blevet nedlagt, vilde der have været en Plads for ham.

Conf. Engelstoft vil, uden Tvivl, selv takke Høistærede Hr. Ven for det Tilsendte; Han har i den seenere Tid været meget svagelig. De to Expl. gav jeg til vor grundige og skarpsindige Historieforsker Prof. Velschow (af hvem en Afhdl. er begyndt at trykkes i de Antisl. holst. Fragmenter) og til Mag. Schiern. — — — — — — — — — — — —

Mon K. Oscars Kroning i Throndhiem endelig vil finde Sted i dette Aar? Den blev jo udsat i de to foregaaende. I vor Rigsforsamling blev vedtaget, at det staaer til Kongen selv at lade sig krone (salve) eller ikke; hvilket sidste vel vilde blive Tilfældet, naar vedkommende Rigsdag ei vilde bevilge Omkostningerne derved. I mine Tanker en meget uheldig Bestemmelse! Vor Rigsforsamling vil, uden Tvivl, blive sluttet med Ugen efter Pindse, c. 2den Juni. At de fleste jydske Deputerede, under de nærværende Forhold have havt Roe til at forblive her, bør vist nok paaskiønnes. For

vor Grundlov, som for enhver Anden, maa Erfaringen være den bedste Prøvesteen; den kan endnu komme til at modtage flere Modifikationer, naar engang det slesvigske Spørgsmaal bliver afgiordt. Har De læst Geh. Conf. Rd. Ørsteds Prøvelse af Grundlovsudkastet, hvoraf 4de og sidste Hefte skal udkomme?

Det er mig kiært, at min Høistærede Ven faar den brave og lærde Rigs-Archivar Lange i Deres Huus. Jeg beder ham venligst hilset. De sidste Hefter af hans Tidsskrift ere endnu ikke komne herned.

Der existerer en Samling af „norske Reskripter“ udgiven af Deres ældste Søn, Wessel-Berg, med tilføiede Anmærkninger af Dem selv. Hvor mange Bind udgiør den? Allen har engang omtalt den som meget vigtig. Skulde den ikke engang forekomme paa en Auction? de norske Bøger ere meget dyre.

Af de norske Professorer er der nu kun tre tilbage, som jeg fra gammel Tid har kiendt — Schielderup, Sverdrup og Rathje. I den seenere Tid har jeg hernede lært at kiende Prof. Welhaven; han har siden sin Hiemreise engang tilskrevet mig og faaet Svar; skulde engang paa anden Haand kunne bringes ham en Hilsen fra mig, vilde det være mig kiært.

Jeg ønsker min Høistærede gamle Ven en saa blid og roelig Alderdom som mueligt; til den sidste Stund Arbeidskraft og Arbeidslyst. Jeg selv befinder mig i det Hele ret vel. Et aabent Saar i Panden (sinu frontali) som for Aar siden kom tredie Gang igien, læges nu vel ikke mer; det vilde vel heller ikke være godt for mit Syn (jeg kan endnu, Gud være lovet! læse uden Briller) eller øvrige Befindende. Men jeg bliver snart 68 Aar, er altsaa ældre end Nogen, saavidt mig bekiendt, af min talrige fædrene Slægt i Norge er bleven, og ældre end Nogen af min mødrene Slægt, paa en Morbroder nær, der naaede de 70; og under nærværende Udsigter for det Hele og for hver Enkelt, har Livet kun liden Interesse for mig, og jeg seer med en vis Længsel Opløsningen imøde.

Til fortsat venskabelig Erindring anbefaler sig
høiagtelsesfuldt og hengivnest
Werlauff.

Kbhvn. d. 25de Mai 1849.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Høistærede Hr. Ven!

At 8 Maaneder ere henrundne, inden jeg besvarer Deres venlige Brev af 10de August f. A. vil De vist tilgive Oldingen, der nærmer sig det 76de Aar. Det er mig kiært, at De har fundet Dem tilfredsstillet, baade ved Danske Selskabs Historie og min Anmeldelse af Geh. Arch. Aarsberetning. I min nærværende Alder kan ikke stort Mere ventes fra min Haand. Imidlertid vil dog, giennem Samfundet f. d. danske Lit. Fremme, udkomme en nye, meget forøget og tildels fortsat Udgave af mine Antegnelser til Holbergs Lystspil. Omtrent Halvdelen deraf er allerede trykt; som Medlem af Samfundet vil De, haaber jeg, inden Aarets Udgang modtage den.

For det skiønne Exemplar af P. Paars 1720 og det norske Billedværk takkes meget. Med sand Interesse har jeg giennemlæst Deres livlige Skildring af Studentertoget. Af flere Steder slutter jeg mig til, at De betragter den her i en vid Kreds raadende Skandinavisme omtrent paa samme Maade som jeg selv. Jeg kan godt forstaa, at min geniale Ven Welhavens Tale maa have henrevet alle Tilhørere, ligesom hans Sang ved Afreisen fra Stokholm enhver nordisk Læser. Jensens hiertelige Sang rørte mig næsten til Taarer; den mindede mig om fordums lykkelige Dage i Studenterlivet og om Omgang med saa mange norske Commilitoner, der nu vel alle ere gangne til Hvile.

Jeg sender herved nogle litterære Smaating, der maaske ville være Samleren og Bibliophilen ikke uvelkomne, saafremt jeg ikke allerede — hvad jeg ei bestemt mindes — tidligere skulde have sendt noget deraf. Lad mig ved Leilighed erfare, om De har de af Vid. Selskab udgivne Regesta; i manglende Fald skal det blive sendt.

F. Magnussens Auction har maaske ogsaa skaffet Deres Samling nogen Forøgelse. Han efterlod sig flere Haandskrifter, end man i vor Tid er vant til at se efter Afdøde. Blandt de trykte Bøger fandtes vel adskilligt godt og sieldent, men, som Følge af at de, som Pant for den Afdødes Gield til en islandsk Kiøbmand, i saa mange Aar havde staaet indpakkede, vare mange Exemplarer saa fordærvede, at man maatte undre sig over, at Vedkommende vilde lade dem komme paa Auction. Manuskripterne kom, for største Deel, til Prof. Stephens, det islandske litt. Selskab og det Kgl. Bibliothek. Geh. Archivet fik den største Deel af den Afd. Correspondance og den endnu vigtigere Samling af Breve til Thorkelin, som indeholder mange Breve allerede

fra forrige Aarhundrede, fra Guldberg, Bülow paa Sanderumgaard, Suhm og flere Notabiliteter. Blandt norske har jeg især bemærket Breve fra Herm. Amberg, Stiftsprovst Wille og Præsten Mørch paa Hurum. I et Brev fra Amberg (1796) forekommer en høist fordeelagtig Characteristik af den 21aarige I. C. Berg, som jeg ikke længe efter det Aar lærte personlig at kiende; jeg skal, om De ønsker det, afskrive den fuldstændig og sende den ved Leilighed. Auctionen udbragtes i alt til 1,512 Rdl.; deductis deducendis vil Beløbet vel svinde ind til omtrent 1000 Rdl.; man havde tilbudt Bogh. Lynge det Hele for 6,000 Rdl.! Confer. Rd. Lassens Bogsamling, som indeholdt en udsøgt Litteratur af de juridiske og historiske Videnskabsfag, for største Deel i gode Exemplarer, indbragte derimod ved Auctionen over 3000 Rdl.

Tør jeg bede Dem hilse Prof. Welhaven, hvem jeg nyelig har tilskrevet, og Rigsarkivar Lange, som jeg med Tilfredshed har hørt, nu befinder sig bedre, hvem jeg ogsaa med det Allerførste skal skrive til. Hos D'Hrr. Keyser, Munch, Nicolaysen og Petersen beder jeg mig ligeledes bragt i venlig Erindring. Det vilde være mig særdeles kiært engang at se nogle Linier fra Deres Haand; maaskee tillige et enkelt No. af det mod mig saa velsindede „Illustr. Nyehedsblad“, der kunde indeholde et eller andet her interesserende.

Jeg og min Datter mindes med Interesse Deres Besøg i afvigte Sommer; maatte vi endnu engang see det gjentaget.

Med Høiagtelse og med de bedste Ønsker Deres

Kbhvn. d. 12te April 1857. Werlauff.

S. T.

Hr. Cand. P. B. Hansen!

Kiøbenhavn d. 20de Juli 1857.

Hr. Archiv-Assistent P. Botten Hansen!

De tager storligen Feil, Høistærede Ven! naar de tror at jeg endnu vedligeholder mange ældre og vigtige litterære Forbindelser. Jeg har selv i yngre Dage været en temmelig træg Epistolograph; efterhaanden har Døden løst alle mine gamle Baand, og den Eneste, med hvem jeg uden directe Foranledning af og til vexler Breve er min ældste Ven, Conferentsraad Vedel Simonsen til Elvedgaard i Fyen. Men jeg bliver sielden Svar skyldig, og det er mig altid kiært at modtage og giengielde (deres) Breve, for hvem jeg nærer Agtelse og Hengivenhed, især naar de ville finde dem i at mine skriftlige Meddelelser stundom komme meget seent og bære over med Sporene af de 76 Aar baade i Form og Materie.

Megen Tak for de tilsendte Litteraria, som jeg med Interesse har giennemlæst. Det „Illustr. Nyhedsblad" fortiener vist nok at være mere kiendt her, end Tilfældet er. Det interesserer mig meget at erfare noget om de norske Historikere, af hvis Værker jeg har læst saa meget. Prof. Munch er mig især et uforklarligt Phænomen, jeg kiender ingen hos os, som jeg i eet og alt vil sætte ved Siden af ham. Skulde han komme til Rom, som tør haabes, og faae Adgang til Vaticanet, vilde jeg ønske, at han ogsaa maatte faae Tid og Leilighed til at skiænke vor Historie nogen Opmærksomhed. Forklaringen over Tune-Indskriften er sindrig og skarpsindig ligesom den over Guldhorneindskriften, men saavel disse som de Blekingske Monumenter, med de Folkebevægelser i en forhistorisk Tid, som de lade ahne, blive mig i det mindste altid dunkle. Det skarpe Udfald paa Et. Rd. Rafn er vist ikke ufortient; samme Anskuelse af hans Færd deles her af Mange. Imidlertid kan ikke nægtes, at Selskabet har præsteret meget fortrinligt, hvori han har en umiddelbar Deel; ogsaa har Selskabet ved dets udstrakte Forbindelser erholdt mange Værker fra Udlandet, især fra de andre Verdensdele, som ellers vilde være her aldeles ukiendte. Hansteens Characteristik af Greve Horn, som ogsaa jeg har kiendt, er meget træffende; det er dog ikke rigtigt, at han efter Gustav III. Mord skulde være flygtet til Danmark. Han og Flere af de Sammensvorne bleve dømte fra Livet; men, da Gustav havde ønsket, at Ingen uden den egentlige Morder skulde straffes paa denne Maade, blev Dommen formildet til Landsforvisning og Tab af Adel. Han fandt det altid en Daarlighed, yttrede han, at stille sig i Spidsen for en Revolution, thi denne fik som oftest et andet Udfald end det tilsigtede, hvilket netop der var Tilfældet.

Ogsaa hos os ere ivrige Bogsamlere fast forsvundne; den sidste, hvad dansk Litteratur angaar, var Forstander Borch paa Opfostringshuset. Den største og vigtigste Samling af historisk og klassisk Litteratur i udsøgte Exemplarer er Confer. Rd. Wegeners; den største af naturhistoriske og medicinske Fag er Et. Rd. Eschrichts. Letheden ved her at faa Bøger tillaans, de mange Selskabers Bogsamlinger, Mangel af Plads og hyppige Omflytninger; endelig den i saa stærk Progression voxende Bogmasse — alt dette skal just ikke opmuntre til Bogsamling.

Mit Portrait sendes herved til behagelig Anvendelse efter Tid og Leilighed; jeg har endnu nogle faa Exemplarer

tilbage, som staae til Tieneste for Venner og Bekiendte. I Norge haver — om jeg mindes ret — Prof. Welhaven det. Det er fra 1842, men jeg tør antage, at jeg ikke just har forandret mig meget siden den Tid. Til mine Personalia, senere end Erslews Forf. Lex., hører mit Jubilæum 1855, hvoraf „Ill. Nyh." i sin Tid tog en saa venlig Notice, og at jeg i Marts d. A. blev Commandeur af den nederlandske Eegekrone-Orden, paa Grund af Tienester, jeg har vist det Kongel. Bibliothek i Haag og Univ. Bibl. i Leiden. Skiøndt jeg desværre aldrig har seet mine Fædres Land, har jeg dog, baade i ældre og nyere Tid, staaet i fleersidig Berørelse med Norge og med Nordmænd. Som Student havde jeg megen Omgang med begge Muncherne og med I. Rynning, siden Præst til Ringsaker, nu formodentlig død*). Jeg var 1796 blandt de „Indkaldte"; Wulfsberg holdt ved den Leilighed Petitio og Storm Munch Gratiarum actio. Med Rynning giorde jeg Bekiendtskab hos Berg; han var fortroelig med norsk Statistik og med de norske Forhold; som flere Nordmænd var han misfornøiet med Norges Styrelse hernedefra. Fra en seenere Tid mindes jeg med Interesse Proff. Schielderup og Hersleb. Den Første besøgte jævnligen det Kongel Bibl. og kom ofte til en god Ven af os Begge, Lægen Prof. Wendt, hvor han altid var Sielen i den lille Kreds, ved sin Lune og Vittighed, ved underholdende Fortællinger om hans Fodvandringer med Skuespiller Lindgreen og Skolelærer Klagenberg i Sielland og paa Lolland, om Scener fra Felttoget 1807, hvor han var Stabschirurg ved den improviserede Armee; endelig ved sine Bellmanske Sange. Hersleb blev 1807 Inspecteur paa Bibl. Læsesal; han var med Molbech, Amanuensis Wideröe (ogsaa Nordmand) og mig der tilstede i Rædselsnætterne 2—5te Sept. 1807; han var den roligste og meest resignerede af os alle, blandt hvilke jeg nu er den Eeneste tilbagelevende. Gamle Moldenhawer interesserede sig meget for ham; og han var egentlig prædestineret til Ansættelse i det theologiske Facultet. Han skrev mig nogle Gange til fra Norge; jeg erfarede seenere med sand Veemod hans tunge Lidelser, inden Døden kaldte ham. I A. 1806 laae jeg syg af Skarlagensfeber paa Friederichs Hospital, hvor Dr. Sørensen dengang var Reservelæge; en elskeligere Læge har jeg aldrig kiendt, hverken før eller siden. Han er jo nyelig død, og som jeg med veemodig Deeltagelse har hørt, af en smertefuld Sygdom. Af mine norske Colleger her ved

*) † som Sognepræst til Snaasen og Jubellærer 1857. Medd. Anm.

Universitetet mindes jeg med Hengivenhed og Interesse den aandfulde Sverdrup, den blide, beskedne, kundskabsrige Rathje og den ærlige, diærve Reinhardt, i nogle Aar min Sidemand i Consistorium; hans sørgelige Endeligt gjorde dybt Indtryk paa mig; sit ei terra levis! Blandt Nordmænd, hvis ædle og aabne Personlighed har tiltalt mig, mindes jeg ogsaa Tønder Lund og Jacob Aall. Hiin var Formand i det skandinaviske Literaturselskab, da jeg i 1806 blev Medlem. Ogsaa han fik et tragisk Endeligt*); han ahnede sin Skiebne, da han reiste bort. Med J. Aall gjordes jeg bekiendt hos hans Ven P. E. Müller; han bekostede Trykningen af min Vatnsdælasaga 1811. Hans blide Character, hans danske Sind maatte indtage Alle; han besøgte mig den sidste Gang han var i Kbhvn., uden Tvivl i Anledning af hans Sygdom.

Med Berg blev jeg bekiendt paa Nyerups Forelæsninger. Han var før mig i nogen Tid Custos (som det dengang heed) paa Bibliothekets Læsesal, hvor han excerperede alt, hvad der i Ligprædikenerne angik Norge. Han havde, som ogsaa berettes i hans Biographie, Løfte og Haab om at blive ansat ved Skolen i Christiania og kunde aldrig tilgive Moldenhawer, at dette Haab glippede; men Flere, som havde været Disciple i Metropolitanskolen, hvor han i nogen Tid var Lærer i Historie, have forsikkret, at han vilde have været aldeles uskikket til den Post, hvilket, efter hans hele Individualitet, ogsaa kan tænkes. Mærkeligt, at denne Miso-Danus var født i Kbhvn., ligesom Miso-Gallus Pitt i Frankrig! Han, ligesom Rynning, ivrede stærkt mod den norske Odelsret, hvilket meget undrede mig og Andre, som ikke kunde rime dette med T. Rothes prosaiske og Nord. Bruns, Zetlitzes, Frimans poetiske Lovtaler. Jeg opbevarer alle Bergs Breve til mig indtil faae Aar før hans Død; de ere efter min Bortgang bestemte for det norske Universitet; maaskee kunne de endog komme der tidligere. Ambergs Anbefaling af ham til Thorkelin, som indsluttet følger**), tør jeg antage, ikke har frugtet stort. Thorkelin nærede kun ringe Sympathie for Norge og Nordmænd; heller ikke findes der noget Brev fra Berg i den Thorkelinske Samling. Overhoved troer jeg ikke, at Berg vilde have lært synderligt af ham selv; han var min Velynder og havde mange gode Sider, men stak i videnskabelig Henseende ikke dybt.

Endnu har jeg temmelig nøie kiendt to andre Nordmænd, som kunde paa en vis Maade ansees for Antipoder

*) Aalls Erindringer 2den Udg. S. 161.
**) Meddelt i Ill. Nyhedsbl. 1860. No. 1.

— S. K. Jentoft og O. Dewegge. Den første besad en ikke almindelig Hukommelse, som dog kun omfattede en indskrænket Sphære, nemlig den norske Personalhistorie, navnligen den norske Presbyterologie i forrige og nærværende Aarhundrede; heri var han stærkt bevandret og kiendte en stor Mængde Anecdoter. Vedel Simonsen meddelte han mange Noticer — Norge vedkommende — til hans Afhdl. om Nationalhistoriens Kilder. I A. 1807 skulde han have udgivet Schønings utrykte Reise paa Gyldendalske Bogh. Forlag, under mit Tilsyn, med J. Aalls Understøttelse, men Krigen indtraf, han havde faaet Forskud, hans Financer vare stedse i maadelig Forfatning, saaledes faldt det hele hen. Vist nok fortiente dette Værk, hvoraf dog enkelte Brudstykker Tid efter anden ere trykte, endnu at komme for Lyset. Han var en ivrig norsk Patriot. Han samlede hvor han kunde Gaver til det Deichmanske Bibliothek og til Vid. Selskab i Throndhiem. Hans Recension af Bings Norges Beskr. i lærde Efterretninger 1797 er i flere Henseende mærkelig og tidsbetegnende. Han levede for det meste i trange Kaar; et Aarstid før han døde søgte og fik han en af Universitetets Senge i Vartov, men giorde ikke Brug af den. Dewegge, Classensk Bibliothekar og Inspecteur ved det Kongel. Myntcabinet, besad mange Kundskaber i Litterærhistorie, Kunsthistorie og Numismatik; han var maaskee den lærdeste Kiender af de nordiske Mynter paa sin Tid; men han har ikke udgivet noget uden Myntcataloger. Han var en af de ivrigste Bog- Kunst- og Myntsamlere, jeg har kiendt; hans Samlinger og Collectanea vare i den ypperligste Orden. Han var i høi Grad tienstagtig og meddelsom; hans med en fuldkommen Troskab, med Pen og Blæk, udførte Tegninger af gamle Mynter findes i Mængde, deels ved Myntcabinettet, deels hos private Samlere. Men han var, Gud veed af hvilken Grund, antinorsk, havde kun liden Omgang med sine Landsmænd og havde kun liden Agtelse for deres videnskabelige Bestræbelser. Han legerede til Myntcabinettet af sin betydelige Samling, alt hvad det manglede; jeg foreslog ham undertiden ogsaa at betænke sit Fødelands Universitet, men det havde han ikke Øre for.

Foruden hvad der nævnes hos Erslev, har jeg intet skrevet, Norske Sager vedkommende. I September 1849 afgav jeg til det norske Universitet endeel Dokumenter m. m., som jeg deels havde kiøbt paa Auctionen efter den afdøde Weinwich, deels i sin Tid erholdt af Abr. Kall. I Cholerasommeren 1853, da man ikke havde Sands for eller Roe til

noget egentligt Arbeide, foretog jeg mig at undersøge et i flere Aar tillukt Rum paa Bibliotheket, hvor fra gammel Tid fandtes en stor Mængde Landkarter, Kobbere, Stamtavler m. m., som vare komne med den Thottske Donation eller kiøbte paa Auctionen. Ved at giennemgaae disse, som paa Grund af mange Stykkers colossalske Dimensioner og den støvede Tilstand, hvori det Alt befandt sig, (*sic!*) traf jeg paa endeel norske Karter og Grundtegninger, som jeg antog bedre at være paa sin Plads i Norge end her. Jeg søgte og erholdt Kgl. Tilladelse til at afgive dem til det norske Universitet; og det er mig en sand Tilfredsstillelse derved, at de have bidraget til at oplyse Christianias og Bergens ældre Topographie. Mindre heldige vare mine Bestræbelser 1851 for at skaffe den hele Magnæanske Diplomsamling til Norge. Dog veed jeg, at de Norske have erkiendt min gode Villie; mere herom kan Rigsarchivar Lange berette.

Af mine Antegnelser til Holbergs Lystspil ere 25 Ark trykte; Hexerie eller bl. Allarm bliver det sidste Stykke. Ere ingen af Holbergs Stykker udgivne i Norge? Det forekommer mig at have [hørt?] noget Saadant. Af den Dorphske Overs. af N. Klim ogsaa en nye Udgave, hvori mine Oplysninger blive noget forøgede.

En Eiendommelighed ved mit Liv er det, at jeg aldrig har betraadt Europas Fastland i nogen Retning; jeg har hverken været i Skaane eller i Jylland; kun paa Siellland, Fyen, Lolland og Falster (giennemreist) og — Amager. I vor reiselystne, for ei at sige reisegale Tid er det noget characteristisk; man maa næsten være stolt deraf; dog angrer mig især, at jeg ei har seet mine Forfædres Land, da jeg maaskee havde kunnet det. Men jeg har aldrig været meget for Forandring i nogen Henseende; heller ikke af Opholdssted.

Og nu, min kiære unge Ven! tag til Takke med disse desultoriske Meddelelser om mig selv, og bær over med Oldingens loqvacitas senilis; De har selv fremkaldt den.

Rigsarchivaren saae jeg kun en halv Time paa Bibliotheket ved hans Udreise; det er uvist, om han ved Hiemreisen kommer her igiennem. Gid hans Reise maatte bringe et godt Udbytte.

Venligst Hilsen til Professorerne Keyser (som takkes særdeles for hans norske Kirkehistorie), Welhaven med Familie og Søster, P. A. Munch (der kun som Giest har kiendt Molbech), Hansteen og Fl., Hr. Nicolaysen ei at forglemme

fra Deres med sand Agtelse hengivne

Werlauff.

Det er mig kiært at kunne forøge Deres Samling med et Par Bidrag; Separataftr. af A. Magnussen har De maaskee ikke før. Det bliver kun trykt 30 Expl. Lad mig ved et Par Ord vide, at Sendingen er fremkommen i god Behold.

Kbhvn. d. 12te Sept. 1859.

Høistærede Hr. Ven!

Det er mig kiært at mine Rettelser i det ringeste kunne optages i Separataftrykket; mueligen kunne de ogsaa anføres som Trykfeil i et af „Nyehedsbladets“ følgende Numere, eller i en Trykfeilsliste ved Aargangens Slutning, dersom en Saadan tilføies.

Det Deichmanske Anecdoton følger herhos til behagelig Afbenyttelse; naar det bliver trykt, har jeg intet videre Brug for det.

Med Hensyn til de ønskede Oplysninger kan jeg i det ringeste meddele Følgende:

Det omskrevne Slagsmaal fandt Sted d. 2den Februar 1793. I Fr. Barfods nyelig begyndte nordiske Tidsskrift „Folke“, 3die Hefte S. 214 flg. findes nogle Erindringer af en Samtidig om denne Begivenhed, men som dog i flere Henseender kunne modtage Berigtigelser. Studenten angives her at have været N. C. Michelsen, dim. 1787, død 1835 som res. Kapellan ved Holmens Kirke. Det forekommer mig ikke, at han var den, jeg tidligere har hørt nævne; mueligen har jeg ogsaa hørt Koren nævne, men min Hukommelse er nu ikke længer sikker. Officeren var daværende Fændrik i Garden til Fods, Karl v. Rømling, født i Norge 1769, 1807 Major ved Norske Livregiment, død 1839 som Generalmajor. Den der ringede med Regentsklokken for at samle Studenterne, skal ifølge „Folke“ have været den siden lidet fordeelagtig bekiendte Eiler Hagerup, men da denne allerede 1789 var Katechet ved Holmens Kirke og 1793 blev res. Kapellan i Verdalen, er det lidet troeligt. Jeg har engang hørt at det skulde have været Henr. Steffens, der tilligemed en dansk Student P. Wieck fik en Irettesættelse af Consistorium; men i hans „Was ich erlebte“, 2den D. omtaler han det ikke; saa det dog mueligt kan have været E. Hagerup. Et Bevis paa at Steffens's Hukommelse her, som paa flere Steder, har slaaet ham feil, er det, at han henfører Begivenheden til Juni Maaned. Der blev i denne Anledning

nedsat en Commission af Civile og Militære, af hvilken Officeren dømtes til at erlægge en Maanedsgage, 24 Rdl., til Krigshospitalskassen og Studenten en Mulkt af 30 Rdl. til Politiekassen. Hvorvidt Holmens Folk virkelig have tilbudt Studenterne deres Assistence, vides neppe med Vished; jeg erindrer godt, at det almindelig blev sagt. Overhoved giorde den lille Begivenhed mere Opsigt, end den egentlig fortiente; det var midt under den franske Revolutions Skrækkeoptrin, og netop i de samme Dage kom Efterretningen om Ludvig d. 16des Henrettelse. „Folkes" Beretning, at Kanoner bleve opkiørte, er vist nok en Overdrivelse. Jeg boede dengang i Nærheden af Politiemester Flints Gaard paa Hiørnet af Raadhuusstrædet og Torvegaden; her bleve Vinduerne indslagne, men da Porten var nærved at blive sprængt, ankom et Detachement af Hestgarden, som adsplittede Sværmen. Vist er det, at Tumulten nærmest udgik fra Studenterne; af Militære deeltog ingen deri; men Pøbelen sluttede sig snart til Tumultuanterne, og af den forøvedes de fleste Voldsomheder. Der er ingen Grund til at antage, at norske Studenter skulle have udgiordt nogen overveiende Pluralitet. Tumulten kaldtes „Posthuusfeiden", fordi Sammenstødet fandt Sted i Nærheden deraf og Rømling maatte tye ind paa Postgaarden. Den „philosophiske", rettere „Philosophgangsfeiden" forefaldt 1787, opstod ved en Officers Fornærmelse mod en Borger, fortsattes i længere Tid mellem Militære og Civile, blandt hvilke vel ogsaa enkelte Studerende, og var i det Hele af større Betydenhed.

Om Magnus Bergs Arbeider forekommer noget i L. Spenglers Afhdl. om Elphenbenets Egenskaber i Vid. Selsk. Skrifter, nye Saml. 2det Bd. I det Kgl. Billedgalleri haves 3 Malerier af ham, blandt hvilke hans eget Portrait; se I. C. Spenglers Catalog, No. 827—29. Der haves to haandskrevne Arbeider af ham, begge blandt de Thottske Mspter. Det eene Folio Nr. 114: „En lys Sandhedsbrille for aandelige domme (dumme?) og formørkede Kundskabsøine, hvorigjennem klarligen kan sees og beskues den falske, som og den sande, reene og orthodoxe Lærdom, som grandgivelig udviser sig udi trende Discurser holdne imellem en luthérisk heilærd Orthodox og en Christen, dog saa kaldet en Frigeist og Syncretist". Det andet i Qvarto No. 453: „Spørgsmaal, om dette bedærvede Kiød og Blod eller Legeme, som vi nu alle efter Syndefaldet ere omgivne med, skal eller kan arve Guds Rige, eller om dette Legeme kan igienfødes paa nye. Resp.: Til begge Dele svares Ney".

Begge ere de af et mystisk og sværmerisk Indhold; i Foliohaandskriftet roser han Jacob Bøhme. Hans hos Worm og Nyerup nævnte trykte Skrifter ere af lignende Beskaffenhed. De haves her kun i den Hielmstierneske Samling (Catalog I. S. 128), af hvilken egentlig Intet maa udlaanes; dog kan det vel skee paa en kort Tid, dersom det er Dem meget om at giøre.

Med Separataftrykket maa det naturligvis beroe efter Deres gode Leilighed. Venligst Hilsen til alle Bekiendte i Christiania.

Hengivnest og forbindtligst
Werlauff.

Hr. Cand. P. Botten Hansen!

Kiøbenhavn den 17de Juni 1860.

Høistærede Hr. Ven!

Maatte jeg længe savne Brev fra Dem, kom Deres sidste des fyldigere og indholdsrigere: tarditatem gravitate compensasti. Det glæder mig, at den ædle Rigsarchivar nu er restitueret; maatte han endnu længe nyde Sundhed og Kraft til sin for hans Fædrelands Historie saa gavnlige Virksomhed. Dipl. Norvegicum har jeg nyelig modtaget fra min Boghandler. 5te H. af Norsk Forf. Lex. kan altsaa snart ventes. Det giør mig ondt at erfare den nye Ulykke, der har rammet den stakkels Prof. Munch; i denne kan han i det mindste ikke selv være Skyld. Han er mig et aldeles uforklarligt Phænomen. Omgivet af trykkende Næringssorg, der vilde lade enhver Anden bukke under, kan han fortsætte en næsten vidunderlig literarisk Virksomhed. Jeg vil dog haabe, at hans Undersøgelser i Rom derved ikke ville lide nogen Afbræk; de love et rigt Udbytte ikke blot for Norges, men ogsaa for Sverrigs og Danmarks M. Alders Historie. Af den danske Regiering har han ogsaa faaet et Tilskud for at afskrive Dokumenter. Jeg har modtaget et Par høist interessante Breve fra ham i denne Anledning, som vise bedst, hvad man ogsaa her tør haabe af hans Efterforskninger.

Med megen Tilfredsstillelse erfarede jeg Nicolaysens Ansættelse. Naar Danmark siden 1849 har havt en „Inspecteur for de antiqvariske Mindesmærkers Bevaring“, Prof. Worsaae, da fortiener Norge med de udstrakte og adspredte Lo-

kaliteter, og hvis Fortidslevninger vel ikke *(sic!)* ere udsatte for Tilintetgjørelse, det ikke mindre; og jeg er overbeviist om at N. er ligesaa fuldt skabt for den Post, som W. her. Det vilde altsaa være beklageligt, om den ikke i Norge, ligesom her, forvandledes fra en midlertidig til en fast Stilling. Jeg har engang tegnet mig som contribuerende Medlem (efterat jeg var bleven Corresponderende eller Æresmedlem), men jeg erindrer ikke, at man har afkrævet mig noget Contingent.

Siden De sidst fik Brev fra mig, har vi lidt et uerstatteligt Tab ved Friderichsborgs Brand. Mange Nordmænd, som have seet denne majestætiske Borg, Christian IV. Storværk, ville vist med smærtelig Følelse have modtaget dette sørgelige Budskab.

Hvad der i Deres Skrivelse især har vakt min Deeltagelse, er Deres Udsigt til en Ansættelse ved det norske Universitetsbibliothek. Maatte denne blive til Virkelighed! Det er min Overbevisning, at selv de underordnede Poster ved et stort, offentligt Bibliothek ikke bør besættes med Saadanne, om end ikke ganske Uqvalificerede, der kun betragte dem som midlertidige Indtægtskilder eller som Overgange og anbefalende Motiver, naar de søge andre Livsstillinger. Saadanne, der nære en sand Interesse for denne Art af Virksomhed, uden andre Bihensigter, bør i mine Tanker foretrækkes. Endnu mere er det min Overbevisning, at ethvert stort og stærkt benyttet Bibliothek bør have en Bestyrer, som kan og vil hellige det sin hele Tid og Virksomhed, uden at noget andet Embede eller oeconomiske Hensyn deri ere ham til Hinder. Da med hvert offentligt Bibliotheks stadige Tilvext dets Benyttelse ogsaa tiltager, bliver det med hvert Aar nødvendigere, at det har sin Bestyrelse udeelt.

Ved det store kongelige Bibliothek, hvor dette hidtil ikke har været Tilfælde, haaber jeg derfor, at det ved Overbibliothekarpostens eventuelle Besættelse vil blive iagttaget. Begyndelsen er allerede giort ved vort Universitetsbibliothek, hvis Bestyrelse tidligere altid var foreenet med et akademisk Professorat; men i A. 1848, da Madvig fratraadte, erholdt det en Bibliothekar uden anden Embedsstilling, nemlig Prof. Thorsen. At en ved et offentligt Bibliothek ansat Embedsmand selv eier en stor Bogsamling, er, i mine Tanker, heller ingen Hindring. Det borger altid for hans Bogkundskab og Interesse for Bogvæsen, og han vil derved have faaet et Greb paa selve de mechaniske Arbeider, som forefalde ved ethvert Bibliothek, og som den, der uforberedt blev ansat ved et stort, vanskelig nok vilde kunne erhverve sig.

Min Formand ved det store Kgl. Bibl., Moldenhawer, en udmærket og fortienstfuld Bibliotheksbestyrer, efterlod sig en af de største private Bogsamlinger i Kbhvn., baade af trykte Bøger og M.ster, som han tildeels havde erholdt paa sine Udenlandsreiser, inden han kom til Bibliotheket. Forinden, efter hans Død, Auction afholdtes over Samlingen, bleve, ifølge hans tidligere Bestemmelse, alle Haandskrifterne afgivne til Bibliotheket, ligesom ogsaa alle de her manglende trykte Værker, ja endog Samlingens bedre Exemplarer ombyttede med Bibliothekets ringere. Saavidt mig bekiendt, eier Bibliothekar Klemming ved det Kgl. Bibl. i Stokholm ligeledes en rig Samling af svensk Literatur. Som analoge Tilfælde kan anføres, at den i A. 1847 afdøde Inspecteur ved det kongelige Mynt- og Medaillecabinet, Cancelliraad Dewegge, eiede en betydelig Myntsamling, af hvilken han ved Testament skiænkede til Cabinettet alle der manglende Stykker, og at Cabinettets nuværende Directeur, Conferentsraad Thomsen, ikke vilde være bleven en saa stor Myntkiender og Numismatiker, dersom han ikke fra sin tidlige Ungdom havde erhvervet en Myntsamling, der her er den største private, og maaskee en af de største private i Europa. Og ved et Myntcabinet kunde mueligen dog flere Betænkeligheder i denne Henseende, med et Slags Føie, giøre sig gieldende. Endnu et Hensyn fortiener særlig Betragtning, naar Talen er om en norsk Universitetsbibliothekars Ansættelse i Fremtiden. Det norske Univers. Bibliothek maa ansees som Norges Centralbibliothek, ligesom det store Kongelige er Danmarks. Her bør altsaa forefindes først og fremmest en, saavidt mueligt, fuldstændig Samling af ældre og nyere norsk Literatur. Men da hertil høre en stor Mængde i og for sig Ubetydeligheder, trykte i Officiner fra Christiania til Throndhiem og til Tromsøe, som af flere Grunde, navnligen fordi der ikke som her paahviler Bogtrykkerne nogen Forpligtelse at afgive Friexemplarer, efterhaanden ville forsvinde, kan der kun ventes en levende og virksom Interesse for denne Side af Bibliothekets Bestemmelse af en med sit Fødelands Literatur og literære Forhold saa Fortrolig, som Hr. Botten Hansen. — — — — — —

Jeg imødeseer med Taknemmelighed de belovede trykte Sager. Af det „Illustr. Nyehedsblad" vil jeg formodentligen faae klarere Oplysning om de seeneste Differencer mellem de foreenede Riger, end af vore Blade. Hvorledes hænger det egentlig sammen? Formodentlig har de norske Deputeredes Nærværelse ved Kroningen i Stokholm bidraget til at hæve

Misforstaaelse, og end mere kan dette vel blive Tilfælde ved den forestaaende Kroning i Throndhiem. Er det rigtigt, at Domkirken skal være mere forfalden end man havde troet? — — — — — — — —

Med de bedste Ønsker for Deres Fremtid
Deres hengivne og forbundne
Werlauff.

Christiania 20 Juli 1799.

— — Jeg har i Sommer tilbragt megen Tid med at følge som Secretair med Generalkrigscommissaire Anker og Dr. Treschow, hvilke det er som Commissarier overdraget at realisere det til Christiania Skole og de forrige Laugstole beneficerede Gods i endel Egne af Agershuus Stift. Herved har jeg god Anledning til at se mig om, men imidlertid maa jeg opsætte Historica. — — For nogen Tid siden har Stiftamtmand Kaas givet mig Adgang til Rigsarkivet paa Agershuus Slot, hvori findes endel om norske Sædegaarde fra det 17de Aarhundrede, hvilket jeg har begyndt at bruge og tildels at udskrive. Noget, hvad især kunde interessere kjære Ven, har jeg endnu ikke mærket. Jeg stødte ellers paa K. Chr. d. 4des Fundatz af 1636 for Christiania Gymnasium, hvilket jeg, naar jeg, naar jeg er færdig med Reiserne til foranførte Gods, skal udskrive og lade trykke i Hermoder tilligemed nogle samlede Efterretninger om Lærerne og om Gymnasiums Varighed, da Thura tror det ikke har staaet ved Magt længer end til 1653, hvilket er urigtigt, endskjønt jeg ikke bestemt kan angive, naar det gik ind. Imorgen skal Touren ske til Ringerike for det første. — — Hr. Prof. Nyerup beder jeg hilset og takket for hans i Deres Brev indesluttede Skrivelse. Hils Hr. Revisor Andersen.

Vale & ama Tuum totum
J. Christjan Berg.

S. T.
Hr. Erik Christjan Werlauff,
Amanuensis ved det Kgl. Bibl. i Kbhvn.

Christiania 12 Sept. 1823.

— — —

Om at Stiftamtmand Chr. Stockfleth til Tøien, som døde 1704, hans Arvinger skulde have tilbudet Kongen hans Bogsamling, derom erindrer jeg ikke at have hørt eller læst noget, ei heller, om desangaaende findes noget i Nova literaria maris Baltici for 1704, hvor Efterretning om ham gives*).

Der skal efter Sigende være udkommet i Weimar eller Jena eller et andet Sted i Tydskland en Piece indeholdende en Correspondance mellem Cabinetterne i Stockholm og Petersburg angaaende norske Anliggender i 1821. Maaskee tør D. Vbhd. kjende den og kunne opgive Titelen derpaa? I saa Tilfælde tør jeg udbede mig den Godhed at tegne samme paa en Seddel og give til Hofboghandler Schubothe, som jeg hidtil forgjeves har anmodet om at ville skaffe mig denne Piece.

Mon man snart tør haabe Fortsættelse af Brünnichs Efterretninger om de norske Bergværker? Den udkomne Deel, som gaar til 1623, indeholder meget eller rettere, paa faa Undtagelser nær, lutter nyt. Dog har han ikke kjendt et Privilegium, som Kong Hans 1490 gav Henr. Krumedige paa et Kobberværk i Sandsvær, som er det ældste man veed af. — — — Nogle faa Feil ere med al hans Nøiagtighed dog ikke undgaaede af den ærværdige Brünnich.

Af et Magazin for Naturvidenskaberne er her udkommet 3die Hefte. Hidtil have de vigtigste Arbeidere deri været Prof. Hansteen og Bergcandidat Keilhau, en ung talentfuld og arbeidsom Mineralog. Falsens Norske Histories 2de første Dele sender jeg til Dr. Baden ifølge hans Forlangende, og D. Vbh. vil altsaa hos ham kunne faa samme. Falsen faar 1000 Spd. i Honorarium for dette Værk, hvoraf 500 Spd. ere betalte ved de 2de første Deles Udgivelse, de øvrige 500 betales, naar de 2de sidste Dele komme ud.

Jeg længes efter at see P. Bendtzens Programma om den sorte Død**); da han har faaet W. Simonsens Excerpter desang., tvivler jeg ikke paa, der vil blive meget at lære. Mon W. Simonsen ikke vil fortsætte sit historiske Værk, eller er han tabt for Historien?

Jeg har nylig ladet trykke i Budstikken Rosenkrantz's Relation om Norges itzige Tilstand 1699, som er meget interessant. Da deraf er et Exemplar blandt Thottiana (1710,

*) See herom Saml. til D. N. F. Spr. o. Hist. 4, 293 fg.
**) Er neppe nogensinde udkommet.

4to) i det Kgl. Bibl., er jeg nysgierrig at vide, om samme Haandskrift stemmer i alt med det, jeg har brugt. Jeg har sammenlignet 2de, hvoraf det ene blev mig meddeelt af Kammerherre G. d'Albedyhl, en Søn af den i Kjøbenhavn 1789 værende svenske Minister og et Menneske af meget gode historiske Kundskaber især i Henseende til Sverige, det andet er i det Deichmannske Bibliothek, hvilket sidste synes at være meget nøjagtigt. Der nævnes i Slutningen af Rosenkreutz en til F. 3 48 Aar forhen, altsaa 1651, indgiven Relation om Norges daværende Tilstand. Mon den endnu existerer? Han anfører ikke Forfatterens Navn. — — Det er ilde, at Afsætningen paa Budstikken er saa slet, at Selskabet for Norges Vel maa give Tilskud til Trykningen.

Statsminister Kaas's Stifdatter, Statsfrue Thulstrup her, døde i Gaar Morges. Statsraad Treschow, som nu tillige er bleven Procantsler ved Universitetet, har begyndt at holde Forelæsninger over Moral-Philosophien. Den 3die Deel af hans Lovgivnings-Principer, hvormed dette hans Systema politicum sluttes, er udkommet.

— — Dr. Baden har i Statsvennen holdt et slemt Huus med Brynjolfsens *peric. Run.*, hvilket Skrift jeg endnu ikke havt Tid at læse, og ved den Leilighed ogsaa antastet Prof. Stenersen, en rigtignok bigot Mand og Tilbeder af Grundtvig, men en overmaade honnet Mand. Det glæder mig, at Prof. Nyerup er i Stand til, sine svage Øine uagtet, at skjænke os 12te Deel af Suhms D. H. — — — — —

Med Høiagtelse henlever jeg Deres Vbhds.
ærb. forbundne
I. Chr. Berg.

— — —

Her er udkommet en Svensk Histories 1ste Deel af en M. Bergh, forhen Caperfører, nu Toldbetjent, aldeles ukyndig i det, han har skrevet om. Han har nok egentlig oversat Lacombe og saaledes lagt Joh. Magnus & Co, til Grund. Der er foran en Indholds Liste eller chronologisk Tabel (jeg erindrer ikke hvilket, thi jeg har kun som snarest seet Bogen), hvor der iblandt andet staaer om Gustaf III, — dette Menneske uden Tro og Love —, at han mishandledes af Adelen og Stænderne, istedetfor at det med Rette burde have hedt: Han mishandlede Stænderne, især Adelen, — —

Den 16 Febr. 1824. Ærb.
I. Chr. Berg.

— — — —

Dr. Baden, seer jeg, har i sin supprimerede 2den Deel af Smaa-Afhandlingerne gjort sin Opvartning for Dem, men især for Etatsraad Thorlacius, som Udgivere af Snorre & Contin. At han er i slet Humeur, kan man ikke undres over i hans ulykkelige Stilling, hvorfor der desværre vel neppe er Redning. Det lader, som han tror, man søger at udhale hans Sag for at skade ham, men, om saa er, skulde jeg snarere tro, det er til hans Bedste, forudsat, at han bliver sat i Stand til at betale sin Gjeld. I Ansøgningen til vores Konge om ikke at udleveres, har han givet sin Sag et meget godt Udseende, men desværre er han Debitor efter For. 4 Marts 1690 og Feb. 1739 for offentlige Penge, og den Reqvisition, som afgik hertil fra den danske Regjering om hans Udleverelse, indeholdt særdeles haarde Udtryk, som om han var den største Spidsbub, hvorimod Reqvisitionen om Holsts Udleverelse, som samme Gang skede, brugte meget milde Udtryk, hvilket vel meget har bidraget til at bestemme Hs. Majestæt til at befale Badens Udleverelse, som desuden var grundet i Reciprociteten, da man forhen fra dansk Side har udleveret Byfoged Normann, som maa ansee denne Udfordring for en Lykke, da den bidrog til, at han nu er paa fri Fod i sit Fædreland. Baden har desuden handlet yderst uklogt, da han har saa at sige opirret de, som skulde kunne hjelpe ham, uagtet han vist ikke dermed har udrettet noget andet Godt eller Stort. Ogsaa her har han opbragt Mange imod sig i den korte Tid, han var her, uagtet hans Stilling ellers maatte opvække Deeltagelse. Gud veed, naar han bliver mere sindig og forsigtig. — — — — —

Deres Vbhds. ærb. og hengivne
I. Chr. Berg.

Chr.a 23 Martii 1824.

— — — —

Bergraad Petersen reiste til Kbhvn. 1817 for at blive der i tre Maaneder og blev der i syv Aar. Hid kom han forrige Efteraar med Forsæt at opholde sig i Christiania i 14 Dage, men blev her indtil i Junii d. A., da han reiste til sit Hjem Laurvigen. Under Opholdet her havde han bestandig Bøger laante fra Univers. Bibliotheket, hvilke han

med Iver studerede med Hensyn især til hans Skrift om det norske Flag, hvilket dog nok endnu ikke er kommet under Pressen. Han arbeider tillige paa en Udgave af Hirdskraaen. Der kommer nok blot Texten med Anmærkninger, men ingen Oversættelse paa Latin eller vort nu brugelige Sprog, thi han har den curieuse Idee, at nærværende Generation af Norske skal og bør forstaae Forfædrenes for flere 100 Aar aflagte Sprog uden videre!!! Om disse Skrifters Trykning tror jeg, han har sluttet Accord med Factoren i det Wulfsbergske Bogtrykkeri, som skal anskaffe sig nye Typer og deriblandt Þ til Hirdskraaens Trykning. Hans 3de Opsigt gjørende Skrifter ere, som D. Vbhd. ytrer, rigtig nok trykte i Kbhvn. paa Titelbladene nær. Det bedste og vigtigste af disse er i mine Tanker det første, som allerede var trykt færdigt 1820 eller først i 1821, om det første Udkast til en Lov om Bergværkerne. De to sidste indeholde vist og meget godt, men indeholde mangfoldige *loci communes* og Betragtninger som mere havde egnet sig til særskilte Afhandlinger. At det andet Skrift har romerske Sidetal, kommer sig deraf, at det var bestemt til en Indledning til det første, men dertil blev for vidtløftigt, hvorfor det udgaves som et særskilt Værk. Hans Ideer om Adel grunde sig, saavidt jeg skjønner, tildeels paa Logomachie. Ved Odel forstaar han, som det lader, tildeels, hvad man kalder Aasædesret, men ikke den fordømmelige Ret, som nu kaldes Odelsret, ɔ: *jus retractus gentilitii*. Hans Begreb om Navnet Gother eller Gauter er mere indskrænket end Suhms og de øvrige Oldgranskeres, som derved forstaae alle Folk i Norden af den Oprindelse, som nuværende Norske, Danske og Svenske. Rasks Udfald imod Petersen var ikke den lærde Rask værdigt, hvorvel P. vistnok ved sin Maneer kan opægge til sligt Gjøneri. — — — — — — — — — —

Steffens's Skrift veed jeg er kommet hertil, men endnu har jeg ikke seet det. Den, som sagde mig det, var af den Mening, at det ikke er af Betydenhed for dem, som have læst den ifjor udkomne Committee-Indstilling og Addresse til Kongen in originali. Ham blev gjort meget Væsen af af vore Studerende — de gjorde en Fete for ham paa et offentligt Sted — og ligeledes viste Kronprindsen, som da opholdt sig i Christiania, ham Opmærksomhed. Det er nok ikke uden Grund, at man har sagt, at han ønskede Ansættelse her, men han var nok meget, meget kostbar. I Grunden troer jeg dog — imellem os sagt —, at der var ikke saa farlig meget tabt ved, at man ikke fik ham, uagtet han

er en sær berømt Mand, thi jeg frygter for, at han vilde forskrue Hovederne paa mangfoldige Studerende. — — —

Vive & fave Tuo toti
I. Chr. Berg.

Christiania 12 Aug. 1825.

Christiania 18 April 1826.

— — — —

Her er nu igaar publiceret et Værk af Hr. Søren Christian Sommerfelt, der i nogle Aar har været Sognepræst til Saltdalen i Nordlandene, men for at komme sin Føde-Egn nærmere søgte og for et Par Aar siden blev res. Cap. til Asker i Nærheden af Christiania. Dette Værks Titel er: *Supplementum Florae Lapponicae, quam ed. Dr. G. Wahlenberg, autore S. C. Sommerfelt.* Værket, som udgjør et Snees Ark, og hvortil han har havt Understøttelse af Selskabet for Norges Vel, vil uden Tvivl være af Vigtighed for Botaniken. Han har fundet 680 Planter, hvoraf 88 ikke forhen ere beskrevne. Han er en Søn af Amtmand Chr. Sommerfelt og havde engang Løfte (før 1814) om at blive ansat ved det norske Universitet i Natur-Videnskaberne, hvilket siden slog ham Feil. I det Throndh. Vid. Selsk. Skrifter trykkes nu paa hans Beskrivelse over førnævnte Saltdalens Præstegjeld.

Nu er 3die Deels 2det Hefte af Krafts Norges Beskrivelse under Pressen. Skade, at Afsætningen er saa slet, at Forf. er i Tvivl, om han skal fortsætte Værket, da han sætter sig tilbage derved, ja han var længe i Beraad, om han skulde fuldføre 3die Deel, hvilket jeg dog formaaede ham til, og hans Interesse for Værket kunde ikke andet end være ham en stærk Drivefjeder. Han har meget arbeidet til Fortsættelsen, og, skulde han standse med Udgivelsen, saa Gud veed, naar der fandtes en Mand, der kunde paatage sig den, thi foruden, at han har nu engang sat sig saa aldeles ind deri, saa har han i Følge af sin Embedstilling god Anledning til at skaffe sig Efterretninger om Landets economiske Forfatning.

Nu kommer her en Boghandling i Stand, som skal skaffe os tydske, fr. og engelske Bøger, hvilket vi forhen ganske have savnet. Den oprettes af Lector Messel, Under-Bibliothekar Keyser og Kjøbmand Hoppe.

S. K. Jentoft kom hertil i Høst og ansøgte H. M. Kongen, som da var her, om en Understøttelse til at udgive Schønings Reise, som den Gyldendalske Boghandling var villig til at forlægge, men hans Ansøgning blev ei bønhørt. Han opholder sig endnu her*).

Deres Velb. ærbødigst forbundne
I. Chr. Berg.

---

*) Den ulykkelige Literat S. K. Jentoft (sammenl. Werlauffs Breve til P. B. Hansen ovenfor), en Landhandlersøn fra Lofoten (f. 1765, † 1831), havde vistnok for en væsentlig Deel sig selv at takke for sin ublide Skjebne. Han søgte et Par Aar efter Adskillelsen fra Danmark, da der i Norges nordligste Egne var saa stor Mangel paa Præster, om at faa geistlig Ansættelse der, uagtet han manglede theologisk Examen. Blandt Bergs Papirer, men især i det Throndhjemske Videnskabsselskabs Bibliothek findes en stor Deel Breve, der omhandle hans fortvivlede og hjælpeløse Stilling.

Det Stykke i Budstikken No. 53—55 ang. Lov-Committeens Forslag om Formænd paa Landet er af en gammel Præst i Ryfylke ved Navn Schavland, som viser sig derved at være en tænksom Mand. Statsraad J. H. Vogt er den, som egentlig har udarbeidet Lov-Committeens Forslag angaaende Formænd saavel paa Landet, som i Kjøbstæderne, hvilke for kort siden ere udkomne og ville blive det kommende Storthing forelagte. Det Udkast, hvortil Schavland sigter, er egentlig et foreløbigt Udkast, som Lov-Committeen havde ladet trykke som Manuscript og omsendt til Betænkning. Det foreløbige Udkast ang. Formændene i Kjøbstæderne gav den ivrige Patriot Krigsraad Flor Anledning til at indgive nogle Bemærkninger, som for det meste vare intet andet end Grovheder og intet væsentligt releverede, men formedelst dets Grovhed eller rettere sagt Uforskammethed blev jeg foranlediget til at indføre nogle Bemærkninger i Morgenbladet. Ønskeligt var det, at Storthinget vilde antage Forslaget angaaende Formændene paa Landet, hvortil man saa høilig trænger, men ogsaa af Budstikken vil De erfare at der gives de, som finde Betænkeligheder, men disse Betænkeligheder ville, om man ikke lægger Haand paa Værket, vedvare indtil Verdens Ende. — — — — — — — —

Her fra Christiania ere — foruden 2de Kjøbmænd — Professorerne Stenbuch og Hersleb blevne Storthingsmænd, og som jeg troer, til almindelig Tilfredshed.

Med Høiagtelse Deres hengivne og forbundne

I. Chr. Berg.

Christiania 17 Nov. 1826.

Jeg giver mig herved den Fornøielse at sende min Collega Assessor Angells Afhandling om dobbelte Skatter af Underbruge, hvilken maaskee tør i en eller anden Henseende have nogen Interesse for D. Vbh. Den har maaskee bidraget en Deel, til at denne afskyelige Skat, som i sin Tid var det høilovlige Rentekammers Kjephest, blev ophævet ved den paa sidste Storthing emanerede Skatte-Lov af 7 August. Det mærkeligste foruden bemeldte Forandring ved denne Skatte-Lov er, at den ny Matrikel, forsaavidt den er færdig (d. e. over hele Riget med Undtagelse af de fire nordlandske Fogderier), hvilken De kjender noget til af Bloms forhen sendte Bog, er bleven antagen som en af Maalestokkene for Landskattens Fordeling mellem Districterne og er paabuden som en Regel for deres Fordeling mellem Districternes Jordbruge og for Commune-Afgifternes Fordeling. Ved en under 7 Aug. udkommet Lov ang. Afgifter af Varer og Fartøier (d. e. en ny Toldtarif) er Kjøbstæd-Consumtionen bleven ophævet fra Nytaar førstkommende.

Kraft reiste i Tirsdags til Stavanger Amt og Søndre Bergenhuus Amt for personlig at indhente Efterretninger om disse Districter, hvis Beskrivelse vil være Gjenstand for det først udkommende Hefte af hans geographiske Verk. — —

Min Compliment for Hr. Prof. Nyerup bedes aflagt. Jeg seer, han nu vil udgive Peder Lolles Ordsprog. Det er priseligt, men gid han og vilde udgive Chr. Pedersen om Børn at holde til Skole og Studium.

Med Høiagtelse og anbefalende

ærbødigst og hengivnest

I. Chr. Berg.

Christiania 13 Sept. 1827.

E. Skr. Jeg vedlægger No. 96 af Christiania Intelligentssedler, som maaskee kan have Interesse for Dem eller

Nogen af Deres Venner, forsaavidt angaar et deri indeholdt Forslag at faae Capt. Mariboe til Suppleant for Lector Hjelm i Henseende til vores civile Lovbogs Udarbeidelse, hvilket Forslag Folk dog i Almindelighed have anseet for Ironie. — — — — — —

De tillade, at jeg herved sender et Forsøg, jeg har gjort i Henseende til Fortolkningen af vor Grundlovs § 17. Anledningen var den Rigsrets-Action, som sidste Storthing besluttede mod Statsraad Collett, fordi han ved sin Indstilling til Kongen havde foranlediget trende provisoriske Anordninger, som gjorde Forandring i Love, givne efter 1814. Pjecen er vore *enragés* til Forargelse, hvorfor Patrouillen (Mariboe) allerede har blæst i Basunen.

Keyser, som har været i Island, er lykkeligen retourneret til Christiania.

Vive valeque & ama Tuum totum
I. Chr. Berg.

Chra. 31 Oct. 1827.

— — — —

Jeg giver mig herved den Ære at fremsende Lov-Commissionens forbedrede Forslag til en Criminal-Lov for Norge og Motiverne dertil. Jeg deeltog i Commissionens Arbeider, indtil disse Skrifter vare færdige, men fra 1ste August sidstleden gik jeg tilbage til mit egentlige Embede, Justitiariatet i Agershuus Stifts-Overret, hvortil Anledningen var, at en Plads i Bank-Administrationen her, hvortil jeg siden 1821 har af Storthinget været udnævnt som Suppleant, blev ledig. Og da jeg efter Fleres Raad — fordi det var uvist, hvad Bestemmelser der paa det kommende Storthing vil tages med Hensyn til Lovcommissionens Vedvarenhed — bestemte mig til at modtage den, uagtet det dermed forbundne Ansvar, og da jeg troede, man ikke maatte eller burde afslaae et af National-Repræsentationen givet Kald, saa holdt Regjeringen det uforeneligt med de Bestemmelser,

som vare tagne ved Lovcommissionens Oprettelse, at jeg kunde vedblive som dens Medlem. — — — — — — —

Tuus totus
I. Chr. Berg.

Christiania 31 Oct. 1835.

— — — —

Det er Deres Hvbh. vistnok bekjendt, at jeg den 28 Dec. 1843 havde det Uheld, da jeg skulde gaa fra Banken, hvorved jeg var en af Administratorerne, og agtede mig hen til Prof. Rud. Keyser, at falde paa den iisglatte Gade, hvoraf Følgen var, som Lægen kaldte det, en *fractura colli femoris* eller Brækning af (det venstre) Laarbens Hals. Herved er jeg bleven Krøbling, saa jeg laa ½ Aars Tid paa Rigs-Hospitalet, og har været nødt til at søge min Afskeed fra Justitiarii Embedet, ligesom jeg maatte qvittere Bankadministrationen, hvor min Tid ikke var udløben førend ved afvigte Aars Slutning. Paa Rigs-Hospitalet bragte jeg det dertil, at jeg kan gaa ved Hjælp af Krykker, men har aldeles ingen Styrke i den høire Hofte, ligesom Benet er blevet omtrent Tommer kortere end det høire. Naar jeg skal ud at kjøre, kan jeg ikke hjælpe mig selv i Vognen, men maa løftes i og af den. Forrige Sommer gjorde jeg med Dampskibet en Tour til Sandefjord, hvor jeg benyttede det derværende Svovel-Bad. Min Beenskade forvolder ellers, at jeg ikke kan sidde ordentlig ved et Skrivebord, men naar jeg skriver, maa jeg lægge Papiret paa en Qvart-Bog, som jeg holder i Haanden, og saaledes er dette Brev skrevet. At faa min Førlighed igjen kan jeg nu ikke mere vente, da jeg gaar i det 71de Aar. Dette gjør desværre og, at jeg ikke kan sysselsætte mig med literære Arbeider, hvorvel Læsning er den eneste Beskjæftigelse, hvormed jeg kan tilbringe Tiden. Noget Ubetydeligt i det Literære har jeg bidraget til ved at føie nogle Bemærkninger til de af Præsten I. Aas udgivne Efterretninger af salig Directeur Hjort og Præsten P. S. Krag om Røraas Kobberværk, hvilke han paa min Opmuntring, da han forrige Aar laa her som Storthingsmand, besluttede at bekoste udgivne af Kjærlighed til sit Fødested. Hjorts Efterretninger tror jeg vist, D. Hvbhed. vil læse med Interesse. Man lærer derved endnu nøiere at kjende, hvorledes det gik til i det Offentlige i den Tid, Hjort

beskriver Værkets Historie. Det glæder mig at have været Accoucheur ved denne Bogs Befordring til Trykken.

Forfatteren af den paabegyndte Historie om de norske Klostre, Christian Lange, som er en udmærket flink og arbeidsom Mand, og er bleven i Henr. Wergelands Sted beskikket til Rigsarchivarius eller, som det heder, Bureau-Chef ved Rigsarchivet, ankom med Familie hertil i Søndags. Jeg vil haabe, at hans Ophold her vil have gavnlig Indflydelse paa Historien og maaskee iblandt andet virke til Fortsættelsen af de historiske Samlinger, som af forskjellige Aarsager ophørte 1839. — — — — — — — — — — —

Ærbødigst
I. Chr. Berg.

Christiania 15 Mai 1846 *).

*) Bergs sidste Brev til Werlauff er dateret 30 April 1849.

OM DE OVERTROISKE FORESTILLINGER, SOM KNYTTE SIG TIL HESTEN*).

(Brudstykke af et utrykt Skrift om Overtro i Norge).

AF JOH. TH. STORAKER.

Ligesom Hesten var vore Fædres fornemste Dyr-Offer og er det klogeste og vigtigste Husdyr, saaledes er den ogsaa i Folketroen meget fremtrædende og særdeles hellig.

Noget forskjelligt lyder Fortællingen om dens Skabelse. *Da Vorherre skabte Hesten, var den Vonde ikke forneiet med den, men vilde have den omskabt til et andet Dyr. Da han ikke fik sin Villie frem, blev han vond*

[1]) Forfatteren af dette Stykke, Hr. Lærer Joh. Th. Storaker i Søgne ved Kristiansand, har i en Række af Aar med sjelden Udholdenhed og Kjærlighed til Emnet samlet Bidrag til Oplysning om Folkets Overtro i Norge, dels af ældre trykte og utrykte Kilder, dels ved egne Iagttagelser og gjennem Meddelelser fra nulevende Mænd i forskjellige Egne, til hvem han i denne Anledning har henvendt sig, men fornemmelig gjennem Lærer-Seminarierne. Hans Arbeide, der allerede vil være mange af Tidsskriftets Læsere fordelagtigt bekjendt fra de foreløbige Prøver, som stod at læse i „Folkevennen" 11te Aargang, og den varme Anbefaling, hvormed Pastor Eilert Sundt ledsagede disse, er nu saavidt fremskredet, at han har begyndt at bearbeide det til Udgivelse som særskilt Bog. For at hjælpe til at berede Vei for denne har han anmodet den historiske Forenings Bestyrelse om at forelægge Tidsskriftets Publikum en Prøve af Skriftet, et Ønske, som Bestyrelsen af Hensyn til Emnets store Vigtighed og den heldige Maade, hvorpaa Forf. synes at have løst sin Opgave, med Glæde har imødekommet.

og spyttede paa dens Ben, og dette Spyt sees den Dag idag som hornagtige Udvæxter[1]).

En anden Gjengivelse lader *Djævelen spytte paa den, da han var misundelig over den Nytte, Mennesket havde af den*[2]).

Da Gud havde skabt Hesten, skulde den Vonde sætte Øinene paa den, hvortil han havde faaet Lov. Med en Øx hug han ind i Hestens begge Forben dybe Skaar, og her vilde han have sat dem; men det tillod Vorherre ikke. Saarene sees der endnu med Skorpe paa[3]).

Atter andre Gjengivelser lade *Hesten blive skabt af den Vonde. Denne spytter da paa den, fordi han ikke kan give den Liv*[4]). Tildels lader ogsaa Sagnet *den Vonde bede Vorherre om Lov til ogsaa at skabe en Hest, da han saa, hvilket vakkert Dyr det var. Og naar saa dette ikke lykkes ham, bliver han sindt og spytter paa den*[5]).

Men disse fra forskjellige Bygder i det Mandalske samt fra Sætersdalen gjengivne Former af det samme Sagn fremstille aabenbart Hesten som en af de ypperste Skabninger, som den Vonde er misundelig over, og som han har Grund til at søge at skade.

I Tidens Morgen, da „alle Ting kunde tale", ytrede ogsaa Hesten, saaledes som nogle andre faa Dyr, sine Ønsker, noget før den skulde miste Talens Evne.

Et Ønske var dette: „*Tør mine Øine*"[6]); men de Fleste glemme det og have ikke Øine og Hjerter for dens Taarer,

---

1) Meddelt fra Bjelland, Konsmo, tildels Øslebø.
2) Finsland.
3) Øslebø, Sætersdalen.
4) Vigmostad, Hartmark.
5) Øslebø, Vigmostad.
6) Mandal.

som den stundom sees at fælde, navnlig naar den ved Handel gaar over i en Fremmeds Hænder.

Et andet Ønske var det, *at man vilde hjælpe til at trække om ikke med mere end Lillefingeren* (eller endog blot med en Uldtraad), naar den var spændt for Læs og skulde op for Bakke [1]). Men fra den Tid af hjælper enhver brav Bonde sin Hest med at trække Læsset, naar det bærer opfor, selv om dette er noksaa lidet.

Ogsaa sagde den, *at man gjerne maatte kjøre Hø med den hver Dag, naar den bare maatte faa meget at æde, og gjerne pløie hver Dag med den, naar den blot fik meget Korn* [2]). Derfor har Hesten altid Lov til at æde af Hø-Mukken om Høsten, og Havre skal den i hvert Fald have under Vaar-Pløiningen [3]).

I Sverige gaa ogsaa lignende Sagn [4]); saaledes bad den om „at blive kjørt svedt paa Juledag", hvilket sigter til en der som hos os kjendt og urgammel Jule-Sædvane [5]). Naar en Wärends-Bonde den Dag idag efter gammelt Brug giver sine Heste Sæd til Jul, siger han, at det er, fordi de saa have begjæret det, den Tid da de kunde tale. Troligvis har det samme Ord ogsaa været kjendt her i Landet ligesaavel som Sædvanen, der hos os er velkjendt.

Folketroen lader ogsaa Hesten, ligesom de øvrige Hus-

---

[1]) Mandal.

[2]) Mandal.

[3]) I en nyere Vise, hvori de forskjellige Dyr udtale sine Ønsker fra den Tid, da alle Ting kunde tale, synger Hesten:
„Kjør sagte ved Reisens Begyndelse og Slut;
„Opfor og udfor kan du la' meg gaa smaat;
„Kommer eg paa Sletta, kan eg nok strække ud,
„Naar du kun paa Stallen vil stulla meg godt". (Mand.).

[4]) Hyltén-Cavallius, Wärend I, 317; II Till. til § 83.

[5]) Meddelt i et tidligere Afsnit. Henvisningerne ville i det Følgende blive udeladte.

dyr, knæle i Stalden i den hellige Julenat i den Tid og Time, da vor Frelser fødtes.

Hesten har staaet og staar tildels endnu under Indflydelse af baade høiere og lavere Væsener, Guder og God-Vætter saavelsom af selve Naturen. Men særlig efterstræbes den af de onde Væsener, hvorfor den ogsaa i høi Grad er udsat for ond Indflydelse.

Engang Jomfru Maria var ude at reise, vilde Hesten gnave paa Marken. Hun blev utaalmodig herover og sagde: „Du skal faa Stunder til at knage“! Men fra den Tid har den havt for Sædvane uopherlig at gnave paa Marken i enhver ledig Stund for at blive mæt[1]).

Det er en velkjendt Folketro, hvorledes Nissen ynder Heste, og hvorledes den trækker Hø til dem i saadan Mængde, at de staa saa fede paa Stalden, at det glindser af dem. Især gjælder dette enkelte Heste. Dette har ogsaa faaet den Vending, at „*Smaakallerne*“ *synes om adskillige Heste, som man derfor maa behandle med Forsigtighed; saaledes bør man ikke, medens Hesten staar paa Stalden, tage Foder, som har ligget i en anden Hests Krybbe, og give den. Smaakallerne vilde blive vrede derover, og man kunde idetmindste vente at blive kastet ud af Stalden*[2]).

Et særligt Tegn paa God-Vætternes Yndest for Hesten er den saakaldte *Nisse-Flette*, *Thusse-Flette* eller *Trold-Flette*, der tilskrives dels Nissen, dels Thusserne, Smaathusserne, Smaakallerne og tildels Troldene. „*I Halen, men især i Hænge- eller Faldmanen, vil man hos de Heste, som disse Væsener have kastet sin Elsk paa, se nogle besynderlig sammenhurvede Fletter. Dette Tegn*

[1]) Lister.
[2]) Guldalen.

paa de Usynliges Yndest maa Ingen forsøge paa at løse op eller at klippe bort; thi der er en besynderlig Lykke dermed, og man kan være vis paa, at de Heste ville blive røgtede og trives godt, blive fede og kvikke“. — „Da jeg engang fik se en slig Flette og prøvede paa at løse den, kom Hestens Eier ganske betænkelig og bad mig at lade det være“ [1]).

Ogsaa Klüwer, Norske Mindesmærker No. 6 [2]), meddeler den selvsamme Folketro om „Thusse- eller Troldfletter“ som et Værk af de Underjordiske. Og han har til det meddelte følgende Tillæg:

„Hvor der er en Hest, som saaledes flettes, vil man til visse Tider af Natten ei besøge Staldene for ei at forstyrre Thusserne, der ikke alene flette, men ogsaa fodre Hestene. De fleste Bønder, som tro dette, paastaa, at dersom Thusserne forstyrres, især ved Midnatstid, saa bliver den Hest, de have antaget sig, ligesaa mager, som den ellers pleier at være fed til“.

Saadanne Fletter træffes stundom i Haarene hos andre Kreaturer, i Halerne hos Kjør og endog i Haaret hos Folk og have fra Hedenold af været betragtede som en stor Udmærkelse [3]). I Danmark bære de Navn af Marelokker og i Sverige Martofvar og tilskrives natligt Mareridt. De i et andet Afsnit omhandlede Marklung eller Sigmundssvøber paa Træer, hvilke ligne disse Fletter og tillægges en lignende lykkebringende og skjærmende Indflydelse, tilskriver

---

[1]) Romer., Hdm., Gudbr., Østerd., Hadel., Ørked., Guld., Thjm., Strind., Verd., Namd., Helgel.

[2]) Manuskr. i Thjm. Vidensk. Selsk. Bibliothek.

[3]) Det er bekjendt, hvorledes Kristian den Fjerde havde en saadan i Haaret paa den venstre Side, hvilken han lod flette som en Pidsk og bar nedhængende paa Brystet.

Folketroen samme Oprindelse; i Sverige kaldes de **Marqvaster** og tilskrives udtrykkelig natligt Mareridt [1]).

Men omend disse Fletter i vort Land saaledes ikke tilskrives ond Indflydelse, er Hesten alligevel i høi Grad udsat derfor.

„*Medens endel Heste ere afholdte af de Underjordiske, er der andre, som de tvertimod plage og ride paa hver Nat, saa de om Morgenen ere skumlagte; de vantrives og plages ofte af Trold-Vridning o: Krampe eller Fangtilfælde*“ [2]).

Al Sygdom, som de lide af, er en Virkning af lignende ond Indflydelse; derfor er der ogsaa Trylleformularer til at gjøre aat med derfor, for Kversil, Magt-Stjæling, Flog osv.

Julenatten tager Aasgaardsreien Hestene ud af Staldene og rider paa dem, og om Morgenen finder man dem staaende dryppende af Sved.

Vort Land har ogsaa den samme Folketro fælles med Danmark, at Maren rider Hestene. „*Naar de sees at svede, skjøndt de staa rolige paa Stalden, rides de af „Murua*“ [3]).

For at forebygge saadant Mareridt gjøres et Hug

---

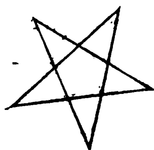
[1]) Thiele, Den dansk. Alm. overtr. Men. 752. F. Magnusen Eddalære IV 286. Wär. I 349. — Den tydske Frau Holle er en Spinderske, bærer selv sammenviklet Haar og sammenspinder ogsaa Andres. Den tydske Mare sammentygger eller forvikler ligedan Haaret hos Folk og Fæ til Wichtelzoph, Alpzoph, Mahrenlocke etc., eller Husaanderne eller Følgesvendene danne disse uopløselige Knuder til Sellentost etc. I England gaa Fletterne under Navnene elflocks, elvish knots, og de ere kjendte langt videre. Engang opførtes disse Haar som en særegen Art, Plica polonica (Grimm, D. M. 247, 433).

[2]) Klüwer, anf. Manuskr.

[3]) Hedem.

paa den venstre Side af Hesteskoen, hvilket da kaldes „Muru-Hug“ [1]).

Andetsteds *bruger man i samme Hensigt at sætte „Marekorset“ over Hestens Ryg i Stalden* [2]). Marekorset er den hemmelighedsfulde Femkant



Virkningen deraf kan sideordnes med den, Hammer- eller Korstegnet har.

Eller man hænger en død Skjær over Hestens Ryg i Stalden; Maren vil da ikke kunne skade den, og Hestene ville trives bedre [3]). Ogsaa hedder det, at *man enten hænger en Skjær eller en Kraake over den* [4]).

I Sverige rides Hestene ligeledes af „Maran“, naar de staa svede og urolige paa Stalden, og af Nøkken, naar de faa „Ref“ eller indvortes Krampe. Derfor hænges enten et brændt

---

[1]) Hedem.

[2]) Jarlsb., Laurvik. Denne, under Navn af Pentagramma, Pentalpha ogsaa Pentagon kjendte, tre Gange sammenslyngede Trekant har fra Oldtiden af og gjennem Middelalderen været nyttet som et hemmelighedsfuldt Sindbillede og et kraftigt Tryllemiddel. Den var ogsaa optaget i Druidernes Sædvaner. I Tydskland hed den Truhtenfuss, i Danmark ligesom hos os Marekors. I en svensk Optegnelse af Svartebogen eller Cypriani Formaning har den faaet Navn af „Jomfru Marias Vaaben“, udenat det sees, hvorledes den dersteds anvendtes. Den ovenfor anførte Meddelelse indeholder det eneste Tilfælde, hvori jeg har truffet paa Marekorsets Anvendelse i de norske Folkesædvaner.

[3]) Rom., Gudbr., Jarlsb., Laurv., Strind., Salt.

[4]) Salten.

Væderhorn eller en død Skjær op i Spiltouget. Ligeledes ophænges Rovfugle, saasom Ørne, Høge og Ugler, over Stalddøren, forat Hestene kunne trives og beskyttes for Mareridt [1]). Naar man hos os tildels endnu spigrer en ihjelslaaet Ugle fast til Væggen over Stalddøren, er dette en hensvindende Levning af den samme Folketroens Brug.

Især i Julen, men ogsaa ellers, har man hos os brugt at hænge de førnævnte Marklung eller Sigmundssvøber i Fjøs og fornemmelig i Stald for at skjærme dem for Aasgaardsreien. I Sverige kjendes den samme Sædvane, og det var der Tro, at Maren red dem og sparede Hestene. Andetsteds i Sverige ophænger man en Maresten i Stalden [2]), antagelig en „Tordensten“, som paa Grund af Brugen mod Maren bærer dette Navn.

Bestemte „Sveiv“ paa Haarene paa bestemte Steder af Hesten kjendes endnu som Mærke paa, at den ei skal lide nogen Uded ved Udyr. Som Bjørn og Skrub endnu kaldes Troldskab, have disse Mærker i sin Tid været tillagte Kraft mod virkelig Troldskab. Og Sveivene ere vel en God-Vætternes Gave til den. En tilsvarende Folketro er knyttet til Hunde med „fire Øine“, d. v. s. foruden de to virkelige Øine to Flekker over disse med lys Farve og af Øinenes Størrelse.

Hesten er ligesom Hunden synen eller synsk, saa den ofte Dag som Nat ser meget Spøgeri og Skrømt, Gjengangere, Thusser og Underjordiske, som Folk ikke ser [3]).

Derfor standser den ikke saa sjelden op paa Veiene. Vistnok sker det for endel ogsaa med Folk; der er bestemte Steder, hvor man aldrig vil komme frem uden at snuble. Det er de Underjordiske eller andet Troldskab,

---

[1]) Wär. I 211—12.
[2]) Wär. I 350.
[3]) Buskerud, Mand., Helgel. Ligesaa i Sverige, Wär. I 339.

som lægger sig i Veien, eller som lægger Hindringer i Veien for En[1]). *Per Sannum blev endog saaledes bunden af de Underjordiske, at han maatte staa en hel Nat i Hjemhagen sin*[2]). *Men dog er Hesten især udsat derfor. Paa visse Steder, især saadanne, hvor en Ulykke er skeet, eller hvor En har gjort en Ulykke paa sig selv, ville de fleste Heste standse op. Og ofte standser den, hvor man mindst venter det. Folk sige nutildags, at den da er stædig; men de Gamle vidste godt nok, at det var de Usynlige, som skræmte den eller holdt den fast til Stedet, saa man ikke kunde faa den frem*[3]).

Engang imellem kan man ogsaa faa se, hvorledes de onde Væsener holde Hesten. Rasmus H. red engang sent om Kvelden udover fra Vigmostad. I et Skar kom en Karl fra det ene Berg. Han var som en tolvaars Gut af Størrelse og havde blank Hat paa Hovedet. Han standsede Hesten, saa den ingen Vei kunde komme, skjønt den var meget urolig. Endelig spændte den saa haardt i Veien, at der kom Ildgnister, og saa maatte Karlen slippe den; men med det samme blev Rasmus bidt i Haanden og var vanfør i lang Tid efter. Det var saaledes Thussen, som var hos ham, og han blev thussebidt. Da Thussen, som altid gaar med blank Hat, maatte vige, slog han til Hesten, saa den løb af alle Kræfter. Rasmus vidste selv ikke ganske, hvorledes han kom frem; han havde nok med at holde sig fast, og da han naaede hjem, havde Sadelen vredet sig paa Hesten, saa den hang under Bugen[4]).

---

[1]) Mandal.
[2]) Asbjørnsen Huldreev. 2 Udg, 1, 60.
[3]) Mandal.
[4]) Sammesteds.

Derfor er det ogsaa et Ordstød at sige om en rask Hest: „*Den løb, som der var noget Ondt efter den*“ [1]).

Som oftest sees dog ikke det Onde, som holder den, af Andre end af Hesten selv. Naar den saa stopper op, saaledes som det gik med Per Sannum i Asmyrbakken [2]), er der det Raad at slaa Ild eller at faa fat i en Varmebrand og fyre over, rundtom og bagenfor Hesten med [3]), og har man ikke Fyrtøi med sig, eller man ikke kan faa fat i Ild, saa faar man lede Hesten rundt i Veien paa samme Flekken, til den slaar Ild med de staalsatte Sko.

Den Egenskab, at Hesten er synen eller synsk, kan ogsaa overføres paa Mennesket [4]). Naar man saa har faaet Øie paa det Vonde, som holder den, taber det sin Magt og maa vige, endog om det var „Styggen“ selv.

Naar derfor Hesten bliver holdt for En, bøier han sig fremover dens Hoved, griber fat i Bidselringene og ser gjennem dem. Saa faar han se det Onde, og det er forskrækkeligt, hvordan det ser ud. Hesten løber da, og det gjælder blot at holde sig fast [5]).

Eller man løfter Bidselet lidt op fra Hovedet og ser gjennem Aabningen mellem dette og Hestens Hoved. Virkningen heraf er den samme [6]).

Eller man lægger begge dens Ører sammen med Spidserne og ser gjennem den derved dannede Aabning; saa faar man Øie paa de Underjordiske, og disse maa slippe [7]).

Eller man ser gjennem Aabningen mellem Høvret og

---

[1]) Mandal.
[2]) Asbj. Huldreev. I, 60.
[3]) Jvfr. smst. p. 61.
[4]) Ogsaa efter den svenske Folketro, Wär. I, 333.
[5]) Mandal, Jæderen. Sml. Asbj. Huldreev. I, 62.
[6]) Strinden.
[7]) Mandal, Helgeland.

Manken. Saa faar man se og bliver fri for det, som spøger og skriger ynkelig paa Ugjerningsstedet[1]).

Men at Hesten i saa høi Grad er udsat for det Onde, skal være en Følge af, hvad før er fortalt om dens Skabelse, hvorved den Vonde har faaet mere Magt over den end andre Dyr[2]).

Den er ogsaa udsat for ond Indflydelse fra de Døde, fra Mennesker og Dyr.

Aldrig bør man kjøre Lig med en Hoppe, som er føl-tung, for da vil Føllet blive et Daud-Bæst[3]).

Har man Avind i en Mands Hest, maa denne, ogsaa efter den svenske Folketro, vantrives, just som Tilfældet er med det øvrige Kvæg.

Naar en drægtig Hoppe ligger paa Lammeskarn, vil den skyte ɔ: kaste Føllet før Tiden[4]).

For at skjærme Hesten for al ond Indflydelse gives foruden de ovenfor nævnte særlige Midler ogsaa mere almindelige.

Spyting. Naar Hesten om Vaaren slippes paa Skogen, skal man spytte efter den; Somme spytte *i Kors over den*[5]), Andre spytte *3 Gange efter den*[6]). I Sætersdalen pleier man ogsaa *at spytte over hvilketsomhelst Kreatur, som føres til Skogen; det vil da blive bevaret for al Slags Ulykke. — Ligesaa skal der spyttes, naar Sælen tages af den*[7]). — *Naar en Hest er skoet, spyttes under Hoven, idet man siger „tvi"; Somme have brugt at spytte 3*

1) Jarlsberg.
2) Mandal.
3) Gudbrd.
4) Søndm.
5) Mandal, Søndfj.
6) Sætersd.
7) Østerd., Mandal, Søndfj.

Gange paa hvert Ben. Undlod man det, vilde det paa en eller anden Maade gaa galt. Skoen vilde falde af, Sømmen vilde rive Hoven sønder, eller Benet vilde komme til Skade o. s. v.[1]).

Korsing. Andre bruge at korse med Haanden og nævne Jesu Navn, naar Hesten slippes paa Skogen, forat den kan gaa fri for Troldskab, som i de Gamles Mund betyder Udyr som Bjørn og Skrub[2]). — Ved Skoing af Hesten bruger man andetsteds *at slaa Kors før Hoven, naar Skoen er fæstet*[3]).

Tilsvarende Sædvaner ere ogsaa kjendte i det øvrige Skandinavien. Hver Gang man i Sverige lægger Bidslet eller Grimen paa Hesten, har man at spytte paa Milet eller gjennem Grimen; thi ellers kommer „han i vattnet", d. e. Nøkken, og fordærver Hesten. — I Danmark pleier Bonden, første Gang han Vaar eller Høst skal pløie, at kaste Plogøxen og Kjeppen overkors foran Hesten og kjøre Plogen 3 Gange derover, at intet Ondt skal ramme hverken ham, Hesten eller Sæden. — I Jylland pleier man at gjøre Kors foran Hestene, naar man vil ride ud, at intet Ondt skal ramme dem[4]).

Navnene paa mange af Eddaens Gudeheste ere hentede fra Ildens, Guldets, Sølvets eller Ædelstenenes Egenskaber. Grimm antager, at de Guderne helligede Heste saavelsom deres Beslag og Bidsler vare paa forskjellig Maade prydede dermed. Men disse Gjenstande tillægger Folketroen stedse en helligt skjærmende Indflydelse. Endnu ser man de saakaldte „Ormehoveder", d. e. en Art Søsneglehuse, fæstede

---

1) Mandal.
2) Sammesteds.
3) Gudbrd., Hallingd., Nordm., Guld.
4) Wär. II Till. til § 65. Thiele 301, 253.

i Rader paa Bidslerne og Metalprydelser paa Skylapperne[1]). Det er troligt, at disse Gjenstande, foruden at pryde, tillige i sin Tid tillagdes en hemmelig Magt mod Forgjørelser, ligesom Kvindens Bryst- og Halssmykker.

Følgende Regler har man desuden at iagttage:

Naar Hesten slippes paa Skogen, maa man ikke slaa til den med Bidslet — saaledes som uvorne Gutter gjerne gjøre, naar de have taget det af den —; *thi saa vil den ikke gaa i Fred for Udyrene*[2]). Jfr. Slag-Bjørn.

Det Søm, som har saaret Hestens Hov, saa den bløder, tages ud og slaaes ind i en Væg, saa skal Hesten ikke blive halt[3]).

Kun En, ikke To eller Flere, maa spænde Hesten for Slæden eller Vognen; den vil ellers snart kjøres træt[4]); *det vil gaa galt paa en eller anden Maade, især naar der skal kjøres over Is*[5]). Fra et Sted hedder det, at gamle Folk troede fast paa dette.

Naar Hesten spændes for Slæden eller Vognen, maa Sælen ikke tages af den, medens den staar i Skjækerne; thi da vil noget Ondt komme til at ramme den[6]).

Ikke skal man sige „Stakkel" tll en Hest, som staar i Sælen[7]); — den kunde vel derved blive det.

Første Gang man kjører med den unge, utæmmede Hest, skal man have en Sopelime og en Sten paa Slæden. Grunden hertil var dog glemt i den Bygd i Gudbrandsdalen, hvorfra Meddelelsen skriver sig. Ved Mandal *brugte nok*

---

1) Mandal.
2) Sammesteds.
3) Østerd., Guld.
4) Verdalen.
5) Østerd.. Guld., Thjem., Inderøen.
6) Østerd.
7) Aker.

de Gamle i saadant Tilfælde et Sten-Læs. Og fra en enkelt Bygd sammesteds har man vidst at fortælle, *at det første Læs, som trækkes af et Føl, tilhører den Vonde. Har et Menneske været uforsigtigt nok til at sætte sig paa, er der lidet Haab for ham om at blive salig*[1]). Gjemmer et Minde sig heri om det nære Forhold, hvori den unge, af Mennesker hidtil ubrugte Hest stod til de høie Guder, og om at de vare tilstede og modtoge det første Læs som et Offer, givet for Hestens Lykke og Trivsel?

Et andet Afsnit har meddelt Regler for, hvorledes man skal klippe dens Man og Hale, skjære dens Hove og sko den under det rette Maaneskifte samt tæmme den ved Vaxand[2]) eller endog i den hellige Julenat, idet man tillige lader den drikke af en Jordkilde, forat den kan blive fyrig som Ilden og rask som Vinden og faa Julenattens hellige Natur i sig.

Men Hestens Indflydelse baade paa den levende og livløse Natur er ogsaa meget stærk.

Paa flerehaande Maader er den varslende.

Den er god i Møde; foretager man en Reise, kan man ikke faa bedre Møde, som varsler et heldigt Udfald af Reisen, end Hest og Mand[3]).

Drømme om Hesten ere Uveirs-Varsler. — *Men det hedder ogsaa, at det varsler Ulykker, Ildebrand, Dødsfald o. s. v.*[4]). I Buskerud gjælder det dog kun, *naar Hestene ville skade den Drømmende.* I Salten *varsler det Ildebrand, naar man drømmer røde Heste,* og i Hallingdal *Dødsfald, naar man drømmer sorte Heste.* Ved

---

[1]) Mandal.
[2]) d. e. ved tiltagende Maane.
[3]) Sml. Grimm 1081.
[4]) Hedem., Mandal, Guld.

Mandal varsler det *„et stort Fald“*, *at man drømmer*, *at man rider paa en sortbrun Hest.*

Naar den saaledes i Drømme stedse varsler det, som ondt er, stemmer det vistnok med Hovedregelen for Drømmes Udtydning, at i Drømme er alt forkjert, omvendt; men Grunden dertil er nok egentlig at søge i de urgamle mythiske Forestillinger om den. Tilfældig Tale, Drømme o. s. v. om Gudeverdenen og alt, hvad dermed staar i Forbindelse, varsler overhovedet vigtige Ting, saasom Sorg og Dødsfald. Man erindre ogsaa den poetiske Omskrivning af Galgen med „Odins Hest“. Hos vore Fædre skinner ogsaa Troen om den ildevarslende Betydning af Drømme om Hesten igjennem. Efter Olaf Trygvessøns Saga drømte Kark, at Olaf gav ham en Hest; men dette udtydede Jarlen saaledes, at han vilde lade ham hænge. Her synes ogsaa at være en Forbindelse mellem Hesten og „Odins Hest“.

I Sverige har man det Varsel, at om Bondens Hest dør, saa tyder det paa, at Far selv skal dø, eller at en anden stor Ulykke er paafærde [1]). Regelen er mærkelig derved, at den synes at stille Hesten i et lignende Forhold til Husbonden som Tuntræet, der falmer, naar han bliver syg, og dør, naar han dør.

Naar Hesten ryster sig med Sælen eller Sadelen paa, varsler det Uveir [2]). — Andre sige, at *man snart skal komme til at handle paa den* [3]). Men det hedder ogsaa: *Naar den Hest, hvormed man kjører Barnet til og fra Kirken, den Dag det er til Daaben, ryster sig, medens den har Kjøregreierne paa, skal Barnet dø* [4]). — *Ryster*

---

[1]) Wär. I, 334.

[2]) Flere andre Veirmærker hentes fra Hesten.

[3]) Mandal.

[4]) Sammesteds.

den sig tæt ved Husets Dør med Greierne paa, er der en Feig i Huset[1]). — *Ryster den sig med Sælen paa, skal den snart trække Lig*[2]); i Danmark er ogsaa det samme Dødsvarsel kjendt[3]).

Naar Hesten saaledes rystede sig, var det Sædvane hos de Gamle *at spytte paa den, tildels 3 Gange.* Man tænkte sig, *at noget Ondt var over den.* Nogle sagde, *at det var den Vonde, som var paa Ryggen af den, hvorfor man maatte spytte, saa Hesten kunde blive ham kvit*[4]).

Ser Hesten tung og sorgfuld ud, spaar den, at den snart skal trække Lig[5]). — I Sverige gjælder det samme Varsel den Syge, naar Presten kommer i Sognebud, i Tydskland ligesaa, naar Presten kommer for at meddele den sidste Olie[6]).

Gnaver Hesten sit Hovskjæg, spaar den, at den snart skal trække Lig[7]).

Vælter en Hest sig for Stuedøren, er En feig derinde[8]).

Knegger en Hest — Andre: *Lighesten* — *i et Ligfølge, er det sikkert Tegn paa, at der snart skal blive et Lig til*[9]).

Ser Lighesten sig tilbage, naar den drager en Død

---

1) Mandal.
2) Solør, Bamble, Mand., Verd.
3) Thiele Nr. 379.
4) Mand.
5) Solør.
6) Wär. I 334. Thiele 379.
7) Solør.
8) Gudbr., Valders, Ringer., Mand., Guld., Senj.
9) Østerd., Hedem. — Det er svensk Folketro, at om Hesten knegger i et Brudefølge, er Bruden ikke Mø (Wär. I 334). Hestevrinsken har ellers været et heldbringende Tegn, for Krigere et Forbud om Seier. Nærmere Grimm D. M. 624.

til Graven, skal snart en Død til føres til Graven samme Vei[1]).

Standser Lighesten under Bortkjørselen fra Huset, vil En snart „komme efter" fra samme Hus; tverstandser den i Ledet eller Grinden, som gaar af Gaarden, vil snart et andet Lig gaa samme Vei[2]). *Der bliver snart Lig i den Familie, paa hvis Eiendom Lighesten standser*[3]).

Skynder Lighesten sig meget, naar den trækker et Lig til Graven, skal den snart trække et til[4]).

Begynder Lighesten Gangen med et af de høire Ben, skal et Mandfolk dø først paa Gaarden dernæst; begynder den derimod med venstre Fod, vil et Kvindfolk blive den næste, som skal kjøres bort[5]).

Naar Lighesten efter Tilbagekomsten fra Graven stikker Hovedet ind i Stuen, er En feig derinde[6]).

Som Lighesten i høi Grad varsler, maa ogsaa bestemte, betegnende Sædvaner iagttages, den angaaende.

Naar man saaledes skal kjøre et Lig med en Hest, maa man fortælle den det, med det Samme den tages ud af Stalden, og inden Greierne ere lagte paa den; undlod man det, vilde den siden blive meget frygtsom af sig[7]), eller *vilde Liget blive saa tungt, at Hesten vilde blive ganske udslidt ved at trække det*[8]).

Naar Ligfølget kommer til Kirkegaarden, spændes Lighesten bagvendt med Hovedet mod Slæden, indtil Liget

---

1) Ørked.
2) Hedem.
3) Nordfj.
4) Lister.
5) Søndfj.
6) Gudbr.
7) Helgel.
8) Salt., Senj.

er begravet [1]). I Hallingdal ligesaa; *dog spændes om igjen, før Liget tages af Slæden.* Hermed stemmer nok ogsaa Regelen fra Romerike: *at man skal lade Lighesten lugte paa Ligkisten, før man bærer Liget ind paa Kirkegaarden.* I Guldalen [2]) *spændes Hesten ligeledes fra; men derpaa føres den 3 Gange omkring Kjærren, før Kisten løftes af.* — I Danmark samme Sædvane med at vende Hesten om, hvorved man agter at forhindre, hvad man ellers tror kan indtræffe, nemlig at Hesten faar Ligfald [3]).

Endnu et Par varslende Mærker:

Sukker Hesten, skal man snart komme til at handle den bort [4]).

Ligesaa, naar den klør (ved at bide) *sig paa Knæet eller et af Forbenene* [5]).

Letter Hesten paa Foden under Maalingen af dens Høide, naar der er Spørgsmaal om Handel, vil den ikke fra sin Husbonde [6]). — I Danmark vil en Hest, som skal sælges, finde en Kjøber, om den løfter paa Ørene, idet den trækkes ud af Stalden [7]).

Hesten staar naturligt som et Sindbillede paa Kraft og Udholdenhed. Ligesom man siger: „stærk som en Bjor", d. e. Bæver, hedder det ogsaa: „stærk som en Hest", eller: „han arbeider som en Hest". Denne Hestens Kraft kan overføres paa Mennesket.

Føder en Kvinde og en Hoppe paa engang, kan man svøbe Barnet ind i den „Sæk" eller Hinde, som har om-

---

[1]) Valdres, Hedem., Mand.
[2]) Folkevennen 8 Aarg. 469. Sundt, Ædrueligshedstilst. 101.
[3]) Thiele 258.
[4]) Mand.
[5]) Mand., Sætersd.
[6]) Mand., Lister.
[7]) Thiele 254.

givet Føllet. Naar det har ligget deri en kort Stund, tages det ud igjen. Derpaa maa Barnet faa Hoppens Melk at drikke. Det maa ikke før have nydt noget af Modersmelken, ligesaalidt som Føllet maa have smagt Hoppens Melk. Saa vil Barnet, naar det voxer op, blive stærkt som en Hest; men Føllet vil ikke blive stærkere end et Menneske[1]). — Som det sees, er Vægten lagt paa den første Melk, Hoppen giver, ikke som i Eventyret om Grimsborken[2]) paa Mængden.

Ogsaa efter den danske Folketro er den Hinde, hvori Føllet kastes, meget virksom; den Pige, som ved Midnat kryber igjennem den, vil kunne føde Børn uden Smerte; men rigtignok blive hendes Sønner til Varulve og hendes Døtre til Marer[3]).

Troen paa denne Hindes Kraft staar ellers i nøie Forbindelse med de Forestillinger, man har knyttet til den saakaldte „Seierskjorte", „Seierssærk" eller „Sigerhue", hvori endel Børn fødes.

I Sverige sees Hesten i flere Henseender at tillægges lignende Indflydelse baade paa Folk og Fæ. Faar et udøbt Barn først røre ved en Hest, faar det god Lykke med Heste. Sættes et spædt Barn at ride paa en Hest, saa vil det som ældre kunne bøde Sygdom paa disse Dyr blot ved at røre ved dem. Tager man en nyfødt Kalv op i et Hestedækken, bliver den glathaaret[4]).

Dragen har sin Kraft for endel fra Hesten. Det er en velkjendt Folketro, at naar Ormen har hugget en Mand, faar den Forstand; naar den har hugget en Fugl, faar den

---

1) Salt., Helgel., Mand.
2) Asbj. og Moe, Folkeev. 4 Udg. 183.
3) F. Magnusen, Eddalære IV 141.
4) Wär. I 322. 344. Se ogsaa Grimm D. M. 624.

Vinger, og naar den har hugget en Hest, faar den Manke, og saa er den Drage.

Hestens hemmelighedsfulde Kraft er ogsaa stundom forgjørende og trolddomsagtig.

Man maa vogte sig for at gaa saaledes med Melkebøtterne, at Hestene skulle faa se ned i dem; thi da tager Melken Skade[1]).

Hestesælen maa ikke komme ind i Stuen, hvis der er en svanger Kvinde[2]). Meningen er antagelig den, at hun da ei vil blive forløst.

En svanger Kone maa ikke gaa ind i nogen Drog; thi da vil Barnet faa Fødder, som ligne Hestens[3]).

Et Slags „Fald" er „Heste-Fald". Har en Hest væltet sig paa Marken, og en svanger Kone er den første, som gaar over det Sted, da faar det Barn, som hun gaar med, Hestefald, der bestaar i, at Barnet vil komme til at knegge som en Hest.

Hermed kan sammenholdes vore Fædres Tro paa, at der med et afhugget Hestehoved kunde øves Trolddom, som naar Egil Skallagrimssøn ved Hjælp deraf reiser Nidstang mod Kong Erik og Dronning Gunhild.

Dens stærke og hellige Kraft er dog ogsaa virksom mod Sygdom og anden Forgjørelse.

Saaledes kan man blive Vorter kvit ved at stryge dem paa en sved Hest[4]).

Ligesaa ved at bade sig i Heste-Urin[5]).

Mod Kighoste bruges det at drikke Hoppemelk, som

---

[1]) Guldalen. Efter Sundt, Ædruelighedstilst. 95.
[2]) Hardanger.
[3]) Sammesteds.
[4]) Mandal.
[5]) Jarlsb., Mand., Søndfj.

i den Henseende skal være et fortrinligt helbredende Middel[1]). — I Sverige er Regelen den, at man mod Kighoste skal drikke almindelig Ko-Melk af en Hestehov[2]).

Findes en Hestesko med alle Søm, er den, især naar den bliver opbevaret i en Kirke, et ypperligt Middel, og ved Nedrivning af gamle Kirker har man fundet saadanne. Et andet Afsnit vil fortælle nærmere herom. I Danmark og Tydskland sees ogsaa en Hestesko, slaaet fast paa Dørtrinnet, at være et godt Middel mod Gjengangeres Spøgeri, og den bringer Lykke, begge Dele især, om der er 9 Huller i den. Lignende Folketro ogsaa i England[3]).

Naar „Rid-Hammeren“ plager Kreaturer, bruger man at lægge Hestesæle paa det plagede Dyr.

Tager man et Bidsel af en Hest og lægger det indenfor Kirkedøren, vil Troldkjærringen, om hun kommer ind, vrinske som en Hest, og derpaa kan man da kjende hende[4]).

Og fra Sverige hedder det, at naar Mæskningen er forgjort under Brændevinsbrænding, saa den ikke vil lykkes, skal man blot lade Hesten nyse i Brændevinspanden[5]).

Endelig kan det ogsaa anføres, hvad i et tidligere Afsnit er meddelt, at man i Thelemarken[6]) paa Julaften bagede en Kage, som fik Navn af „Hel-Hesten“, og som blev fortæret paa Kyndelmessedagen efter, — vistnok en Levning af en Offerbrug, som i sin Tid tillagdes en vigtig Indflydelse.

Det er en bekjendt Sag, hvorledes Hesten i den he-

---

1) Mand.
2) Wär. I 334.
3) Thiele 150. 708. F. Magnusen Eddalære IV 281.
4) Namd.
5) Wär. I 334. Sml. ogsaa Grimm D. M. 624.
6) Efter Wille, Silj. Beskr. 245. Jvfr. F. Magnusens Eddalære IV 360 fl.

denske Tid agtedes som et særligt helligt Offerdyr, og at Hestekjød derfor ogsaa var en yndet Spise ved Offermaaltiderne, medens Nydelsen deraf efter Kristendommens Indførelse snart blev anseet som det største Brud paa den nye Tro. Desaarsag nyde i Folkesagnene kun Riser og Trold Hestekjød, som naar den i et sætersdalsk Sagn levende Kjæmpe Grette Aasmundssøn træffer en Rise og Gygr, der i en uhyre Kjedel, som siden bliver givet af ham til Røldals Love-Kirke, koger paa engang en hel Hest. *„Kristent Folk maa derfor ikke æde Hestekjød“*. Nogle sætte ogsaa denne Folketro *i Forbindelse med Sagnet om den Vondes Indflydelse paa den ved dens Skabelse*[1]).

Et Minde om Hesten som Offerdyr er endvidere den nedarvede Mening, som engang var gjængs i vort Land saavelsom i Sverige[2]), *at det at slagte Heste med Kniv og flaa Huden af dem (ligesom Hunde og Katte) var et uærligt Arbeide, et Rakkerarbeide*, som man lod udføre af omreisende Tatere. Ved den af den nye Tro fremkomne forandrede Anskuelse arvede disse denne Del af Offerpresternes Gjerning.

Vore gamle Myther stille Hesten i et nøie Forhold til Guderne. Maaske var den især helliget Odin og Frey. Gudernes Kræfter overførtes derfor ogsaa paa Hesten, endog paa saadan Maade, at denne dyrkedes, vistnok som deres Sindbillede. Som man ved Gudetemplerne holdt hellige Heste, der ikke alene tjente som Offerdyr og til at hente Forudsigelser fra, men ogsaa til at trække Gudevognen omkring, saaledes tillagdes ogsaa Guderne Heste med særegne Navne. Solen, Maanen, Dag og Nat kjøre med Heste. Paa Sleipner, som Loke havde avlet med et Trold, for Odin over

---

1) Mand.

2) Se f. Ex. Wär. I 156. 333.

Landene. I den svenske Folketro rider endnu Odin paa en høi, sort Ganger; eller han kommer kjørende i Vogn med sorte Heste for og med en eller to Tjenere foran sig, ligeledes ridende paa sorte Heste[1]). Hvorledes man der som hos os har ofret til Odins Heste ved at spare lidt Hø efter paa Marken, er allerede meddelt i et andet Afsnit[2]). Ligesom Sigurd Fafnesbanes Hest, Grane, nedstammede fra Sleipner, saaledes have Heltenes Heste overhovedet arvet de samme Egenskaber, som Gudernes Heste have. Naar Guder og Helte fore over Landene paa stolte Gangere, farer Aasgaardsreien paa samme Vis om i Julen. Ogsaa dens Heste ere sorte[3]) og have Øine, der lyse i Mørke og funkle som Ildgløder. Og tager den Heste ud af Staldene, finder man dem om Morgenen saa svede, at det drypper af dem, just som Fraaden af Rimfaxe skaffer Dug i Dalene.

Træffende Træk, som vise denne Sammenhæng mellem Hesten og Gudeverdenen, er Folketroen om, at baade Nøkken og Djævelen vise sig i en Hests Lignelse. Efter den norske Folketro gaar stundom Nøkken paa Land som Hest, og de, som forledes til at sætte sig paa den, bærer den med sig i Dybet. Paa Island samme Tro. I Sverige bærer Nøkken som saadan endog Navnet „Vattenhästen" eller „Bäckahästen"[4]). Efter den norske Folketro omskaber Djævelen sig i en Hests Lignelse, men kjendes da paa Kløerne; skaber den sig om til en Mand, kjendes han paa Hestefoden. I Danmark sees ogsaa hans Hestefod, naar han som Gjæst er med ved Spillebordet[5]). I Sverige gik endog Sagn om,

---

1) Wär. I 210. 219.
2) Sml. Grimm D. M. 140 fl.
3) Ogsaa Bonde Veirskjæg red paa en sort Hest, Asbj. & Moe, Folkeev. 295 fl.
4) Wär. I 211. 259. 264.
5) Thiele 765.

at Djævelen i en Hests Lignelse dandsede hver Nat paa et Loft, — at man søgte at „bortlæse“ den „svarte Hesten“ paa en Kirkegaard, — at en Mand skjød den „store Hesten“ lige i Panden [1]).

Men Folketroen om Nøkken viser Odin som Vandaand. Da den nye Tro brød igjennem, bleve Hedendommens Guder til onde Aander; dette fremtræder overmaade klart i de svenske Overleveringer, hvad Odin og Djævelen angaar, idet hins Egenskaber overførtes paa denne. Hyltén-Cavallius antager ogsaa, at naar det er svensk Folketro, at Nøkken saavelsom Maren rider Hestene, hvorfor man hænger den Odin helligede Skjær i Stalden eller Rovfugle, ligeledes Odin helligede, over Stalddøren for at fri dem for Mareridt, saa grunder dette sig ligeledes paa en Forvexling med Odin eller Djævelen. Og han ser ogsaa heri et Vidnesbyrd om, at Hesten var Odin helliget.

Den nøie Sammenhæng, som der findes mellem Hesten og Gude- og Helteverdenen, viser sig ogsaa i Hestens Egenskaber. Den særlige Klogskab og Kraft, som den har, er en Gudernes Gave til den. Hest og Rytter vare som Et, og Rytterens Egenskaber bleve ogsaa Hestens, hvad enten Odin, Sigurd Fafnesbane, Hellig Olaf eller Askeladden sad paa dens Ryg.

Naar Helten var falden, sørgede Hesten; saaledes da Sigurd Fafnesbane var død:

„Grane da sørged,
Mod Græs bøied Hoved;
Hesten jo vidste,
Herren ei leved“.

---

[1]) Wär. I 211. — Det kan tilføies, at i Eventyret om Enkesønnen er Hesten en Prinds, som var kastet Troldham paa, Asbj. & Moe, Folkeev. 55 fl.

Og i Eventyret hedder det: „Hest fik hun; hun skulde bare slaa den under det venstre Øre og bede den gaa hjem, saa gik den“ [1]).

Paa Grund af denne dens Klogskab gjør Sagnet den ogsaa tildels ansvarlig for, hvad den gjør.

Oppe paa Helle i Undalen boede en Kjæmpe ved Navn Stigan [2]). Han havde en Hest, som „efter Maaden“ ikke var ringere end han selv. Dens Mage saaes ikke. Den var blakket og kaldtes derfor Helleblakken. Naar Stigan var ved Kirken, bandt han den paa en bestemt Plads nær en Bæk. Stedet kaldes derefter endnu Blakstad-Vadet. En Søndag rev den sig løs og løb paa Hjemveien. Underveis greb den en Pige, som skulde til Kirke, løb med hende i Gabet og mishandlede hende saaledes, at hun døde kort efter. Derfor skulde Hesten lide Straf. Den blev spændt for Greierne og kjørt hen til det Sted, hvor den havde gjort Ugjerningen. *Her læssede Bygdens Mænd saalænge Sten paa, som det var den muligt at trække, hvorpaa de alle sloge til den med sine Stokke, og da den ikke kunde orke længere, men var sprængt, sloge de den ihjel paa Stedet. Stenlæsset blev kastet over den.* Det er en meget stor Stenhob, som endnu sees og kaldes „Blakstad-Læsset“ [3]).

Det første Legetøi, som Landsgutten skal have, er en Træ-Hest. Guttens første Tegning er Hesten. Det er en Begivenhed i Guttens Liv, første Gang han faar Lov til at sidde paa Hesteryggen; han ter sig da som en Helt. Et spottende Stev ved ogsaa at tale om „Gutten med den gule Vesten, som sad saa kjækt, da han kom paa Hesten“. Den er Husbondens Stolthed, og man kan ikke sjelden faa høre

---

[1]) Asbj. & Moe, Event. 206 fl.
[2]) Sagnet om ham er en liden Heltesaga.
[3]) Mand.

om En: „Han holder vist mere af Hesten end af Konen sin“. Man har ogsaa den Regel:

Som Manden er mod Hesten, saa er han ogsaa mod Konen[1]).

Endnu gjævere maatte den være i den gamle nordiske Krigers Øine. Betegnende er det, at der til flere af Aarets største Høitids- og Mærkedage er knyttet det Mærke, at Veiret vil blive godt i den paafølgende Tid, om Solen skinner saalænge, at en Mand kan faa sadlet sin Hest. I et tidligere Afsnit have vi seet det at være en Sædvane i en enkelt Bygd at tegne Hest og Rytter, som kjæmpe mod en Julebuk, og hænge Billedet paa Væggen Julen igjennem. Paa Guldbrakteaterne gjælder dens Kamp Drager.

Den gamle Helt maatte være troldkyndig, og Hesten havde Tryllekraft. Endnu seirer den begunstigede Hest i Kamp, hvor Troldskab er med i Spillet.

Der var engang en Mand, som aldrig kunde beholde sine Heste for Bjørnen. Manden vidste intet Raad. Endelig fik han høre Tale om en Hest, *som Bjørnen ikke kunde faa Bugt med.* Denne Hest kjøbte han og reiste strax med den til sin Støl, hvor Hesten skulde gaa, og hvor Bjørnen holdt til. Han blev en Tid for at se, hvorledes det vilde gaa. Om en Stund kom Bjørnen, og der blev en stor Kamp mellem den og Hesten. Denne værgede sig godt, og Bjørnen blev tilsidst træt, gik fra Hesten hen i en Bakke og satte sig.

Som Manden sidder godt skjult i en Lade og giver nøie Agt paa Bjørnen, faar han til sin store Forundring se, at *Bjørnen forvandler sig til en Mand foroven, medens han er Bjørn forneden, og at han faar Piben frem og tager*

---

[1]) Mand.

sig en Røg. Manden skjønner, at Troldskab er her paafærde. Han har Værge med sig og skyder paa Bjørnen, og denne stuper paa Stedet. Da han kommer derhen, ligger hans egen Nabo død der, hvor han ventede at finde Bjørnen[1]).

Sagnets Hest kjender ingen Hindring. *Engang skal St. Olafs Hest have hoppet over Skagestadvandet i Holme. Paa Gaarden Skagestad sees Sporene af dens Bagben og paa Vætnes paa den anden Side af Vandet Sporene af dens Forben.* Spranget har været saa omtrent en Halvfjerding[2]).

Paa begge Sider af Vandet Framvaren paa Lister sees i Klippen Sporene af Hoverne paa St. Olafs Hest. Stedet hedder „Hestespranget" og er en Fjerding langt.

Paa et Nes paa den sydøstlige Side af Storøen og ligeledes paa den ligeoverfor liggende Klosterø vises Spor af Hestehove, omtrent en Favn i Gjennemsnit. En Hest — om St. Olafs, melder ikke Sagnet — *skal her have høppet over fra Ø til Ø.* Afstanden er vel en halv Mil.

Lignende Sagn ere kjendte omtrent i hver Bygd i Landet.

Folketroens Hest er hellig, varslende og klog. Den farer med uimodstaaelig Kraft paa Land, over Hav, gjennem Luften saasom Odins og Aasgaardsreiens Heste, opad den bratte Bergside og Glasberget som Askeladdens i Eventyrene[3]), gjennem Ild og røde Flammer som Skirners og Sigurd Fafnesbanes Gangere. Den er sort og frygtindgydende som Natten, kommer med Døn og Dur og fører Rædsel med sig, som naar det bliver stille i det lystige Julelag, naar

---

[1]) Mand.
[2]) Sammesteds.
[3]) Asbj. & Moe, Ev. 183 fl. 262 fl.

Aasgaardreiens Heste høres. Den har ildige Øine som Helten, der sidder paa den, og som Bingsens, der lyse i Mørke. Ud af Næseborene fraser den Ild og Luer som Risens Hest i Eventyret[1]). Hovslagene falde saa kraftigt, at Bergene blive som bløde, og „Hestehovene" staa som Vidnesbyrd den Dag idag om Folketroens og Folkedigtningens Kamphest for Guder og Helte.

---

[1]) Asbj. & Moe, Ev. 230 fl.

MARTIN PECHLIN,
en Sørøverhistorie fra det sextende Aarhundrede.

VED L. DAAE.

I Mariakirken i Lybek, den samme, der vækker Nordboernes Interesse som et gammelt Sæde for Olaf den Helliges Dyrkelse, forplantet did gjennem det livlige Samkvem med Bergen, har der over de saakaldte Bergefareres Stol været ophængt en Fane, en Trophæ fra et Sørøverskib, der i 1526 bukkede under i Kampen med to hanseatiske Kjøbmandsskibe. Denne Kamp vedkommer i flere Henseender Norges Historie. Thi den faldne Sørøver stod i den landflygtige Christiern den andens Tjeneste, selve Kampen foregik i en norsk Havn, og af de udførlige Beretninger, den ene i Prosa, den anden i Vers, som man endnu besidder derom fra to Samtidige, hvoraf Prosaisten endog var en Hoveddeltager i Affæren, kan ogsaa hentes nogle Træk til Billedet af norske Tilstande paa Unionskrigenes Tid.

Ved Mikkelsdagstider 1526 løb tre nordtydske Skippere ud fra Bergens Vaag for at seile hjem, nemlig den gamle og erfarne Karsten Thode*) (sandsynligvis en Lybekker),

*) Karsten Tode yß wol erenwerth.
He hefft sick thor sewart lange ernerth
Mit Gade vnde ok myt eren.

Claus Went fra Wismar og Michel Here fra Rostok. Alle tre havde Fragt til Travefloden og enedes derfor om at holde Følge den hele Vei; for ikke at skilles ad skulde man betjene sig af en udhængt Lygte som Nattesignal. Allerede havde de det bekjendte Sømærke, den „gamle Bykirke" ved Skagen*) i Sigte, men nu fik de Storm og bleve drevne saa langt fra hverandre, at den ene ikke vidste Besked om den anden. I fire Dage og fire Nætter befandt de sig mellem Norge og Hirtshalsen (et Nes lidt i S. V. for Skagen). Men den femte Nat, et Par Timer før Dag, blev Karsten Thode var et Skib og hængte strax en Lygte ud, det andet gjorde ligesaa, vendte og løb til Thode; det var Claus Went.

De bleve da enige om at søge Havn i Norge og seilede langs med Landet i Retning mod Nesset. Da de kom til Skjernøsund**), saa de en „Kraier" (et Slags tremastet Skib) ligge bag en Klippe ved Risør***). Da sagde den ene til den anden: „Her ligger et Skib, mon det ei skulde være en Sørøver, thi det er en Røverhavn, hvor det ligger?" Men andre sagde: „Gud bevare os, nei det er vel heller en Skotte, som tager ind Trælast". Da de nu sent om

*) St. Laurentii Kirke ved Skagen, en Bygning af ualmindelig Størrelse, der i sin Tid skal have været den længste Kirke i hele Vendsyssel, bygget efter Sagnet af Skotter og Hollændere, som fordum fiskede der paa Kysten. Nedlagdes 1795 formedelst Sandflugten, og er senere ganske tilfiøiet; kun Taarnet vedligeholdes endnu for Statens Regning som Sømærke. Traps Beskr. af Danmark. Spec. Deel, 2, 1, 23.

**) „Scheringshafen" i den tydske Krønike; ligger i Mandals Præstegjeld.

***) I Originalen „uf einen Klippen, der hisz Ryszöe". Utvivlsomt altsaa den under Navn af Risørbanken bekjendte Havn lige ved Mandal, efter hvilken denne By ogsaa har været kaldt Vester-Risør, i Modsætning til Øster-Risør (Kraft 3, 2 Udg., S. 263).

Aftenen naaede ind i Hilosund*), fortøiede de sine Skibe, og Karsten Thode sendte strax en Esping (liden Slup) afsted og lod spørge Bønderne, hvad det var for et Skib, som laa ved Risør. Disse svarede, at det var en Røver, som havde mange Folk med sig. Allehelgensdag ved Middagstid kom to norske Gutter til Claus Wents Skib og falbød Høns; men forlangte saa høi Betaling, at han ikke vilde kjøbe. Gamle Karsten Thode, som just sad i sin Kahyt ved sit Maaltid, hørte de fremmede Folks Stemme og spurgte, hvem det var. Da han fik vide, det var Gutter, som vilde sælge Høns, raabte han: „Det er Forrædere, som ville udspionere, hvor mandstærke vi ere, og hvor meget Skyds vi have". Strax bleve Gutterne grebne og forhørte. De vilde ikke tilstaa, før man hentede Bolt (Fodjern) og truede med at sætte dem deri. Da tilstod den større af Gutterne strax, at de vare komne som Spioner, men da man spurgte ham, hvem der var Høvedsmand paa Røverskibet, vidste han det ei, men fortalte kun, at „Kraieren" havde en høi Kobrygge og at det var Røverens Hensigt at angribe de tydske Skibe. Den mindre af Gutterne vilde derimod Intet tilstaa, men forsikrede, at han tjente hos en Bonde i Nærheden; vilde man ei tro ham, kunde man følge ham til Gaarden og høre, om han ikke talte Sandhed. Saa blev da den større Gut lagt i Bolt og Jern, men to Espinger og Gutternes lille Baad sendte afsted til Bondegaarden, forsynede med Hagebøsser og Rør (Geværer). Underveis sagde den mindre Gut: „Røverne ere ikke stærke, med disse tre Baade kunne I nok

*) I den tydske Krønike staar: „Hyltung, ein Hafen 2 weg Sees bey Osten der Nesen". „Weg sees" er det oldnorske *vika sjófar* (senere „Ugesøes") ɔ: Sømil. Hiløsund (ligeledes i Mandals Præstegjeld) maa utvivlsomt være den Havn, som her menes, thi Ny-Hellesund ligger for langt mod Øst.

tage dem, jeg skal føre Eder til dem". Men Tydskerne forstode, at han vilde bedrage dem, sagde ham, at det havde en Skjelm lært ham, og befalede ham at føre dem til sin Husbonde. Da man naaede til Gaarden, bleve fem Mand med Hagebøsser efterladte ved Espingerne og fik Befaling at skyde til Signal, ifald Noget kom paa. Lige udenfor Bondens Hus hørtes stort Spektakel og Larm fra Stuen, og man blev bange for, at der var Røvere inde, thi „Kraieren" laa saa nær, at man kunde se Masterne, der ragede op over Klipperne. Huset blev da omringet med Hagebøsser og Rør. I Følge med Tydskerne var en „norsk Hovmand" ved Navn Peter, „som tilforn havde tjent som Foged der i Egnen" *). Denne Peter lagde en Pil paa en Staalbue, som han bar i sin Haand, stødte derpaa Døren op og traadte ind i Bondens Stue. Der var dog ikke andre end en Hob Bønder, der aad og drak, „som det er deres Skik paa Allehelgensdag". Bønderne sagde til Peter: „Hvorfra kommer du, og hvorfor trænger du ind her med spændt Bue"? Han svarede: „Det vil nok vise sig med Tiden". Nu kom Verten ud til Tydskerne. Han undrede sig, hvorfor der kom saa mange Fremmede og spurgte om deres Ærinde. De pegte paa Gutten, de havde med sig, spurgte om han virkelig tjente paa denne Gaard, og ytrede, at de havde tænkt, der var andre Gjæster i Stuen. Manden sagde, at Gutten tjente der, og de lode da denne fare. Bonden bød nu de Frem-

*) Af et Brev fra Hr. Vincents Lunge til Erkebiskop Olaf i Throndhjem, hvori denne Begivenhed omtales i Forbigaaende, men feilagtig henføres til Hestnes Sund (i Nedenes) erfares at denne Peters Familienavn var „Skogardt" (maaske den adelige Familie Skougaard) Hr. Vincents kalder ham „sin Tjener og Høvedsmand for de tydske Baadsmænd" (Christian II.s Arkiv, udg. af N. I. Ekdahl I, 3, S. 1101).

mede Drikke og vilde give dem Bænke at sidde paa, og det var hans Hensigt at forraade dem*).

Imidlertid var Michel Here, den tredie af de tydske Skippere, seilet forbi om Morgenen den samme Dag, som hans to Kammerater om Aftenen havde naaet Hilesund, og havde søgt Havn i Sellø**). Dette havde Røverne bemærket og havde strax sendt en stor Baad med Hagebøsser, Skerpentiner og Rør afsted til Sellø for at undersøge, hvorledes de bedst skulde bemægtige sig hans Skib. Derimod vidste Tydskerne i Hilesund og Michel i Sellø Intet om, at de vare hinanden saa nær. Ogsaa i en Vig mellem Bondegaarden og de to af Tydskerne udsendte Espinger laa der et Fartøi***). Dette var erobret og forhugget af Sørøverne; ved lavt Vande laa det tørt; naar der var Flod, stod det fuldt af Vand. Fartøiet hørte hjemme i Tønsberg, og Skipperen havde gjort den Overenskomst med Røverne, at han skulde faa det igjen, naar han løste det med hundrede Guldgylden; derfor var Skipperen reist hjem for at opdrive disse Penge, men

*) At Bønderne paa Kysten vare i Forstaaelse med Sørøvere, var dog vel en Sjeldenhed. I en Skrivelse fra Christiern Munk til Christian III (Flekkerø, 28 Juli 1558; i Danske Geh. Ark.) heder det: „Bønderne her i Lenet klage over at engelske og andre Sørøvere tage fra dem Kvæg, Fetalje og anden Del. Hvortil samme Engelske svarede, at dersom Bønderne vilde blive paa deres Gaarde, da vilde de give dennem dobbelt, for hvis de finge af dennem. Nu flyer Bønderne for dem, derfor undskylder de sig, at de nødes til at tage Faar, Lam og Gjeder til deres Spisning".

**) Denne Havn kaldes i Krøniken „Neuw Selloe" og maa antages at være Sellø, en Ø yderst ude mod Havet i Oustad Sogn, Annex til Lyngdal, og beliggende en Fjerdingsvei fra Lindesnes. Der er en god Havn, som jevnlig omtales i Kongesagaerne. Her laa saaledes Olaf den Hellige i 1028 paa sit Tog mod Erling Skjalgssøn. Inge og Eystein Haraldssønner vare i 1156 nær ved at skulle levere et Slag her, og Inge Baardssøn søgte Havn her 1207 paa et Tog mod Baglerne (Kraft 3, 2 Udg. 344).

***) I Krøniken „ein grosze Hollyck".

hans Mandskab var tilbage og laa i Herberg hos Bønderne i Omegnen. En af dette Tønsbergmandskab mødte nu Tydskerne, da de fra Bondegaarden af søgte ned til sine Espinger igjen, og tilbød sig at give dem vigtige Oplysninger, hvis de blot ikke vilde røbe ham for Bønderne, da dette vilde koste hans Liv. Han betroede dem, at Røveren var firsindstyve Mand stærk, og at de maatte vel vogte sig for at møde den Baad, som var sendt til Sellø. Den store Gut, som var sat i Bolten, var Røverens Kahytdreng og tvungen til at udspeide Tydskerne. Matrosen fra Tønsbergskibet fik mange Tak for sin Meddelelse, og Tydskerne skyndte sig *til* sine Skibe. Neppe vare de komne ombord paa disse, førend Røverens Baad for forbi paa Tilbagereisen fra Sellø til Risør. Tydskerne hentede en Hob Stene og fyldte Merset paa begge Skibene dermed, anbragte alt sit Skyds paa den ene Side og forbandt Mastetougene, saa at i fornødent Fald begge Fartøier kunde hales sammen og den ene bistaa den anden, om Røverne skulde forsøge at entre. Om Aftenen viste sig Røverskibets Anførere i en Baad foran Havnen ved en Klippe, betragtede længe de to Skibe for at se, hvorledes de bedst skulde angribes, og seilede saa bort igjen. Om Natten holdt Tydskerne stærk Vagt.

Tidlig den følgende Morgen kom en stor Hob Folk fra den Kant, hvor Røveren laa, leirede sig paa et Fjeld i Nærheden af de tydske Skibe og „afrev Mosen paa Fjeldet med Mund og Fødder, saa at det var en Gru at se derpaa“ (!) Det var Allehelgens-Løverdag. Tydskerne derimod sendte Espingerne i Land, fældede Trær, indtil de havde begge fulde med Ved og tændte saa Ild, medens en Del af Mandskabet vaskede sine Skjorter. En af dem gik op paa Fjeldet, spadserede omkring der og fik snart Øie paa et Skib og en liden Skude, som kom fra den Kant, hvor Røveren

laa*). Saa snart gamle Carsten Thode fik dette at vide, blæste han i sin Pibe, at Folket hurtig igjen maatte komme ombord, og strax forenede Skibene sig og Alt gjordes klart til Fegtning. Thode begreb, at den mindre Skude skulde bruges som Brander, og lod derfor Espingerne paany gaa ud imod denne. Skuden blev ogsaa stukket i Brand for at drive afsted mod Tydskerne, men disse søgte at faa den bragt af Veien. Saa sendte Røveren en ny Baad ud mod Espingerne for at faa disse bort fra Branderen. Men da Branderskuden kom saa nær, at Espingernes Skyds kunde naa den, sendte de den et Skud med en Skerpentin, saa at Flammerne sprudede høit i Luften. Da styrtede tre Karle ud af Branderen, lode denne drive mod Tydskerne og reddede sig selv paa en liden Baad. Men heldigvis kom der hurtig Ild i Branderens Seil og den drev forbi.

Da lod Røveren falde et Anker, splidsede Trosser sammen og seilede dem ud i den Tanke at hale sig tilbage mod Vinden, om det ei lykkedes ham. Da han nu saaledes kom for sin Fok, havde han sat sit Skyds paa den ene Side og paa den samme Side havde han ogsaa faaet istand et Brystværn paa Kobryggen af Tønder fyldte med gammelt Skrammel. Mellem to Tønder stillede han en Hagebøsse. Paa Kobryggen var ogsaa den største Del af hans Mandskab samlet. Da sagde den gamle Thode: „Børn forsager ikke, heiser strax Vimpelen op og lader den flyve og sætter Mersraaerne steilt op i Høiden, at Røveren kan for-

*) I Krøniken staar „des weges her, wo das Dorf liegt“. Ved denne „Dorf“ maa vel sigtes til den lille Samling af Huse, som allerede da maa have ligget ved Risørbanken, i Nærheden af Mandalselvens Udløb. I den norske So '(forfattet 1580) nævnes ogsaa allerede Mandal mellem Norges Byer, der samtlige i saa haarde Udtryk beskyldes for Usædelighed og Fordærvelse (Norske Magasin 2, S. 39).

staa, at han har Folk for sig, som tænke at værge sig". Videre befalede Thode, at Ingen maatte skyde med Rør, Hagebøsser eller Skerpentiner, førend han gav Tegn ved at blæse i sin Pibe, men naar han peb, maatte Enhver gjøre sit Bedste. Da nu Røveren saa de Tydskes Vimpel og Mersraaer, lod han ogsaa sin Fane flyve og sagde: „De Folk ville værge sig, men velan, vi maa alligevel til". Saa seilede han lige tvers imod Claus Wents Skib, men før han kom ret kom det lige paa Siden, blæste Thode i sin Pibe, og Tydskerne affyrede nu paa en Gang alle sine Skydevaaben lige mod Røverens Kobrygge, hvor flere af hans Folk faldt. Mandskabet paa Thodes Skib kom Wents til Hjelp, og Stenene regnede ned fra begge Mers, saa at Røveren ikke kunde faa stryge sin Fok. Det traf sig saa, at hans Skib svingede forkert om, saa at alt hans Skyds kom til at ligge paa den Side, der vendte bort fra Tydskerne og hen til Fjeldet, hvorved ogsaa hans Brystværn blev ham til ingen Nytte. Han kom nemlig til at ligge saa, at hans Udlægger berørte Claus Wents Skibsbord, og hans Bougspryd kom til at staa i Wents Foktakelage. To af Tydskernes Baadsmænd løb da hen og hug Stag og Boliser af hans Bougspryd; Takelagen faldt ned i Wents Skib, men hang dog fremdeles fast i Røverens. Tydskerne fik fat i Tougene og halede dem ind, saa at Røverskibet hverken kunde komme frem eller tilbage. Derfra hidsede de Fienden baade med Skud langs og med Stene fra Mersene. Imidlertid stod Kapitainen bag paa Dækket i Nærheden af Nathuset med en Rapier i sin Haand og raabte til sine Folk, at de skulde entre; i sin Forbitrelse og Arghed rakte han Tungen ud og vrængede Mund*). Netop i det Øieblik fik en tydsk

*) „He stoch de tunghen ut synem munth
Van spotte vnd uth falschkem grundh.
Dat dede dem volcke vordretten".

„Gesell“ (Handelsfuldmægtig) se ham, lagde an paa ham med sit Rør og skjød ham, saa at han vendte Benene i Veiret og var død paa Stedet. Denne Gesells Navn var Gert Korfmacher. Naturligvis voxte nu Tydskernes Mod medens Røvernes tog af. Men paa Røverens Skib stod der en Karl i Forstavnen og skjød derfra paa Tydskerne, fældede otte Mand og saarede den gamle Thode i Armen. Thodes Kok løb da hen til Gert Korfmacher, som havde skudt Kapitainen, og sagde ham det, hvorpaa Gert ogsaa skjød den Karl ned. Snart var det imidlertid forbi med Stenforraadet i de tydske Skibes Mers; man greb da til at opbryde Skorstenen paa Claus Wents Skib og kaste med Mursten. Tydskerne vilde nu gaa over paa Røverskibet og løste derfor lidt paa de Touge, hvormed dette hang fast i Wents Skib, for at det kunde svinge lidt paa Siden. Men da de kom ombord til sine Fiender, havde disse gjemt sig under Dækket, styrtede frem fra dette Skjul med Biler og Spyd og gjorde Anfald. Tydskerne brugte dog sine Skydevaaben saa godt, at Røverne snart begyndte at se efter sine Baade for at rømme. Men Tydskerne kastede sig over dem og brugte saa flittig baade Sværd og Haandbiler, at der tilsidst kun fangedes sex og undkom fjorten. Disse sidste rømte i en Baad; en af dem blev skudt paa Flugten, men de øvrige naaede en liden Jagt, hvori fem af deres Kammerater, der ikke havde deltaget i Kampen, befandt sig. De gik da ombord paa Jagten og lode Baaden drive afsted til Tydskerne. Da disse nu saaledes vare Herrer paa Røverskibet, mærkede de, at der endnu vare nogle Folk under Lugerne; i Begyndelsen holdt de ogsaa disse for Røvere, men det viste sig, at det var Røvernes Fanger. To af dem vare Hamburgere og Seierherrerne bekjendte. De løstes naturligvis strax af sine Baand, kom da op og saa, hvorledes der var gaaet til.

Af disse befriede Fanger fik nu Seierherrerne først Navnet paa den faldne Røverkapitain at vide. Han hed Martin Pechlin og var fra Femern, ved Siden af ham var Brun von Gøttingen Høvedsmand over Skibets Stridsmænd.

De sex fangne Røvere beholdt Tydskerne hos sig i to Nætter, men kastede dem derpaa overbord. Selv havde de mistet ti Mand i Kampen*), hvilke begravedes paa „Risør Kirkegaard", vistnok altsaa ved Halsaa, nu Hovedkirken i Mandals Prestegjeld. Tyve vare blevne saarede, men kom sig. Den tredie hanseatiske Skipper, Michel Here, som ikke havde deltaget i Kampen, traf imidlertid siden paa de flygtende Rester af Sørøverne og fik fat paa fire af dem, hvilke han kastede overbord. Ni Røvere naaede over Skagerrak frem til Varberg i Halland, men her bleve de grebne, de otte halshuggedes, og den niende maatte forrette som Bøddel.

Røverskibet lod Thode opbrænde, efterat han havde bemægtiget sig Alt af nogen Værdi ombord. Hele Byttet deltes saaledes, at der paa hver af de hanseatiske Søfolks Part (de faldnes saa vel som de levendes) faldt 70 Mark Lybsk. Blandt dette Bytte var der adskilligt Kirkesølv**). Mortensaften seilede Tydskerne igjen ud fra Hilesund og naaede, efter endnu at have døiet Adskilligt paa Søen, frem til Trave St. Catharinae Aften (24 November). Pechlins

*) Mellem disse maa ogsaa have været den ovennævnte Hovmand eller Adelsmand Peder Skougaard (Chr. II.s Arkiv udg. af Ekdahl, I, 3, 1101).

**) De havde tilforn røvet Werne *(sic!)* og andre Kirker og Klostre, heder det i Vincents Lunges Brev (Ekdahl l. c.). At herved menes Værne Kloster er usandsynligt; hidtil er ikke nogen saadan Plyndring af dette bekjendt.

Fane bragte de med sig og lode den, som allerede fortalt, ophænge i Mariakirken over Bergefarernes Stol.

Pechlin hørte til Tidens værste og mest berygtede Sørøvere og havde i to Aar, tildels i Ledtog med andre af Christiern den Andens Tilhænger, Skipper Clemens, Kniphoff osv. gjort baade Østersøen og Nordsøen usikre. Der omtales Ugjerninger af ham i Frisland (hvor han sluttede Broderskab med Brun von Gøttingen), i Jylland; paa hans Fødeø Femern o. s. v. I Sommeren 1526 havde han paa en Dag brændt ni (efter en anden Beretning endog tolv) Handelsskibe, bestemte til Sverige fra Danmark og Pommern, og dræbt 105 Mand, deriblandt anselige Folk fra Lybek*). Lybekkerne og Hamburgerne havde derfor udrustet tre Barker for at gribe ham, men disse vendte hjem igjen med uforrettet Sag, da de havde naaet Marstrand.

De to Koffardiskibes kjekke Daad maatte derfor vække stor Opsigt. Allerede samme Aar blev den Vise om Begivenheden trykt i Lybek, af hvilken vi have meddelt nogle Citater. Titelen lyder saa:

UAn Merten Pechlin syner gescycht
Wat he thor ssewart hefft vthgherícht.
Also guth als bynnen twen yaren
He hefft ghemørth alse eyn bossewicht.
Darumme moste he ouel varen.

---

*) „Noch IX schuten he hefft vorbranth
Vth Dennemark unde uth Pomerlanth.
Dat volck warth alle vordruncken.
He nam dat beste, wat he dar vanth.
De wracke alle dar vorsuncken.

Uppe den IX schuten synt ghewest
Hundert man unde fyff, so man secht,
Werp he auer bort yn einem dage.
Dyt hebben bekent Pechlin syne knecht.
Yss dat nicht ein barmlick klaghe?“

Derhos er paa Titelbladet anbragt i Træsnit tre Mænd i Kapper, og en fjerde i Vams, med et Baand i Haaret og med en Rulle i Haanden. Foran dem sees et Lykkehjul, omdreiet af en Djævel med Hjortetakker, Kloer paa Fødderne og Hale. Oppe paa Hjulet sidder en Fyrste med Krone og Scepter, tilhøire svinger sig en Mand i Veiret, tilvenstre gaar en anden ned med Hjulet, og en fjerde bliver sønderknust under dette. Begyndelsesbogstaverne til de følgende Indledningsvers danne et Achrostichon, hvoraf Navnet Hans von Gøttingen fremgaar, og her har man da sandsynligvis Digterens eget Navn. Af Visen findes endnu et Originalexemplar (12 Sider 4to) i det paa Sjeldenheder rige Bibliothek i Wolfenbüttel; efter dette har Lappenberg paany udgivet Visen (i Zeitschrift des Vereins für Hamburgische Geschichte B. 2. S. 140—156, smlg. S. 592—593). Nylig er den ogsaa optaget i Liliencrons fortræffelige Samling „Die historischen Volkslieder der Deutschen vom 13 bis 16 Jahrhundert" (B. 3. S. 534—540).

Den samme Bergefarer Gert Korfmacher fra Lybek, som med egen Haand fældede Martin Pechlin selv, har ogsaa selv nedskrevet en udførlig Beretning om Kampen i Hilesund. Denne Beretning er blevet indtagen i den vigtige Krønike, vi besidde fra en anden samtidig Bergefarers, Hans Regkmanns Haand, og som i 1619 udgaves i høitydsk Bearbeidelse af Joh. Friedr. Faust von Aschaffenburg*). Korfmachers Fremstilling, der senere ogsaa er gjengivet i Ernst Deeckes „Lübische Geschichten und Sagen" (Lübeck 1857. 12. S. 299—310), er ovenfor i alt væsentligt fulgt, og for det meste ligefrem oversat.

---

*) Lappenbergs ufordelagtige Dom om denne Udgave af Regkmann samt hans Oplysning om den utrykte plattydske Original læses i Zeitschr. f. Hamb. Gesch. l. c.

Kun hos Christian den Andens Tilhængere vakte Pechlins Skjebne Beklagelse. Vi have herom Ytringer af den forrige bergenske Lensmand Jørgen Hansen i et Brev til Christian (Campen 13 Jan. 1526), der ender saaledes: Der er nu en stor Glæde af denne Eders Naades Modgang og andre, som nu den ene kommer paa den anden*).

---

*) Ekdahl. l. c.

SMAASTYKKER.

(No. 1—12 af L. DAAE, No. 13—14 af YNGV. NIELSEN, No. 15 af S. BUGGE).

---

1. Til Grettérs Saga.

Fra Hr. Peder Fylling i Ørskog (Forfatter af en Beskrivelse over Borgunds Præstegjeld og en flittig Samler af lokale Sagn) modtog Universitets-Bibliotheket for kort Tid siden et Sagn, som han nylig havde hørt paa Harhamsøen i Søndmøre, og som i Korthed indeholdt Følgende: Engang kom to Sørøverskibe ind til Søndmøres Kyster, af hvilke det ene seilede ind ad Bredsund, men det andet kom til Gaarden Harham paa Øen af samme Navn. Det var kort før Jul, og Mandskabet besluttede at tilbringe Helgen paa Harham, hvor de ogsaa trak sit Skib paa Land. Gaarden beboedes kun af én Mand, der ei var hjemme, men hans Hustru modtog de ubudne Gjester paa bedste Maade for at undgaa Plyndring, thi hun forstod snart, hvad Slags Folk hun havde for sig. Røverne foregave at kjende Manden paa Gaarden godt og lod, som om de beklagede ei at have truffet ham. Snart blev deres Opførsel nærgaaende, de forsynede sig paa egen Haand i Stabur og Kjælder og opførte sig brutalt mod Konen og hendes „Terner". Der var tolv „Huskarle" paa Gaarden, der havde Natteleie i et lidet Hus, adskilt fra Hovedbygningen, hvor Konen sov med sine Terner. En Nat overfaldtes Kvinderne af Røverne og raabte da paa Huskarlene, der ogsaa halvpaaklædte indfandt sig i den bælmørke Stue, hvor Lysene vare slukte. Her begyndte nu en vild Kamp, idet Huskarlene med Spyd og Øxer hug og stak efter Røverne, som for Øieblikket vare vaabenløse. Otte af dem faldt da i Stuen, medens de øvrige tog Flugten og ilede ned til Stranden for at faa sit Skib flot, men det lykkedes ikke, og de tog da Flugten indover Øen forfulgte af Huskarlene. Blandt disse sidste var der en stor og sterk Mand, han rev et „Smilbord" fra Stuen, brugte det som Vaaben og

ihjelslog dermed alle de tiloversblevne Røvere paa en eneste nær, som løb saa hurtig, at han først ved Gaarden Aakre blev indhentet og ihjelslaaet. Om Morgenen lod man Røverskibet brænde. Da Ilden blussede op, kom ogsaa det andet Røverskib til søndenfra, men dets Besætning mærkede snart Uraad og satte igjen til Havs.

Dette Sagn har, som ogsaa Hr. Fylling i sin Skrivelse til Meddeleren bemerker, en ikke ringe Interesse derved, at det paa en helt paafaldende Maade minder om en Begivenhed, som ifølge Gretters Saga (Kap. 19) har fundet Sted netop paa den samme Ø, Harhamsøen, for omtrent halvniende hundrede Aar siden. Dengang beboedes Øen af Lendermanden Thorfinn Kaarssøn, hos hvem Islændingen Gretter Aasmundssøn, Helten i den fornøielige Gretters Saga, aflagde et længere Besøg, men i Førstningen som en mindre vel seet Gjest. Denne Thorfinn havde deltaget i en Beslutning, fattet af Erik Jarl og en stor Del Lendermænd, om Afskaffelse af Tvekampe og om Fredløshed for Ransmænd og Berserker, hvorved han havde paadraget sig saadanne Ildgjerningsmænds Had. Da derfor Thorfinn forlod sit Hjem paa Harhamsø for at tilbringe Julen paa en af sine andre Gaarde paa Fastlandet, men efterlod sin Hustru og Datter paa Harhamsø, besluttede tolv Berserker under Anførsel af Brødrene Thorer Thamb og Øgmund at overraske Familien i hans Fraværelse. Gretter var den første, som traf dem, da de landede paa Øen; han anstillede sig som den, der ønskede at optages i deres Selskab, lovede dem al ønskelig Udsigt til Plyndring og skræmte Husets Kvinder indtil det Yderste ved sin raa Tale om, hvad der nu forestod dem. Han førte om Aftenen Berserkerne hen til et Udhus med en Yderdør, der var tillukket med en stærk Laas, og som var Lendermandens Forraadskammer. Berserkerne, som havde drukket tæt, begyndte at blive ustyrlige og stødte Gretter hid og did, men da de mindst lagde Mærke dertil, løb han ud af Huset, greb fat i Dørhaspen, slog Døren igjen og satte Laasen for. Berserkerne anede i Begyndelsen ikke Uraad, men bleve siden betænkelige, da Gretter blev noget længe borte. Da han kom igjen, var han ledsaget af de otte Huskarle, som fandtes paa Gaarden, og nu begyndte en haard Kamp. Berserkerne vilde fremfor alt komme ud og søgte derfor at bryde Bordvæggen ned, hvilket ogsaa lykkedes dem, og de forsvarede sig nu med Tømmerstokke. Enden blev, at de, som ei strax dræbtes, rømte til Skibet, hvor de frøs ihjel.

Slægtskabet mellem disse to Fortællinger vil være Enhver indlysende, og Spørgsmaalet er kun, om man med Vished tør stole paa, at Sagnet har holdt sig paa Harhamsøen lige fra Begyndelsen af ellevte Aarhundrede, eller om man skulde antage, at en eller anden belæst Mand kunde efter Sagaen have fortalt Bønderne paa Øen den gamle Tildragelse, og at Sagnet paa denne Maade skulde have dannet sig. Det kan dog i den Henseende bemærkes, at Kundskab om Gretter og hans Bedrifter i forrige Aarhundrede alene kunde hentes enten fra Torfæus eller fra de af Marcussøns 1756 i Hole udgivne Nockrer marg-frooder Söguþaetter Islendinga, Skrifter som ingensinde have været Almenlæsning, og at Sagaen først i vor Tid gjennem N. M. Petersens Oversættelse og Magnussens og Thordarsons Udgave (1859) er bleven almindelig kjendt.

Hvad der yderligere taler for at betragte Sagnet som en virkelig ved uafbrudt Tradition forplantet Erindring om Gretter, er at dette Sagn ikke er det eneste Spor til, at hin islandske Sagahelt og hans opsigtvækkende Bedrifter leve i den norske Almues Erindring. Hr. Lærer J. T. Storaker har i det ovenfor indtagne Brudstykke af hans Samlinger om Overtroen i Norge (S. 478) meddelt et Sagn fra Sætersdalen om en Kjæmpe Gretter Aasmundssøn: han traf engang en Rise og en Gygr, som kogte en hel Hest i en Kjedel, fældede Troldene og gav Kjedelen til Røldals Kirke. Dette Sagn minder om Sagaens Gretter, forsaavidt dets Helt ligesom denne fremtræder som Trolde-Udrydder, og Navnet Gretter Aasmundssøn er altfor enestaaende til at give Rum for nogen Tvivl om, at den sætersdalske Sagnfigur Gretter stammer fra den islandske historiske Gretter.

Hr. Storaker har paa Forespørgsel oplyst, at dette er det eneste norske Sagn om Gretter, som han kjender; men han anser det, vistnok medrette, for meget sandsynligt, at der findes flere, og lover at gjøre sit Bedste for at komme dem paa Spor.

---

2. Tønsberghus's Ødelæggelse.

Om Tiden, da den gamle Befæstning eller Slottet paa Bjerget ved Tønsberg blev ødelagt, har man hidtil ikke været ganske paa det Rene. I Allens De tre Nord. Rigers Hist. 1, 265 oplyses, at Hr. Knut Alfssøn i 1502 gjorde et Indfald fra Sverige med svenske Tropper og

erobrede først Akershus, dernæst ogsaa Tønsberghus, hvor Mattis Olssøn var Befalingsmand. En gammel Optegnelse (Suhms Saml. til den danske Hist. 2, 2, 188) af Jørgen Claussøn, der 1539 blev Lagmand i Tønsberg og altsaa er et næsten samtidigt Vidne, bemerker, „at Tønsberghus blev forstyrret af de Svenske, og Byen plyndret", men feiler ved at henføre Begivenheden til 1503. Men af et Dokument, hvoraf A. Faye har givet Uddrag i en af ham kort før hans Død paabegyndt Præstehistorie for Sande (nu i Rigsarkivet), fremgaar yderligere, at Hr. Knut Alfsson paa Veien til Tønsberg forstærkede sig med en Hob Bønder fra Sande Skibrede (mellem Drammen og Holmestrand) og i Forening med dem ødelagde Slottet, hvor Befalingsmanden, Mattis Olssøn, blev slagen og dræbt, og Bønderne fra Sande røvede hans Gods og Sølvpenge. Mattis's Hustru (Olive Krabbe?) blev senere gift med Ridderen og Rigsraaden Hr. Knut Knutssøn Baat til Morland i Bahuslen, den samme, hvem Christiern II i 1519 lod henrette. Hr. Knut Knutssøn indstevnede i 1512 Almuen i Sande Skibrede, som var med at „røve og brænde Norges Krones Slot Tønsberg", og tiltalte dem for „de Sølvpenge og andet Gods, som de havde ranet fra hans Hustrus forrige Husbonde, Mattis Olssøn", men Retten afviste denne Sag „saasom efter Loven Ingen maa have høiere Eftermaalsmand, end han selv er". — Da det saaledes er givet, at Slottet ei alene erobredes, men ogsaa brændtes og ødelagdes i 1502, og man Intet kjender, om at det senere er gjenopført, maa Peder Claussøns Beretning i hans Norges Beskrivelse, at Slottet „blev i Kong Christiern Hanssøns Feide nedskudt og ødelagt, den Tid han kom til Norrig 1532", bero paa en Feiltagelse.

---

3. Einar Tjelds Kamp ved Oslo 1536.

Som det vil erindres, udsendte Erkebiskop Olaf Engelbrektssøn efter at have sprængt det norske Rigsraad og ladet Hr. Vincents Lunge myrde og en Del af de øvrige Raader fængsle, endel Krigsfolk for at indtage Fæstningerne Bergenhus og Akershus. Anføreren for Toget mod Akershus var Einar Tjeld, der leirede sig med sit Folk ved Kjølberg i Aker (nu en Del af Tøien). Man ved med fuld Vished, at han her blev to Gange overvunden af den danske Befa-

lingsmand paa Slottet, Erik Gyldenstjerne, og tilsidst mistede en stor Del af sine Folk, der dels indebrændtes, dels dræbtes eller fangedes, og at han selv flygtede (Paludan-Müller, Grevens Feide II, S. 265—66 og de der anførte Kilder). Men forud for disse Nederlag synes at have gaaet en Kamp mellem Einar Tjeld og Erik Gyldenstjerne, hvori den første har havt Overhaand. Thi i et Brev af 1559 fra Akershus's daværende Befalingsmand Christiern Munk til Kong Frederik II (i danske Geh. Ark., „Danske Kongers Hist."), hvori klages over Slottets ringe Forsyning af Harnisker, heder det: „Dog var her en XL Mands Tøi (Rustning), som jeg haver hørt, hvilket som blev borte udi den Feide, som Erik Gyldenstjerne havde med Einer Tjeld, den Tid Eriks Svende bleve fangne af fornævnte Einer Tjeld og Erkebispens Folk". Den korte Tid af 23 Aar, som var forløben mellem den her omtalte Affære og dette Brevs Datum saavelsom ogsaa Brevskriverens allerede dengang nøie Forbindelse med Gyldenstjernernes Slægt, med hvilken han siden besvogredes, gjør det lidet sandsynligt, at disse Chr. Munks Ytringer kunne bero paa nogen Feiltagelse.

---

4. Om den Lundske Erkebisp Mag. Jørgen Skodborg.

Denne Prælat blev i Aaret 1520 af Christiern II, hvis Sekretær han havde været, ophøiet til Danmarks Primas, men faldt allerede i det følgende Aar i Unaade, flygtede til Rom og kom aldrig mere igjen, skjønt Frederik I en kort Tid var stemt for hans Gjenindsættelse og Mag. Jørgen endog paa denne Konges Forbøn modtog erkebiskoppelig Vielse af Pave Clemens VII. Han døde som Kannik i Køln 1551. Til hans senere Historie kan her den Oplysning meddeles, at han i 1541 (altsaa 5 Aar efter Bispeværdighedens Afskaffelse i Danmark), understøttet af Coadjutoren i Erkestiftet Køln, fandt paa at ansøge Christian III om Restitution i Embedet eller om idetmindste at opnaa et passende Forlig, og om at Kongen vilde være ham en naadig Konge. Christian III lod Coadjutoren svare: „Dass wir „von gemelten Schottbergk nit wissen, haben ihn auch vielweniger „unser Lebenlang gesehen oder erkannt". „— — Weil auch nun zur „Zeit mit solchem Erzstift eine Voränderung geschehen und mit einem

„Christlichen Evangelischen Bischof, der das göttliche Wort predigt, „vorsehen, so wissen wir ihme seiner Forderung kein Statt zu ge-„ben". (Ausländ. Registr. i danske Geheimearkiv 1541. Onsd. eft. Exaudi).

---

5. Uegte Søn af Christiern II.

Som Tillæg til sin fortjenstlige Dissertats „Historieskrivningen og Historieskriverne i Danmark og Norge siden Reformationen" I (Kbhvn. 1867. 8) har Dr. Holger Fr. Rørdam ladet aftrykke nogle høist interessante Optegnelser af Historiografen Anders Sørensen Vedel, grundede paa Kantsleren Johan Friis's mundtlige Fortællinger. Her forekommer bl. A. en tidligere aldeles ukjendt Oplysning om en uegte Søn af Christiern II, født under Kongens Fangenskab paa Sønderborg Slot. Her tilføies, „fuit ingeniosus". og tillige, at Knud Pedersen (Gyldenstjerne?) siden førte ham bort, og at hans senere Skjebne ikke vidstes. Tænkeligt, men ikke sandsynligt kunde det være, at denne Søn af Christiern III er den samme, som nævnes i et utryk Brev fra Hertug Adolf til Kong Frederik II, hvori omtales at Hertugen af Lothringen (Christiern II.s Dattersøn) har sendt „einen seiner Edelleute, der des gefangenen König Christierni Bastard ist" til Landgreven af Hessen i hemmeligt Ærinde. Rimeligere er det vist, at denne Bastard er født under Kong Christierns Landflygtighed. Brevet fra Hertug Adolf, der findes i Uddrag i danske Geheimearkiv, er udateret, men hidrører tydeligvis fra Tiden omkring 1565.

---

6. Noget om Akershus Slot 1559.

I den samme Skrivelse fra Christiern Munk, hvoraf den ovenfor meddelte Notits om Einar Tjeld er hentet, forekommer endel Oplysninger om de Byggeforetagender, som under denne Slotsherre fandt Sted paa Akershus, hvilke hidsættes som et Supplement til de tidligere af I. Chr. Berg (Saml. t. d. N. F. Spr. o. Hist, 2, 355 flg.) og

af N. Nicolaysen (N. Saml. 1, 633 flg.) meddelte Efterretninger. Chr. Munk skriver: „Som E. K. Maj. og lader give tilkjende om Bygningen her paa Slottet, saa haver jeg tilforn givet E. K. Ms sal Fader tilkjende, at Slottet var meget bygfaldet, da befol Hans Naade mig mundtligen og siden skrev mig til at lade afbryde nogen Kirker og Kapeller her udi Oslo, som ingen Tjeneste udi gjordes, hvilket jeg og gjort haver, og med hvis Steen derinde var, haver jeg ladet forbygge paa Slottet, som skal findes udi mit Regnskab. Saa haver jeg ladet nedbryde den gamle Mur udi Forborgen, som det Træværk paa stod, fra Jomfrutaarnet og neder til Stranden og der igjen ladet opbygge af Grunden og muret Porten igjen og ladet sætte et nyt Taarn med en Portstue udi neden ved Vandet ved Enden af samme Mur og der gjort Porten ud med en stor lang Bro fra, hen over Vandet, saa man ikke kan see udi Byen eller udenfor Slottet, naar Porten lades op, som de kunde tilforn. Desligeste indeholdt E. Naades Hr. Faders Skrivelse, at jeg skulde lade færdiggjøre det gammel Stenhus, som Konning Christiern lod begynde Gavlen paa imellem den store Sal og Vaagehals, som de gammel Træhus staar, hvilke Træhus som staar Slottet til stor Fare for Ilds Skyld. Og jeg nu med det allerførste vilde lade foretage samme Hus udi Bygning, thi jeg haver redt mig paa, hvis Behov gjøres, saa min Skyld næst Guds Hjælp ikke skal findes, at jeg jo haver ladet bygge paa Slottet og udenfor Slottet, siden jeg fik det i Befaling, som paa skal kjendes. Allern. Konge, gjordes her vel en Runddel behov at lade bygge ved det Nordost Hjørne, udenfor den store Borgestue som E. K. M. var selv udi. Dog veed jeg ingen Raad til Sten at bekomme, thi hvis Sten, som var tilfangendes, er meste Parten forbygget her paa Slottet.“

---

7. Et adeligt Frieri i Norge 1569.

Den ovennævnte Slotsherre Christiern Munk til Toberup, Akershus's bekjendte Forsvarer mod de Svenske i 1567, havde ægtet Dorothea Gyldenstjerne, en Datter af den danske Rigsraad Hr. Mogens Gyldenstjerne til Stjernholm, der selv i sin Tid havde været forlenet med Akershus og forsvaret det mod Christiern II i 1532. En Sø-

ster af Dorothea, Jomfru Else, som var kommen op til Akershus paa Besøg, gjorde her Bekjendtskab med den senere norske Kantsler, Hans Pederssøn (Litle) til Sem og Foss i Eker, Søn af Peder Hanssøn, der i sin Tid havde været Befalingsmand paa Akershus, og Ingeborg Gyldenløve, Hr. Nils Henrikssøns og Fru Ingegerds Datter fra Østraat. Hans Pederssøn og Jfr. Else bleve forlovede i 1569 og siden gifte. Om dette Frieri findes i den indholdsrige Samling af Adelsbreve paa det st. kgl. Bibl. (Fasc. 25) endel Breve, som ikke ere uden tidsbilledlig Betydning. Hans Pederssøn skriver den 24 August 1569 fra Akershus til Hr. Mogens. Efter en Indledning om al den Godhed, denne har vist Brevskriveren og hans Forældre, fortsætter han: „Kjære Hr. Mogens, giver jeg Eder ganske velvilligen tilkjende, at hun er den, jeg haver sett min Love hos, og næst Guds og Eders Vilje agtede jeg hende til min Egte Hustru at have. Hertil haver hun givet saa for Svar, at hvis med Eders Vilje og Samtykke herudi skeer, lod hun sig og nøie med o. s. v. Kjære Hr. Mons, saa er nu min ganske venlige Bøn og gode Tro til Eder, at I vilde vel gjøre og give mig et godt Svar herpaa med denne min Tjener, og skulde jeg selv have dragen ner og mundtligen talt med Eder, men nu haver Christiern Munk nyligen bekommen Breve fra min Herre om denne Krigs Handel, saa at man ikke paa denne Tid kan komme her ud af Landet med gode Lempe. Kjære Hr. Mons, beder jeg Eder ganske gjerne, at I ikke fortænker mig, at jeg Eder herom saa dristeligen til skriver“ osv. Med denne Skrivelse fulgte to Bilag, det ene fra Hr. Mogens's Svigersøn, Christiern Munk, det andet fra Fru Dorothea. Chr. Munk siger: „Kjære Fader, giver jeg Eder ganske villigen tilkjende, at Erl. og Velb. Hans Persen, Peder Hansens Søn, haver været min Forskrift til Eder begjærendes, at I ville vel gjøre og give hannem Eders kjære Datter til hans Egte Hustru, Jomfru Else. — — Næst Guds Hjelp skal det ikke fortryde, thi saa sandt hjelpe mig Gud, han er en god Karl og haver to gode Gaarde, som en fattig Herremand kan vel hjelpe sig paa en af dennem. Og haver han arvet tre hans Brødre al Hjemmel, thi Moder arver ikke Børn, om Søn er til, ikke heller Søster sin Broder, om Broder er til. Nu haver han ikke flere end to Søstre levendes. Kjære Fader, kan jeg ikke heller forholde Eder, at jeg haver forfaret af Else, at hun er vel tilfreds, at det maatte gaa for sig, om det var Eders Vilje“. Fru

Dorothea skriver: „Min hjerte allerkjæreste Fader, giver jeg Eder venligen tilkjende, at vi havde en god Reise herop, saa at det blæste ikke ret møget, og er her vel et smukt Land og godt Folk ogsaa, men dog er her vel langsomt oppe; dersom I havde ikke undt mig min Søster med mig, da havde jeg længet mig alt død, men nu haver jeg hende at roe mig med. Jeg kan ikke fuldskrive Eder til, saa møget godt jeg haver havt af hende, siden hun kom til mig. Min hjerte allerkjæreste Fader, her er en Herremand i Landet, heder Hans Pedersen. Han er den rigeste Herremand her i Norrig og er eneste Broder og haver kun to Søstre. Han haver talt min Søster Else til og Christen og mig, saa haver jeg svaret, at det staar til Gud og Eder. Men alt det han haver været i min Omgjængelse, siden jeg kom herop, da tykkes det mig, det han er en god og fin Karl og veed vel, hvad han skal gjøre og lade, og siger han ogsaa, min allerkjæreste Fader, at dersom I giver Eders Samtykke dertil, da vil han selv gjøre sit Bryllup heroppe paa hans Gaard her i Landet, og jeg forstaar vel, at han ikke vil bie længe efter hende. Min hjerte allerkj. Fader, at I vil være fortænkt med hendes Klæder og Tingest at lade gjøre, thi her er Ingen oppe, der kan gjøre det, hverken Skrædder eller andre". — Hans Pederssøn og Jfr. Else bleve gifte, formodentlig kort efter. Else døde før sin Mand, der i andet Gifte egtede Jfr. Anna Schinkel og døde som Norges Riges Kantsler 1602. Han blev med begge sine Hustruer begraven i Ekers Hovedkirke, hvor endnu en Tavle hænger til deres Amindelse.

---

8. Gravkapel ved Hamar Domkirke.

I nogle Familieoptegnelser, som den i 1770 afdøde Sogneprest til Kongsberg, Peter Henrik Cold (en Broder af den bekjendte Jurist Isak Andreas Cold), har nedskrevet, og som ere udførligere end de Meddelelser om Ætten Cold, der læses i Magazin til den danske Adels Historie 1, 45, forekommer bl. A. om denne P. H. Colds Oldefader Anders Cold († som Sogneprest til Øier 1683, smlgn. Hjorthøis Gudbrandsdalens Beskr. D. 2.), at han var gift med Sara Frantsdatter Hummer. „Hun var 114 Aar gammel, og melder Hr. Cold, „at hans Faster skal have fortalt ham, at hun med denne Sara Hummer var inde i et Kapel, som endnu var tilovers af Hammer By,

„hvor hun saa deres Slægters Ligkister, og da havde Sara Hummer „et Sølvbelte paa, paa hvilket hendes Ahner vare udgravede. Denne „Sara Hummers Moder var Brynhild Svale, Mogens Svales Datter, „som blev gift med en Benkestok". (Th.jems Videnskabsselskabs Bibl. Manuskr. Fol. No. 151). Kapellet har vistnok været det samme, som omtales i Nicolaysens Norske Fornlevninger S. 71, og hvorom Sagnet berettede, at kongelige Personer vare begravede der, medens af det Ovenanførte fremgaar, at nogle Levninger af Norges gamle Adel her have havt sine Familiebegravelser i over et Aarhundrede, efter at Domkirken forøvrigt var bleven en til Tidens Ødelæggelse overgiven Ruin. Hvad Familien Hummer angaar, da forekommer den i sextende Aarhundrede netop i Egnen af Hamar (se Rigs-Registranterne).

---

9. Norsk Adel i forrige Aarhundrede.

Henrik Steffens fortæller i sine Erindringer („Was ich erlebte", 2, S. 40—42), at Christian VI havde til Hensigt „allmälig einen echt norwegischen einheimischen Adel zu begründen", hvortil Elementer fandtes, idet nogle tildels velhavende Bondefamilier i Gudbrandsdalen, Valders og andre frugtbare Dele af Landet nedstammede fra de gamle Jarler (!) og vare sig det bevidst, idet de kun indgik Ægteskaber indbyrdes osv. Sønner af saadanne Storbønder bleve da, fortælles der videre, nedkaldte til Kjøbenhavn og indsatte i Landkadet-Akademiet. Man vilde gjøre dem til Officerer, ja til Pager ved Hoffet. Men det var store, firskaarne, sterke, halsstarrige, modige Mennesker, opdragne i stor Frihed og lidet skikkede til at underkaste sig Subordination. Dengang anvendtes endnu legemlige Straffe ved Akademiet, og det hændte nogle Gange, at de raa norske Kadetter satte sig til Modværge mod sine Lærere. Man havde da kun Valget mellem at lade dem skyde eller sende dem hjem, og den menneskekjærlige Konge valgte den sidste Udvei. Forsøget mislykkedes altsaa.

Denne Steffens's pikante, men tydelig kun paa en usikker Tradition grundede Fortælling citeres af N. M. Petersen (Bidr. til d. danske Lit. Hist. 3, 2, 295) og har udentvivl vakt Fleres Opmerksomhed. Noget sandt maa vel ligge til Grund herfor, og det lader

sig tænke, at Planen er opstaaet under Christian VI og hans Dronnings med talrigt Følge af Hoffolk foretagne Reise i Norge i Sommeren 1733. Men det er forbundet med stor Vanskelighed at finde sikre Data til Bestyrkelse af denne Beretning. Saadant skulde nærmest være at søge i Landkadetakademiets Arkiv. Af denne Institutions Strafprotokoller har Kancellist Dittmann i Danske Saml., udg. af Chr. Bruun m. Fl. (3, 280 fgg.) meddelt udførlige med Aaret 1738 begyndende Uddrag, uden at heri noget om denne Sag forekommer. Skulde der nogensteds her i Landet endnu existere Sagn, der indeholde Erindringer herom?

To gammelnorske Adelsfamilier kjendes dog, som efter længe at have været halvt nedsunkne til Bønder, igjen fik sit Adelskab fornyet under Christian VI og hans Søn og det tildels virkelig paa en Maade, som i nogen Grad bestyrker Henrik Steffens's Fortælling.

Den ene af disse Familier var Slægten Tordenstjerne til Gulloug i Lier ved Drammen. Denne Slægts Stamfader, Nils Svendssøn Tordenstjerne, blev af Kong Hans nobiliteret ved Brev af 20de Juli 1505 (aftrykt af Prof. G. Fougner-Lundh i hans Prøve paa et norsk Diplomatarium, Kbhvn. 1828, 4. S. 13). I Mag. til d. danske Adels Hist. 1, S. 52 fortælles (Indberetning fra Biskop N. Dorph i Christiania af 1749 om adelige Familier i hans Stift), at Nils Svendssøn og en anden, der samtidig skal være bleven adlet under Navn af Dalpil, skulde have udmerket sig ved Vennersborgs Erobring i Kongens Nærværelse. Denne Begivenhed er imidlertid apokryfisk; Allen, hvis Forskninger neppe nogen saadan Tildragelse vilde have undgaaet, om den havde fundet Sted, kjender heller Intet dertil. Familien holdt sig dog, hvorom Alting er, paa Søndre-Gulloug i syv Slægtled, i Begyndelsen gjennem standsmæssige Ægteskaber (med Slægter som Maaneskjold, Kalips, Mylting o. s. v.), siden fra 5te Led af gjennem borgerlige Forbindelser, først med en Bondedatter fra Kjekstad i Røken, dernæst med en Prestedatter fra Hurum. Døtrene giftedes med Bønder, Sidelinjerne gik vel i Regelen ogsaa over i denne Stand. I 17de Aarhundrede forekommer (Nørv. Tidsskrift, B. 1. S. 34) et Par Personer paa Stenshorne i Eker, hvoraf den ene førte Tordenstjernernes Vaaben, og den anden i 1648 ansøgte om Fornyelse af sin Adel. Om dette indvilgedes, kjendes ei, men under 3die Febr. 1734 fornyedes derimod selve Hovedlinjens Adelskab af Christian VI for

Nils Oudenssøn Tordenstjerne til Gulloug (ifølge I. C. Bergs Optegnelser født 8 Sept. 1676, † 24 Nov. 1744, ægteviet i Huset paa Gulloug den 9de August 1731 med Martha Lucia Bache fra Hurum, f. 1698 ell. 1700 og † 1767). I en Anonyms Optegnelser om Frederik V.s Reise i Norge (1749), der findes i den Kallske Manuskript-Samling paa det st. kgl. Bibl. (No. 226 Fol.) heder det: „Paa Gulloug, et gammelt Herresæde, bor endnu den eneste (!) Levning af den gamle norske Ådel Ouden (Nilssøn) Tordenstjerne, 17 Aar gammel, vel studeret og ønskede gjerne nogen Employe. Der hængte indtil for nogle Aar siden paa samme Gaard den gamle riddermæssige Rustning, Stormhat, Skjold, Sværd og fuld Harnisk fra Haand til Fod, nu er det bortkastet, og Jernet til andet opsmedet". Denne Ouden, som var født den 14de og døbt 20de Sept. 1732, havde nydt Undervisning i sit Hjem af Jens Essendrop, hvis Ophold der i Egnen vi skylde hans Liers Beskrivelse (Kbhvn. 1761. 8). Ouden kom derpaa til Kjøbenhavn og blev 10 Aug. 1753 Secretair i Danske Kancelli, 26de Septbr. samme Aar Hofjunker og 13de Juni 1769 Kammerjunker (Statsjournalen f. 1769 S. 45), men døde ugift og barnløs allerede den 21de Decbr. 1771, som det har staaet eller maaske endnu staar paa hans Ligsten paa Frogner Kirkegaard i Lier. Hermed uddøde denne adelige Familie. Søndre Gulloug var allerede 1765 solgt tilligemed Midtre-Gulloug, som var Avlsgaard derunder, til Kammerraad M. H. Bache (maaske en Slægtning af den sidste Tordenstjernes Moder). Den vedligeholdt dog fremdeles i nogen Tid sine Friheder paa Grund af Besiddernes Stilling som Rangspersoner. Hovedbygningen paa Søndre Gulloug var opført i 1568, efter at Svensken under Syvaarskrigen havde brændt de tidligere Huse. Den udmerkede sig, ifølge Essendrop, ved Tømmerstokkenes usædvanlige Længde og Tykkelse. Ifølge et Sagn skal denne Bygning efter Gullougs Salg være bleven flyttet til Hofvin ved Kirken af samme Navn i Ullensaker.

Den anden Familie, hvorom her kan være Tale, er Botner-Ætten i Høland, hvorom der i 1751 blev nedskrevet en temmelig udførlig Efterretning af Sogneprest Pharo sammesteds (Mag. til D. Adels Hist. 1, 83 fgg.). Denne Familie, som havde Navn af Gaarden Botner, var for længst saagodtsom gaaet over til at være Bønder, men kjendte sin Slægt meget langt op, ligesom der i Hovedkirken hang en

Tavle, hvorpaa baade selve Botner-Familiens og de i den indgiftede Familiers Vaaben vare afbildede (Tegning i Magazinet l. c.). Botner-Ætten, der neppe nogensinde har havt synderlig Betydning udenfor Hjembygden, havde været rig paa Jordegods, havde egen Begravelse, paastod at have boet paa sin Herregaard i fem hundrede Aar og udledede sin første Herkomst fra en „Jutul“ Aaster, der skulde ligge begravet i en Haug tæt ved Gaarden, hvor ogsaa et Kapel skal have staaet. Af Botner-Familien var Anders Botner, som i 1757 efter at have gjennemgaaet den mathematiske Skole (Krigsskolen) i Christiania, var Sekondløitnant ved det „Restorfske“ Regimente i Norge. Om ham har jeg seet Følgende i en Extrakt „aus der Kriegs Cancelley Sachen“ (i det danske Geheimearkiv), dateret Christiansborg 19de Januar 1757: „Der Second Lieutenant Andreas Botner von dem unlängst wider deterrirten *(sic!)* alten norwegischen Adel, stellet vor, dass seine Ältern genöthigt worden die Hälfte ihres in ihrem Geschlecht seit 500 Jahren bewohnten Hofes zu verpfänden um nur zu dem Ankauf seines Platzes und seiner Equipirung und der Herunterreise zum Campement Rath zu schaffen“. Han ansøgte derfor om at maatte sælge sin norske Officersplads og benaades med en Løitnantsplads ved de Gevorbne „hier unten“ (ɔ: i Danmark). Den ene Halvdel af Ættegaarden var pantsat for 600 Rdl., og han frygtede meget, for at Gaarden, som det heder i hans Ansøgning, „skal komme i Decadence eller i Fremmedes Hænder“. Sluttelig paaberaaber han sig „det høipriseligste Exempel paa Hofjunker Tordenstjerne, hvis Familie var ligeledes kommen i Forglemmelse“. Paa Extrakten er tilføiet i Marginen: „Mundtlig at tale med ham“. Anders Botner blev siden forflyttet til Falsterske Infanteriregiment, deltog i Troppesamlingen i Holsten mod Rusland og tjente derpaa i tre Aar som Frivillig i Syvaarskrigen i den preussiske Hær. Efter Hjemkomsten til Danmark fik han under 28de Juli 1765 sin Families gamle Adel formelig fornyet (Diplomet trykt i G. Fayes Bidrag til Hølands Menigheds og Præsters Hist. Kristiania 1866. S. 75—76), vendte tilbage til Norge, overtog sin Ættegaard og blev Kaptein og Chef for Eidsbergske Kompagni. 1780 fik han Karakter af Generaladjutant og døde 13 Februar 1784. Anders Botner var imidlertid, ligesom Kammerjunker Tordenstjerne, ugift, saa at begge disse Adelslægter kom til at dele Skjebne ogsaa deri, at de kun kort overlevede sin Gjenophøielse.

Udtrykket „der unlängst wieder deterrirte alte norwegische Adel" hvor ved det besynderlige Ord „deterrirt" udentvivl maa være ment „gjenoplivet", „fornyet" eller noget Lignende, tyder aabenbart paa, at Levningerne af den norske Adel maa have tildraget sig en vis større Opmærksomhed ved Hoffet. En Kjendsgjerning, som her maaske ogsaa bør erindres, er, at der i 1747 alvorlig tænktes paa Oprettelsen af en egen Ridderorden for Norge, hvorom Hans Grams Betænkning indhentedes (se Werlauffs Oplysninger herom i Illustr. Nyhedsblad f. 1859 No. 21, ogsaa særskilt).

---

10. Gerhard Schønings Ungdomshistorie.

Mellem denne høifortjente Lærdes efterladte Samlinger, der bevares paa det st. kgl. Bibliothek i Kjøbenhavn, findes ogsaa et paabegyndt Udkast til en Autobiografi, hvormed han dog kun er naaet frem til sit 20de Aar. Det meddeles her efter Originalen (Gl. Kgl. Saml. 988 Fol.).

„Aar 1722 Natten til Korsmisse Dag eller den tredie Maji er jeg fød paa Gaarden Skotnes, beliggende i Buxnes Præste-Gield, Lofodens Fogderie udi Nordlandene; min Fader Anders Schøning, min Moder Martha Ursin, hvilke i deres Ægteskab havde 7 Børn, blandt hvilke jeg var den femte. Da jeg var tre Aar gammel, tog en gammel Præsteenke, Dorothea de Fine, boende paa Finnesset i Vaagen, hvor der i gamle Dage har staaet en Kjøbstad, mig i Huset til sig, eftersom jeg var opkaldet efter hendes Mand, Hr. Gerdt Estenson, som havde været Præst i bemældte Vaagen. Udi de tre Aars Tid, eller hvad det omtrent kunde være, i hvilke jeg blev hos hende, hændte det mig iblandt andet, at da jeg en Dag gik ved Søen, hos hvilken Gaarden laa, som hun boede paa, i Klippen, under hvilken Vandet gik, faldt jeg uforvarendes derudi, men kom dog, eftersom Vandet ej var dybere, end jeg kunde vade tillands, uskad derfra, dog med den Frygt for den Ræyselse, jeg ventede at ville følge derpaa, at jeg stak mig af Vejen og lod Husfolkene gaa med stor Bekymring og lede efter mig næsten en hel Eftermiddag. Siden kom jeg hjem igjen til mine Forældre og blev hos dem indtil jeg var omtrent 10 Aar gammel, da de satte mig i Skole hos Præsten der paa Stedet,

Hr. Leonard Sidenius, under hvis Information jeg lagde Grund til det latinske Sprog, ja tog ogsaa fat paa det Græske og Hebraiske, skjøndt det havde været bedre, at man havde ladet det blive med det første alene. I hans Hus var jeg indtil jeg var konfirmeret i mit Alders 15de Aar, da mine Forældre toge mig derfra, og satte mig til min Fader-Broder Hr. Elias Schjøning, som havde Navn for en lærd Mand og stedse været vant at have fremmede Børn til at oplære, da han selv ingen havde med sin Kone Anneken Ursin, som var min kjødelige Moder-Søster. I den ikke ret lange Tid, som jeg nød hans Undervisning, profiterte jeg meget, i det latinske Sprog i Særdeleshed, som han selv var meget stærk udi, men ogsaa udi gode Prygl, som han efter de Tiders Maade var temmelig rund i at uddele. Men til min Skade døde han om Høsten Aar 1738, da jeg maatte hjem igjen, og gik der den hele Vinter over og blev forsømt i mine Studeringer, hvorfor mine Forældre maatte resolvere at sætte mig i Throndhjems Skole, til hvilken Ende min Moder reiste selv med mig om Foraaret 1739 til bemældte Stad, hvor vi ankomme i Pintsehøitiden, da jeg blev examineret af Rectore Scholæ, Mag. Benjamin Dass, og indsat i den fjerde Lectie. Ved denne Forandring fik jeg ligesom et nyt Sind, og i den Sted, at jeg tilforn havde kun havt liden Lyst til Studeringer, blev nu ganske indtagen deraf, dels fordi jeg nu ikke mere var i den haarde Tvang og slaviske Frygt, som tilforn, dels ogsaa og fornemmelig, ved den stærke Æmulation, jeg havde, at distinguere mig fremfor mine Meddiscipler, hvilke i Begyndelsen vilde fixere mig, som den der nylig var kommet fra Landet, og end fra Nordlandene, og over hvilke jeg paa den Maade søgte at hæve mig. Inden mindre end et Aars Forløb bragte jeg det derfor saa vidt, at skjøndt jeg var blandt de allernederste, som den Gang skulde flyttes op i den øverste Classe, og vare 15 a 16 i Tallet, blev jeg, da Examen var holdt, den allerøverste. Under velbemeldte brave og lærde Rectors Information, som jeg med Flid i tvende Aar benyttede mig af, bragte jeg det saa vidt i mine Studeringer, at jeg i Martii Maaned 1742 uden foregaaende Examen, som ellers plejer at holdes i Skolen efter Paaskehøitiden, fik min Dimission med saa godt og reputerligt Testimonio til Academiet, som nogen kunde gives. Eftersom mit Forsæt med min tidlige Reise fra Skolen var dette, at jeg vilde komme først hjem til Nordlandene og siden derfra til Bergen

med første Stævnes Jægter, saa tidlig, at jeg kunde være i Kjøbenhavn til næstfølgende Examen om Sommeren, saa rejste jeg fra Throndhjem ind til Levanger, hvor Markedet holdtes, for at følge dem nord efter, som didhen fra Nordlandene vare ankomne. Men da jeg var kommen didhen, forandrede jeg mit Anlæg, saa at jeg fulgte Præsten i Beidstaden, Hr. Elias Heltberg, hjem til hans Gaard og rejste derfra dels tillands og dels tilsøs til Fosnæs Præstegaard, hvor jeg kom i Selskab med en Sergeant, som rejste nord til Torgen paa Helgeland. Da jeg var kommen til Præsten i Brynøen, Hr. Jacob Hersleb, fornam jeg, at efter en 14 Dages Forløb, gik en Lejlighed derfra lige nord til Stegen; hvorover jeg blev hos ham bemeldte Tid over, og efter en Reise af 6 Uger, hvorpaa jeg meget ondt maatte lide, kom endelig hjem til min Moders Gaard, der min Fader i min Skolegang for 2 Aar siden ved Døden var afgangen, og havde efterladt min Moder i meget slette Omstændigheder, saa at liden eller ingen Hjælp var af hende at vente for mig til min forestaaende Reise til Akademiet, hvortil ogsaa dette kom, at min Moders Broder, Bjørn Ursin, Sorenskriver over Vesteraalen, som næsten var den eneste, jeg kunde vente mig nogen Assistence af, nylig før min Hjemkomst var død. Alt hvad jeg derfor kunde skrabe sammen i Penge beløb sig ei til mere end 30 Rdlr. omtrent, hvormed jeg i Pintsehøitiden 1742 reiste fra Lofoten i Nordlandene og efter en kort og lykkelig Reise af otte Dage omtrent ankom til Bergen, hvor jeg opholdt mig i 3 Ugers Tid og derpaa steg ombord paa et kjøbenhavnsk Skib, hvormed jeg arriverede til Hovedstaden i Mai Maaned og havde da overalt i Penge med mig 14 Rdlr., hvoraf omtrent de fem gik bort ved min Depositz. Herover begyndte jeg at blive bange for Fremtiden og derfor efter en føie Tids Forløb tog imod en ringe Kondition hos en Borger paa de Vilkaar, at jeg skulde informere hans Børn i det Danske og derfor have frit Logemente. Der blev jeg da i nogle faa Maaneder, indtil jeg obtinerede Sted paa Kommunitetet og tillige frit Værelse paa Regentsen, hvorved jeg nogenlunde blev hjulpet, helst da Rektor Dass havde den Kjærlighed for mig, at han skaffede mig et Stipendium paa 15 Rdlr. aarlig at nyde i 2de Aar, hvilket Jonas Angell udi Trondhjem havde legeret.

---

11. Presseforseelse i Kristiania 1756.

I Stiftsprovst Dr. O. Holmboes utrykte Optegnelser findes: „Den 27de August 1756 blev Bogtrykker Jens Berg arresteret, for han havde trykt en svensk Plakat og et Skrift paa 4 Ark om Sveriges Riges Tilstand for en Svenske Helleberg. Bogtrykkeren havde trykt tvende saadanne Skrifter imod den svenske Regjering 1743 og det efter General Arnolds og Stiftamand Rappes Befaling; derfor tænkte han, at det nu ei heller kunde have mere at sige. — 30te Oktober. Bogtrykkeren slap ud af sin Arrest igjen og skulde give Mulkt efter Vicestatholderens Sigende".

---

12. Om en paatænkt offentlig Bogsamling ved Drammen.

I dette og forrige Aarhundrede forekomme som bekjendt endel Exempler paa Landsmænd, der have skjænket tildels store Bogsamlinger til offentligt Brug, ligesom Foranstaltninger i den sidste Tid have fundet Sted fra et Par Byers Side til ved Sammenskud at grundlægge kommunale Bibliotheker. Gerhard Schøning og Carl Deichmann, der begge døde i samme Aar (1780), efterlode sine anselige og udsøgte Samlinger, den ene til Videnskabernes Selskab i Trondhjem, den anden til Kristiania By, Bernt Anker skjænkede sin Bogsamling til Krigsskolen, Revisor Andersens ypperlige Bibliothek (15,000 Bind) testamenteredes vort Universitet, af hvis Bibliotheks Stamme det udgjør en betydelig Del, Høiesterets-Assessor P. Collett († 1836) delte sin Samling mellem Universitetet og Modums Præstegjeld (N. Stiftelser 3, 365), i Bergen findes et Par ved Testamenter stiftede Smaabogsamlinger ved Mariakirken og i Museet o. s. v. Af Ugebladet „Nyeste Skilderi af Kjøbenhavn" (2, 637.) erfares, at der ved vort Aarhundredes Begyndelse har været paatænkt en lignende Stiftelse i Nærheden af Drammen. Det heder nemlig her: „Hr. Testmann, som for et Aars Tid siden er kommen tilbage fra Vestindien, samler nu med betydelige Omkostninger paa et Bibliothek, der allerede nu bestaar af 18,000 (*sic!*) Bind almennyttige Bøger, som han vil forære sit Fødested i Norge mellem Drammen og Kongsberg. I dette Bibliothek skulle alle Omegnens Beboere kunne faa Bøger gratis laante".

13. En nordlandsk topograf fra 1591.

I det trondhjemske videnskabers selskabs skrifter i det nittende århundrede I, pag. 451—486 findes trykt en beskrivelse over Lofoten og dens omliggende øer, der er „tilsammen skrevet 1591". Meddeleren har ikke fremsat nogen formodning om, hvem der kunde være forfatter til dette interessante skrift, ligesom heller ikke de to manuskripter af dette, der findes i Kristiania (det ene fra omtr. 1660, men ufuldstændigt i rigsarkivet, det andet fra omtr. 1800 i hs. maj. kongens bibliotek på det kgl. slot), indeholde nogen angivelse af forfatterens navn og stilling. Ved at gennemlæse skriftet finder man imidlertid flere ytringer af forfatteren, der i denne henseende kunne være til vejledning.

I 1591, da skriftet angives at være forfattet, var Gert Rantzow befalingsmand over Lofotens og Vesterålens len. Han havde i sine yngre dage foretaget udstrakte rejser og på disse besøgt Sicilien, Malta, Frankrige, England og Spanien med flere andre lande og beseet disses største mærkværdigheder (Danske magasin, 1 række, 4 bind, pag. 98—109).

Nu viser også vor forfatter sig allerede i første afsnit af sit skrift som en berejst mand, hvor han omtaler, at han ikke noget sted har fundet så ustadigt vejr som i Lofoten, „såvidt som jeg har vandret". Senere sees det, at han har været i England, Frankrige, Spanien, Malta og Sicilien, altså netop steder, som Gert Rantzow besøgte på sine rejser. Derfra kan man dog ikke drage nogen slutning om, at Gert Rantzow selv skulde være forfatteren, da denne nemlig viser sig at have været bosiddende i Nordland, medens Gert Rantzow neppe nogensinde har besøgt sit len. Derimod er der megen sandsynlighed for, at han ved overtagelsen af dette har ansat en mand som foged, der tidligere havde været i hans personlige tjeneste og fulgt ham på hans rejser, samt at denne derpå af hensyn til sin herre, der var en mand med mange forskellige interesser, har udarbejdet en beskrivelse over hans norske len og dettes natur-mærkværdigheder. Hvis man antager dette, bliver det også af betydning, at skriftet netop er forfattet i 1591, da Gert Rantzow i det år sendte et skib med korn til Lofoten og Vesterålen for at tage tilbage „landskyld og anden rettighed". Rimeligvis har da fogden benyttet denne gode anledning til at sende Gert Rantzow sit skrift, forudsat, at han virkelig er forfatteren.

At forfatteren ikke har været norskfødt, synes bl. a. at fremgå deraf, at han oftere henter sammenligninger fra Danmark, f. eks. hvor han omtaler de nordlandske strømme og midnatssolen. Hans klager over den nordlandske almues beklagelige tilstand kunde synes at passe bedst for en indfødt; men man har samtidige eksempler på, at det ikke altid var disse, som med størst varme talte Norges sag, så at denne grund ikke er afgørende. Rimeligvis har således forfatteren, efter hvad der nu kan sees, været en dansk foged, der er ansat ved Gert Rantzows tiltrædelse, men hvis navn det foreløbig er umueligt at udfinde.

Flere indre grunde tale for, at den sammesteds trykte beskrivelse over Namdalen fra 1597 er af samme forfatter. Man kunde da antage, at han er forflyttet fra Lofoten til Namdalen kort i forvejen, da der her netop i 1596 var fogedskifte, uden at man dog kender mere end den fratrædende fogeds navn. At beskrivelsen over Namdalen ikke er forfattet af en indfødt, synes bl. a. at fremgå af den måde, hvorpå forfatteren omtaler „de Norske“. Derimod er det vanskeligt at uddrage nogen slutning for eller imod af de udtryk, hvori han (trondhj. vidensk. selsk. skrifter i 19 årh. I, pag. 445) omtaler nogle norske helligdage. For øvrigt er denne beskrivelse over Namdalen forsåvidt mærkelig, som man der første gang finder oplysninger om et fænomen, hvorpå videnskaben igen i vore dage har henledet opmærksomheden. Det heder nemlig i beskrivelsen af torskefiskeriet (l. c. pag. 447): „— — — at alt havet står, efterat fisken er bortgåen, ligesom det var tykt eller rørt, af det, som den gyder af sig“.

---

14. Gustav IV Adolfs proklamation til det norske folk i 1814.

Som bekendt førte de svenske konger af det holstejnske hus, ligesom kejserne af Rusland den dag idag, den gamle titel: „arving til Norge“. Gustav III havde desuden for sin søn, Gustav IV Adolf, hvis moder var den dansk-norske prinsesse, Sofie Magdalene, gjort påstand på arveret også gennem hende, hvorfor sønnen antog titel af „arving til Danmark og Norge“. Skæbnen vilde, at der ikke skulde blive adgang for Gustav Adolf til at fremsætte sine prætensioner før

i 1814, fem år efter hans afsættelse. Kort efter at han havde modtaget underretning om Kielerfreden og Kristian Frederiks foretagender i Norge, besluttede han at gøre sin titel gældende og få sin formentlige dobbelte arveret til den norske krone anerkendt. Han udstedte i den anledning en proklamation til det norske folk; men denne nåede ikke frem. I stedet for at komme til Ejdsvold, faldt den i Karl Johans hænder, hvorved den forblev ubekendt indtil i 1821, da kongen selv sendte en afskrift til Norge, som blev forevist flere af storthingets mere indflydelsesrige medlemmer. Dette historiske kuriosum lyder således:

Norrmänner! Om I, ett af Nordens äldste folkeslag, uphöjen Eder stämma, såsom ett urgammalt, sjelfständigt folk, och förkunnen andra nationer Edert oföränderliga beslut at försvara denna Eder sjelfständighet, då tillkommer det mig, såsom son af den odödliga konung Gustaf den Tredie och Dess gemål, drottning Sofia Magdalena, Gustaf Adolph, för detta Sveriges, Göthes och Vendes konung, artvinge till Danmark och Norrige, hertig til Schleswig, Holstein, Stormarn och Ditmarschen, grefve til Oldenburg och Delmenhorst, at yrka och påstå den arfsrätt, mig tillkommer, såsom laglig arfvinge till det Norrske riket! Det tillhör mig ej såsom enskildt man vädja emellan regenter och folkslag, samt än mindra dömma om den kraft och verkan, som freden och förbund kunna medföra, och om deras inflytelse på det Norrske rikets framtida tilstånd! Men jag skulle tro mig vara ovärdig namnet af kunge son, om jag kunde förgäta, hvad jag är skyldig mig sjelf och det Norrske folket! I detta vigtiga ögonblick, då det Norrske folket vill grunda sin sjelfständighet på lag och rätt, så kan jag ej tvifla, att min laglige rätt erkännes till den Norrske thronen.

Prins Christian Frederik af Dannemark må yrka samma rätt, som jag; så är han dock kungen af Dannemarks undersåte. Han är mer; ty han är och har varit en af Dess högsta befälhafvare i Norrige! Jag är nu fri från sådane förbindelser och tror mig således vara värdig att stå såsom drott för ett fritt och sjelfständigt folk, då jag redan har den nåden at få räkna mig bland antalet af Herrans smorda, och jag i denna egenskap varit den förste medborgare af ett fritt och sjelfständigt folk, hvars rättigheter jag försvarat, så sandt Gud mig hjelpe till lif och själ!

Hvilket Vi allt underteckne och bekräfte med Vår egen hand och

konglige insegel den femte April, året efter vår herres och frälsares, Jesu Christi børd, det ett tusinde åtta hundrade och fjortonde!

. Gustaf Adolph.

(L. S.)

---

16. Et vers af Torbjørn Hornklove om Harald Haarfagre.

I Fagrskinna, udgiven i Christiania 1847, s. 9 heder det om Harald Haarfagre:

Hár hans var sítt ok flókit, fyrir þá sök var hann lúfa kallaðr. Þá skar Rögnvaldr jarl á Mœri hár hans ok gaf hánum nafn ok kallaði hann Harald hinn hárfagra, ok þetta kvað Hornklofi:

Þá var lofðungr
lúfa kallaðr
er í fylkis l . . . . .
. . . . . . ovum valt.

Síðan var Haraldr hárfagri kallaðr með konungs nafni.

De sidste Ord *Síðan—nafni* er her med urette trykte som prosa. Egilsson (lex. poët. nnder *lúfa*) har seet, at de indeholde strophens anden halvdel, som han dog ikke har gjengivet i rigtig form. Jeg havde, medens jeg kun fra udgaven kjendte stedet, gjort et forsøg paa at restituere den hele strophe, hvilket forsøg er bleven meddelt i „Norske og islandske tilnavne fra oldtiden og middelalderen, samlede af Karl Rygh, adjunkt" (indbydelsesskrift til den offentl. examen ved Trondhjems kathedralskole i Juni og Juli 1871) under ordet *lúfa.* Nu har cand. mag. Gustav Storm efter min anmodning velvillig efterseet stedet i codex Arna-Magn. 301. 4to. Der er strophen skreven saaledes: *Þa var lofdungr luva kallaðr er i fylkis l . . . cár oxu valt var kallaðr með k's nafne Haraldr harfagri . . . mir siðan.* Jeg sér heraf, at jeg ved mit tidligere forsøg har gjort den gamle skald og hans konge blodig uret; til nogen undskyldning maa jeg anføre, at udgaven ved sin urigtige gjengivelse maatte lede paa vildspor. Jeg skynder mig med at gjøre min feil god igjen, idet jeg nu meddeler strophen i en form, som jeg kanské uden at feile meget tør ansé for den oprindelige.

Den tabte skindbog, som afskriveren her kun ufuldstændig har

kunnet læse, har, som jeg formoder, havt *la locar* istedenfor *l . . . cár*, *avalt* for *valt* og *hilmir* for *. . . mir*. Strophen kommer da til at lyde:

Þá var lofðungr
lúfa kallaðr,
er í fylkis lá
lokkar óxu;
ávalt var kallaðr
með konungs nafni
Haraldr hárfagri
hilmir siðan.

„Ædlingen var bleven kaldet Luva (d. e. lurv eller, som man paa sine steder siger, lufs) dengang, da lokker vokste i fyrstens haar (d. e. da haaret frit vokste i lange lokker); altid siden (efterat haaret var klippet) blev høvdingen kaldet med kongenavn Harald den haarfagre".

Denne strophe hører kanské til samme digt, som den strophe om Harald Haarfagre, der i Flatøbogen I, 574 (Fornmannasögur X, 142) anføres under Torbjørn Hornkloves navn.



